

UNSER

S E B É S Z S É G ,

MELLYET

ELŐADÁSI KÉZIKÖNYVÜL

KIADOTT

DR. CHELIUS M. J.

HEIDELBERGI PROFESSOR.

A' NEGYEDIK ÖREGBÍTETT ÉS JAVÍTOTT EREDETI KIADAT
UTÁN A' PESTI M. K. EGYETEMBELI ORV. KAR OSKOLAI
HASZNÁLATÁRA FORDÍTÁ

B U G Á T P Á L,

ORVOS DOCTOR, SZEMÉSZ MESTER, A' M. KIR. EGYETEMNÉL SEBÉSZEK'
SZÁMÁRA AZ ÉLET-, KÖZÖNS. KÓR- ÉS GYÓGY- 'S A' GYÓGYSZER-
TUDOMÁNY R. PROFESSORA, A' M. TUDÓS TÁRSASÁG' RENDES TAGJA.

MÁSODIK KÖTET.

A' m. tudós társaság költségeivel.

B U D Á N,

A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰVEL.

1 8 3 7.

II.

Az öszvefüggésnek idült megválásai.

A.

Idült megválások, mellyek nem genyednek.

I.

A' természetellenes Izülés.

- FABR. HILDANUS, observat. chirurg. Cent, III. Obs. 91.
SALZMANN, de articulationibus analogis, quae ossium fracturis superveniunt. Argent. 1718.
JOB A MECKREN, Observ. med. chirurg. Cap. 71.
WHITE, Cases in Surgery. London. 1770.
LAROCHÉ, Dissert. sur la nonréunion de quelques fractures et en particulier de celle du bras, et sur un moyen nouveau de guérir les fausses articulations qui en résultent. Paris, an XIII.
PHYSIC, in medical Repository. Vol. I. New-Yor. 1804.
ROUX, de la resection ou retranchement des parties d'os malades. Paris, 1812.
WARDROP, in medico-chirurgical Transactions. Vol. V. p. 358. köv.
BOYER, az id. h. Thl. III. 1. 86. köv.
LANGENBECK, von der Bildung widernatürlicher Gelenke nach Knochenbrüchen, in dessen neuer Bibliothek für die Chirurgie und Ophthalmologie. Bd. I. 81. 1.

Oppenheim über die Behandlung der falschen Gelenke a R u s t Magazin — jában Bd. XXVII. 205. l. (minden addiglan osmért álizülések eseteinek orvoslását öszvegyűjtötte.

660. §.

Ha valamelly tört esontnak két végei, merő kéreg által nem egyesülvén, azok porczgyurmával huzódnak be, vagy ha a' lágy részek közikbe veszik magokat, úgy *természetellenes izülés* (Articulatio praeternaturalis) vagy *álfoglalvány* (Pseudarthrosis) származik. A' törvégek ezen esetben mozgékonyak maradnak, a' tag természetes mozgásai nagy részt akadályoztatnak, vagy épen lehetlenek.

661. §.

Az efféle álizülésnek *okai* lehetnek: a' törésnek rossz beigazítása, a' tag gyakor mozgásai, közönséges betegségek és élemedett kor (533. §.). A' törvégek már erősebb egyesülése is tágulhat ollykor ismét különös káros befolyások alatt, a' mennyiben a' csontgyurma főlsvivatik, és a' törvégek csak porczos gyurma által maradnak egyesülve. Átalában fogva a' természetellenes izülés képelődése a' gátolt csonttermődésnek a' gyors főlsviváshoz képest való ellenarányán alapodik, mellynek alkotása tehát a' természetes csontképlődéshez nem hasonló. — Azon időpont, mellyben a' csonttörések már elegendőleg egyesültek, igen különbözik ugyan (532 §.), az álfoglalványt mégis valóban annak tarthatjuk akkor, ha már a' törés után *6. hónapnál több elmult, és a' törvégek mégis mozognak.* — Az álizülések minden esonton tapasztaltattak ugyan, de leginkább mégis a' fülkaron.

662. §.

Az okok különbfeleségéhez képest, ezen bajnak orvoslása is változik, legalább azért, hogy támadása elkerültessék. De ha ezen baj már létre kapott, úgy a' gyógyulás csak akként történhetik meg, hogy a' porczfedte törleapok a' heveny válásnak állapotjába tétetnek, az az bennök a' gyuladásnak illendő foka hozatik elő, a' mi a' törleapok egymáshoz való dörgölése, azoknak *lefürészölése*, és a' *genyszalag beöltése* által történhetik.

663. §.

A' törvégek dörgölése egymáshoz, és azoknak azutáni illendő kötözés által eszközölt összvefoglalása csak ott lehet elég, hol a' természetellenes izulás csak most van készülő félben, mert általa a' gyuladásnak elegendő foka soha sem okoztatik. Ezen tekintetből a' törvégeknek erősen odafekvő kötelékek által eszközölt együve tartásán is iparkodtak, hogy a' beteg járása, 's menése által azok gyuladásba essenek.

Én e' nemű esetekben, miután a' tagot nyomadékokkal befedeztem volna, ezekre az egész tagot környelő nemezpapirbul készített zsindeleket raktam, mellyeket a' Scultet pólyájával közönséges módon betekergelvén, aztán reájok pólyával töltött tűzőköt és közönséges zsindeleket raktam, és végre a' kötözést illendőleg rászoritván, az egész bekötést több ideig főnbagytam.

WRIGHT's drei Falle von Heilung falscher Gelenke durch Druckverband in American Journal of medical Sciences. Vol. II. lap. 270. Hamburg. Magazin. der Ausland. Literatur. 1829. Jan. Febr. 148. lap.

Lásd: FLEURY-t is, des effets de la compression dans le traitement de plusieurs maladies externes et surtout dans les fractures et fausses articulations, avec quelques réflexions sur cette dernière maladie; in Mémorial des hospitaux du Midi par Delpech. Septemb. 1850. I. 539.

Említést érdemel még a' lágy részekbe tett hemetszés után a' csontvégeknek karczozása, valamint ezeknek élető szerekekkel teendő tapintgatása.

WEILINGER, Heilung eines künstlichen Gelenkes; in RUST's Magazin. B. XXXIV. 330. I.

664. §.

Hogy a' porczfedezett törlapok lefűrészöltethessenek, először is a' csont azon helyen, hol legfölületesebben fekszik, és a' nagyobb edények és idegek megkiméltethetnek, a' tag oldalán tett elegendő nagy hosszimetszés által a' fedező és öszvetartó részekről kell hogy letakaritassák; erre a' törvégek a' sebből kitolatnak, a' lágy részek az alájok tett lemez által mentségbe tétetnek, és alkalmas fűrész által először is az alsó, aztán a' felső törvég vétetik le. A' vérző edények mätétel közben leköttetnek, erre a' törvégek viszonyos érintetbe hozatnak, és egy szóval az egész bajjal úgy bánunk, mint akár melly sebbel járó csonttörésnél.

665. §.

A' genyszalagnak behuzása következendő kép törté-
nik: a' törvégek nyujtás és ellennyujtás által illó helye-
zetekbe hozatnak, sőt egymástul valamennyire el is tá-
voztatnak. Erre jól vigyázzván, fölkeresi a' sebész azou
helyet, hol a' tübe huzott genyszalag az egész tagot meg-
járhatja a' nélkül, hogy nagyobb edény vagy ideg meg-
sértetvén, a' genyszalag a' két törvégek közé jöjön. A'
tag ezután illendőleg kinyujtatik, és a' neki kiszabott
helyezetben illendő kötözés által tartatik. A' törvégek
közé öltött genyszalag naponként ide 's tova huzassék,
és csak akkor mozditassék félre, ha már tapasztalhatni,
hogy a' törvégek együve nötek. Ha az egyesülés még
3—4. hónap alatt sem történt meg, akkor arról minden
reménységünket letehetjük, midön is ha a' beteg álfog-
lalványának bajaitól töríkszakad meg akarna menekedni,
a' csonkításnál egyéb nem marad hátra.

Weinhold (von der Heilung des falschen Gelenkes és a.
t. in Hufelands Journal. Mai 1826.) tükézlékeszeit (Nadeltrephinen)
jó fogonattal használta, mellyekkel ikképi genyszalagot (Keilför-
miges Setaccum) huzott be, ezt pedig izgató szerekkel kente meg.

666. §.

A' genyszalag alkalmazása, ha némelly ferde töré-
seknél a' törleapok egymáshoz akként állanak, hogy a' tü
átszúrásakor ez által nevezetes edények és idegek sértetnek
meg, nehezséggel és veszedelemmel járhat. Ha a' törvé-
gek akként állanak egymáshoz, hogy fölületeik egymást
csak egy kis helyen érik, akkor a' törvégek mindenek
előtt illendő helyezeteikbe állandó kinyujtás által kell
hogy tétessenek, ha t. i. a' genyszalag behuzása által
valamit használni akarunk.

667. §.

A' genyszalag behuzása egyszerűbb és nem annyira
veszedelmes, mint a' törvégek elfürészölése, sőt általa
a' gyógyulás a' tag rövidülése nélkül is megtörténhetik.
— A' törvégek lefürészölése után veszedelmes tüneté-
nyek állhatnak elő, t. i. gyuladás, genyedés, és fene;
mellyek halállal végződhetnek. A' czombcsonton teendő
fürészölés mindig nehezen vitethetnék végbe, és nagy
veszedelemmel jár; hanem ez is szerencsésen is eszkö-
zöltetett már. '). A' két konczú tagoknál a' lefürészö-

lés kivihetetlennek tartatott, de Fricke és Cittadini megtették mégis czen műtételt az alkaron.

1.) Medico-chirurgical Transactions. Vol. II. 47. 1.

2.) OPPENHEIM, az id. h. 242. 1.

3.) OMODEI Annali universal. di Medicina. Marzo 1826. 411. 1.

BALLIFS Apparat zur Fixirung der falschen Gelenke I. TROSCHEL
Diss. de Pseudarthrosi Berol. 1826.

SOME, Heilung falscher Gelenke durch eine eingezogene Drathschlinge und Ausdehnungs-Apparat in Medico-chirurgical Transactions.
Vol. XVI.

II.

N y ú l a j k.

L. HEISTER, de labio leporino. Helmst. 1744. 1

LOUIS, in Mémoires de l'Académie de Chirurgie Vol. IV. 385. I.

LOCHER, de operatione labii leporini Jenae, 1792.

FRETER, de modis variis, quibus labium leporinum curatus. Ha-
lae, 1793.

CELLIER, de CLERMONT. De la division labiale. Paris an XI.

RIEG, Abhandlung von der Hasenschärte. Frankfurt 1803.

DESAULT's chirurgischer Nachlass. Bd. II. Thl. 3. 179. 1.

668. §.

A' *nyúlajk* (labium leporinum) azon váladéka az ajknak, mellybe a' vörös szegély szinte folytatódik. Ezen baj mindig az első képződésnek hibája, de az ajkak agg megválása külső erőszak következése is lehet, t. i. ha a' seb szélei nem egyesítetvén behegednek. Az első esetben az ajk szélei simák, finom hámmal borítatnak, a' másodikban rendetlenek, kérgesek. — A' nyúlajk csak nem mindenkor a' felső ajkon telepedik meg, de olykor az alsón is tapasztaltatott. Az ajk vagy csak részenként, vagy egészen megválakozik, sőt olykor a' lágyrészek hasadékjához a' felső áll és az inynek megválása is jár. (*farkastorok*, *Wolfsrachen*; *hasadt iny*, *palatum fissum*).

A' nyúlajk olykor egyszerű, máskor szélei között nagyobb vagy kisebb közszűk fityeg, gyakorta a' nyúlajk hézagába csontnövények dudorodnak be, vagy pedig a' megletteknél a' nyúlajk szélei közt a' fogak mutatkoznak. — A' nyúlajk csak akkor hátráltatja a' szopást a' cse-

csemöknél, midőn egyszersmind csontmegválással kötetik össze. A' megletteknél a' nyúlajk által a' beszéd. főkép az ajkbötüknek kiejtése mindenkor eltsisztátalanodik.

669. §.

'A' nyúlajk mint az eredeti képződésnek, hibája az ajkak és állcsontok visszamaradó kifejlődésében áll. A' nyúlajk jobbadán, valamint a' farkastorok is bal oldalon tapasztaltatik, midőn a' jobb ép állapotban marad. — Gyakorta az orrsövényhöz alól egy csontdarab nő a' hasadékba, melly több metszfogakat foglal magában (*kettős farkastorok*, doppelte Wolfsrachen). A' szagideg a' nyúlajk, és hasadt ínynél többször hibázni tapasztaltatik.

670. §.

A' nyúlajk csak műtétel által orvosolthatatik meg, a' mi abban áll, hogy az ajk szélei *kusztorával* vagy *ollóval* lemetszetnek, 's ezek hevenyében egyesítetnek. Ez annál könnyebben megyesik, minél egyszerűbb a' hasadék. Ha egyszersmind hasadt ív is van jelen, úgy ez a' lágyszövetek összevagyógyulása után magától bezáródik; de ellenben az egész éleiben is megmaradhat. Ámbár a' tapasztalás bebizonyította, hogy ezen műtétel az igen zsenge csecsemöknél is tellyesíthetetik, azzal a' nyolczadik hónapig halaszkodni mégis legtanácsosabb. Csak ha a' nyúlajkhoz farkastorok is járul, és a' csecsemő nem szophatik, lehet az első hat hónap alatt a' műtételt eszközölni. A' két esztendőszünetű gyermekeknél ezen műtétel mind addig halasztassék, míg elegendőleg meg nem eszednek. — A' hasadék széleinek pólyákkal vagy ragtasszal eleve eszközölt összehuzása a' végből, hogy könnyebben egyesíthessenek, haszontalan; bátor azon részről jó, hogy a' gyermek a' kötözéshöz jökor hozzá szokik. — Csontnövevény lévén a' hasadékban jelen, ezt szükség először csípőfogóval levenni, 's a' vérzést megállítani. A' metszfogak előre agyarodván, ha ezek első rendbeli képződésük, huzattassanak ki, ha pedig másodrendbeliek, állandó nyomás által iparkodjunk rendbe állításukon, mi ha meg nem történhetik, ezek is kiirtatnak. — A' gyermek műtétel előtt, mindenkor jó darab ideig ébren tartassék.

671. §.

A' műtétel következőkép vitetik végbe: a' gyermeket az egyik segéd akként tartja, hogy lábait lábai kö-

zé veszi, kezeit kezei közé fogja. A' másik segéd kezeit két oldalt a' gyermek álla alá teszi, 's velök a' gyermek posabörét előre tolván, 's egyszersmind állüterét lenyomván, a' gyermek egész fejét az előbbeni segéd melléhez feszíti. A' gyermek fejének egy kevéssé előre kell hajtva lenni. Ha az ajk a' foghússal öszve van növe, ezt kell először elegendő terjedetre domború kusztorával fölfejteti.

A' sebész bal mutatójával és hüvelykével, vagy pedig ugyan a' balkezében tartott fogóval a' bal nyúlajklebenyének alsó szegletét kapja meg, 's azt meghuzza és egy eléggé vaskos ollónak éle felé tompa szeglettel domborodó tompa hegyű lemezét az ajk alá olly magosan tolja, hogy annak hegyei a' hasadéknak felső szegletét valamennyire meghaladják. — Vágás közben az ollót egy kevéssé fölfelé csúsztatja, 's ekként a' nyúlajk bal lebenyének vörös szélét egész hosszában levágja. — Ennekutána a' sebész bal kezének hüvelyk és mutató ujjával a' nyúlajk jobb lebenyének alsó szegletét fogja meg, és kezét keresztibe vetvén, akként veszi le a' leveendőt, mint az előbbeninél. A' két vágásnak a' nyúlajk szegleténél szorosán kell egymáshoz érni. És ha a' vágás talán egyhuzomban meg nem történhetnék, az azon irányban végezetig folytassék, a' nélkül hogy a' már sebzett részt igen meg kellene feszíteni.

672. §.

A' kusztorát használván, az ajk egy alája tolt falemezzel, vagy legezédirányosabban a' Beinl *) ajktartójával tartatik helyben; melly utólsónak parával, vagy fával fölkészített lemeze az ajk alá olly magasan toltatik, hogy mind a' két lemez a' nyúlajk szegletét meghaladja; a' lemezek ekkor ollykép esukatnak öszve, hogy a' természetes tulajdonú bőrből a' piros nyúlajk szegélye mellett mintegy egy fél vonalnyi maradjon fedetlen. Erre a' kusztorát a' nyúlajk szeglete fölött egy vonalnyira berántván, élét az alátolt fa, vagy para almányhoz nyomván, az eszköz a' felső lemez oldala mellett ollykép huzatik alá; hogy az egész nyúlajk széle leszelessék. Ekként bánunk a' nyúlajk másik szélével is, midőn is a' kés beszúrásának pontosan az előbbenihez kell esni.

*) Beobachtungen der chirurgischen Academie zu Wien 1801. Bd. I. Tab. IX.

673. §.

A' vérzés közönségesen nem nagy, és a' seb ügyes egyesítése által megállítatik. A' fölújított nyúlajk szélei az ugy hívott *körültekert varrat* (Sutura circumvoluta) által egyesítetnek legalkalmasabban öszve. Ezen célra aczél hegyü egyenes arany vagy ezüst pöczkókkal (Stift) élünk, mellyeknek hegyeik levétethetnek. Bal kezünk hüvelyk és mutatójával a' bal ajkszélet megkapván, a' tüt az ajknak piros széléhez közel, a' sebszél túl pedig három, négy, egész öt vonalnyi távolságra függőlegesen egész az ajk belső bőreig szúrjuk be; ekkor a' tü vízirányos helyzetbe fektetjük olykép, hogy belebbtolása közben hegye a' belső ajkbőrhöz közel magán a' seb lapon jöjön ki. Ezután a' másik sebszél bal kezünk ujaival az átszurotthoz közelítetik, és a' tü azon irányban tolatik ebben tovább, és akként szuratik által rajta, mint az előbbi ajkszélbe szúratott. Az ajkszélek átszurása megtörténvén a' tü hegye félretéttetik, a' bent maradt pöczök körül czérnaszalagsa vettetvén, ennek végei segéd által meghuzatnak lefelé. — Az első pöczöktől két vagy három vonalnyira ezután egy második tü öltetik be, e' közben bal kezünk hüvelyk és mutatójával a' jobb sebszél a' tü ellenébe nyomván. A' nyúlajk nagy lévén, egy harmadik, sőt negyedik pöczöknek behuzása is szükségessé válhatik. — Ezek után a' pöczök körül ∞ képre viaszos fonalszalagsák tekertetnek, még pedig először a' felső, aztán a' többi körül, mellyek is egész addig huzatnak rá, míg általok a' sebszélek szoros érületbe nem jönnek. A' fonalszalagsa végei bokorra köttetnek. A' pöczök végei alá, azoknak a' bőrbe való hatások megakadályozása miatt többszörös ragtapaszdarabok tétetnek. Az egyesítés olly ragtapaszcsikkokkal ápoltatik, mellyeknek végei hasítva lévén közepüknél fogva a' tarkóra tétetnek, a' meghasított végek a' fülek alatt el az előre tolt pofákra vezettetnek, azoknak végeik a' pöczök hézagain egymáson kasul esnek, és az ellenkező oldalra ragasztatnak.

Dieffenbach a' körültekert varrathoz a' közönséges pöczök helyett a' finom károlyfüredi robartüket használja, mellyeket ő egyenként tekerinti körül czérnával, és a' tük két végeit ollóval csikkantja el.

A' műtétel kimenetelére körül belül mindegy akar kusztorával, akar ollóval vétessenek le a' nyúlajkszélek. A' vastag májas, egyenetlen nyúlajkszéleknél mindenkor célirányosabb leend a' kusztora. — A' hasadéknak körültekert varrattal, és az említett ragtapaszokkal eszközlött egyesítése a' legcélirányosabb, mi-

vel a' némellyektől ajánlott gombos varrat az érülést nem olly szorosán eszközli, és a' fonalak könnyen kiszakadnak. A' Richter, Stückelberg és mások egyesítő pólyái és erömevei könnyen lecsuszannak.

674. §.

A' műtétel után a' gyermek mindenkor oldalvást hajtva tartassék, vigyázzván arra, ha a' vérzés tart-e még; mellynek enyhítésén, a' mennyiben csak hatalmunkban áll iparkodnunk kell; a' táplálmányok egyedül a' szájszegleteinél nyujtassanak. Ha a' csecsemő igen sokat sir, nyujtsunk neki egy keves mákony szörpöt. A' köztözés naponkint langyos vízzel takaritatik ki az orrbul folyó takonytól, a' pöczkők pedig olajjal kenetnek be. Negyed napra miután a' ragtapaszok levétettek, a' pöczkők pedig eléggé megtisztitattak, és beolajoztattak volna, legelőször is a' felső, a' következő napon pedig az egyebb alsó pöczkők huzatnak ki; de huzás közben az ajk a' bal kéz ujaival tartassék össze. A' ragtapaszok egész a' tökéletes öszveforradásig folyton alkalmaztassanak.

675. §.

A' műtételt nagyobb gyuladás követvén, nyomban a' fonalszálagcsak ha azok igemeg volnának szorítva, valamennyire oldassanak föl, és az ajk borongattassék olomvizzel. A' beálló görcsök és rángások kábitó szereket kívánnak. — A' tülk kiszakadván, az egyesítés újrolag azonnal vagy a' körültekert, vagy a' gombos varrat által kell hogy megtéessék; ha pedig a' hasadék szélei lézaga csak részbeli, az öszvehuzó ragtapaszok folytattott föltétele is eléggé ápolhatja az egyesítést. Ugyan ez csakugyan az első esetben is legcézirányosabb leend, mivel a' gyuladt sebszélek által vezetett pöczkők ismét kifognának szakadni. — A' pöczkők kiszakadását általában legbiztosabban elkerüljük, ha a' pöczkők a' sebszélektől jó távul szuratnak be és ki; és ha azok 3. napnál tovább bent nem hagyatnak.

Van Onzenort azt javasolja, hogy a' pöczkők a' seb két széleire tett bórdarabokon vezetessenek keresztül; ekként t. i. azoknak kiszakadása meggátoltatik.

676. §.

A' kettős nyúlajknál, ha a' közdarab ép és nagy, a' sebszélek a' közepdarabtól két oldalrul újítatnak föl, a'

pöczök pedig a' nyúlajk szélein meg a' közdarabon keresztül vezetetik. Hanem ha a' közdarab csekély, és nyomorú, akkor ezt egészen lementszeni kell. Ha a' hasadék egész az orrig terjed, akkor az ajkat egész azon magosságig kell a' foghústól fölfejteti, midőn aztán a' hasadéknak felső részét szabad kézzel fölújítván, a' felső pöczök olly magosan alkalmaztatik, a' miut csak lehet.

FRORIEP's chirurgische Kupfertafeln. Taf. CCXXV. CCXXVI.

677. §.

A' kemény íny hasadékának egyesítésére semmit sem tehetünk. Némellyek a' felső állcsontnak kengyelvasféle készület által eszközlött öszvenyomását ajánlották, — Ha a' természet ezen hézagot maga ki nem tölti, úgy a' vele járó bajok ezüst vagy bőrlemezhöz tűzött a' hézag idomjához alkalmazott szivacs által enyhíthetnek.

DIEFENBACH's Vorschläge, s. HECKER's literarische Annalen. Juli 1827.

A' lágy íny hasadéka.

GRAEFE, die Gaumen-Naht, ein neuentdecktes Mittel gegen angeborene Fehler der Sprache: im Journal für Chirurgie und Augenheilkunde. Bd. I. 1. és 556. 1.

STEPHENSON, Dissert. de Velosynthesi. Edinb. 1820.

DONIGES, de variis uranorhaphes methodis Aphorismi. Berol. 1824. 8.

EBEL, Beiträge zur Gaumen-Naht; im Journal von GRAEFE und v. WALTHER. Bd. VI. St. 1. 79. 1.

WERNECKE, über die Gaumen-Naht; ebendas. 102. 1.

ROUX, Mémoire sur la Stophyloraphie, ou suture du voile du palais. Paris. 1825. 8.

DIEFENBACH, vergleichende Anatomische Untersuchungen über den Gaumen — Segel; in HECKER's literarischen Annalen. — Beiträge zur Gaumen-Naht; ebendas. Febr. 1826. 145. 1. — Juli 1827. 343. 1.

F. SCHWERDT, die Gaumen-Naht. Eine Darstellung aller ihrer Methoden und der dabei gebräuchlichen bis jetzt bekannten Instrumente. Mit einer Vorrede von v. GRAEFE. Mit 4. Kupfertaf. Berlin 1829. 1.

678. §.

Hasadék vagy *rés*, *repedék* a' *lágú ínyn* mint első képződésbeli hiba nem ritkán jelenik meg az emberek közt; olykor csak a' nyelcsapot foglalja el, (*hasadt nyelcsap*, uvula bifida), vagy pedig az egész lágú ínnyre elterjed, sőt olykor a' kemény ínnynek nagyobb vagy kisebb terjedetű részével és a' már említett nyúlajkkal jár. — Ezen korcsképződésnek következése az élet első éveiben bajos, vagy főképp vízirányos helyzetben épen lehetetlen szopásban áll. Ápolások efféle gyermekeknek azért is gyakorta nagy bajjal jár, a' szopás csak akkor eshetik meg, ha ők egészen egyenesen tartatnak, és ha egyszermind a' tej kiszívárgatása az emlőkre tett nyomás által elősegítetik, vagy ha nékiök az említett álló helyzetben a' táplálmányok csekély mennyiségben mind untalan nyújtatnak. — Fogonatai ezen elfajult képződésnek a' későbbi életidőben, főképp a' beszéd akadályáiban állanak, melly nálok érthetetlen és kellemetlen. — Egyszermind ezen bajlepte személyek szájokon a' leget erővel ki nem lökhetik, a' nedveket pedig vízirányos helyzetben baj nélkül le nem nyelhetik.

679. §.

Ezen bajon dugaszok által épen semmit sem segíthetünk, mivel ügyesen nem alkalmaztathatnak, a' hangok izelésére pedig az előbbi akadályok tovább is fölmaradnak. Csak az érmezes igen nagy gonddal készített dugaszok csekélybithetik valahogy a' bajokat *) mellyeket azért is csak azon esetekben használjuk, mellyekben a' hasadék egyesítése nem diszlett, avagy általában a' műtételhez fogni sem lehetett, — Az egyetlen egy segedelem a' hasadék szélcinek előre bocsátott fölújítása után eszközölt egyesítésben áll. — Ezen műtétel (*ínyvarrat* Gaumennath; *csapvarrat*, Staphylophasia, Kianoraphia, Uranoraphia, Uraniskoraphia) mellyet először Graefe fedezett föl, és egyszermind véghez is vitt; (1816-ban) nem annyira a' vele járó sérelemre, mint inkább a' finom fogásokra nézve nevezetes. — Minél dagadtabbak, minél kevésbé elálló a' hasadéknak szélei, minél csekélyebb maga a' hasadék: annál tökéletesebb rendszerint a' műtétel fogonata. Ha egyszermind a' kemény ínny is meg van hasadva, a' lágú ínny csak ritkán eszközöltethetik tökéletes egyesülés, s többnyire egészen szerencsétlenül csik ki e' műtétel. — A' műtétel gyermekek-nél soha se téccsék, hanem csak a' megleteknél. — Az

inyvarrat egyebként az együttszült hasadékon kívül, a' lágy inynek még más beteges állapotjai ellen is alkalmaztathatik, p. o. ha rajta seb ejtetik, vagy ha bujasenyves fekélyek következésében megválík, 'stb.

1.) GRAEFE's künstliche Gaumen-Segel; in seinem und WALTHER's Journal. Bd. XII. 655. l.

J. SNELL, Observations on the history, use and construction of obturators or artificial palates; illustrated by cases of recent improvement. 2. Edit. London 1828.

2.) Még is, milly kevésé lehet általa használni lásd. DIEFFENBACH, in RUST's Magazin. Bd. XXIX. 491. l.

3.) FERIER, in *Révue médicale* 1823. Juillet, l. 245. — *Journal von GRAEFE und v. WALTHER*. Bd. VI. St. 1. 115. l.

E bel azt tanácsolja, hogy a' beteg a' műtéltre az inyvitorlának érintgetése és ecsetelése, a' nyelvnek lenyomása 's tb. által előkészítessék, hogy t. i. ezen részek az ingerekhoz szokjanak. — Graefe pedig azt javasolja, hogy az inyvitorlának hasadék széleihöz közel eső részek, tömény só vagy kénsavval hirtelenében éregettetvén, gyuladába és felületes genyedésbe hozassanak, hogy t. i. ezen részek képeleteinek ekként okozott megváltozása által azok az egyesülésre alkalmasabbakká tétessenek, ha t. i. azok alkotásokban igen folernyedve, puhák és nedvesek; egy szóval takony hártyanemuek voltak. — (l. Schwerdt az eml. h. IX. Bd.)

680. §.

Graefe eredeti előadása szerint a' hasadék széleit az özsvénövés alkalmas állapotába kell tennünk, melly célbul vagy bizonyos ellentartóval fölkészítetű vésűféle eszközzel szeletik le a' bebörödzött szél, vagy pedig só- vagy kénsavval, alszénsavas hamaggal (Kali purum) körös festvény 's effélékkel kenetik az be. — Minekutána az első esetben hideg vízzel tett szájbölités által a' vérzés megállott, a' másodikban pedig a' var leesett volna, és sarjadzás mutatkoznék; akkor egy fonalhatotta, 's horog képre meghajtott tűt az úgy nevezett tűfogóval véven kezünkbe, azt az inyv hasadékába visszük, és az inylebeny szélitől, két vagy három vonalnyira hátulról előre az egyik szélén átszűrjük. A' tűt hegyénél fogva fogó segédelmével megcsipvén a' szájbul kihúzzuk. Ezennel a' fonal belső végét huzzuk a' tübe, és az ellenkező inylebeny szélén hasonlóképp öltjük által. A' férczek száma a' hasadék nagyságához képest különbözik; az egészen meghasadt lágy inynél reudszerint 4. 5. fércz kívántatik; először minden esetre a' felsőket kell foltenni. A' hasadék egyesítése az inyvhöz vezetett,

's úgy nevezett anyának (Mutter) oldallikaiba huzott két két férczvégnék behuzása által történik akként, hogy minekutána ezek eléggé ráhuzattak volna, az anya csavar segedelmével záratik be. — Graefe későbbben miután ezen műtétel mások által egyszerűbben vitettet volna véghöz, egy különös előlrül meghajtott csipeszt használt, mellyel ő az inylebenyt szélétül mintegy fél vonalnyira megcsipvéu meghuzza, és egy keskeny kusztorát a' hasadék szegletéhez közel szurván be, ezt fűrészölve (riszálva) huzza felülről alá felé, 's ekként választja meg a' csipesszel megfogott inylebeny-csikot. Hasonlókép teszen a' másik inylebennyel is. — A' seb egyesítésére Graefe egészen egyenes tűköt használ, mellyek tűfogókkal (Nadelhalter) szuratnak be. A' fekete színű beolajozott czérna szálak a' seb felé nyujtott két kéz mutatóival először is sebészi, azután egyes csomóval köttetnek össze, és közel a' csomóhoz metszetnek el.

*) Bei SCHWERDT az. id. h. und in seinem, und WALTHER's Journal. Bd. X. 371. l.

Ebel (az id. h. 81. l.) férczelésre vagyis aggatásra rövid, egyenes, kétélű tűket, és egy oldalvást görbitett orrmányu (Schnabel) tűfogót használt; — Doniges olly hosszú nyakú, horogkép görbitett hegyű, hegyénél füles tűt ajánl, melly egy ferdén lefelé hajtott markolatba van beszoritva; minekutána ezen tűvel az inylebeny széle hátulról előre átszurattott volna, a' fontalok egyik vége horog vagy csipesz által kioldatik; ennekutána az eszkoz, a' nélkül hogy a' fonal kihuzatnék belőle, visszavezettetik, és az áttellenben lévő inyfalon épen akként szuratik által mint az előbbenin; a' fonal másik vége hasonlókép oldatván ki. Ezen hánás ártalmairól olvasd: Schmidt, Journal von Graefe und v. Walther. Bd. V. St. 2. 358. l. — Wernecke halhejas nyelv előlrül fulestül használt: — Lesenbergnek tűje hasonló a' Donigestül ajánlotthoz, mellynek hegye befedeztethetik. (Diss. de Staphylophasia quaedam Rostochii 1827).

A' csomó ráhuzolására szolgáló eszközöket is különbözőleg módosították az említett sebészek. Wernecke két vajús kutasz vesszővel egész az ínyig taszította a' csomót, és ekkor vágta el a' fonalvégeit; Ebel apró csöveket, Doniges pedig különös csomószorítót használt.

Dieffenbach (az e. h. Febr. 1826.) a' hasadék széleit kusztorával újítja föl, és különös tűk segítségével, mellyeknek hátsó üres részekbe ólomsodrony van becsavarva, ölti ezt be, a' hasadékot az ólomsodrony öszvetekergetése által egyesíti, ezt az inyvitórlátul néhány vonalnyira lemetszi, és öszvefont végeit fölfelé hajtja, hogy a' nyelv' tovét ne izgassák. — Az ólomsodrony erősebb öszvehuzódást mondatik eszközölni. — Kivánt fognattal vitettet véghöz ezen műtétel az eml. h. Juli 1827. 343 l.). Az inyvarratnak fognatát az által biztosítja Dieffenbach, hogy az

egyesített hasadéktul két oldalra az ínyt az alsó ívszélről fél hüvelyknyire eltávoztatja, c' kusztorával átűti, és egész a' csont ínyig átmetszi. Ez minden feszülést azonnal megszüntet, az egyesített szélek petyhüdve függenek le a' közepén, azonnal összehegednek, a' sodronyok nem metszetnek be, nem genyednek által, és a' beteg szabadon lélegzik hortyain, holott másként az ínynek nagy daganata a' lehellést igen elnehezíti. — A' beteg félelem nélkül élhet folyó eledellekkel. Az ínynek jelen volt nagy feszülésénél egyszersmind az ínyállomány 's terjedék sokat nyer, ha az oldalsó nyílások 10—14. nap alatt sarjadzás által tökéletesen bezáródnak. (Rust Magazinjában. Bd. XXIX. 491. lap:).

Dieffenbach tanácsa miként kelljen az egyesítést bizonyos különös fogóval eszközölni.

Krimer (a' Graefe és Walther Journáljában Bd. X. 622. l.) a' hasadék széleinek fölújítására pofedék fogóval (Polypenzange) és egy egyszerű késsel él; — a' czérna szálak behuzására pedig oly tűt használ, melly mint a' Lesenbergé bezárathatik.

HRUBY ínytartója hasonló a' BEINL ajkértartójához l. Journal von GRAEFE und WALTHER. Bd. LX. 323. lap. Taf. III. Fig. 2.

SCHWERDT hasított tüje a' fonal bevezetésére az id. h. Taf. IV. Fig. 7.

Boufils (Journal de Medicinc. 1850. Decemb. 297. l.) az ínyszélek fölújítása után az ínymenyezetről egy illendő nagyságú V-képu bór darabot fejtett le, mellyet gombos varrattal férczelt a' hasadékba. — Az effelöli észrevételeket l. ugyanott 293. l.

A' száj tárva tartására, és a' nyelv lenyomására ajánlott művészi szerék u. m. parafának dugása az örlő fogak közé, Suchet Katagorossusa (Journal complement. du Dict. des Sciences médicales. November 1822) valamint tompa horgoknak betétele a' szájszegleteknél többnyire szükségtelenek, a' nyelvnek lapocczal tett lenyomása pedig annál inkább ártalmas, hogy általa a' fuldoklás annál jobban előmozdítatik. A' betegnek elszánt erős akarata többnyire elég. — A' száj-, 's torokbeli részek többszöri érintése a' műtétel előtt nem árt, mert ekként a' beteg nagy izgékonytsága tompul. Az is megjegyezni való még, hogy műtétel közben a' betegnek többszöri köznyugalom engedessék, száját pedig hideg vízzel öblitse ki, részint hogy a' vérzés megálljon, részint hogy az odatapadó takony félremozdítassék.

681. §.

A' műtétel után Graefe szerint azon legyünk hogy a' férczek eléggé szorosan maradjanak fön. A' torokban sok takony gyülekezvén össze, azt kifecskendés, tépettel, vagy rongy-ecsettel tett kiecsetlés által távoztatjuk el. Egy vagy két szemernyi szepnőnyevonat, kevés vízben fölolvastva nagyot könnyít a' beteg állapotjáu. Mindjárt az első napokban peteszékkel vegyített bor kánonként szedve engedtetik a' betegnek, és tápláló cső-

rék adatnak nekie. A' seblapok élettehetségét *sósavból, égénből*, 's egyenlő mennyiségnyi *fütejfestvény* (Tinctura euphorbii) *körösfestvény, mirhafestvény*, vagy a' tompa egymiknél *kajenna - borsfestvény*, és *paprika festvényből* (Tinct. piperis cajennae et capsici annui) álló vegyítéssel azokra tett beecseteléssel segítjük elő. A' férczek csak akkor vétetnek ki, ha magoktól egészen, vagy nagyobb részt kihulló félben vannak. — Az öszve-növécs csak részenként történvén, a' száját minden erőkódés nélkül vörös borral öblitetjük ki, a' tár helyeket pedig rózsamézszel, mirhafestvény, és pörissal ecseteljük be; a' betegnek tápláló de csak folyó táplálmányokat engedünk; nekie a' beszélést megtiltjuk. Ha csak két, három vonalnyi nyílás maradna hátra, ez a' rája folytatólag sósavval eszközlött érintésre olykor beheged, mi ha meg nem történék, az egyebként tökélyes behegedés után három vagy négy hétre szükség lenne azt ismét öszveakasztani. Ha a' hasadék épen nem akarna behegedni, úgy annak szélei vörös bornak, mint toroköblítőnek, és az említett ecsetnedvnek használására öszvehegednek. A' hasadék rendszerint megkisebbedik.

Dieffenbach (Schwerdt az eml. h. 11. l.) efféle nyílásokat egészen saját módon iparkodik behegeszteni: ő t. i. a' nyílásnak mindkét oldalán átható párhuzamosan futó bemetszéseket teszen annak széleitől egy vonalnyira. A' feszülés ekként csüggedvén, a' nyílás széleinek közeledése mondatik eszközlöttni, mit Dieffenbach még az által segít elő, hogy a' bemetszésekbe olajba mártott tépeteket duggat. Ezen utolsoknak behegedése után, még más két de ellenkező irányban futó bemetszéseket teszen, melyeket hasonlókép távoztat egymástul.

682. §.

Roux az ínvarratot a' fonalszalagsák beöltésével kezdi, melyek két hajtott tübe vannak huzva; ezek tűfogóval a' hasadék széleitől negyedfél vagy négy vonalnyira hátulról előre szuratnak be, honnan hegyeciknél fogva magfogó (Kornzange) segedelmével kihuzatnak. Roux először az alsó, aztán pedig a' felső, sött a' környülményekhez szabva még egy középső férczet is tűz föl. Hogy a' hasadék széleit föl újítsa Roux, miután a' fonalszalagsák bokrai hátulra nyomattak volna, az ínlebeny egyik szélének alsó részét magfogóval kapja meg, azt meghuzza és belőle gombos egyenes kusztorával, melly alólrul fölfelé riszálva (fűrészelőkép) vezettedik, egy fél vonalnyi szélességnyit metsz le. A' másik szélel is ekként bánik; midőn aztán a' két metszés

elől egy igen éles szegletnél egyesítetik. — Ennek után a két szél a fonalszalagcsák segédelmével, reájok két egyes csomót vetvén, egymással szoros kölcsönös érintetbe hozatik; kötés közben az első csomó magfogó segédelmével mind addig tartassék, míg a másik rá nem hurkoltatott, hogy t. i. az ezen időközben ne táguljon. A fonalvégek a csomóhoz közel metszetnek el.

Műtétel után a betegnek a beszéd megtiltatik, enni neki semmit sem szabad, sőt még nyálát lenyelni is tilalmas, ezt kendővel törülgesse le, avagy vigyázva folyassa azt pökdőczébe; szóval minden elkerültesék, mi köhögést, tüsszentést vagy nevetést okozhatna. Harmadnap végével a felső, a negyed napival pedig az alsó fércz vétetik le, mi akként történik, hogy a csomó csipesszel fogatván meg, a fonal olló segédelmével egyik oldalról átmetszetik, a másikról pedig kivonatik. Csak most lehet először a betegnek, de igen vigyázva, kis mennyiségben tápláló leveket engedni, aztán pedig azon arányban mint az egyesülés erősbedik, adathatnak nekie a keményebb eledélek.

E b e l (az e. h. 86. lap.) is használta a kusztorát az inylebény széleinek fölújítására, mellyet ő, a közben míg a nyelvcsapot fogóval megfeszíténé, alólrul fölfelé vezetett. A l c o c k (Transactions on the Apothocairis und Surgeon Apothecairis of England and Wales London 1822.) ezen célra finom ollókat használt, — mellyeket Roux is későbbi műtételeinél hegyes térdolló képre alkalmazva részszerint használt. — A l c o c k több ízomban vitte a műtételt véghöz úgy, hogy csak részenként újította föl a hasadék széleit, és csak részenként egyesítette ezeket, el annyira hogy egy esetben csak ötödik műtételeire hajthatta véghöz az egyesítést, az első négy ízben a gombos, az ötödikben pedig a körültekert varratot alkalmazván.

Egy esetben, mellyben a lágú és a kemény iny is meg volt hasadva, és a szélek távolsága olly nagy volt, hogy azok kölcsönös érintetbe nem hozathattak, Roux a férczek feltétele, és az inylebények szélének fölújítása után, két olly vizirányos metszést tett, mellyek a lágú inyt a keménytől megválaszták, és két oldalt a hasadék széleitől egész a függőlegesen eső férczeken túl terjedének el. Ezekután a hasadék szélei pontosan egyesíthettek.

Egy esetben, hol a lágú iny hasadékával egyszersmind igen nevezetes farkastorok volt öszveköttve, és így az inyvitortlának egyesítése lehetetlen volt, K r i m e r (Journal v. Graefe und W a l t h e r Bd. X. 625. l.) a hasadék szélétől 4. vonalnyira mind a két oldalon olly két hosszas metszést tett, mellyek előlrul tompa szegletnél egyesítettek, hátul pedig a lágú iny még jelen nyomadékaiba végződtek; a lágú részeket ezután ezen metszésektől kezdve az iny széle felé lefejtette úgy, hogy ekként két ollóképzű (keilformig) karélyok szármoznának, mellyeknek alapja há-

tra esik. A' vérzésnek zsályavíz (aqua salviae) és timsóval eszközlött megállítása után a' bőrlebenyek befelé fordítottak, úgy hogy azoknak inyfölete orrüregi fölületté változtatnék; végre K r i m e r ezeket tűfogója segedelmével inyvarrat által a' szokott mód szerint egyesítette. — Dieffenbach (Rust's Magazin Bd. XXX. 288. l.) egyszerűen bánt a' dologgal, a' mennyiben ő a' lágy iny hasadéknak egyesítése után, a' kemény iny hasadéknak lévő részeket lefejtette, a' csontot levakarta, és a' sebszéléket beöltött ólomsodronyok segedelmével öszvehozta.

683. §.

Az inyvarrat eszközlésére ajánlott műbánások közül többvire eddiglen mindenikkel szerencsésen vitetett a' mütétel véghöz; közülök azonban mégis a' legegyszerűbbeket egyszersmind a' legczélirányosabbaknak tartjuk; ilyen az, melly szerint a' fogóval megfeszített hasadékszélek késsel fölüjítatván, az egyesítés tűfogóval fogott majd nem egyenes tűk segedelmével végbevitt gombos varrat, vagy Dieffenbach szerint ólomsodronyok által eszközlöttek. Hogy az ólomsodronyok azon sok bajokkal nem járnak, mellyeket Graefe és Scherdt ellenek gördítettek, t. i. hogy a' bemetszést nem gátolják, és hogy nagyobb sebzési visszahatást okozzanak, — Dieffenbachnak számos, még a' legterhebb esetekben is szerencsével eszközlött mütételei által czáfoltatik meg; és csakugyan általában, mi az inyvarrat tökéletesbitését illeti, nekie a' legtöbb hálával tartozunk.

684. §.

Ila a' hasadék már tökéletesen bezáródott is, a' beszéd tisztasága mégis csak lassankint jó meg, a' szerint, mint az inyvitorla feszülése enged. A' mütételt kiállotta ember először az egyes betűk, aztán a' szótagok 'stb. kiejtésében gyakorolja magát.

IV.

A' néemberi gát idült megválása.

NOEL, Journal général de Medecine. Tom. IV.

SAUCEROTTE, ugyanott. Tom. VII.

MURSINNA, in LODER's Journal. Bd. I. 658. l.

VIET, de ruptura perinaei. Goettingae 1800,

C. E. v. FAHRICE, medicinisch-chirurgische Bemerkungen und Erfahrungen. Nürnberg, 1816, 1. köv. 1.

SCHREGER, Annalen des Chirurgischen Clinicums auf der Universität zu Erlangen. Erlangen, 1817. 1. 73. köv.

685. §.

A' gát bajos születeknél szokott megszakadni, akkor midőn a' magzat feje, és a' kültényesrészek közt aránytalanság forog föl, főkép művészi szültetések alkalmával. A' megszakadás olykor csak a' gát hüvely széleig terjed; olykor ennek közvonalát követvén, ugyan ennek nagyobb részét meghatja, 's egész a' végbél széleig terjed, vagy végre az egész gát átszakad, sőt még a' végbél is bereped. A' gátnak kis szakadásai csekélységek, és többnyire egymáshoz közelített czombokkal folyton oldalt feküdvén, magoktól is behegednek. A' nagyobb gátszakadékoknál ez ritkán esik meg, mivel itt a' seb a' folyvást tartó hétszámi tisztulás által bemocsoltatik, a' széketétel által pedig mindannyiszor kitágítatik; a' gátnak a' hüvely és végbél közt történt tökéletes szakadásánál pedig soha sem, melly esetben ha egyszermind a' végbél zárizma is be van nagyobb részt szakadva, egyszermind a' széket visszatartani soha sem lesz képes a' beteg, — Ha a' gátszakadéknál az egyesülés meg nem történik, úgy a' két sebszélek bebőrödznek, és az öszveforradás csak a' bebőrödzött sebszélek fölújítása, és ezeknek varrattal eszközlött egyesítése által eshetik meg.

A' mondottakból az tetszik ki, hogy a' nagyobb gátszakadékoknál legtanácsosabb az egyesítést azonnal véres varrat által eszközteni. Csak ha a' csecsemágyas ezen gyógybánást épenleg ellenzené, vagy azonkori rosszullete tiltaná azt, hagyjuk meg nékie a' folyton tartó oldaltfekvést, midőn is czombjait fölhozni, 's azokat öszvekötni kell; mik mellett még az illendő tisztaságról, meg a' naponkénti hig széketéletről, végre időnként a' vizelletnek hudsappal eszközlendő kiürítéséről szükség gondoskodnunk.

686. §.

A' gátszakadéknak bebőrödzött széleit következőleg újítjuk föl: az előre küldött hashajtó szernek elegendő fogonata után a' beteg némben egész hasáig fölhozott czombokkal egyik az ágy, vagy másik oldalára fektetik akként, hogy farcsikja az ágy szélére essék. A' szörbenötte gát beretváltatik le először. Az egyik segéd a' seggpofákat távoztatja el egymástul, és a' talán egyszermind jelen hüvelyiszamot tartja egyszermind vissza. A' műtevő

erre, minekutána a' szakadás nagyságát és minémüsé-
gét még egyszer kikémlelte volna, a' hasadéknak alsó
szélét fogóval olykép kapja meg: mint a' szemhéj be-
fordulásánál használtatik, midőn aztán a' fogóval meg-
kapott részt kusztorával (kevesbé jól ollóval) szeli le. Ek-
ként bánik a' műtevő a' hasadék felső szélével is; 's e'
szerint a' hasadék mindkét széleit olly kiterjedésre újít-
ja föl, mint a' seb kényelmes egyesítésére elegendőnek
véli; arról gondoskodván e' közben, hogy bebörödzött
rész ne maradjon hátra. Csak midőn már a' vérzés hideg
vízbe mártott szivaccsal megállítatott, és minden vérhe-
gedmény félremozdítatott volna, egyesíti a' sebész a'
hasadékot gombos varrat által akként, hogy egy erős
görbe fércztűt, mellybe viaszos fonalszalagcsa van huz-
va, a' seb szegletétül másfél vonalnyira a' seb két szé-
lein keresztül, ezeknek mélységöket meghatva szúr be
és ki; a' szalagcsát nyomban huzván a' tű után. Ekként
alkalmaztatik a' hüvelyhöz négy vonalnyival közelítve
egy második, sőt a' szakadék nagyságához képest chöz
ismét annyi távolságra egy harmadik fércz is. Erre a'
seb illendő kitakarítása után a' sebszélek egymáshoz kö-
zelítetnek, és először a' végbélhöz eső szalagcsán, és
aztán a' többin vettetik kettős csomó, miután a' sza-
lagcsák a' sebszélek kölcsönös érültökig szoritattak vol-
na. A' sebhely téppemettel és nyomadékkal borítatik
be; ezek T — pólyával tartatnak oda. A' beteg egyebb-
ként folyton oldalt fekve maradjon, czombjai fölhuza
's öszveköve legyenek.

687. §.

Fő gondoskodásunk a' műtétel után az legyen, hogy
a' betegnek adott hashajtók által naponkint lágy széke
legyen, melly az ezen célra alátett lepedőbe ürül,
székürítés közben olly kevéssé crölködjék a' beteg, hogy
csak lehet; vizelletét, pedig egy eleibe tartott pléh
edénybe (Muschel) ürítse, mellyből az börcsatorna által
vezettetik az éjedenybe; de vizelés közben helyből ne
mozduljon a' beteg. Csak ha vizelleirekedés támadna,
kellene a' hudesapot jobb kezünk mutatójával vezetve
alkalmazni. A' kötözés annyiszor újítassék, mennyi-
szer azt a' tisztaság kívánja, és ha a' hüvelyben bővebb
takony- elválasztás történék, abba tisztító befecsken-
dések lesznek szükségesek. A' fonalszalagcsák a' nyol-
czadik és tizenkettődik nap közt mozdítatnak földre, a'
gát pedig olomvízbe mártogatott tőpetekkel rakatik.
Az egyesülés csak részenként történvén meg, a' bajok

ekként is könnyebbülnek ugyan, de ha ennyi sem történék, az egyesítéshez újra kell fogunk.

Idült gátszakadékok hirtelen egyesítés által csak ritkán gyógyulnak meg. A tapasztalás ellenben azt tanítja, hogy efféle gátszakadék a' genyedésnek és sarjadzásnak útján változni képes, mi által az öszvefűgés szabály-egyezőleg be nem heged ugyan, hanem a' bőrnek bizonyos huzamossága termődik, melly a' takonyhártyás boritékok természetéhez közelitvén, járás közben a' nyomás és dörgölődés ellen elérzékenytelenedik, 's ekként a' beteg állapotját tűrhettebbé teszi. Minden esetben tehát, hol a' gátszakadásnak idült állapotja a' hirtelen egyesítésre kevés remény nyújt, vagy hol talán ez nem diszlett, ezen bebőroddzésen kell iparkodnunk olly kép, hogy a' szakadéknak kérges széleit fölűjítván a' gyuladást érclő szerekkel vagy pokolkövel elősegítjük, leginkább pedig hogy azt a' bélsár és hugytól megóvjuk, és végre, hogyha talán a' sarjadzás nem keményednék meg, annak megkeményedését ólom — vagy ónszerekkel előmozdítsuk.

B.

Idült 's genyedő megválások.

I.

F e k é l y e k.

E L S Ó S Z A K A S Z.

PEKÉLYEK ÁTALÁNOSAN.

- J. ASTRUC's Abhandlungen von Geschwülsten und Geschwüren. Aus dem Französ. mit Anmerkungen von HEBENSTREIT. Dresden. 1790. 8.
- B. BELL's, Abhandlung von Geschwüren und deren Behandlung. Aus dem Englischen. Neue verbesserte Ausgabe. Leipzig, 1792. 8.
- HEBENSTREIT's Zusätze zu BELL's Abhandlung von Geschwüren. Leipzig, 1793.
- A. BERTRANDI, theoretisch-praktische Abhandlung von Geschwüren. Aus dem Italiänischen mit Zusätzen von PERCHIENATI und BRUGNONE. Erfurt, 1790. 8.

- WEBER'S allgemeine Heilkologie, oder nosologisch-therapeutische Darstellung der Geschwüre. Berlin. 1792. 8.
- HENKE, Fragmente über die Pathogenie und Therapie der Geschwüre; in HORN'S Archiv. Bd. II. 1. 1.
- J. N. RUST, Heilkologie, oder über die Natur, Erkenntniss und Heilung der Geschwüre. Wien, 1811. 2. Bd.
- J. N. RUST, Einige Bemerkungen über das Wesen der Geschwüre. Ein Beitrag zur Bearbeitung der Heilkologie; in seinem Magazin für die gesammte Heilkunde. Bd. XII. Heft. 3. 512. 1,
- C. RUST, de ulcerum diagnosi et aetiologia nonnulla. Cum Tab. VII. col. Berol. 1831. 4.
- M. J. BLUFF, Heilkologie. Lehre von Erkenntniss und Behandlung der Geschwüre. Berlin, 1832. 8.

688. §.

Fekélynek (ulcus) az életműves részek a' táplálódás folyamatának rendtelenségén épült, eves nedvnek elválasztásával, és az általa meglepett rész tovább harapódzó romlásával járó megválását nevezzük. A' fekélyek különböznek tehát a' tályogoktól, és a' genyedő fölületektől, de amazok ezek által okoztathatnak, főkép akkor, ha a' genyedő fölületek élőtehetsége megváltozván, az *újratermődés* folyamata *fekélyedő folyamattá* leszen, vagyis fekélyítő fölszívásra változik.

689. §.

A' fekélyek *okai* vagy *belső*k vagy *külső*k. Az *előbbie*k az egész testnek, vagy egyes életműveknek természetes állapotjoktól való eltérésükben állanak, azoknak nagyobb fokú gyöngeségök, pettyhüdségök mellett, főkép ha egyszermind némelly koresvegyülésen alapodó betegségek is vannak jelen, millyek a' forró és idült kútegek, a' görvély, a' bujasenyv, a' köszvény, a' súly, a' vízkór, a' szokótt kiürítések visszamaradása, 'stb. Ezen betegségek vagy magok magokban, vagy némelly gerjesztő okokra hozzák a' fekélyeket elő. — A' *külső okok* mind azok, mellyek gyuladást és genyedést okozhatnak, a' részek öszvefűggését megosztják, sebek, tályogok, mellyeknek gyógyulása más jelen kórhajlam, vagy félszeg művészség által hátráltatik, helybelikép mivelő különhatású (specifisch.) kórananyagok, 'stb.

690. §.

A' fekélyek *egyszerű* és *szöveményesekre* osztatnak. — *Egyszerű fekélyek* azok, mellyek sem helybeli sem közönséges beteges állapotokkal nincsenek öszvekapcsolva, hanem egyedül az öszvefűggésnek azon tulajdon fölbomlásán alapodnak, melly nekik az adott fogat szerint (688. §.) tulajdonuk. *Szöveményes fekélyeknek* ellenben mondatnak azok, mellyek különös helybeli vagy közönséges kórállapottal vannak összekötve. *Helybeli szöveményekre* nézve tehát *sipolyos, kérges, vízköros, viszdagos, taplós, fenés,* és *csontszuvasokra* osztatnak a' fekélyek: továbbad vannak vékony, szalonnanemű, éles, hűdös, sós, és különbféle színű elválasztott anyagokkal járó fekélyek. — A' *közönségés szövemények* a' (689. §.) foladott kórállapotok és korcsvegyületek jelenlététől függenek; azért is e' tekintetből a' fekélyek *zsongtalanokra, súlyösekre, görvélyesekre, köszvényesekre, bujasenyvesekre, rákosokra,* és *sennyedékesekre* válnak.

A' mondottakból az következik, hogy a' fekélyek helybeli vagy közönséges bajokat tehetnek. Felednünk még sem kell, hogy fekélyek vannak, mellyek kezdetkor bizonyos belső októl függenek, minekelötte meggyógyulnának csupa helybeliekké lesznek; és viszontag, olyak, mellyek eleintén merő helybeliek valának, lefolyások alatt azonban az egész testet együttérzésbe huzhatják, és szöveményes fekélyekké válhatnak.

691. §.

A' fekélyek visszahatása az egész testre, minéműségökhöz képest változik. — A' különhatásu fekélyeknél a' közszérv a' fekélyben! elválasztott, és a' különhatásu méreggel fertezett genynek fölszivása által öregbedik. Oly fekélyeknél, mellyeknél a' genyválasztás igen gyors és rossz természetű, részint a' folyvást tartó nedvvesztés által, részint a' gonoszféle geny fölszivatása által egy közönséges gyöngeségbeli állapot, és végre egy olly tokélyes senyv hozatik elő, mellyet változott érverés, többszöri szálló meleggel váltakozó borzadozás, elnehezdedt lehelés, a' tagokban huzadozó fájdalom, a' fekélynek szárazsága vagy megáradása, genyes húgy, vízköros daganat, oldózó izzadságok, s hasmenések követnek. — Ha a' fekély igen sokáig tart, akkor a' benne történő elválasztás viszonyba jö a' többiekkel, és a' fekély mintegy az egyebb természetes elválasztó életművek sorába lép; a' mi ugyan leginkább az öregeknél történik, kiknél a' fekélyeknek sokáig tartása által a'

vizellet elválasztása szemlátomást csekélybedik. A' fekélyeket azért is ollykor üdvös kiürítések gyanánt tekinthetjük, és a' bennök szenvedők föltételes egészségéhez számolhatjuk.

692. §.

A' fekélyek' *jöslata* igen különbözik: 1.) *a' támasztó és ápoló ok természetéhez képest.* 2.) *a' fekélyek' helyzetere nézve:* hol is a' fekélylepte rész, és az ehhez közel fekvő képletek előkelőségöket kell tekintetbe vennünk. — A' hórben és husos részekben tanyázó fekélyek könnyebben gyógyulnak, mint azok, mellyek inas vagy mirigyes részeket lepnek meg. A' csontba telepedett fekélyek mindenkor makacsok, 3.) *a' fekély tartása és külső alakához képest.* Minél régiebb a' fekély, annál tartósabb az orvoslás, melly ha erőszakkal czélt ér is, a' szokott elválasztás fölakadása által veszedelmes tüneemények okoztathatnak. — Minél tisztátalanabb a' fekély, minél szalonásabb alapja, minél dudorodtabb, keményebb széle, minél rosszabb a' benne elválasztott nedv, minél mélyebben hat ez, minél nagyobb a' lágy részek pusztulása, annál bajosabb a' gyógyítás. A' kerek fekélyek rendszerint terhesebb orvoslásuak, mint a' monyorúk. 4.) *a' beteg alkotmánya és életidejéhez képest.* Az ifjú egyminél ha alkotmánya a' fekély visszahatása által keveset szenvedett, könnyebb a' gyógyulás, mint az öreg, már igen elgyöngült embereknel.

693. §.

A' fekélyek *orvoslása* általában, a' nekiök alapul szolgáló okok előmozdításán, és a' fekély lepte rész életességének olly megváltoztatásán alapodik, melly által a' tengélet folyamatának szabályos külölése segedelmével az öszvefüggés fölbomlása ismét clegyengettetik.

A' fekélyeknek gyógyulás felé lépdelő haladtokban három időszakát tapasztaljuk: 1.) *a' tisztulás időszakaszát*, (stadium digestionis, detersionis) ebben a' fekély tisztátalan tekintetét elveszti, az ev helyett jó geny választatik el. 2.) *a' hússzemölcsök képlődésének vagy a' sarjadzásnak időszakaszát* (st. incarnationis, granulationis) 3.) *a' hegedés időszakaszát* (st. cicatrisationis), mellyben a' hússzemölcsök merőbbek lesznek, öszvehúzódznak, és rájok finom bőrke borul.

694. §.

A' gyógybánást különbözőleg szükség intézni, t. i. a' szerint mint a' fekély okának minémüése, a' fekély élötehetségének és idomának állapotja különbözik. — Először is lássuk a' gyógybánást a' két utolsó pont tekintetébül.

695. §.

A' fekély a' mondott tekintetnél fogva *gyulasztó*, *izgékony* és *tompa* bélyegü lehet.

A' *fekély gyulasztó állapotánál*, melly csakugyan vagy az egymii alkotmányja, vagy némelley izgató szerek divatlansága által okoztatik, a' fekélyt környelő részek dagadtak, hevesek, 's fájdalmasok; a' fekély alapja igen vörös, érzékeny, fehér csikokkal fedett, a' geny-választódás általában csekély. — Ezen esetben minden helybeli és közönséges ösztön félremozditassék, a' fekély langyos lágyító borongatásokkal, pépegyvelegekkel, vagy enyhe irokkal borongattassék, sött az egyebbként is erős alkotmányu beteggel egészen lobüzőleg bánunk. Azon arányban mint a' gyuladás kisbedik, öregbedik a' geny-választódás.

A' *fekély izgékony állapotu* lévén, alapja szinte igen vörös, de érzékenysége módkiivül emelkedett. Ilykor kábitó szerek jelentetnek kivül és belöl: kivül langyos belendolajjal tett bekenések, bürökből belendbül készített pépegyvelegek, 'stb.

A' *tompa fekélyeknél*, mellyek helybeli vagy közgyöngeségen alapodnak, a' fekély petyhüdt, a' környelő részek többnyire sápadtak, gindárok, vizkórosan pöf-fedtek, maga a' fekély érzékenytelen, és a' rosz 's vékony evet bőven önti. Itt helybelikép és közönségesen is öly szerek alkalmaztatnak, mellyek az élettehetséget emelik, és ez által jóféle genyelválasztást eszközölnek. (l. az 59-dik §-t.).

696. §.

A' fekélyek különbsége idomaiknak különbségére nézve különös figyelmet érdemel.

A' *rothadó vagy üszkös fekély* (*ulcus putridum*, *gangraenosum*) tisztátalan szürkés sárga, vagy feketés fölülettel, érzékenytelenséggel, és ellajult színü szerfölött bűdös ev elválasztódásával bélyegeli magát; a' fekélynek fenés tulajdona nem ritkán a' fekélynek egész környékére elterjed, és a' részek vagy megüszkösödnek.

vagy megfenésednek. — *Okai* a' fekély ezen változásának lehetnek: a' fekélynek elmulasztott tisztán tartása, felszeg, rosz, elmulasztott gyógybánás, fölakadt vérkeringés, tespedt lég, rosz táplálmány, az első utak csorvái, elgyöngült alkotmány, az edény-rendszernek előkelő gyöngesége, senyvek, 'stb. — A' *gyógybánás* leginkább az okok elhárításában, és olly szerek alkalmazásában áll, mellyek az üszkös részek lemállását elősegítik, vagy pedig a' míg egészen el nem halt részek életét ismét visszaadják. Belől kína, gyökönke, káfor, égények, ásványos savak 'stb.; kívül mésvizzel kína — vagy tölgyhéjfőzet; borléllet, eczettel 's effélékkel diókopács, vagy a' hagyma-szagú tarorja^o fünek főzete alkalmazhatnak: úgy kívül a' fekély tájékára jó illatos borléles mosások tételnek, szénpor kínával, a' terpetin, mirhával és káforral készített oszlató irok, lisztből, borseprőből mézből légsavat (Luftsäure) kifejlődtető borogatások más effélék rendeltetnek. Átalánosan a' gyan-taféle égényes 's olajos szerek fogonatosabbak mint a' nedvesek. Közönséges korcsvegyület forogván a' testben, az ez ellen hasznosoknak talált szerek adassanak. — Ha a' fekélyeknek egyes darabjai leválnak, azokat le kell venni, és ha a' romlott részek alatt evnek öszvegyülésétől tartanánk, bemetszéseket kellene tenni. A' fergék és nyüvek ellen, mellyek ezen fekélyekben olykor magoktól teremnek, leginkább a' fekélynek gyakor kitakarítása, a' terpetinolajnak, borléles szereknek, aloefestvénynek, és a' rágó sósavas higagnak helybeli alkalmazása hasznos. — Mind ezen műveleteikben igen különböző szereknél célirányosabbak a' gyöngéd fűszeres borogatások, és pépegyvelegek, mellyek által mind az élötehetség elegendőleg emeltetik, mind pedig a' fekélynek hüze oszlik, mint mind ezekről a' fene orvoslásáról átalában értekezvén a' 66-ik §-ban szólottunk.

697. §.

A' *kérges fekélyt* (ulcus callosum) fehéres, száraz, érzékenytelen szegély környeli, melly nem ritkán látszatos vastagságu, és porcz tapintatu. Ezen kérgesség olykor az egész fekélyre elterjed. — *Oka* ezen változásnak a' fekély szélei véres és tápláló nedveinek fogyatkozásában van; miért is ezen kérgesedések leginkább öreg egymiknél olly helyben szárhoznak, hol a' vérkeringés már a' természetes állapotban is lomha, vagy történetből nyomás által meggátoltatik; vagy sete gyógybánás, gindáritó kenőcsökkel való visszaélés, és a' fe-

kély széleinek állandó izgatása által is okoztathatnak. mi által a' nedvek fölakadása, és afféle változás hozatik elő, mint a' keményedésnél. — Az efféle kérgesedések a' fekélyek gyógyulását hátráltatják, és vagy föl kell lágyítatniok, vagy félre mozdítatniok. Csak midőn a' kérgességek nem igen merők, és nem épen érzékenytelenek, lehet föllágyításokon, lágyító egyszersmind izgató szerek által iparkodni; millyenek: az *amónás bürök-tapasz*, (empl. de cicuta cum ammoniaco) a' *higanytapasz*, a' *mézzgatapasz*, (Empl. gummosum) a' *szappanos tapasz*, a' *mézzgás ólomtapasz*, (empl. diachylon cum gummi) a' *sósavas hügyagnak* olvadéka. Ezen szerek ha nem segítenek, az étető szerekhez menünk által, millyenek: a' *dárdanyvaj*, a' *pokolkő*, a' *tiszta folyó hügyag*, (büzső) a' *dárdacsos borkősavas hamagnak* (hánytató borkőnek) olvadéka; de ha a' fekély helye megengedi, még a' *karczozáshoz*, és a' *kérgesedésnek* késsel eszközlött lemetszéséhez is nyulunk.

698. §.

A' *vizkóros fekély* (ulcus oedematosum) környékét olly vizkóros daganat veszi körül, melly az ujnymást megtartja, a' fekély szélei petyhüdtek, haloványok, gyakorta még vizkórosak is lesznek; a' *husszemölcsök* sáppadtak, a' *vizes evnek* elválasztódása gyapora. *Okai* ezen fekélynek vagy helybeliek, erömüvesek, vagy belsők; millyenek: a' *visszavivő edények nyomása*, *közönséges* vagy *helybeli gyöngeség*, *nyirkos külemény*, 'stb. — *Orvoslása* ezen fekélynek azt kívánja, hogy az ok eltávolztatásán és a' fekély tompa bélyegét megváltoztató szereken kívül, a' fekélylepte tag még nyomó kötözéssel is állandólag szorítva tartassék.

699. §.

A' *taplós fekélyek* (ulcera fungosa) vagy egész körületöken, vagy egész helyeiken, vagy széleikön vannak növedékekkel benöve, mellyek ugyan tulajdonságaikra nézve igen különbözök, mert majd petyhüdtek, haloványok, vagy komorvörösek érzékenytelenek, és könnyen vérzők, majd merőbb tulajdoniák, kékes vörös színűek, és igen érzékenyek. Az elsők egyedül beteges bujálkodásai a' *husszemölcsöknek*, az utolsókat pedig gonoszféle elfajulások gyanánt kell tekintenünk. Ezen taplós elfajulásnak *oka* tehát a' fekélynek sokáig tartó tompa állapotja, lágyító szerekkel való vissza élés, leuge

kötözés, valamely szuvas csontnak közelléte, vagy a fekélynek rákos minénüsége lehet. — Az efféle növedékek kiirtása a fekély orvoslására általában szükség, melly ha a növedékek fölösleg bujálkodó sarjadzásokból állanak, a fekély élettehetségbeli állapotjával meg egyező egykorilag alkalmazott gyógybánáson kívül, még a fekélyek száraz tépettel szoritólag kötöztetnek, és többször pokolkövel dörzsöltetnek; ha pedig a növedékek gonoszabb természetű elfajulásokból állának, étető szerek nyomosabb alkalmazata, vagy metszés, vagy lekötés által irtatnak ki. — A közönséges étető szerek ezek: a *pokolkő*, az *étezőkő*, a *dárdanyvaj*, *gáliczolaj* a *kénsavas horgag*, az *égetett timsó*, 'stb. mellyek leginkább akkor alkalmaztatnak, midőn a taplós növedék egyenlően van az egész fekélyre teremve. A száraz étető szerek vagy behintetnek, vagy kenőcs képen adatnak; a folyók pedig, miután a fekély evétől illendőleg megtisztított, ecsettel kenetnek be. Az elsők leginkább a laz tulajdonságu taplós növedékeknel, és a nagy evelválasztódásnál; a másodrendbeliek pedig a növedékek erősebb öszveállásánál, midőn az ev-szívár nem olly nagy, tesznek jó szolgálatot. Ha a növedék csak egy részéből sarjad ki a fekélynek, késsel mozdítatik el legkönnyebben, a mennyiben tövénel fogva metszetik ki; a lekötést csak akkor alkalmozzuk, ha a növedék kocsányos, ha a beteg a késtől fél, és ha lemetszés által a nagyobb vérzéstől lehetne tartani. Olly esetekben, mellyekben az említett étető szerek a növedék kiirtását nem eszközlik, vagy azoknak szétolvadása, 's elterjedése gonosz tünetenyeket okozhatna, hol a kést vagy lekötést alkalmazni nem lehet, ott a növedéknek elrontása csak az izzó vas alkalmazása által eshetik meg. A vérzések, mellyek a fekélyes fölületből ollykor magoktul megindulnak, vagy az említett gyógybánások után kezdenek megáradni, öszvehuzó szerekkel, nyomással, izzó vassal, vagy a növedéknek tökéletes kiirtásával állítatnak meg.

700. §.

A *viszdagos fekélyek* (*ulcera varicosa*) többnyire az alsó végtagokon szármoznak, jobbadán monyoruak, fölületesek, választmányaik savós és véres, midőn megidulnek, széleik megkérgesedik; a környelő bőr megbarnul, az alszáron, főkép a fekély körül viszdagos erek és vizenyes daganatok láttatnak. Ezen fekélyek nem ritkán időszakonként visszatérőleg vérzenek, többnyire

fájdalmatlanok, olykor mégis igen megfájulnak, a' nélkül hogy gyuladásnak nyomai láttatnának. A' viszdagos fekélyek a' viszdagos szennvel, bizonyos viszonyban állanak, és *okaik* gyanánt mind azon ártalmak vétethetnek, mellyek a' vér visszafolyásának gátat vehetnek, a' millyek: a' nyomás, a' szüntelen állás, meleg vagy hideg nedves levegőben való tartózkodás, innét némelly mesterségek, a' terhes méhnek nyomása 'stb. A' viszdagos bajokra elő készítethetik az ember főkép bővérőség, nedves taplós külemény, az altestbéli zsigerek viszeres rekedései, dugulásai, aranyeres állapot, az aranyérnek és havitisztulásnak fölakadása által. — Kitetszik ezekből, hogy ezen viszeres daganatok némelly mélyebben rejtezett szennveknek tünetényei legycnek, és szinte az ember föltételes egészségéhez tartozzanak. A' fekélyek vagy már a' jelen viszdagos szenn jelenlétében történetből ható ártalmak után támadnak, avagy a' viszdagok gyuladván meg, változnak fekélyekké, vagy végre más különtermészetű fekélyek lesznek viszdagosak. — Ezen fekélyek *orvoslásánál* mindenek előtt az okok vétessenek figyelemre, a' viszeres pangások és dugulások oszlató szerekkel háritassonak szét, az életmód rendeltessék el, az állás mérsékeltsessék, és minden nyomás kerütsessék 'stb. Maga a' fekély egyedül száraz tétettel kötöztessék, a' viszeres és vizenyes daganat lepte tag pedig pólyákkal tekergettsessék körül, és körös ragtapaszokkal erősítsessék meg. — A' gyógyulás megtörténvén, hogy a' baj újra ne támadjon, a' gerjesztő okok szorgalmasan kerütsessenek, a' tag pedig ebbőrből készített füzőharisnya által ápoltassék.

Kothe, varicose Venen u. varicose Geschwüre an den Unterschenkeln - a Rust Magazinában Bd. XXX. 82 l.

A' sipolyos fekélyek orvoslására nézve azon szabályok állanak, mellyeket a' 60dik §-ban a' tályogokrul említettünk.

701. §.

Ha a' fekélyek már sok ideig tartottak, és már mintegy a' természetes elválasztó életművek sorába léptek, úgy minekelötte behegednének, genykutacsok és más elszolgáltató szerek helyettes választásai (fekélyforrás) nyitassék. — A' fekélyek hirtelen eltűntökre a' kór-áttétel tünetényei szármozván, a' fekély éles, 's izgató szerek által olly sebességgel, mint csak lehet, hozassék ismét folyásba. Az olly fekélynél tehát, hol a'

mondott okokból annak gyógyításáról szó sem lehet, a' beteg állapotjának enyhítésére egyedül a' fekélynek tisztán tartására és a' helybeli szövemények elhárítására korlátlódik minden törekedésünk.

M Á S O D I K S Z A K A S Z.

A' FEKÉLYEK, KÜLÖNÖSEN TÁMASZTÓ ÉS ÁPOLÓ OKAIK SZERINT TEKINTVE.

I.

Zsongtalan fekélyek.

UNDERWOOD, über die Geschwüre an den Füßen. Aus dem Engl. Leipzig, 1786. 8.

F. H. METZLER, Abhandlungen über die alten Geschwüre der unteren Gliedmassen. Wien 1793. 4.

E. HOME, Beobachtung über die Behandlung der Fussgeschwüre. Aus dem Engl. von FRORIEP. Leipzig, 1799. 8.

TH. BAYNTON, a' new descriptive account of a new method of treating ulcers of the legs. London 1797. 8.; a' SCHREGER und HARLES Annalen der neuesten englischen und französischen Chirurgie. Bd. I. 294. 1.

A. OSTROF, Untersuchungen und Beobachtungen über die chronischen Geschwüre, mit besonderer Rücksicht auf die sogenannten alten Schäden an den unteren Gliedmassen. Lemgo 1804.

702. §.

A' *zsongtalan*, vagy *petyhüdt*, *zsonghijányos fekélyek* (ulcera atonica) azon köz- vagy helybeli gyöngeség által ápoltnak, melly gindár rost, és petyhüdség által küli magát. Ezen fekélyek többnyire olly helyt telepednek meg, hol az élettehetség ép állapotban sem igen éber, azért is leginkább a' lábakon, mellyek közül az e' nemü fekélyek a' balt sokkal gyakrabban meglátogatják mint a' jobbat. Olly foglalatosságok, mellyek a' vérkeringést az alsó végtagokban hátráltatják, sok ideig tartó állással járnak, készítik el az embert ezen fekélyekre. — A' fekélyek vagy külső cröszak által okoztatnak,

vagy magoktól származnak, olyképen hogy valamely részen vörösség és csekély daganat támad, a' bőr megvékonyodik, fölpattan. A' fekély öregbedik, különböző fokban fájdalmas leszen, és az általában előadott helybeli és közönséges változásokat szülheti. — Többnyire ezen fekélyek a' lábak vizenyes és viszdagos pöffedésével járnak, vagy pedig széleik is megkérgesedik. Többnyire tompabélyegűek, de történetbeli környülmények által izgékony, sőt gyulasztó állapotot is ölthetnek.

703. §.

A' *jóslat* a' közönségesen előadott környülményekhez (692. §.) igazúl, arra mégis különösen kell figyelmeznünk, vajjon a' beteg őrizkedhetik-e' a' gerjesztő okoktól, vagy sem?

704. §.

Ezen fekélyek *gyógybánása*, melly tapasztalásom következésében nekem legjobban tetszik, a' következő: — Ha ezen fekély nincs különös szöveménnyel öszvekapcsolva, és egyebként is nem néz ki rosszul, úgy a' nyugalmon, és a' beteg czélirányos magaviseletén kívül langyos székfűzőzettel tett többszöri mosásokat, és a' mindjárt előadandó módszerint ragtapasszal eszközlendő öszvenyomást alkalmazzuk. — A' fekély tompa és tisztátalan állapotban lévén, a' fekélylepte részre vizirányos helyezetében, székfűzőzettel allandólag tett borongatások alkalmaztassanak, és ha a' fekély ekként tiszta állapotba hozatott, a' *Baynton* tanácsa szerint szükség az eszközlendő öszveszorítás végett, a' ragtapaszokat fölrakni; t. i. szálamentében vágott elég hosszú ragtapaszcsikok a' fekély alatt egy hüvelyknyire kezdvén fölfelé hágó szilánk fordulatokban alkalmaztatnak a' szenvedő tag körül, akként hogy az egész fekély beboritassék általok; ezen ragtapaszok fölibe az egész tag egyenlő öszveszorítása végett az alszárnak vászon-pólyával eszközlött beburkolása egész a' térdig folytatik, a' mi főképen az alszár vizenyes, vagy viszdagos pöffedésénél szükség. — A' fekélyben elválasztódott genynek mennyiségéhez képest újítanak meg a' ragtapaszok naponkint, avagy több napok mulva, midőn a' fekély eléggé megtisztítatik, és ha már behegedni kezd, rágó higany olvadékával érintetik meg. Ha ezen fekélyek gyuladással, beteges izgékonyssággal, vagy az említett szöveményeknek valamelyikével járnak, úgy mi előtt a' ragtapaszokkal eszközlendő bonyolításokhoz

fognánk, a' szövemenyek természetéhez mért gyógybánás által szükség a' fekélyeket egyszerű állapotjokra hozni. Ha ezeket pontosan tellyesítjük, a' ragtapaszokat ügyesen alkalmazzuk, úgy rossz tünetényt, fájdalmat, s öregbedett hévfejlődést (midőn aztán a' részt annyiszor kell hideg vízzel megáztatni, valahányszor azt a' nagyobb melegség kívánja) fölturlásokat, új fekélyedéseket, 'stb. soha sem fogunk tapasztalni. — Ha ezen gyógybánás alatt a' fekély egész egy bizonyos fokig megkisebbedik, a' nélkül hogy a' gyógyulásban aztán tovább haladna, és állapotja ismét megrosszul, akkor ennek oka vagy a' beteg rendetlen magaviseletében, főkép az igen kora mozgásokban van, vagy pedig valamelly közszenv áll a' fekélyvel okbeli összevetetésben, vagy végre a' fekély szokványossá vált, midőn is az egyéb gyógybánást ezen környülményekhez kell szabnunk. — Az efféle gyógybánás mellett, bár a' fekélyek 15. vagy 20. esztendeig tartottak is már, a' szokott elválasztásoknak fölakadását soha sem tapasztaltam.

Ezen fekélyek ellen helybeli használásul általánosan minden jó illatú, és összevuzó szerek ajánltattak, u. m. a' fekélynek tölgy — fűzhéj —, diólevél —, diókopács —, utifülevél —, hagymaszagú tarorja fünek, rutának főzeteivel magokkal, vagy mirha festvénnel 'stb. efféle vegyítékekkel tett mosogatások; a' fekélynek elválasztása nagy lévén, a' gyógyszerek porképben jobb fogonattal adatnak, millyenek: a' kína-, a' tölgy héj —, a' szikfúpor, káforral, mirhával, 'stb. vagy az izgató irok, tapaszok, a' káforral vegyített oszlato kenőcsök, a' vöröa higagir 'stb.

Hol a' beteg különös környülményei miatt mind a' csöndes magatartás, mind az említett betekergetés lehetetlen, ott a' fekély különböző tisztátalanságához képest naponkint szikfúból vagy lúgból lábfürdőt rendelék; a' fekélyt pedig ungv. nutritum és vörös higagirból összekevert kenőccsel kötöttem.

Rust *) az idült lábfekélyek ellen a' böjtorvoslást, vagy ehgyógybánást javasolja (naponkint negyed étzilakot, $\frac{1}{4}$ Portion). és hetenkint kétszer hashajtót, a' következő nap langyos fürdőt, a' fekélyre pedig folyóvízzel tett borongatásokat.

*) Magazin für die gesammte Heilkunde. Bd. IX. 517.

705. §.

Ezen helybeli gyógybánáshoz a' beteg közönséges állapotjával megegyező belsőt kell tudni; a' gyöngeség és zsonghijánynál erősítő, az altest rekedéseinél, mellyek gyakorta az alsó végtagok fekélyeivel járnak, oszlato és enyhén erősítő szerek kívántatnak a' czélirányosan vezérelt közéleten kívül. A' csikorka (gratiola) illendő

mennyiségben adva ezen esetekben valamint akkor is igen czélszeres, midőn ugyan az altest szabad, de egy közönséges lomhaság forog föl a' testben, a' beteg pedig turhás küleményü.

706. §.

A' zsongtalan fekélyek után a' kórtérek nem ritkák, főkép ha a' gerjesztő okok nem kerültek. Többnyire a' fekélyek ősszel vagy télben fakadnak ismét föl. — Ezen baj megakadályozására a' legjobb szer abban áll, hogy tágulhatlan bőrből készített fűző harisnya által állandólag és egyenlően szoritassék a' láb, egyszersmind a' közéletre is kell vigyázni, a' lábaknak pedig minden megerőltető mozgása kerülessék.

II.

Súlyös fekélyek.

J. LIND'S Abhandlung von Scharbock. Nach der 2. Ausgabe aus dem Englischen übersetzt von J. N. PEZOLD. Riga und Leipzig, 1775.

HULME, Libellus de natura, causa et curatione scorbuti. London, 1768.

F. MILMANN, Untersuchungen über den Ursprung der Symptome des Scorbutis und der Faulfieber. Aus dem Englischen übersetzt von LINDEMANN. Berlin, 1795. 8.

G. BLANE, Beobachtungen über die Krankheiten der Seeleute. Aus dem Englischen. 1788.

TH. TROTTER, neue Bemerkungen über den Scorbut. Aus dem Englischen von C. F. MICHAELIS. Leipzig, 1787. 8.

707. §.

A' súlyös fekélyek (ulcera scorbutica) mindenkor a' többé kevesbé kifejlődött súlynek tünetényei. — A' súlynek töoka a' vérnek és egyéb nedveknek oldakodásában és a' hajerek rendszerének előkelő gyöngeségében áll. Tünetényei azért is mindannyin a' részek gyöngeségén, gindárságán, azok zsongának csüggedésén, vagy tökéletes elenyészésén alapodnak, mellyek főkép az edényrendszerben tündöklőnek ki.

A' bőrnek természetes színe elvesz, halovány, pöf-fedt lesz, a' betegek közönséges leverettséget érzenek, és a' legkisebb mozgásra is elfáradnak. A' foghus fájni kezd, megdagad, a' legcsekélyebb érintésre is vérzik, a' lélegzet bűdös. A' testnek fölületén itt ott, leginkább a' lábakon különböző nagyságu kékes foltok mutatkoznak, tovább terjednek, és olykor vérsávokká (vibices) alakulnak. A' forró éghajlatok alatt a' végtagok vizenyesen pöffedeznek. A' bőrön többnyire olly apró daganatok szármoznak, mellyeken hólyagocskák emelkednek, 's ezek öszveesvén, helyeiken bíborvörösségü foltok támodnak. A' lábokban fájdalmak szármoznak, a' térdizülés földagad, fekélyek jönnek elő, a' foghus gyakrabban vérzik. A' gyöngeség növekedik, a' beteg vért köp és okádik, 's egyszersmind a' vizelettel és bélsárral is vér ürül ki. A' foghus gyakorta megfenésedik, a' vér a' részek hézagaiba öntődik ki, sok régi sebhelyek fölfakadnak, és a' gyöngeség a' meg-megérkező vérzés által olly nagygyá lesz, hogy a' beteg a' legcsekélyebb mozgások alatt is elájul. 'S végre vagy efféle ájulások közt, vagy egészen kisorvadva hal meg.

708. §.

A' súlyös fekélyek többnyire laposak, széleik és környékeik kékek, vizenyesen pöffedtek, fenekök tisztátalan, szennyes, taplós növedékekkel tele, és a' legcsekélyebb érintésre is vérzenek. A' fekélyből kiszivárgó ev igen vékony, feketés vérrel vegyült, igen bűdös. Nem ritkán a' közel fekvő csontok is részesülnek a' bajból, és pusztulni kezdenek. Többnyire a' foghuson, a' gázon (lábikrán) és czombokon támodnak, még pedig a' súlynek nagyobb fokánál magoktul, vagy pedig közönséges súlyös kórszűny lézengvén a' testben, valamelly más fekélyből.

709. §.

A' súlynek gerjesztő okai ezek: a' savitós légnak szűke, nedves ködös lég, romlott táplálmányok, lomhaság, a' mozgásoknak elmulasztása, vagy sűrű kimerítő erőlködések. Ezen okok főkép a' hosszú tengeri uton nemzik a' súlyt, az éjszaki tengerpartoknál (tengeri súly); az említett okok öszvejötté azonban a' száraz földön is képes nemzeni súlyt, főkép lomha mérsék-ményü embereknél, kik nedves setét zuglyokat laknak, rosz romlott táplálmányokkal élnek, honnét a' száraz fol-

di súlyt főkép szük esztendőkben, a' táborkörnyelte városokban 'stb. tapasztalhatni. A' súlyhöz hasonló állapotot a' higanybani divatlankodás után is tapasztalhatni.

710. §.

A' súlyös fekélyek *orvoslása* mindenek előtt a' nekiök alapul szolgáló súlyös kórszűnynek elhárítását kívánja, a' nedves bűdös lég tisztább és melegebbel cseréltessék föl, a' betegnek jobb táplálmányok főkép savanyús gyümölcsök engedtessenek, nekie a' szabadon mozogva kell foglalatoskodnia, egyszersmind tormával (*nasturcium aquaticum*) kalánfüvel (*cochlearia beccabunga*) növényes és ásványos savakkal, jó illatú kesernyészerekkel u. m. kálmussal, vidra eleczkével (*Hba menyanthis trifoliatae*) kínával 's effélékkel tartatnia. A' testnek borléllel eszközlendő 'dörzsölései is czélirányosak, és a' hideggel teendő mosások is, miáltal a' részek elveszett zsongereje megjő, és a' vér hegedékenysége öregbedik.

711. §.

Magokra a' fekélyekre erősítő, öszvehuzó szerek tétetnek, a' millyek a' kínapor, timsóval, káforral, mirhával, a' timsó öszvehuzó főzetekben, a' kinomézga vörös borban fölolvastva, Thédennek lövize, a' szénsav, szénpor kínával, mirhával, timsóval, storaxszal, öszvehuzó főzetek savakkal. Különös hasznu a' fekélylepte tagnak izgató szerekben áztatott pólyákkal végbevitt betakargatása.

A' foghusnak daganatai és fekélyei ellen a' kínából, tölgy- vagy fűzhéjbol, zsályából kalánfülével, vagy timsóval öszvetett szájvizek, azoknak só- vagy kénsavval tett tapintásai, mézzel dörgölései tesznek jó szolgálatot.

III.

Görvélyes fekélyek.

C. G. TH. KORTUM, Commentarius de vitio schrophuloso. II. Tom. Lemgov. 1789—90. 8.

F. A. WEBER, von den Schropheln, einer endemischen Krankheit vieler Provinzen Europa's. I. Thl. Salzburg 1793. 8.

BAUME, Preisschrift über den Satz: welches die vortheilhaftesten Umstände zur Entwicklung des Schrophulösen Uebels sind. Aus dem Französischen. Halle, 1795. 8.

CARMICHAEL, HENNING und GOODLAD, über die Scrophelkrankheit. Nach dem Engl. frei bearbeitet von J. L. CHOULANT. Leipzig, 1818. 8.

CH. W. HUFELAND, über die Natur, Erkenntniss und Heilung der Schrophelkrankheit. 3. Aufl. Berlin 1819. 8.

712. §.

A' *görvélyes fekélyek* (ulcera schrophulosa) többé kevesbé kifejlődött görvélykórnak tünetényeit teszik. Ez pedig a' táplálás szabdaszeres nyomdájának eltávozásán alapodik, mi által rosz vérkészítés, és a' nyirknak szabálytalan vegyülete, a' nyirkkeringésnek rendetlensége, fölakadása, és a' mirigyeknek pöffedése okoztatnak.

713. §.

A' görvélykór általában az ifjú kornak tulajdona, a' gyermekek az ezen nyavalyára való hajlamot magokkal hozzák a' világra, a' betegség pedig csak később fejlődik ki, főkép ha ezek rosszul ápoltatnak, tisztátalanságban fetrengnek, setéül tápláltatnak 'stb. Ezen hajlam két alak alatt mutatkozik:

1.) A' gyermekek gyorsan testi és lelkileg kifejtődnek, igen hajlékonyak, bőrök fehér, arczaik piros, szemek tüzes, eleven, képök szép gömbölyeg, hajaik szőke, barna, finom, göndör fürtös, általában igen magosztalt erzékenységgel bírnak.

2.) Petyhüdség, szivacsos nyirkos külemény látszatik, főkép az arcnak pöffedése uralkodik, az ajkak májosak, az állkapocs szegletei igen kidudorodnak. Eféle gyermekek lassan fejlődnek, emésztés bajaival küzdönek, takonyszivárookban, kütegekben szenvednek, náluk a' görvélykór legotrombább alakában mutatkozik, bélyegök pedig tompaság.

714. §.

A' kifejleködött görvélyek fontos betegségekkel járnak; tartós gyuladásokat, a' takonyhártyáknak azonféle folyamát, kütegeket, a' mirigyek daganatait, elgenyedéseit, sorvadást, tüdővést, a' csontok és izületeknek fölcrnyedését, elevedését okozzák.

715. §.

A' görvélyes fekélyek vagy akként szármoznak, hogy a' mirígydaganatok lobba esvén fölfakadnak, vagy a' bőr magától gyulad meg különböző helyen és kifekélyedik. Ezen fekélyek jobbadán fájdalomtalanok, széleik kemény, egyenetlen, barlangos; a' környék és a' fekély maga halovány vagy szederjes, feneke itt ott hegedékeny nyirkból álló csikokkal fedetik, az ev vékony. Ezek mellett mirígydaganatok, vagy görvélyes külemény van jelen.

716. §.

A' görvélyes fekélyek *orvoslása* az alkotmány javításátul függ, mit várhatni, ha még fontosabb részek nem romlottak meg, a' beteg nem épen erőfogyott. A' görvélyek gyakorta a' testnek előre léptető kifejlődésével elenyésznek, főkép pelyhedés idejekor; a' némbéri nemnél olykor előhas alkalmával is.

717. §.

A' görvélyek gyógyítása leginkább kiválasztott közéletbeli ápolást ohajt, erőtadó könnyü emésztetü eledeleket, szabad leget, tisztaságot, 'stb. — A' gyógyszerek, mellyek alkalmaztatnak, vagy erősítők, vagy olyak mellyek önhatólag működnek a' nyirkrendszerre: a' kína, a' kálmos, a' füz — vagy gesztenye héj, a' keserü vonatok, a' makk-kávé, a' vas, különbféle higany és dárdany készítmények, a' sósavas sulyag, a' bürök, a' szepnőnye, a' keserédes, a' luganyok (égvények) az égett szivacs 'stb. — A' nyirk- és mirígyrendszerre működő szerek leginkább a' nyirkos küleménynél, és nagy mirígydaganatoknál illenek. — Az említett szerek a' beteg állapotjához képest különbözőleg társítatnak, és fognataik az időről időre adott főkép édes higanybul, és rheumból avagy jalappából álló hashajtók által igen előmozditatnak. A' fürdők leginkább az illatos füvekből készíttetek, valamint a' bor-, kén-, aczél-talpfördők (Soolenbäder) is kitündöklő sikerrel használtatnak, főkép ha egyszersmind a' bőr flañállal vagy más léles szerkekkel dörzsöltetik.

718. §.

A' mirígy-daganatokat káforral, és tiszta higanygal vegyített röpkenettel és higanyirral, úgy izgató tapasztokkal, t. i. káforral, mákonnyal, ökörépevel öszve-tört higanytapasszal, büröktapasszal, amonatapasszal,

szappan - tapasszal eszközlött bedörgölések által iparkodunk elszélesíteni; sőt azok igen idültek lévén az ibolóirral is. Ugyan ezen szereket alkalmozzuk a' mirigyes fekélyeket környelő keménységnek megpuhítására is. Ezen daganatok gyuladás és fájdalommal járván, néhány nádályok ismételt föltétele, a' higanyir, és a' száraz meleg, vagy a' feszülés nagy lévén, a' nedves meleg lesznek czélirányosak.

Ha a' mirigyes fekélyek tompa bélyegüek, úgy azokat a' kína-tölgy-gesztenyehéjakbul, vagy diókopácsbul készített öszvehuzó főzetekkel kötözzük, mellyekhez bürök-, szepnőnye —, szikfüvönat tétetik, avagy ugyanesak a' bekötés a' főlebb említett toldalékokkal vegyített higany-kettedzöldletnek, vagy pokolkőnek olvadékával a' vörös higanyirral, ápolirral (ungv. nutritum) történik. — A' hegedést különösen elősegítjük a' pokolkővel tett illentés által, valamint a' laz és barlangos bőrszéleknek szeldelése által. A' fekélyek gyuladt és igen fájdalmas állapotjokban a' csöndes 's egyszersmind czélirányos közéletbeli magaviselete mellett a' betegnek a' fekélyre meleg borongatásokat alkalmozunk, és mindent, mi csak izgathat, félremozditunk.

Lugol (Memoire sur l'emploi de l'Jode dans les maladies scrophuleuses. Precedé du rapport fact à l'Academie par Serres, Megandie et Dumerill. Paris 1829); az ibolónak folytatott használatát mindenféle görvélyes bántalmak ellen a' legbizonyosabb szernek tartja. Ártalmas következeseket Lugol az iboló bár több hónapokig folytatott használata után soha sem tapasztalt, azokat csak a' közönséges mód szerint készített iboló-festvény után mondja származni. Ha használat közben gyomornyomásrul panaszkodnék a' beteg, az iboló egy időre hagyassék ki, és a' betegnek hinabor nyujtassék. Lugol következőleg rendelte az ibolót:

I.

Vy. Ibolóbul $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ j. szemernyit
 Átpárolt vízből j. fontnyit.
 v. 's j. naponkénti elhasználatra.

II.

Vy. Gyulóiboló-savas hamagból
 IV—V—VI. obounyit.
 Ibolóbul IV — XIV — XVI.
 terecsnyit
 Fris hájbul két fontnyit
 v. 's j. a' szenvedő részt napjában kétszer ezen irral bekenni.

I.

Rp. Jodinae gr $\frac{1}{2}$ — gr $\frac{1}{4}$ — gr j.
 Aquae destill. libr. unam.
 m. s. naponkénti elhasználatra.

II.

Rp. Kali hydriod. unc IV-unc,
 V. unc. VI.
 Jodinae scrup. IV — scrup.
 XIV. scr. XVI.
 Axungiae recentis. libras duas.
 m. s. a' szenvedő részt napjában kétszer ezen irral bekenni.

III.

Vy. Ibolóbul II — III, IV szemernyt.
 Átpárolt vízbül egy fontnyit.
 v. 's j. mosni való, vagy a' bele mártogatott rongyokkal borongatni.

III.

Rp. Jod. gr. II- gr III- gr IV.
 Aquae destillatae libram unam.
 m. s. mosni való, vagy a' bele mártogatott rongyokkal borongatni.

A' beteg az iboló használata mellett illendő közéletet tartson, és a' szabad levegőn mozgásokat tegyen.

Tulajdon tapasztalásaim kedvezőleg bizonyítják ezen szer gyógyerejét.

Ueber die arzneiliche Wirkung und Anwendung der Jodine. Würzburg, 1832.

Lásd: MÜLLER u. KUNZ: über die Anwendung der Jodine in scrophulösen Krankheiten nach eigenen Erfahrungen und mit vorzüglicher Berücksichtigung der Versuche und Beobachtungen Dr. LUGOL'S; in RUST's Magazin, Bd. XXXVII. 61. l.

719. §.

A' fölajknak, az orrnak, és arcnak görvélyes gyuladása, melly fekélyedés által nem ritkán olly terepély romlásokat okoz, hogy a' czimpák is öszvezsugorodnak, a' közgyógybánáson kívül semmi által nem korlátoltatik és kisebbitetik olly hatalmasan, mint az *abszölöbül* (fekete csucsorbul, (solanum nigrum) készített főzet által magában, vagy higany ketted zöldlettel vegyítve, avagy pokolkővel ismételve tett illengetés által. Hol a' görvélyek igen idültek, és nevezetes elkorcsosodásokkal járnak, ott az alább előadandó gyógybánás által, — az éhgyógyítás, a' dörzszorvoslás, a' Zittman főzete, 'stb. által lehet, a' testet egészen elváltoztatván, egyszersmind a' görvélyeket is meggyógyítani.

IV.

Köszvényes fekélyek.

SYDENHAM, Abhandlung vom Podagra; übersetzt und mit Anmerkungen von NIEDERHEBER, Landshut, 1792.

GRANT', Beobachtungen über chronische Krankheiten. Bd. I. Von der Gicht. Leipzig 1792.

ROWLY, über regelmässige, unregelmässige, atonische und laufende Gicht oder Podagra. Aus dem Englischen übersetzt. Breslau 1794.

WENZEL, Diss. de ossium arthriticorum indole. Mogunt, 1791.

BARTHEZ, Abhandlung über die Gichtkrankheit; übersetzt mit Anmerkungen und Anhang von BISCHOFF. Berlin, 1803.

720. §.

A' *köszvényes fekélyek* (ulcera arthritica) a' testbeni jelen köszvénynek következései, mellyek csakugyan majd világosabb, majd rejtettebb arányban állonak. Ezek általában fölületesek, fenékek széles, és az elválasztott nedvet gyaporán öntik, melly a' fekélyhöz közeleső részeket föleszi, és nem ritkán a' fehérműket is megfeketíti. Széleik többnyire rendetlenek, halványok, kemények, időkörönkint, főkép rossz idő alkalmával meg-megrosszabbulnak, vagy a' fekély javulával a' köszvényeszenv nehezedik el.

721. §.

A' fekélyek vagy a' köz köszvényeszenv jelenléte által, vagy történetbeli sérelmekre, vagy fekélyedéssel végződő gyuladásbul és daganatokbul származnak; azért is leginkább az alsó végtagokon, és az izülések vidékén telepednek meg. Kórhatáratuk rendszerint könnyű, de nehéz lehet mégis, ha a' beteg a' fekélyeken kívül soha való köszvényben nem szenvedett. Ezen esetben főkép azon tünetenyekre kell figyelnünk, mellyek a' rendhagyó köszvényt szokták közönségesen követni, millyenek a' máj és a' bélhuzam működésének megzavarodása, szabdaszeretlen hügyválasztás, szaggató, gyakorta időkörönkint visszatérő fájdalomok a' tetemekben, továbbad a' takonyszivárok, kütegek 'stb. mellyek gyakorta szoros viszonyban állonak ezen fekélyekkel.

722. §.

Ezen fekélyek többnyire igen makacsok; és gyakorta leülepedett mézsféle gyurma által ápoltatnak; gyógyításukhoz csak nagy vigyázással foghatunk, mert másként a' beteget kórattétel veszedelmének tesszük ki.

723. §.

A' köszvényes fekélyek *orvoslásánál* mindenkor a' közszenvre kell főkép figyelnünk. Mindenek előtt a' beteg életmódját hozzuk rendbe, ollykor az előbbeni-vel épen ellenkezőt rendelünk, azért is majd izgatóbb husnemű közéletet, de sokkal többször mégis növényi eledeleket hagyunk, testi mozgásokat parancsolván egyszer-

sminud. A' köszvénynek különböző bélyegére nézve részint olly szereket alkalmazunk, mellyek a' bőrgőzölést, és vizzelrelválasztást többé kevésbé szaporítják; u. m. Minder lelét, dárdanybort, sisakfüvet, gajakot, káfort, különbféle dárdanykészítményeket, luganyne-müeket, főkép a' kikerics, vagyis öszikemagbort (vinum sem: colchici) 'stb. részint erősítő szereket adunk, u. m. kálmot, kínát, keserű vonatokat, vasat; vagy vég-re inkább enyhe hashajtó és olvasztó szereket. Fördök, leginkább a' kénmemüek főkép fogonatosak.

724. §.

A' *fekélynek helybeli gyógybánása* egy részt a' köz orvosláshoz szabatik. Hol a' fekély gyulasztó bélyegü, ott az ingerek azonkori félremozdítása és a' célirányos köz gyógyítás mellett a' fekélyeket egyedül száraz melegített fűtűszőkkel fedezzük; minden vizes nedves szer ártalmas lévén. Ha a' fekély, mint szokása, tompa bélegü, úgy higany, vagy büröktapasszal, káfor és mákonnyal öszvetört ólompiropasszal (Empl. de minio) takargattatik, kína, káfor, és fehér nádmézbül álló porral naponkiut egyszer hintetik be, annak környékére káforral vegyített higanyir dörgöltetik, és a' fekélylepte rész viasztafotával bonyolítatik be, vagy pedig káforos fűtűszőkkel, fűpárnákkal rakogattatik. A' büzaszattból, szappanból, omóna mézgabul és csillaecetből álló *Schmuckernek tapasza* gyakorta jó szolgálatot teszen, ha már egyszersmind a' csont is pössfedez. Ezen gyógybánás mellett egyszersmind genykutacsokkal, boroszlányhéjjal elszolgáltatásokat szükség úpolnunk.

Ha a' fekélyek be nem gyógyulnak, bezáródásokat öszvehuzó és száraztó szerekekkel erőszakkal eszközteni tilalmas. Konokságoknak alapja nem ritkán helybeli szöveközésekben fekszik, és akkor is gyógyíthatatlanok, ha olly részeken telepedtek meg, mellyek egészen el vannak fajúlvá.

Azon földes gyurma, melly a' köszvényeseknél gyakorta az izülésekbe, a' sejtiszövetbe, vagy a' takonyerszényekbe tétetik le, ismétli gyuladásoknak következése. Ha ez nagyobb mennyiségben türemődik öszve, úgy a' mozgás többé kevésbé gátoltatik, izgatása, vagy egy új köszvény roham által gyuladás, genyedés szármozik, a' bőr folfakad, és a' mézsféle gyurmalassankint kiürül. Ollykor ezen gyurmából egy száraz darab átront a' bőron, és minden gyuladás és genyedés nélkül mintegy kinövet akad ott fon. Ha ezen gyurmának öszvetüremlése gyuladást okoz, úgy ezt enyhe gyógybánás által iparkodunk elhárítani. Ha a' gyurma a' fölbőr alatt vétetnék észre, úgy a' daganatot kellene folytítani; de ekkor aztán nem kell a' földes gyurma kinyomásán törekedni, ez a' lágyító borongatások folytatása alatt lassankint a'

gennyel magátul is kiürül. Ha a' gyuladás széteszlott, úgy a' földes gyurma kiürülését a' fölbőr egy részének levétele által lehet elősegíteni. Olly nagy fekély támodván, mellynek fenekére efféle földes gyurma ülepedik le, ezt legügyesebben elhárítjuk valamelly étető szernek alkalmazata által, melly által azon sejték, mellyekben a' földes gyurma tartózkodik rontatnak el.

J. MOORE, on gouty concretions or chalk-stones; in *Medico-chirurgical-Transactions*. V. I. lap: 112.

V.

Sennyedékes 'fekélyek.

725. §.

Sennyedékes fekélyek (ulcera impetiginosa) alatt olyak értetnek, mellyek az idült kütetek lefolyta alatt fejlődnek ki; illyek a' *sömör* — (börzuzmó —) *féle fekély*, a' *kosz*, az *ótvár*, és a' *rühös fekély*. Ezen fekélyek széltiben az idült kütetnek kórjeleit teszik, mellyek is a' kütetnek nagyobb foka, és sokáig tartása, vagy annak egy részről való hirtelen visszalépte, és más részre történt letételek által, vagy pedig munkamüves behatások, vakarás, 'stb. következésében okoztatnak.

726. §.

Az idült kütetek *okai* általánosan ezek: az emésztő életművek' rosz állapotja, dugulások a' verőczér' rendszerében, és a' májban, az elválasztásoknak megzavarodásai, betvegyes állapotok, rosz romlott és csipős eledelek és italok, romlott légben való tartózkodás, tisztasághijány, szennyes foglalatosságok, gyapjúmunka, a' bőrre működő csipős szerek, ragályos fertezés. Ezek szerint föloszthatatnak a' sennyedékes fekélyek: 1. merő helybeliekre 2. olyakra, mellyek valamelly köz okkal állonak viszonyban, és 3. olyakra, mellyek fertezésből támodnak.

727. §.

A' sennyedékes fekélyek *orvoslásának* a' fekélyek állapotjához és a' kütetnek alapul szolgáló okhoz képest kell különbözni. — Ha a' fekélyek gyuladtak, fájdalmasak, úgy a' közgyógybánásnak ingerenyhitőnek és lögyitőnek kell lenni; szorosabb lobuzó gyógybánás csak igen ritkán szükséges; a' beteg illő közéletbeli maga-

tartása hűtő hashajtók használása többnyire elegendők. — Az ok különbféleségéhez képest, majd oszlató, majd az emésztést, és öszvehasonlítást javító szerek kívántatnak, majd a' fölakadt elválasztásokat szükség ismét visszatéríteni. Mivel az alkotmányos és nem ragályos kütegeknél mindenkor bizonyos kóroanyag termődik és vitetődik ki, azért is ezeknek kiigazítását a' természetes szűrő életművek a' bőr, a' vizellet rendszer, a' bélhuzam által kell előmozdítanunk. Azon szerek, mellyek e' czélnak megfelelnek: a' kén, és különbféle készítményei, a' dárdany-készítmények, a' fitalok, keserédes venyigék, a' szaszafrászfa, a' gyalog fenyüfa, a' szárcsa-gyöker, a' homoksásgyöker, a' boroszlányháj, a' háromszinü ibolyafü, 'stb. Az igen vén kütegeknél 's a' bőr különös elfajulásánál leginkább használnak: a' higany készítmények, a' higany kettedzöldlet, a' férjany, és a' gyógyulás gyakorta csak megható, az egész alkotmányt megváltoztató szerek által eshetik meg, millyek: a' dörzsorvoslás, az éhgyógyítás, a' Zittmaun füzete, de mellyekről csak alább fogunk szólni.

728. §.

A' helybeli gyógybánás először is a' gyuladás állapotját veszi tekintetbe, melly 's a' meddig csak tart, egyedül enyhe borongatásokat és irokat, langyos fürdöket, más efféléket szükség alkalmazoznunk. Az izgatás állapotja már tova lévén, addig, mig a' belső ok el nem háritatott, a' helybeli szereket csak vigyázva szükség használni, mivel könnyen visszaveretés és áttétel okoztatik. Leginkább alkalmaztatnak: a' kén, a' rágó higány, vörös higag, az olvaszthatatlan hügyagos sósavas higag, a' luganynemüek 'stb. ir-olvadék-fördöképben. — Az egészen elfajzott bőrnél gyakorta az étető szereknek alkalmazása, és a' beteg bőrdarabnak tökéletes elrontása szükséges. Ezen gyógybánásnál a' tisztaságrul, és a' beteg közéletbeli magatartásáruul kell gondoskodnunk, a' főlebb említett ártalmak mindannyin kerültesenek, genykutacsok és boroszlányháj által pedig elszolgáltatás tartassék föl.

A.

Sömörféle fekélyek.

- H. F. A. ROUSSEL, Diss. de variis herpctum speciebus, causis, symptomatibus. Cadorn 1779. 8. (Recus, in SCHLEGEL Thesaur. path. therapeut. Vol. II. pag. 1.)
- POUPART's theoretische und praktische Abhandlung von den Flechten. A. d. Französ. von J. CONRAD. Strasburg 1784.
- J. CONRAD, Zusätze zu POUPART's Abhandlung von den Flechten. Strasburg, 1785.
- MÜBLENFORT, Diss. de ulceribus esthiomenis eorumque methodo medendi rationali. Kilon 1795.
- P. G. HENSLER, de herpete seu formica veterum labis venereae non prorsus experte. Kilon 1801. 8.
- W. G. TILESIIUS, Theorie der Flechtenartigen Ausschläge. Ein Versuch zur näheren Bestimmung der chronischen Hautkrankheiten. Leipzig, 1802 8.
- ALIBERT, Description des maladies de la peau observées à l'Hopital Saint-Louis, et expositions des meilleures méthodes suivies pour leur traitement. Paris Fol. Livr. III.

729. §.

A' *sömörféle fekélyek* (ulcera herpetica) következő tünetekkel járnak: eleintén a' bőrnek valamely részén gyuladás vagy apró hólyagsák vétetnek észre, melyek varakká változván, következőleg vagy korpaként hámladoznak, vagy nagyobb darabokban hullnak le, és a' bőrnek azon részét gyuladt állapotban hagyván, abból saját szagú, és különböző színű nedv izzadoz, mellynek levegőn történt megszáradása által újlag varak származnak, hasonlólag ismét lehullandók. Ezen fekélyedések rendszerint mélyen nem hatnak, de annál gyorsabban terjednek a' fölületen, és rendszerint erős égés és viszketeggel járnak.

Ha a' sömörök a' testnek valamely nagyobb részre terjednek, úgy a' börgőzölgés kevesbedik, a' táplálás szenved, a' szék állandólag rekedt, végre az altest belrészeinek keményedései származnak, aszláz, a' lábak daganatai jelennek meg. 'stb.

730. §.

A' sömör (herpes) bőrzuzmó (lichen, serpigo) az ő különböző alakára nézve *korpás* (furfuraceus) *varas* (crustaceus) *pikkelyes* (squamosus) *genyedékes* (pustulosus) *pattogzatos* (phlyctaenoides) és *bőrvöregesre* (erythemo-

ides) osztatik föl a' szerint, mint eleintén korpaféle pikelyekkel, varakkal, hólyagcsákkal, pattogzatokkal vagy gyuladással jár. Rágó sömörnek (herpes' exedens, rodens, phagadaenicus) az neveztetik, mellynél a' fekélyedések gyorsan terjednek, a' mennyiben a' vastag var alatt az igen csipős nedv által a' részek fölétetnek, és ollykor nagyon is elpusztitának. Ha a' sömörnek ezen faja az állkapcsot lepi meg, úgy az állcsúcs-zuzmónak (mentagra) mondatik. A' sömöröknek ezen külső képök szerint való fölosztások nem sokat ér, mivel a' sömör alakjára nézve rendkívül változik.

731. §.

Az bizonytalan, ha a' sömör *tőoka* bizonyos önhatóságos koreste gyulásben álljon, valjon ez minden sömörnél ugyanaz legyen-e, vagy pedig hogy a' *tőok* különféleségétül függjön a' sömör változó alaka? A' sömör különös nemeitül, főkép a' rágónak nagyobb fokátul, a' fertező képességet meg nem tagadhatjuk.

A' sömörre való hajlandóság, melly az emberrel együtt is születetik gyakorta a' bőreletműnek tulajdon sajaságán, és érzékenységen alapodik, melly esetben rendszerint korpás sömör szármozik. A' sömörök leginkább azon részeken mutatkoznak, mellyek igen érzékenyek, és a' légnek szüntelen ki vannak téve, azért is főkép az ábrázaton és a' kezeken. — A' sömör *távol okai* gyakorta az altest belrészeinek dugulásában rejteznek, főkép a' máj hibáiban, illyek még a' természetes vagy sok ideig tartó kiürüléseknek, az aranyérnek, a' lábizzadságnak, a' hószám 'stb. fölakadása, a' bőrnek és veséknek kisbedett elválasztása, leginkább az öregeknél, az előjárt forró kütetek, vagy forró betegségek átalában. Továbbad tisztátalanság, a' bőrnek elmulasztott tisztogatása, ennek érdes, főkép gyapjú gúnyadarabokkal, vagy a' gyapjú földolgozásának alkalmával való dörgölése, az igen csipős italok és ételek édelése. A' sömör nem ritkán görvélyes, bujasenyves, vagy köszvényes bántalmakkal szövetkezik, és ezek látszanak tulajdon okainak lenni, bator ezek kevesbé a' kütég vagy fekélynek saját képe, mint inkább tulajdon tüneményeik által adják magokat tudunkra. A' heves éghajlatok alatt gyakrabban előjönnek a' sömörök, mint a' hidegebbekben; vidékeinkben leginkább nyári időben bujnak ki, télen vagy elrejteznek, vagy állandólag megmaradnak.

A' mondottakból magyarázhatni meg, miért képes a' sömör visszalépte, vagy nem illendő kifejlődése ve-

szedelmes tüneteményeket, a' belső részekben gyúladásokat és fájdalmasokat, görcsöket, rángásokat, gutaütést, bénulást, véletlen halált, az altestben dugulásokat, vizkört, tüdővérszt, 'stb. okozni.

732. §.

A' sömörös fekélyek *orvoslása* először is az okok elhárítását kívánja, az altestbeli dugulásoknál olvasztó és nyitó gyógyszereket adunk; a' kisbedett bőr- és vesese elválasztásnál, ezeknek helyre állításán iparkodunk; a' görvélyes, hujasenyves, vagy más szöveközésnél ezek ellen intézzük orvoslásunkat; valamint a' közéletet is megváltoztatjuk, ha talán ez a' sömörrel okbeli öszvekötetésben volna.

Átalában hasznosak a' sömör ellen: a' dárdany, a' higany, a' kén magokban, vagy öszvekötvé egymással; a' dárdanyozott higanykén (aeth. antimon): a' fekete higany kén (aeth. min): az enyhe higany aranykénnel, a' vasszén; továbbad a' bőrre és vesére működő italok, főkép ha a' hügyelválasztás csekély, vagy ha már vizgyülemek fejlődtek ki, a' keserűdes venyigék leforrázva, a' faszerek főzete, a' három színű ibolyafü, a' gyalog fenyűfa, a' boroszlányháj, a' körös festvény 'stb. A' bőr igen meg lévén gyúladva, kén-virág adatik borkövel és gajákkal.

*) K. A. WEINHOLD, der Graphit, oder neuentdecktes Heilmittel wieder die Flechten. Meissen 1812. S.

733. §.

A' *külső gyógybánás*, melly általában különös figyelmet kíván, és mind azon esetben hol a' sömörök belső oktul függönek, csak az előre bocsátott belső gyógyítás után eshetik meg, a' fekély állapotjához kell hogy alkalmaztassék. A' fekélyek gyúladva és fájdalmasok lévén, egyedül langyos fürdők és enyhe kenőcsek vagy borongatások rendeltetnek. A' gyúladás kisbedvén kénfürdők, a' rágó higanynak olvadéka, a' sárga higagos víz (aqua phagedaenica) a' vörös higagbul, vagy levált fehér higanybul (mercur. praecip. albus) álló ir, kénvirágbul zsirral vagy szappannal, és vízzel készített ir, a' szürke higanyos ir, a' sárga higanyos ir (ungvent. citrinum), a' vasszénbul csinált ir, a' savított ir, (ungv. oxygenat), a' pokolkőnek olvadéka 'stb. kívántatnak; az idült sömör-kütegnél a' kén tartalmas vízzel tett özőn fürdő (Douch) vagy a' sömörre magára tett hólyagtapasz, hogy az

ez által egészen elrontassék, a' mi gyakrabban pokol-kötapintással is eszközöltheték. Mind ezen szerek között leghasznosabbnak tapasztaltattak a' szappannal és vízzel kenőccsé készített kén, és a' rágó higanynak olvadéka. Ezen gyógybánásnál a' genykatacsok, és borosz-lányhájjal foltartott elszolgáltatások, és közéletbeli szoros tartózkodás mindenkor szükségesek. Ha a' sömör áttételéből bajok származnak, úgy annak visszaidézésén kell minden erőnkül iparkodnunk. A' szokványos sömörnél, hol gyakorta minden szerek haszontalanul alkalmaztatnak, a' sömörlepte résznek mandolakorpa főttlevében való fürdetése igen jó szolgálatot teszen. Az igen mélyen gyökeredző s messzeterjedő sömörkütegnél, hol a' bőr igen elfajult, a' rágó higanyból készített fürdők 1.) az éhgyógyítás, és a' Zittmann' főzete különös sikerüknek találtattak. Efféle esetben a' férjany is javasoltaték kívül és belől is. Az arcz rágó sömöre gyakorta csak a' beteg résznek elétetése által leginkább a' Hellm und-nak szerével 2.) orvosoltathatik meg.

1) v. WEDELIND, HUFELAND' Journal-jában. 1822. August.

2) RUST's Magazin. Bd. XIX. Heft. I. 55. l.

B.

Ó t v a r.

J. P. FRANK, Epitome de curandis hominum morbis. Lib. IV. lap. 187. köv.

L. S. GAILLOT, Diss. sur la Teigne. Paris 1802.

ALIBERT, az. id. h. l. Livrais.

734. §.

Az *útvar*, *kosz* (tinea capitis) név alatt olly fekélyek értetnek, mellyek a' fej hajbenötte részén telepednek meg, különböző vastagságu és színű varral fedetnek, és olykor saját szagú evnek elválasztásával járnak. Mi előtt ezen fekélyek kifejlődnének a' fejnek bizonyos részein többé vagy kevesbé erős visztekeg, vörösség, és gyakrabban daganat is származnak, mellyekhez nem ritkán a' nyakmirigyek daganatai és fejfájdaik is kapcsolkodnak. Ezen tünetmények számosznak, midőn aztán a' hajak közt majd lobozgató genyedékek vagy hólyagcsák, majd határozott lágy és sárga tetejű

borsóképü daganatok mutatkoznak, mellyek ha fölfakadnak, belőlök a' hajakat öszvetapasztó éves nedv áradozván, ez megszárad és varakká változik, mellyek alatt az ev meggyülemedvén a' bőrt megrontja, nem ritkán a' nyakmirigyek nagy fájdalmát és daganatát okozza, mik mellett a' tetük is számosan megteremnek.

735. §.

Az ótvár képeré nézve különbözik:

1.) *Lépes ótvár* (tinea favosa). Az apró genyedékekből a' bennök foglalt anyagnak megszáradása által sárgás varak képlődnek, mellyek sokszor megkülönözve vannak, és gömbölyük, gyakorta többen egybefolyváu messzire terjednek, behorpadt központtal, emelkedett szegéllyel, fájdalmas viszketeggel, és a' macska hügyához hasonló szagu evnek elválásával járnak. Sok ideig tartván a' baj, minden fekélyes helyek vastag, fehéres, erősen odatapadó varakkal fedődnek, hézagaik közt pedig a' bőr korpaféle pikkelyekkel borítatik. Az ev ezen varak alatt gyülemedik öszve, és olykor a' bőrt egész a' csontig elemésztí. Hasonló varak képződnek olykor az arczon és a' test más részein is. A' varak földre mozdítván a' bőr gyuladva találtatik, és belőle tapadós nedv izzad ki.

2.) *Szemcsés ótvár* (tinea granulata). Ez apró, gümöcsös, rendellen, majd szürke, majd szürkés varakkal bélyegzi magát, csúcsánál horpadása nincsen, és a' fejnek felső és hátsó részén telepedik meg, a' genyedékek korpaféle pikkelyekkel környeltetnek, és undorú, az áporodott vajhoz vagy romlott tejhez hasonló szagu kigőzölgéssel járnak. Ezen gümöcsök nem épen mélyen ereszkednek a' bőrbe, fájdalmas viszketetet okoznak, csak igen ritkán szoktak az arcz egyes részeire elterjedni, más részekre pedig soha sem.

3.) *Korpás ótvár* (tinea furfuracea). A' fejnek hajbenötte részén korpaféle, fehéres, többé kevesbé vastag varak képlődnek, mellyek majd egészen szárazok, majd bizonyos rosz büzü nyirkos nedv kiizzadásával és fájdalmas viszketeggel járnak. Ezek olykor a' homlokra és a' szemöldökre is elterjednek.

4.) *Földlenes ótvár* (tinea asbestina s. amianthacea). Rendszerint a' fejnek mellső és felső részén ezüst fehérségü, fénylő, a' földlenhöz (asbestos, amianthus) hasonló varak származnak, mellyek a' hajakat öszveragasztják, és azokat egész hosszókban elfödik, kevesebb fájdalommal és épen semmi kigőzöléssel nem járnak.

5.) *Levedző ótvár* (*tinea muciflua*). Genyedékek, vagy apró tályogok támodnak, mellyek megfakadások után sárgás nyirkos, sárgás fehér varakká száradandó nedvet öntönek. Taknyos, a' romlott mézhöz hasonló nedv bőven szivárog, és a' hajakat öszvetapasztja. Ezen fekélyedések gyakorta az egész arczra elterjednek.

736. §.

Ha az ótvár sok ideig tart, 's ha figyelemre sem méltatik, úgy az a' fej' bőrét igen elpusztítja gyakorta, a' hajak kihűllnek, a' táplálódás szenved, a' test kifejlődése visszatartatik, a' körmök betegesen megváltoznak, 'stb. A' levedző ótvárnál gyakorta közbágyadság jelenik meg akkor, midőn a' szivár kisbedik, melly csak akkor tágul, midőn a' hajbőr kezd levedzeni.

737. §.

Az ótvár rendszerint a' gyermekeknél egész tizedik esztendeig jelenik meg; a' levedző gyakorta szoptatás közben mutatkozik. Az ótvár mégis olykor később is előáll, főkép a' lépes, a' földlenes pedig egyedül a' meglettek sajátja.

Az ótvárnak töoka a' bőrnek tulajdon gyuladásában áll, melly által beteges nyirk-elválasztás, az elválasztott nedvnek megszáradása által pedig a' varak származása hozatik elő. Gerjesztőokok lehetnek: a' gyermekeknél a' vérnek fejfélé való tolakodása, igen táplálékony élelem, a' kicsapongó indulatos dajkának teje, tisztátalanság, rosz nedves légben való tartózkodás, izgatása a' fejnek tetük által, 's annak igen meleg meze. Továbbad görvélyes vagy bujasenyves körvegyülés, és fertőzés, melly nem minden, de némelly környülmények közt mégis megtörténhetik.

738. §.

Az ótvarat sok esetekben jótékony kiürülés gyanánt tekinthetni, honnét hirtelen elnyomása veszedelmes. A' gyógyítás nehezsége az okok különbféleségétől függ. Ha ezeket könnyű elhárítani, úgy gyakorta az egyszerű helybeli orvoslás is elég a' gyógyulásra. Ha a' kozs görvélyes vagy bujasenyves körvegyüléstől függ, úgy a' gyógyítás mindenkor bajos. Olykor ezen baj csak a' beköszöntő férjfiui korban tűnik el.

739. §.

Az ótvar *gyógyítása* ön okához képest különbözik. Ollykor az élés módját kell kicserélni, egésséges lég és mozgásrul gondoskodni, a' szükséges tisztaságot megtartani, könnyü hashajtó higitó, valamint széltiben a' bőrt tisztogató, a' görvélyes és bujasenyves korcsvegyülésnél pedig az ezek ellen ajánlott szerek alkalmaztassanak.

740. §.

A' *helybeli orvoslásnak* az izgatást kell kisebbíteni, a' varákat fölcngeszteni, és a' fekélyeket tisztítani; ezt a' fejnek lágyító főzetekkel tett többszöri mosogatásai által, enyhe kenőcsöknek, u. m. a' fris vajnak, a' kénvirággal vegyített domoszzsirnak bedörzsölésével, mályvából és bürökből álló pépegyvelegekkel visszük végbe. Ezen gyógybanás a' fejnek fésülés, vagy az öszvetapadt hajak lenyirása, és a' tetük elhárítása által eszközlött azonkori tisztán tartása mellett, ollykor elégséges a' baj megorvoslására. A' fekélyek makacsok lévén, a' kénirt tovább is kell folytatni, vagy rágó higany olvadékát szükség alkalmaznunk. Ezen helybeli gyógybanás a' beteg belső állapotjához szabott orvoslás, és illendőleg helybehozott közélet mellett várakozásomnak eddiglen minden esetben megfelelt. — Az egyebb szerek, mellyek javasoltattak, ezek: a' rágó higanynak olvadéka zöld gállicczal; a' kénmájnak olvadéka, a' dohányfőzet, a' vörös higaggal és levált fehér higannyal készített ir, a' savított ir, az egyiptomi ir, a' sárga ir, a' kénsavas hamagnak olvadéka mésvizzel, a' szappan és borlél, 'stb. — Az igen konok esetekben Astruc és mások után az amóna-mézgából és eczetből készített, bőrre vastagon kent tapasz jó szolgálatot tett, ha az 6—8, hétig fönmarada. — A' hajak csipesszel, vagy ragtapaszcsikkal eszközlött kitépkedése, csak ritkán és csak akkor szükség, ha magok ingereik által ápolják a' fekélyeket, — Azon szurok-tapasznak erőszakos fölszakasztása, melly az egész fejre tétetik, és az ez által eszközlött valamennyi hajnak kiirtása megvetést érdemel. — Ha az ótvar már sokáig tartott volna, úgy boroszlányháj és genykutacsok által mesterséges fekélyeket támasszunk, még mielőtt a' kosz meggyógyulna.

C.

T e j v a r.

C. STRACK, über den Milchschorf der Kinder. Aus dem Lateinischen übersetzt und mit einigen Anmerkungen und einem Anhange versehen von F. A. WEITZ. Weimar 1788. 8.

WICHMANN'S Ideen zur Diagnostik. Bd. I. 43. 1. köv.

AUTENRIETII; Versuche für die praktische Heilkunde aus den klinischen Anstalten zu Tübingen. Bd. I. Heft 2.

741. §.

A' tejvar (crusta lactea, tinea faciei, 'stb.) viszkető folyó fekélyekből áll, mellyek az arczon, a' füleken, a' homlokou és az állon apró hólyagcsákból kezdődnek; ezek megfakadván sárgás nedvet szivárogtatnak, melly fehéres vagy sárgás varakká szárad. A' fekélyedésből a' folyam ollykor csekély, máskor igen bő. A' kütég lassankint az egész arczra elterjed, midőn rendszerint a' szem is lángba borul, sőt ollykor még a' fej egy részére, a' nyakra, a' mellre, és más részekre is elharapódzik, midőn aztán a' gyermekek a' szüntelen nyugtalanság miatt kiasznak.

Ila ezen kütég nedves és harapódzó inkább, apró a' bőrből csak kevéssé emelkedő és homályosabb persedékekből áll, erős viszketeget okoz, az arczon és más részeken is gyorsabban terjed, homályosabb varakat képez, mik mellett gyakorta a' gyermekek a' szüntelen nyugtalanság miatt kiszáradnak, 's lázakodnak, és igen nyomorúkká lesznek; akkor a' tejvar harapódzó ótvárnak mondatik (crusta serpigiosa).

742. §.

A' tejvar általánosan nem veszedelmes betegség, bizonytalan ideig tart, melly gyakorta maga magátul is elenyészik (melly alkalommal a' hügy zavarossá lesz, és a' macska-hügyhoz hasonlólag büzlik), a' nélkül, hogy sebhelyeket hagyna maga után. A' tejvarak többnyire az első években szármoznak, de a' 4—7. esztendő gyermekeknél, sőt még később is tapasztaltatnak. *Okaik* ezek: buja táplálódás, nedvteliség, (midőn a' nyavalya jótékony, és elnyomatásának szerencsétlen következései lehetnek), a' tápnak rossz minémüése, a' fogak kifejlődése, és a' görvélyes korszuny.

A' harapódzó ótvar a' tejvar szövekezésének tartatik lenni, még pedig ollykor a' szüléktül vagy dajkák-

tul a' gyermekbe átoltott buja - senyves vagy sönörös állapottal mondatik öszve függeni. Ezen eset mindenkor nagyobb betegség, sokáig tart, és veszedelmes tünet nyeket gerjeszthet.

Autenrieth azt hiszi, hogy a' harapódzó ótvar a' rühön alapodván, nem más mint a' csecsemők rühe. Ezen vélemény azonban általánosán nem áll meg, mert a' rühöt nálok eredeti képében harapódzó ótvar nélkül is lehet tapasztalni, és ezt ismét a' rühtől egészen menten, magában szinte vehetni észre.

743. §.

A' tejvar ön okaihoz intéztetendő *gyógyítása* helybeli és közönséges. A' gyermek táplálását változtatni kell, a' dajka egészségbeli állapotját illendő szerek által javítani szükség, mi ha hamarjában nem lehet, más dajkát rendelünk, vagy a' gyermeket választjuk el.

Az első utakban tanyázó savaknál szénsavas keseragot (*carbonas magnesiae*), a' görvélyes szenvnél pedig, az ellene működő szereket nyújtjuk. Könnyű esetekben már ezen gyógybánás is eszközli a' gyógyulást; melly ha magában nem segítene, a' háromszínű violát (*hba jaceae*) adjuk, még pedig vagy a' heveny fűből félnehezéket főzve tejjel reggel és este, vagy a' szárázfűből mint port tejjel egy fél nehezéknyit, vagy pedig ezenmennységet pép közé vegyítjük, a' makacs esetekben vagy a' harapódzó ótvarnál a' dárdanynak, a' kénnek vagy a' higanynak készítményeit adjuk, vigyázzván a' beteg életidejére és alkotmányára, sőt más börtisztító szereket is nyújtunk. *A' helybeli gyógybánásnál* ugyan vigyáznunk kell, hogy az elválasztás hirtelen el ne nyomassék, de más részről az ótvar hosszabb ideig tartván, ezen bajt föl sem venni nem tanácsos. A' varak follágvítására tejfelt, enyhe kenőcsöket, olajokat, lágyító főzeteket, és aztán rágó higany olvadékával tett mosogatásokat használunk; a' bőrnek fölöttébbi érzékenységénél, és a' fekélyek sarjadozásában horganyvirág, olvashthatatlan hűgagos sósavas higag, (*merc. praec. albus*) faolaj és mésvizből álló irt, a' kénmájnak olvadékát 'stb. rendeljük. De a' kénfordók is jó szolgálatot tesznek ezen esetekben.

Wedekind (*Hufelands Journal* 1822. August. 27. I.) a' három színű violafű alkalmazását hasztalannak tartja, 's azt állítja, hogy az ótvarnak rágó-higany-olvadékával naponkint kétszer tett meglocsolása a' gyógyítást legfőlebb négy hét alatt mindenkor teljesítette a' nélkül hogy az egészség szenvedett volna ez által. Ha

a' nyakon mirigy - daganatok vagy fekélyek maradnának vissza, miután már a' küteg elhíritatott, úgy ezen részeket az említett olvadékkal kellene szorgalmasan lozsolgatni, és csak ritkán van a' dárდანyszerecesenre szukség.

D.

Rühös fekélyek.

- J. E. WICHMANN, Aetiologie der Krätze. Mit 1 Kupfer. Hannover. 1791. 2te Aufl. 8.
- E. V. GOLDENER, von LOBES, Beobachtungen über die Krätze, gesammelt im Arbeitshause zu Prag. Prag 1795. 2te Aufl. 8.
- HILDEBRAND, Bemerkungen über den Krätzeausschlag. Hannover, 1797. 8.
- J. C. G. Ackermann, Bemerkungen über die Kenntniss und Cur einiger Krankheiten. Heft 5.
- K. WENZEL, die wahre Krätze, mit besonderer Berücksichtigung ihrer unrichtigen und unheilstiftenden Behandlungsarten, als eine Quelle zahlloser, furchtbarer Nachkrankheiten. Bamberg, 1825. 8.

744. §.

A' rüh, (scabies, psora) apró hólyagesák kiütésében áll, mellyek majd aprók, kása nagyságnak, áttetsző nedvel teltek, és kemény vörös széllel szegettek; majd nagyobbak, vastag genyennemű anyaggal tellyesek, környékökön jobban meg vannak gyuladva. A' rühök többnyire először az ujak közt, a' kéztön és az izüléseken támodnak, lassankint az egész testre elterjednek, de az arczra csak igen ritkán veszik magokat, és főkép fölhevülés közben és éjjelenként nagy égetést és viszketetet okoznak. A' hólyagesák vagy varakká változnak, (száraz rüh scabies sicca) vagy fölfakadván olly csipős nedvet öntenek, melly a' részeket föleszi; (nedves rüh, scabies humida).

Ha a' rüh elhagyatik vagy elnyomatik, úgy egy helyen nagy számmal ütnek ki a' rühhólyagesák, mellyek öszvefolyván fölfakadoznak, és csipős evet ürítgévén, ez a' közellévő részeket föleszi, miáltal gyakorta olly nevezetes fekélyek támodnak, mellyek varakkal fedődván, ezek közül a' csipős nedv szüntelen szivárog; a' fekélyek szélei vastagok, környékeik pedig rüh - genyendékekkel vannak beszegve, (rühfekélyek, ulcera scabiosa). Ezen fekélyeknek tekintete, a' hirtelen elenyészett rüh-

nek előbbeni jelenléte, vagy a' még meglevő kütég teszszik ezen fekélyek természetét világossá.

745. §.

A' rühöt olly ragályanyag okozza, melly csak a' rühlepettnak vagy a' rühragály által fertezett dolognak, ruhának, ágynak stb. közvetlen, valamivel tartósabb érintete által adatik tovább. Ezen ragályanyag iránt való ösztönfogékonyság különbözik, hanem tisztátalanság, romlott légben való tartózkodás, rossz eledelck által stb. öregbedik, melly okoknál fogva a' rüh a' műházakban, a' szegények közt, a' tisztátalan kórházakban stb. sűrűn uralkodik. A' rühátka (Krätzmilbe), melly a' rühgenyedekek evében találtatik, és mellyet némellyek a' rüh' okának tartanak, csak másodrendbelikép látszik eredni.

Az úgy nevezett *álrüh* (*scabies spuria*) kórjeles rüh (*scabies symptomatica*) tünetényeire nézve közelg ugyan a' valódi rühhöz, az ujak közt azonban nem először mutatkozik, a' melegben nem viszket annyira, és fertezni nem képes; de förtözővé válhatik ez is, mivel bizonyos környülmények közt valódi rühhé lehet. Ez többnyire a' sümör bizonyos fajának látszik lenni, leginkább nagy tisztátalanságbul, rossz élelemből, romlott légben való tartózkodásbul, a' szokott kiürülések fölakadása után leginkább olly személyeknél származik, kik az altestbeli dugulásokban, görvélyekben, bujasenyvben, köszvényben szenvednek, kikeletkor, forró betegségekbul való lábadáskor tapasztaltatnak, főkép és gyakorta más betegségekbul menthetik meg az embert (*birálatos rüh*, *scabies critica*).

746. §.

A' rühöt majd könnyebb majd nehezebb *gyógyítani*, illendő gyógybánás mellett azonban soha sem veszedelmes ezen baj. Ha a' rüh elhagyatik, főkép ha egyszersmind a' tisztátalanság is folyton tart, úgy alakját gyakorta nevezetesen megváltoztatja, úgy hogy kevesebb genyedekek, de annál több varak, a' bőrnek különböző, nem ritkán a' pikkelyes belpokolhoz (*lepra squamosa*) elfajulásai jelennek meg, midőn is egyszersmind a' bőr és sejtiszövet megvastagodik, a' fekélyedés elterepélyedik, és a' test részesülésének közönséges tünetényei mutatkoznak, a' millyek az étvágy-hijány, a' bágyadság, az aszláz, mirigydaganatok, és az altest zsigereinek dugulásai. Ha más betegségekkel, görvélyekkel, bujasenyvvel, süllyel, köszvényvel, csúzzal és hurttal egyesül a' rüh, úgy mindenkor igen makacs és gonoszabb. Hirtelen elnyomatván a' rüh, reá kch, tudó-

lob, tüdővész, vízkór, rángások, vakság, foglaltvány-bebetegségek 'stb., következhetnek.

747. §.

A' rühnek *orvoslásában* egyszerű és szöveményes rühöt kell megkülönböztetnünk. — Az egyszerű rühnél, hol a' máskint egészséges betegben a' rüh rövidebb vagy hosszabb időtül fogva tart, a' betegség mindenkor csupán helybeli baj lévén, merőleg helybeli szerekkel háritatik el. — A' szöveményes rüh a' főlebb említett közönséges kórállapotokkal és betvegyekkel áll viszonyban, mellyek tehát orvoslás közben is figyelemre vételessenek.

748. §.

Az egyszerű rüh mind azon külső szer által meg-orvosoltatik, melly a' rühgenyedekeket elrontja, és a' bőrben olly gyuladást hoz elő, hogy a' folbőr elhal és leválík. Innét lehet a' rüh ellen ajánlott sokféle szerék és gyógybánások fogonátát megérteni, mellyek csak akkor hathatósak, ha magokban olly állományokat foglalnak, mellyek az imint említett hatást eszközölni képesek, vagy legalább olly hatalmasan dörgöltetnek be, hogy a' *dörgölés* által az említett czél hasonlólag elértilik.

Külsőleg a' többszöri szappanos mosogatás, szappanfördő, a' fehérenemüknek gyakrabb váltása, és a' legnagyobb tisztaság mellett a' kénvirágok szappannal és vízzel vagy zsírral mint kenőcs ajánltatnak vagy magok magokban, vagy rágó higannyal, vagy fehér gáliczczal, ólomvonattal, babérral, sósavas huyaggal 'stb.; továbbad borostyánkőből, zászpagyókérből és hunyorgyókérből álló kenőcs, a' savított ir; végre a' rágó higanyból, fehér gáliczből, és kémnájból készített vizekkel való mosogatások is javasoltatnak. Ide tartoznak ezeken kívül a' Gale és de Carro által megdicsért kénfüstölések. — Azon angol gyógybánás, melly szerint az egészen meztelenre vetkezett betegek gypju-paplanok közt fekszenek, és domoszzsírbul, szappanbul, kénbul, salétrombul, és hunyorgyókérből (Niesswurzel) készített kenőccsel, ebből egy egy obonnyit vévén, naponkint háromszor dörgöltetnek be, és csak az orvoslás kezdetével és végével fordetnek meg; — és végre a' fekete vagy zöld szappannak bedörzsölése.

749. §.

Mind ezen gyógybánások közül a' Horn-tul ajánlott kenőcsnek és a' fekete szappannak bedörgölése föltétlenül megérdemlik az elsőséget. — Mind a' két szer alkalmazata egyszerű, olcsó, és az orvoslás alatt megtartandó tisztaság mellette könnyű.

A' zsiros kenőcsök a' rüh ellen minden szerek közt a' legártalmasabbak, részint azért hogy ha a' gyógyszerárban, elkészítve sok ideig tartanak, a' rühöket gyakorta igen hirtelen kiszáritják, és így kórátteleket okoznak, részint mivel alkalmaztuk sok bajjal jár, és mellettek a' szükséges tisztaság meg nem tartathatik. — A' kórházakban rühök tereme, hol ezen orvoslási mód divatoz, eléggé bizonyítják állításunkat.

750. §.

A' Horn-tul *) ajánlott kenőcs (egy rész kénvirág, két rész fekete szappan, és annyi víz, mennyivel amazok kenőccsé dörögtethetnek) naponkiut négyszer dörögtetik be mind azon részekre, mellyeken rüh virágzik, még pedig egyszer egyszer négy egész hat nehezéig vévén, olly erősen, hogy a' beteg égetést érezzen, és a' beteg fölbőr megrepedezzek. A' bedörgöléseken kívül melegben fürdik a' beteg, és a' legnagyobb tisztaságban tartatik.

*) Öffentliche Rechenschaft ü. meine zwölfjährige Dienstführung 'stb. Berlin, 1818. 164. l.

A' jó erővel tett bedörgölését ezen kenőcsnek, úgy hogy a' főlebb említett tünetények létre jöjjenek, figyelemmel kell tenni, és azért is a' kórházakban magokra a' betegekre nem lehet bizonni, hanem a' kórípól maga tellyesítse azt, vagy legalább folgyeljen, hogy a' bedörgölés annak rende módja szerint történjék. En ezen szabálynak tellyesítése által rövid idő alatt több olly rögzött rühököt gyógyítottam meg, mellyek ellen már több más gyógybánások hasztalanul alkalmaztattak.

751. §.

A' kenzappannak (Schmierseife) (fekete vagy zöld szappannak (sapo viridis) alkalmazata Fischer *) által következőleg adatik elő.

A' beteg anyaszült meztelenre vetkezve regvel egész testét bekeni harmadfél, vagy három obonnyi zöld szappannal, tiszta inget veszen és ágyba költözik, mellyből egész az orvoslás végeig egyedül enni és székre kelhet ki. Estve azonkép és azon mennyiségnyi szappannal ismételtetik a' bedörgölés. — A' második, és harmadik napon

szinte két tökéletes bekenés következik, (mindenik két két obonra), még pedig szinte az egész test bedörgöltetik, az az mind azon részek, mellyek rühösek és viszketnek, mind azok, mellyek ezen bajoktól mentek. Negyed napra vagy is a' hatodik bekenés után még ugyan mind este mind reggel megtéttetik a' bekenés, hanem egyedül azon helyeken, hol még rüh és viszketeg van jelen. Hasonlóan az 5-ik és 6-dik nap. A' negyedik naptól egész hatodikig nem több mint négy obonnyi szappan fogyasztatik el. Heted napra, midőn már a' kütteg és viszketegnek minden nyoma elenyészett, elővigyázat okáért csak reggel tétetik még meg a' bekenés, délután pedig közönséges (a' kénzappanból és langyos vízből álló) szappan fordó vétetik, midőn is vége az egész orvoslásnak, és a' bajától menekedett tiszta fehér nemükbe 's ruhákba öltöztetve elbocsátatik. Ha a' szappan-fördő után még a' testen itt ott rühpörsedékek vagy genvedékek mutatkoznának, úgy ezen helyek még egy két nap dörgöltessenek be szappannal, és aztán förödjék meg végre a' beteg. — A' beteg azonnal elbocsátathatik, de télen tanácsos még ötöt egy két nap a' kórházban marasztani. Belsőkép a' beteg orvoslás közben rendszerint semmit sem kap, táplálata csak egyszerű legyen, leves, vastag étel, és husból álljon, szomjoltásra vizet igyék; a' szoba mérséklete az év akarmelley részében 18—21 ° R. legyen.

Graf-nal a' Heidelberger Klinischen Annalen-ben Band. VII. 554. l.

752. §.

Azon tünetmények, mellyek ezen gyógybánás alatt mutatkoznak, következők: a' bekenés után egynehány óra múlva a' bőrön feszülés, és enyhe égésnek érzelme keletkezik, az égés lassankint növekszik, és a' harmadik vagy negyedik bekenés után olly hevessé válik, hogy az érzékeny betegek olly miről panaszkodnak, mintha zsarátnakban feküdnének. A' harmadik közönségesen a' legfájdalmasabb, e' nap a' bőr nem csak hogy megvörösödik és meggyulad, hanem apró tömötten egymás mellett ülő vízderemű pörsedékekbe emelkedik, mellyekkel a' rühenyedékek öszvefolynak. Negyed napra közönségesen a' vörösség megállapodik, az apró pörsedékek itt ott jobban kidudorodnak, némelvv helyeken föl pattogzanak, és a' bőrt lebenyekbe szeldelik, ollykép mint a' valódi sima vörhenynél szokott történni. A' be-

teg egyedül éjjel érez ritkán viszketetet. Csak azon helyeken, hol a' bekenés kevesebb erővel tétetett, és a' bőr gyuladása a' vízderemű hólyagsákkal együtt tökéletesen ki nem fejlődhetett, maradnak meg részszerint a' régi rüh-genyedékek, avagy teremnek egészen újak. — Az ötödik naptul egész a' hatodikig a' bőr gyuladása, vörössége, égése mind inkább kisebbedik, és a' bőr olly bő mértékben vedlik, hogy hűvelyk szélességü, és hosszaságu egészen új tiszta fölbőrrel fedett helyek ötlenek a' testen szembe. Az álmom nyugalmas, a' beteg jól érzi magát. — A' fordóben egészen lehámlik a' bőr, az új bőr tiszta a' kütegtől, és mi még a' régi fölbőrtül fönfügg, az is elhalt már, és a' következő napokban minden további orvoslás nélkül magátul leváladoz.

Graf a' bőrt még nyolcz nap dörgölteti be esténként olvasztott fagyúval, hogy t. i. emigy a' gyöngéd ifjú bőr ollykor kellemetlen feszülését enyhítse, és hogy a' talán öreg bőr még föntapadó darabainak levedlését könnyebbitse. — A' már több évektől fogva virágzó rüh ellen mindenek előtt hányorköbül és csudasóbül álló ürítő szert ad, a' bedörgölések alatt naponkint két adag ként nyujt belsókép, és a' bedörgöléseket is vagy egy pár nappal tovább folytatja. — Azon esetekben, hol a' rüh még esztendők multával is csak helybeli baj maradott, ott a' szappan magában is elegendő leend; — hanem hol a' főlebb említett közönséges tünetmények vannak jelen, ott a' czélnak megfelelő belső szerek is nyujtassanak. Graf (l. id. m.) hét nap lefolyta alatt egy az egész testen elterjedett bőrpoklott gyógyított meg.

753. §.

A' szöveményes rühnél a' már részszerint említett mód képen belső szerek adatnak, úgymintkén magában, vagy dárdannyal, hashajtó szerek, fátalok, 'stb. melyek vagy a' rüh orvoslása előtt vagy alatt nyujtatnak. Ha a' rühnek hosszas tartása által a' beteg igen elgyöngült, a' vagy ha talán görvélyes, bujasenyves, súlyös, köszvényes vagy csúzos betvegy volna jelen, úgy az ezen bajok ellen ösmert gyógyszerek azonnal alkalmaztassanak.

754. §.

A' rühfekélyeket rágó higany olvadékával, vagy *sárga higagos vízzel* (aqua phagad): mosgatjuk, kénirral, vagy a' főlebb említett kenőcsök közül valamellyikkel kötjük be; ha ezen fekélyek már régiek volnának, behegedésök előtt tanácsos genykutacsokot tenni, mit általában egy idült rühnél sem mulaszthatunk el.

755. §.

Ha a' rüh hirtelen elnyomatik, úgy hólyagtapaszkok, a' hánytató borköbül készített ir bekenése, a' bőrnek csipős szerekkel való mosása, dörgölése, sótt magának a' rühnek beoltása által iparkodunk ismét a' küteget virágzásba hozni, mik mellett még belől is nyujtunk a' bőrre működő szereket, nevezetesen ként és dárdanyt.

VI.

A' bujasenyves fekélyek.

- J. ASTRUC, de morbis venereis libri novem. Editio nova. Venet. 1760. 2. T. 4.
- FABRE, Traité des maladies veneriennes. 3. Edit. 1773. 8.
— Abhandlung von den venerischen Krankheiten. Uebersetzt von L. F. SCHRÖTER, mit vorrede und Anmerk. von J. C. TODÉ. Copenhagen 1777. 2. Thl. 8.
- J. HUNTER's Abhandlung über die venerische Krankheit. Aus dem Engl. Mit 3 Kupfern. Leipzig 1787. 8.
- C. GIRTANNER, Abhandlung über die venerischen Krankheiten. Göttingen 1793—1805. 3. Bd. 8.
- A. F. HECKER's deutliche Anweisung, die venerischen Krankheiten genau zu erkennen und richtig zu unterscheiden. 2te Aufl. Erfurt 1801. 8.
- K. F. CLOSSIUS, über die Lustseuche. 2te verbesserte Aufl. Tübingen 1799. 8.
- F. SCHWEDIAUR, Traité complet sur les symptomes, les effets, la nature et le traitement des maladies syphilitiques. 2. T. 7. Edit. Paris 1817. 8.
- Ugyanaz: von der Lustseuche. Nach der letzten französ. Ausgabe übersetzt von G. KLEFFEL, mit Vorrede u. Anmerk. von K. SPRENGEL. 2te mit den Zusätzen der 4ten französischen Ausgabe vermehrte Ausgabe. Berlin 1803. 8. 2. Tble.
- L. F. LAGNEAU, Exposé des symptomes de la maladie venerienne. 3. Edit. Paris 1812. 8.
- J. LOUVRIER's nosographisch-therapeutische Darstellung syphilitischer Krankheitsformen. Nebst Angabe einer zweckmassigen und sicheren Methode, veraltete Lustseuchenübel zu heben. 2te verb. Aufl. Wien und Krems 1819, 8.
- J. WENDT, die Lustseuche in allen ihren Richtungen und in allen ihren Gestalten. 3te Aufl. Breslau 1825. 8.
- G. H. RITTER Darstellung der scheinbaren Aehnlichkeit und wesentlichen Verschiedenheit, welche zwischen der Schanker- und Tripperseuche wahrgenommen wird; 35 jährige Beobachtung

gen u. Erfahrungen mit Bemerk. über die wichtigsten Punkte der venerischen Krankheiten. Leipzig 1819. 8.

B. CARMICHAEL's Beobachtungen über die Zufälle und specifischen Unterschiede der venerischen Krankheiten, nebst einer Anleitung zu einer wirksamen Fortsetzung der gegenwärtig eingeleiteten Untersuchung über den Gebrauch und Missbrauch des Quecksilbers bei der Behandlung dieser Krankheit. Aus dem Engl. Herausgegeben von C. G. KÜHN. Mit 1 Kupfer. Leipzig 1819. 8.

DELPECH, Considérations sur les maladies veneriennes; in Chirurgie clinique de Montpellier. Paris et Montpellier. 1823. 4. 263. lap.

N. DEVERGIE, Clinique de la maladie syphilitique, avec un Atlas colorié stb. Paris 1826. 4.

H. A. HACKER, Literatur der syphilitischen Krankheiten vom J. 1794. bis 1849. Leipzig 1830.

756. §.

A' bujasenyves fekélyek (ulcera syphilitica); rákok, (Schankér) első — és másodrendbeliekre szakadnak. Az előbbiek a' bujasenyves méreggel történt beoltásnak következései és a' fertőzés helyén támodnak. Az utóbbiak az egész test köz fertőzésének tünetényei. †

757. §.

A' bujasenyves ragálnak fölvétele a' résznek finom alkotását, vagy annak fölbörétül való megmezítelenítését teszi föl. Az első rendbeli bujasenyves fekélyek azért is rendszerint a' makkon és a' makktyún, a' seggnyílás körül, a' csecsbimbókou, az ajkakon, és a' nyelven támodnak, a' szerint a' mint a' fertőzés az elhálás közben, a' esecsemők szopása által, csók által 'stb. történt.

758. §.

A' bujasenyves mérégnek közlése után másod vagy negyed napra, olykor korább, máskor későbben, tehát leginkább a' tisztátalan közösülés következésében, a' férjfiaknál a' makknak vagy fitymának valamely részén, a' némbereknél a' szemérmajkakon, vagy vizlányokon vörös gyuladt hely mutatkozik, melly vizkető érzeménnyel, és a' férjfiaknál gyakor monybegyeredéssel jár, világos nedvvel telt hólyagcsába emelkedik, ez nem sokára megfakad, és fölületes fölturlást hagy maga után; vagy kemény, fájdalmas csomocska támod, melly kifakad és fekéllvé leszen. — Ezen fekélyes részek terjednek, többé vagy kevesbé emelkedett gyuladt széllel szegvék, tisztátalan szalonnafajta feneküek, vagy olykor varral fedődnek, nem ritkán sebesen harapóznak,

ollykor emelkedett, de nem kemény széleik van. — Ezen fekélyek majd gyorsabban majd lassabban terjednek a fölületen és a mélységbe, különböző fokban fájdalmasak, és gyuladtak, sőt ollykor fenések is, és nem ritkán nagy pusztitást visznek végbe, ollykor bő vérzést okoznak.

A' geny, mellyet a' bujasenyves fekélyek öntenek majd vékonyabb majd sűrűbb tulajdonságu, sárgás fehér, vagy sárgás szürke színü, és a' fehérenemün olly foltokat okoz, mint a' félig olvadt fagyú; mennyisége mindig nagyobb, mintsem a' fekély nagyságátul várni lehetne. — Begyógyulás után fekély nagyságu hegygyek maradnak hátra.

759. §.

A' fekélyek genye teszi a' bujasenyves ragálynak kalauzát, mellynek közelebbi tulajdonát általában nem ismerjük, a' közönséges bujasenyv (syphilis universalis, lues venerea) ennek fölszivatása által támod, és különböző tünetmények által nyilatkozik.

760. §.

A' fekélyhöz közel fekvő mirigyeknek daganatai (*dobok, kelevények, bubones*) sok esetben a' közbujasenyv első tünetenyei gyanánt vétethetnek, mert a' bujasenyves méregnek fölszivatásátul származnak (*helyben támadt dobok*) hanem a' mirigyekre egyetérzőleg ható izgatásnak is lehetnek következesei (*rokonszenves, együtt érzésbeli dobok*). — Ezek jobbadán a' lágyék mirigyeiben akkor mutatkoznak, midön még az első rendbeli fekély a' tenyész-részeken jelen van, vagy rendszerint akkor, ha a' gyuladás a' fekélyben már nem épen nagy, a' fekély többé nem növekedik, vagy épen akkor, midön már a' fekély egészen behegedt. A' beteg először is feszülést és nyomást érez lágyékában, egy vagy több mirigyeknek olly kemény fájdalmas daganata mutatkozik, melly a' bőr alatt ide 's tova tolathatik. Ezen daganat öregbedik, a' fedő bőr megvörösedik, a' fájdalmak állandók lesznek, nem ritkán lázmozgások köszöntenek be. — A' dobok eloszlóhatnak, de ha a' fájdalom nagyobbodik 's kopogóvá válik, úgy a' genyedésbe való átmenet bizonyos, midön aztán a' daganat csücsinál meg-lágyul, a' bőr rajta megvékonyodik, fölfakad és olly fekély származik, mellynek kemény szélei kifelé fordulnak, és tisztátalan fenéken ollykor kinövetek teremnek. Néemellykor a' geny alásullyed, és nagy pusztításokat okoz.

A' dobok igen meggyuladván, némelly külső és belső ártalmas befolyások alatt fenével is végződhetnek.

761. §.

Ha a' bujasenyv közönségessé leszen, vagy különösen a' bőrt, a' takonyhártyát, vagy a' csontokat lepi meg. Azon közidőnek tartása, melly a' helybeli bujasenyves tünetemények megjelenése, és a' közönséges bujasenyvnek kitörése közt eltelik, különböző. Ez többnyire az első rendbeli bujasenyves bántalmak után hat hétre jelenik meg, de a' közidő hosszabbnak és rövidebbnek is tapasztaltatott. Az *alorczás bujasenyvnek* fogalma (lues larvata) tulajdonkép csak ezen idő közre alkalmaztathatik, midőn is az eredeti bujasenyves bántalmak tetszőleges meggyógyulása után egész a' közönségesnek kitöréseig ennek semmi bizonyos tüneteményei nem nyilatkoznak. A' közönséges bujasenyvnek kitörését többnyire enyhe láz, és a' tenyereken érzett égő melegség jelentik.

762. §.

A' torok takonyhártyájának gyuladása, melly mint olly tetszőleges hurutos bántalom, melly orrdugulással, nyelésnehezséggel, szörcsedéssel, dunnogó beszéddel, és könnyezéssel jár, szokott leggyakrabban mint bujasenyves baj mutatkozni. A' torok' vizsgálatakor a' takonyhártyát vörösödvé, a' mandolákat és a' nyelcsapot dagadva találjuk; a' vörösség leginkább egyes helyeken telepedik meg, a' többi helyeken homályosabb, korcsziná. Ezen helyek nem sokára fölfakadnak, és olly fekélyekké válnak, mellyek tulajdon tekintetökkel elegendőleg bélyeglődnek. A' pofák belső lapján, vagy a' szájszegleteknél gyakorta hólyagesák teremnek, mellyek csak hamar fekélyekké lesznek. Ezen fekélyek gyorsan terjednek, a' lágymyt elpusztítják, az orresontoknak esnek, budös orrbeli folyamat (bujasenyves orrpusztulást, ozaena syphilitica) csontszuvat, és az orresontok elromlását okozzák.

763. §.

A' külbőrön a' bujasenyv *foltok*, *csécsek*, vagy *genyedékek* által mutatkozik, mellyek főkép az arczon és homlokon jelennek meg (buja koszorú, corona veneris), és cleintén vitágos, később rézszínű vörösségűek. A' genyedékek barna piros széllel szegetnek, majd egyenkint állanak, majd csoportba tolakodnak, gyakorta főkép éjjenként nagy égetést okoznak, és igen gyakran fekélyekké változnak, mellyek bibor vörös széllel szegetnek,

és pusztító természetű ev kifolyásával járnak, többnyire csak széltibe öregbednek, olykor mégis a' mélységbe is hatnak, sőt a' csontoknak is nekik esnek. Ha a' genyedékek a' hajfödte részeken támodnak, úgy a' hajak kihullnak, ha pedig a' körmök alá veszik magokat, akkor az ujak ezeket hányják el, vagy pedig a' körmök fölmárván, az utánok nővők idomtalannak lesznek. Ezen genyedékek gyakorta kelisképben jelennek meg, mellyek nem genyednek, csak szivárognak, izzadnak.

764. §.

A' bujasenyv nem ritkán a' bőrön sömörféle kütteget okoz inkább, mellyek pikkelyekként hullanak le, leginkább a' tenyereken, (cserepegek, rhagades) a' láb-szárakon, közel a' tényészrészekhez, az aifelen teremnek. A' bőr gyakorta megreped, a' repedésnek szélei rezesek, kergesek, fájdalmasok, belőle korcsszinű éles nedv izzadoz. Avagy leginkább a' nemző részeken, és a' segg körül *kinövetek* származnak, mellyek különböző képek és öszvefüggések szerint különbféle neveket kapnak: u. m. *szemölcsök* (verucae) *fügölyök*, v. *toronyok* (condylomata, fici, mariscae) 'stb. mellyekkel gyakorta a' nemű részeken fekélyek, a' hudesöbül és méhhüvelyből tokonyfolyamok 'stb. vannak öszveköttve.

765. §.

A' *csontrendszernek bujasenyves bántalma* éjjeli csontfájdalmak által nyilatkozik, mellyek furók, és rágók; a' koncok közepén, és olly csontokban ülednek meg, mellyek kevesbé vannak lágy részek által fődve, mint az alszár — a' karcsontok, a' szegycsont, a' vállkules, a' kaponya csontjai. Gyakorta megdagadnak a' csontok főkép a' sipkoncz és a' kaponyacsontok, melly utolsó esetben a' csontdaganatot rendszerint nagy fejfájdalom előzi meg, és követi is. Ezen csontdaganatok olykor lágyak, a' csonthártya alá elöntődött kocsonyaféle gyurma által képeltetnek, (mézga, gümma) máskor kemények, és mozgekonytalanok, (holttetem *csonttoboly*, nodus, tophus exostosis) és némellykor kréta nemű tömeget foglalnak magokban. A' csontok nem ritkán nagy darabra dagadnak föl, gyakorta a' koncok velő-üregében gyuladás, és azoknak megvetemedése, puffadása származik (széltövis). Ha ezen csontdaganatok meggyuladnak, és fekélyedéssel végződnek, úgy veszedelmes csontszu (*bujasenyves csontszu*, caries syphilitica) származik. Rendszerint mégis a' lágy részeknek, és a'

csontthártyának lepusztulása után a' csontok nagy területre lemeztelenítetnek, megfenésednek, és nagyobb vagy kisebb darabokban máladoznak le. A' köz bujasenyv alatt gyakorta az izulésekben gyuladás származik minden következteléseivel együtt.

766. §.

Ha a' bujasenyv nagy fokban fejlődik ki, úgy kinzó fájdalmi által, és a' genyedő részekből áradozó nagy nedvesztesség által aszláz, az emésztő erőnek tökéletes tenkrejutása, erőkimerülés és a' halál következnek.

767. §.

A' bujasenyv tünetnényei különbözőleg módosítatnak, mi nem a' bujasenyves mérgek különbözőségéből ered, hanem a' beteg alkotmányátul, életidejétul, a' mérgek testbe történt fölvétele módjátul, az égalytul, és más bchatásoktul, más betegségek jelenlétével, talán a' mérgek minéműségbeli, a' sete gyógybánás által történt elváltozásátul függnek. — Minél izmosabb és erősebb a' beteg, annál gyorsabb lefolyásu és annál inkább pusztító a' bujasenyv. A' szelidebb éghajlat alatt a' bujasenyvnek köztünetnényei enyhébbek, inkább a' bört ennek folytatmányait, és a' sejtiszövetet lepik meg, a' hidegebb égally alatt ellenben inkább a' csontrendszert bántják: a' melegebb éghajlatok alatt mégis az első rendbeli tünetnények tüzesebbek, mi által nem ritkán nagy gyuladás és ennek fenével végződése származnak. Az első rendbeli bujasenyves fekélyeknek orbánczos gyuladással és fenével végződésre való kész voltjokat a' rossz, mocsáros, romlott légü vidékeken is tapasztalhatni. — A' súly, vagy a' higanyzabálás után beköszöntő, a' súlyhoz hasonló bántalom, a' görvélyek, a' köszvény, és csúzos szenv a' bujasenyvnek szokott járásátul való különbözőféle eltéréseit szülhetik, és e' szerint a' kórhatározatot nehezebbé tehetik.

Az első rendbeli bujasenyves fekélyeknek általában úgy sincsen meghatározott külső bélyegök, igen különböző kinézésűek, és külső tekintetüknél fogva egyedül a' közönséges vagy épen ellenkező természetű fekélyektől meg nem különböztethetnek.

Hunternek azon véleményét, hogy az állati nedvnek különös elváltozása által (beteges állati mérgek) ha testünknek fogékony folületével érületbe jönek, olly fekélyedéseket támoszthatnak, mellyek a' bujasenyvesekhez egészen hasonlóak; A ber-

n e t h y közelebről iparkodott fölvilágosítani. Ő t. i. a' saját bujasenyvtől megkülönböztette az *álbujasenyvet*, melly következe-
seire és fognataira nézve a' saját bujasenyvhöz egészen hasonló
lenne, de nem a' bujasenyves mérég által okoztatnék. A' tunemé-
nyek mind a' két betegségben egymáshoz olly igen hasonlók len-
nének, hogy a' legszorosabb vizsgálás sem találhatna köztök kü-
lönbséget; A b e r n e t h y csak azon egy bizonyos jeget adja föl,
hogy a' tulajdon bujasenyves fekélyek higany nélkül mind inkább
rosszabbodának, az álbujasenyves fekélyek pedig a' természet ere-
jének és más szereknek engednek. Ezen álbujasenyves bántalmakon
kívül, mellyek tulajdon ragályokkal történt fertezésnek, nem
pedig az egyedülös izgatásnak következesei, ollyakat külön-
bötet még meg, mellyek minden ragály nélkül, merő bete-
ges izgekonyaságból, az emésztés hibáiból, senyvekből 'stb. származ-
nak, és kinezéseikre nézve a' bujasenyvesekhez szinte hasonló-
volnának. — Ezen állításokat C a r m i c h a e l az újabb időkben
az által iparkodott elegyengetni, hogy a' tenyészciszék különböző
helybeli bántalmait, és az ezekre következő közkörjeleket szoro-
sabbban megkülönböztette, és azokat nem egy (a' bujasenyves) szor-
három különböző mérgektől eredtetten, mind ezen bántalmakat a'
bujasenyves betegség neve alatt értette, és ezeket bujasenyvesekre
(syphilitische) és bujasenyvképűkre (syphiloidische) osztotta. —
A' tulajdon bujasenyves fekély (Fák, Schanker), a' sitymán ke-
rek, homoru idoma, határozott kemény széle, és feneke gennyel
telt volta által, és hogy nem sarjadzik, bélyegli magát. Az ál-
bujasenyves fekélyek szerinte több félek: — vagy 1.) folületes
fölcserpedés, keménység nélkül, de emelkedett szélel, sarjadzás
nélkül, majd fehéres, majd vörösös-barna folülettel; 2.) ke-
ménység és emelkedett szélek nélkül járó fekélyek. 3.) a' makk-
nak és sitymának kicserepedéseigenyféle elválasztással, és több-
nyire sitymaszonnal, és takárral. 4.) mérges takár (gonorrh. virul.)
— vagy 1.) harapódzó fekélyek (plagadaenische Geschwüre) sar-
jadzás és keménység nélkül sebesen rontók, terjedők, és a' hi-
gany alkalmazására rosszabbodók 2.) fenés fekélyek, mellyek hir-
telen öregbedő fekete folttal kezdődnek, és a' higany használásá-
ra szinte rosszabbodnak. Ezen különböző ragályok által okozott, és
a' nemi részeken fekélyekkel kezdődő bántalmakon kívül C a r m i-
c h a e l és A b e r n e t h y még ollyakat is vesznek föl, mellyek
mint bizonyos beteges alkotmánynak következesei fekélyek nélkül
támodnak a' tenyészciszéken.

Bár milly éleselműek legyenek is ezen megkülönbözések, a'
tapasztalás által még sem bizonyodtak be. A' §-ban említett
mozzanatokon kívül, mellyek a' bujasenyv módosításait okozzák,
a' különböző bujasenyves ragályok megengedésének ellenére, még
különösen azon környülményt is meg kell említnünk, hogy ugyan
azon személytől gyakorta különbözőleg fertesztenek meg a' buja-
bűnösök. — Ezen folosztásoknak főoka azonban, hogy t. i. a' bu-
jasenyves bántalmak csak higannyal, az álbujasenyvesek pedig e'
nélkül is meggyógyíthatatnak, mainap minden hitelét elveszté,
mert bebizonyult az, hogy minden bujasenyves fekély meggyógyí-
tathatik higany nélkül.

Ha tehát megengedjük is, hogy a' nemi vegyülésnek követ-
kezésében a' tenyészciszéken olly bántalmak támodnak, mellyek-

nek vizsgálás által semmiféle nyomaira nem lehetett akadni azon személy nemi részeiben, kitől a' baj elragadott; ha bár továbbad az alkotmányos szenvedések következtében fekélyek és más bántalmak jöhetnek elő, mellyeknek a' bujasenyvvel hasonlóságok van: mind ezek nem mondanak ellen a' főlebb kimondott alaptételeknek, és felednünk sem kell, hányszor nem csalják meg a' betegek szántszándékkal a' gyógyászt? és hogy általában minden, a' fertezésnél előjöheto mozzanatok még eddig eléggé nem világosak, mit már az első rendbeli dobok a' nemi részek előre nem járt bántalma nélkül való szármozása is bizonyít, a' mit még sem tagadhatunk. A' bujasenyvnek ragály nélkül való szármozása, 's ennek egyedül izgatásbul fejtett magyarázata (Richard Frorieps Notizen. Bd. VIII. Nro 17.) nem más mint új rendszereken kapó agynak hiu álmoképe.

HUNTER az id. h.

ABERNETHY, Surgical Observations on Diseases resembling Syphilis and on diseases of the urethra. 3. Edit. London, 1814.

CARMICHAEL. az id. h.

EVANS, pathological and practical Remarks on ulceration of the genital organs. London, 1819. 8.

GUTHRIE, Bemerkungen über die Behandlung der Syphilis ohne Quecksilber; aus den Medico-chirurgical Transactions. Vol. VIII. in RUST's Magazin. Bd. V. 242. 1.

WEDEMEYER, Bemerkungen über die Syphilis und ihre verschiedenen Formen und über die Wirkungen und den Gebrauch des Quecksilbers in derselben, RUST's Magazin. Bd. IX. 195. 1.

768. §.

Ugyan azon különbségeket tapasztaljuk a' másodrendbeli tünetenyeknél is, mint az első rendbeliek-nél. A' tapasztalás ugyan azon részre látszik hajlani, hogy a' bujasenyves takár, a' fölületes fölcserpedzések után csécsféle kúteg, a' nyak gyuladása, fölsebesedése, és az iznedvhártyáknak gyuladása szármoznak; hogy az emelkedett szélü, keménység nélkül járó, elsőrendbeli fekélyek után genyedékes kúteg, az ínynak különböző részein fehéres fekélyek, az izületekben fájdalmak és mézdaganatok támodjanak; — hogy a' rágó és varas fekély után a' bőrnek gümöcsös kinövései, a' torokban az orrba terjedő, és ennek csontjait elpusztító genyedékek, és fekélyek, izfájdalmak, és holttetemek jönek elő; — hogy a' szalonnás fenekü, és kicsucsorodó kemény, kérés szélü fekélyek után lehámló csécshez hasonló kúteg, mély üreges fekélyek a' mandolákban, csontfájdalmak és csontdaganatok jönek elő. Ezen első és másodrendbeli tünetenyek közt azonban még sem látszik állandó arány lenni; a' mennyiben nem ritkán az első

rendbeli bántalomnak, bizonyos faja ugyanazon betegnél egészen különféle tüneteményeket hoz elő, mellyek majd ugyanazon időben különböző helyeken jelennek meg, vagy egymás után következnek.

BITTER (a. e. h.) takárméreg (Tripperseuche) felőli véleményét ezen oknál meg nem állhatni tartom.

769. §.

A' bujasenyv *jóslatánál* következő környülményekre kell figyelnünk:

Az első rendbeli fekélyek könnyebben gyógyítatnak mint a' másodrendbeliek. A' bujasenyvnek más betvegygyel járó öszveköttetése, a' gyógyítást nehezé, sőt lehetetlené is teheti. Minél fiatalabb a' betegség, annál örvedetesebb a' jóslat. — A' csontoknak bujasenyves bántalmi nehezebben győztetnek meg, mint a' bőrei, az orrcsontokban többször tér vissza a' bujasenyv, mint a' konczokban. — A' meleg éghajlatok alatt nyári időben könnyebben diszlik az orvoslás, mint a' hidegebb tartományokban téli időben. A' nagy fokban bujasenyves viselősök magzatokat leteszik, vagy pedig gyöngé nyomorú gyermeket szülnek. — A' torok — és orrbeli fekélyek könnyen igen elidomtalanító pusztításokat visznek végbe; a' bujasenyves kinövetek nehezen vesznek búcsut, és ha is, ismét könnyen előállnak. Az első rendbeli bujasenyves fekélyek meggyógyulása után kemény heggyek (kérges gümöcsök) maradván visza, a' nyavalya viszatértéül lehet tartani.

770. §.

A' bujasenyv *gyógyítása* felől a' vélemények igen különböznek, és két csapatra szoritathatnak.

- 1.) *A' bujasenyvnek gyógyítása higannyal.*
- 2.) *A' bujasenyvnek gyógyítása higany nélkül.*

I.

A' bujasenyvnek gyógyítása higannyal.

771. §.

Az első rendbeli bujasenyves fekélyek orvoslásánál a' legfőbb jelentés mindig abban áll, hogy a' közönséges bujasenyv elkerültessek; tanácsoljuk tehát hogy a' czélszeres helybeli orvosláshoz a' vele megegyező közönséges toldassék.

772. §.

A' helybeli gyógybánsnak az a' célja, hogy a' fekélyben a' bujasenyves mérég elrontassék, hogy annak fölülete megtisztitassék, és az illendő szerek folytatott használása által a' behegedés eszközöltessék. Mind ezt a' fekélynek pokolkövel, vagy étetőkövel, legczélirányosabban pedig a' higannak fojtósavban eszközlött tömény, vagy a' rágó higannak erős olvadékával tett ilentésével visszük végbe. Ézután a' fekélyt napjában néhányszor a' rágó higannak gyengébb olvadékával, vagy sárga higagos vízzel mosogattatjuk ki, rája ugyan ezen folyadékokba mártott tépetet teszünk, vagy pedig vörös higagbul, avagy levált fehér higanybul készített irral, vagy a' sárga irral (ungv. citrinum) kötjük be, és általában a' tisztaságrul gondoskodunk. Ezen gyógybánsnak mindenkor a' fekély gyuladásbeli állapotjához kell szabnia; a' nagy gyuladásnál és fájdalomnál egyedül enyhítő szereket rendelünk.

773. §.

Belől egyszersmind a' higannak könnyebb készítményeit adjuk, u. m. a' huyagos bigacsot, (merc. solub. Hahn.) az enyhe higanyt adjuk, egy negyed vagy fél szemernyt, és az adagot a' környülmények zsinórmértéke szerint növesztjük. A' beteg a' higanyorvoslás alatt olly nyugalmasan tartsa magát, a' hogy csak lehet, egyenlő mérsékletben maradjon, mértékletesen éljen a' hevitő vagy savanyú eledeleket és italokat kerülje, és a' bőrgözlögést fafűszerek főzetével (decoct. spec. lign.) mozgítsa elő.

774. §.

Ha a' fekély makacs és a' betegnek környülményei az előadott közéletbeli magatartást lehetetlenné teszik, úgy a' rágó higanyt használjuk, eleintén naponkint egy nyolczad szemernyit, aztán növesztvén lassanként az adagot. — Az olly bujasenyves rákoknál, mellyek még a' higany-ketted-zöldlet külső és belső használása mellett is rendkívül gyorsan terjednek, széleik igen kemény, fölületök pedig rákfélékint néz ki, gyakorta egyedül a' vörös higagnak belső használásával, és az egész fekély-fölületnek pokolkövel tett azutáni illentésével vihetünk megállamodást végbe, és eszközölhetjük a' fekély tisztítását. Ezen helybeli gyógybánás azonban ártalmas, ha egyszersmind közizgás van jelen.

Azon tanács, hogy az első rendbeli bujasenyves bajok gyógyításánál helybelileg semmit sem kelljen alkalmazni azért, hogy a' betegség megtörtént kioltatásában annál bizonyosabbak lehessünk, ha t. i. a' higany csak egyedül belől adaték, megvetést érdemel: mivel ezen helybeli gyógybánás által a' fekélyek gyakorta egyszerű állapotba tételnek, és minél tovább tart a' fekély, annál jobban lehet tartani a' méregnek fölszivatása által leendő közfertezéstül.

Delpech (az id. h.) azt hiszi, hogy az első rendbeli bujasenyves bántalmaknál a' közönséges fertezés elkerülésére a' higany a' szenvedő hely szomszédságába legcéltirányosabban alkalmaztatik, t. i. szürke higanyirnak bedörgölése.

775. §.

Ha ezen köz és helybeli gyógybánás alatt a' fekély beheged, úgy a' higanynak belső használását nem kell azonnal félretenni, hanem azt kisebbített mennyiségben egy darabig folytatnunk szükség.

776. §.

A' *dobok orvoslása* a' gyuladás foka szerint intézetik; — midőn igen fájdalmasok, a' beteg nyugalomban maradjon, zsemlyebélből ólomvízzel hűvös borongatások tétessenek, ólomvizben áztatott nyomadékok rakassanak föl, és nadályok alkalmaztassanak, sőt ha a' beteg erős és az egész testnek lobbántalma volna jelen, eret is kellene nyitni. A' daganat hideg lévén, inkább a' szürke higanyirt dörgöljük be, és a' higany- és büröktapaszt tesszük föl. A' kemény daganatnál egyszersmind a' lágyító pépegyvelegek is szükségesek.

A' helyben támadt dobok különösen szeretnek genyedéssel végződni; hol tehát a' dobnak elosztatása nem hamar és nem könnyen történik, ott azt erőszakosan nem kénytetjük, hanem a' genyedést lágyító pépegyvelegekkel, higany- és büröktapasszal iparkodunk megérlelni, és ekként bánunk a' dobbal mind addig, még csak magátul föl nem fakad. Ezen szerek a' dob fölfakadása után is jó szolgálatot tesznek, hogy a' környéken lévő keménységet eloszlatják. A' visszamaradó fekélyt mint bujasenyveset kell orvosolni. A' genynek süllyedése hogy elkerültessék, olykor a' nyílásnak tágitása kívántatik. A' helyben-támadt dobnak erőszakos elosztatása a' közönséges bujasenyvnek kitörését mozdíthatja elő. A' dob keménnyedéssel végződven, a' czélirányos higanyorvosláson kívül, még szürke higanyirral és káforral higany- és bürök — tapasszal, vagy iboló-kenőccsel tett bedörgölések alkalmaztatnak.

A' dobnak sokaktól ajánlott tályogokként való egyszerű szúrás vagy selyemfonalak behuzása, vagy étető szerek által eszközöndő fölnyitását tapasztalásaimnál fogva az említett gyógy módnak utána kell tennem.

777. §.

A' *közbujasenyvnek gyógyítása* a' higanynak erősebb alkalmazását ohajtja, mint az elsőrendbeli bujasenyves bántalmak. A' higany vagy *kívül*, vagy *belől* alkalmaztatik.

778. §.

A' *higanynak külső alkalmazása* csak olly esetekben ajánltathatik, hol azt a' beteg még mákonnyal, nyákos szerek és más effélékkel vegyítve sem tűrheti el, a' szokványos hasmenésnél, némellyek szerint még a' csontfájdalmaknál is. Ezen gyógybánás azonban könnyen nyálszivárt okoz, és némelly betegek által bürök nagy érzékenysége miatt épen el nem viseltethetik. A' szürke higanyviből t. i. naponként vagy hosszabb közdőkben egy fél, egész egy nehezéknyi dörgöltetik a' test különböző részeire. De a' rágó higanyból készített fürdők, félnehezéknyi rágó higany és ugyan annyi sósavas huyagból álló keveréknek esténként a' néhány napokig már az előtt langyos fürdőkkel megpuhitott talpakra teendő másodnaponkénti fürdéssel, és szárcsagyök főzettel öszveköttöt bedörgölése¹⁾; — nem különben a' vörös higaggal szárazon, vagy nyállal keverve tett bekenések,

és más gyógybánsók is ajánlottak ²). Ezen két utolsó gyógybánság még is sokkal fogonatlanabb, mint a' szürke irral tett bekenések.

1.) CIRILLO, praktische Bemerkungen über die venerischen Krankheiten. Aus d. Ital. Leipzig 1790.

HUFELAND, Journal der practischen Heilkunst. 1819. Marz.

2.) ANSIAUX, Clinique Chirurgicale.

779. §.

A' bujasenyvnek közönséges nem épen avult eseteiben a' *higanynak belső használását* a' külső eleibe tesszük. A' huyagos higacsot, az enyhe higanyt, vagy mivel ezen készítmények könnyen nyáláradást okoznak, melly aztán a' szernék folytatását gátolja, leginkább a' higany kettedzöldletet vagy is a' rágó higanyt adjuk; a' beteg ezen gyógybánság mellett az előbb említett közéletbeli rendszabásokat szorosán megtartsa, és az ő ösztön elbirásához képest a' higany készítmények változtatassanak.

780. §.

Ezen közgyógybánsáson kívül a' bujasenyvnek egyes tünetényei még különös figyelmet kívánnak.

A' *bujasenyves torok- és inyfekélyeknél* főkép a' Rustól ajánlott ecsetnyalat igen fogonatos ^{*}), mellyet tépecset segedelmével egyszer vagy kétszer fenünk naponként a' fekélyek fölületére.

A' *bujasenyves kütegeknél* a' rágó higanyolvadékkal, sárga higagos vízzel (aqua phagad.) tesszünk mosogatásokat, vagy a' higany kettedzöldletből fördőt készítenk, a' küteges bőrt különböző higany-kenőcsökkel dörögöljük, és a' bőrre működő italokat rendelünk.

A' *kinövéseket*, ha higanyos közgyógyításra nem mulnának el, tömény rágó higanynak olvadékával mosogatjuk, vagy szabboróka porral hintjük be, étető szerekkel, leginkább olvasztott fojtósavas higannyal (liquor hydrar. nitrici) érintjük, avagy késsel vagy ollóval szeljük le, és helyeiket étető szerekkel illegetjük. — Még midőn a' közbujasenyv régen meggyógyult is már, rendkívül makacsok ezen kütegek.

A' *bujasenyves csontbetegségek* hatalmas higanyorvoslást kívánnak, némelleyek szerint főkép a' salétromos higanyt (merc. nitrosus) és a' faszerialokat. A' göbös és mézgás esontdaganatoknál, (nodus et guma) bürök-ből borongatásokat csinálunk, reájok mákonnyal egye-

litett higanyirt dörgölünk. A' legtöbb esetben ezen daganatok, mellyek a' csonthártya alá történt kiizzadásból származtak, meglágyulnak, kevesbé fájnak, lassanként elenyésznek, és csak könnyed homorodást és egyenetlenségeit hagynak magok után. A' holttetemnél (tophus) izgató szereket, a' higany- és büröktapaszt amónával, vagy hólyagtapaszt rendelünk. Ugyan ezt tesszük a' csonttobolyánál is. Csak ha gyuladással járnak ezen daganatok rákunk nádályokat és dörgöljük a' higanyirt be. A' csontfájdalmaknál belől és kívül a' higanynak mákonyal való egyesítése és faszerialok szolgálnak.

*) Vy. Higany ketted-zöldletből vj — xij szemernyit;

Bőrök vonatból

Szikfű — mk ij nehezéknyit

Mákony festvényből j. neh.

Rózsamézből . . . j. obonnyit.

Rp. Merc. sublim. Corros. gr. vj — xjj.

Extracti Cieutae.

— Flor. Chamo. aa dr. jj.

Traç Anod. simpl. . . dr. j.

Mell. rosar. unc. j.

781. §.

Igyekeztem ugyan, hogy a' higanynak különböző készítményeit legnevezetesebb és az egyes kórallapotokhoz illesztett fogonatok szerint előadjam; ezekre nézve azonban az egyes alkotmányok különbségére nézve sok előre meghatározhatatlan sajátságok tapasztaltatnak; azért is a' készítményt változtatni kell, akkor ha eleintén javulást okozott ugyan, de következőleg még öregbített adagban sem használ többé, vagy midőn az mindjárt eleintén még nagyobb mennyiségben sem teszen jó szolgálatot. Ezen esetekben a' választott készítmény nem célirányos a' beteg alkotmányához. — A' súlyos, gyulasztó tünetekkel járó, bujasenyves fekélyeknél eleintén minden higany-használás ártalmas, csak fordók, lágyító, és az életerőt csüggesztő szerek, az izmos egymiknél pedig vérbocsátások lehetnek üdvhozók.

782. §.

A' nyálözön (salivatio) a' bujasenyv gyógyítására nem szükség és általában annál inkább kerülendő, hogy a' higanynak további használását, és a' száiban meg fogakban tetemes rontásokat visz végbe. Ha tehát a' nyálözönnek előjelei u. m. a' foghúsnek foldagadása, ércz-

féle szájjéz, bűdös szájszag mutatkoznak, úgy a' higany adagát kisebbiteni, a' készítményt fölcserélni, vagy azt egészen kihagyni szükség. A' beteg magát melegen tartsa, és ha az említett tünetmények elillantanak, úgy ismét a' higanyhoz fogunk. A' nyáliszivár kitorván, különféle szerek ajánlatnak: hashajtók, kén, káfor, a' mákony, hólyagtapasz 'stb. mellyeknek biztos fogonátát azonban a' tapasztalás be nem bizonyítja. Legcélszerűsőbb a' melegben maradás, a' fehérműnek szorgalmas váltása, meleg fürdő, az illendő székürülésnek előmozdítása, öszvehuzó szájvizek használása, belsőleg a' kina, a' savak, főkép a' villósav. — Ezek mellett felednünk nem kell, hogy a' mély gyökeret vert bujasenyvnél az alapos gyógyításra szükséges legyen a' higanyt egész a' beköszöntő nyálözönig adni, és a' nyál-áradást több hetekig ápolni, mert ez mutatja azt, hogy a' higany elegendőleg működött már az egész testre.

783. §.

Az igen megrögzött bujasenyvek eseteire, mellyekben az említett gyógybánások nem elegendők, több, főkép pedig mélyen az életműségbe kapó gyógyut módok ajánltattak, hová leginkább tartoznak 1.) a' *ken- vagy dörzs* — és *éhgógyítás*. 2.) a' *higanyorvoslás* Weinhold szerint, és 3.) a' *Zittmann főzete*.

784. §.

A' *ken- vagy dörzszorvoslás* (a' nagy gyógyszer) (grand remède) már a' régi időkben ^{1.)} is nagy hirben volt, és Louvrier; ^{2.)} meg Rust ^{3.)} által az újabb időkben is nagy tekintetet nyert. Rust azt a' nem bujasenyves betegségekre is kiterjesztette, azokra t. i. mellyek a' tengélet folyamatának tökéletes elfajulásán alapúlnak. — A' higany ezen esetekben a' görvélyes, köszvényes, bujasenyves és másféle szenvek ellen nem mint önhatólagos gyógyszer mondatik működni, hanem mint a' nyirkrendszer munkásságának fölmagasztalója, melly által a' fölszívás egész a' lehetőségig fölemeltetik, a' már elfajzott szabályosságához ismét visszavezettetik, az egészen hasztalan elhárítatik, és ekként az életműségnek tökéletes áttestedése eszközöltetik.

1.) FABER az id. h.

2.) Az id. h.

- 3.) Ueber die Heilkraft der methodischen Quecksilbereinreibungen in syphilitischen und nicht syphilitischen Krankheiten. Az ő Magazin für die gesammte Heilkunde-jében Bd. I. 354. l. köv.

785. §.

Ezen orvoslás a' bujasenyves betegségekben akkor mondatik jelentetni, midőn az emésztésbeli nehezségek a' higany belső használatát tilalmazzák; midőn a' higanyra árttest és az egész rendszernek igen keves vagy igen sok bántalma következik; midőn a' bujasenyv' köz bajjálévén, a' csontokat és inakat bántja; midőn csontszu, az izületekben kiizzadás, különféle képeleteknek keményedései, vagy korcséletműveztségei vannak jelen, és a' bujasenyv a' higany belső használatának engedni nem akar; a' nem bujasenyves betegségekben, hol a' tiszta köszvényes, görvélyes vagy csontsényves ok a' bőrben, a' mirigyekben, a' csontokban daganatokat, kinövéseket, vagy más nemű beteges bántalmakat szülvén, azok mint az elfajult tengődésnek ábrázatai tündöklenek ki, és semmi más szerekl meg nem szelidíthetnek, p. o. izdaganatok, izvízkórok, a' széltövis, messzire terjedő fekélyek. Továbbad a' sömörös, bélpokolféle kútegek, a' heréknek, emlőknek 'stb. elfajzásai. Úgy jelentetik ezen gyógymód még olly esetekben is, hol a' tisztán helybeli okból támadó bajok a' sejtszövet keményedései, elfajzásai, kéregféle átváltozások, csontszuvas pusztulások, sipolyos fekélyek 'stb. messzire haladott romlási fokuk és helyzetök miatt minden gyógybánásnak, még a' kés alkalmazatának is ellentállnak, vagy azt épen lehetetlenné teszik.

786. §.

A' dörzsvorvoslás mindenkor igen merész és a' beteg részéről sok nehezségekkel járó gyógymód; tilalmas tehát az olly betegeknel alkalmazni, kik igen elgyöngültek, érzékeny idegüek, a' méhgörcsös, rászotos személyeknel, és ollyaknál, kik a' vérbuzgásra igen hajlandók, vagy más betegségekkel, mellbeli bajokkal, vérpökéssel, aszlázzal, vízkórral, süllyel küzködnek. Ha ezen nyavalyák azonban a' bujasenyv következései volnának, úgy a' dörzsvorvoslás még is jelentetnék. Némellyek bőre a' higany iránt nagy vagy igen keves ösztönfogékony-sággal bírnak, mit előleg meghatározni nem lehet. Az első esetben az orvoslás nem vitethetik végbe, a' másodikban a' gyógyulás nem eshetik meg.

787. §.

Maga a' gyógyítás mindenek előtt a' betegnek fürdőkkel, hashajtókkal szoros közélettel eszközlött előkészítésében áll, melly által az ösztönfogékonyság a' higany iránt magosztaltatik, és a' főlzivásnak folyamata előmozditatik úgy, hogy a' higanynak kisebb mennyisége is képes az életműségnek átváltozását véghez vinni. A' beteg először hashajtót vesz be, aztán minden következő nap fürdőt használ, mellynek 29° R. melegebbnek nem szabad lenni. Ha a' környülmények megengedik, a' beteg tizenkét fürdőt vegyen, csak ha valamely igen fontos résznek romlásátul lehetne tartani, kellene kevesebbet használni. Az izmos vértelt egymiknél az orvoslás egy vagy két érmetszés után igen előmozditatik. — A' turhás pöffedt betegek nem jól tűrik el gyakorta a' fürdőket, és csak minden harmadnap fürödhetnek. — A' fürdőknek használása alatt, valamint aztán is a' bedörgölések alatt a' betegnek egy fél font tehenushból készült léből, mellybe árpa-riskása van befözve, napjában háromszor, vagy a' leves helyett egy findzsa kávé adassék, és még az első napokban egy keves főtt édes gyümölcs, vagy vastag étel is engedtetetik nekie; — italul bojtariján - higviricz — vagy zilizgyökből főzött lé szolgál, napjára 3. fontnál nem több. Csak ritkán fog az öreg, elgyöngült embereknél valamint erősebb közélet, bor, petével készült huslé, 'stb. kívántatni. A' némbereknél az előkészítő orvoslás a' hószám beköszöntése előtt végződjék; és csak ha ez lejárta, tétessenek a' bedörgölések. Ha a' havi tisztulás minden tizenegyed nap jelenne meg, akkor az orvoslást úgy kell intézni, hogy a' tisztulás már a' bírálatos napok előtt megtörténjék, és sem ezekkel, sem az estveli bedörgölésekkel ne essék öszve. Ha a' hószám az orvoslás alatt váratlanul jelenne meg, úgy a' bekenéseket ki kellene hagyni. A' fürdők' végzett használása után másodsor adatik hashajtó, és ekkor fogunk a' bekenésekhez.

788. §.

Tizenkét bedörgölések csak nem mindég elegendők a' rögzött bujasenyvnek orvoslására, máskor 5—6, többnyire pedig kilencz békenéssel kijövünk; a' nem bujasenyves betegségek ollykor többet kívánnak. A' mit mégis szorosán meghatározni nem lehet, mert a' bedörgölések számát a' környülményekhez kell szabnunk. A' bekenésekre a' jól öszvedörzsölt higanyirból eleintén fél, aztán másfél, sőt két nehezéket veszünk; a' kéz, mel-

lyel a' bedörgölés történik, először is élöszénnel melegítessék meg, a' bedörgölés öt időperczig tart.

Wedemeyer szerint (Bemerk. ü. d. Syphilis, u. ihre verschied. Formen, u. d. Gebrauch d. Quecksilbers in derselben; a' Rust Magazinában Bd. IX. Heft 2. 297. lap) a' régibb és rögzöttebb esetekben 18—20. $1\frac{1}{2}$. nehezéknyi bedörgölések kívánatnak; az igen öreg és legmakacsabb esetben pedig, főkép ha a' nyálózón csak igen későn és fukarul jelenik meg, 24—30) ritkán több) $1\frac{1}{2}$. nehezéknyi bekenések szükségesek. — Ellenben azt állítja Rust (ugyanott) hogy ő ennyit soha sem talált szükségesnek, hanem hol csak lehet, ott a' bedörgölendő irral 2, $2\frac{1}{2}$, sőt olykor 3. nehezékig hágott föl, mi az én tapasztalásaimmal is megegyez.

789. §.

Azon rend, mellyel a' bedörgölések történnek, ez: — Az első nap a' beteg reggel, az említett mennyiségnyi irt megosztva a' két alszártra keni be, harmadnapra a' felszárakra; a' hatodik nap a' két karra, a' kéztőtül fogva egész a' vállizülésig; a' nyolcz- vagy kilenczedik napon a' csipőktül kezdve egész a' nyakig a' hátra kenetik be. A' hetedik naptól fogva egész a' tizenötödik napig a' környülményekhez képest a' helyekre nézve a' mondott mód szerint két, három, vagy négy bekenések tétethetnek. A' tizennegyedik és tizenhatodik nap közt a' beteggel kisebb vagy nagyobb észrevehető változás történik; elnyugtalanúl, szoronkodik, lehelése elnyomódik, érverése tellyesebb leszen, nyelve megfehéredik, alteste folpuffad. Egyszersmind ködcsömör, szivdebegés, álmoközbeni föl ijedezés, terhes ábrándozások, hasbeli korgás 'stb. jelennek meg, melly bajaitól a' beteg 24—48. óráig tartó gyapora izzadás, a' bélhuzamnak és veséknek öregbedett elválasztása által megmenekedik. Tizenhatod napra megint bekenés tétetik, még pedig estve, más nap viradóra hashajtót kap a' beteg, és ekként bánunk vele egész a' 25-dik napig, ha csak rángások, erős mellszorulások, nagy gyöngeség 'stb. a' korábbi félbeszakasztást nem tanácsolják. A' 26-dik nap meleg fürdőbe tétetik a' beteg, és aztán egy fél óra múlva szivacsba huzott szappanlével tisztára mosatik és megtörültetik. Ekkor tiszta fehérneműek adatnak a' betegnek, és egymás szobába szállítatik által. A' beteg orvoslásának egész ideje alatt meleg szobában tartózkodják, azt szellőztetni tilalmas, fehér ruhát nem válthat, és a' kenőcstül bemocskolt részek meg nem tisztogatattanak.

790. §.

Az ezen orvoslás alatt figyelemre méltó tünetmények ezek: a' nyálözön rendszerint a' 4 és 5-dik bekenés közt jelenik meg, és csak akkor kell fölfüggesztésén iparkodni, ha nagyra nő. Az ezzel járó bajok enyhe vagy könnyeden öszvehuzó főzetekkel tett száj kifecskendések által enyhíthetnek legügyesebben. Ha a' nyelv olly nagyra dagad, hogy a' szájürben helye nem lévén, a' fogak közé esik, akkor az őrlő fogak közé parafadarabot dugunk. De ha a' daganat által fulladásbeli veszély szármoznék, az orvoslást félbe szakasztjuk, a' nyelvet pedig megkarcsozzuk. A' nyelvnek és foghusnak fekélyeit egy nehezék káforbul és két lat mondolaolajbul álló vegyítéssel fenyjük be. Nyelvét a' beteg többször mozgassa, hogy annak odanövése gátoltassék.

A' nyálözön a' harmadik bekenés előtt mutatkozván, kisebb mennyiségnyi irt, még pedig nagyobb időhézagokban kenünk be. Gyakorta a' nyálszivár a' folytatott bedörgölések alatt, akkor pedig midőn az estveli bekenésckhöz érünk, mindenkor kisebbszik. Ollykor a' bevégett orvoslás után is tart még a' nyálszivár, és magátul enyészik el. Ha az egész orvoslás alatt a' nyálmigrigyekre semmi fogamat nem jutott, a' nyálözönt erővel előhozni tilalmas; de illyenkor a' szerencsés kimenethetnek reménysége minden esetre csekély; efféle esetben gyapora bél- és huykiürülések jelennek meg, valamint öregbedett izzadság, sőt a' birálatos tünetmények is. Görcsök, ájulások, nagy láz, tikkasztó izzadások, ha a' harmadik bedörgölés előtt támodnak, és ha szikfú, borsos menta, egy keves ó bor, kávé, Hoffman léle, 'stb. által meg nem szűnnek, az orvoslás félbeszakasztását kívánják.

A' dörzsorvoslás módosítása, mint az némellyektől elöadatik, és melly régebben Montpellier *gyógybánása* vagy *csillapító orvoslásának* neve alatt ösmértetett, melly mellett a' közélet nem olly szoros volt, vagy hol a' bekenések nem a' Loubrier és Rust-tól ajánlatott rendsor és mennyiség szerint tétetvén, hogy nyálözön következne, sőt inkább ezt a' kihagyott bekenések, és adott hashajtók által iparkodtak elkerülni, 's aztán vévén ismét a' bekenéseket elő, és még ezek után végre nyújtattak a' faszerialok: tapasztalásaim szerint ajánlást nem érdemel.

791. §.

Ha a' nyálözön, vagy a' birálatos izzadság, meghülés 'stb. által elnyomatnék, mi után a' legterhesebb görcsök és halál is következhetnék, úgy a' beteg azon-

nal meleg fürdőben megmosatván, fölmelegített tiszta ágyba tétessék, egész teste melegített posztókkal dörgöltesék, midőn aztán repczetészták, izzadsághajtó, sött hánytató szerek adassanak.

792. §.

Az estveli bekenések időszakaszakor gyakorta görcsös tünetenyek, mellszorulások, ájulások, rángások, imelygések, kis öszvehuzódott érverés támodnak, vagy a' másodrendbeli bírálásnak előjelei, főkép ha a' 15-dik napi nem volt tökéletes, vagy pedig az adott hashajtónak következései szármoznak. Az első esetben ébresztő szereket adunk, a' másodikban a' hashajtónak fogonátát várjuk el, és a' következő izben gyöngébbet adunk. De ha ezen gyógybánás alatt nem tágulnak az említett tünetenyek, úgy az orvoslást félben szakasztjuk.

793. §.

A' bevégzett orvoslás után a' beteg tápláló eledellek éldelése alatt, melly közben a' gyomor megterhelésétül tartani kell, nem sokára ép virágzó tekintetet nyer. Ez nem lévén az eset, attól igen igen tarthatunk, hogy a' gyógyulás nem tökéletes. Ha talán orvoslás ismétlése is kívántatnék, úgy a' beteg épüljön föl először az előbbéniből egészen.

794. §.

Weinhold *) egy nagy, enyhe higannyal eszközzendő higanyorvoslást ad elő, melly a' dörzsorvosláshoz hasonlólág nem csak a' megrögzött bujasenyves, hanem a' csúzos, görvélyes, és köszvényes betvegyeknél, valamint olly esetekben is nagy szolgálatot teszen, hol az orvos nem tudja bizonyosan, milly beteges okon alapodik a' baj; melly szerint a' higany előzőldletnek hosszuidó hézagokban ollykép mérséklett mennyisége tömetik az életműségbe, hogy általa nyálözön ne okoztassék, mert ez ezen szernek folytatását hátrálná, és az édes higanynak a' tengélet szabályos útra vezető fogonátát akadályozhatná.

*) Von den Krankheiten der Gesichtsknochen und ihrer Schleimhaute, der Ausrottung eines grossen Polypen in der linken Oberkieferhöhle, dem Verhuten des Einsinkens der gichtischen und venerischen Nase und der Einsetzung künstlicher Choanen. Halle 1818. 4. 36. l. kov.

795. §.

Ezen orvoslás alatt a' beteg estve egy pár órával lefeket előtt éhgyomorra egy tiz szemernyi édes higanyból vagyis higany előzöldletből és tizenöt szemernyi nádmézből álló port kap, és arra egy pár csésze huslevet iszik; egy félóra multával egy második épen olly nagy adagot veszen be; és ha erős izmos a' beteg, a' harmadik félórában még egy félport veszen, úgy hogy mindössze huszonöt szemer higany elő zöldletet, és hat csésze huslevet költ el. — Az után úgyba takarodik a' beteg, reggel egy pár csésze közepszerű erős kávé elköltevén, ez után rendszerint három vagy négy hig székek következnek, mi ha nem történik, úgy a' bevétel után tiz vagy tizenkét órára tizenöt egész hús szemernyi jalapport és ugyan annyi borkósavas hamagot (tart. tartaris.) veszen, hogy ez által legalább egy széketétel eszközöltessék. Két napi nyugalom után a' beteg létének környülményeihöz képest az enyhe higanynak azon adagát két vagy háromszorra veszi be; a' hetedik napon a' harmadik, a' tizedik napon a' negyedik, a' tizenharmadikon az ötödik, a' tizenhatodik napon pedig a' hatodik adagot költi el, mire a' tizenkilencedik, vagy huszonkettodik napon a' hetedik vagy nyolczadik adaggal végzi az egész dolgot. Mivel a' harmadik és negyedik adagnál a' gyomor hozzá szokik már a' higany ösztönéhez, azért minden porhoz öt egész hat szemernyi jalapport adunk. Egyszersmind a' kínának könnyed főzetét szedetjük, hogy az újratermődés folyamatának erőbeli részét ápoljuk, míg a' higany a' korcsvegyülésbelit rontja. Ezen gyógmód alatt délelőttönként két három óráig odahaza maradjon a' beteg, hogy ekként a' bőrgözlégés előmozditassék, a' nem épen rosz időben egyebbként foglalatosságát kint is végezheti. — A' fő dolog ezen orvoslásnál abban áll, hogy széketételek eszközöltessenek, mivel ezek a' nyálözönt minden bizonynyal elmellőztetik, melly beállván, az orvoslást félbe szakasztjuk, mi is olly embereküöl, kik már sok higanyt elemésztettek, gyakorta megesik.

796. §.

A' Zittmann főzete *) következőleg használta-tik a' beteg első nap reggel 16. higanyos hashajtó labdacot (pilulae mercuriales laxantes) veszen, a' négy következő napokban reggelenkint egy üveg (bouteille) melegített erős, és délutánonkint egy üveg nem melegített

gyöngye főzetet iszik ki; hatodik nap ismét a' hashajtó labdacsoakat veszi, mint első nap, az erre következő négy nap pedig ismét a' mondott mód szerint a' főzetet. E' mellett a' beteg naponként négy lat sült üröthusnál, és négy lat fehér kenyérnél többet ne egyék, azon napokban pedig, midőn a' hashajtók adatnak, háromszor levest igyék. — A' beteg az egész orvoslás alatt ágyban maradjon, hogy itt az izzadás eléggé ápoltságok. A' főzetnek elköltése után, a' beteg még bizonyos ideig a' szobában marasztatik, és vele vagy a' faszerekből, vagy szárcsagyókérből készített levet itatunk, e' mellett még a' sovány közéletet folytatatjuk. Ha a' beteg még ekkor nem gyógyulna meg, úgy az egész orvoslást ismételnünk kellene. Az igen izmos betegeknél a' tizenegyedik napon még a' hashajtó labdacsoakat kell adni. A' fekélyek a' gyógybánás alatt csak langyos vízzel tisztogatnak, és száraz, vagy enyhe zsírral fent tépettel fedetnek. A' főzetnek használása alatt általában öt, hat, és több híg széketételek történnek, és többé kevesbé nagy izzadás. Olly rosz következéseket, mellyek az orvoslást félbeszakasztanak, sohasem tapasztaltam. — Az igen elterjedő kütegnél, és igen elgyöngült személyeknél hasznos fog lenni, ha naponként csak egy üveg főzetet költönek el, hogy az orvoslás a' rendelt közélet mellett hosszabbtathassék, — Ollykor a' labdacsoakat a' beteg kiokádja, midőn azokat osztott időközökben azonnal ismét szedetjük. — A' főzet használásakor beálló undorodás, imelygés és valóságos okádás elfognak tűnni, ha a' főzetből egyszerre kisebb fogatok vétetnek. Egy ízben minden gyöngye főzet itala után erős hasfájdalmakot, és ismét egyszer egy enyhe, a' beteget épen nem terhelő nyálözönt tapasztaltam.

*) Vy. Szárcsagyókeret XII obont. főzd XXIV font kút-
vizben $\frac{1}{4}$ óráig.

chöz adj.

Nádmézelt timsót 3. latot.
Higany előzöldletet 1. latot.
Dárdanyos higanykénetet 1.
nehezéknyit.
Csomóba kotve, a' főzés vé-
gével vegyits ezekhez:
Szennalevelekből 3. obont.
Higviricz gyökérből 3. latot.
Anizsmagból
Anizskapormagból mk 1. latot.
Fzkből XVI fontot leszui-

Rp. Rad. Sarsap. $\overline{3}$ Xjj. coq. c.
Aquae font. lib. XXIV p.
 $\frac{1}{4}$ h. p.

adde

Alum. Saccharat. $\overline{3}$ j $\frac{1}{2}$.
Merc. dulcis $\overline{3}$ $\frac{1}{4}$.
Cinab. Antimo. $\overline{3}$ j.
in nodul. ligat. sub finem coc-
tionis admisce:
Foliorum Sennae $\overline{3}$ jji.
Rad. liquir: $\overline{3}$ j $\frac{1}{2}$.
Sem. anis. vulg.
— foenicul. aa $\overline{3}$ j $\frac{1}{4}$
Col. Lib. XVj. d. ad lagenas
Vjji. s. Decoctum forte.

vén, öntessék VIII üvegekbe. jeleld: *erős főzet*.

Vy. Ruskót az erősebb főzetből és Szárcsagyökeret 6. obont. Föld meg XXIV font kútvizben.

A' főzés végével adj hozzá:

Czitrom héj port

Fahéj port.

Apró paradicsom port mk 3. nehezéknyit

Higviriczgyökeret 6. nehezéklet.

Szűrj le XVI fontot, töltsd ezt Vjjj. üvegbe, jeleld: *gyöngé főzet*,

Rp. Resid. Decoct. fort.

Rad. Sarsapar. $\bar{3}$ vj.

Coq. c. Aquae font. lib. XXIV.

Sub fin. Coction. ad.

Pulv. Cortic. Citri

— Cinamomi,

— Cardamomi aa $\bar{5}$ jjj.

Rad. liquir. dr. Vj.

Colat. lib. XVj. D. ad lag.

Vjjj. S. *Decoctum tenue*.

Lásd CHELIUS: über die Anwendung des Decocti ZITTMANNI, im Vergleiche mit anderen gegen inveterirte Lustseuche und andere Krankheiten empfohlenen Behandlungsweisen; in Heildelberger klinischen Annalen. Bd. 1. Hest. 1. 116. l.

Hasonló a' Zittmann főzetéhez az arab orvoslás (Traitement arabe) és a' száraz közélet (Diète sèche) (L. Gandy Aperçu sur l'efficacité du traitement dit arabe dans les maladies syphilitiques ou anciennes ou dégénérées. Montpellier. 1817.

KLAATSCH, in RUST's Magazin. Bd. XVII. 177. l.

SCHAEFFER, Dissert. sur l'emploi du mercure sublimé et le traitement arabe dans les maladies syphilitiques. Strasbourg 1825.

Emlitessék itt meg a' Dzondi gyógybánása is, mellynél a' beteg $\frac{1}{2}$ szemernyi rágo higannyal négy labdacba rejtve kezdi az orvoslást, mellyek azonnal ebéd után vétetnek; másod naponként két szemmel növesztjük az adagot, úgy hogy a' gyógyításnak végső napján melly 27. nap tart, 50. szemet, tehát $1\frac{1}{2}$ szemernyi higany kettőzöldlettel költ el a' beteg egyszerre. E' mellett a' beteg mértékletesen éljen, magát melegen tartsa, és szárcsagyöker-levet igyék. Ha az orvoslás nyálözön miatt félbe szakadna, úgy ennek vége lévén a' labdacokat ismét azon számmal kezdjük, mellyel multkor végeztük. Az előre járt kicsapongó vagy rendetlen higany használás után az orvoslást először vagy belől, vagy fordólékban kénél kezdjük — Dzondi neue zuverlässige Heilart, d. Lustseuche. Halle, 1826. — F. A. Simon, jun., u. d. Sublimat, u. Inunctionscur, mit besonderer Beziehung auf Dzondi's neue zuverlässige Heilart von Lustseuche, u. d. Louvrier-Rustsche Inunctionscur. Hamburg, 1826.

Bartels. Einige Bemerkungen üb. Dzondi's neue Heilart der Lustseuche im Journal von Graefe u. Walther. Bd. IX. 513. lap.

Kluge szerint (Bericht üb. die auf höheren Befehl mit der Dzondi'schen Heilmethode gegen die Lustseuche in dem Berl. Charité-Krankenhaus angestellten Curversuche u. deren Resultate, nebst Gutachten üb. die methode selbst, in Rust's Magazin Bd.

XXVI. 211. 1.) a' Dzondi orvoslása nem biztos, egyes esetekben azonban, főkép a' csont és orr fekélyei ellen igen fogonatos.

797. §.

A' dörzsorvoslás, a' Zittmann főzete, és a' Weinhold gyógymódja közül a' sikerre nézve föltétel nélkül a' két elsőnek kell adnom az elsőset az utolsó előtt. Ez tapasztalásaim szerint csillapítja inkább a' bajt, mint hogy azt valósággal megorvoslaná, és gyakorta nem is viselhető el, és a' bélhuzam működéseiben könnyen káros, többé jóvá nem tehető zavarokat hagyhat maga után, mi mások és magam tapasztalásai által bizonyodik be. — A' dörzsorvoslás és a' Zittmann főzete rendszerint biztos fogonatuak; az utolsó mégis a' betegre nézve sokkal kevesebb bajjal és veszedelemmel jár, a' miért is én mostani tapasztalásaimnál fogva a' Zittmann főzetét a' dörzsorvoslásnak eleibe teszem; és ezt csak akkor alkalmaznám, midőn a' Zittmann főzete fogonatos nélkül maradna. Ezen főzetnek jó sikere nem csak a' bujasenyvnek minden képeiben, hanem minden más megrögzött betegségekben is bebizonyodott előttem.

Lásd fölebb említett értekezéscmet, mellyben én a' Neumann-tól (Vergleichung der Louvrier'schen u. Weinhold'schen Methode d. Quecksilber anzuwenden: a' Journalban Graefe, és Walther-tól. Bd. II. 405 l.) a' dörzsorvoslás ellen, és a' Weinhold gyógybánásának részére kimondott állításait megczáfolni igyekeztem; — és

Witcke. Dissert. de Weinholdii Hydrargyrum adhibendi methodo. Berol. 1821. — Neumann üb. die Lustseuche a' Graefe és Walther Journál-jában. Bd. XVII. 1. l.

Miként történjék a' dolog a' Weinhold gyógybánásának következtével, midőn a' beköszöntő nyálözön miatt magunkat az orvoslás félbeszakasztására nem akarjuk határozni, (mit Weinhold, és Neumann okvetetlenül kívánuak) ön tapasztalásommal meg nem ítélem.

II.

A' bujasenyv orvoslása higany nélkül.

798. §.

Részint azon különös beteges állapotok, melyek a' higany használatát el nem tűrni gondoltatták, mint a' gyöngeségnek, a' nedvek olvadására való hajlandósággal járó nagyobb foka, belső életműveknek elgenyvedése, üdágok, súlyos kórszuny; — részint azon veszélyek, melyek a' higanyhasználásnak tulajdonítottak; már a' régi időktől oltá arra a' gondolatra vitték az orvosokat, hogy higany nélkül való orvoslást fődöznenek föl. Effelék a' szárcsa — a' homoksás (Rad. carec. aren.) — a' kina — a' száratlanboka (rad. astrag. exscapi) a' bojtorján gyökerek, a' gajak-fa, a' boroszlány-héj (cortex mezeréi) a' keserédes-venyigék, és diókopácsbul készített izzadságüző főzetek; — a' Pollin főzete, a' Laffeteur bujasenyvellenes lésürüje, a' szárcsagyökörorvoslás St. Marie szerint (ezt ásvány-vizekként iván) a' Vigaroux itala, az éhorvoslás (Osborn, és Struve szerint) a' lügsók, a' Beznard bujasenyvellenes festvénye, különbféle dárdany-készítmények, a' savak, főkép a' fojtósav, az arany, főkép a' sósavas, és sok másféle szerek. — Ezen különböző gyógymódok többnyire kevesbé az elsőrendbeli, mint inkább a' bujasenyvnek másodrendbeli és megrögzött tünetnyei ellen ajánlottak, főkép olyak számára, hol már hasztalanul sok higanyt elemésztett a' beteg, vagy hol ennek alkotmányos állapotja miatt, annak használatát nem látták célirányosnak. Ezen szereknek becsülete többnyire buborék tartásu volt, és a' higanyt méltóságátul meg nem foszthatták.

Hasonlítsd össze az én Zittmann főzetéről szóló értekezésemet, hol ezen gyógybánások nagyobb részt előadatnak, és fognataikra nézve egymással összevethesíthetők.

A' higany helyibe először Pitcarn-tól rendelt de divatba leginkább Chrestien által hozott *arany* mint aranyreszelék, aranypor, arag (oxydum auri) és mint sósavas arany (Chrestien aranysója) ajánlatik az első — és másodrendbeli bujasenyves bántalmak ellen; az étvágyot öregbíti, az erverést és állati hevet támogatja, szomjat, a' foghusban égést, nyálózont okoz (melly utolsó enyhébb, szagtalan, fekélyekkel nem jár, az életműves anyagba nem avatkozik annyira, mint a' higany) úgy lábbeli visszahatást, izzadást, öregbedett hügyelválasztást hoz elő. Az arany először is az elnyomott bujasenyves tünetnyeket tünteti ki, és a'

gyógyulás utána ha megtörténik, állandónak mondatik lenni. A' só fogonata erősebb, az aragé gyöngébb, az aranyporé legcsekélyebb; a' test fölizgatott állapotjában nem tauácsos adni; az aranyból az első szemer 12. a' második 11. a' harmadik 10. és a' negyedik 9. részre osztatik, és ugyanannyi nap alatt költetik el, a' mennyi részre osztaték, még pedig minden por a' nyelvre, a' foghusra, vagy a' tenyészrészek érzékeny helyeire dörgöltetik be. A' doboknál és igen fájdalmas fekélyeknél az aranypornak vagy aranyónak bedörgölése viasztapasszal csik meg. Számtalan tapasztalások bizonyítják azt, hogy a' bujasenyv ellen az aranynak fogonata sokkal korlátoltabb és bizonytalanabb, mintsem azt Chrestien és Niel bizonyították: a' mi éghajlatunk alatt egybéként tapasztalásom szerint nagyobb adagok kívántatnak, hogy a' főlebb említett tünetmények általa előhozassonak. Az izgékony alkotmányuaknál az arany veszedelmes dolog. Lásd.

CHRESTIEN, Methode jatraleptique. 2. Edit. Paris 1814.

GOZZI, Sopra l' uso di alcuni remedii aurifici nelle malattie veneree, annotationi teoretico-practiche. Bologna 1817.

Dictionaire des Sciences medicales. Art. Jatraleptique.

PERCY, im Journal complémentaire du Dict. des Sciences medicales. Oct. 1818.

NIEL, Untersuchungen und Beobachtungen über die Goldpräparate des Dr. CHRESTIEN, in der Behandlung mehrerer Krankheiten, besonders der Syphilis. Aus dem Franz. von CERUTTI. Leipzig 1823. gr. 8.

ODNELIUS, in HUFELAND's Journal. Bd. 44. I. St. 117. 1.

DELPECH, az id. h. 403. 1. köv.

799. §.

Angolországban azonban a' korábban csak az úgynevezett álbujasenyves betegségekre korlátolt higany nélkül való gyógybánást minden bujasenyves bántalmokra kiterjesztették, és ezen gyógymód több tíz esztendejénél, hogy a' legtöbb katonai kórházakban, és számos híres nevű gyógyászok által a' polgári üzönchségben is gyakoroltatván, a' higanyt lassanként szükségtelemné teszi; melly is ebben áll:

Az első rendbeli bujasenyves fekélynél, a' mig gyulasztó bélyeg uralkodik, helybeli, és a' gyuladás nagyobb lévén közvérboesátások alkalmaztatnak, főkép a' fitymaszornál és makkörvnel; a' betegnek a' legnagyobb nyugalomban kell maradni, és a' hátszinti fekvést általában el nem hagyni, hashajtó közep sokat kap, és szorosán lobuzóleg él. A' fekélynék helybeli orvoslása ön maga állapotjához szabódik, az önhatásu ragályra épen semmi figyelmet nem vetvén. A' csucsorodott, kemény, egyenetlen szélü varfedte fekélyeknél lágyító, fájdalom-

enyhítő borongatások és párolások tételnek; és aztán két vagy három napig, miután azon körjelek eltűntek, ólom-, kénsavas horgany, és rézany olvadéka, mésvíz 'stb. a' harapódzó és fenés fekélyeknél pedig, míg a' gyuladás jelen van, a' lobellenes közélet mellett érvágások, lágyító, fájdalom-enyhítő borongatások, aztán pokolkő olvadéka, föleresztett kénsav, mürhafestvény, terpetin és hasonló szerek alkalmaztatnak, mellyeknél sok függ attól, hogy a' szerek gyakorta változtatassanak; valamint az is szükség, hogy a' bekötés szüntelen nedves állapotban tartassék. A' fájdalommentes fekélyeknél hatalmasabban izgató helybeli gyógyszerek használtnak. — Ezen gyógybánás által minden a' nemi részeken támadó fekélyek különbség nélkül csak hamar meggyógyulni mondatnak. — A' doboknál, még ezeknek fájdalmas állapotjokkor is, a' nyomó bekötés ezeknek eloszlatását mondatik elősegíteni, de ha genyedés támad, a' dobot pokolkővel kell folnyitni, midőn aztán mint az elsőrendbeli fekélyek, épen úgy gyógyítatik. — A' másodrendbeli körjelek, ha ezen előadott gyógybánás után következtek, mint a' nyaknak gyuladásai és fekélyei, mint különféle kütegek, mint szemgyuladások, csontthártyalob, és csontdaganatok mutatkoznak. Mind ezen tünetmények igen szelideknek mondatnak, mellyek izzasztó faszerialok, dár-danyos gyógyszerek, szoros közélet, és a' környülményekhez szabott lobellenes gyógybánás által, a' torok-fekélyek savanyús öszvehuzó torokvizek segedelmével könnyen meggyógyíthatóknak tartatnak. A' terhes és veszedelmes tünetmények, u. m. iszonyu, tartós csontfájdalmak, csontszu, a' nyaknak és más részeknek harapódzó fekélyei az efféle gyógybánás után, úgy mondják, hogy soha előjöni nem tapasztaltattak.

A' gyógybánás tartására az elsőrendbeli fekélyek után következő dobok, és a' később származandó másodrendbeli tünetmények szaporaságára nézve az angol gyógyászok egymástul messze távoznak. Hill szerint a' tulajdon bujasenyves bélyegű fekélyek 8, egész 25. H e n n e n után pedig az első 55, a' másodikak 55. egész 85. napok alatt gyógyultak meg. A' gyógyulás nehezségét főkép az előre bocsátott higanyos orvoslás és görvélyes alkotmány mondatnak terhesebbé tenni. — A' másodrendbeli körjelek aránya az elsőkhöz lepes Rose szerint mint 1: 3.; Guthrie után mint 1: 10.; Thomson szerint mint 1: 12.; H e n n e n után mint 1: 5.; Hill szerint mint 1: 10. mondatik lenni.

800. §.

Azon ellenvetések közül, mellyek eddiglen ezen gyógybánások ellen tételtek, hogy t. i. az ezek sukerét

bizonyító tapasztalások eddiglen nem lennének elég számmal, és még nem elég ideig folytattak, továbbad, hogy általok az álbujasenyves bántalmak meggyógyítatnak ugyan, de a' valódi bujasenyv nem, ezen ellenvetések mondom az újabb időkben minden erejüket elvesztették, ha azt elgondoljuk, hogy ezen gyógybánuás már milly régtől fogva legyen, még pedig a' legtapasztaltabb és legtanultabb angol orvosok által divatban. A' legnevezetescbb ellenvetés tehát mindenkor a' másodrendbeli körjelek szaporasága fog maradni. Hanem azt ide nem tudván, hogy a' higanyorvoslásnak szerencsétlen fogonátát szoros és elegendőleg számos tapasztalások hijával lévén szinte nem tudjuk: az angol gyógyászok világos bizonyosága szerint a' higany nélküli orvoslás után hátramaradó másodrendbeli tünetmények' enyhe és korán sem olly rontó tulajdonsága ezen ellenvetés terhén könnyitenek. — A' millyen bizonyos az egy részről, hogy a' higanynak czélszeretlen használása által a' bujasenyv gyakorta olly tulajdonlag rontó bélyeget ölt; úgy más részről a' bujasenyvek gyógyításánál a' higanynak számkivetésbeli itéletére olly kevéssé kívánok állani; sőt inkább tapasztalásbul lévén meggyőződve, azt állitom, hogy a' higanynak czélirányos használása, a' betegnek szoros állapotjával megegyező közéletbeli ápolása mellett, a' bujasenyv gyógyítását biztosabban, gyorsabban, és marandóbban eszközli, mint a' higany nélkül való orvoslás. — Azon szemrevetés, hogy a' bujasenyvnek higanyos orvoslása rontó bélyeget üt ezen betegségre, csak ezen szernek vigyázatlan, kontárnemü használatát illeti, midőn a' beteg alkotmányára, és czélirányos közéletére semmi figyelem nem vették. Azt tudnunk azonban még is vigasztaló dolog, hogy olly környülmények közt, hol a' higany használása általában ellenjelentetik, ezen gyógyhánás bizodalommal alkalmaztathatik.

FERGUSSON, in Medico-chirurgical. Transact. Vol. IV.

ROSE, ugyahott. Vol. VIII. 349. l.

RUST's Magazin. Bd. IV. 65. lap.

GUTHRIE, ugyanott 550. lap.

RUST's Magazin, Bd. V. 242. lap. Nachschrift des Herausgebers 278. lap.

HENNEN, Grundsätze der Militär-Chirurgie u. s. w. Aus dem Engl. Weimar 1822. 578. l.

HILL, in Edinburg medical and surgical Journal. 1822. 567. l.

HORN's Archiv. 1825. Novemb. Decemb. 422. lap.

THOMSON, ugyanott.

RUST's Magazin. Bd. V. 123. l.

- ALCOCK, in London medical Repository. Vol. IX. 489. 1. Ugyanott Vol. XIV. 265. 1.
- ROUSSEAU, in american medical. Recorder. Vol. III. 171. 1.
- PHINEY, in New England Journal. Vol. IX. 235. 1.
- WARE, Ugyanott. 356. 1.
- STEVENS, in Medical and Surgical Register of the New-York Hospital. Part. II. 1820.
- TODD, in Dublin Hospital Reports. 1810. Vol. II. 147. lap.
- KRÜGER, Darstellung der jetzt in England üblichen Behandlung venerischer und syphilitischer Krankheiten, ohne Mercur; in HORN's Archiv. 1822. Januar, Februar. 99. 1.
- HUFELAND, Bemerkungen über die neue englische Methode, die Syphilis ohne Mercur zu behandeln; in seinem Journal. 1822. September. 20. 1.
- WEDEMEYER az id. h.
- HUBER, Bemerkungen über die Geschichte und Behandlung der venerischen Krankheiten. Stuttgart, und Tübingen 1825.
- OTTO, im Journal von GRAEFE u. v. WALTHER. Bd. VIII. St. 1. 46. lap.
- BECKER, über die Behandlung der Syphilis ohne Quecksilber, mit Berücksichtigung der in Grossbritannien angestellten Beobachtungen; in HORN's Archiv für. med. Erfahrung.
- OPPENHEIM, die Behandlung der Lustseuche ohne Quecksilber oder die nicht mercuriellen Mittel und Methoden zur Heilung der Lustseuche. Hamburg 1827.
- FRICKE, Annalen der chirurgischen Abtheilung, des allgemeinen Krankenhauses in Hamburg. Bd. I. Hamburg, 1828.
- WILHELM, clinische Chirurgie; mit Kupfer. München 1830. 8. Band. 1.

VII.

A' higanykór.

- G. ALLEY, Essai on a peculiar eruptive disease. arising from the exhibition of Mercury. Dublin 1804.
- MORIATRY, Description of the mercurial Lepra. Dublin. 1804.
- SPENS, u. MULLIN in Ediub. medical and surgical Journal. Nro I. V.
- J. PEARSON, on the Effects of the various Articles of Materia medica in the Cure of Lues venerea. London, 1809.

A. MATTHIAS, the mercurial disease. London 1819. — Deutsch von ROSSI. Pest 1822.

S. C. W. WENDT, de abusu Hydrargyri. Hafniae 1823.

801. §.

A' higanynak czéliránytalan és soká folytatott használása főkép czéllal ellenkező közéletbeli magatartása és meghütése mellett a' betegnek tulajdon senyvet hoz elő, melly mint *higanykór* (morbus mercurialis), *higanyos kórizgékonyosság* (erethismus mercurialis), *higanyos bőrvörög es küteg* (erythema et exanthema mercuriale) 'stb. név alatt csak az utolsó három évtizedben iratott le gondosabban. Ezen betegség különbféle fokú lehet és megjelenik.

1.) Mint *küteg*, melly többnyire a' higannyal való élés közben történt hirtelen meghűlés által okoztatik, és egy előrejárt nagy bágyadság, a' szívgödörben érzett szorongás, többszöri borzadozás, és erre következő nagy melegség, gyors érverés, fejfájás, undorodás, és szomj után mint világos, vagy komor vörös hólyagesák, ritkábban mint bíbor színű küteg, hólyagesák nélkül, vagy mint csalán-küteghez hasonló bőrvirág jelenik meg, többnyire először a' borékon, a' czombok belső színén, vagy az alkaron látszik, a' honnan lassanként az egész testre terjed. Rövidebb vagy hosszabb időre a' fölbőr vékony fehéres pikkelyekben hámladozni kezd; de ha a' baj magára hagyatik, a' hólyagesák vagy pikkelyek nagyobb számmal jelennek meg, amazok csipős bűdös nedvet foglalnak magokban, igen viszketnek, és fölfakadozván a' nedv kiszáradása által többé vagy kevesbé vastag varakká képülnek.

2.) Mint *fekélyek* a' torok és szájüregben, mellyek nemcsak szürke fehéres és petyhüdt tekintetök által bélyeglődnek, hanem egész külső képök által is, de a' mellyre könnyebben rá ösmer a' szem, mintsem szókkal rajzolni lehetne. Az ínyvitorlában és mandolákban fájdalom és feszülés támod szőrekedéssel, és bizonyos húzódásnak érzetével, melly az ínytül az orrüregnek hátsó részeig terjed; — az ínyvitorlán nagy kieserepedzések crednek, valamint a' nyelvcsapon, és mandolákon is, úgy ezen részeken olly valóságos fekélyek is származnak, mellyek fehéres és piszkos foltokat ábrázolnak, és ezek leginkább a' garat hátsó részén látszatnak. Az a' higanybajnak igen bélyeglő jele, hogy ezen fekélyek hajlandók helyeiket változtatni. — Még a' valóságos bujasenyves fekélyek is higanyosokká válhatnak ezen szer-

nek hosszú használtatása után. — A' baj mind inkább tovább haladván, a' lebegő íny általa elpusztúl, orrpusztulás (ozoena) az orresontok szuva, esontfájdalmak származnak, de melly utólsókban az éjjeli elnehezedések hibáznak; a' csontok fölpöflednek, szu esik belejök.

802. §.

A' higanykórnak bélyege kisbedett öszvefűggés, és zsonghijányban állván, a' súlyhöz hasonlító senyvet teszen, az ellene ajánlott szerek ezek: a' higannyal való fölhagyás, a' betegnek meleg és szoros közletbeli magatartása, a' szárcsa, a' szappangyökérfü, a' keserűdes, a' bojtorján, a' gajak; — ásványsav faszerialokkal, az illatos savanyu festvény (tinctura aromat. acida) a' kén-savanyú festvény (tinct. sulfurico acida) lenyűtoboz — vagy szaladfőzetben (decoct. malti): — könnyeden erősítő és öszvehuzó szerek; a' kína, a' kaskaril, a' narancs — és téli magyal levelei főzet- vagy forrázatban; később a' vas. A' higany kórán rendszerint a' máj működésiben is történnek zavarok, mellyek ellen az olvasztó vonatok, és az angol orvosoktól annyira javallott feskégódricz vonata (extract. chelidonii maioris) szikósval (soda) vegyítve 'stb. olly jó szolgálatot tesznek. — A' fekélyek helybeli gyógyítására sósavval készült ecsetnyalat, és bürokbül mézzel készített szájvíz; a' kütegeknél részint dárdanyos, részint gajakféle készítmények: szappanos dárdanyedv (liquor saponis stibiati), amónás gajakfestvény (tinct. gajaci ammoniata); a' esontfájdalmaknál a' kína, mákony, és illatos fürdők a' helyes szerek. — A' Struve éhorvoslása, valamint a' kén- és vasfürdőknek használása is mint nevezetes gyógymódok ajánlatnak. — Ha ezen senyvnek elhárítása után, még a' bujasenyv megvolna, úgy leginkább a' vörös higag, faszerialokkal egyetemben mondatik főkép fogonatosnak lenni. — Bátor bélyeglő legyen is az a' higanykórán, hogy a' higany használása alatt roszabbodik, és ambar ezen betegség ezen ásvány alkalmazatára úgy is előjön, hogy bujasenyv ninesen mellette a' testben; p. o. a' higanygöz behatása által, 'stb. az azonban más részről mégis igaz, hogy ezen baj gyakorta csak a' czéliránytalan, és elégtelen higanyos gyógyításnak, a' bujasenyves betegség ismétli csillapításának következése legyen; a' honnan is az utmódos (methodisch) merész higanyos orvoslás mind a' higany kórán mind a' bujasenyvnek véget vet. — Tapasztalásom szerint a' Zitt-

man n főzetének alkalmazását minden más gyógybáns-
nak eleibe teszem.

L. Wedemeyer a.] em. h. — Említett értekezésemet a'
Zittmann főzetéről.

Schmalz olly betegeket berzegetvén (electrisiren),
kiknél nem tudaték, mit kelljen a' bujasenyv, és mit a' hi-
gany kiesapongó és rendetlen használása következésének
tekinteni, a' higany további alkalmazása nélkül is nyál-
özönt tapasztalt bekövetkezni, melly olly nagyra nőtt,
hogy erős higanyláz és tizenötöd napra szapora izzado-
zás következék. — A' betegbe vagy a' fejére tett sisak
által rohantatjuk a' berzéczes szellőt, — vagy pedig a'
lánczot is kezébe adjuk, és a' berzerőnek ezen átrohaná-
sát csak egy negyed óráig folytatjuk. E' mellett a' be-
tegnak a' gyógyszeren kívül általában naponként három-
szor vékony lénél egyeb nem adatik, székérül gondos-
kodni kell, és arról is, hogy szobája meleg léven, azt
oda ne hagyja.

v. FRORIEP'S Notizen 1826. Octobr. 207. l.

HECKER'S lit. Annalen. Mai 1827. 107. l.

VIII.

A' csontfekélyek.

DU WERNEY, Traité des maladies des os. Paris 1751. P. II.

FERRAND, Diss. de carie ossium. Paris 1765.

C. F. CLOSSIUS, über die Krankheiten der Knochen. Tübingen
1798. 40. l. köv.

A. SCARPA, de penitiori ossium structura. Lips 1799.

HEMNER, Diss. de spina ventosa. Hafniae, 1695.

F. L. AUGUSTIN, Diss. de spina ventosa. Halae 1797.

LOUIS, in Mémoires de l'Academie de Chirurgie. Vol. V. lap. 410.

DAVID, observations sur une maladie connue sous se nom de ne-
crose. Paris 1782.

J. P. WEIDMANN, de necrosi ossium. Francof. 1793.

J. RUSSEL, practical Essay on a certain Disease of the bones ter-
med necrosis. Edinb. 1794.

RINGELMANN, de necrosi ossium. Rudolst. 1804.

L. WISMANN, de rite cognoscendis et curandis nudatione, carie,
et necrosi ossium. Observationes pathologico-medicae. Halae
1820.

RICHTER, die Necrose pathologisch und therapeutisch gewürdigt; im Journal von GRAEFE und v. WALTHER. Bd. VII. Heft. 3. 402. lap. köv.

A.

A' csontszu.

803. §.

A' csontszu, (szu caries) a' csontállománynak olly beteges elváltozásában áll, melly a' lágyszűrészek fekélyeihöz közel jár. Ha a' beteg csont fedő lágyszűrészeitől lepusztul, úgy a' csontot barnásnak, ollykor feketésnek, fölületét érdesnek és egyenetlennek, engedékenynek, szuettnek, és tulajdon öszvefűggésében romlottnak találjuk. A' csonttrétegek töredékenyek, rajtok az ezüstkutasz könnyen áthat, és belőlök szürkés, barnás, vagy feketés ev szivárogo, melly is undoru, saját szagot erget; ollykor a' csontlemezek fölernyedeznek, a' fekélyes fölületből szivacsos vagy husos kinövések sarjadznak, (taplós csontszu, caries fungosa).

804. §.

A' csontnak ezen változásai mindenkor előre járt gyuladásból erednek, melly vagy csak a' csonthártyában és a' külső csonttrétegben, vagy a' velő hártában, és a' csont térimbelében tanyázik. A' csontfekély képlődését tehát mindenkor tompa, mélyen rejtező, ollykor igen súlyos, messzire terjedő fájdalmak, nem nagy és csak lassan növekedő daganat előzik meg, de a' szenvedő részt fedő bőr nincs megváltozva. Több vagy kevesebb időre majd a' beteg csont helyén, majd ettől nem igen távol az öszvetorlódo genyes nedv által daganat származik. melly, ha a' csont keves lágyszűrészekkel van fedve, vele magával öszvefűggeni látszik, és alapjánál kemény széllel szegetik. Föllakadván ezen daganat, belőle rosz különbféle színű ev áradoz, melly nem sokára megbűdül. Ha a' pusztulás nagyobb terjedésű, úgy korán asz-láz köszönt be. Ha a' gyuladás a' csont belsejében ered, úgy ez által a' csont gyakorta csak részint, vagy egész körletében szivacsos gyurmává változik, és igen föl-pöf-fed, mellynél heves, főkép az ágy melegében öregbedő fájdalmak jelennek meg, a' körülfekvő lágyszűrészek szinte

fölpöffedeznek, és végre sipolyos fekélyek szármoznak (széltövis, spina ventosa; központi csontszu, caries centralis, pactedarthroce). — Ezen tünetenyeken kívül a' kórhatárzat még sokat nyer a' kutasszal tett puhatolás által, melly a' csontot érdesnek, és különbözőleg megváltozottinak mutatja lenni; továbbad a' lágymerő részeken lévő fekélyek nyílásainak különös idomja által is, ezek t. i. fonyadtan néznek ki, öszvehuzódva vannak, megkérgesednek, vagy körletökön taplós kinövésekkel vétetnek körül. A' csontszuvas fekélyek kipuhatolására használt ezüst kutaszok ugyan sokszor megfeketednek, de ez még sem bizonyos tünde, mert ez minden koresvegylésü 's romlott evnél tapasztaltatik. A' beteg rendszerint mélyen ülő fájdalmat érez.

805. §.

A' csontszu oka gyanánt mind azon ártalmak tekinthetnek, mellyek a' csontokat fekélyedéssel végződő gyuladásba ejtik, és vagy külsők vagy belsők. Az *elsőkhöz* tartoznak: külső sérelmek, taszintás, ütleg, seb, a' csonthártya megszakadása, csonttörések, állandó nyomás, genyedés közel a' csonthoz, ezeknek letakarítása, főkép ha a' lég is szabadon hathat reájok, vagy a' gyógyítás rosszul intéztetik. *A' belső okok* leginkább ezek: a' görvélyek, bujasenyv, súly, csontsenyv, köszvény, csúz, a' szokott kiürüléseknek elnyomatása, az előjárt kútegek vagy sennyedékek más részekre történt átszőkése. A' külső okok által inkább a' csont külseje, a' belsők által pedig inkább azoknak térimbele, belső gyurmája lepetik meg. — A' szu leginkább a' puha szivacsos csontokban támod.

Mi a' csontfekélyeknek a' genyedő csonttörésektől és a' csont letakarításától való különbségét illeti, e felől itt csak azt mondhatjuk, mit (688. §.) a' fekélyeknek a' tályogoktól való különbségekrul általánosan említettünk.

Delpech (Chirurgie clinique de Montpellier. Paris et Montpellier 1823. 454. l.) azt hiszi, hogy azon beteges változások, mellyeket a' bujasenyv szül a' csontokban, a' szunak nevét meg nem érdemlik, a' mennyiben ennél a' csontok nem annyiban alkotásuk elváltozásánál fogva szenvednek, mint inkább csontfenssek (nekrotisch) lesznek. Ámbár gyakorta úgyis van a' dolog, mint a' 765 — §-ban említök, általában mégis ezen véleményyt még sem pártolhatjuk.

806. §.

A' jóslat a' beteg alkotmányától, életidejétől, és egyéb körülményeitől, a' szuvat előhozó oktul, valamint a' szulepte rész nemességétül is függ. Legrosszabb a' jóslatt ott, hol a' közszenv nagy fokra fejlődött, főkép ha az görvélyes, és ha a' csontszu az izü lésekhez közel esik. Ha az aszláz a' beteg erejit kimeríteni siet, úgy a' tag csonkításában van minden bizodal munk, sok esetben mégis, főkép ifiu, pelyhedésbe menő korban a' természet ön erejénél fogva eszközli a' gyógyítást, még pedig következő folyamat által: a' közben, hogy (a' fekélynyílások szívacsos széleinek öszvehuzódása által a' lég a' beteg csonttul visszatartatik, ez vagy egészen elhal, és a' genyvel együtt vagy mint szemecses por, vagy lemezekben, vagy mindenestül együtt fölmállván, kitaszitatik (észrevehető fölrétegzés) vagy fölszivás által háritatik el (észrevehetlen fölrétegzés) midőn ez történik, épen ekkor emelkednek ki az ép részbül a' sarjadzások, a' geny megjavul, kevesbedik, a' külső fekélyek pedig lassanként elzáródnak.

807. §.

Mi a' csontszuval való gyógybánást illeti, mindenek előtt annak oka ellen működünk, a' görvélyek, buja, és csontsenyv, közszenv 'stb. ellen a' czélirányos gyógyszereket adjuk, a' beteg életerejének állapotjára illendőleg figyelünk, mit ugyan illendő szerek, főkép pedig a' jó tápláló közélet, és tiszta légnek édelése által esz közlünk.

808. §.

A' fekélynék helybeli orvoslása bekötés közben a' legnagyobb tisztaságot kívánja, a' csontszuvas helyet a' légnek odaférésétül óvniunk, és a' geny kifolytának tár utat készitniunk kell; melly czélra ha a' fekély helyzete a' lágy részekben az evnek illendő kifolyását ellenzené, a' fekély nyílásainak tágitásai lennének szükségesek. Egyebként a' helybeli bánás a' fekélyeknél általában az előadottal egészen megegyez. A' fekély nyílása fődessék be könnyeden tépettel, minden kitömés téphenger (Bourdonnet) betétele kerültessék el; szik-, vagy más jó illatú füvekből borongatások, szállékony irók, vagy léles nedvek bedörgölései tétessenek a' közeleső részekre, köz- és helybeli jó illatú fordók alkalmaztassanak. Azt el kell várniunk, hogy ezen gyógybánás közben a' beteg csont ereje neki elevened-

vén, a' csontromladék vagy észrevehetőleg, vagy a' nélkül hogy észrevehetnők, föl pattogjon; melly utolsó esetben a' föl vált csontdarab elhárításául gondoskodnunk kell. — Ezen gyógybánás czélszerűesebb, mint a' langyos viznek az öszvehuzó vagy illatos füveknek mint, a' szikfű, tölgy-, gesztenye-, vagy kínahéj, vagy diókopács könnyed főzeteinek, a' föleresztett villósavnak, a' higany kettedzöldlet könnyed olvadékának, a' mészvíznek 'stb. be fecskendései; avagy az igen bűdös evnek elválosztása gyapora lévén némelly gyöngye illatos szereknek porképben a' fekélybe való behintése. — Csak ha az említett gyógybánás fogonatlan, a' fekély nem valamelly közönséges betegség-ok által ápolttatik, — és a' szuvas csontnak helyezete megengedi: lehet a' szuette darabnak kiirtása, és a' letakarított ép csontnak egyszerű orvoslása által a' gyógyítást tellyesíteni.

Azon számos szerek, mellyek a' csontszu ellen ajánltattak, mint a' húzaszat, a' villósav, a' pirosító buzér (*Rubia tinctorum*) (a' bősövény magok-semina *phellandrii aquatici*) a' sósavas sulyag (*tertia ponderosa salita*) 'stb. a' tapasztalás által be nem bizonyodtak. Hanem a' csipős szerek alkalmazása, mint a' fűtejfestvényé, az aloc-é, mühad, az éles égényes szereké 'stb. hogy általok a' beteg csontnak tökéletes elhalása eszközöltessék, melly célra az izzó vas is alkalmaztatik, egészen megvetést érdemlenek, a' mennyiben fogonatok nem csak a' beteg csontra határozódik, hanem az alatt fekvő csontra is elterjedhet. Csak a' taplós szunál tapasztaltam az izzó vasat többször hasznosnak. — Rust (*Handbuch der Chirurgie Bd. II. 398. l.*) hasonló résznyi húzaszathul, villósavhul, és kálmus gyökből álló labdacokat ajánl, ezekből napjában 3-szor 6—10 szemet vévén, mellyek főkép a' görvélyes szöveménynél hasznosak. — Frücke (*Fünfter Bericht über d. Verwaltung des allg. Krankenhaus zu Hamburg 1832. 237. l.*) a' csont sebes kirétegzésének előhozására a' beteg csont letakarítását tartja a' leghathatósabb orvosságnak.

809. §.

Ha kutasszal fürkészvén tapasztaljuk, hogy a' beteg csont rész szerint vagy egészen föl mállott, úgy azt a' csipesszel, vagy magfogóval megfogván, kirántjuk, melly célra nem ritkán a' fekélyt a' lágy részekben tágitani szükség. A' csont elhárítása után azon fölületet, mellyen az üldögélt husszemölcsökkel találjuk többnyire benöve lenni, és ezzel különösen kell vigyáznunk, hogy ezen sarjadzás izgató szerek által ne hátráltassék. — Olly esetben hol egy jó darab csont elhalt, és nem akar föl válni, annak elhárítását akként mozdíthatjuk elő, hogy azt minden kötözés alkalmával csipesszel megfogván ide 's oda mozgattjuk, vagy ha ekként nem disz-

lenék, magával a' lékessel, vagy vakaróvassal mozdítjuk elő czélunkat, ha t. i. egyébként a' beteg résznek helyzete azt megengedi.

B.

A' csontfene.

810. §.

A' csontok csekély elevenségöknél fogva gyuladás, genyedés vagy a' csonthártya nevezetesebb szakadásának következésében könnyen elhalván, *csontfene* (necrosis) a' lágy részek fenéjéhez hasonló fene támod bennök. A' szerint hogy a' csontfene vagy gyuladás és genyedés, vagy a' csont tápláló edényei öszvekötetésének megszaggatása által támod, másodrendbelite és eredetire osztathatik ezen baj.

811. §.

A' csontfene minden életidőben, minden életbeli környülmények közt, és mindenik nemuél származhatik, leginkább mégis a' gyermeki és a' megletség időszakában. főkép a' koczok tömött részében, a' sip — a' ezombkoczon, az állkapcsón, a' vállperecen, a' karcsonton, a' szárcapcsón, az orsó és singsonton szokott megtelepedni, ezeknek szivacsos végeit csak ritkán lepvén meg. A' csontfene a' csontoknak majd külső, majd belső lemezzén pusztit, vagy pedig az egész csontot lepi meg.

A' csontfene *okaz* gyanánt mind azon ártalmak vétethetnek, mellyek a' csontnak csont- vagy velőhártya által történő táplálását gátolják; és majd *külsők*, mint az erőszakok, csonthártyának szakadásai, a' csontnak letakarítása, főkép ha a' léghatalmának több ideig tétetnek ki, vagy csipős izgató szerek férhetnek hozzájuk, zuzódások stb. vagy *belső*, mellyekhez minden az (805—§.) előadott belvegyes nyavalyák számíthatnak, mellyek által a' csont gyuladása és elhalása származhatik. A' külső okok inkább a' külső lemezt, a' belsők pedig inkább a' belsőt ejtik csontfenebe; de olykor mind a' két rendbeliek öszvejönnek.

812. §.

A' csontfenét megelőző gyuladás majd forró, majd idült lefolyásu, és majd inkább majd kevesbé heves tüneteményekkel jár. Ha a' gyuladás a' csont belsejében ülemlik meg, úgy eleintén terhes, mélyen rejtekező, mozgás és nyomás közben nem öregbedő fájdalom támod, mellvet ollykor erős láz, és tikkasztó izzadságok nyomban követnek; olly kemény daganat mutatkozik, melly lassadon terjedvén, fölötte a' bőr nem feszül, nem vörösedik. — A' gyuladás nehezségéhez képest több vagy kevesebb időre különböző helyeken tályogok támodnak, mellyek fölfakadván genyent öntenek, a' nélkül hogy a' daganat kisebbednék. Ezen nyílások ollykor a' beteg csontnak megfelelnek, nem ritkán pedig, főkép ha a' csont lágy részek által gazdagon födetik, sipolyos meneteket képeznek, mellyeknek külső nyílásai egy vonal szélességnyi hüsdudorral szegetnek körül, egy némellyek közülök be is záródhatnak, de midőn aztán mások állnak elő.

813. §.

A' kórhatárzat akkor bizonyos, midőn a' fekélynyílásban látszó csontdarabok feketék, mellyek ha fehérek és szárazok, úgy az előrejárt tünetemények, és a' betegség tartásának kell a' dolgot elintézni, valjon a' baj a' csontnak csak lepusztulása, vagy valóságos elhalás legyen? Mind ezen esetekben a' kutasszal, vagy a' nyílásnak nagysága azt megengedvén, ujjal tett vizsgálás teszen bennünket bizonyosakká, melly által az elhalt ollykor mozgékony csontdarabot érezhetjük. — Ha az előjárt tünetemények csekélyek voltak, úgy hinni lehet, hogy a' csontfene fölületes. Nagyobb bátorsággal gyaníthatjuk pedig ezt, ha az előbbeni daganat a' csontnak nem egész fölületére terjedett el, és a' fájdalom fölületes volt inkább. Az elhalt csontdarab nagyságát a' daganat terjedékéből és a' sipolyos nyílások egymástul való elhárítások után ítéljük meg. Ha több elhalt csontdarabok vannak jelen, úgy azokat a' nyílásokon által különböző helyeken tett vizsgálás segedelmével érezhetni, különös, nékiök megfelelő daganatot lehet megkülönböztetni, és a' csontdaraboknak megfelelő sipolynnyílások sem gyógyulnak be, bár már egyes csontdarabok elhárítottak is; mellyek azonban ollykor az elhalt csontdarabnak tökéletes elhárítása után sem gyógyulnak meg, mivel igen mélyen hatnak, és a' genyent gyaporán áradoztatják. A' rozsz, bűdös, feketés geny nem bizonyos tündéje a'

csontfenének, sőt ellenben a' genyedés többnyire jó, és csak akkor fajul el, midőn a' köz egészségbeli állapot kezd hanyatlani.

Ámbár a' csontszu és csontfene némelly tünetnyeikben hasonlók, a' mennyiben mind kettő azonosokon alapodhatik, a' csont a' lágy részek fölfakadása által lepusztúlhat, a' csontállománynak kisebb vagy nagyobb darabja megromlik, és genyelváladás van jelen; egymástul mégis következő tünetmények által különböznek: a' csontszu leginkább származik szivacsos képeletű csontokban, a' csontfene ellenben a' tömött alkotásuakban; — a' daganat a' fölületen csontszunál eleintén soha sem látszik úgy elterjedve, mint a' csontfenénél; — a' daganat a' csontszunál többnyire nagy kiterjedésben fakad föl, gyakorta sipolyos menetek is származnak, mellyek kérgesekké lesznek; a' csontfenénél rendszerint sipolyos nyílások származnak hús-dudorral szegve; — a' csontszunál bűdös ev szivárog, a' csontfenénél való geny, melly csak akkor válik rossz, hogyha a' sete gyógybáns által soká visszatartatik, vagy a' környék igen izgatatik, a' vagy ha csontszu is van egyszermind jelen, 'stb, — a' csontszunál a' csont érdes, egyenetlen, puha, föllazult, taplós, a' kutasz könnyen megjárhatja; a' csontfenénél a' csont egyenes, és kemény, ha érdes is, de még sem engedékeny és puha; — a' csontszunál a' természet keveset bír, kedvező esetben a' nyílások kikerégesednek, és a' csont-állományban is hasouló változások hozatnak elő, avagy a' csontbul hússzemölcsök emelkednek föl, mellyek a' lágy részekből eredőkkel öszvekapcsolkodnak ugyan, de csontállománnyá csak ritkán változnak.

Lásd RICHTER az id. h. Bd. VIII. {Heft. 1. 128. 1.

. 814. §.

A' természet az elhalt csontdarabot, melly rendszerint *korlát*nak (sequester) neveztetik, az ép csonttul iparkodik elválasztani, mi a' fölszívás folyamata által történik, mellynek segédelmével az elhalt csontnak az éppel való öszvekötetésbeli vonalánál állományvesztesség támad. A' meddig a' fölrétegzés (exfoliatio) fölszívás és sarjadzás által történik, D z o n d i tapasztalásai szerint a' sipolyos nyílást szegő csekély húsudor megváltoztalanul mondatik maradni, de azonnal elenyészik, a' hogy az megtörtént, és a' fölpattant darab kifelé kénytetik, a' mennyiben egyszermind az eddiglen fölötte kis kerek

nyílás rendetlenül nagyobbodik. — A' korrátnak (sequester) ezen fölválása után annak kitolatása megeshetik, a' mi rendszerint minden akadály nélkül meg is történhetik, azokat mégis kivéven, melyeket a' lágy részek okozhatnak, ha i. i. az elhalt csontdarab valamely lapos vagy hosszú csontnak külső fölületéhez tartozik. — A' veszett csontdarab kipótolását a' természet különbözőleg eszközli. Ha a' fene a' csont külső rétegeire terjed, a' közben míg a' belső eleven marad, mi csak csekély ártalmaknál, eröműves befolyások, tályogoknál 'stb. történik, ha egyebként a' csonthártya, és a' lágy részek sértetlenül maradtak, a' csontdarab a' csonthártyából újolag támozt csonttul vétetik körül, és belől az eleven rétegekből támozt sarjadzások által választatik meg. A' csontdarab érdes, a' fölshivás által ritkábbá tett fölületet mutat. — Ha a' csonthártya és a' lágy részek a' szenvedő csonthelyen elpusztitattak, és ez a' lágy részek-től megfosztva, meztelenül látszik, vagy geny, vér 'stb. által attúl megválasztva tartatik, úgy a' kipótolás a' kivüleg környelő lágy részek épségétül függ leginkább; a' tömött csontgyurmából kerekedő sarjadzás csak tökéletlen pótoléket adhat, úgy hogy a' vesztességnek helyén völgyelet, vagy ürösség marad hátra. Az elhalt csontdarab itten sima fölületét és egész vastagságát megtartja. — A' csont fölületének minden erös gyulasztó izgatásánál egyetérzőleg egyszersmind a' velő csatornában is sükeres munkásság (plastische Thätigkeit) hozatik elő, és új csont teremődik, mely a' legnagyobb izgatásnak helyén a' velőürt kitölti. A' belső csontfenénél, ha a' velőcsatornát fedező csontreteg elhal, a' póttállomány (Ersatz-substanz) a' csonthártya által alkottatik, és az a' héjas állománynak épen maradt külső lemezeivel egy egészé forrad, a' nélkül hogy ez maga földagadna, meglágyul és ekként segíti a' vesztességet kipótolni. — Ha a' csont egész vastagsága szerint elhal, úgy az új csont a' csonthártyából az öreg csont körül termődik, és ez az edények elevenebb hatalma, és vízszonyos működése által a' csonthártyával egyetemben fölshivás által megritkítatik, és ekként hasonló arányban kevesbedik körös körül, a' mint az új csontnak képelődése a' csonthártyából előhad. — Ha valamely koncznak egy darabja a' hozzá tartozó csonthártyával együtt megromlik, és elpusztul, úgy a' pótolék nem annyira az egymásnak szemközben lévő csontvégekből, mint inkább a' lágy részekből történik. A' sarjadzás, mely a' köz hézagot kitölti, lassankint porczféle gyurmává sűrűdik, melyben később a' csontosodás történik. — Azon tokban, mely

a' korlátot (sequester) környeli, nyílások vannak, (buda-
darak, cloacae) mellyeknek támodása még eddig nem
elégé világos; ezek különbéle képűek, nagyságuak, és
számuk, és a' lágú részek sipolyos meneteivel közös-
ködnek.

A' csontok visszatermődésérül, főkép a' következő munkák
megtekintendők.

M. TROJA, Versuche über den Anwachs neuer, durch Krankhei-
ten zerstörter Knochen. Aus d. Lateinischen von KÜAN. Leipzig
1790. 8.

BLUMENBACH in RICHTER'S chirurgischer Bibliothek. Th. IV. 107. L.

KÖHLER, Experimenta circa regenerationem ossium. Goettingae
1786.

WEIDMANN. az id. h. I. 31.

BOYER, Abhandl. von den chirurgischen Krankheiten. Th. III.

MEDING, Diss. de regeneratione ossium per experimenta illustrata.
Cum tab. aen. Lipsiae 1823 — Kivonathan a' Zeitschrift für
Natur- und Heilkunde-ban Dresd. 1824. Bd. III. Heft 3. 305. I.

KORTUM, Diss. proponens experimenta et observationes circa
regenerationem ossium. Cum tab. aen. Berol. 1824.

RICHTER az id. h.

SCARPA de Anatome et Pathologia ossium. Ticini 1827. — Scar-
pa szerint a' csontok visszatermődése nem a' csonthártya, ha-
nem egyedül az ép állapotban öszvetömült igen sűrű, kőállá-
potban föllágyult 's kiterjedt csonthéjnak képelete által eszkö-
zöltetik; melly vélemény Meding üb. die Wiedererzeugung
des Knochengewebes Rust Magazin. Bd. XXXIII. 80. lap) alapo-
san megzáfoltatott.

815. §.

A' csontfene ugyan mindenkor terhes nyavalya,
mellynek tartása határozhatatlan, a' jóslat azonban kü-
lönböző mégis a' fene okaira, és helyére nézve. A' gyó-
gyulást egyedül a' természet erejétül, vagy az azonkori
művészség segedelmétül akkor várhatjuk: ha a' csontfe-
ne fölületes, nem messzire terjed, nem nevezetes mű-
ködésü csontban ülemlik meg, nemes részekhöz közel
nem esik, külső okok által hozatott elő, és a' beteg köz
egészségbeli állapotja jó. Ellenkező esetben a' gyógyítás
terhes, és a' jóslat kétes; ha a' csontfene messzire ter-
jed, azon csont, vagy más csontoknak egyebb bántal-
maival jár, a' betegcsont nevezetes, a' csontfene belső,
és több helyeken mutatkozik; továbbad, ha belső oko-
kon, főkép olly korcsvegyülésen alapodó betegségek ál-

tal okoztatik, mellyek ellen biztos gyógyszereink nincsenek, ha már a' beteg igen öreg, igen elgyöngült. A' csontfene ritkán hat ugyan a' foglaltványokba, de ekkor mindig csonkítást kíván. — Azon tünetények, mellyeket a' korlát (sequester) általában okoz, különböznek: azon hússzemölcsök, mellyek a' tok belső fölületébül erednek, bezárják a' korlátot, melly felszívás által lassanként egészen elenyészik, vagy ugyanaz ön üregének falaira idegen testként működik, és ebben, valamint a' közel fekvő lágyszövetekben is gyapora genyváladást okoz, melly kimeríti a' beteget; avagy pedig olly üregben helyeződik a' korlát, melly igen tágos lévén, falai mintegy megkérgesedtek, ekkor csak nem semmi izgatást, hanem bizonyos vékony, genyfafta nedv csekély kiizzadását okozza.

816. §.

A' csontfene *orvoslásánál* a' korlát (sequester) elválasztásával foglaltatoskodó természetet szükség elősegítenünk, 's aztán azt félre mozdítanunk. Ha eleintén nagy fájdalmak, gyuladás, és láz vannak jelen, úgy a' beteghez mérve köz vagy helybeli vérbocsátások, lágyító borongatások 'stb. által iparkodunk ezen bajokat enyhíteni. Ha bujasenyv, köszvény, vagy más korcsvegylési betegségek állonak a' csontfenével öszveköttetésben, úgy ezek ellenadjuk a' czélszeres orvosságokat. Hol a' beteg köz hogyléte jó, a' csontfene külső okból származott, a' korlátnak megválása hamar megesik, csak egyebként a' természet valamelly czéliránytalan gyógybánás által ne hátráltassék. A' beteg gyöngé lévén, erjít jó tápláló közélettel, és erősítő szerekkel ápoljuk. — A' helybeli gyógybánásnak épen szelidnek kell lenni, mint a' csontszunál, nedves meleg, könnyedenillatos borongatások tétetnek, a' sipolyonyílások pedig enyhe irral feut tépettel fedeztetnek.

Minden azon czélra tett izgató gyógybánás, hogy a' korlát fölmállása előmozditaassék, u. m. a' sipolyos nyílások tágítása, csipős, éles szereknek, az izzó vasnak alkalmazása, az elhalt csontdarabnak megfurása ártalmosak, a' mennyiben az élő részekre ható működéseik által a' pusztulást öregbitik, a' holt csontokra pedig semmi fogonataik nem lehet.

Lásd. P. WEIDMANN, über den Missbrauch des glühenden Eisens, um brandige Knochenstücke abzusondern. Aus dem Lateinischen. Mit 8 Kupfern und mit Zusätzen von J. u. K. WENZEL. Frank. 1801. 4.

817. §.

Ha a' korlát fölvalt, mit vizsgálás közben mozgékonyágából tudunk ki, úgy az nem ritkán maga a' természet által kiigazítatik, vagy pedig lassanként felszívás által végre elfogy. Mi, ha a' korlát különös helyezete, a' környékező lágy részek, vagy az azt záró csontok miatt meg nem eshetnék, úgy az művészség által háritassék el. Erre nézve egyedül a' lágy részek illendő nagyságu bemetszése, 's ha a' korlát csontokban van zárva, ennek hosszas metszés által tett letakarítása után, a' benne lévő nyílások kusztorával eszközölt tágítása, ha még a' csont lágy; a' csontnak lékeszszel tett megfürása, vagy egy darabjának vésővel és kalapáccsal, vagy a' Høy fűrészével véghöz viendő levétele kivántatik. Ekkor a' korlátot fogóval vagy ujainkkal kapjuk meg, és azt könnyeden húzzuk ki, midőn főképp arra kell vigyáznunk, hogy semmi se maradjon belőle vissza, és a' csontoknak belső fala meg ne sértesék. Ha a' korlát olly nagy, hogy kivételére igen nagy lik kivántatnék, úgy jobb leszzen azt először földarabolni, hogy ekként a' kisebb darabok kisebb likon is kiszedethessenek. A' korlátnak kivétele után a' seb tépettel gyöngéden tömetik ki, mind az elhárítatik, mi a' hússzemölcsök kifejlődését hátráltathatná, és a' geny illendő kifolytáruul gondoskodunk.

818. §.

Ha a' csontfene már soká tartott, ha a' sipolynylásokból a' kifolyás csekély, ha a' korlát nem éreztetik, ha már egyes csontdarabok fölpattantak; akkor a' kórhatározat kétes, valjon korlát van-e még, vagy már felszívattatott az. Ezen esetben a' csontnak letakarítása, vagy megfürása semmit sem használna, és tanácsos is, hogy kórhatározatunkban megbizonyodhassunk, egyszerű gyógybánás mellett a' bajt egy darabig szemmel tartani.

819. §.

A' esonkítás a' csontfenénél csak akkor jelentethetik; ha azon üreg, mellyben a' korlát nyugszik, a' közelfekvő izulésekkel közösködik; ha több korlátok vannak jelen, mellyeknek mindenike különös üreggel bir; ha a' korlát olly mélyen fekszik, hogy elhárítása lehetetlen, és ha a' beteg ereji annyira elcsüggedtek, hogy a' korlát lemállását elvárni, vagy felre mozdítá-

sát eszközölni nem lehet, a' nélkül hogy a' beteget a' kisorvadás nctalántáni veszedelmének ki ne tennők.

A.

A' kaponya csontok' szuva.

820. §.

A' csontszu a' kaponyának minden részein megtelepedhetik ugyan, de mégis leginkább a' csecsnyujtványon, és a' nyakszirt-csonton vétetik észre; és a' kaponya csontoknak vagy külső vagy belső podlatján fejlődik ki. Az első esetben vagy külső sérelmek, a' csont' letakarítása 'stb. után, vagy mint genyedésbe menő csonttobolynak (exostosis) vagy holttetemnek) (tophus) következése származik. Ekkor a' csontszura vizsgálás közben azonnal rá lehet ösmerni. A' második esetben a' keménykér és kaponya közt készült genytorladék által korán terhes tünetemények hozatnak elő. — A' beteg szüntelen fájdalomról panaszkodik, melly mindég azon részen marad, de mellyet mégis kívülről észre venni nem lehet; szédelgések, rángások, mély álm, egyszóval mind azon tünetemények megjönnek, mellyek az agnyomásnál tapasztaltatnak. Végre kívül, azon helyen, hol a' beteg a' fájdalomról panaszkodik, egy kevéssé fájdalmas, és mindjárt eleintén hullámzó daganat származik. Ha ez magától fölfakad, vagy fölböketik, ugy a' kaponyában nyílás találtatik, mellynek széle vékony és rendetlen, mivel a' belső padolatnak pusztulása tovább harapódzik, mint a' külsőé, a' mellyből az agnyak mozgásai alatt a' genynek nagyobb mennyisége ürítetik ki, mintsem a' fekélyedés külső terjedetétül lehetett volna várni. A' keménykér koresszinü hússzemölcsökkel van benöve, olykor le van horpadva, és a' kaponyátul nagyobb vagy kisebb terjedésre megválva, gyakorta maga is kifekélyedve. Ha a' csontszu a' csecsnyujtványba veszi magát, úgy csak nem mindenkor a' hallás zavartatik meg, ezen nyujtvány sejteinek közösködése miatt a' dobüreggel a' genyebbe ömölhetik, és a' dobhártyának genyedését, romlását okozhatja.

821. §.

A' mi a' kaponya-csontok szuvának *okát* illeti, csak az erről általában mondottakat (805. §.) említhetjük, leginkább mégis a' bujasenyv következőse szokott lenni. Ezen okok különbségéhez simul a' *jóslat* is, de függ a' csontszu terjedetétül is. Ha ezen baj a' belső csontpadolaton telepedik meg, vagy ha a' szu kívülről evődik befelé a' kaponyába, úgy az agynyomástul, hártványinak kifekélyedésétül lehet tartani, melly gyakorta az agyra is elterjed.

822. §.

Ezen csontszunak *orvoslása* a' köz rendszabásokhoz tartja magát; csak ha a' koponyának mindkét csontpadolatai elpusztitattak, főkép ha a' szu a' belsön fejlődött ki, szükség gyakorta a' lékelés, hogy az által minden a' koponya alatt történendő genygyülem elkerültessek, vagy hogy a' csontnak magának egész beteges része félre mozdítassék. A' csecsnuyítványban lévő szunál a' genynek illendő kifolytárul kell gondoskodnunk, hogy az a' dobüregben öszve ne gyűljön. Maga a' kemény kér lévén kifekélyedve, vagy rosz hússzömölcsökkel lévén benöve, úgy azt enyhe izgató szerekkel, kinafőzettel, és mészvízzel, érlelő irral stb. szükség kötözni; az élötehetséget pedig benne jó illatú borongatásokkal magosztalni.

B.

A' fogszu.

- P. FAUCHARD, Chirurgien dentiste. Paris 1786. 2. Vol. 8.
- T. BERDMORE, von den Krankheiten der Zähne u. des Zahnfleisches. Aus dem Englischen. Altenburg 1771. 8.
- J. J. PLENK, Lehre von den Krankheiten der Zähne. Wien 1779. 8.
- J. HUNTERS Geschichte der Zähne und Beschreibung ihrer Krankheiten. Aus dem Engl. Leipzig 1780. 8.
- J. J. BÜCKING, vollständige Anweisung zum Zahnausziehen. Stendal 1782. Mit Kupfern. 8.
- JOURDAIN, Abhandlung über die Krankheiten des Mundes. Aus dem Französischen. Nürnberg 1784.
- L. LA FORGUE, die Zahnarztneikunst in ihrem ganzen Umfange mit Anmerkungen, und Zusätzen von ANGERMANN. Leipzig 1803. 8.

- J. J. SERRÉ, Darstellung aller Operationen der Zahnarzneikunst. Mit 32. Kupfern, Berlin 1804. 8.
- J. F. GALLETÉ, Blicke in das Gebiet der Zahnarzneikunde. Mainz 1810. 8.
- — anatom. physiolog. und chirurgische Betrachtungen über die Zähne. Mainz 1813.
- C. J. MAURY, Manuel du dentiste pour l'application des dents incorruptibles, suivi de la description de quelques instruments perfectionnés. Avec 4. Planches. Paris. 1814.
- Ugyanez német fordításban Dr. H. W. SASS, Lübeck. 1825. 8.
- J. FOX, the natural history and diseases on the human teeth. In 2. parts. with, C. P. 2. Edit. London. 1814. 4.
- K. J. RINGELMANN, der Organismus der Zähne, deren Krankheiten und Ersetzungen. Nürnberg. 1823. 8.
- V. CARABELLI, Systematisches Handbuch der Zahnheilkunde, Wien 1831. 8.

823. §.

A' fogak a' csontrendszerhöz tartoznak, azért is bennök a' csontokhoz hasonló beteges tüneteményeket tapasztalunk. A' szu mindenik fogat meglepheti ugyan, az örlöket azonban mégis inkább mint a' metszfogakat. A' baj többnyire a' fogkoszorúkon kezdődik, nem ritkán mégis a' fog gyökerein.

824. §.

A' fogkoszorúkon a' szu vagy *kívülről* befelé, vagy *belsőlről* kifelé fejlődik ki. Az *első esetben* egy vagy több helyeken, vagy a' fog oldalreszein, vagy a' koszorú felső lapján tapasztalhatni, hogy a' fogzománcz természetes fehér színét és természetes fényét elveszti, rések és vájulások tapasztaltatnak, mellyek barna, vagy feketés színűek, és lassanként nagyobbodnak. Az ekként meglepett fog rossz szagu, és ha a' romlás annak egész belső állományáig hatott, úgy az ideg a' lég és táplálmányokkal érületbe jöven, különböző nagyságu és tartásu fájdalmak, gyakorta a' foghushoz gyuladása 'stb. erednek. A' *második esetben* eleintén a' fogkoszorúon a' megváltozásnak semmi nyoma nem tapasztaltatik, hanem mindjárt fájdalom lepi meg a' fogat, melly többé kevésbé heves és különböző tartásu, de mindenkor csak korán megtér, a' mennyiben gyakorta hideg lég, italok 'stb. által hirtelen fölgerjesztetik. Végre, a' fogat vizsgálván, barnás, vagy feketés pontot vesziünk észre, melly a' fogmáz alatt többé vagy keves-

bé mélyen rejtezik, lassankint nagyobbodik, homályosabb lesz, a' zománezon átront, midőn a' fog belső állománya már romolva lévén, a' zománcz csak egy vékony héjbol áll, melly természetesen könnyen öszvetörhetik.

Ha a' koszorú a' szu által megromlott, úgy az a' fog' gyökere felé is tovább hat, és ez is elpusztul lassanként, midőn egyszersmind a' foghús és a' medernyutvány is szenved, a' beteg fogat környelő foghús fölpöffed, meggyulad (foghuslob, parulis) és nem ritkán tályog képlődik. Gyakorta a' fogsejteket fedező hártya is lobot vet, a' foghús és foggyökér közt olykor geny szivárog, gyakorta nagy fájdalmak szármoznak, mellyek az egész arcznak felére elterjednek, és annak daganatával járnak.

825. §.

A' foggyökereknek szuva gyakorta jó idővel előre kétes tünetnyek által jelenkedik. Fogfájdalmak szármoznak, mellyek mégis csak ritkán tartanak soká, a' beteg fog helyénél a' foghúsnek gyuladása, daganata támod, a' fog gyakorta szemlátomást emelkedik, a' meglepett foggyökérnek át ellenében a' száj üregén kívül az arczon a' foghusban tályogok (fogsipolyok) erednek. A' koszorú ezen környülmények közt gyakorta még egészen ép, és csak az említett tünetnyeknek illendő fölfogásán és azon környülményen alapodhatik meg a' körhatárat, hogy a' fog érczkutással érintvén, sajog.

826. §.

Az eddig említett tünetnyeken kívül, mellyeket a' szuvas fogak okozhatnak, gyakorta a' medernyujtványnak csontszuva, a' beteg fog a' felső állcsontban ülvén, az áll' barlangjának beteges változásai, valamint a' foghúson daganatok és kinövések (epulis) szármozhatnak, mellyek különböző minémiségűek, majd puha és szivacsosak, majd merő és kemények, majd kevéssé vagy épen nem, majd a' legnagyobb fokban fájdalmosak; majd széles, majd kocsányos alapúk, különböző nagyságuak, mindenkor vörös színűk, és az alsó állon többször előfordulnak mint a' felsőn.

827. §.

A' fogszuvasoknak *okai* majd *külsők*, majd *belső*k. Az *első rendbeliekhöz tartoznak*: az éles, savanyú állományokkal való visszaélés, a' száznak elmulasztott kitisztol-

gatása, hideg és meleg eledelnek hirtelen változtatott édelése, a' dohányzás, és a' fogak erőműves sérülmei, mi által azoknak zománca megromlik, és belső állományuk a' lég befolytának tétetik ki. — Többnyire mégis a' fogszunak okai *belső*t, főképp pedig azoké, melly a' fog belsejében fejlődik ki. Ezen vélemény főképp azon alapodik, hogy a' fogaknak romlása gyakorta ugyan azon család minden tagjainál mutatkozik, hogy a' jáfogak mind a' két oldalról egyszerre lepetnek meg, és a' fogszu a' közönséges csontbetegségekkel öszveesik; u. m. a' csontsenyvvel, süllyel, higanysenyvvel, rossz alkotmánnyal, gyöuge mellett, 'stb. — A' szu szomszéd fogakra való terjedésének okát a' táplálmányok romlandó részeinek fogakközi felakadásában, vagy valamelly közokban találjuk inkább, mint az először meglepett fogtul származó baj tovább terjedésében.

828. §.

Mi a' szuvas fogak *orvoslását* illeti, a' szu tovább harapódzása ellen semmi egyebet nem tehetünk, mint ha okait elhárítjuk, és a' beteg alkotmányán javítunk, mi ugyan több esetben lehetetlen, mivel semmi bizonyos okot föl nem fődözhetünk.

829. §.

A' fognak szuvas tovább harapódzása ellen sokféle szerek ajáultattak, mellyek vagy a' szuvas helyt rontják el, vagy azt a' lég és táplálmányok befolyta ellen védik. Illyek: a' léles, illatos festvények, az égényes olajok (olea aetherea) maga az izzó vas; a' fölületes szunál, reszelés vagy vakarás által hárítjuk el a' szuvas részt, hogy ekként ártalmas behatása a' szomszéd fogakra félbe szakasztassék. A' mi az első rendbeli szereket illeti, ezek ugyan a' fogidegekre eső izgatásaik által azoknak érzékenységét kisebbithetik, és ekként a' fájdalmakat megszüntethetik, a' fogak rossz szagát is elvehetik, hanem a' szunak tovább terjedése egy hajszálnyira sem gátoltatik. — A' szuvas fogak *reszelese* csak pillanati segedelmet nyújt, a' szu ismét megjelenik, és gyorsabb előlépéseket tesz. — A' szuvas fognak finom ólommal, ónnal 'stb. kitöltése (ólmozás, plumbiren) miután az érzékenység csípös szerek által megtompítatott, a' leget és táplálmányokat a' szuvas helytől visszatartja, de a' szu maga ekként föl nem tartatik; a' fog ürege mindég nagyobbodik, és az ércz végre kiesik.

830. §.

A' fogszuban szenvedőknek legczélirányosabb fogaik illendő ápolását ajánlani, mi abban áll, hogy szájokat többször főkép evés után nem hidegvízzel öblítsék ki, és tollból készített fogpiszkálóval mindent, mi csak a' fogak közé vagy beléjük esett, félremozdítsonak. A' fog tisztításra, minek minden reggel meg kell történni, legalkalmasabb a' hársfa-szénből és kinaporbul álló vegyíték, melly nem durva kefével dörgöltessék be. A' száj egyebként zsályavízzel, egy kevés kátó — vagy mirhafestvényel gyakrabban öblíntessék ki, részint hogy szaga vesszen, részint hogy a' foghús erősödjék.

831. §.

A' fog fájni kezdvén, a' gyógyítást a' fájdalmat szülő okhoz szabjuk. A' fájdalom nem ritkán csúzos természetű, midőn is nem csak a' bántott fogra terjed ki a' fájdalom, hanem többé kevesbé az egyebb azon sorbeli fogakra és az ábrázat felére is. Itt a' betegnek melegben létele, és az ábrázat szenvedő oldalának flannéllal való fedezése, a' fül mögé tett hólyagtapasz, és ha lobbó izgatás volna jelen, a' szenvedő részre tett nadályok tesznek jó szolgálatot. A' fogfájdalom nem ritkán a' fogak közé s üregébe szorult ételdarabcsáktul származik; a' honnan a' fogat mindég meg kell nézni, és az efféle tisztátalanságokat félre mozdítani; de ha a' fájdalom erre is folyton tart, akkor ezt olly szerekekkel iparkodunk csillapítani, mellyek a' fölindult érzékenységet verik le, millyek a' száznak mákony-festvényel kevert langyos vízzel tett öblögetése, ugyan azon festvénybe mártott pamutnak alkalmazása, vagy mákony-labdacsnak a' fog üregébe tétele 'stb.: vagy pedig az érzékenységet kiirtják, mint a' pamutra szedett osípós szerek, és égényes olajoknak betétele a' fogba, a' hová csakugyan a' közmás szerek is tartoznak, mellyek a' fogfájdalom ellen szinté ajánlottak.

832. §.

Ha a' fájdalmak semmikép nem akarnak tágulni, vagy ha a' beteg fogak, az állak, ajkak, vagy állüregék 'stb. szenvedőkre nyujtonak alkalmat, úgy huzassanak ki; mi még akkor is kívántatik, ha a' csecsem-fogak a' második rendbeli fogak kifejlődését hátráltatják.

833. §.

A' gyógybánás a' fogak kihuzásánál különbözik, a' szerint a' mint ezen czélra a' *fogót*, a' *kulcsot*, a' *pelikánt*, a' *kecskelábat*, vagy a' *kuposzlopképü emelcsöt* használjuk. Az egyik vagy másiknak előkelősége a' kihuzandó fognak tulajdonátul, és a' műtevő azon egymis ügyességétül függ, melly szerint ő ezzel vagy amazzal az eszközzel jobban tud bänni. Átalában a' *fogóval* eszközölt foghuzás a' legkevesbé sértő; fájdalom! hogy csak a' mellső és mozgékony őrlő fogaknál alkalmaztathatik. A' *kulcs* az őrlő fogak kivonására legalkalmasabb, mivel általa nagy erő gyakoroltathatik, a' nélkül, hogy a' többi fogakat sértené, mert nekie a' szomszéd fogon semmi támaszpontra sincsen szüksége, a' foghús általa mégis nem ritkán összevázatik, és a' fog nem ritkán eltörök. A' *pelikán* ugyan bizonyos fognatú minden őrlő fogaknál, és ezek' minden hátra maradó foggyökeinél alkalmaztathatik, a' foghús általa nem szenved, a' fog nem könnyen török; de a' szomszéd fogaknak kellvén gyámpontul szolgálni, ezek a' belebb süllyedés veszedelmének vannak kitéve; és csak kifelé lehet vele a' fogat kihúzni. A' *kecskelábat*, és a' *kuposzlopképü emelcsöt* csak a' fogtövek kiirtására használjuk.

834. §.

A' *mellső fogak* kiirtásánál az állkapocsbul vagyis alsó áll - csontbul a' műtevő a' karszéken ülő beteg eleibe állván, baljának mutatójával az ajkat lefelé nyomja, hüvelykét a' legközelebb fogra alkalmazza, az egyebb ujai az állkapocs alá esvén; ezennel a' *görbe fogóval* a' fognak nyakát olly mélyen fogja meg, a' hogy csak lehet, 's vele néhány kis mozgásokat tévén be és kifelé, fogójának egyenesen fölfelé adván erőt, a' fogat kirántja. A' *mellső fogaknak a' felső állcsontbul való* kihuzásánál a' műtevő fogász az alacsony széken ülő beteg hátához áll, baljának hüvelykével félre mozdítván az ajkot, a' fogat *egyenes fogóval* kapja meg, 's ezt szeliden ki - 's befelé mozgattván, egy rántással egyenesen aláfelé húzza ki a' fogat.

835. §.

Az *őrlő fogakat* vagy a' *kulccsal*, vagy a' *pelikánnal* húzzuk ki. Az első esetben a' műtevő a' kulcsnak tollát (Bart) finom vászonnal takargatja be, miután t. i. ő erre a' fog átmérüjének megfelelő horgot ráalkalmazta volna,

közönséges széken ülő betege eleibe állván, a' kulcsot markolatánál fogva jobb kezébe veszi, ha a' fog a' bal állban van, az ellenkező esetben pedig bal kezébe fogja, ennek mutatóját a' kulcs markolatján nyújtván végig, a' horognak hegyét ezt vezérlő szabad keze mutatójának segédelmével a' fog belső oldalára olly mélyen veti, mint csak lehet, az eszközt a' mondott ujjal aztán is odatartván, hogy el ne csusszanjon. Erre a' markolatot félkörben fordítja, még pedig az alsó állbeli fognál le —, a' felsőbelinél pedig fölfelé, melly tette a' fog vagy tisztán kirántatik, vagy pedig még a' foghússal marad öszvekötetésben, midőn azt ujainkkal vagy a' fogóval választjuk meg. Ha a' fogat belső oldalának romlása miatt befelé akarjuk kihúzni, úgy a' horognak hegyét kifelé alkalmazzuk föl, és a' fordítást a' kulcs markolatával befelé tesszük.

A' *pelikánt* akarván használni, a' műtevő, miután a' fog vastagságához képest a' horgot kiválasztotta volna, ezt a' beteg fogtúli gyámpont távulsága szerint elintézte, és az eszköz koszorúját lágy vászonnal betekergette volna, az alacsony széken ülő beteg háta mögé huzódik, és a' pelikánt a' jobb oldali fognál jobb, a' bal oldalánál pedig bal kezébe veszi, a' horognak hegyét mint csak lehet, olly mélyen vetvén a' fog belső lapjára, a' koszorút a' két szoinszéd, a' beteg fogtul előre eső fogra támasztja, szabad kezének hüvelykét pedig ezeknek belső oldalához alkalmazza, a' közben míg ő ezen kezének egyebb ujaival az állkapcsot kívül és alólul fogja meg. A' pelikán markolata ezek után hátulról előre és oldalvást mozgattatik, midőn a' pelikán koszorúja nyomásának a' gyámponttul szolgáló fogak ellenébe kell hatni, és a' fogat kissé emelinteni.

Ha a' pelikán fölpolczolására szolgáló mellék fogak hibáznak, úgy egy darab parát lehet a' gyámponttul szolgáló fogak helyére tenni.

836. §.

A' *kecskeláb* alkalmazatánál, melly csak a' nem mérően álló fogaknál tanácsoltatik, a' műtevő a' karosszéken ülő beteg eleibe áll, ha a' kihuzandó fog alsó; ha pedig cz felső, úgy az alacsonyan ülő beteg háta mögé veszi magát; körmeit (Klaue) ezen eszköznek a' fog gyökeréhez alkalmazza, bal kezének mutatóját pedig ugyanazon fog belső lapjára teszi, ekkor az alsó fogaknál be, — és kifelé, a' felsőknél pedig ellenkezőleg rántja a' fogat.

837. §.

A' fogak tönkei, és gyökei az említett gyógybánások valamelyike által vétethetnek ki. Ha ingók, a' fogó, vagy kecskeláb által huzatnak ki, a' merőn állók pedig kulccsal, vagy ha még a' szomszéd fogak megvannak, pelikán által. Csak ha ki nem irtathatik a' tönk, lehet az emelcsőt használni. A' beteg fejét valahová támasztjuk, az emelcső hegyét a' fogsejtek széle és a' gyökerek közé jó mélyen tolván be, az eszközzel azon oldal felé, hol legcsekélyebb ellentállást tapasztalunk, emelcsőnemű mozgással emeljük ki a' gyököt. Az igen merőn álló gyökereknél két oldalról a' mondott mód szerint két emelcsőt alkalmazhatunk.

838. §.

Azon rossz esetek, mellyek a' foghuzás alatt és után történhetnek, ezek: a' fogkoszorú letörése, a' fogsejt' kitorése, a' foghúsnak zuzódása, megrepedése vagy tökéletes kiszakadása, a' beteg fog mellett lévő ép fogak megindulása, a' fognak tökéletlen kimenyülése, az állcsontnak törése, a' horognak a' beteg fogról ép fogra való csusszanása, 's ennek kirántása, a' foghúsnak nagy vérzése, gyuladása, és genyedése, a' medernyuítványnak csontszuva.

Ha a' fogkoszorú letörik, a' tönk kiirtásán a' mondott mód szerint kell iparkodnunk. — A' fogsejtek szálkázásánál, a' lenge szálkákat azonnal vondaljuk ki, az oda függőket pedig helyeikre nyomdossuk. — A' foghús zuzódását könnyeden öszvehuzó szerekkel gyógyítjuk. — Ha a' foghús csak egy kis részen tartózkodik még, azt ollóval messük le. — Az inogni indult fogakat fonalakkal erősítjük a' szomszéd fogakhoz, és minden merő dolog rágását megtiltjuk. A' fog tökéletlenül ficzomodván ki, a' fájdalom örökre megszünhetik, a' fog sejtében erősen benn maradhat, ámbár a' szu tovább eszi magát. A' menyült fog azonban mint idegen test is működhetik sejtében, 's ekként fájdalmat szülhet; a' foghús és a' fogsejt hártájája szenvedhetének, és ez által válhatik a' fog kivétele szükségessé. Az állkapocs törése saját orvoslását kívánja. A' kihuzott ép fog ismét helyre tétethetik, de illykor a' szomszéd részekhöz fonalakkal erősítessék oda. Csekély vérfolyás minden foghuzás után történik; ezt egy kevesig folyni kell hagynunk, mivel a' foghúsnak gyuladása ez által legkönnyebben elnellőztetik; a' száznak kioblintése vízzel és eczettel, a' fogcsorbának ösz-

venyomása többnyire elég arra, hogy megállitassék. Olykor azonban a vérzés módkívül nagy, mivel talán a fogba menő ütér ott szakadott el, hol még a csontban rejtetik, és nem húzódhatik öszve, mi a súlyos kórszunynál is szokott történni; ekkor a nyomás nagyobb erővel tételessék, a mennyiben timsó olvadékba vagy Thénen lövizébe stb. mártott tépettel töltjük ki a fogsejtet, vagy öszvehuzó porral hintett csertaplóval tömjük ki azt, s erre nyomadékot tévén, a betegnek állai erős öszvezárását parancsoljuk. — A veszedelmes esetekben az izzó vas ajánltatik. A súlyos kórszunynál savaknak azonkori belső alkalmazata el ne mellőztessék. A foghúsnak lodbaganata légvitó gyógybánást kíván, meleg tejből, tejbe főzött fügeből borongatásokat stb. — ezen daganat többnyire genyedni szokott, midőn ha a tályog magátul csak hamarjában föl nem fakad, gerellyel nyitassék föl. — A nyílás rendszerint a folytatott légvitó szájvizekre bezáródik. Hasonló gyógybánást kíván a foghúslob (parulis), ha romlott fog által okoztatik; mellyet kiirtanunk kell akkor, midőn oka annak hogy a nyílás be nem záródik. A medernyujtványba esvén a szu, ez a köz tanítások szerint orvosoltassék.

839. §.

A fogsipolyok (825. §.) a sértett fognak minél előbbi kihuzását, és öszvehuzó szájvizeknek használatát kívánják. Erre be nem záródván a sipoly, tán egy más rosz fog lehet jelen, mellyet kihuzni; vagy a fogmederbe eshetett a szu, ezt a köz rendszabások szerint kell orvosolni. A foghúsnak husanyos daganatai (826. §.) többnyire romlott fognak, vagy a medernyujtvány szuette részének következései, ezek alapjoknál fogva kés segedelmével metszessenek le, mi megtörtévnén, a rendszerint bő véráradáson öszvehuzó szerek, nyomás, vagy izzó vas által iparkodunk segiteni, melly utolsó szer a daganat újratermődése ellen is szolgál. A foghús elfajulásának levétele után romlott fogat, vagy a medernyujtvány szélének szuát fódözvén föl, az elsőt kihuzni, a másodikat maga rende módja szerint gyógyítani szükség.

(A rákfekélyekről valamint a kökemről az életműves képeletek elfajzásánál szolandunk.

II.

Sipolyok.

840. §.

I.

Sipolyoknak (fistulae) olly természet-elleni rögzött nyílások mondatnak, mellyeken által valamely üregből, vagy kivezető csőből a' nedvek ki vagy más üregbe áradoznak. Ezen határozás által különböznek a' sipolyok a' sipolyos fekélyektől.

844. §.

A' sipolyok *okaí* ezek: az üregek sérelmei, mellyekben nedvek gyülemednek öszve, vagy kivezető csövek' sebhedései, mellyeken a' nedveknek kell kiüríteniök; illy sérelmek a' külső erőszakok, ha azok gyors egyesítés által öszve nem gyógyulhatnak; a' kivezető csöveknek dugulásai, mi által a' nedvek igen öszvetortódnak, szakadást, gyuladást, genyedést, és fenét okoznak, mellyek által a' nedveknek sejtszövetbeli örömlenye, és ezeknek kibocsátására szolgáló természet-ellenes nyílások készülnek, vagy az üregek és kiürítő csövek falainak gyuladásai és fekélyedései, mellyek által ezek elpusztítatnak. — A' sipolyok rendszerint ha nem valamely sérelemnek következései, tályoggal kezdődnek, melly fölfakadván egy vagy több nyílás által különböző tulajdonságu genyet öntenek, a' nyílások vagy közvetlenül közösülnek az üreggel, vagy folytokban különbözőleg görbedő sipolyok nyílnak beléjük. A' sipolyos menet rövid lévén, külső nyílása azon arányban huzódik öszve, a' mellyben a' gyuladás kisebbedik, mellynek szélei behegednek, a' nélkül hogy a' nyílás bezáródnék. — A' sipolyos hosszabb lévén, külső nyílása öszvehuzódik, olly esékély taplós dudorral szeptik be, mellynek közepén egy szűk csak alig látható nyílás mutatkozik. Az egész csatornában és a' szomszéd részekben folyvast tartó bizonyos fokú gyuladás által, lassanként amannak egész belső boritéka takonyhártyaféle képeletté változtatik, melly a' valóságos takonyhártyátul, csak a' takonymirigyek és az egész fölbörnek általános hiánya által különbözik és magában is elég arra, hogy a' cső behegedését gátolja. — Többnyire mégis a' sipolyok hosszú tartása alatt megkeményednek a' szomszéd részek, és többé kevesbé szürke fehér, vastag és kemény kérgesedése-

ket (*callositates*) képelemek, és ezek közt folynak le a sipolyok, — Ugyan ezen változások következnek a sipolyos menetekben (60. §.) is.

842. §.

A' sipolyok *jóslata* azon lehetségtől függ, ha a' nedv a' természetes kivezető csőn által átlövelhet-e, továbbad a' sipoly-nyílásnak tulajdonságátul, valjon ez állományvesztéssel jár-e vagy e' nélkül; valjon a' sipoly falai takonyhártyás képeletté vagy kérgesekké változtak-e? A' sok ideig tartó sipolyoknál a' kivezető csőnek azon része, melly a' sipolynyílás előtt van, és mellyen által többé épen semmi nedv nem ürülhet, természetes nyílamlát elveszti, öszvezsugorodik, és a' gyógyulás csak úgy lehetséges, ha azon üregbe művészileg eszközlött nyílás által ösvény készítetik, mellyben a' nedv a' természetes kivezető cső által ürítetett, mint p. o. a' [nyálsipolyoknál.

843. §.

Azért is a' sipolyok *gyógyításánál* a' jelentések következők fognak lenni: 1.) a' természetes kivezető csőnek helyreállítása és a' nedvnek a' sipolytul való elvezetése. — Ez többnyire elég és a' sipoly magában is bezáródik, ha még takonyhártyás boríték, és kérgedések nem képlődtek. Ezen esetben a' sipolynak csőve vagy fölhasitassék, vagy izgató szerek és célirányos nyomás által, a' gyuladásnak illendő foka és öszveforrás eszközlössenek bennök. A' kérgedések, ha a' kifolyás a' sipoly által elkerültetik, a' lágyító borongatások használatára többnyire eloszlanak. — 2.) Mesterséges kivezető csőnek készítése, ha t. i. a' természetesnek visszaállítása lehetetlen, mire a' sipoly magátul, vagy a' fölebb említett gyógybánásra behéged.

A.

Nyálsipoly.

DUPHENIX, MORAND, LOUIS, Observations sur les fistules du canal salivaire de Stenon; in: Mém. de l' Acad. de Chirurg. Vol. III. 431. lap.

DESAULT, chirurg. Nachlass. Bd. II. Thl. 3. 226. l.

VIBORG, Vorschlag zu einer verbesserten Behandlung der Speichelfistel; in Sammlung von Abhandlungen für Thierärzte. Copenhagen 1797. Bd. II. 33. lap.

844. §.

† A' *nyálsipoly* (fistula salivalis) kérges széllel szegett a' Stenon menetének, vagy más nyálmirigynek irányában találtatott többnyire igen szűk nyílással bélyegli magát, mellyből főkép beszéd és rágás közben nyál áradoz. A' nyál folyása gyakorta olly nagy, hogy általa étvágyhiány, zavarodott emésztés, és einervadás származik.

845. §.

A' *nyálsipoly* vagy a' *nyálmirigynek* és *nyálmenetnek* történetbeli sérelmei által, ha t. i. a' gyors egyesítés meg nem történhetett, vagy az említett részek fekélyedése, vagy a' *nyálmenetnek* kinövedék által végbement dugulása által okoztatik, melly utolsó esetben a' *nyálmenet* folytában hullámzó dagonat származik, melly lassanként öregbedvén, végre fölfakad, 's nyált szivárogtat.

846. §.

† A' *nyálsipoly gyógybánása* attól függ, valjon a' *nyálmeneten*, vagy a' *nyálmirigyek* apró kivezető csőjein ülemedett e' meg a' baj.

847. §.

A' *nyálmirigy-sipoly*, melly részint helyérül, részint a' szájból a' Stenon menetébe dugott kutasz által ösmertetik meg, rendszerint tartós nyomás által gyógyul meg, a' meunyiben ekként a' mirigyek elválasztásbeli tehetsége félbeszakad. A' mirigyre másfélhüvelyknyi vastagságu nyomadék tétetik, és az a' kantárpólyával erősítetik meg. A' bekötés újításakor a' mirigy vidékére káfor-olaj kenetik be, és a' sipolynyílás pokolkövel illesztetik. Gyakorta az étető szereknek p. o. a' pokolkönek egyedülös alkalmazása is elég a' nyílás behegesztésére.

848. §.

A' *Stenon menete sipolyának* gyógyítása vagy a' *nyál számára* rendelt természetes utnak visszaállításá-

ban, vagy olly mesterséges menetnek képeleésében áll, melly által a' szájba szivaroghat a' nyál.

849. §.

A' természetes nyálmenetnek helyreállítása csak akkor lehetséges, ha annak megválása nem régi, alsó vége pedig még járatos, mit vagy a' szájból dugott finom kutasz, vagy a' sipoly nyílásán által tett befecskenés által tudhatunk ki. Az ezen célra javasolt gyógybánások ezek: 1.) a' heveny válás széleinek körültekert varrat által tett egyesítése, a' mennyiben annak nagyságához képest 1. 2. egész 3. pöczkők tételnek. 2.) selyemzsinórnak finom füles kutasszal tett bevezetése a' Stenon menetének alsó vége által egész a' sipolyig, és annak eltdvoztatása, ha a' csatornát elegendőleg tágitva gondoljuk, mire a' sipoly magátul, vagy valamely étető szernek alkalmazására bezáródik. 1.) 3.) A' Stenon menetének öszvenyomása a' sipolytól egész a' mirigyig, mire a' mirigynek és a' hozzá közeleső részeknek vízenyes dagonata szármozhatik, de melly oszlató szerek használatára csak hamar lelohad 2.). — 4.) a' sipolyos nyílásnak pokolkövel tett megillentése jó erősen, vagy a' rágó higanybul meg kenyérbélbul zilizfözzettel készült téstának föltétele, hogy az ettől származó, borlélbe mártott nyomadékkal födögetett, és illendő nyomás segedelmével ápolt üszögvar által a' nyál kifolyása elmellöztessek, és annak a' nyálmenet alsó végébe való befolytatása eszközöltessék, de mi által valamint a' nyálmenetre tett nyomás által is legtöbb esetekben a' nyáljáratuak elzáródása, enyészése következhetik, — mit Desault és Richter magára a' nyálmirigyre nézve is célba vettek, a' mennyiben ök tartós nyomás által a' mirigy működésének félben szakasztását eszközölni igyekeztek.

1.) Louis és Morand az id. h.

2.) Massaneuve (mémoires de l' Academie de Chirurgie. Vol. III. 452. l.) — és Schreger is (Grundriss d. chir. Operationen 3. Ausg. I. Thl. 84. l.) olly sipolyt tapasztalt, melly a' menetre a' sipolyon hátul egy a' fejtetőtül alá szolgáló aczél-nyakörv segedelmével tett nyomás által, és pokolkövel eszközölt illentésre bezáródott. — Ide tartozik Wiborg-nak azon tanácsa is, a' nyálsipolynak azon eseteiben, hol a' közonséges műbánások a' gyógyítást nem vihették végbe, hogy a' járomivtól egyenesen lefelé tett metszésen által a' nyálmenetnek hátsó vége letakarítván lekötessék, és a' seb ragtapasz által egyesítessék; a' mennyiben Wiborg-nak azon állatokon tett tapasztalasaiból az tetszik ki, hogy a' Stenon menetének lekötése után a' fültömrigy ugyan földagad, de a' daganat lassanként lelohad, 's ekként a' mirigynek elhervadása hozathatik elő.

850. §.

A' nyálmenet-sipolynak orvoslása többnyire a' mesterséges nyálmenetnek utkészítésében áll, melly mind annyiszor jelentetik, ha a' nyálmenetnek megválása már régóta tart, a' sipolynnyilás kérges, és a' nyálmenetnek alsó vége járatlanná lett. Az utkészítés különbözőleg vitetik véghöz.

1.) A' sipolynak kérges szélei kés által újítatnak föl, és aztán a' pofa egy kis szürcsap (troikart) által csövestől együtt a' nyálmenet hátsó nyílásához közel egy kevéssé lefelé fürde irányban böketik által, bökés közben a' szájba hozott uj vagy darab para által védvén a' nyelvet a' sértés ellen. Ekkor a' szürcsap töre (Stilet des Troikarts) kihuzatván, a' benmaradó csöbe bélhur öltetik, minek vége lévén, a' cső is félremozdítatik. Erre a' beteget rágni parancsolván, a' nyálmenetnek nyílását a' kiszivárgó nyálbul kifürkésszük, és a' sebben lévő húrnak végét ezen nyílásba tolván, ebbe mintegy hat vonálnyira dugjuk; mire a' beteget ismét rágni parancsoljuk, hogy arról meggyőződjunk, vajjon a' nyál még a' húr és a' nyálmenet fala közt kifolyhat-e? mi ha nem történik, vékonyabb húr huzuunk be. A' szájban fuggó húr vég a' szájszegletnél kifelé hajtatik, és ragtapasz által az arczhoz ragasztatik. A' sebszélek illendőleg alkalmazott ragtapaszok által a' legszorosabb érületbe hozatnak, azok tépettel rakatnak meg, melly is újlag ragtapasz, és az áll alatt elhuzott, a' fejtetön pedig öszveköttött kendő által tartatik oda. A' kötözés addig ne újítassék, míg a' sebszélek nem egyesültek, mi ha a' műtétel diszlik, 30—40. óra alatt megtörténik, midőn aztán néhány óra mulva kihuzatik a' húr.

Percy (Boyer Traité des maladies chirurgicales Vol. VI. 280. 1.) a' pofa megfurása után a' Stenon menetének felső végébe ólomsodronyt tol, és ennek más végét a' mesterséges lik által a' szájba, hol is a' sodrony meghajtatván, az arczra tett konnyed nyomás által a' fogakhoz tartatik oda. Ezen gyógybánás a' varrást, és az égetést (cauterisatio) szükségtelenné mondatik tenni.

2.) Az arcz olly kép furatik meg, mint az előbbeni esetben, a' csöbe ólomsodrony vagy zsinór huzatik, miután a' cső kihuzatott volna, az ólomsodrony végei horogként meghajtatván, a' sodrony 4. egész 6. hétig benmarad, és aztán a' sipolynnyilás az előre bocsátott fölújítás után ragtapasszal záratik be. Hogy a' nyílás a' pofának megfurása után kérgessé tétessék, eléggé vastag

fonálnak behuzása is ajánlatott, melly eleintén oszlató irral (Digestiv-salbe) később szárazto szerekkel kenetvén be, naponként mozgattatik, még csak többé semmi genyedés nincs jelen, midőn aztán a' külső sipolynylás behegesztéséhez kell fogunk, melly ha kicsiny, pokolkövel tett többszöri illentés, ha nagyobb és kérges, kés-sel tett fölújítás és ragtapasszal való öszvehuzás által eszközlötetik. A' nyilást arany- vagy ólomcsövel is iparkodának némellyek táron tartani, a' külső sebet a' cső fölött egyesitvén.

3.) A' sipolynak fenekén az arczbőr ferde irányban szuresap segedelmével kétszer surassék át, és ezen nyilásokon keresztül ólomsodrony vezetessék be olykép, hogy ennek kozepső része a' seb fenekére esvén, szájbán kiálló végei öszvetekertetnek, és az arcz belső lapjához közel metszetnek el. A' külső seb körültekert varrat által egyesitessék. A' nyál az ólomsodronyon folyik a' szájba, a' külső seb bezáródik, és az ólomsodrony-hurok magátul fölválik a' szájban. — Ezen bánás szemlätomást jobb az említetteknel annyiban, hogy ennél a' sebnak ismételt bekötései nem szükségesek.

DEGEISE, im Journal de Médecine etc. par CORVISART etc. Vol. XXI.

BECLARD, in Archives générales de Médecine. Octob. 1824. 285. 1.

— RICHERAND-NÁL, histoire des progrès récents de la Chirurgie. 38. lap.

VERNES, im Journal général de Médecine. Novemb. 1828. 270. 1. az eml. műbánásnál aransodronyt használt.

Croserio (Archives générales de Médecine. Mai 1825. 137. 1) azt javasolja, hogy a' helyett hogy Deguise és Beclard szerint az arczot kívülről befelé, és aztán belőlről kifelé szuresappal kellene megfürni; a' második fürásnak is kívülről befelé olly szuresappal kelljen megenni, mellynek csive (canülle) életlen lévén az ólomsodronynak beöltése után a' szájon által kihuzathatik.

851. §.

Hogy a' beteg, ha a' külső sipolynylás zárva tartatik állkapcsát egész a' tökéletes meggyógyulásig a' hogy csak telik töle nyugalomban tartsa, és csön ergetett folyó eledelokkal tápláltassék, mindenkor megki-vántatik. Ollykor, ha a' nyálsipoly műtétele nem diszlik, szuvas fog az oka, mellyet a' műtétel ismétlése előtt kiirtani szükség.

852. §.

A' Stenon vezetékének hullámozó daganattá lett pöfödését, melyet az iszák-daganattul (Balggeschwulst) meg kell különböztetnünk, ha a' talán csak nyálmenet dugulásátul támadott volna, finom kutasszal, el lehet háritani; mi ha meg nem eshetik, úgy a' daganat a' szájon által gerely segedelmével nyitatik föl. Ha a' nyálmenetben talán köhegedmény termett, rája a' pofa belső lapján metszés tétetik, és ezen által vétetik ki. A' nyálnak folyvást tartó áradása ezen nyílásnak bezáródását akadályozza.

B.

E p e s i p o l y .

853. §.

Az epesipoly (fistula biliosa) az epehólyagnak, vagy epemenetnek megválásából származik az után, midőn már ezen részek a' hashártyával öszveforradtak. A' sipoly-nyílásból epe szivárog, és ámbár ezen veszteség gyakorta igen nevezetes, általa mégis különös tünetnyek csak igen ritkán okoztatnak. Nem ritkán magátul is bezáródik ezen sipolynyílás, rendszerint miután epekő üritetett volna ki; de ismét fölfakad, és a' beteg aztán többnyire jobban érzi magát. A' sipoly többnyire a' májtájon ülemlik meg, olykor mégis innét jó távolra esik.

854. §.

Az epesipolynak rendszerinti oka az epének epehólyagban való öszvetorlódásában áll (epehólyag gyülem, hydrops vesicae felleae) melly által az álbordák alatt egy mindjárt eleintén élesen korlátolt, egyenlő, 's hullámozó daganat mutatkozik, melly lassanként nagyobodván, olly fájdalommal jár, melly a' daganat származását is megelőzi, eleintén nem épen nagy, olykor a' daganat nyomására, vagy akkor is kisebbszik, midőn az epehólyag igen telve van, a' mennyiben most az epének egy része a' bélhuzamba ürül, mire ködcsömörféle fájdalomak alatt epés székek következnek. Ezen tünetnyek az epehólyagnak tele voltát eléggé megkülönböztetik a'

májtályogtul. Az epehólyag daganata növekedvén a' benne támadt gyuladással fogva a' hashártyával öszvenő, és fekélyedés által támad azon nyílás, mellyből az epe szivárog. Ezen epetorlódásnak közönséges okai az epekövek. Az epehólyag, vagy epemenet tályog által is kifekélyedhetik, midőn aztán annak fölnyitása után geny epével vegyülve ürül ki.

855. §.

Az epesipoly *orvoslása* először is okának elhárítását kívánja, t. i. az epeköveket; (mellyeknek jelenlétére a' vigyázva bedugott kutasz által győződünk meg) mellyek félre mozdítván, a' sipoly nem sokára magátul öszveheged. Az epekövek elhárítására többnyire a' sipoly nyílásnak tágítása szükség, a' mi bélhúrok, vagy dagadó (Owellmeissel) által legügyesebben eszközöltetik, mert ekként az epehólyagnak a' hashártyával lett öszveforrása nem választatván szét, a' hasüregbe epeöntés sem történhetik. A' sipoly azon fokig tágítassék, hogy azon egy mutatónk által vezérlett magfogó beférhessen, mert ekként lehet a' követ megfogni, és kihúzni, midőn egyszersmind a' fogónak megfordítása által arról meggyőződünk, hogy az epehólyagból semmi sem csipetett a' fogó közé. A' külső sipolynyílást nem kell engedni hogy behegedjen, a' mig csak epekövek gondolatnak jelen lenni, mert máskép a' sipoly újra fölfakad. — A' kövek mind félre mozdítván, a' sipoly rendszerint egyszerű fedő kötözés alatt magátul nem sokára bezáródik, mit pokolkövel vigyázva tett illentés és célirányos nyomás által mozdíthatunk elő. Egyszersmind olly szerek is alkalmaztassanak, mellyek az epe' hegedni hajlandóságát elvegyék, és a' táplálódást ápolják.

C.

Sársipoly.

SABATIER, Mémoires sur les anus contre-nature; in Mémoires de l' Acad. de Chirurg. Vol. V. 592. 1.

DESALUT; Abhandlung über den widernatürlichen After; in chirurg. Nachlass. Bd. II. Thl. 4. 65. 1.

SCHMALKALDEN, Praes. KREYSIG, Diss. nova methodus intestina uniuendi. Viteb. 1798.

SCARPA, anatomisch-chirurgische Abhandlungen über die Brüche. Aus dem Italienischen übersetzt von SEILER. 2te durch einen Nachtrag vermehrte Ausgabe. Leipzig 1822. 258. 1. köv.

SCARPA, neue Abhandlungen über die Schenkel- und Mittelfleischbrüche, nebst Zusätzen u. s. w. nach der 2-ten Aufl. des originals bearbeitet u. s. w. von SELLER. Leipzig, 1822. 218. lap.

F. REISINGER, Anzeige einer von Prof. DUPUYTREN zu Paris erfindenen und mit dem glücklichsten Erfolge ausgeführten Operationsweise zur Heilung des anus artificialis; nebst Bemerkungen. Mit 1 Kupfer. Augsb. 1817. 8.

Nachtrag in Salzburg. medic. chirurg. Zeitung. 1818. Nro. 18. 286. lap.

BROSSE, Beobachtung eines mit der Darm.-Scheere von Hrn. Prof. DUPUYTREN, im Hotel Dieu zu Paris angestellten Heilungsversuches eines künstlichen Afters; in RUST's Magazin Bd. VI. 239. l.

BRESCHET, Anatomisch-chirurgische Betrachtungen und Beobachtungen über die Entstehung, Beschaffenheit und Behandlung des widernatürlichen Afters; im Journal von GRAEFFE und v. WALTHER Bd. II. St. 2. 271. l. und Bd. II. St. 3. 479. l.:

LIORDAT Diss. sur le traitement de l'anus contre nature. Paris 1819.

J. F. REYBARD, Mémoires sur le traitement des plaies des intestins et des plaies pénétrantes de poitrine. Paris 1827.

DUPUYTREN, de l'anus contre nature, des dispositions Anatomiques, des effets, du siege, du pronostic, du diagnostic et du traitement; in Leçons orales de Clinique chirurgicale. T. II. 193. lap.

856. §.

A' sársipoly (fistula stercoracea) azon a' bélhuzam üregével közködő rögzött nyílás, melly által nagyságához képest a' sáranyagnak vagy csak egy része ürül ki, míg annak nagyobb része a' természetes úton mén el, vagy pedig a' hogy csak van a' bélsár, mind ezen nyílás által ürítetik ki, melly esetben ezen baj természet-ellenes, mesterséges seggnek, *alfelnyílásnak* (anus praeternaturalis, artificialis) nevezetik. — A' külső nyílás többnyire kerek, a' bőrnek sugáros redőivel lévén beszegve behuzódott; szélei vörösek, izgatott állapotban vannak; olykor több külső nyílások látszatnak, mellyek egy csatornába vezetnek; a' bőr többnyire az izmokkal erősen öszvenő, csak ritkán fajul el, az izmok által fölemeltetve csatornát képel; a' bél végei olykor közvetlen együve kötötnek a' hashártyával, olykor öszvehuzódnak, és a' hashártya tölcserképü hosszabbodássá alakul.

857. §.

A' sársipolynak és nagyobb fokban a' mű- v. mesterséges seggnek befolyása az egész életműségre igen nagy. A' tápnak (chylus) kifolyta által, melly a' bélhuzamnak csak egy részén hat keresztül, a' táplálódás a' nagyobb étvágy mellett megcsappan, és a' beteg főképp eleintén hirtelen apad. — Minél közelebb esik a' mesterséges segg a' gyomorhoz, annál terhesebbek ezen tünetemények, melty alább t. i. a' csipbélnek alsó részén vagy a' remesén (colon) lévén, valóságos bélsár ürül ki, és a' táplálódás nem szenved annyira. A' bélsárnak szüntelen folyta által a' részek fölevednek, igen fájdalmasokká lesznek: A' bélnek megmeztelenedett része a' hozzá férő lég által megvörösedik, bolyhosságából vesz, de taknyot akarmennyit választani nem szünik. A' mesterséges seggnél a' véghelet csak taknyos, fehér, különbféle sűrűségű nedvek járnak, mellyek t. i. a' vastag belekben választódnak el. A' bélhuzamnak alsó része öszvezsugorodik lassanként, de járatosságát mégis megtartja; — *Begiu* *) azonban alsó darabjának csak nem tökéletes bezáródását és enyészését tapasztalá.

*) DUPUYTREN Leçons orales az id. h. 211. l.

858. §.

A' mesterséges v. műsegg által nem ritkán erőlködés következésében hirtelen, béltüremlet (invaginatio) által pedig lassanként bélszam szármozik, melly gyakorta igen nagyra gyarapodik. Ez többnyire csak az egyik bélvégén támad, többnyire többé kevesbé kúpos idomú, alap lapján öszvehuzódik, csúcsán pedig nyílás látszatik, mellyből bélsár ürül ki. — Az iszamodott rész vörös színű, a' taknyutul szüntelen nedves, többnyire nem igen érzékeny, olykor gelisztaképű mozgás láttatik rajta mint az egyebb bélén, és eleintén olly izgékony, hogy a' legcsekélyebb érintés is visszahuzódást okoz; az erőlködések alatt öregbedik, vizirányos helyzetben pedig, vagy illendő nyomás alatt egészen visszalép. — Azon állandó izgatásra, mellynek az iszam szüntelen ki van téve, ez megvastagodik, olykor a' köztakarékokhoz hasonló vagy épen feketévé lesz. Az iszam azon nyílással, mellyen átcsusszant, öszve is nőhet, sött ki is szorulhat. — Az iszam alsó bélvégből szármozván, belőle csak fehér taknyos nedv folydogál, de a' bélsár ekkor az iszam alap-

jának oldalánál üröng. Ha a' felső és alsó bélvég egyszerre kicsusszant, úgy két dudor van egyszerre jelen, és a' bélsár a' felső bélvégnek központjából ürül.

859. §.

A' sársipoly és a' mesterséges segg olly sebek következései lehetnek, mellyek a' hasüregget meghatván a' beleket is megsértik, ezeknek üszökkel végződő iszamat okozzák; de fenés sérvek, tályogok 'stb. által is okoztathatnak, mi által vagy csak valamelly bél' falának egy része, vagy egész bélbokor (Darmschlinge) elpusztul, és a' közben hogy az elpusztult bélnek körletén a' hashártyával öszvenövés támad, a' szerint gátoltatik meg a' bélsárnak máskénti ürülése az altest üregébe.

860. §.

A' mesterséges seggnél a' felső és alsó béldarab különböző helyzetétül és sajátságátul függ az, valjon az egyedül természet ereje, vagy merész műveszi tett által gyógyulhat e' meg. Az első eset a' következő folyamatok által történik. Az ön magának megfelelő hashártya részével öszveforradó elpusztult bél lassanként a' hasüregbe huzódik vissza, és a' hashártyát magával ragadván, ekként ez tölcserképü üreget képel, melly azon mértékben, mint nagyobbodik, engedi a' felső bélnyílásbul kifolyó tartalmaknak átmenetét az alsóba. Ez azonban azon mesterséges seggnél meg nem történhetik, melly a' hasmeghatotta sebeknél, a' rögzött köldök-, és has-sérvek után képlődik, ha vagy a' sértett bél a' külső sebnak széleivel öszveforradott, vagy pedig a' sérvtömlő a' bonyékkal és hastakarékokkal erősen öszvenőtt, és a' nyulékony sejtszövet, melly a' sérvet más sérveknél környeli, hibázik, tehát a' vele öszvenövő béldarab magát az altest üregébe olly annyira vissza nem húzhatja, mint szükséges, hogy a' tölcserképü üreg képlődhessék, melly t. i. a' két bélnyílások közt föltartaná a' közködést. A' műbeli seggnek ezen gyógyulása ekként a' legkönnyebben megesik, hol csak valamelly bél' falának egyik része rontatott el. De ha azon két bélvégek, mellyek közt egy bélbokor pusztitatott el, úgy egyesülnék egymással, és a' fodor által akként tartatnak egymáshoz, hogy egymáshoz képest többé kevesbé párhuzamosan fekszenek, és hegyes szegletet képelnek, úgy ez által egy *kidülledő közfal* készül, melly az alsó

és felső béldarab közt a' közködést akadályozza. Ha ezen közfalnak dülledése a' béldarabok öszvehuzódása által el nem egyengetethetik, úgy a' bélsár természetes útja visszaállításának egyetlen egy lehetsége, ezen közfalnak elpusztításában áll.

A' béldarabnak visszahuzódása leginkább a' belek mozgásai és a' fodorháznak szívóssága által okoztatik, melly hátulról a' két béldarab nyílásai közt kiálló közfalat a' gerinczoszlopfelé kötelként feszítvén meg, az odaforradt béldarabot visszahúzni iparkodik. — A' mesterséges segg orvoslására a' hanyattfekvés és mozgások milly befolyással lehetnek tehát, ezekből könnyen érthetni. — Dupuytren két esetnek volt tanúja, mellyben a' fodorháznak huzódása által a' béldarabok öszvenövése szétszakasztatván, ekként a' bélsárnak az altest üregébe való kiöntődése okoztatott. — Olly személyek, kik mesterséges seggben szenvedvén, ez természet vagy művészség által szerencsésen meggyógyítatott, más nyavalyából több esztendő mulva történt halála után fölbonthatván, altestükben úgy taláztatott, hogy a' bél vagy rostos-sejt alkatu kötél által függött legyen még öszve a' mesterséges segg helyével, vagy ezen függelékek is megválván, a' bél az altest üregében szabadon lebegett. (Lallemand. Répertoire général d' Anatomie et de Physiologie pathologiques. T. VII. 133. l. Dupuytren Leçons orales az id. h.).

861. §.

A' sársipolynak vagy a' mesterséges seggnek orvoslása elcintén egyedül abban áll, hogy a' bélsár illendő folytárul gondoskodjunk, hogy a' nyílás téppohval fődöztessék be, és minden erre történhetendő nyomás elkerültessék, midőn is a' betegnek jó tápláló könnyű emésztésű eledelék adatnak, és csőrök meg gyenge hashajtók rendeltetnek. Ha kívül több sipolyos menetek volnának jelen, ezeket fölmetzeni szükség, — az izgatást, és a' káros tulajdonságot pépegyvelegek, kötözés közben tisztaság stb. által kell elmellőznünk, és a' kemény merő száraz kérgességeket, mellyek el nem oszlanak, késsel vesszük le. Ha a' nyílás igen gyorsan huzódik öszve, vagy ha a' bélsár nem folyhatik illendőleg, úgy azt nyomszivaccsal vagy késsel kell tágitani, a' mi mégis kevesbé biztos, mivel a' bélnek öszvenövésői könnyen megválaszthatnának; s a' nyílásba eléggé vastag téphenger (bourdonet) dugassék, hogy a' nyílás szűkülése meggátoltassék. A' téphengernek betétele egyszersmind azon egyetlen

szer is, melly által a' béliszam elkerültetik; melly ha mégis szárhoznék, visszatételén kell lennünk, mi ha egyszerre nem diszlenék, ennek tellyesítésén pólyával eszközlött allandó nyomás által törekedünk. A' beteg ezek mellett az ágyban maradjon, és minden erőlködés-től őrizkődjék. A' kiszorult iszamnál a' szűkülés az iszam gyökerénél vigyázva metszessék be. Ha ezen műfogások alatt a' bélsár lassanként természetes útjára indul, ha ez, a' nélkül hogy hasában a' beteg fájdalmat, vagy a' bélsár torlódásától nehezséget érzene, már több ideig diszlik, úgy a' nyílás lassankénti bezáródását nem szükség többégátolni; szálaes (Bougie) betétele által tanacsos mégis az, hogy egy kis nyílás táron tartassék. Ha a' mesterséges seggnek nyílása hirtelen bezáródik, vagy ha talán a' két bélvégék közködésénck nyílásainál a' bélsár igen ösvetorlódik, úgy a' mesterséges seggnek táján erős fájdalmak, az altestnek fájdalmas feszülése, okadás, és a' bélsárféle anyagoknak kiürülése történik a' hasüregbe. Illykor, ha még a' nyílás egészen be nem záródott, ez által a' felső béldarabba érméczes csövet vezetünk, az ösvetorlódott bélsárnak pedig nyomszivacs, vagy bemetzés által utat készítünk.

862. §.

A' két bélnyílás közötti közfal nagy kidorodása miatt az említett orvoslás által gyógyítást nem eszközölhetvén, a' közfalat Dupuytren-től ajánlott *bélollóval* választjuk el. E' célra mind a' két bélvég helyzetét olajjal bekent vastag kutaszokkal vagy ujainkkal szorgalmasan kivizsgáljuk, mire gyakorta a' külső nyílásnak nyomszivaccsal eszközlött előleges tágitása szükséges. Hús bujalkodmányok, mellyek a' béliszamtól jól megkülönböztessenek, étető szerek, lekötés, vagy olló által hárítatnak el. A' bélkét nyílásainak föltalálása gyakorta a' legnagyobb nehezségekkel jár, mivel a' felső béldarabból folyó bélsáryanag által a' közfal mindig az alsó béldarab nyílásához nyomatik és ez végre egészen bezáródik; hounét minél könnyebben föltalálhatni a' mesterséges segg fenekén a' nyílásokat, annál jobb a' jóslat. A' kivizsgálásra vastag kutaszokat (asszonyi hudcsapokot) használván, ha azok a' felső és alsó béldarabba már behozattak, kívül a' testen egyesitessenek, és tengelyeik körül forgatassanak, melly mozgatás a' közfal által gátoltatik. A' bélvégék helyzetéről meggyőződván, a' bélollónak szárai a' két bélvégbe ujon vagy vájkutaszon vezetessenek, akként hogy azok ha bezárva van-

nak, a' közfalból legalább $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyi fogattassék meg. A' betolt fogószárákkal olly fordítás tétessék, mint a' kutaszokkal, hogy ekként meggyőződünk azoknak illendőleg történt behoztokrul. Az olló markolatán lévő csavar által az olló fok számra záratik be, t. i. hogy csak *csékély fájdalom* támadjon. A' fogónak markolatai vaszondarabbal takartatnak be, és T — pályával erősítetnek oda. A' fogó naponként vagy minden másodnap egy-egy kevéssel erősebb és erősebben csavartassék rá. Ha *csékély fájdalom* következik, az jó; a' nagyobb a' fogó tágitását kívánja. A' beteg csak enyhe táplálmányokkal éljen, lágyító csőrék adassanak neki. — A' heves hasfájdalmak ellen olajos vegyíték, csillapító csőrék, borongatások; lobos tünetmények lévén pedig jelen, illendő lobellenes szerek nyújtatnak. Dupuytren tapasztalásai szerint azonban ezen tünetmények csak ritkán következtek be.

Dupuytrennek első bélollójának szárai egymáson kasul vágnak keresztül, zárukól kivéthetnek; a' közegyenes szárákkal készített változtatottat l. Seiler id. m. VI. Tab. 14. Fig. — Liordat emportepiece-je a' közfal nagyobb részének levételeére szolgál. (l. az id. m.)

Reyhard (id. m.) a' közfalat a' felső és alsó bélvég közt fogóval csipi meg, 's azt bélmeteszét elotolván választja meg. A' fogó benn marad, hogy az egymás ellenébe álló bélsébek' öszvehegedése véghez mehessen.

DELPECH'S Enterotom, l. FRORIEP'S Notizen. N. 555. 169. l. — Chirurgische Kupfertafeln. Taf. CCLXVIII.

A' két bélvégek közt lévő közfalat már Desault elősmerte a' bélsár menetelének akadályául, és a' közfal kidudorodását részint a' külső nyílásnak tépdugasszal (tampon) eszközlendő elzárása, részint mind a' két bélvégbe dugott olly kéro segedelmével iparkodott visszatolni, és *csékélyíteni*, mellyeket ő lassaukint egyenesebb irányzatba hozott. Ezen nézet által vezetette Schmalckenalden (id. m.) a' ki álló közfalba egy metszést tett, mellyet ő részint bedugott téphengerek által megtartani, részint vigyázva tett bemetszése által nagyobbítani iparkodott, 's ekként állította vissza a' bélsárnak természetes menetét.

Richerand azt mondja (histoire de progres récents de la Chirurgie. Paris 1825. 52. l.) hogy Physick (1802-ben) fonalat húzott a' közfalon által, és néhány nap mulva, midőn már az egymásnak megfelelő falaknak öszvenövése megtörtént, a' közfalnak megváltását a' beoltott fonalnak helyéig gombolyeg ollóval vivén végbe, ekként eszközlötte légyen a' bajnak gyógyítását.

Lásd:

SABATIER, Médecine Opératoire. Nouv. Edit. par SANSON et BEGIN. Paris. 1824. Vol. IV. 24. l.

SEILER, az id. h. 220 l.

863. §.

Ha a' bélolló a' közfalat már átmetszette, és föloldódik, mi a' 7-dik, 10-dik nap történik, midőn is a' bél falainak megvált darabja az olló szárai közt találta-
tik, úgy a' lágyító csőrök folytassanak, és a' sipolynak bezáródásán csak akkor kell iparkodnunk, ha már a' szék több időtül fogva csöre nélkül is természetes útján megyen. A' sipolynak bezáródása (melly nem ritkán az orvoslásnak legnehezebb részét teszi) a' betegnek nyugalmas helyezete, *mértékletes*, különböző alaku labdával fölkészített nyomó kötözés, és rugalmas sérvkötő által, továbbad pokolkövel tett tapintás, a' sipoly széleinek Dupuytren-től ajánlott tulajdon csíptető ¹⁾ segedelmével végbevitt öszvenyomása, ragtapasz, véres varrat, avagy a' sipoly nyílásánál a' hegedésnek konokul ellent álló takonyhártya egész körének levétele, sőt a' külső takarók egy részének a' nyílás fölött tett elválasztása, 's a' bélnek a' nyílás eleibe tett oda illesztése által eszközöltetik ²⁾. Az illy csekély sipolyos nyílás rendszerint több évekig megmarad, a' mennyiben abból olykor olykor néhány csepp bélsár szivárog, 's végre magátul beheged. Azon esetre, hol a' mesterséges seggnyílás nem gyógyíthatik meg, a' bélsárnak föl vételére különbféle készülétek ajánlottak. A' legegyszerűbb és a' legtöbb esetekben légcélirányosabb olly sérvkötőbül áll, melly labda helyett elefánt csont lemezzel van fölkészítve, 's melly közepén át lévén likasztva, rugalmas gyantából készített henger segedelmével ezüst edénnyel függ öszve, mellyből a' bélsár visszafolyta billentyű által gátoltatik.

1) BRISCHET, az id. h. Taf. III. Fig. 9.

2) COLLIER, in medical and physical Journal by F. FOTHERGILL. 1820. Juni.

D.

A' végbélsipoly.

POTT, Abhandlung von der Gesässfistel: in dessen sämtlichen chirurg. Werken. Bd. II. 217. 1.

DESALUT, Abhandlung über die Operation der Gesässfistel, allgemeine Bemerkungen, Parallele zwischen der Unterbindung und dem Schnitte; im chir. Nachl. Bd. II. Th. 4. 95. 1.

OETZMANN, Diss. de fistula ani. Jenae 1812. 4. c. Tab. aen.

- F. REISINGER, Darstellung eines neuen Verfahrens, die Mastdarmlistel zu unterbinden. Augsburg 1816. 8.
- KOTRE, Darstellung und Würdigung der Curmethoden der Aterfisteln; in RUST's Magazin, Bd. I. Heft. 2. 259. l.
- SCHREGER, über die Unterbindung der Mastdarmlisteln; in dessen chirurg. Versuchen. Nürnberg. 1818. Bd. II. 1. 1.
- T. COPELAND's Bemerkungen über die Vorzüglichsten Krankheiten des Mastdarmes und des Afters; besonders über die Verengerung des Mastdarmes, die Hämorrhoidal auswüchse und die Aterfistel. Aus dem Englischen übersetzt von J. B. FRIEDREICH. Halle 1819. 8.
- C. BELL, Chirurgische Abhandlung über die Krankheiten der Harnwege und des Mastdarmes und deren Behandlung. In Chirurgischer Handbibliothek. Weimar. 1821. Bd. II. 311. l.

864. §.

A' *végbélsipoly* vagy *seggsipoly* (fistula ani) neve alatt közönségesen minden a' végbél közelében eső csöves genyedő menetel értetik, mellynél vagy csak a' végbél külső falát környelő sejtiszövet pusztult el, avagy közösülésben van a' csöves menetel a' végbélnek uregével; a' végbélsipolyok ezen oknál fogva *tökéletes* (fistulae ani completae) és *tökélytelenekre* (fistulae ani incompletae) osztatnak, a' szerint a' mint külső, és a' végbél üregével közködő belső nyílások vagyon, avagy egyedül belső, avagy egyedül külső nyílással bírnak, midőn aztán *tökéletlen belső (kívül vakok)* és *tökéletlen külső (belül vakok)* *végbél sipolyoknak (fistulae ani incompletae interna et externa)* mondatnak. — A' végbélsipolyok ezeken kívül még más különbségekkel is járnak, t. i. a' sipolyos csatorna messzire terjedhet fölfelé; több külső nyílások lehetnek jelen; a' sipolyok a' külbőr alatt messzire terjedhetnek, kérgességek, és keménycdésekkal, idegen testekkel, a' szomszéd részeknek, a' vizelő hólyagnak, a' hudcsőnek, a' méhhüvelynek betegségeivel, magok a' medenczezsontok szuásával járhatnak.

865. §.

A' végbélsipolyok *okai* némelly bélsárral haladó, a' végbél belső hártáját sértő, azt meggyulasztó, genyesztő idegen testek, és olly genyedő aranyeres csomók lehetnek, mellyek által a' végbél belső hártája megromlik. A' sipoly ilyenkor többnyire csak halk menetellel fejlődik ki, a' betegnek alfele több ideig vizket, a' seggnek környékén csomós daganat támod, melly gyakorta csak egy kis nyílással ürülközik, avagy a' sipoly nem

annyira törekszik kifelé, sőt inkább fölfelé terjed, és fönt egy második nyílással az egyenes bélbe bukkanik. *). Avagy pedig a' seggnek vidékén erős lovaglás, kór-áttetelek, vagy a' genynek más helyről ezen helyre történő süppedése által tályogok képülhetnek, melyek a' végbélnek külső falát sejtszövetétől lemezteleníteni képesek. Ezen tályogok olykor bíraltos természetűek, a' beteg általa más betegségek, mellbajoktól 'stb. menekszik meg, olykor pedig mell- és májbajok által okozott, az aranyeres edényekben tolongó, vérbőségnek következményei.

*) SCHREGER, Annalen des chirurgischen Clinicums auf der Universität zu Erlangen. Erl. 1817. 92. l.

866. §.

A' sipolynak tulajdonárul és jelenlétéül a' baj származásának módja a' sipolybul szivárgó bélsáros vagy csupán genyes ömledék', a' bélgöznek azon áthatása, de leginkább a' kutaszás győz meg bennünket.

867. §.

Sabatier, Larrey és Ribes' tapasztalásai szerint a' végbélsipolynak belső nyílása többedén közvetlenül azon hely fölött található, hol a' végbélnek belső hártvája, a' külsővel egyesül, csak ritkán valamivel, de 5. 6. vonalnyival soha magosabban nem; legalább ekként tapasztaltatik a' dolog azon 75. halottban, kiknél Ribes vette vizsgálat alá a' végbélsipolyokat.

Lásd.

Larrey, Mém. de Chirurg. milit. Vol. III. 415. l.

RIBES, Recherches sur la situation de l' orifice interne de la fistule a' l' anus et sur les parties dans l' épaisseur desquelles ces ulcères ont leur siège. In Révue médicale historique et philosophique. Paris 1820. Livr. I. p. 174. l.

868. §.

Ezen az enyimekkel egészen megegyező tapasztalásoknak kell a' sebészt a' végbélsipoly kivizsgálataánál vezetni; melly célbul egy vastagocska kutasz a' gáthoz képest szinte közegyenesleg vezetetik be, 's ekként legalább az asszonyi nemnél, mivel itt kevesbé vagyon behúzódva a' végbél nyílása mint a' férjfiaknál, kiknél ezen okbul a' kutaszt egy kevesse fölfelé kell inkább tartani.

A' kutasz a' sipoly csatornájában, a' nélkül hogy ezt elhagyná, a' végbél alsó vége felé vezettedik, hol is a' sebész a' nyílásra csak hamar rá fog akadni, és a' végbélbe bukkant kutaszt ebbe hozott újával tapinthatja. Sok esetben, ha a' beteg erőlködven végbelét kinyomja, és a' sebész annak redőit egymástul elhúzza, a' sipolynak belső nyílását látni is lehet. A' vizsgálás alatt nem ekként munkálkodván, 's a' belső nyílást a' sipoly fenekén keresgélvén, a' végbélnek fala igen könnyen átfurathatik. Több külső sipolynyílások lévén jelen, azok mind ki vizsgáltassanak, hogy t. i. meggyőződünk, ha valjon egymással öszvefűggésben vannak-e. A' vizsgálások többször tétessenek, oldal helyzetben, előre hajtott derékkal, hanyatt fekvé fölhuzott lábszárakkal, állva. A' sipoly tulajdonságának szorosabb kipuhatolására egyszerűmind a' behurszálcok (Darmseiten, bougies) és befecskendések is használtathatnak. — A' tökéletlen belső sipolyok kitapogatásánál főképen azon hely vizsgáltassék ki, hol a' beteg többnyire fájdalmat érzett, avagy melly helyen légység, keménység, petyhüdség tapasztaltatik, a' vizsgálás pedig ujakkal vagy kutasszal, és ne csak horogképen meghajtott, hanem egyszerűmind egyenes kutaszal is tétessék, mivel a' sipolynak csatornája gyakorta fölfelé terjed *). (865. §.). Azon hely, melly a' seggtájon kemény és fájdalmasnak találtatik, a' kívül vak sipolynak fenekét mutatja. A' bőrnek színe e' helyt rendint változott, és megnyomván ezt, a' végbélbe geny ürül. Gyakorta azonban ezen jelek hibáznak, a' beteg egyedül csak fájdalmat érez.

*) SCHREGER, az id. h. 98. l.

869. §.

Azon végbélsipolyoknak *orvoslása*, mellyek csak belső nyílással bírnak, a' zárizomnak, és a' sipolymentel meg végbél közt lévő közfalnak átmetszése által lehetséges. Ha bár a' sipoly csatornája magasabbra terjed is, a' körtéret mégis bizonyosan elkerültetik, ha a' fölhasitást a' belső nyílástól kezdjük; mit számos tapasztalások bizouyítanak, 's mi egyszerűmind bizonyosságul szolgál, hogy a' végbélsipoly műtételének legfontosabb mozzanata a' zárizomnak megosztásában áll, melly által a' végbélben történendő bélsárnak öszvegyüvése meggátoltatik, és a' sipolyfalnak öszvehegedése lehetségesé lesz. — A' tökélytelen külső végbélsipoly a' közfalnak említett átmetszését nem mindenkor kívánja, mert ha

ennél a' genynek illendő folyama ápoltatik, a' végbélnek lemeztelenedése nem halad azon fokig, hogy a' sipolyfalnak a' szomszéd részekkel történendő öszvehegedésén kétkedni kellene. A' végbélsipoly műtételét azonban elenjavallottnak kell tekintenünk, ha az helyettes (vicariirend) elválasztó életmű gyanánt szolgál, melly által más bajok enyhíthetnek, vagy meggátoltatnak (ilykor a' betegnek bajain a' sipoly külső nyílásának tágitása, annak tisztántartása által segítünk', az orvosláshoz a' betegnek környülményeihöz szabott előkészület nélkül soha se fogjunk) úgy akkor is ha a' sipoly a' medencze-csonatok, vizellőnyolag, düllmirigy, méhhüvely 'stb. más betegségekkel, avagy tüdővésszel és gyógyíthatatlan májbajokkal szövődnek, mellyek a' sipoly műtétele által el nem háritathatnak. — Azon végbélsipolyok is gyógyíthatatlanoknak tartatnak, mellyek igen régiiek, számos nyílásokkal, bürükkel (Brücke) és kérgességekkel kapcsoltak, hol a' gyógyításra sokat le kellene a' seggvidéki részekből szeldelni, és hol a' belső nyílást nem érhetni. — Ha már a' sipoly régtől fogva tart, a' műtétel genykutacsok előleges föltétele nélkül meg ne tétessék, nem különben ha a' sipoly és közelső részek igen meg vannak dagadva és gyuladva, a' műtételt egész ezen tüneteknek eloszlásáig szükség halasztani.

870. §.

A' végbél tája körül képülő tályogok vagy lobtermészetű, mélybe hatók (phlegmonos) korlátoltak, kopogó fájdalommal járók; vagy mint kis nem igen fájdalmas csomók csak halkkal támodnak; — avagy végre a' végbél falának előjárt átrontatása után az ugyan akkorilag öszvegyülemelő bélsár és geny által képülnek, megszire terjednek, és gyakorta, főkép rosz nedvvegyületű emberekben pusztító genyedést, és fenés romlást okoznak. — Az első esetben nadályok és lágyító borogatmányok alkalmaztatnak, a' képült tályogok pedig gerelybökés által jókor fölnyittatnak, hogy t. i. ekként a' végbél körül lévő sejtiszövetnek pusztulása elmellőztessék, és ha a' csatorna a' végbéllel miucsen öszveköttetésben, úgy várhatni, hogy egyedül fedő bekötés, és lágyító borogatások által; avagy régi illy nemű sipolymenteknél lobgerjesztő befecskendések által eszközölthetik az orvoslás. — A' kemény, kevéssé fájó csomóknál hasonlókép lágyító borogatások, és olvasztó tapaszok használtatnak, mellyek ha már egyszer meglágyultak fölmetszetnek, 's az egyebb orvoslás az előbbeni módon vezéreltetik. —

Egyedül ha a' belőlről vak végbélsipolyoknál a' végbélnek külső fala jó darabnyira le vagyon pusztúlva, kívánatik a' közfalnak átmetszése, a' sipolymentel és végbél között. — Ha a' végbél tájon nagy tályogok képültek, ha bár a' végbél falának átromlásán meg vagyunk is győződve, elegendő nagy nyílás készítessék (de nem keresztmetszés, melly egyszersmind a' végbélnek falát is áthatítja) a' genynek szabad folyam tárassék, az erők állapotjokhoz képest ápolttassanak; és később, ha már a' sipolyos mentel jobban öszvehuzódott, a' sipoly és végbél közt lévő közfal megosztása eszközöltessék.

Lásd. SABATIER, Médecine opératoire. Nouv. Edit. 1822. Vol. II. 309. lap.

871. §.

A' végbélsipolyok műtételeinek szokott ntmódjait a' metszés, és lekötés teszik; mivel a' régiebb izzó tűzzel és étető szerekkel eszközöltött gyógybánások félretettettek, és a' sipolyok kimetszését azon esetekre korlátozzuk, hol azok kőkemes, rákos elfajzással járnak.

872. §.

A' végbélsipolynak metszés által eszközözendő műtételére számos eszközök gondoltattak, a' millyek a' fecsmeteszek, (syringotomus) a' rejtett kusztorák, Pott, Savigni, Remm, Dzondi, 'stb. sipolykései. A' sipolyfal átmetszése azonban legegyszerűbb és legbiztosabban egy közönséges egyenes kusztora, vájkutasz vak vég nélkül, és egy fa vezérsiv (gorgeret) által vitetik véghez. — A' beteg miután végbele csőre segedelmével kitisztított, és a' sipolynak helye a' szőröktől letaroltatott, úgyán vagy asztalon sipolyos oldalára fektetik, szenvedő részének czombját kinyujtván, a' másikat pedig mendenczéje felé huzván. Az olajjal bekent vezérsiv ezen a' végbélbe dugatik egész a' sipoly belső nyílásának fölibe, t. i. ha talán vagyon illy jelen, a' vezérsiv vájátát, a' sipoly oldala felé igazítván. Erre a' vájkutasz a' sipoly csatornáján végig vezetetik, 's belső nyílása a' vezérsivhöz alkalmaztatik, mit világosan érezhetni, ha a' műtevő egyik kezével a' vezérsivet, a' másikkal pedig a' kutaszt fogván, azokat egy más felé mozditja. A' kutasz ezennel segédnek adatik által, ki egyszersmind a' seggpofát is megfeszíti, a' vezérsivet a' műtevő maga tartván, azt a' kutaszhoz jól odanyomva, midőn aztán a' kutasznak vájulata szerint egyenes kusztorát tol

a' sipolyba egész a' vezércsívig, mellyet visszahuzván vele mind azon részeket átmetszi, mellyek a' kutasz és vezércsív közt fekszenek; mi hogy megtörtént abból tudhatni meg, ha a' megtett metszés után a' kutasz és vezércsív a' nélkül hogy kölcsönös érületökből kitérték volna, a' sebből együtt és egyszerre húzatnak ki. — A' sipolyos csatorna a' belső sipolynyilásnál magosabbra haladván, némelleyek tanácsa után, a' mutató ujon tompa olló vitéssék a' sebbe, 's a' visszamaradt közfal ezzel metszessék által; a' mi mások és magam tapasztalásai után mégis nem elkerülhetetlenül szükséges (826. §.) — Hol a' belső sipolynyilás igen mélyen van, ott egy finom hajtható ezüst vájkutasz vezettethetik a' sipolyon keresztül a' végbélbe, mellynek vége a' mutató ujnak segedelmével vezetetik ki a' végbélből, mire a' kutaszon fekvő részek az ennek völgyébe vezetett kusztorával metszetnek által.

A' végbélsipoly belső nyilásának helyéről teendő további tapasztalásoknak kell bebizonyítani, ha az mindig akként van-e mint (867. §.) mondatott; és azt is valjon a' belső nyilástul tett sipolyfálnak áthatása a' gyógyításra elegendő-e, ha bár a' sipoly-csatorna magosabbra terjed is.

873. §.

A' belőlről vak sipolynál a' vájkutasz a' sipolynak egész fenekeig vezetetik, a' végbélbe hozott vezércsívhez nyomatik, és a' közfal egyenes kusztorával metszetik által akként, mint az előbbeni esetben.

874. §.

A' véghez vitt műtétel után, ha már a' seb illendőleg kitisztítatott, a' balkéznek mutatója a' végbélben egész a' sebnek felső végeig vezetetik, és aztán kutasz vagy magfogó segedelmével olajba mártott kéro dugatván be, ez a' seb szélei közé egész hosszában alkalmaztatik. Ezen módon annyi kéro tétetik a' sebbe, a' mennyi csak ennek betöltésére szükséges. Végre egy elegendőleg vastag kéro a' végbélbe dugatik, annak akadályozására, hogy a' seb szélei közt fekvők helyükből ne táuljanak; erre egy téppoh tétetvén, ez ragtapasz segedelmével erősítetik meg, mellyre nyomadék alkalmaztatván, az egész T-pólyával erősítetik a' testhöz. A' betegnek miután oldalvást fektetett volna, mákonynemű szer (opiatum) adatik, a' sebekötés pedig miután a' végbél langyos vízzel kiöblintetett volna, mindannyiszor megújítatik, valahányszor székre kénytetik a' beteg (mel-

lyet minden 24. óra alatt szükség sűrgetni), a' kötözés azon vigyázattal tétetik, hogy a' következőknél a' kérok nem mártatnak olajba, és azon arányban fogyasztassanak, mint a' seb husszemölcsökkel telik, a' kéroket természetesen mind inkább kevesbé mélyen dugdosván, a' sebbe. A' sebhegedés pokolkövel vigyázva tett éregetés által mozdítatik elő.

Pou teau és másoknak azon véleménye, hogy a' végbél-sipolyok metszéssel eszközlött mütétele után a' sebkötözés szükségtelen és ártalmas legyen, valóban megvetendő, mert a' tapasztalás tanítja, hogy az áthasított közfalnak szélei bekötés nélkül részenként könnyen öszveforranak, és a' sipolyos menetel nem záródik be. — A. Cooper. (Lectures on Surgery. Vol. II. 333. lap.) a' mütétel után száraz kéro tessen a' sebbe, másodnapra pedig erre lágyító borogatmányt alkalmaz; két egész három napig a' kéro kiesik, midőn aztán többször szükség a' sebbe kutaszt tolni, hogy t. i. annak öszvehegedése megakadályoztassék; — a' borogatások folytassanak tovább is, és ha a' husszemölcsök már sarjadoznak, a' kéro ismét tétessék be. mivel az illy gyógybánás által sok fájdalomtul, a' nagy gyuladástul és bő genyedéstul megnekedzik a' beteg.

875. §.

A' metszéssel eszközlött mütétel alatt és után következő tünetmények jelenhetnek meg: nagy vérzés, nagy vagy igen csekély gyuladás, bő genyedés, ködcsömör, hasmenés, hufyfolakadás, és székeröltetés.

A' *heves vérzés*, ha talán a' vérző edény le nem köttethetik, avagy ha az fanyar szerek alkalmazatára meg nem áll, téptömeget (tamponade) kíván, melly célra erősen öszvegöngyölített tépdugasz (Charpiepfropf) két erős fonallal keresztben öszveköttetvén, ez egész a' vérző edényen fölül a' végbélbe dugatik, a' végbélből ki-függő fonalak közé aztán annyi más tépdugaszok tétetnek, a' mennyi csak a' végbélbe fér, s erre az első dugaszról függő két fonal végei kűnt a' seggen jó ráhurkolva öszveköttetnek. Az asszonyoknál egyszersmind a' méhhüvely is kidugaszoltatik.

A' *nagy gyuladás* a' bekötés tágitásán vagy félre-mozdításán kívül hideg borogatásokat, nádalyokat, lágyító csőréket, olajos gyógyvegyitékét, stb. a' *bő genyedés* célirányos erősítő orvoslást; — a' görcsös ködcsömör mákonyos olaj vegyitékét, lágyító csőréket, és meleg borogatásokat; — a' nagy has menés nyákos szerekét mákonnyal; — a' *hufyrekedés* a' hudcsapnak alkalmazatát, a' vizelő hólyag vidékére tett meleg boroga-

tásokat, csillapító szereket, és csőrétet kívánnak, melly utolsók a' székl' erőltetésnél is javalltatnak.

876. §.

A' *végbélsipolynak* *lekötése* (ligatura fistulae ani) abban áll, hogy a' végbélt a' sipolytul választó egész közfal egy fonal segedelmével öszvehurkoltatik, és halkkal mind inkább szorosabbra hurkolandó hurkolt lekötés által átmetszetik, midön is azon arányban, a' hogy a' sipolyfal megválasztatik, heged öszve fölülről aláfelé a' sipolynak átmetszett része. A' végbélsipoly' lekötésénél a' bánásmód a' sipoly székehez és tulajdonához képest különbözik. A' lekötésre többszörösen öszvetett kender- vagy selyemfonalak, avagy selyemsujtás (geklöckelte seidene Schnur) legalkalmasabbak, és a' sokaktul ajánlott ezüst vagy ólomsodronynak elejbe tétetnek.

877. §.

A' tökéletes végbélsipolynál, mellynek belső nyílása nem igen magasán áll, a' végbélbe a' sipolynak csatornáján által hajlékony ólom kutasz vezetetik, melly az abba dugott bal mutató uj segedelmével huzatik ki onnét; a' kutasznak kihúzta után az ennek fülébe huzott fonal marad ekként bent. A' tökéletes sipolyoknál ezeken keresztül bélhúrok is huzathatnak a' végbélbe, mellyek segedelmével fonal öltethetik be.

878. §.

Olly tökéletes, vagy belől vak sipolyok lekötésére, mellyek igen magasra terjednek, *Desault*, *Reisinger* és *Schreger* különös készüléteket ajánlottak, mellyek közül a' *Reisinger*é érdemli meg az elsőséget; ez ezüst csövekbül, tompa, és szúrscap hegyű, a' csövekbe illő kutaszokbül, egy előlrül gomboccsal (*Knöpfchen*) és hátul füllel végződő óratollbul, és végre mozgékony vezércsivü fogóbul áll.

879. §.

A' tökéletes sipolynál *Reisinger* készülétével következőkép bánunk.

A' beteg főlebb a' sipolymetszésnél említett helyzetbe rendeltetvén, az ezüstcső, a' kutasz bele lévén tolvá, a' sipolyon keresztül a' végbélbe dugatik, a' művész ekkor a' beteg végbelébe dugott ujjával győződjék

meg arról, hogy a' cső a' végbél ürébe három vonal-nyira nyomult legyen be. Erre az olajjal bekent fogó vezérsíve nélkül a' végbélbe vezetetik, szárai fölnyittatnak, és valamivel mélyebben tolatik be, úgy hogy a' cső a' fogónak szárai közé jutván, ezzel amaszt meg lehessen fogni. Ekkor a' segéd a' csőből kihúzza a' kutaszt, és a' lekötő fonallal fölkeszített óratollat tolja a' csövön által a' végbélbe. Ezek ekként megtörténvén, a' műtevő a' fogót a' csőrül lecsusztatván, azzal az óratollat megkapja, 's a' fogót bezárva húzza ki a' végbélből, ezzel együtt az óratollat is, az ennek fülébe huzott lekötő fonal az óratollat követve a' végbélből kiérkezik, a' cső pedig félremozdítatik.

A' *végbélhüvelysipolynál* a' cső a' hüvelyen és a' sipolynyláson a' végbélbe vezetetik keresztül, a' többi műttétel egészen úgy történik, a' hogy imint mondók.

880. §.

A' belőlről vak sipolynál a' kutaszával fölkeszített cső a' sipolycsatornán végig egész ennek feuekeig tolatik, a' tompa kutasz félre mozdítatván, helyibe a' szűr-csap-hegyü tolatik, a' nélkül hogy ez a' csőből kibújna. Erre a' fogó a' vezérsívvél tár száakkal dugatik a' végbélbe, a' csőnél körülbelöl egy ujjal magasabban, a' két eszközök bent lévő végei egymáshoz közelitnek olykép, hogy a' cső a' fogószárok közti térbe jusson. A' segéd erre a' szűr-csap törének hegyét a' csőből kitolja, mi által a' végbélfal átszuratván, a' szűr-csap törének hegye a' fogó szárai közt, a' vezérsív felé nyomatik, úgy hogy ez a' fogótul valamennyire eltávozzék. Midőn emigy a' cső a' vezérsívhez nyomva tartatik, a' segéd a' szűr-csap törét vagyis szivét kihúzza, a' fogót tartó kéz mutatójának segedelmével a' vezérsív visszahúzatvan, a' fogótul eltávoztatik, melly is ez által ekkor öszvecsukódván, a' cső a' fogó segedelmével megfogatik. Ekkor az óratoll a' csövön által bedugatik, és a' műttétel hátra lévő része úgy tétetik, miut már megmondattott.

881. §.

A' bevezetett zsinórnak két végei egy kis ezüst csőnek két nyílásaiba húzatnak, és egyszerű csomóval és bokorra oly módon köttetnek öszve, hogy a' beteg egy kis nyomást érezzen ugyan, de ne fájdalmat.

Az első napokban nyugalmasan tartsa magát a' beteg, később dolgai után láthat. Minden harmad negyed

nap húzassék a' zsinór öszve a' mondott érzelemmérték-
höz képest, gondoskodjék egyszersmind az orvos, hogv a'
betegnek naponként lágy széke legyen. Nagy fájdalom
támodván, a' lekötés tágitassék meg, egyebként a' más
váratlan esetek akként orvosoltatnak, mint a' metszési
műtétnél megmondattott. Ekként bánunk a' beteggel
mind addig, mig csak a' sipolynak közfala meg nem vá-
lasztatik. A' zsinór szétszakadásának meggátlására, a'
harmadik vagy negyedik hét végével a' régi végéhez új
zsinór köttetik, és ez huzatik be amannak helyébe. Mi-
után a' közfal a' zsinór által ketté választatott volna, több-
nyire egy kis hasadék marad, melly egy darab ideig ge-
nyed, de száraz tépettel kötvén be a' genyedő helyet,
végre ez is beheged.

882. §.

A' *metszésnek* vagy *lekötésnek* külömeit tekintvén,
ezen utolsó műtétel rendszerint csekélyebb, vagy épen
semmi fájdalommal sem jár, az orvoslás ugyan valami-
vel tovább tart, hanem a' beteg gyógyítás közben fölle-
het, járhat; vérzéstül mellette félni nem lehet, és az
igen magasra terjedő sipolyoknál is alkalmaztathatik. A'
végbélsipolyoknak lekötéssel eszközözlendő műtétele tehát
nevezetes előkelőségekkel bir, és főkép olly esetekben
javalltatik, hol a' sipolynylás magasan áll, hol az aranye-
res edények igen ki vaunak tágulva, és olly egymiknél,
kiket a' hasmenés igen gyakorta jár. Több sebész szük-
ségtelennek mondja ugyan a' metszés-műtétel után az em-
litett bekötést, de a' tapasztalás megczáfolja ezen véle-
ményt, és a' sebbekötés szükség fog lenni, ha vérzés jele-
nik meg. — Ellenben a' végbélsipolyok metszés-műtételel
sikeresen fognak gyógyítani, ha nyilásuk nem ma-
gosan rejtezik, ha több mellék menetelek vannak, ha
a' végbél nagyobb terjedetre meztelen, és a' sipolynak
nyílása a' seggtől messze esik.

883. §.

A' kívülről vak sipolyoknál, ha már a' 868-dik §-
ban fölhozott tüneteményekből a' sipolynak fenekére rá
ösmert a' sebész, ez kívülről bemetszetik, mire az egyebb
orvoslás akként men véghöz, mint a' tökéletes sipo-
lyoknál.

E.

Húgysipoly.

DESAULT, auserlesene chirurgische Beobachtungen. Bd. 11. 12. Frankfurt. 1806. 343. l.

BERLINGIERI, Abhandlung über die Verengung der Harnröhre und ihre Folgekrankheiten. Abschnitt IV. u. V. in HARLES neuem Journal. Bd. 1. St. 1.

J. HOWSHIP, praktische Bemerkungen über die Krankheiten der Harnwerkzeuge. Aus dem Englischen. Leipzig 1819. 8. Mit 4 Kupfern.

CHOPART, Traité des maladies des voies urinaires. Nouv. Edit. par FELIX-PASCAL. Paris 1821. Vol. II., 269 l. köv.

C. BELL, az id. b. 184. l. köv.

884. §.

A' *húgysipoly* vagy *vizelletsipoly* (fistula urinaria) neve alatt tulajdon értelemben hosszú 's szűk fekélyek értetnek, mellyek a' vizellő utak valamelyik részébe nyílnak. Azonban az ezekhez közel eső sipolyok is ezen névvel neveztetnek. — A' vizelletsipolyok ezen oknál fogva a' végbélsipolyokhoz hasonlólag *tökéletes* és *tökéletlenekre* osztatnak, a' mint t. i. belső a' vizellet utakkal közködő, és külső avagy egyedül csak külső nyílással bírnak. A' tökéletlen húgysipolyok vagy *belső*, vagy *külső* tökéletlenek.

885. §.

A' húgysipoly külső nyílásának a' gáton, a' borékon, a' monyon, az alfelen, a' czombokon, ágyékon, altesten, méhhüvelyen, vagy végbélben lehet helye; a' belső pedig a' vesékkal hudvezédekkel, vizellő hólyaggal, és hudcsővel áll öszveköttetésben. — A' sipolyos menselek irányzata jobbadán görbe, nem ritkán több külső nyílások vezetnek egyetlen egy belsőbe, csak ritka olly eset, hol több külső nyílás ugyanannyi belsőbe vezetne. A' sipolymentelek falai többnyire igen kemények, és a' kérgességük messzire terjednek.

886. §.

A' *tökéletlen külső vagyis álhúgysipoly* (fistula urinaria incompleta externa seu spuria) többnyire a' hud-

cső csatornájának közelében tályogok és fekélyek által származik, mellyekben a' geny öszvegyülemedvén, különböző irányok felé süllyed, és a' hudsövet vagy vizellő hólyagot környelő sejtszövetet elpusztítván, öblös fekélyt készít, melly a' természet gyógyerejének hatalmasan ellenáll. Ezen sipolyok keményedésekkel, a' medenczecsontok szuvával 'stb. szövekezhetnek; és az előrement tünetenyeken kívül az által bélyeglik magokat, hogy belőlök soha húgy, a' hudsöbül pedig soha geny nem folyt; és hogy a' sipolyos csatornának kivizsgálása alatt a' kutasz a' hudsöbe, vagy vizellőhólyagba nem hat, avagy az ezen részekbe hozott hudsapba nem ütődik.

887. §.

A' tökéletlen belső hudsipoly (*fistula urinaria incompleta interna*) jobbadán a' hudsöu származik, ritkán a' hudvezédeken, vagy vizellőhólyagon, és külső okokból származott erőszakoknak, a' vizellet fölakadásának, vagy beszorúlt könek következelme. A' kórhatárzat az előrejárt tünetenyeken alapszik, mellyet elősegitenek a' vizelés közben vagy után érzett fájdalom, a' hudsöbül szivárgó véres vagy tiszta geny, de leginkább azon daganat, melly vizelés közben nagyobbodik, nyomás által kisebbszik, vagy el is tűnik; mire a' hudsöbül gennyel vegyült vizellet folyik, avagy a' sejtszövetbe történő határozatlan húgykiöntődés tapasztaltatik.

Olly embereknél, kik kicsapongó életöknél vagy más oknál fogva el vannak gyöngülve, nem ritkán mindenelőjárt fertezés nélkül takony kezd el szivárogni hudsöjökbul, a' hudsönek valamelly részén daganat támad, melly genyedésbe menvén által, fölfakad, és a' vizelletnek új utat nyit, a' nyíláson a' takony folyton szivárog, hanem szűkülés nincsen jelen. A' hudsönek elpusztulása a' takonyhártyának kifekélyedése, vagy a' barlangokban képült tályogok által megyen végbe.

A. COOPER, über die unnatürlichen Oeffnungen in der Harnröhre; in chirurgischen Versuchen. Deutsch. Weimar. 1821. Abth. II. 340. lap.

888. §.

A' tökéletes húgysipoly (*fistula urinaria completa*) az e' fajta sipolyok közt leggyakrabban fordul elő; belső nyílása a' vesébül, hudvezédekbül, hólyagbul vagy

hudcsőből kezdődik, a' külső pedig, melly a' belsőtől gyakorta igen távol esik, az ágyékon, a' fanciesontok fölött, a' lágýékon, a' gáton 'stb. találtatik; avagy a' vizellő utakbeli nyílás a' végbéllel, a' remesével, a' némbereknel a' méhhüvellyel közösül; avagy az altest üregébe nyílik, melly esetben a' hasüregbe halállal végződő vizelletöntődés történik. A' tökéletes húgsipolyok többnyire húgyföladásnak, a' vizellőhólyag sérelmének, repedésének következelmei, avagy tökéletlen külső vagy belső sipolybul szármoznak. Azon sipolyok, mellyek a' férjfiaknál a' végbélbe nyílnak, olykor a' kőmetszés műtétele után szármoznak; valamint a' méhhüvellyel közösülésben állók nehéz szülések, avagy a' méhhüvelynek kifekélyedése után. A' végbélnek és méhhüvelynek rákja is képes húgsipolyokat okozni. — A' tökéletes húgsipolyok a' következő tünetenyekkel bélyeglik magokat: a' vizelletürülés által, melly a' sipoly a' vizellő hólyagbul szármozván, szüntelen tart, ha pedig az a' hudcsőből veszi eredetét, csak vizelés alatt tapasztaltatik; melly ürülés mégis nincsen mindenkor jelen a' tökéletes húgsipolyoknál, mert ha a' sipolymentel igen szűk, a' hudcső pedig nincsen bedugulva, a' vizellet egyedül ezen utolsó által foly; a' hólyagsipolyoknál pedig, ha ezeknek csatornája igen szűk és görbült, nem ritkán, csak midőn vizelletét bocsátani erőlködik a' beteg, foly az a' sipolyon keresztül. Az is a' sipolyos csatornának tulajdonátul függ még, valjon a' bele dugott kutasz a' hudcsőbe vagy hólyagba tolt hudcsappal érintetbe hozathatik-e, vagy sem? A' sipoly a' méhhüvellyel vagy végbéllel közösülvén, a' vizellet ezen csatornákbul szivárog, avagy az ezen részekbe dugott ujjal érezni lehet a' sipoly-nyílást, vagy a' hólyagba dugott kutaszt egyedül. A' sipoly a' végbéllel lévén közösülésben, a' vizellet ezen keresztül szivárog ki, avagy bélsáros anyaggal van bemocskolva a' húgy. — Ezen sipolyok kevesbé állandó tünetenyei közé tartoznak: keményedés a' sipolyos csatorna menetele szerint, avagy a' gátnak egész terjedetén, gyuladás, rosz genyedés, kicsucsorodott hús a' sipoly nyílása körül, elerőtlenedés, kisoványodás, aszláz 'stb.

889. §.

A' vizelletsipolyok *jóslata* a' sipolynak helyétül és kifejlődésétül, a' beteg egészégi állapotjátul, és sipolyaival öszvefüggő betegségeitől függ. — Olly tökéletes sipolyok, mellyeknek belső nyílása állományvesztéssel

nem jár, könnyebben gyógyulnak mint ollyak, mellyeknek belső nyílása állomány vesztességéből támadt; a' hudsőnek sipolyai ugyanazon egyebb környülmények közt könnyebben orvosoltatnak mint a' vizellő hólyagéi. Hol a' hudsőnek csatornája nevezetes változást szenvedett, igen megszűkült, vagy egészen bedugódott, és újra nem nyitthatik ismét föl, ott a' gyógyítás lehetetlen. A' végbéllel vagy méhhüvellyel közösülő húgysipolyok rendkívül terhes gyógyításuak, sőt gyakorta gyógyíthatatlanok is. Az erőknek rossz állapotja kétséssé teszi a' jóslatot.

890. §.

A' tökéletlen külső sipolyoknak *orvoslása* a' sipolyos fekélyek közönséges gyógyelvéit kívánja. Ollykor már az illendőleg alkalmazott nyomás is elég az orvoslásra, sokszor a' sipolynak tágitása szükséges kúpmetszés által, mellynek hegye a' hudső vagy vizellőhólyag felé legyen igazítva, a' genynek fészke tétessék tárrá, minden mellék menet nyitassék föl, és a' genynek tár ut készítessék. Kérgességek lévén jelen, oszlató pépegyvelegek, és érlelő szerek alkalmaztassanak. Ha pedig csontszuval jár a' sipoly, avagy ha valamelly köz bajjal szövetezik, úgy az orvoslásnak is a' közszabályok szerint kell módosítania.

891. §.

A' tökéletlen belső 'húgysipolyok hudsapnak alkalmazatát kívánják, mellyet gyakorta, ha a' hudső szűkülve vagon, a' szálacsok használatának kell megelőzni; a' hudsapnak közepszerű vastagságának kell lenni, melly másként a' hudsőnek csatornáját igen kitömné, avagy a' vizellet kifolyhat mellette. — Ha a' sipoly régi már, és gyógyítása ekként meg nem történhetik, akkor illendő bemetszés által a' tökéletlen sipoly tökéletessé változtassék, mi a' messze terjedett húgyszüremeknél (Harninfiltration) is szükség, midőn több bemetszések is tétetnek, hogy a' haladó fezés pusztulásnak a' vizellet' kiszivárogtatása által gát ejtessék.

892. §.

Olly tökéletes húgysipolyok, mellyek a' vesékkal vagy hudvezédekkel közösülnek, minden gyógysegedlelnek ellenállnak, ha csak valamelly idegen test je-

lenléte, avagy a' vizelletnek a' hólyagbul való meggátolt akadályá által nem ápolitnak, melly esetben talán a' hudcső természetes nyilamának visszaállítása avagy az említett idegen testeknek elhárítása könnyebbitheti a' gyógyítást.

893. §.

A' tökéletes hugycsősipolyoknál, mivel többnyire a' hudcsövek szűkülésével vannak öszvekapcsolva, az első javallás ezen csatornának egész természetes nyilamáig halkkal eszközözendő kitágításában áll, a' mi rugalmas szálacsok (Bougies) és érméczes hudcsapok által vitetik végbe. — A' bedugott hudcsap által, melly T-pólya segédelmével tartatik a' testhöz, a' vizellet ürítetik ki, valahányszor csak az meggyülekezett a' hólyagban. — A' rugalmas hudcsap alkalmazatát azonban nem csak szükségtelennek, hanem károsnak is tartják sokan.

Ezen gyógybánás mellett ügyelni kell a' talán sipollyal kölcsönös viszonyban álló betegségre; a' részek különös tisztaságban tartassanak; a' sipolyt környelő részek fölbősült állapotja langyos félfordók, nádályok, borogatmányok 'stb. által csilapitassék, a' beteg csüggedt erejének állapotja erősítessék, a' talán sipolyba jutott idegen test hárítassék el.

Azon ellenvetések, mellyeket Hunter, B. Bell, Richter és mások a' hudcsősipoly orvoslásában a' hudcsapnak alkalmazata ellen fölhoznak, ezek: a' hudcsapnak, hogy a' célznak megfelelően, a' hudcsövet egészen ki kell tölteni, mi által a' sipolynak szélei egymástul eltávoztatván, akként öszvehegedésük is meggátoltatik; ha pedig igen vékony a' hudcsap, akkor a' hugy mellette szivárogván el, a' sipollyal érületbe jő; továbbad a' hudcsapnak benmaradása sok betegeknek igen terhes, 's állandó izgatása által ártalmas, és a' tapasztalás is azt tanítja, hogy a' hudcsőnek sipolyai, ha a' hudcső természetes nyilamát visszanyerte, a' hudcsapnak alkalmazata nélkül is begyógyulnak. — Mivel azonban a' tapasztalás az ellenkezőt hasonlókép tanítja, azért, hol a' belső sipolynylás igen kicsiny, a' hudcsapnak alkalmazata a' betegre nézve igen terhes, sőt olykép lehetetlen is, hogy általa a' hudcsőnek csatornája egészen kitöltetvén, ekként a' húgynak érülése a' sipollyal meggátoltassék, illy esetekben ugyan hagyján maradjon el a' hudcsapnak alkalmazata; az ellenkező esetekben azonban, és hol azt vesszük észre, hogy a' belső sipolynylásnak öszvehegedése hudcsősűkülést okozhatna, ott lehet és kell is a' rugalmas hudcsapnak alkalmazatát megkísérteni. — Egyedül a' fekélyedésbul származott szűkülés nélkül való sipolynál (813. §.) megvetendő a' szálacsok, és hudcsapok használata, hol ezek a' fekélyedésre való hajlandóságot, a' helybeli és közönséges izgatást csak öregbíték. Belőlről az erők állapotjához szabott szerek alkalmaztassanak.

Lásd.

B. BELL, Lehrbegriff. Thl. II. 258. l.

DESAULT, az id. h. 351. l.

RICHTER, Anfangsgründe. Bd. VI. 338. l.

ZANG, Darstellung blutiger, heilkünstlerischer Operationen. Bd. III. Thl. 2. 327. l.

A. COOPER, az id. h.

894. §.

Ha bár a' hudső természetes nyilamát visszanyer-
vén, ennek ellenére a' sipolynak gyógyulása még sem
történhetnék meg, és ennek oka a' sipoly kérges, vagy
másféle tulajdonságában rejteznék: akkor a' sipoly egy
beléje dugott vájkutaszon, melly a' hudsőn keresztül
a' hólyagba dugott hornyos kutasznak vájulatával érin-
tetbe hozatott, kusztora segedelmével akként tágitassék
ki, hogy a' seb tölcserképű legyen, és hegyével a' si-
poly belső nyílása felé tekintsen. Több sipolynyílások
lévén jelen, ezek mindannyian a' vájkutasz és kusztora
segedelmével eggyé választatnak. A' belső sipolynyílás-
nak szélei igen kérgesek lévén, ezek megkarczoztatnak,
és a' seb, ha hogy azt a' sipolynak helye a' hudsőn
megengedi, véresen egyesítetik; avagy ha ez nem lehet-
séges, a' seb tépettel, vagy pedig vászoncsikkal olykép
tömessék ki, hogy ezek egész a' hudsőnek sebeig, de
a' hudsőbe ne érjenek, mire ragtapasz és T-pólya sege-
delmével erősítenek meg; az egyéb orvoslás pedig a'
közönséges szabályok szerint úgy vezéreltetik, hogy a'
kúpidomú seb fenekétől kezdve záródják be husszemöl-
csökkel. A' sipolynak széke a' hudsőnek oldalán lé-
vén, olly kutasz használtassék, mellynek völgye szinte
oldalvást esik, ezzel hozassék érületbe a' sipolyon ál-
tal betolott, melly az említett mód szerint kusztorá-
val tágitatik. — A' sipolynak igen kérges tulajdonánál
A. Cooper fojtósavval ismételve tett éregetést és a' si-
poly széleinek öszvehuzását ajánlja akkor, midőn már a'
husszemölcsök emelkednek.

895. §.

Ha a' hudsőnek szűkülése olyan, hogy bizonyos
időszakig el nem háritathatván, ezen időközben a' sipoly-
nak az életműsége való visszahatása miatt az élet ve-
szedelemben forogna, akkor nem marad más hátra,
mint egy völgyes kő-kutaszt a' hudsőbe egész a' szü-

külésnek helyéig tolni, és azt egy segéd által megnyomatni. A' sipolyon által ennek egész belső nyílásaig egy vájkutasz dugatik, 's ezen egész a' szűkülésig, sőt ezen által is egész a' vezérkutaszig fölhasítatik a' sipolymenetel. De ha talán a' sipoly nem a' szűküléshöz viszen, akkor minden ezt fedező lágy részek, a' vezérkutasz hegyének irányában bemetszetnek, a' vezérkutasz pedig egész a' hólyagba tolatik be. — A' hudcső a' szűkülésnek helyén egészen öszve lévén növe, egy vezérkutasz, mint az előbbi esetben, vitetik egész a' szűkülésig, melly elegendő, a' szűkülést fedező minden részeken által tett metszéssel megmeztelenítetik, a' hudcsőnek elfajzott részét ekkor egy csipesszel megfogván, kés vagy olló segédelmével kimetszetik, mire egy rugalmas szálacs a' seben által a' hólyagba, és egymás a' hudcsőn végig a' sebbe tolatik, a' seb maga pedig végre tépettel enyhén tömetik ki. A' seb fenekén husszemölcsök kezdvén kifejlődni, a' szálacsok félretétetnek, és a' hudcsőn által rugalmas hudcsap hozatik a' hólyagba, mellyen a' sebes részek illendő helyzetben tartatnak, míg csak öszve nem hegednek. Ezen műtétel mindenkor bajos és veszedelmes; mert alatta nevezetes véráradás, utánna heves gyuladás, és erőmerítő genyedés 'stb. származhatnak.

Egy esetben, hol a' mélyen eredő fekélyek által a' hudcső egy darabnyira egészen elemésztetett, C. BELL. új csatornáinak készését, a' vizellet átfolyására szolgálándót, törekedett készíteni; melly célra a' sipolyos nyíláson egy vájkutasz, a' hudcső' nyílásán pedig egy olly 6. hüvelyknyi hosszúságú ezüst cső dugatott a' hudcsővön által egész a' sipolynak kezdeteig, mellybe ércz kutaszt és hegyes tört lehetett bele illeszteni. Midőn ekkor Bell a' hudcsőnek előbbi csatornája mellett a' monynak tulajdon testén által a' tört csővén által előtolná, iparkodott ennek hegyével a' sipolyon túl a' vájkutasznak völgyébe, következőleg a' hudcsőnek valóságos csatornájába jutni. Az új csatorna erre a' csőnek benn maradása által bürödzött be. Ezen műtételnek végbevitel alatt semmi vér sem folyt, a' tünetmények nem voltak nevezetesek, hanem az előbbi sipolyos helyen megmaradt szüntelen egy kis oldalnyílás 1.). A' Cooper 2.). egy nevezetes, a' bőrnek és hudcsőnek nagy állományvesztessége által okozott nyílást a' bőréről kivágott, és lefejtet bőrdarabnak áthozatala és behegészítésével gyógyított meg.

1.) System der operativen Chirurgie. Thl. I. 102. I.

2.) Az id. h. 345. I.

896. §.

Olly hólyagsipolynál, melly a' végbéllel áll öszveköttetésben, hajlékony hudcsap tolatik a' hólyagba be egy hüvelyknyire, melly is biztosan odacrősítvén a' testhöz,

soha sem dugatik be; hogy ekként a' betegnek egykori oldaltartást fekvése, a' végbélnek csőrökkel eszközöndő tisztán és üresen tartása, a' testnek nagy nyugalma, erősítő életmod, és a' vizelletnek folyton tartó szivárgása által a' sipoly, ha csak lehet, behegedjen. — Ha illy sipoly a' kömetszés alatt történt végbél sértésnek következete, Desault ⁽¹⁾ és Dupuytren által a' végbélnek a' sérelem pontjátul kezdendő ezen bél' végeig teendő hasítása ajánlatott, és szerencsésen végre is hajtott. — Dupuytren ⁽²⁾ a' végbélhólyagsipolyoknál izzó vas, és más étető szerek alkalmazata által tökéletes gyógyulást, vagy legalább tetemes javulást eszközölt akként, hogy seggtükrét (speculum ani) (egy ércvájut) jól megolajozva a' végbélbe dugván, a' sipolynak helyét szorgalmasan kikutaszván, az izzó vasat a' sipolyba egész a' hólyagig vezette. Hasonlókép kell a' pokolkövel is bántani, 48. óra múlva az égetés ismételtessék. A' közidő alatt hús életrend, vigyázva alkalmazott lágyító csőrök, és a' vizellet és bélsár anyagok lecsapolására a' hólyagba dugott rugalmas hudcsap rendeltetnek. Ot vagy hat égetés olykor elegendő már a' bajon annyira segíteni, hogy a' vizelletnek folyama igen megfogy.

1.) Id. m. 355. l. — Z a n g (id. m. Bd. III. Thl. 2. 230. I.) a' fölebb említett műbánási módot célirányosabbnak tartja, mint a' bél hasítását.

2.) A m m o n, Parallele der franz. u. d. deutschen Chirurgie. Leipzig 1823. 111. és köv. l.).

A. C o o p e r (id. m. 339. l.) egy hudcsó — végbélsipolynál egy a' hólyagba tolt kőkutaszon a' gátvarránytul (raphe) bal-felől metszést tön, egész míg a' kutaszt a' hudcsó hagymáján által érezte, mire kétélű kést szúrt a' gátba a' dűllemirigy és a' végbél közé, hogy emigy az ez és a' hudcsó közt lévő sipolyos nyílás fölfejtessék.

897. §.

A' *hólyaghüvelysipoly* gyuladás, fene, vagy terhes szülések alatt a' méhhüvely és hólyag repedésének következelme, és csaknem mindenkor állomány-vesztességgel jár. A' bajok nevezetesek, a' nemző részek a' szüntelen átszivárgó vizellet által meggyuladnak, fölevödnek, fölcserpedznek, kipállanak, a' szeméremajkak és vizlánok közé gyakorta köhegedmény rakódik le, melly sok bajokat okoz; a' hólyag lassanként öszvezsugorodik, a' hudcsó pedig megszűkül.

Ezen sipolynak *jóslata* mindenkor igen szomorú, a' javallat pedig kettős: t. i. a' húgy' átmenetelésnek meggát-

lása a' méhhüvelyen által, és a' sebszéleknek, mennyire csak lehet, egymáshoz közelítése, a' mit kétfélekép iparkodtak eddig véghöz vinni.

898. §.

Desault ^{1.)} szerint egy elegendőleg, vastag, hajlékony, a' hólyagba dugott hudsap egy sérvszorítóhoz hasonló gépelyhez, bizonyos eltolható, a' hudsap fölvetelére átlíkajtott ezüst pálcza segedelmével erősítetik meg, és hogy a' sipolynak szélei egymáshoz közelítesse, vászonbúlgöngyölített kőrő, avagy tépettel kitömött, kívül rugalmas gyantával vagy viasszal behúzott keztyű-uj, (Barnes ^{2.)} szerint rugalmas gyantából készített, olajba mártandó olly légely, mellynek mellső oldalához egy darab szivacs lévén férczelve, ez unguentum calaminare-val kenetik be) tolatik a' méhhüvelybe, melly ezt kitölti ugyan, de ki nem nyújtja. E' mellett a' betegnek a' hanyatt fekvést állhatatosan kell kerülni. Az orvoslás csak ritkán megyen fél vagy egész esztendő előtt végbe.

1.) Az id. h. 352. lap.

2.) Case of the successfull treatment of the incontinence of urine consequent to sloughing or ulceration of the Bladder from injury during labour. In Medico-Chirurgical Transactions, Vol. VI. 582. lap.

899. §.

Ezen uton azonban nem érhetni minden esetben czélt, főkép ha a' sipoly már régi, kérges, és kerek; a' dugasznak többszöri kivétele által a' méhhüvelyből, a' gyógyulás mind annyiszor megzavartatik, és az orvoslás gyakorta, hosszú ideigtartása miatt, meg nem engedtetik. Ezen esetekre különböző gyógyut módok ajánltattak. 1.) A' sipoly kérges széleinek előjárt fölújítása után a' sipoly véresen egyesítetik, a' mit Roohnhuysen ^{1.)} tanácsa után Fatjo ^{2.)} és Voelter ^{3.)} tellyesítettek, mire nézve Negele ^{4.)} különféle műcsíneket ajánlott: t. i. a' sipoly széleknek egyesítését, egyesítő fogóval lekötés nélkül, azoknak tú segedelmével eszközendő leférczelését, és a' behúzott egyes férczek végeinek öszvesodrását, az egyesítő fogóval és lekötéssel eszközendő öszvetartást és a' körültekert varatot) mellyeket Schreger szücs- és csomós varrat által újra szerencsés fogonattal vitt végbe. A' sipolyszéleknek elővett egyesítése után a' főlebb említett mód szerint hudsapot szükség alkalmazni, a' beteg pedig őrizkedjék a' ha-

nyattfekvéstül. Ha talán a' sipoly tökéletesen be nem gyógyulna, a' mütételt ismételni lehet, avagy, ha a' sipolynylás igen kicsiny, annak bezáródása pokolkövel (avagy talán izzó vassal) vigyázva tett éregetésre, és érlelő szerekkel bekent tépdugaszokkal tett kitömésre fog talán diszteni. — Ha a' behegedt sipoly után a' vizellő-hólyag öszvezsugorodott volna, annak újra kitágításán enyhe befecskendések által iparkodhatunk. — 2.) Dupuytren '.) a' maga fölülről nyílt hüvelytükrét, kikanyarított részét fölfelé igazítván, tolja a' méhhüvelybe, és aztán az izzó vasat, vagy vékony vesszőre szűrt pokol- vagy étető követ dug a' hengerbe, 's ezzel érinteti a' sipoly nyílását egy perczenetig, és aztán langyos vizet fecskend be. Gyakorta 5—6. nap múlva hasonló alkalmazat fog szükség lenni. A' sipolynak helyét, égő gyertyát tartván elejbe, meg lehet világítani '.) — 3.) Lalemand '.) először minta-viasszal leveszi a' sipolyt, hogy t. i. ekként a' sipoly nyílásának nagyságát, 's a' hüvelynylástul való távolságát megösmérhesse. Erre a' sipolynak szélei különös, egy gyűrőhez szorított, étetőszer-fogóba (Aetzmittelträger) tartott pokolkövel vigyázva érintetvén meg, ekként izgattatnak a' gyuladás ilendő fokáig. Ha az égetett varak leálltak, és a' sipolynak szélei már vörösek, dagadtak, és genyednek, akkor Lalemand saját egyesítő hudesapját (Sonde-airigne) tolja be, melly a' vizelletet a' hólyagbul lecsapolja, és egyszersmind horoggal bír, melly a' sipolynak hátulso szélébe akasztatván, ekként a' két sipoly-szélek egymáshoz közelitetnek, és egymás érületében tartatnak. Az eszköznek egyszeri alkalmazata elegendő nem lévén, azt többször szükség alkalmazni. A' sipolynylásnak változott tulajdonát, és öszvehegedését a' mintaviasz többszöri alkalmazata által tudjuk ki. — Ehrmann először két a' sipoly belso oldalán egymáson átvágó fonalat tett be, ezután karczozást tön, és a' fonalak öszvekötése által eszközlé az egyesítést.

- 1) Heell-konstige Anmerkiugen. Amsterdam. 1663.
- 2) Helvetisch-vernünftige Wehmutter. Basel. 1752.
- 3) Neu eröffnete Hebamenschule. Stuttgart 1722.
- 4) Erfahrungen und Abhandlungen aus dem Gebiete der Krankheiten des weiblichen Geschlechtes. Mannheim 1812. 369. I. Tab. I. II.
- 5) Annalen des chirurgischen Clinicum auf der Universität zu Erlangen. Erlangen 1817. 78. I.

- HOBERT (London Medical Journal. Decemb. 1825. 439. lap.) a' pokkölével eleve tett éregetés után szinte két lekötést tévén vivé véghez a' gyógyítást.
- 6) AMMON, az id. h. 114. l.
- 7) SANSON, (SABATIER, Médecine opératoire. Nouv. Edit. Vol. I. 49. l.) egy különös készüléket említ arra, hogy a' méhtűkör betétele után a' hővel megvilágítsák.
- 8) Réflexions sur le traitement des fistules vesico vaginales; nouveaux moyens d' union applicables à celles dans lesquelles la perte de substance est considérable; in Archives générales de Médecine. Avril 1825. 481. lap. Pl. I. — FRORIEPS Notizen. Nro 232. 186. l. — Chirurgische Kupfertafeln. Heft. XXXI. Taf. CLV.
- 9) Répertoire général d' Anatomie et de Physiologie pathologiques. T. V. 2-e Part. 172. l. — FRORIEP's chirurgische Kupfertafeln. Taf. CCXXXV.

III.

Az öszvefüggésnek fölbonnlása a' részek változott helyezete által.

A.

Ficzamodások.

E L S Ő S Z A K A S Z.

A' FICZAMODÁSOK ÁTALÁBAN.

- G. J. DUVERNEY, Traité des maladies des os. Paris 1751. Vol. II.
- POTT, einige allgemeine Bemerkungen über Verrenkungen und Beinbrüche. In sämtlichen chirurgischen Werken. Thl. II. 53. lap. köv.
- KIRKLAND, Anmerkungen über POTT's Abhandlung. Aus dem Engl. Altenburg. 1771.
- J. AITKEN, über Verrenkungen und Beinbrüche: aus dem Engl. übersetzt und mit Anmerkungen und Zusätzen vermehrt von G. F. REICH. Nürnberg. 1793.

- J. F. BÜTTNER, Abhandlung von den Krankheiten der Knochen. Berlin 1796. Thl. II.
- BOYER, Abhandlung über die chirurgischen Krankheiten u. s. w. Bd. IV.
- BERNSTEIN, über Verrenkungen und Beinbrüche. Jena 1819. 8.
- A. COOPER, Treatise on dislocations and on fractures in the joints. London 1822. 4.
- — über Verrenkungen. In der chirurgischen Handbibliothek. Bd. I. Abthl. 1. 1. I. köv.
- — Abhandlung über Luxation und Fracturen der Gelenke des Unterkiefers, der oberen Extremitäten und der Knochen des Rumpfes. Aus dem Engl. Mit 8 Kupfern. Weimar 1823. — Chirurgische Handbibliothek. Bd. VI. Abthl. I.
- K. GASPARI, Anatomisch-chirurgische Darstellung der Verrenkungen nebst einem Anhang über die complicirten Verrenkungen. Leipzig 1821. 8.
- J. M. CUNNINGHAM, Synoptical Chart. of the various dislocations, to which the human frame is subjected, comprising their diagnostic Symptoms and modes of reduction. London 1827. Fol.
- A. L. RICHTER Theoretisch-praktisches Handbuch der Lehre von den Bruch und Verrenkungen der Knochen. Mit 40. Folio-Tafeln. Berlin. 1828. 8.

900. §.

Ficzamodásnak (*marulás, menyülés, luxatio, exarthroma*) nevezzük valamely mozgékony csontnak természetes izegyiségéből való kitérését; melly az egymással mozgékonytalanul öszvefoglalt csontoknak kölcsönös távozásátul (*diastasis*) különbözik.

901. §.

A' ficzamodás vagy *tökéletes* (*luxatio completa*), ha t. i. az egymásnak megfelelő izföületek kölcsönös érületökből egészen kiléptek; vagy *tökéletlen* (*luxatio incompleta, subluxatio*), ha az izföületek egymástul nem távoztak el egészen; melly utolsóhoz a' *megrándulás* (*distorsio*) vagyis azon állapot is tartozik, midön az izföületek ugyan részint egymástul eltávoztak, de mellyek természetes helyzetükbe az izmok és szálakok tehetsége által ismét visszaállitattak. — Fölosztatnak továbbad a' ficzamodások *egyesekre* (*luxationes simplices*), mellyeknél semmi más nevezetes tünetények nincsenek jelen, és *szöveményesekre*, (*luxationes complicatae*), mellyek sebekkel, zúzatokkal, csonttörésekkel, heves gyuladás-

sal, gnyedéssel vagy más veszedelmes tünetenyekkel vanuak öszvekapcsolva — A' ficzamodások ezeken kívül vagy *hevenyek* (*luxationes recentes*) vagy *rögzöttek* (*luxationes inveteratae*); vagy *eredetiek* (*luxationes primitivae*), ha a' helyébül kiment izfej azon helyen marad, hová eredetileg csusszant, vagy *másodlagosak* (*luxationes consecutivae*), ha a' helye hagyta izfej első helyérül az izmok által más helyre vonatik.

902. §.

A' ficzamodások kórhatárzata leginkább a' ficzamodott tag korlátolt működésén, és azon tünetenyeken alapúl, mellyeket a' helyébül kiment csont okoz. — A' legnevezetesebb tünetenyek ezek: a' kificzamodott tag mozgásának egész vagy részszerinti meggátlása; idoma és helyzetének elváltozása, a' kificzamodott tag t. i. megrövidülhet, vagy meghosszabbodhatik, amint az izfej ezen vagy azon irány szerint ment ki helyébül, avagy félre fordulhat, mi az izmok öszvehuzódásai által okoztatik, mellyek az izfejnek kificzamodása által leginkább nyújtatnak, húzatnak; azért is a' tagnak félre fordulása az ellenkező oldal felé történik, mint a' hogy az izfej helyébül kiment; az ízületnek természetes alakja elváltozik, az izgödör üres, és a' helyehagyta csont természetlen dudorral emelkedik; a' tag a' feszülő izmok által mecredve tartatik helyben, és csak nagy fájdalommal, olykor épen nem mozditathatik. Ezen tünetenyekhez nevezetes gyuladás, fájdalom, daganat, és az ízületnek táján vérkiöntődés szoktak olykor járulni. A' ficzamodások kórhatárzata ennél fogva többé kevesbé terhes a' szerint, a' mint az ízületnek mélyebb vagy szikályabb helyezete vagyon, a' mint a' ficzamodásnak tulajdona változik, és a' mint a' daganat nagyobb vagy kisebb fokig fejlődik. — A' ficzamodásoknak olykor bizonyos recsegés, ropogás (*crepitatio*) szokott távolabb fogonata lenni, melly az ízületbe és takonyerszénybe kiizzadott hegedékeny nyirktól ered, és könnyen csonttörés gyanút gerjeszthet a' sebészben.

903. §.

A' ficzamodások *alkalmi okai* külső erőszakok, avagy az izmoknak tömérdek öszvehuzódásai szoktak lenni. Az első rendbeliek vagy egyenesen az ízületet érik, vagy a' csontnak ennek ellenébe tett végét, melly esetben annál könnyebben kificcزامitják a' csontot, — és valóban a' csont többnyire ferde irányzatban áll izgödörben a' külső erő-

szakra történő fizzaodás pillanatakor. A' fizzaodás általában annál könnyebben megtörténik, minél jobban el vannak lankadva az izülesi részek, és az izmok, és minél kevesbé korlátolt az izüles mozgékonytsága. Ezen utolsó oknál fogva a' fölkarnek fizzaodása gyakorább, mint a' czombesonté, a' csuklónemü (gewindartig, ginglymus) és olly izülések fizzaodása, hol a' csontok széles lapjaikkal fekszenek egymásnak, és a' mozgás korlátolt, többnyire csak tökéletlen lehet. — Öreg emberek a' fizzaodásnak kevesbé vannak alája vetve, mivel az izfejek merőek, porhanyók lévén, törnek inkább; a' fiatal személyeknél szinte ritkább a' fizzaodás, mivel a' csontok forrómányai (epiphysis) könnyebben törnek, honnét a' középkorú egymiknél leggyakrabban előfordul.

904. §.

Minden tökéletes fizzaodásnál szakadni szokott a' tokszálag, és az egyéb izülesi szálagok, valamint ollykor az izülest környelő inak és izmok is; egyedül, hol az izülesi szálagok igen el vannak petyhüdve, és nevezetes mennyiségnyi iznedv vagy on jelen, lehetséges az említett részek szakadása nélkül a' fizzaodás. Az izfej csak hamarjában visszatétetvén, többnyire nem származnak nevezetes tünetények; melly ha több ideig izgödren kívül marad, a' szomszéd részekre, mint bár melly idegen test munkálkodik, az izgödör pedig lassanként benő, 's elenyészik. Az izfej sejhártyával jöven érületbe, amaz ezt nyomván, ez megkérgesedik, úgy hogy utoljára ez amaz tokként környeli; midön, még a' szétszakadt szálagok a' környelő részeken függenek, az izmok az izfejnek nyomása által alkotásukban megváltoznak, izgó telhetségüket elvesztik, és mintegy rostos természetü részekké válnak. Az izfej valamelly csont fölibe hibbanván, ebben magának völgyet készít, eben, mellynek szélein a' csontállomány bujálkoldva dudorodik föl, 's ekként többé kevesbé tökéletes odú készül a' kifizzaodott csontfej számára. Az illy elévült és megavult fizzaodásnál a' tagnak mozgásai többé kevesbé korlátolva maradnak, táplálódása csugged, soványodni kezd, az izmok ellankadnak, hervadnak.

905. §.

A' fizzaodások *jóslata* a' baj szövekedéseitől, széketül, tartásától és okától függ. Az egyszerű fizzaodások többnyire jókor nyujtott segedelem által helyre tethetnek, és általában véve nem veszedelmesek. A'

szövekedettek ellenben gyakorta a' legveszedelmesebb tüneteményekkel járnak, honnét nem ritkán a' zuzódás, és lágy részek szakadásának fokához, a' beteg egészségének állapotjához stb. képest, nem másként, mint a' szövekedett csonttöréseknél, álló helyben tüstént el kell itélnünk, ha szükség-e a' tagcsonkítás, avagy még meg lehet tartani a' tagot. — A' forgó izületekben történt ficzamosodások rendszerint kevesbé veszedelmesek, mint a' csukló-nemü izületekben, ámbár amazok nehezebben igazítatnak helyre. Azon izületekben, mellyeket erős és sok izmok és szálágok környelnek, a' ficzamosodásokhoz veszedelmes tünetemények szegődnek.

Atalában minél korábban iparkodunk a' kifizamosodott csontot helyre tenni, annál könnyebben diszlik a' műtétel, mellyet olykor a' már létre kapott erősebb gyuladás és daganat miatt egy darab időre halasztanunk kell. Olly ficzamosodásoknál, mellyek az izmok bénulásának, és szálágok gyöngeségének kedvező környülményeivel járnak, könnyü ugyan a' helyretétel, hanem a' bájnak visszatérésétül minden pillanatban lehet tartani. Az erős, vagy öreg embereknél nehezebb a' visszatétel, mint a' fiataloknál és erőtleneknél. — Az izfejnek idegre, vagy edényre történő nyomása által gyakorta nevezetes tünetemények szármoznak, t. i. részintes vagy általános bénulás; vagy mint gyuladás következelme, tagmeredtség maradhat hátra.

906. §.

A' ficzamosodás gyógyítása a' helyébül kiment izfejnek vissza igazítását, s ennek a' maga gödrében való megerősítést, és a' tünetemények elhárítását kívánja.

907. §.

A' kificzamosodott izfejnek gödrébe való visszatétele (helyretétel, visszaigazítás, repositio) nyújtás és ellennyújtás, és az izfejre tett nyomás által vétetik célba, melly utolsó gödrébe kényteti az izfejet.

A' nyújtás és ellennyújtásnak azon célja van, hogy az öszvehuzódott izmok kinyujtatván, meghosszabbodjanak. Honnét sokan azt javasolják, hogy a' nyújtás, és ellennyújtás ne magokon a' kificzamosodott csontvégeken tétessék, hogy ekként körképü nyomást nem tévén a' tag izmaira, ezek erősebb öszvehuzódásra ne kénytessenek. Calissen azonban, A. Cooper, és más sebészek ezen vélemény ellen szegülnek. — Egyes ficzamosodásoknál, p. o. a' könyökénél a' nyújtás és ellennyújtás egye-

dül csak közvetlenül magokon a' ficzamosott csontokon történhetik. A' nyújtásnak mindenkor azon irányban kell történni, a' melyben kificzamosott az izfej, a' nyújtó erőszak csak halkkal öregbítessek, hogy ekként az izmok elfáradjanak.

908. §.

A' nyújtás és ellennyújtás vagy egyedül kezekkel, vagy segéddek által, tulajdonlag öszvehajtogatott vásznak segédelmével, mellyek a' ficzamosás fölött és alatt egyenlőleg alkalmaztatnak a' tagra, vagy különös gépelyek által eszközöltetik, melly utolsók közt a' csigacsín (Flaschenzug) és Schneider nyújtó gépelye a' legnevezetesebbek. — Ha az izfej a' halkkal tett nyújtás által mozgékonyabbá leszen, és az izgödörhöz közeledik, nem ritkán hallható csörrenés alatt magátul visszalép abba, vagy kezekkel avagy föltett vászondarabokkal leszen szükség azt izgödörbe kénytetni, a' tagot a' ficzamosásnak ellenkező helyezete felé nyomván: melly munkálódás alatt mind a' mellet mégis azon kell lennünk, hogy az izülési részek igen erőszakos mozgatás által, ha hogy a' nyújtás még elegendőleg meg nem történt, meg ne sérteszenek. A' végbe ment helyre igazításrul a' tag természetes alakjából és irányából, a' fájdalom megszűnésébül, és a' tagnak szabad mozgásából gyözödünk meg.

*) LODER'S Journal. Bd. III. Tab. IX. Fig. 1.

909. §.

Azon akadályok közé, mellyek a' ficzamosásnak helyretételét bajossá sőt lehetetlenné teszik, tartoznak: a' nagy gyuladás és daganat, a' tokszálagon ejtett kis nyílás, a' tagnak különös alakja, és a' ficzamosásnak régen tartása. Az első esetben illendő nyújtást nem lehetne véghöz vinni, a' nélkül, hogy a' legnehezebb tünetnyek ne okoztatnának, midön tehát, mint a' csonttöréseknél (541. §.) köz és helybeli lobúzó gyógy mód által a' gyuladást kell elő elszéleszteni, és csak ekkor lehet a' visszaigazításhoz fogni.

A' tokszálagnak csekély nyílása sokaktul a' visszavétel akadályaul vétetik, és az tanácsoltatik, hogy a' beteg ficzamosott tagjával különböző irányok szerint különböző mozgásokat téven, ekként a' tokszálagnak hasadéka nagyobbítessek¹⁾; A. Cooper²⁾ azonban ezen állitmánynak ellenmond, azt vélvén, hogy csak egyes, meg nem szakadt szálalagok lehetnek akadályai a' helyre igazítandó résznek.

Az ízületnek idoma annyiban teheti nehezzé a' helyzetét, hogy az ízfejnek széle az ízfülület szélén túl feszíti meg magát, p. o. a' csíp- és vállízületnél.

Régi ficzamosodások az előrejárt érmetszések, fordók, a' ficzamosodott tag különböző irány szerint eszközöndő mozgatásai után mindenkor nyomosabb és tartósabb nyujtást kívánnak. — A' forgó ízületekben történt ficzamosodások gyakorta már egy hónap lefolyta után sem igazíthatnak többé helyre, példák vannak azonban, hogy 4. sőt 6. hónap után is eszközöltetett legyen a' helyreigazítás, ámbár nagy erőszakkal. — A' csuklónemű ízületek ficzamosodásánál gyakorta már 20. 30. nap múlva sem lehetséges többé a' helyzetétel. Ezen tekintetből azonban meg kell jegyeznünk, hogy a' régi ficzamosodásoknál, ha helyreigazítására igen erőszakos nyujtásnak kell alkalmaztatni, kivévén az igen sovány, petyhadt, és öreg egymiket, a' nyujtásnak kárai nevezetesebbek, mint a' helyzetételnek hasznai. A' fiatal, izmos személyeknél 3. hónapot lehet legfőlebb fölvenni, melly idő közben a' ficzamosodás helyreigazításául lehet szo. A' beteg ön ficzamosodott tagának helyzetételét szerfelett fátatván, ötet a' fölül említett kornyulmányokra figyelmeztetnünk kell, maga a' helyzetételi ipar alatt pedig vigyázzunk, ne talán az izmok és idegek tetemesen szenvedjenek. — Az elévült ficzamosodásoknál általában 3. akadály teheti a' visszaigazítást lehetetlenné: 1.) az ízfejnek öszvenövése a' környelő részekkel, úgy, hogy a' halál után is, ha bonczolás közben az izmok már letakarítattak, az ízfej még sem tétethetik helyre; 2.) az izgödör benövén egészen elenyészhetett, mi által az ízfej, ha bár visszatétetett is, helyén nem maradhat, 3.) azon csonton, mellyen az ízfej feküdt, új izgödör képült, úgy hogy a' csont törés veszedelme nélkül helyéből ki nem mozdíthatik. 3.).

1.) CALLISEN, Systema Chirurg. hodiern. Vol. II. 684. I.

2-) On Dislocations. 25. I.

3.) A. COOPER az id. h. 29. I.

910. §.

Mivel a' ficzamosodás visszaigazítását főkép az izmok teszik terhessé, azért sok esetben egyedül ezek' öszvehuzódási tehetségük csüggesztése által könnyítetik vagy tétetik lehetségessé a' visszatétel; a' mi olly eszközök által eszközöltethetik, mellyek ájulási hajlandóságot vagy valóságos ájulást képesek előhozni, a' millyek az egy-

mi alkotmányához szabott érvágás, meleg fürdő, hányborkőnek undort gerjesztő adagai, vagy talán a' mákony^{1.)} és ijesztés^{2.)} is.

1.) A. COOPER, az id. h. 22. l.

2.) DUPUYTREN, bei AMMON Parallele. 170. l.

911. §.

A' véghez vitt visszaigazítás után az ízfejnek nincsen többé különös hajlandósága helyéből kimeenni, a' mi csak a' tagnak nagyobb 's erősebb mozgásai alatt történik, avagy akkor, midőn a' ficzamosodás szálagok és izmok különös gyöngeségén alapúlt. A' tag olly helyzetbe tétetik, mellyben minden izmok ellankadnak, a' tag ekkor kötözés által megerősítetik, hogy nem mozdúlhatván csendességben maradjon. A' gyuladás óvalmára vagy elhárítására hideg borogatások szolgálnak. — Ha a' lohtünetmények már elmúltak, a' beteg helyreigazított tagjával vigyázva mozgásokat teszen, hogy ekként a' sokáig tartó nyugalom által talán kifejlendő tagmervülés megakadályoztassék.

912. §.

A' rándulásokkal egészen úgy bánunk, mint a' zuzódásoknál. A' rándult tag állhatatos nyugalma mellett hideg osztató borogatások, a' zuzódás és gyuladáshoz képest szabva köz és helybeli vérbocsátások alkalmaztatnak, léles és fűszeres borogatások pedig a' kiütődött nedvességek elosztatásának bevégezésére csak később lesznek szükségesek. — Gyakorta több ideig az izülésnek gyöngesége, daganata, az öregeknél pedig az izülésekben ropogás marad a' tag' mozgatása alatt vissza, melly bajok szállékony bedörgölésekre, özönfürdőkre 'stb. elmúlnak.

913. §.

Azon ficzamosodások, mellyek az izülést fedező lágyszövetek elszakadozásával, és az ízfejnek kidülledésével járnak, a' ritkább esetek közé tartoznak ugyan, de egyszersmind a' legveszedelmesebbek közé is, mellyeknél, nagy gyuladásoktól, erőfogyasztó gyenyedéstől, üszök és fenétől, ideges tüneteményektől 'stb. lehet tartani. A' veszedelem annál nagyobb, minél erősebb az izülési részek zuzódása, szakadása, minél öregebb a' beteg, és minél rosszabb másként is egyebn egészségének állapotja. Ezen

környülményekhez képest szükség ítéletet hozni, vajjon tagcsonkítás szükség-e, avagy még meg lehet tartani a' tagot? A' csonkítás az erőfogyasztó genyedés, üszök, fene, 'stb. által később is szükséges lehet. — Midőn a' tagnak levétele nem mindjárt jelentetik, az izfejet azonnal, mihelyt csak lehet, helyre kell tenni, még pedig az izüléshöz tartozó részek legnagyobb kiméltével, mire a' seb ragtapaszokkal a' legszorosabban egyesítessék, a' tag pedig nyomadékok és Scultet pólyájának segedelmével bonyolgattassék be, és zsindelek fölrakásával tartassék helyben. A' beteg maga ereihez képest többé kevesbé lobúzó gyógy mód alá vettetik. A' seb gyakorta első szándékbeli gyögyulás által csak hamar beheged, és semmi különös tünetmények nem szármoznak. Ha pedig genyedés támod, a' gyögyulás nem ritkán lágyító gyógy mód által tellyesítetik; a' genyedés azonban többnyire igen neki árad, hozzá nagy fájdalmak és ideges tünetmények szegődnek, midőn az izülési sebeknél fölhozott orvoslás (515. §.) fog lenni szükséges. Ha pedig üszök és fene támod, ez ön természetéhez szabott orvoslást kíván.

Ha a' lágy részeken átrontott izfejnek visszatétele még a' sebnek a' bőrön tett tágitása után sem diszlik, akkor egyéb nem marad hátra, mint a' kitolult izfejet lefűrészelni, mi által az izmok feszülése megszűnik, és a' tag illendő helyzetbe tételhetik; sőt az is tapasztaltaték, hogy a' lefűrészelés után a' tünetmények szembetünőleg enyhültek. Ha a' lágy részeken keresztül hatott izfejnek visszatétele azonnal lehetetlen, ez annál lehetetlenebb akkor, ha a' gyuladás genyedésbe ment már által; a' tünetmények mind inkább szaporodnak, a' tagcsonkítás hova tovább szükségessé leszen.

914. §.

Ha a' ficzamosodás csonttöréssel jár, először minden esetre amannak visszatételén kell lennünk, ha t. i. a' tagnak nyujtása nélkül megeshetik; mi ha lehetetlen, akkor először a' csonttörés orvoslásához szükség látni, midőn az orvoslás idejétül függ, ha a' végbement csontforradás után lehetséges-e még a' megöregedett ficzamosodást helyre tenni.

M Á S O D I K S Z A K A S Z.

A' FICZAMODÁSOK KÜLÖNÖSEN.

I.

Állkapocs-ficzamodás.

BINKEN, Diss. de maxillae inferioris luxatione. Göttingae 1794.

ZERTAMINO, über den wahren Mechanismus der Luxation der Unterkinnlade; in v. SIEBOLD's Chiron. Bd. II. 349. l.

BOYER, az id. h. 71. l.

§. 915.

Az állkapocsnak ízfejei csak egy irány felé t. i. előre ficzamodhatnak ki. Többnyire mind ketten, olykor az egyik vagy másik ficzamodik ki. Azon pillanatban midőn a' ficzamodás megtörténik, az állcsontok egymástól távollétök igen nagy, melly lassanként kisebbedik, egy, vagy másfél hüvelyknyire szorúl. Az állkapocs vágfogai messzebbre állanak ki, mint a' felsők, a' szájak nem csukathatnak be, a' nyál a' szájból nagyobb mennyiségben szivárog, a' betük főkép az ajkbetük kiejtése hibáz; a' halljárat előtt gödör láttatik, a' pofák belső oldalán pedig a' bengenüjtványtul (proces. coronoides) bizonyos emelkedettség tapasztaltatik, a' rágizomnak természetes domborúsága lesimúl. Ha a' ficzamodás csak egy oldalról van, akkor az állkapocs az ellenkező oldalra huzódik, és a' halljárat előtt csak egy oldalról lehet gödröt tapasztalni, az ajkak jobban öszvezáródhatnak ugyan, de a' beszéd mégis dadogó akadózó. Az állkapocs-ficzamodás nem tétetvén helyre, az állcsontok gyakorta az említett távolságban maradnak, a' beteg azonban mind inkább ügyesedik szavában, beszédében, nyálát visszatartani képesebb leszen, és nyelése is könnyebbedik. A' rágás lehetetlen marad, a' beteg csak folyó étkekkel táplálkozhatik. Csak néhány ritka esetben ügyesült a' beteg neki merő étkeket rágni.*).

*) BOYER, az id. h.

916. §.

Az állkapocs-ficzamodás némelly embereknél igen könnyen megesik; a' gyermekeknél soha sem. *Okai* vagy külső erőszakok, mellyek az állkapcsot alá és hátfelé kénytetik, ha egyszersmind az erőszak' hatásának pillanatában az állkapcsot emelő izmok egyszersmind összehuzódnak; vagy nagy erőlködések, hányás és ásitás közben, melly alatt az állkapocs igen lekénytetik, a' külső röpizmok ugyanakkori munkálkodások által pedig előre nógattatik.

917. §.

A' helyretétel, ha jókor hozzá lát a' sebész, könnyü; mire nézve a' beteget egy alacsony székre ültetvén, fejét hátról a' segéd nyomja melléhez. Erre a' sebész vászondarabokkal betakargatott két hüvelykét az örlőfogak közt olly mélyen dugja be, a' mennyire csak telik, hüvelykeit a' fogak koszorúira alkalmazván. A' szájon kívül maradott többi ujak az állkapocs külső és alsó oldalaira alkalmaztatnak. A' hüvelykekkel egyenesen lefelé tétetik nyomás, és ha az állkapocs megmozdul, egyszersmind hátra felé is, az állkapocs alá alkalmazott többi ujjakkal ezt azon közben előre 's egyszersmind fölfelé kénytetvén. A' ficzamodásnak csak egyik oldalról lévén helye, a' sebész egyik kezével munkálkodik a' mondott mód szerint, melly esetben a' helyretétel mégis nehezebb, mint midőn mind a' két izfej kivan ficzamodva. — Ha a' visszaigazítás ezen módon nem diszlik, mindkét oldalról a' hátsó örlőfogak közé egy egy darab parafa dugatik és előlről a' felső állhoz nyomatik az alsó. Az egy oldali ficzamodásnál szinte csak egy oldalról dugatik parafa.

918. §.

A' véghez vitt helyretétel után az állkapocs kantárpolyával, vagy összehajtogatott, az állkapocs alá alkalmazott és a' fejtetön jó szorosan összekötött vászon darab segedelmével tartatik helyben. A' betegnek néhány nap óvni kell magát a' rágástul és beszédtil, innét csak híg étkekkel tápláltassék ő, arra pedig még több ideig kell vigyázni, hogy ásitás közben állkapcsát mindenkor kezével ápolja.

919. §.

Azon esetet, hol a' szalagok igen elpetyhüdve lévén, az állkapocs ízfeje a' halántékcsontról ízgödrében lévő izközötti porcz fölött elcsusszan, és a' száját valamennyire kitátván, az állkapocs mozdulatában fölakad, az állkapocs tökéletlen ficzomodása gyanánt vehetjük. Ezen állapot többnyire maga a' szenvedő erőlködése által ismét elhárítatik, de olykor hosszú ideig is tarthat, noha az állkapocs mozgási, és a' szájnak bezárási tehetsége még ekkor is helyre állíthatatik. — Azon pillanatban, midőn ezen tökéletlen ficzomodás történik, a' beteg érzi, hogy száját egészen be nem csukhatja, sőt érez valamely fájdalmat is, és szája leginkább a' szenvedő oldalon van legkevesbé becsukva. — Az állkapocsnak erős, egyenesen lefelé tett nyomása elegendő az izülesi részekét ezen esetben természeti helyzetükbe visszaállítani.

Nevezetes petyhüds lévén jelen, épen a' fül előtt valamely csattanás, és csekély fájdalom éreztetik a' közben, hogy az állkapocs hirtelen ízgödrébe süllyed, mellyből a' szalagok petyhüdsége miatt ki simulván a' járomképző gumóra előcsusszanhatott. — Fialtal némberek vannak leginkább ezen bajnak kitéve, melly hűgyanyos és vasszerekkel legjobban elháríthatatik, főképen, ha a' baj már jó ideig tart, egyszersmind cseppfördököt és hólyagtapasztat is használván.

A. COOPER, az id. b. 393. I.

 en

II.

Gerinczcsontok ficzomodása.

920. §.

Az első nyakcsigolyának öszvekötetése a' nyakszirtcsonttal részint szalagok, részint izmok, részint az izülrő lapok tulajdonsága miatt olly erős, hogy az első nyakcsigolyának és fejnek kificzomodása (*tarkóficzomodás*, (*luxatio nuchae*), nem könnyen hozathatik elő, melly ha valamely rendkívül nagy erőszak által okoztatnék is, a' gerinczagnak ugyanakkori sérelme miatt általánosán öldöklő volna.

921. §.

A' fejnek ide oda forgása, mozgása nagyobb részt a' második nyakgerincznek az elsővel való öszvefoglalata által

észközöltetik, mellyek alatt ez, és a' fej a' második nyakgerincz fogképü nyujtványa körül tengelyként mozog. A' fejnek erőszakos hajtása által előre a' fognyujtványhoz forró szálágok elszakadhatnak, midőn aztán az egyenesen a' gerinczoszlop csatornájába süllyedhet. Ezen ficzamosodás mindenkor igen nagy erőszakra történik, és a' megletteknél nem is könnyen lehetséges, mert a' fognyujtvány letörik inkább. A' fej fordulatai alatt az említett nyujtványnak oldalszálágai feszülnek, és ha az érintett mozdulás erőszakos fokig kénytetik, akkor azok megszakadhatnak, a' nyujtvány pedig az első nyakcsigolyának haránt szálaga alatt elsurranván, a' gerinczoszlop üregébe sudamlik. Gyermekeknél, kiknél a' fognyujtvány még alacsonyabb és a' szálágok nem olly erősek, az oldalszálágok szakadása olly erőszakra megeshetik, melly a' fejet egyenesen fölfelé húzza. — Előhozhatják pedig a' második nyakcsigolyának ficzamosodását a' következő erőszakok: fejre való esés nagyobb magosságrul, a' tarkóra esett nagyobb ütés, vagy valamely nehez testnek arra történt esése, tótágasállás, bikkfenty, a' gyermekeknek fejöknél fogva való fölemelése. A' fognyujtványnak a' gerinczcsatornába való süppedése által a' gerinczagynak nyomása és szakadása okoztatik, és a' segedelem lehetetlen. — Némelly esetek mégis azt látszanak bizonyítani, hogy a' fognyujtványnak egyedül oldalszálágai erőszak által megszakasztva, a' beteg ezen állapotban életbe' maradt, ámbár az említett nyujtvány ilyenkor egyedül a' haránt szálág által tartatott légyen helyben. *).

*) DELPECH, Précis élémentaire 'stb. Vol. III. 47. l.

922. §.

Az öt alsó nyakgerinczek a' nyaknak előre és oldalvást való hajlását, és annak forgó mozgását engedik meg, mellyek mértékhaladó fokban történvén, a' ferde nyujtványok izföületei kölcsönös érületükből kilépnek, egymásnak vetemülnek, és természetes helyzetükbe nem térhetnek vissza. Eddiglen ezen ficzamosodás csak egy oldal felé tapasztaltaték t. i. mint külső erőszaknak, vagy az izmok által eszközölt erős oldalvásti fejfördítésnek következelme. A' ficzamosodásnak helyén azonnal nagy fájdalom támad, a' fej a' ficzamosodásnak ellenkező oldala felé fordul, 's ezen helyzetben mozdulatlan marad, a' fejet mozgató izmok nincsenek görcsösen összehúzva, az orjnyujtványok a' ficzamosodásnak helyétül egész a' fejig természetes irányukból kilépnek.

Walther *) egyik középső csigolya két alsó ferde-nyújtványinak ugyanazonkori ficzamosodását tapasztalta, melly esetből az efféle ficzamosodás körjeleiül a' következőket adja elő: a' fej hátfelé szegül, a' nyak pedig akként görbed meg, hogy eredeti irányvonala olly görbévé leszen, mellynek domborúsága előre, homorúsága pedig hát felé tekint, a' mennyiben a' csigolyáknak mellső részeik egymástól jobban eltávoznak, az orjnyújtványok pedig mintegy egymásra tolódnak. — Az efféle ficzamosodás, mint Walther esete bizonyítja, a' gerinczagyra nézve veszedelem nélkül történhetik; de a' gerinczoszlop illy és minden más féle sérelmeihez is a' gerinczagyra nézve életfenyegető hatások: nyomás, szakadás, gyuladás 'stb. szegődhetnek, mikre a' halál vagy azonnal, vagy nem sokára következhetik.

*) A' nyakcsigolyák tulajdon tapasztalásairól lásd: Journal für Chirurgie u. Augenheilkunde. Bd. III. St. II. 197. l.

W. Lawrence on Dislocations of the Vertebral. Medico-Chirurgical Transactions. Vol. XIII. 387. l.

Dupuytren, (de la Luxations des vertebres, et des maladies, qui la simulent; in Leçons orales. T. I. 597. l. figyelmeket, hogy lehetséges illy ficzamosodást, a' nyak csúzos bántalmával kicserélui, melly t. i. a' fejnek valamelly nagyobb erőltetése, vagy mozgatása után gyakorta nagy fájdalom, a' fejnek lehetetlen mozgatása, és félreszeződése alatt hirtelen áll be; mint ezen baj hasonló kornyulmányok alatt a' gerinczoszlopnak akármelly helyén is (az úgy nevezett sárkánylovás, Drachenschusz) bekövetkeztetik.

923. §.

Ha valamely ferde nyújtványnak ficzamosodása magára hagyatik, a' fájdalmak lassan lassan elenyésznek, a' betegnek utóbajul más nem marad, mint a' nyaknak természetlen állása, és a' fejnek korlátolt mozgása. Azért is némelleyek (Desault, Boyer, Richerand, és Dupuytren) szerint legtanácsosabbnak mondatik az illy ficzamosodást magára hagyni, mivel azt helyreigazítani akarván, a' gerinczagy olly igen szenvedhet, hogy véletlen halál következhetik. *) — Ezen vélemény azonban csak tökéletlen lött dolgon alapszik, holott több eseteket tudunk, mellyekben a' ficzamosodásnak helyreigazítása szerencsésen eszközölteték. — Seifert **) az ezen ficzamosodás helyreigazítása ellen gördített okokat megczúfolta, és ő maga csakugyan szerencsésen eszközölte is. Az alacson széken vagy földön ülő betegnek vállalai erősen tartatván, a' műtevő a' beteg fejét, egyik kezét állkapcsára, mási-

kot a' nyakszirt alá tévén, meglógja, és a' nyujtást eleintén a' ficzamosodás irányában, aztán pedig a' nyak irányvonalára (Directionslinie) szerint teszi, melly is illendő fokig megtétetvén, a' fejet jó erővel a' ficzamosodás oldala felé fordítja. — A' nyakcsigolyák két ferde nyujtványainak kificzamosodásánál pedig annál sürgetőbb a' helyreigazítás, és hogy ez vigyázva téve, szerencsésen meg is eshetik, Walther tapasztalása mutatja. A' beteg három izmos segéd által fekmentes irányzatban mint egy lebegőleg tartaték föl, egy segéd a' beteg pofáinál fogva eszközlé az ellenyujtást, a' másik pedig a' vállakat tartá vissza, és midőn már a' betegnek dereka eként feszítve tartaték, egy harmadik segéd a' betegnek fejét megfogván, ennél fogva tévé meg a' nyujtást eleintén a' ficzamosodás irányában, aztán pedig a' nyak természetes irányvonalára szerint, az az eleintén a' nyaknak lassanként eszközlött kinyujtása alatt a' meghúzott fejet egy kevéssé még hátrább nyomta, mint a' hogy már az előtt hátra nyomulva volt. De midőn már a' nyujtás ezen irányban bizonyos hosszasságra megtörtént volna, a' nyaknak nem engedett, hanem inkább lassanként nyujtott hosszabbítása alatt téteték vissza természetes helyzetébe a' fej. 2).

1.) PETIT-RADEL. S. BOYER, az id. h. 108. l.

2.) Ueber die prognostische Bedeutung und therapeutische Behandlung der Halswirbelverrenkungen; in RUST'S Magazin Bd. XXXIV. 419. lap.

3) WALTHER az id. h.

924. §.

A' hátgerinczek ferde nyujtványai nem ficzamosodhatnak ki, valamint testeik sem, mert izfözületeik igen széles, szalagaik számosak, vastagok, a' gerinczeket környelő izmok erősek, a' köztök történni szokott mozgás pedig csekély. Csak midőn a' csigolyák testei letörtek, ficzamosodhatnak azok ki; de a' midőn olly erőszak hatott a' gerinczekre, hogy a' ficzamosodáshoz a' gerinczagy nyomásának és megrázódásának tüneményei szegődnek. — Mind azon esetek, mellyek mint hát — és ágyékgerinczek ficzamosodásainak példányai hordatnak föl, ezen csontoknak törései, avagy a' gerinczagnak megrázattatása, avagy másféle sérelmei voltak. — Ezen csigolyák testeinek alkotásához és öszveköttetéséhez képest minden olly ficzamosodásnak halál a' vége.

Dupuytren (id. h.) több oly eseteket öszveszedett, mellyekben ficzamodás ugyan azonkori töréssel volt jelen; egy esetben a csigolyák testeinek oly elhibbanása volt jelen, mellyben csonttörés nem lévén jelen, a' baj a' gerinczközötti porcz elszakadásából származott. Mind ezen esetekben balál következett be, még pedig a' gerinczagynak ugyanazonkori sérelme által. — Lásd egyszersmind Ch. Bell, observations on Injuries of the spine and of the Thighbone. London 1824. Pl. 2.

A' mondottakból kitündöklök, mit kelljen azon esetekről hinni, mellyekben bizonyos külső erőszak behatása után a' gerinczoszlop táján valamely emelkedés támadván, a' beteg föl nem egyenesedhetett 'stb. a' testnek bordóra vagy más domború testre való alkalmazata által a' hátcsigolyák vélt kificzamodását némeltyek visszaigazítani gondolták. — Boyer ezen tekintetből még azt is tapasztalta, hogy a' gerinczoszlopnak nagy megkornyadása alatt az orjak felső és tövisközötti szálagai, valamint a' hátsó úgy nevezett sárga szálagok is elszakadhatnak. A' szakadás egyedül a' tövisközötti és felső szálagokra korlátoltatván, a' betegek hosszabb vagy rövidebb ideig nyugalom által meggyógyulhatnak; de a' sárga szálag repedtere mindenkor szélhűdés és halál következik *).

*) BOYER az id. h. 111. I.

925. §.

Az egyes csigolyák szálagai részint vagy egészen is megszakadhatnak, a' nélkül hogy ficzamodás támodna; hanem a' gerinczagynak ezen sérelmekkel járó mellesleges bajai halált okozhatnak később vagy hamarább. — Ezen sérelmekről mind azt állíthatni, mi a' gerinczesontok töréseiről mondatott. — A' gerinczoszlop szálagai ráduulásának (distorsio) és feszítéseinek eseteiben a' szomorú következéseket egyedül lobuzó gyógy mód, a' testnek tartós nyugalma, később állandó hatásu elvezető szerek által tartóztathatjuk föl.

III.

A' medenczecsontok ficzamodásai.

CREVE, von den Krankheiten des weiblichen Beckens. Berlin 1795. 4. 137. I.

926. §.

A' medenczecsontok izkapcsolatainak széles fölülete, szálagaiknak tetemesebb erőssége okai annak, hogy azok természetes állapotjokban egymástul el nem távoznak, kivéven ha valamely rendkívül nagy erőszak hat reá-

jok. A' keresztcsont be, — a' csipcsont pedig fölfelé térhet. Ezen ficzamodások sohasem tökéletesek. Az erőszakok hatásai azonban a' medenczeüreg életműveire és a' gerinczagyra terjedvén, ezen életművek gyuladása, szakadozása, vérkiömlések, 'stb. származnak a' medenczeüregben, továbbad az alsó végtagok, a' vizellő-hólyag, végbél elbénulnak, 's velök többnyire a' medenczecsontok törései járnak.

Ezen veszedelmes sérelmek orvoslásának egészen ollyannak kell lenni, mint a' medencze-csontok töréseinél adók elő. (571. §.).

Hogy a' csipcsontnak, magosrúl történt leesés által fölfelé való térése a' gerinczagy megrázattatásának vagy a' medenczeüreg életművei sérelmeinek tünetényei nélkül megeshessék, azt egy tapasztalás bizonyítja. A' bal oldali szeméremcsont és csipcsontnak taréjja magasabban állának, a' balsó alvégtag rövidebb volt a' másikonál, hanem a' távolság a' tomportul egész a' csipcsont taréjjaig és térdig ugyan az volt mint a' másik oldalon; a' czombnak hajtása és feszítése a' szeméremcsont egyesülete és keresztcsip forradásának táján nagy fájdalommal jártak, melly alatt gyakorta az egész csipcsont mozgott. A' nyújtás csak erős fájdalmat okozott, a' nélkül, hogy a' tagnak természetes hosszúságát vissza lehetett volna adni. Az orvoslás czélirányos lobúzó gyógmódbul, és a' testnek megtartandó legfigyelmesebb nyugalmából állott. Midőn a' beteg ismét járkálni kezdett, a' testnek terhe által lassanként ismét visszatért a' csipcsontnak illendő helyzete.

BOYER, az id. h. 135. l.

927. §.

A' csipcsontok eltérésének előhozására minél nagyobbak kell lenni az erőszakoknak akkor, ha az izületi oszveköttetések természetes erősségökben, merőségökben vannak; annál könnyebben megtörténnek azok, ha ezen izkapcsolatok petyhüdtek 's engedékenyek. Ez az eset a' terhesség alatt, midőn a' medenczecsontok szálagai föllazulnak, megdagadnak. Innét gyakorta azon kinyújtás által, mellyet ezen csontok a' szülés alatt kiállonak, avagy, ha az asszony, szülés után csak hamar mozogni kezd, a' medenczecsontok egyik vagy mindkét izületeiben elég erős fájdalom támad, melly minden mozdulat alatt megújul, melly alatt a' némben medenczében izületeiben eleintén mintegy szakadási érzelmet, később pedig világos ropogást érez. A' beteg menése illyenkor bajos, és vizsgálat alatt a' két csipcsontok állását nem egyenlőnek találjuk, az egyik többé kevesbé magosabban áll mint a' másik.

A' medenczecsontok izszálagainak hasonló földagadása, duzzadása és elpetyhüdése gyakorta valamelly beteges hajlam alatt is származhatik, midőn aztán csak csekély erőszak is képes a' medenczecsontok elhibbanását okozni.

928. §.

A' legnevezetesebb javallás ezen esetekben abban áll, hogy a' medencze, a' mennyire csak lehet megerősítessék, a' csiptáj körül derékszorító avagy bőrvőv tétetvén föl, szorosán, minden mozgás eltávoztassék. A' fájdalmak illykor gyakorta azonnal megszűnnek, és a' betegnek mozgásai igen megkönnyülnek. — Az izszálagoknak közokon alapuló elpetyhüdését, alkalmas orvoslás, bekenések, elvezető szerek által 'stb. mennyire lehessen meggyógyítani, azt az egymis esetet kitüntetett környülményeknek kell meghatározni.

929. §.

A' *farsik* külső erőszak által be - avagy igen terhes szülés alatt kifelé kénytetthetik, mi által olly helytülő fájdalom támad, melly az alsó tagok mozdulataira, leginkább pedig székletétel alatt nagyobbodik, ollykor neki bősül, kopogóvá leszen, midőn aztán genyedés támad. — Ezen úgy nevezett farsiknak ficzomodása alatt a' szálagok nincsenek elszakadva, és a' farsik lassanként természetes helyzetébe visszalép; honnét a' végbélbe tolt, avagy kívülről alkalmazott uj segedelmével eszközendő helyre tételi törekedés szükségtelen, és az orvoslás illendő nyugalom, lobüző gyógy mód, és helybelileg alkalmazott oszlató szerek használatából áll, hogy t. i. a' gyuladásnak tünetényei ezen szerek által elháríttassanak. Genyedés támadván, a' genynek minél előbb út nyitassék, mert másként az igen laz sejtszövetben nagy pusztulások származnak általa.

IV.

A' bordák, és bordaporczok ficzamosodása.

930. §.

A' bordák hátsó végeinek ficzamosodását' sok irók egészen tagadják, mások ismét megengedvén azt, három ebfélét t. i. *be* — *föl* — és *aláfelé* szolgáló tökéletes és tökéletleneket különböztetnek meg. Halottbontások ezen ficzamosodásoknak létét még *be* nem bizonyíták, azért mind eddig kételkedhetünk, ha a' bordáknak vélt ficzamosodása nem csonttörés volt-e inkább.

931. §.

A' bordák' fizamosodásának megösmérésére a' következő jelek hordatnak föl: a' bordák nagyobb mozgékonytsága, melly az ujakat rajtok csusztatván tapasztalhatik, és annál észrevehetőbb, minél közelebb jó az ujj a' bordák hátsó végeihez, bizonyos, a' testnek vagy bordáknak mozdulatai alatt tapasztalható a' csonttörés vagy szélkór alattival öszve nem zavarandó ropogás, mellyet az orvos vagy beteg veszen észre; és a' borda hátsó végét fedező részek engedékenyebb tulajdona; melly tünetmenyekhez még köhögés, elnehezedett lehelés, nagy fájdalmak és más olly tünetmenyek mondatnak szegődni, mint az 576. §-ban a' borda töréseknél hordattak föl.

932. §.

A' visszaigazítás ekként mondatik tellyesíteni; a' beteget egy jó kemény párnán mellére fektetvén, úgy hogy a' ficzamosodott bordának mellső vége hátulra nyomassék, a' gerinczcsontok a' fizamosodás fölött és alatt lenyomatnak. — A' helyreigazított borda az ő mellső végére és a' gerinczoszlopra tett többszörös nyomadék által tartatik helyben, a' nyomadékot mellszorító által erősítvén meg. Célunkat ekként nem érvén, némellyek azt tanácslik, hogy a' mellüreget fölnyitván, ujjal vagy horroggal tétessék a' ficzamosodott borda helyére. — Olly balgatag nehezen leend, ki ezen tanácsot kövesse! — Minden esetre legczélirányosabb leszen akként tenni, mint a' borda-törésnél, t. i. a' mellkasnak mozgásait széles mellszorítóval korlátolni, az egyebb tünetmenyekkel illeendőleg bánni.

933. §.

A' felső ül- és alsó való bordák porczi a' testnek erős hátrahajlása által megválhatnak, a' mennyiben az azokat egyesítő szalagok elszakadnak, midőn aztán az alsó porcz a' felső alá nyomúl. A' baj helyén dudorodás és horpadás tapasztaltatik, a' beteg ott fájdalmat érez, és a' lehelés valamennyire gátolt. A' porczok természetes helyezete ismét helyreállíthatik, ha a' beteg mélyen sziván levegőt, egyszersemind hátra felé hajlik, midőn azon közben nyomás tétetik a' kidudorodó porczra. — Az orvoslás másként az, mint ezen porczok törésénél.

A. Cooper (id. m. 537. l.) azt állítja, hogy a' porczok helytévedését, főkép a' 6. 7. és 8-dik bordaét, a' mellesonttúl és a' bordák végeitől nem ritkán közgyöngeség következésében gyermekeknel tapasztalta legyen.

V.

A' vállpercz ficzomodása.

934. §.

A' *vállpercz ficzomodása* (luxatio claviculae) sokkal ritkább, mint annak törése, és a' vállpercznek mind mell, mind váll-végén megeshetik.

935. §.

A' vállpercz mellvégéről úgy vélik, hogy *előre, hátra* és *fölfelé* ficzomodhatik. — Ezen ficzomodásoknál, ha az izfölközeteknek elcsusszanása csak valamivel nevezetesebb is, az inas erősítő rostok, a' kulcsközötti szalag, és talán ollykor a' fejbicczentőnek kanafái is elszakadni látszatnak. — Az előre való ficzomodásnál, melly a' legközönségesebb, és a' vállnak erős hátranyomása vagy befelé nyomása által okoztatik, a' mellesontnak felső és mellső részén emelkedmény vétetik észre, melly is eltűnik, ha a' váll kifelé nyomatik; a' váll alantabb és befelé áll inkább; a' fej a' beteg oldal felé szegül, a' karnak mozgásai bajosak, fájdalmasak; a' vállat fölemelvén a' dudor lecsusszan; a' vállat leeresztvén pedig a' dudor a' nyakhoz fölfelé emelkedik. — Ollykor a' ficzomodás tökélelten, a'

tokszálagnak csak mellső része szakad meg, a' csont csak kevesse düllöd ki. — A' fölfelé való fizamodásnál a' vállperezek két mellvége közötti távol kisebbedik, és a' fizamodott tag magasabban áll, mint a' más oldali. — A' hátrafelé térő fizamodásnál a' vállperez' mellcsonttal való izülésének helyén horpadék, a' nyaknak alsó részén pedig emelkedmény éreztetik, mellynél a' gögsíp (trachea) és bázsing, a' nyaknak edényei és idegei mondatnak öszvenvomatni, — A' föl- és hátfelé való fizamodásnak bizonyítására azonban gyűjtött tapasztalásaink nincsenek.

A. Cooper (id. m. 402. l.) egy esetet hoz föl, mellyben a' hátgerincznek erős görnyedése alatt, a' vállperez mell végének hátfelé térő fizamodása történt lassanként, és hol a' gátolt nyelés nyomos tünetnényeinek elhárítása végett a' vállpereznek kimenyült végét le kellett venni.

936. §.

A' vállperez' mellcsonthoz eső része fizamodásának helyreigazítása könnyű, a' közben, hogy egyik kézzel a' könyök helyben tartatik, a' másikat a' vállnak felső részére téve, vele a' váll ki- és hátfelé fordítatik, mint a' vállperez'törésnek helyreigazításánál (587. §.). Ezután az előre való fizamodásnál a' váll előre nyomatik; a' hátra való fizamodásnál hátfelé; a' fölfelé valónál pedig fölfelé; hogy t. i. a' mellvégnek ismét kiicsuszánása elkerültessék; a' kar' bizonyos helyzetében, a' vállperez'törésnél előadott kötözéseknek egyikével tartatik helyben. Mivel ezen kötözések többé kevesbé mindenkor tágulnak, azért a' vállperez mellvégén többnyire nagyobb vagy kisebb idomtalanság marad hátra, mellynek mégis a' kar mozgásaira nincsen befolyása.

Melner kötözését a' vállperez előre térő fizamodásánál l. Archives générales de Médecine. Janv. 1829. 53. l. — Frorieps chirurgische Kupfertafeln. T. CCXXVII.

937. §.

A' vállpereznek váll része csak fölfelé való irányban fizamodhatik, 's ekkor is a' két izföületnek távola nem nagy. Oka ezen fizamodásnak többnyire vállra történt erős zuhanás, mi által ez igen nagyon hátra szögül. — *Jelei* ezen fizamodásnak: fájdalom a' válltetőn, a' vállnak alább süllyedése, a' vállcsúcs és a' vállperez vállvége közt támadt észrevehető horpadás, avagy ezen utolsónak kidudorodása, ezen két részek rendki-

vüli mozgékonyysága, a' karnak gátolt mozgása, főképp emelés közben, a' vállnak a' mellcsonttól való csekély távolsága, a' dudornak eltünése, ha a' váll hátfelé nyomatik, melly mégis azonnal előterem, ha a' váll magára hagyatik; — ha az uj a' lapcsont tövisén (spina scapulae) elő felé csusztatik, úgy az a' vállperecz kiálló végénél megakad.

938. §.

Ezen ficzamodás mindenkor csekély fáradsággal igazítatik helyre akként, hogy a' kar föl a' vállperecz felé emeltetvén, ennek vállvége lefelé nyomatik. A' kötözés ugyan az, mellyet Desault a' vállperecz törésének számára ajánl, azon változtatással, hogy a' vállperecznek vállvégére többszörös nyomadékok tétetnek, és a' pólya körfordulatai, mellyek a' beteg vállon és könyökön vezetnek el, illendőleg meghúzatnak, és ezen kívül a' kar még egy pólya segedelmével a' mellhöz szorítatik. Első napokban a' szenvedő részek hideg oszlató szerekkel locsoltatnak. Valahányszor a' kötözés tágul, mind annyiszor meg kell azt szorítani, mellyet 4. 6. hét múlva félre lehet tenni, többnyire nagyobb vagy csekélyebb idomtalanság marad vissza, melly azonban a' váll mozgásait nem gátolja.

VI.

A' fölkar ficzamodása.

BONN, Abhandlung von den Verrenkungen des Oberarmes. Leipzig. 1783.

DESAULT, chirurg. Nachlass. Bd. I. Thl. I. 220. 1.

WARNECKE, Abhandlung über die Verrenkung des Oberarmes aus dem Schultergelenke und deren Heilart. Mit Kupfern. Nürnberg. 1810.

BOYER, az id. h. 162. 1.

MOTHE, Mélanges de Chirurgie et de medecine. Paris 1812.

BUSCH, Diss. de luxatione humeri. Berlin 1817.

DUPUYTREN, de la différence dans le diagnostic des luxations et des fractures de l'extrémité supérieure de l'humerus; (in Répertoire général de Anatomie et de Physiologie pathologiques. T. VI. 5e Trim. 165. 1.

MALGAIGNE, über die Verrenkungen des Schultergelenkes; im Journal des progrès des Sciences et des institutions médicales. T. III. Paris 1830.

939. §.

A' vállizülésnek szabad mozgékonytsága, a' fölkar-koncz feje és a' lapcsont ízfüületének laposas völgyülete közt divatló aránytalanság, az íztoknak csekély erőssége, és a' vállizülésre gyakorta történő külső erőszakok okozzák a' fölkar *ficzamodásának* (*luxatio humeri*) gyakoribbságát, mint akármelly más csontét is.

940. §.

A' fölkarnek feje három különböző irányban megnyúlhet ki:

1.) *ála* — (és befelé) az ízfej a' váll-lapnak mellső szélén áll a' háromfejű karizom hosszú szilakának belső oldala, és a' lapcsontalatti izom közt.

2.) *befelé*, az ízfej a' lapcsontalatti árok, és hasonló nevű izom közé vonul a' nagyobb mellizom alá.

3.) *kifelé*, a' tövisalatti árok és tövisalatti izom közé.

Az aláfelé való *ficzamodás* a' leggyaporább, ritkább a' befelé való, legritkább pedig a' kifelé térő. Fölfelé a' *ficzamodás* lehetetlen részint a' vállcsúcsnyujtvány és általában az izülésnek erőssége, részint a' miatt hogy a' deréktul a' fölkar befelé annyira nem kénytethetik, mint szükség volna, hogy az fölfelé *ficzamodjék*.

A. Cooper (id. m. 416. l.) még egy negyedik részintes *ficzamodást* veszen föl, ha a' tokszágának mellső része megszakad, és az ízfej a' hollorrnyujtványnak fekszik neki a' külső oldalon.

941. §.

Ha a' fölkarcsontnak feje *aláfelé* megnyült ki, úgy az az izmok öszvehuzódása által befelé (kifelé a' háromfejű izom gátolja) innét lassankint föl a' vállpercze felé húzathatik. — A' *kifelé* való *ficzamodás*nál egy illy későbbi helytévedés a' lapcsontnak tövise miatt nem lehetséges. — A' fölkarnek *ficzamodás*ánál tehát az ízfej négy különböző helyzetbe jöhet: 1.) *aláfelé*, 2.) *kifelé* mindenkor mint eredeti helytévedés. 3.) *befelé* olykor eredetileg, gyakrabban következőleg, 4.) *be- és fölfelé* mindenkor mint későbbi helytévedés. — A. Cooper azonban nem hiszi, hogy az ízfej, ha már egyszer az izmok öszvehuzódtak, és nem nevezetes az erőszak, ké-

söbben elcsúszszanhat, a' mennyiben rendszerint azon helyre vonúl, mellyet később mutat. — Csekély helyváltások a' nyomásnál fogva beálló fölszívás által támodhatnak.

942. §.

A' fölkar ficzomodásainak egyes fajai következő bélyegekkel járnak:

A' *lefelé* való ficzomodásnál a' kar valamivel hosszabb, kifelé csak egy kevéssé mozdíthatatik, minden más mozgás pedig másféle irányban erős fájdalmakat szül; öregebb embereknél azonban az izmoknak petyhüdt állapotja tágabb mozgásokat enged; a' könyök a' deréktul eltávozik; a' beteg a' ficzomodásnak oldala felé görnyed, az alkart félig meghajtva tartja, és könyökét csípejére támasztja. A' vállcsúcs (acromion) alatt, melly jobban kidüledni tetszik, horpadékot tapasztalhatni, az ízület domborodását elveszté; a' karnak középvonala a' hónalv felé vonúlt; és a' hónalvgödörben a' kimenyült izfejtül tekés domborodás éreztetik de csak akkor, midőn a' kar a' deréktul eltávoztatik. — Ollykor a' mozgások alatt bizonyos ropogás vétetik észre, melly a' kiizzadott gyurmátul, vagy az iznedv kifolyásátul származik, a' folytatott mozgások alatt eltűnik, és nem olly erős soha sem mint a' törésnél. Az izfejnek az idegfontra történő nyomása által érzékenytelenség vagy zsibbadás származik gyakorta az ujakban.

A' *befelé* való ficzomodásnál a' könyök a' deréktul eltávozik 's valamennyire hátra fordul, a' fölkarnek irányzata a' vállperc közepének felel meg, a' karnak mozgása hátra felé nem igen fájdalmas, de annál fájdalmasabb az előre való. A' nagy mellizom alatt az izfejnek emelkedését lehet tapasztalni, a' kar maga vagy természetes hosszaságu, vagy valamivel rövidebb, a' vállnak lelapulása leginkább hátulról tapasztaltatik, az alkarnal nincs fél hajlatában.

A' *kifelé* való ficzomodásnál a' kar be, és előre fordul, a' vállnak lelapulása főkép előlről legészrevehetőbb; az izfej a' tövisalatti árokban emelkedik föl; a' kar előre a' legcsekélyebb fájdalmak alatt mozdíthatatik, minden más mozgás rendkívül fájdalmas.

A' tökéletlen ficzomodásnál, hol az izfej előre a' hollornnyújtvány felé vonúl, a' vállizület hátának által ellenében egy horpadékot találhatni, és a' szikály izgödörnek (cavitas glenoidica) hátsó felét is észrevehetni; a' karnak tengelye befelé és előre ferdült, a' tagnak alsó mozgásai szüntelen tellyesíthetnek, csak föl nem emeltethetik a' kar, mivel a' karsont a' hollornnyújtványhoz kocz-

czanik; az izfej látszatos emelkedménnyé dudorodik és ha a' kar kanyarítatik, az izfejnek forgó mozgása éreztetik.

A' karnak ficzamosodásánál igen bajos, sőt többnyire lehetetlen meghatározni; valjon az izfejnek befelé való helytévedése eredeti-e vagy későbbi. Csak az egymás után következő tünetmények rendének kikutatása, úgy maga a' visszaigazítás alatti műbánás adhatnak talán valamelly fölvilágítást.

943. §.

A' karnak ficzamosodásai az ezen csontot érő erőszakok által *okoztatnak*, az pedig, hogy melly része szakad meg a' tokszálagnak, és melly neme mikor hozatik elő ezen ficzamosodásnak, a' kar irányátul függ, a' mellyben ezt az erőszak találja. Az aláfelé hibbanó ficzamosodásnál a' nagy mellizom, a' legszélesebb hátizom, és a' nagy görgeteg izom öszvehuzódásai különös részt vesznek. Ugyan ezt állíthatni a' kótaláncsás izomról is, a' mint több példák bizonyítják, hol illy karficzamosodás valamelly nehéz teher fölemelése által okoztatott.

A' fölkarnek ficzamosodásánál a' lágy részek sérelme többnyire a' tokszálagnak elég nagy terjedetre haladó szétrepedésére, és a' szomszéd részek zuzódására korlátlódik. A' befelé hibbanó ficzamosodásnál azonban a' lapcsontalatti izom szétszakadása tapasztaltatik, valamint ollykor a' karnak szélhüvése, annak vizenyes földagadása, avagy a' kótaláncsás izomnak bénulása jár a' ficzamosodással, vagy későbbben szegődik hozzá. Egynehány esetben pedig a' fölkar nyakának letörése tapasztaltatik egyszersmind a' ficzamosodással.

944. §.

Azon gyulasztó tünetmények, mellyek a' fölkar ficzamosodásánál tapasztaltatnak, rendszerint csekélyek, ha t. i. a' visszaigazítás minél előbb tellyesitetik, ha pedig a' ficzamosodás magára hagyatik, akkor a' karnak mozgásaiban nevezetes akadályok maradnak hátra, a' kimenyült csontfej az izmok által erősen a' maga helyzetében tartatik, a' karnak mozgása egyedül a' válluak mozgékonyaságátul függ, és 4. vagy 8. hét múlva a' legnagyobb erőlködések által is lehetetlen a' helyre igazítás.

945. §.

A' fölkar ficzamosodásának *visszatételére* a' vállnak elegendő erősen helyben tartatni, a' karnak a' szükséges fokig kinyujtatni, a' karfejnek pedig ugyanazon úton

kell visszatétni, mint a' mellyen helyéből kimenyült. A' beteget közönséges székre ültetvén (erősebb esetekben asztalra hanyatt fektetvén) kézizülése fölött egy öszvehajtott vászondarab közepe akként tétetik föl, hogy végei öszvetekertetvén, segédeknek adathassanak. A' hónally alá hosszukás, eléggé vastag, a' nagy mell- és hátizom szélén túl haladó párna tétetik, 's erre öszvehajtott vászondarab tétetvén, ennek végei a' mellnek előső és hátsó részén az egészséges vállra vezettetnek, 's itt öszvetekertetvén, segédnek adatnak által. A' váll-lapnak még nagyobb megerősítéseül a' válltetőre közepénél fogva még egy más vászondarab is tétetik, mellynek végei elől és hátul ferdén vezettetnek a' mellkasnak más oldalára, és egy segédnek adatván által, ez azokat azon irányban elegendőleg húzza és tartja. Avagy a' váll bizonyos köztőlék, *visszahuzó* (Retractor) által erősítetik meg, ennek nyílásán bujtatván által a' kart *). A' sebész a' tagnak külső oldala felől áll, a' segédek a' nyújtás irányának és kezdetének ügyében kormányozván.

Az *aláfelé* való ficzomodásnál a' nyújtás egyenesen kifelé szolgáló irányban tétetik, melly ha már illendő fokig megtörtént, a' kar alá és egy kevéssé előre vezetessék, míg csak a' test oldalához nem ér; mi közben a' sebész testének mellső részével a' könyöknek támaszkodik és két kezeivel, mellyeket a' fölkar felső és belső oldalára teszen, a' csontnak fejét gödrébe visszaigazítja.

A' *befelé* való ficzomodásnál a' nyújtásnak ki- és hátfelé kell szolgálni, a' kar ezután előre és aláfelé vezetessék egész addig, míg ferdén a' mell előső részére nem fekszik, midőn is a' sebész az izfejnek helyretérését azonkép ápolja, hogy egyik kezét a' könyökre, a' másikat pedig a' fölkarnek belső oldalára teszi, és az izfejet kifelé nyomja.

A' *kifelé* való ficzomodás ellenkező irányu nyújtást kíván mint az előbbeni.

* Pitschel-től (anatom u. chirurg. Anmerkungen. Dresden 1784. 66. l.) Menneltől (Loder's Journal Bd. III. St. 2. 300. l.) Eckoldttól (Köhler's Anleitung zum Verbande. Leipzig 1796. 299. l. Tab. VIII. Fig. 8. 9.) Schneider-től (Loder's Journal Bd. III. St. 3. 466. l.) és A. Cooper-tul (id. m.) különös visszahuzók ajánlottak.

A' visszaigazításnál következő pontokra szükség ügyelni: mivel a' fölkarnek minden ficzomodása, ennek valamennyire emelkedett helyzetében történik, azért a' nyújtásnak is hasonló helyzetben az eloadott irány szerint kell tétetnie. Ezen helyzetben a' kotaláncsás, tovisfolotti, és tovisalatti izmok el vannak pety-

hüdve, mellyek másként a' helyreigazítást leginkább gátolják. Ezen oknál fogva a' ficzomodás mindjárt eredete után a' karnak vizirányos magosságig tett fölemelése, és az ujaknak a' hónallyba merített alkalmazata által igen könnyen helyreigazítatik. — A' kart előbb tilalmas természetes irányába hozni, míg a' fölkarfej azon helyre vissza nem tér, mellyből kilépett. Az izfej rendszerint inkább az izmok munkássága, mint az egyenesen reá alkalmazott erő által csusszan vissza izgódrébe. — A' mondottakbul kitetszik, a' Mothe *) által ajánlott visszaigazítási utmódnak helyesége. A' széken ülő betegnek válla egy hosszában összehajtott törülköző segedelmével, melly a' vállra téve két a' földön ülő segéd által tartatik, erősítetik meg, az ép oldalról álló harmadik segéd a' mell körül vetett vászondarabot fekmentes irányban húzza és tartja. — A' sebész a' beteg mellett asztalon állván, a' ficzomodott kart két kezével megfogja, 's azt enyhén vouva, a' beteg feje felé emeli, erre egy kevésbé erősebben nyujtja ki, 's ekkéut csak nem minden fájdalom nélkül gödrébe vezeti a' fölkarnek fejét vissza.

Rust **) ezen műbánást következőleg egyszerűti; a' talajon szőnyeg, avagy lapos párnán ülő beteg szenvedő vállát a' ficzomodott résznek ellen oldalán térdelő segéd egyik karját a' beteg mellén, a' másikat annak hátán vezetvén el, két egymásba kulcsolt kezeivel megfogja. Midőn ekkor ezen segéd a' vállat erősen és rendithetlennül aláfelé kényteti, a' ficzomodott oldalon álló sebész, a' kart két kezével a' kézizülésen és alkaron megfogván, azt egy kevésbé meghúzza, hogy t. i. az folyvást nyujtott helyzetben tartassék, mire a' kart körképüleg kanyarítván, azt egész a' beteg feje fölibe hajtja, úgy hogy a' fölemelt kar a' testnek hozstengelyével közegyenes irányba jöjön. A' sebész ekkor a' kart erősen meghúzza, mintha a' beteget karjánál fogva akarná a' földről fölemelni, és azon pillanatban midőn ez történik, az izfej vissza csusszan öngódrébe. A' mi ha meg nem történik, a' sebész a' karnak nyujtását segédre bízhatja, maga pedig a' beteg mellé térdelve két hüvelykét a' ficzomodott izfej alá téven, azt fölfelé nyomja, 's gödrébe kényteti. — Erre a' sebész egyik hüvelykét erősen a' hónallyba dugja, másik kezével pedig a' fölemelt kart a' könyökizülésen megfogván, a' kart vigyázva lebocsátja, midőn aztán, ha az izfej nem ment volna vissza gödrébe, az az ellenébe tett hüvelyken, mint valamelly hengeren csusszanva, annál bizonyosabban visszaigaxodik helyére.

1.) Az id. h. — BUSCH, az id. h.

2.) RUST, önnön Magazin-jában für die gesammte Heilkunde. Bd. X. 184. lap.

F. LEONHARDT. Diss. de methodo Mothiana humerum luxatum reponendi. Berol. 1820. 8.

946. §.

A' tellyesített helyreigazításról az izülésnek természetes alakából, a' fájdalom elhallgatásából, és a' karnak szabad mozgásából lezünk bizonyosak. A' fölkar újra kificzamodni való nagy hajlandóságának gátlására a'

karnak mozgása megakadályoztatik vagy akként, hogy a' kar nyaktul függő kendőperczben hordoztatik, vagy pedig még biztosabban, ha az egynehány körfordulatok által a' derékhoz feszitetik, egynehány körfordulatokat a' könyök alatt el a' vállon vetvén egyszersmind által. — Az első napokban a' vállra hideg borogatások tétetnek, hogy a' zuzódásnak tünetenyei elszéllesztessenek. — A' karnak bénult állapotja maradván hátra (mitől félni mindenkor okunk van, ha a' ficzamosodás megeste után mindjárt az egész tagban hideget, zsibbadást, és nehezséget érez a' beteg), szállékony bedörgölések, özönfordók; hólyaghuzók, tűzkupok 'stb. kivántatnak. Ez szükség a' kótaláncsás izom szélhűdésénél is.

947. §.

Az említett mód szerint leendünk rendszerint képesek a' karcsontnak kificzamosodását helyreigazítani. Az izmoknak erőszakos öszvehuzódások lévén jelen, ezt először az említett szerekekkel leszen szükség enyhíteni. — A' tokszálagnak csekély nyílását sokak a' ficzamosodás visszaigazításának akadályául tekintik egyes esetekben, melyet sejdíteni lehetne, midőn az ízüelj helyére minden recsegés nélkül lép vissza, de innét azonnal kitér ismét; ezen esetben a' tokszálagnak nyílásának nagyobbítására a' kar mozgásai ajánltatnak. Ezen véleményt azouban számos tapasztalások megczáfolják.

948. §.

A' fölkar ficzamosodásának visszatételére ajánlott bánásmódon kívül még a' következők érdemelnek említést: 1. a' heveny ficzamosodásoknál a' beteg asztalon, vagy pamlagon hanyatt akként fektessék, hogy a' beteg kar egészen a' mondott butrok széléhez essék. A' könyök fölött a' kar körül egy nedves körpólya, és ezen egy zsebkendő erősitetik oda. A' sebész egyik lábával a' talajon állva, másik lábának sarkát a' beteg hónaljába alkalmazza, úgy hogy ő most a' beteg' oldala mellett mintegy kakorog. A' zsebkendővel 3. vagy 4. óraperczenetig a' kart állandólag nyújtja; mikép csakugyan a' közönséges körülmények közt a' csontfej könnyen helyreigazithatik. — Nagyobb erő lévén szükség, a' zsebkendő helyett törülköző alkalmaztathatik a' karra, melyet többen is húzhatnak, a' közben hogy a' sark szüntelen a' hónally üregében marad. A' kétfejű izom ellankasztására a' beteg hajtsa meg alkarját. — Ezen bánás-

móddal a' Sauter-é megegyez. A' beteg széken ülve, karja teste mellett le függőlegesen hajtva, az ezen irányban a' sebésztül egyik kezével könyökizületében megfogtatván, a' földfelé nyujtatik, a' közben hogy más kézzel az izfej egyenesen előre nyomatik; 's egyszersmind a' jelen segéd a' ficzamosodott karnak nyujtását, ezt kezénél fogva huzván, ápolja, a' mi nem mindenkor, erőszakkal pedig soha sem szükséges. — A' befelé való ficzamosodásnál a' kar inkább előre vezetessék. — 2.) A' beteg alacsony széken üljön, a' sebész a' ficzamosodott kart annyira eltávoztatja a' testtől, hogy térdét a' beteg hónállya alá tehesse, és a' közben, hogy lábát a' szék oldalához szegezi, egyik kezét a' fölkarcsontra egyenesen a' bütykökre, a' másikat pedig a' vállcsúcsra teszi; ez után a' kart térde fölött lefelé nyomván, ekként igazítja helyre a' ficzamosodást.

1.) Ueber die Einrichtung des verrenkten Achselgelenkes; in HUFELAND'S Journal. Bd. XLIII. St. 1. Juli 1816. 39. l.

2.) A. COOPER, az id. h.

949. §.

Hol az igen erős személyeknél vagy elrégült ficzamosodásoknál az említett bánásmódok nem elegendők, és a' dolog arra kerül, hogy az izmok *folytatott 's halkkal mind inkább öregbített* nyujtás által mind inkább elfárasztassanak, ott legezédirányosabban a' csigacsín alkalmaztatik. — A' beteg széken ülven, válla visszahúzó (Retractor) által tartatik helyben, és melly a' beteg ép oldal melletti falba vert horogba akasztatik; a' nyujtó pólya a' könyök fölibe alkalmaztatik; és a' kötök által az ellenkező falhoz erősített csigacsínnal egyesítetik. A' nyujtásnak iránya ugyanaz mint a' segédek által eszközlöttnél; melly csak halkkal történik, akként hogy a' nyujtás közbe közbe félbehagyassék. A' nyujtás az illendő fokot elérvén, a' sebész térdét a' hónally alá alkalmazza, lábát a' székre teszi, az izfejet enyhén emeli és nyomja az ízgödörbe, mi azon pillanában történik, midőn a' nyujtás tágul rendszerint minden csattanás, roppanás nélkül.

Azon sokféle készültek, mellyek a' karcsonit ficzamosodásának visszaigazítására ajánlottak, részint fölöslegesek, részint céliránytalanok, mivel az erőműves erőszak az izfejre igen hatalmasan hat, avagy a' nyujtás nem minden kívánt irányok szerint tétethetik. Ezen készültekhez tartoznak: Hippocrates karpolca (ambe), Oribasius, Paré, Gerdsdorf, Scultet,

Purmann, Petit gépelyei; Ravaton, Hagen, Freck, Mennel, Schneider, Brünninghausen stb. visszahuzói.

950. §.

Ha a' fölkarnak fizamodása már egynehány héttől fogva tart, akkor, mielőtt a' nyujtáshoz fognánk, a' kar minden irány szerint erősen mozgattassék, hogy akként az izfej fölszabadúlhasson; az izmok elpetyhüdése pedig az említett szerek által eszközöltessék. Előle elrégült fizamodások helyreigazítása után a' nagy mellizom alatt szélkóros daganat tapasztaltatik, melly oszlató szerek alkalmazatára nem sokára eloszlik. — Weinholt a' nagy mellizomnak inát metszé ketté, mivel az egy elrégült fizamodásnál nem engedett. ¹⁾ — A' vállizulásbeni fizamodások főképp petyhüdt egymiknél ugyan még több idő mulva is szerencsésen helyreigazíthatnak; a' helyreigazítást azonban erővel sokaig ne tartassuk, másként veszedelmes tünetények szármozhatnak. ²⁾

- 1.) ZWANZIG, de luxatione ossis humeri et praecipue incisione aponevroseos musculi pectoralis majoris ad cur. luxat. inveterat. Halae 1819.
- 2.) FLAUBERT, Mémoire sur plusieurs cas de luxation, dans lesquels les efforts ont été suivi d'accidens graves: in Répertoire général d'Anatomie et de Physiologie pathologiques. T. III. Cah. 1.

VII.

Az alkar fizamodásai.

951. §.

Az alkarnak fizamodása ezen tagnak a' fölkarral való izegyületében történt, és azon különzött fizamodásra osztatik, mellynek az orsó- és singkoncz között van helye.

A.

Az alkarnak a' könyökizületből történt
ficzomodása.

952. §.

A' könyökizületnek nagy erőssége miatt' itten tökéletes ficzomodások csak ritkán fordulnak elő, mellyel mindenkor a' lágy részeknek nagy öszveszakadozása jár. A' ficzomodás *hátfelé* és *oldalvást* történhetik; *előre* itt a' ficzomodásnak a' könyökcsúcs vagy kampónak (olecranon) egykori törése nélkül helye nem lehet.

953. §.

A' hátra felé térő ficzomodás a' legközönségesebb, és mindenkor tökéletes. A' koszorúnyujtvány (processus coronoides) a' fölkar sodornemű izfözületének háta mögé csusszanik, és azon gödörbe veszi magát, melly a' könyökcsúcs elfogadására szolgál. A' fölkar izfözülete ekként az orsó- és singsont mellső lapjára csusszanik, a' koszorúnyujtvány és kétfejű karizomnak gyákpontja közé. Az oldalszálagok szétszakadoztak, sőt az izületet környelő izmok, a' hőr, és maga a' kar-üter is elszakadhatott. A' könyökcsúcs a' fölkar hátsó oldalán egy nagy domborúsággá leszen, mi által a' háromfejű karizomnak alsó része helyéből eltolatik, az alkar félig hajtott helyzetben merően áll.

A. Cooper (id. m. 472. l.) egyedül a' singkoncznak hátrafelé való ficzomodásáról is emlékezik, a' nélkül hogy az orsókoncz a' fölkaron hátulra nyomatott volna. Az alkar elidomtalomodása ilyenkor szembetűnő, az alkar és a' kéz befelé szegől, a' könyökcsúcs előre dudorodik, a' kar ki nem nyújthatatik, csak erőszakkal, melly képes e' ficzomodást helyreigazítani, az alkar egyszersmind egyenes szegletnél jobban nem hajthatatik meg. A' kórhatározat bajos lehet: a' különböző jeleket a' singkoncznak kiállása, és az alkarnak befelé való szegülése teszik.

954. §.

Az oldalvásti ficzomodás tökéletlen vagy tökéletes lehet; a' kifelé térő ficzomodás gyakorább a' befelé valónál. Az *elsőbbitnél* a' fölkarnek belső izfözülete többé kevesbé kiáll, és a' singsontnak izfözülete kifelé nyomódott; a' könyökcsúcsnak hegye a' fölkar hátsó fözületének áll neki, mi által az alkar könnyeden meghajol-

va meredten áll. *A' befelé térő* ficzamosodásnál az S-képi kanyarodéknak (S-förmige Ausschweifung) egy része többé kevesbé a' belső, és a' fölkarnek izfeje a' külső oldalon dudorodik ki; az alkar folyvást hajolva van. Ezen ficzamosodások a' könyökizület szalagainak szakadásai nélkül meg nem történhetnek, magok az alkarnek izmai is eredetüknél megszakadhatnak, innét az alkar gyakorta helyzetében nincs annyira megfeszítve, mint a' hátra térő ficzamosodásnál. Az oldalvásti tökéletes ficzamosodásoknál az al- és fölkar izvégeinek kidudorodása sokkal szembetűnőbb mint a' tökéletleneknél, és a' lágy részek nevezetes szakadása miatt az alkar minden irány szerint mozgatathatik.

Mivel az alkar ficzamosodásainál az izfölkületek egymással még többnyire érületben vannak; azért a' tagnak mozgásai alatt recességé származhatik.

955. §.

Az alkar hátfelé való ficzamosodása többnyire feszített kézre történt esés által *okoztatik*, ha az alkar meghajtván, a' fölkar pedig feszülve vagyon. Ha az alkar valamelly erőszak által egyik vagy másik oldalra kénytetik, akkor oldalvásti ficzamosodás származhatik.

956. §.

A' könyökizületnek ficzamosodásai ugyan mindenkor nevezetes lohtüneményeket okozhatnak, sött fenés és ideges bajokat is szülhetnek, általában véve mégis nem veszedelmesek; ha pedig több ideig magokra hagyatnak, a' helyreigazítást később meg nem engedik. — Ha a' hátra tévedő ficzamosodásnál a' fölkarnek izfölkülete a' bőrön átrontott, akkor ugyan az eset mindenkor igen nyomos, a' tapasztalás mégis azt mutatja, hogy a' gyógyulás minden különös tünemény nélkül megeshetik. Ezen ficzamosodással a' kétfejü karizom, a' karütér vagy közepetti idegnek szakadása köttetvén öszve, az eset igen veszedelmessé válik. Az oldalvásti tökéletes ficzamosodások veszedelmesebbek a' hátra tévedőknél. A' tökéletlenek nem nyomosak, és a' visszaigazítást is könnyen megengedik, még rájok nem ösmerve is a' következelmek kevesbé lennének nyomosak, csak a' beteg jókor mozgásokat tenne.

957. §.

A' könyök ficzamosodásainak *helyretétele* soha sem jár nehezséggel, midön az elég korán eszközöltetik. A'

nyújtást és ellennyújtást két segéd tellyesíti, kiknek egyike egyik kezével a' kézizület fölött az alkart megfogván, másik kezét az alkarnak felső és belső részére teszi; a' másik segéd egyik kezét a' vállizületre tévén, másik kezével a' fölkarnak alsó részét nyomja vissza. A' sebész maga a' hátra tévedő ficzomodásnál a' könyököt két kezével akként fogja meg, hogy négy ujai mindkét kezének a' fölkar mellső, két hüvelyke pedig annak hátsó oldalára jöven. ezekkel ha már a' nyújtás elegendőleg megtörtént, a' könyöksúcsot lefelé és előre nyomja. — A. Cooper a' beteget székre ülteti, ön térdét a' könyök belső oldalára alkalmazza, a' kézizületet megfogja, és a' kart meghajtja, 's egyszersmind térdével az orsó- és singkonczra nyomást teszen, hogy ezeket a' fölkartul megválassza, és a' közben, hogy térdével a' nyomást teszi, a' kart erővel ugyan, de csak halkkal hajtja. — A' kart ágy-láb körül is 'erősen meg lehet hajtani. — A' véghez vitt helyreigazítás után a' könyökizület nedves nyomadékokkal borítván be, az 8-képüleg pólyáztatik be, maga pedig a' kar kendőpereczbe akasztatik. A' bekövetkező gyulladás tünetemények magokhoz mért lobuzógyógymód, és szakadatlanul folytatott hideg borogatások által háritatnak el. A' kötözés minden másodnap megújítatik, melyek alatt csendes kézhanyintásokat és borintásokat teszen a' beteg, hogy t. i. ezek által a' diszlett helyreigazításnak megléttéről hebizonyodjunk. — A' singkoncznak magányos ficzomodása az említett módok közül egyikkel mindenkor könnyen helyretéthetik.

Ha az orsónak gyűfős szálaga (Lig. annulare radii) nincs elszakadva, úgy az orsócsont a' singgel illendő helyére visszatér. Ha pedig ezen szálag el van szakadva, úgy az orsónak még különösen kell helyre nyomatnia, és egy hátsó oldala mentére alkalmazott zindely által szükség ismét lehetséges kificzamodását gátolni. — Ha a' hátfelé való ficzomodásnál a' fölkarnak alsó vége a' bőrön áthatott, akkor ez által a' helyretétel nem mindenkor leszen bajos, melly is mihelyt csak lehet, tellyesitessék, a' seb pedig hegesztessék be. Ha már heves gyulladás állott volna be, úgy egyedül a' kiálló csontvégnek lefűrészlése lenne képes a' tuneményeken enyhíteni. — A' karütnak és közepetti idegnek ketté szakadásánál, amazt először a' helyreigazítás előtt lekotni kellene, melly esetben azonban a' hihetőleg bekoszöntendő fenének veszedelme a' tagcsontkitást is szükségessé tehetné.

958. §.

Az oldalvásti ficzomodások helyreigazításánál az említett módon hánunk, csakhogy az izvegeket két kéz-

zel ellenkező irányban kell nyomni, mint a' hogy kinyomultak. — A' Cooper a' nyújtást az oldalvásti ficzomodásnál is térden tellyesíti a' főlebb említett módon. De olykor a' karnak erős kinyújtása is elegendő. — A' lohtünetemények az oldalvásti ficzomodásnál mindenkör nyomosabbak, mint a' hátfelé tévedőnél, homnét itt még szorosabb lobuzó gyógybánás leszen szükséges.

959. §.

Ha bár a' könyök-ficzomodásoknál nagy is a' hajlandóság arra, hogy idővel helyre nem igazíthatnak, mégis, ha már a' gyuladás nagyobb fokig fejlődött, a' helyreigazításhoz előbb fogni nem lehet, mintsem az mérsékeltek. — Mi előtt valamelly elrégült ficzomodás helyreigazításához fognánk, tétessenek néhány nappal az előtt az alkarral ismételt mozgások, csak ezek után iparkodjunk a' helyretétel. Többszöri iparainkkal czélunkhoz nem érvén, álljunk el erőszakos erőlködéseinktől, mivel mindenkör heves gyuladástul tarthatunk.

A' könyöknek előre térő ficzomodásánál, melly csak a' könyöksúcsnak eltörésével jöhet elő, ugyanazon műbánás kívántatnék, mint említők ezen csoutdarab törésénél, egyszerűmind pedig a' legszorosabb lobuzó gyógymód volna szükséges.

960. §.

Az orsócsontnak *hátra* való ficzomodása a' leggyakoribb, és megletteknél ritkábban fordul elő mint gyermekeknél. Ezeknél uem mindenkör támad egyszerre, hanem azon szokás által, hogy a' gyermekek kezeknél fogva vezetnek, miként az orsókoncz izfoglalatának ellankadása, petyhüdése hozatik elő, melly is az orsócsont izvégének nagyobb kidudorodása, és ízületének fájdalmas daganata által mutatkozik, és ha az erőszak még tovább is tart, az orsókoncznak hátra tévedő ficzomodása hozatik elő. Azon pillanatban, midőn a' ficzomodás támad, a' beteg élénk fájdalmat szenved, az alkar meghajlik, és a' kéz borintási helyzetbe ferdül; a' hanyintás lehetetlen, s a' fájdalmat öregbiti; a' kéz és az ujak középszerű hajlásban vannak; az orsócsontnak felső izvége világos dudorra emelkedik.

961. §.

Az orsócsont felső végének *előre* térő ficzomodása erőszakos hanyintásnak a' következelme. Az alkar egy kevéssé hajlott, a' fölkaral azonban egyenes szegletbe

még sem hajtathatik egészen; ha az alkar hirtelen meghajtatik, az orsókoncznak feje a' fölkar mellső részéhez ütődik, mi által a' karhajtás azonnal meggátoltatik. A' kéz borintott helyzetbe szegül, melly mégis tökéletesen sem hanyintás sem borintásba nem hozathatik; bátor a' borintás csak nem tökéletes. Az orsókoncznak fejét érezhetni, főkép a' körbe forgó mozgások alatt; a' mi, és az alkar hajtásának föltartása a' legbizonyosabb jelek.

Boyer az előre térő ficzamodásnak lehetőségén ugyan akkori törés nélkül kételkedik, mivel a' hanyintás ezen ficzamodás előhozatalára szükséges volna, a' fölkarcsontnak kis feje által, melly az orsókoncznak fejéhez erősen odanyomódik, meggátoltatik. Ezen állítást azonban mások és tulajdon tapasztaláson is megezáfolja. — A. Cooper (id. m. 474. l.) az orsókoncznak előre tévedő ficzamodását hatszor, én magam pedig egyszer tapasztaltam. Az orsócsont a' singkoncztul a' koszorúnyujtvánnyal való egyesületénél fogva megválík és feje a' fölkar külső bütyke fölött lévő gödörbe, és a' singkoncz koszorúnyujtványára vonatik. — A' vizsgálat az orsókoncznak fejét a' fölkar külső bütyke fölött lévő gödörben, a' singkonczot természetes helyzetében, az orsócsont gyűrűs szálagát, a' könyök haránt húrját (chorda transversalis cubiti) a' tokszálagnak mellső részét, és részint a' csontközötti hárttyát elszakadva lenni mutatta. — Ezen utolsó szálagnak megszakadása engedi meg a' két csontnak egymástuli elválását.

Rouyer (Journal général de Médecine. April 1818) és Guillaume (l. Frorieps Notizen, März 1828. Nro 429.) az orsókoncz felső végének előre történt ficzamodását szinte tapasztalák.

962. §.

Az orsócsont ezen ficzamodásainak helyzetétele könnyű. Az egyik kézzel az alkar nyujtatván, a' másikkal az orsókoncznak feje helyére nyomatik, az alkar pedig a' hátra való ficzamodásnál hanyintásba, az előre valónál ellenben borintásba hozatik, melly is miután az ízület nyomadék és néhány körfordulatok által megerősített volna, ezen helyzetében ön mellső és hátsó oldalára alkalmazott zsindelek által tartatik. 20. vagy 25. nap múltával az egész kötözés félre tétethetik, a' karnak pedig gyöngéd mozgások engedtetnek.

A. Cooper szerint az orsókoncznak előre történt ficzamodása gyakorta nagy erőszakot kíván, és ő eseteket hord föl, hol a' helyzetétel lehetetlen volt; halottakon tett kísérletei által mégis úgy látszik neki, hogy a' kézen tett nyujtás, hol ez egyedül az orsókonczra hat, legcélrányosabb legyen és csakugyan magam is ekként könnyen véghez vivém a' helyreigazítást.

Ha (a' 960. §-ban) leíradott tünetények az orsó-csont izegyületének elpetyhüdését mutatják, úgy a' karnak minden húzása, vonása, mozgatása eltávoztassék, az alkar félig hajtott helyzetben erősítessék meg, a' szálágok ellankadása pedig czélszeres bedörgölések és borogatások által hozassék rendbe.

VIII.

A' kézizülésnek ficzamosásai.

963. §.

A' kézizületen háromféle ficzamosás történhetik: 1.) az alkar két csontjainak ficzamosása, 2.) az orsó-csontnak, és 3.) a' singkoncznak kimenyülése.

964. §.

A' kéznek ficzamosása az alkar mindkét csontjaival való egyesületéből előre, hátra, avagy egyik vagy másik oldal felé eshetik meg. A' két utolsó ficzamosás-fajok csak tökéletlenek, a' két első pedig többé kevésbé tökéletesek lehetnek. Az előre térő ficzamosásnál a' kéz igen hátra hajlik, a' kéztöizületnek belső oldalán szemebetünő kiállás látszik, az ujak és hasonlókép az alkar is hajolva vannak. A' hátrafelé szolgáló ficzamosásnál a' tünetények épen ellenkezőleg tapasztaltatnak. Az egyik vagy másik oldalra való ficzamosásnál a' kéz elferdül, közeledés vagy távozás, (Adductio v. Abductio) és egyszersmind az orsó - vagy singoldalón dudorodás tapasztaltatik.

965. §.

Ezen ficzamosást mindenkor a' kéznek igen erőszakos, ezen vagy azon irány szerint való meghajtása okozza, honnét a' szálágok mindenkor öszveszakadoznak, az inak pedig a' ficzamosás oldalán szer fölött húzatnak, nyújtatnak. A' szálágokon kívül csak ritkán vannak más lágy részek elszakadva.

966. §.

A' kéz ficzomodásának helyretétele nem igen nehéz. A' kéznek nyujtása, és a' kimenyült kéztőcsontokra ellenkező irányban tett nyomás, mint a' hogy helyükből kimentek, rendszerint elegendők. A' helyreigazítás után a' kézizület nedvesített nyomadékokkal tékertetik körül, mellyek aztán körfordulatokkal erősítenek meg. Az újlag ficzomodásra lévén hajlandóság jelen, a' mi többnyire az előre és hátra szolgáló ficzomodásnál csak ugyan jelen is van, a' kéznek tenyéri és háti oldalára zsindély alkalmaztassék, mellyek szinte körfordulatokkal tartatnak oda. Heves gyuladási tünetmények szoktak rendszerint szarmozni, mellyek czélszeres lobuzó gyógymódot, és hideg borogatásokat kívánnak. Később fűszeres borogatások, léles kenetetések 'stb. alkalmaztatnak azért, hogy a' kézizületnek olykor sokáig tartó daganattát szétoszlassák.

967. §.

Az *orsókonecznak* magányos ficzomodásánál, melly ritka, az orsó a' kéztőnek mellső részére csusszanik, és a' hajó — meg nagy sokszegű csontra telepedik. A' kéznek külső oldala hátra szegül, a' belső pedig előre, az orsócsontnak végét a' kéztőnek mellső részén lehet feldudorodva látni; az orsóconecknak karcznyujtványva nem áll többé a' nagy sokszegű csonttal által ellenben. — *Oka* ezen ficzomodásnak, a' kézre való esés, ha t. i. ez hátra van hajtva. A' mű- és gyógybánás a' két csontok ficzomodásaéval megegyez.

968. §.

A' *singkonecz* ficzomodásánál, melly ritkább, és mellynél a' tömlőképű hártya el vagyon szakadva, a' csont közönségesen hátra felé csusszant, a' kéztőnek hátán dudorodik föl, és ámbár a' csont természetes helyzetébe könnyen visszanyomathatik, az idomtalanóság mégis azonnal visszatér, mihelyt a' nyomás tágul. Kórhatározati jeleit ezen ficzomodásnak a' singkonecznak az ikképű csonton (os cunciforme) való fölemelkedése, és a' karcznyujtványának a' kisuj közepkézcsontja vonalátul való eltérése teszik. — A' csont nyomás által kénytetik helyére, mellyben az alkar két oldalára tett zsindelyek, és a' singkonecz végére alkalmazott nyomadék által tartatik meg.

Az orsócsont gyakorta izülése fölött egy hüvelyknyire törik el, és ha a' törés ferde, akkor olly nevezetes elcsusszanás támad, hogy a' singkoncz előre tér. — A' kéz ilyenkor hátulra erősen az alkar felé húzatik, a' singkoncz dudorát a' keztdőhajtó singizom (musculus flexor carpi ulnaris) ina alatt épen a' lencsecsonton, az orsókoncznak tört végét pedig a' kéz hajtó inai alatt lehet érezni. — Az orsócsont tört végeinek illendő helyreigazítására erős nyujtás kívántatik; mellyek természetes helyzetükben akként tartatnak, hogy a' kezizület belső részére kis párnácska, a' kézhátra ismét egy más tétetven, ezek körpólya segédelmével erősen oda-szoritatnak. Az alkar hajtó részére és belső oldalára párnával jól kibélelt, egész a' középkéz csontjainak végeig érő zszindely alkalmaztatik, 's ez az alkarnak felső részétül egész a' kezizületig, de nem tovább körpólyával szoritatik meg. — Az orvoslás fiatal személyeknél 3. öregebbeknél 4. egész 5. hétig tartson, a' míg mozgások engedtetnek meg. — A' Dupuytren-től (606. §.) ajánlott kötözés a' törött végeket helyzetőkben itt is megtartja. — Ezen a' singkoncznak ficzomodásával szövődő törése az orsócsontnak nem ritkán a' singkoncz végének a' köztakarókon való átrontásával jár. Midőn ha az orsócsont nincsen öszvehasadozva, a' gyógyulás rendszerint minden különös tünetmények nélkül végbe megyen.

A' Cooper az id. h. 505. lap.

IX.

A' kéz egyes csontjainak ficzomodása.

969. §.

Csak a' fejescsont (os capitatum) léphet ki a' hajó- és félhódképű csonttal való egyesületéből, melly ficzomodás a' kéznek háta felé való nagy meghajtásából származik, mi által a' fejescsontnak helyén olly korlátolt daganat támad, melly a' nyomásra lesüpped, de mihelyt ez enged, azonnal ismét fölemelkedik. — A' helyreigazítás a' csont kidudorodó fejére tett nyomás által könnyen tellyesitetik; midőn aztán a' kezét több ideig kifeszítve szükség tartani, ezen célra a' kéz egy falemezre tétetvén, a' dudorra nyomadék és egy kis zszindelydarab által nyomás tétetvén, ezen eszközök körpólya által erősitetnek meg. Ha valamelly, bár csekély kidudorodás marad vissza, az semmi bajokkal sem járván, semmit sem teszzen.

A' fejes- és kajmacsont (os unciforme) ollykor szálagainak elpetyhüdése miatt helyzetükből kimennek, úgy hogy kézhajtás alatt a' kéztőnek hátán dudorodásokká képülnek, és a' kéz

a' kézizület segedelme nélkül nem is használthatik. Ragtapaszcsikok és pólya rendint elegendők a' kézizület ápolgatására, mi-ken kívül még a' részek erősítésén özőnfördők, szállékony irok be-dorgólásával, 's több efélékkel iparkodhatunk.

970. §.

Egyedül a' *hüvelyknek középkézcsontja* képes nagy sokszegű csonttal való egyesületéből kilépni, midőn az igen nagyon meghajtatik. Azon dudor, mellyet a' közepkézcsontnak kificzamodott vége fölfelé képel, igen csekély; a' hüvelyk a' tenyér-fölület felé görbed, és ki nem feszíthetik. — A' helyreigazításnál a' hüvelyken és a' kéztőn tétetik a' nyújtás és ellennyújtás, melly alatt a' kimenyült izvég helyrenyomatik; mellyben hogy megmaradjon, a' hüvelyk nyomadékokkal és körfordulatokkal bonyolítatik körül, a' hüvelyk hatsó oldalához egyszersmind egy vékony zszindelkét erősítvén. Ha talán ezen ficzamodásra iziben nem ösmerünk, mi könnyen megeshetik, ha már daganat származott, akkor a' hüvelyknek mozgásai örökre gátolva maradnak.

971. §.

Az *ujpercze*k az ujak erős előre vagy hátrahajtása által csakugyan előre vagy hátulra ficzamodhatnak. Az előre történt ficzamodásnál a' ficzamodot ujjperc há-
tutra szegül, az egyeb ujj meghajlik; a' kimenyült iz-
fölületek dudora a' tenyéri oldalon tapintatik; ellenke-
zőleg vannak ezen tünetények a' hátra való ficzamodás-
nál. — Ha ezen ficzamodások csak keves ideig magokra
hagyatnak is, a' helyreigazítás többé nem eszközöltet-
hetik; melly gyakorta nagy erőben kerül, mivel az iz-
fölületeknek szélei egymásnak szegülnek, mellyeknek
egymástul el kell távoztatniok.

X.

A' czombkocznak ficzamodása.

BOYER, az id. h. 261. lap.

A. COOPER, az id. h. 27. l.

972. §.

A' *czombkocznak ficzamodása* négy irányzat felé történhetik. 1.) *hátulra és fölfelé* a' bélesout hátára: 2.)

befelé és alulra. a' peteképü vagyis monyorú likba: 3.) *hátrulra és aláfelé* az ülbevágányba: 4.) *fölsfelé és előre* a' fancsont vizirányos ágára. Ezen ficzomodások közül az első leggyakorább, a' negyedik ritkább mint a' második, a' harmadik pedig leggyérebbeben jö elő, sőt ezt több irók épen tagadják. — A' tokszálalag a' czombnak akármelley ficzomodásánál is szakadva vagyon, valamint a' görgeteg szálalag is, ez azonban a' be- és aláfelé térő ficzomodásnál egészen megmaradhat.

A. Cooper (id. m. 98. l.) a' fölszár egyes ficzomodásainak gyakoriaságára nézve más arányt tesz föl. Szerinte a' hátra és fölsfelé való ficzomodás leggyakrab, ez után következik az ülbevágányba térő, erre a' monyorú likba tévedő jó; végre a' fancsont vizirányos részére csusszanó a' legritkább.

973. §.

A' *föl és hátrulra* tevedő ficzomodásnál a' czombfej a' csipcsont külső fölületére pattan, és a' külső csipgödör (*fossa iliaca externa*) és a' legkisebb farizom közé vonul. — A' láb e' mellett $1\frac{1}{2}$ egész $2\frac{1}{2}$ hüvelykkel rövidedik meg, a' lábujak a' másik láb lábtöve felé vannak fordulva, a' térd és láb befelé szegülve: a' láb a' másiktól nem távolitathatik, de a' ficzomodás által okozott közeledés öregbitethetik, az az a' ficzomodott láb a' másikon keresztbe vettethetik. Ha nevezetes bőrvéraláomlás avagy daganat nincsen jelen, úgy a' térdnek befelé való kanyarodása alatt a' czombkoncz' fejét a' csipcsontnak külső lapján világosan érezni lehet; a' tompor kevesbé áll ki, a' csipcsonttaréjhoz közelebb tapintatik, a' csipő gömbölyü idomát elveszté. A' kezekkel egész lehetségig kénytetett nyujtása a' tagnak, ennek természetes hosszóságát vissza nem adhatja. Ezen ficzomodás megvénülven, a' tag befelé való fordultát megtartja, és a' beleg csak lábujhegyen lépdel, és tagja nevezetes megrövidülésének ellenére lassanként járkalni is elkezde. Ezen körülmények közt a' valamennyire meglapúlt czombfejet a' bélesoutnak külső oldalán egy különös, neki megfelelő odúban találhatni, melly az újdun támadt csontgyurma által környeltetik. A' kis és középső farizom ki vannak nyujtva, sejtrostos gyurmává változva, a' czomb tériméjébul veszejt. — Ezen ficzomodás olly esés, vagy más valamelly erőszak által okoztatik, melly a' czombot befelé és előre kényteteti; melly annál könnyebben támad, minél messzebbre találja az erőszak a' czombot a' csipizüléstul, és ha egyszersmind a' farizmok is ugyanakkorilag öszvchuzódva vannak.

974. §.

A' *be- és aláfelé* tévedő ficzomodásnál az izfej a' peteképiü likba süpped. Ámbár az izvápának tulajdona c' nemü ficzomodásra hajlandónak látszik, mégis csak ritkán fordul az elő, mivel csak egyetlen egy erő- eset által hozathatik elő, melly alatt a' czombok egymástul messzeterpesztetnek. A' beteg tag 2. 3. hüvelykkel hosszabbodik meg, a' czombfej kézzel tett nyomás által a' czombnak felső belső oldalán a' gátfelé tapintatik; a' tompor kevesbé kiálló; a' test a' horpasz- és csípizom (psoas et iliacus externus) kinyujtása miatt előre görnyed; a' végtag kiáll, midön a' test fölegyenesedik; a' térd a' másiktul messze eláll, 's ehhez nagy fájdalom nélkül nem közelitethetik; a' láb szinte eltávul a' másiktól, de sem be — sem kifelé nincsen fordulva. A' czomb a' medenczével öszvenöve látszik, a' mozgékonyság eltűnt. Magára hagyatván ezen ficzomodás, a' tag csaknem egészen mozgékonytalau marad főlebb említett helyzetében; tapasztaltaték azonban *) hogy a' külső dugizom (musc. obtur. ext.) elpusztulván, 's a' petelik szálaga csontgyurmává változván, ez a' czombfejét vápaként környelte, mellyben az mozgathatott.

*) A. COOPER az id. h. 39. l.

Ollivier (nouvelles especes de luxation du femur; in Archives générales de Médecine. Juni 1834.) a' czombnak egyenesen aláfelé tévedő ficzomodását írja le, mellynek következő tüneteményeket tulajdonit: a' czomb a' csípizületbe könnyeden van meghajolva, egy kevesbé befelé fordulva, és egy kevesbé a' másik oldalitul eltávulva; a' meghajtott alszár, mint a' láb is erőszakosan kifelé ferdülva; a' csiptövistul lefelé húzott vonal a' czomb belső bütykén megyen által; a' tag észrevehetőleg nincs meghosszabbulva, a' szabóizom és széles pólya feszítő lágy dudorral emelkednek; a' háromfejű izomnak külső szilaka igen meg van húzva; a' lágyék mélyebb borozdává süllyed; a' nagy tompor alá és hátfelé ferdül, a' seggpofa gömbölyödik, kiállóbbá leszen; az izfejet sehohsem tapinthatni; a' folszárnak kinyujtása lehetetlen; az alszár kifeszitethetik, a' közelítésnek mozgásai, noha csakélyek és fájdalmasok, de mégis könnyűek, a' távoztatás öreghitethetik.

975. §.

A' *hátra és aláfelé* az ülgödörbe tévedő ficzomodás igen ritkán fordul elő, mivel csak akkor szármozhatik, midön a' czomb a' derékhoz, és jätjához (a' másik czombhoz) szinte a' lehetetlenségig közelitetik. Boyer ezen ficzomodást a' czombfej olly másodlagos tévedésének tartja, melly a' fölfelé és hátra szolgáló ficza-

modás után akkor támad, midőn a' czomb erős hajtás és közelítésbe kénytetik. A' czombfej ezen ficzomodásnál a' körteképű izmon fekszik az ülbevágány felső részét képelő csont, és a' kereszt ül-szálagok közé veszi magát egy kevéssé ezen üreg középvonalán felül. Ezen ficzomodásnak körhatározata igen nehéz, mivel a' tagnak hossza és iránya olykor csak kevéssé vannak megváltozva. Rendszerint a' végtag egy fél hüvelykkel rövidebb; a' tompor természetes helyzetétül hátra ferdül; a' czombfej csak sovány embereknél tapintathatik akkor, midőn a' felszár, a' mennyire csak lehetséges, előre hajtatik; a' térd és láb befelé fordulnak, de még sem olly igen, mint a' fel és hátrafelé térő ficzomodásnál; a' beteg állva csak lábujjaival éri a' földet; a' térd egy kevéssé kiáll, és egy kevéssé meg vagyon hajolva; a' tag önhelyzetében megmervéd.

976. §.

A' *föl- és befelé* térő ficzomodásnál a' czombfej a' Poupert száлага alá, a' fantsont vizirányos ágára csuszsanik. Ez ritka eset, és olly erőszakok által okoztatik, mellyek a' czombot hátulra, a' medenczét pedig előre kénytetik, p. o. egyik lábbal gödörbe való hibás lépés által, melly alatt a' test hátra görbed. A' körisméret könnyebb minden más czomb ficzomodásénál. A' tag erős feszültében megmervül, terped és kifelé ferdül; rendint egy hüvelykkel megrövidedik; a' tompor a' csip-tövishez közeledik, és kevesbé domború; a' czombfej a' szeméremcsont vizirányos ágán tapintatik; a' seggpofa lelapul, 's feszül; a' czombdedények befelé ferdülnek, és világosan szemekkel is láthatólag vergődnek. A' czombot hajtani vagy befelé fordítani akarván, heves fájdalmak szármoznak. Az efféle elavult ficzomodásoknál a' Poupert száлага és fantsont közé vevődött czombkoncz fejének idoma elváltozva laposabbnak találtatott, a' czombkoncz nyaka körül pedig csont-tok képlődött.

Mikép különböztessék meg a' czombficzomodás a' czombnyaktöréstül? l. a' 619. §-ot.

977. §.

Mi a' czomb ficzomodásainak *jóslatát* illeti, azok ugyan gonoszabb tünetenyekkel nem járnak mint a' váll ízületéi, a' mennyiben az eszközlött visszaigazítás után rendszerint a' gyuladás és daganat nem sokára eltűnnek; ritka esetben mégis a' gyuladás genyedésbe men-

vén által, a' beteg halálát okozhatják *). Ezen ficzomodásoknak helyreigazítása nehezebb mint minden egyebekéi, főkép az izmos személyeknél. A' be és aláfelé, meg a' be- és fölfelé tévedő ficzomodások rendszerint könnyebb visszaigazításuak mint a' hátulra és fölfelé tévők. Minél korábban hozzá fogunk a' helyreigazításhoz, ez annál könnyebben diszlik. Mennyi idő múltával legyen még lehetséges a' helyreigazítást tellyesíteni, az hihetőleg különbözik a' különböző egymikben, mivel az némellyeknél még hónapok múltával is eszközöltethett, holtott más esetekben már néhány hét múlva is lehetetlen volt. A' czombnak elavúlt ficzomodásaiban nully fokban akadályoztassanak a' czombnak mozgásai, azt már azok' egyes fájainál említők.

*) A. COOPER, az id. h. 5. l.

978. §.

Mivel a' czomb ficzomodásai' helyreigazításának az izmok erős öszvehuzódása mindenkor natalmasan ellenszegül, azért ezen öszvehuzódást az egész életműségben lankadást okozó gyógyeszközökkel csüggeszteni egy ficzomodásnál sem szükségesebb, mint itten; hounét a' beteg alkatásához képest nyitassék meg ere, tétessék ő meleg fürdőbe, és tíz tíz óraperczenként egy egy szemernyi hányborkő adassék neki, mind addig, míg undorogni, gyómra imelygeni nem kezd. A' beteg testi alkotását vévén azonban tekintetben, mi előtt az érintett szerekhez nyúlnánk, föl kell vetnünk, ha nálók nélkül lehetséges volna-e a' helyreigazítás, és csak a' nem-diszlet' esetére lehetne azokat aztán használnunk.

979. §.

Maga a' helyreigazítás illendő nyújtás és ellennyújtásból áll, mellvek vagy segédek vagy csigacsín által eszközöltetnek. Az első műbánásért a' francz, az utóbbikért az angol sebészek vának, melly utolsót én magam is a' legbiztosabb és legcélirányosabbnak tartom, főkép ha már a' ficzomodás valamivel régicskébb.

980. §.

A' segédek által eszközöltetendő nyújtás és ellennyújtásnál következendőleg bánunk: a' beteg gereznával borított asztalon fekszik, a' lábának mellső oldalára a' bokákon fölül rongy vagy gyapot-almány, fölibe (kö-

rül belől 4. hüvelyknyi szélességű) öszvehajtogatott törülköző tétetik közepénél fogva, ennek végei hátra felé vezetnek, 's itten öszvetekertetnek, és végei aztán a' segédnek adatnak által; az egészséges czomb belső oldalára, mi után ez a' nyomás ellen illendő almányokkal elegendőleg védetett volna, egy hasonló törülköző tétetik, mellynek egyik vége a' lágyékon, a' másik pedig a' farron vezetvén el, itt öszveköttenek és a' segédnek általadatnak. A' medencze még erősebb 's feszebb helybentartása végett körülte a' csíptövis és tompor közt szinte öszvehajtogatott törülköző tekertetik, mellynek végei az egészséges oldalról öszvetekertetvén, hasonlóan segédnek adatnak által. A' segédek száma a' nyújtás és ellennyújtás oldaláról hasonló legyen; a' sebész a' ficzamosodott czomb külső oldalához áll, és kormányozza a' tagnyújtást.

A ki- és fölfele tévedő ficzamosodásnál a' nyújtásnak ferdén kívülről befelé, és egy kevéssé hátulról előfelé kell történni; melly illendő fokig megesvén, a' sebész mindkét kezével lefelé, és hátulra nyomja a' tomport, hogy ekként az izfejet gödrébe visszakénytesse. — *A be- és aláfele* való ficzamosodásnál a' nyújtás először kifelé szolgáló irányzatban tétetik, mire a' műtevő két kezét a' czomb felső belső oldalára tévén, azt föl és kifelé nyomja, a' közben, hogy a' segédek, a' nélkül, hogy a' nyújtáson tágitnának, a' tagnak alsó részét befelé igazítják. — *A föl- és befelé* térő ficzamosodásnál a' nyújtásnak csaknem a' test tengelyéhez közegyenest kell tétetni, a' czomfej pedig le- és kifelé nyomatik. — *A hátra- és lefelé* szolgáló ficzamosodásnál, mellyről Boyer úgy vélekedik, hogy a' föl- és kifelé tévedő ficzamosodásnál hihetőleg mint másodlagos menyülés származik, a' czomfej először előbbeni helyére vezetvén, aztán akként kell bánni, mint a' föl és kifelé tévedő ficzamosodásnál.

Lásd. BOYER, az id. h. 281. l.

981. §.

Wattmann, Kluge, és Rust olly helyreigazítási ut módokat ajánlottak, mellyeknél az izomhuzódásnak, és csontsurlódásnak csekélybitése által kevesebb nyújtó erő kívántatik.

982. §.

Wattman'n *) szerint a' hanyatt fekvő beteg lábait az ágylárhoz feszítvén, egyszersmind a' térd lenyomatván gátoltatik meg a' taghajtás. — Csak az izmoknak erőszakosabb öszvehuzódásánál szükség a' medenczét egy a' csipők körül tekert, 's a' két ágyoldalra tett szelemenhez szoritott törülköző által erősíteni. A' czombfej eltávoztatására egy megbélelt szij szolgál; segéd neki 1. vagy 2. kell.

A be- és aláfelé tévedő ficzamosodásnál a' szíjhurok (Riemenschlinge) a' czombra olly magosan alkalmaztatik, a' hogy csak lehet, akként, hogy annak csatja előrül álljon; egy segéd a' lábat a' történt ficzamosodás irányában a' bokák fölött megfogja, 's azt aláfelé enyhéden huzva megfeszíti. A' sebész a' beteghez közelebb eső kezével a' csipcsont taréjára támaszkodván, másik kezével olly módon kap a' hurokba, hogy irányzata a' mellső és felső csipcsont tövisé alá jöjön, és a' czombnak tengelyén egyenes szegletben vágjon által. Ennek segedelmével szükséges erőt alkalmaztatva huzatik ki a' tag kifelé közegyenesen egy olly vonal irányzatában, melly a' csipcsont mellső felső tövisén túl kéz szélességnyire a' derékon által az egészséges oldalhoz a' beteg oldal ugyanazon nyujtvány hegyéig gondolatban huzatik. Midőn is a' feszítő és hajtó izmok csak kevesse feszitessenek, a' forgató izmok pedig csak akkor részesitessenek a' feszítésben, midőn a' csontfej az izvápa széléhez már közel van. Ezen izmoknak közös feszítése által emeltessék ekként a' czombfej izvápájába.

A be- és fölfele térő ficzamosodásnál egy segéd a' beteg lábát a' bokák fölött fogja meg, 's ezt fölemelvén az egészséges láb külső oldalára hajtja, mellyet, a' nélkül hogy huzna, ezen irányban tartja, midőn egyszersmind az előbbik esetbeni mód szerint föltett szíjhurok segedelmével a' sebésztől egy olly vonalnak irányában tétetik a' húzás, mellyet az egészséges oldali csipcsont tövisének mellső felső hegyétől a' ficzamosodott czombnak temporáig ki- és ferdén aláfelé gondolatunkban huzunk. Ha erre az eddig kifelé fordult lábujjak előre állani kezdenek, a' czomb hossz tengelye irányában a' bokáknál fogva tett enyhe húzás a' czombfejnek izvápájába való süllyedését előmozdítja, mellyet aztán a' feszített fordító izmok végkép eszközlőnek.

A hátra- és aláfelé térő ficzamosodásnál a' láb a' bokákon fölül egy segéd által fogassék meg, 's az az egészséges oldali bokák fölött a' más oldalra hajtaván

aláfelé húzassék. A' főlebb említett mód szerint föltett hurkon lassanként, de erősen kifelé és előre egy olly vonal irányában tétetik a' húzás, melly közegyenes azzal, mellyet az egészséges oldali mellső felső csipcsonttövisen túl a' beteg két keze szélességnyire, a' derékon által a' szenvedő rész csipcsont mellső felső töviseig gondolatunkban húzunk. Ezen húzás folytatni tanácsoltatik mind addig, mig a' czomb ön hossz tengelye szerint magátul kifelé nem fordul, mi által a' czombfej az igen megfeszült fordító izmok segedelmével az ízvápába kénytetik.

A' *ki- és fölfele* való ficzomodásnál a' czomb vagy ön irányzatában nagy erőszakkal lefelé, a' hurok által pedig ki és felfelé húzattassék; — avagy egy segéd térdénél és bokájánál fogva fogja meg a' ficzomodott czombot befelé szolgáló irányzatában, és csendesen egyenest előre emeli mind addig, mig az a' test hossz tengelyével egyenes szegletbe nem jő, és mig a' nagy tompornak mellső, eddig belső széle egyenesen a' mellső felső csipcsonttövis alá nem ér. Erre a' czomb ön hossz tengelye körül olly erővel fordul, hogy az eddig befelé fordult lábujak előre, sőt egy kevéssé kifelé is fordulnak, és ugyancsak a' czombnak ezen önkénytes fordulata által, mellyet tartás által gátolni tilalmas, mondatik az ízfej ön gödre fölött történt elsurranása jelentetni. A' segéd erre a' czombot halkkal egész az ágyon fekvő másikig lebocsádván, a' helyreigazítás végbemegyén.

*) Über Verrenkung am Hüftgelenke und ihre Einrichtung. Mit 1 Kupfer. Wien 1826.

983. §.

Kluge *) szerint a' medencze illendő megerősítése végett a' beteg egy alacsony gereznával fedett asztalra hanyatt fektetik, és a' nyomadékokkal kitöltött lábak közé egy erős törülköző húzattatván, ennek két végeit egy a' beteg fejénél álló segéd tartja; egy más törülköző a' medencze körül tekertetik, és két a' betegnek egészséges oldalán álló segédnek adatnak által; egy harmadik törülköző a' csipcsont tövisse és a' tompor közt a' medencze körül az asztal vagy nyoszolya alatt elvezettetvén öszveköttetik, hogy ez a' medenczének emelkedését akadályozza. — A' föl- és alszár erre egy segéd által meghajtatik, hogy a' hajtó izmok ellankadjanak, a' fölszár egyszersmind eltávoztatik, hogy ekként a' farizmok feszülése is táguljon; a' térd befelé fordítatik, mi által a' fölszabadult ízfej elsőszöri irányzatá-

ba jó, mivel a' tokszálalag azt fölül merően tartja. Az izfej elsőszöri irányából a' térden tett csekély taszítás vagy húzás által rendszerint becsusszan — avagy a' beteg oldalról álló sebész által részint kezekkel, részint egy emelcsőként ható törülköző segedelmével az izvápába beemeltetik.

*) G. R. SICK, Diss. de luxatione femoris. Berol. 1826. p. 26.

Rust *) után a' beteg Kluge útmódja szerint erősítetik meg, a' felszár felső része körül egy öszvehajtogatott törülköző tétetik, a' czomb eltávoztatik, és egyszersmind ugyanakkor egy erős segéd által a' felszár a' meghajtott térd fölött megfogtván, fölemeltetik, hogy ekként a' czombfej az izvápa alsó részéhez közelebb vezetessék, ez után meghuzatik és eltávoztatik, mire csakugyan a' czomb az izmoknak munkálkodása által hallható csörgés ropogás alatt izvápájába visszazuhan, a' nélkül hogy valamely erőszakosabb nyújtás lett volna szükséges.

*) RICHTER, az id h. 706. lap.

984. §.

A' czombficzamodás helyreigazításánál a' csigacsinnal következőleg bánunk:

A' hátra és fölfelé téré ficzamodásnál a' beteg egy asztalra helyeztetik, és a' szemérem-részek meg a' czombnak felső része közt egy öv (Gurt) ki- és fölfelé vezetettvén, ez a' betegen túl egy horoghoz erősítetik. A' térd fölibe a' czomb körül egy kibélelt vászoncsik, és erre egy olly szíj alkalmaztatik, mellyen több más szíjak csungenek, és a' csigacsinnal, melly a' beteg előtt vagyon megerősítve, függenek öszve. A' térd egy kevéssé de nem egész az egyenes szegletig meghajtatik, és egy kevéssé a' másik térd fölött harántul helyeztetik. Erre a' csigacsín lassanként meghuzatik egész addig, míg csak minden részek nem feszülnek, 's a' beteg fájdalomról nem panaszkodik; melly fokát a' nyújtásnak az izmok ellankasztása végett egy darabig azon állapotban szükség tartani, ez után ismét meghuzatik a' csigacsín egész addig, míg a' beteg nem jajgat; 's ekként rá, ráhuzatik a' csigacsín mind addig, míg a' czombfej le nem hág; melly miután egész az izvápának széleig ért volna, a' nyújtásnak ezen foka helyben tartatik, a' térd és láb pedig minden erőszakoskodás nélkül kifele fordítatik. Gyakorta szükség a' kart az izülethez közel a' felszár alá tenni, 's vele a' czombfejet az izvápa széle fölött általemelni.

A' *be- és aláfelé* szolgáló ficzamodásnál a' beteg hanyatt fektetik, a' medencze öv segedelmével tartatik helyben, mint az előbbeni esetnél, a' ficzamodott tagot a' lábizület fölött fogván meg, az ép fölibe húzatik által. Azonban általában véve a' medenczét egy más körülte tekert, az elsőbiken keresztül vágó övvel jobban szükség itt megerősíteni. A' ficzamodás már több hetektül fogva tartván, legtanácsosabb a' beteget ép oldalára fektetni, a' medenczét a' mondott módon megerősíteni, az övet, mellyhöz a' csigacsín vagy on akasztva, a' czombra alkalmazni, és a' czombot, a' közben hogy a' láb lenyomatik, fölemelni. A' lábat azonban igen előre húzni nem tanácsos, mert másként a' czombfej az ízvápat általugorja.

A' *hátra és aláfelé* való ficzamodásnál a' beteg oldalvást fektessék, a' nyújtás és ellennyújtásra szolgáló szíjak a' mondott mód szerint alkalmaztassanak, s a' nyújtás akkor tétessék, midőn a' czomb a' másik közepe fölött haránt irányzatba hozatott. A' közben hogy ez történik, egy segéd egyik kezével a' czomb felső része körül tekert törülközőt fölemeli, az alatt hogy másik kezével a' medenczére nyomást teszen.

A' *be- és fölfelé* tévedő ficzamodásnál a' beteg oldalvást helyeztetik, a' medencze megerősítetik, a' nyújtás pedig a' térd fölött alkalmaztatik. A' czomb hátra felé szolgáló irányban húzatik, felső része körül törülköző tekertetvén, ezt egy segéd húzza meg, a' közben hogy ugyan ez másik kezével a' medenczét visszanyomja, azért hogy a' czombfejet az ízvápa széle fölöt általcsusszantsa.

A. COOPER, az id. h. Taf. III. Fig. 1. 2. 3. 4.

A' *be- és fölfelé* térő ficzamodás helyreigazítása olykor könnyebben és gyorsabban eszközöltetik, mint bár melly más módon is, *Palletta* bánásmódja által, melly szerint a' czomb hirtelen és erősen az altesthez hajtatik, a' czombot a' mennyre csak lehet egyszermind távoztatván is.

Bulletins des sciences par la société philantropique de Paris. 1818. 285. lap.

AMMON, Parallele. 170. I.

985. §.

A' czombficzamodás diszlett helyremenetelérül meggyőz bennünket azon hallható csikorgó roppanó hang, mellyet a' gödrébe süppedő ízfej okoz; a' tagnak természetes hosszasága és iránya, a' fájdalma megszünetése,

és a' czombnak szabad mozgása. Ollykor a' helyreigazodott czomb valamivel hosszabb mint az ép, mi a' szalagok daganatátul függ. A' csigacsín alkalmazatánál az ízfej gyakorta nem ropogva tér izvápájába, a' diszlett helyreigazítást csak a' nyújtás tágitása után tudjuk meg; melly ha talán el nem sült volna, ahhoz ismét iziben hozzá kell fognunk, mi előtt az izmok újra összevonzódni időt nyernének. Az újra történhetendő ficzamosodás megelőzésére elégséges a' czombokat a' térdek fölött összevontni, 's a' beteget hanyatt nyugodni hagyni. A' beteg a' körülményekhez képest közönségesen és helybelikép lobuzóleg orvosoltatik, a' fölállás és járkálás csak akkor engedtetik meg neki, midőn a' fájdalom tökéletesen megszűnt, a' mi 25. 30. nap alatt történik.

986. §.

Említést érdemel itt még a' czombnak *született* kies fölfelé való ficzamosodása a' külső csipárokba (fossa iliaca externa) — Ezen ficzamosodás először Hippocrates által említvén, Palletta '1) azt bővebben leírta, Dupuytren volt az első ki azt illendő szorgalommal vette föl; leírásának valóságáru eddig négy esetben volt magannak is alkalmam bebizonyodni. Ezen ficzamosodás különbözik a' más ficzamosodástul, és főképe az úgy nevezett önkénytes ficzamosodástul: 1.) hogy mindenkor mind a' két csipőn előjő '2); 2.) hogy a' csipfájdalomnak (csipzsába, coxalgia) semmiféle tünetenyei nem mentek előre; és 3.) hogy csak a' gyermek járnitanulásának első iparaikor és főképe akkor tapasztaltatik, midőn a' gyermek fárasztó mozgásokra kénytetik. — A' tag ezen ficzamosodásnál megrövidül, a' czombfej föl- és kifelé áll, a' nagy tompor kidudorodik, a' czomb felső részének csaknem minden izmai a' csipcsont taréjja felé huzódtak, hol is azok a' czomb feje körül mintegy kúppá emelkednek, mellynek alapját a' csipcsont képele, csüccsa pedig a' nagy tompor felé néz; az ülcsont gumója izmaitul lepusztult, és csaknem fedtelenül áll ki; a' tag befelé ferdült; a' sark és térdhajlás kifelé állanak, a' láb-hegy és térd pedig befelé; a' czombok felülről lefelé és kívülől befelé ferdén görbültek, és ezen ferde irány annál inkább növekedik, minél jobban öregszik a' gyermek, és minél szélesebb leszen a' medencze: honnét a' czombok hajlandókká leszenek alul egymáson kasul esni; a' czombnak felső belső része azon helyen, hol a' medenczével összevoglalodik, éles, befelé szegu-

lő szegletet képel; az égész tag kiaszik, főkép a' felső részen. A' tagnak mozgása igen korlátolt, főkép a' távoztatás és kanyarítás; az alsó végtagok az egészen kifejlődött föltesthöz képest kifejlődésükben igen hátra vannak, a' mi annál inkább szembe szokik, mivel a' medence igen széles és kifejlődésében nem szenvedett. A' deréknak felső része igen hátra áll, az ágyékesigolyák ellenben igen előre dudorodnak, a' medence csaknem vizirányosan nyugszik a' czombkoncokon, és az illy személyek a' talajt csak nem egyedül lábhegyeikkel érik. — Mentőkben lábhegyeiken emelengnek, testök felső részét erősen azon tag felé hajtják, mellyre épen most akar nehezkedni a' test, másik lábokat fölveszik, és így fáradságosan viszik testök terhét egyik oldalról a' másikkra. Ezek mellett láthatni mindenkor, hogy azon oldalon, melly a' test terhét viszi, a' czombfej a' csipgödörben fölemelkedik, a' medence pedig lesüllyed, a' közben míg más oldalról a' csonttévedés kisebbszik. Szaladás és ugrás közben, a' mi ezen személyeknél igen nagy erejükbe kerül, ezen tünetények az izom-összehúzódás nagyobb ereje miatt kisebbednek. Vizirányos hanyattfekvés alatt a' beteg tagnak huzása és föltozása által az meghosszabbíthatatik, vagy megrövidíthetetik, midőn a' czombfejnek helytévedéséről meggyőződhetünk. Mind ezen kisírtetek pedig fájdalom nélkül a' legkönnyebben eszközölthetnek.

1.) *Exercitationes pathologiae* 88. 1.

2.) Egy csipőn tapasztaltat 1. *Répertoire général d' Anatomie et de Physiologie chirurgicales* 1827. Trim. III. 222. 1.

987. §.

A' Dupuytren által haláluk után vizsgált testekben minden izmok a' csipesont taréjja felé látszattak tozódni, és fölfelé kényszeritetni, melly izmok közül egy némellyek igen kifejlödvé, mások ismét fogyva, kiaszva, sőt kanafos sárgás képeletté változva találtattak; a' másként természetes idomu czombkoncznak egyedül feje' belső felső része látszatott olykor gömbölyű idomátul valamennyire eltérni; az izvápa vagy egészen hibázott, avagy csekély rendetlen csontdudor emelkedett helyén, az izporczoknak és szalagoknak nyoma sem lévén, és az izvápanak kanafsporezos szegélye is hibázván, az egész íztáját sejtszövet foglalja el, ezen a' tomporhoz tapadó izmok fekszenek. Csak egyetlen egyszer volt a' görgeteg izszalag igen meghosszabbodva, meglapúlva, és egyes

helyeken nyomás és dörgölés által mintegy elnyőve. A' czombfej egy újra támadt izgödörben taláztatik a' külső csipárokban, melly azonban igen szikály és csak igen csekély szélekkel bir. — Palletta az izvápa alsó mellső részét szálaggal fedve, ugyanannak felső és hátsó részét pedig zsirnemű anyaggal telve találta, a' gömbölyű izfejet erős tok környelte, melly is az izvápabeli zsirnemű anyaggal a' görgeteg szálaggal függvén öszve, ez olly hosszú volt, hogy a' czombfejnek föl 's alájárását, és máskénti tágas mozgásait bőségesen megengedte. — A' csonton azon helyen szüledendő horpadéknak hol a' czombfej taláztatott, egy 16. napos holt gyermeknél még semmi nyoma sem taláztatott. Innét következni látszik, hogy a' főlebb említett izvápa-hiány 'stb. nem eredeti, hanem csak később támadó baj, és hogy ezen ficzamosodások talán csak a' magzatnak hibás helyzete, vagy szülés közben ejtett erőszak által okoztatnak.

DUPUYTREN, in Répertoire general d' Anatomie et de Pysiologie pathologiques. T. II. 3e Trimestre. 1826. 151. l. — v. FRORIEP's Notizen. Nro 340. 153. l. und chirurgische Kupfertafeln. Taf. CLXXX.

XI.

A' térdkalácsnak ficzamosodása.

LE VACHER, et PICQUET. Theses de variis patellae luxationibus. Paris 1761. 4.

BOYER, az id. h. 325. l.

A. COOPER, az id. h. 177. l.

988. §.

A' térdkalácsnak ficzamosodása (luxatio patellae) két irány t. i. ki- és befelé történhetik. Ezen menyülésnek első faja sokkal szaporább mint a' második. A' ficzamosodások tökéletes vagy tökéletlenek lehetnek. Amazoknál a' térdkalács a' czomb izfözületét elhagyja, 's ennek egyik vagy másik dudorodására kénytetük; emezeknél a' térdkalács a' neki megfelelő izfözülettel még részint érületben marad. A' térdkalács ficzamosodásainak körhatárzata mindenkor könnyű. A' tag kivan feszülve, az alszárat hajtani akarván, a' fájdalom öregbedik: a'

térd természetes idomát elveszté; a' kifelé tévedő ficzamodásnál a' bőrön által a' belső bütöknök emelkedménye éreztetik; a' belső bütökön és ha ezen ficzamodás tökéletes, ennek külső oldalán a' térdkalácson keresztül észrevehető daganat tapasztaltatik. — A' befelé térdő ficzamodásnál a' külső bütököt, és a' térdkalácsonak domborúságát a' belső bütökön tapinthatni. Ezen ficzamodás csak nem mindenkor tökéletlen.

Coze észrevétele, melly szerint a' térdkalácsonak olly kifczamodása történt, hogy ez maga körül feléuyire megfordult, melly esetet tagadták is I. Mémoires de la Societé d' Emulation Paris 1826. XVIII.

Wolf (Rust's Magazin Bd. XVII. 476. I.) a' térdkalácson egészen megfordúltni tapasztalá.

989. §.

A' térdkalács ficzamodásainak okai többnyire külső erőszakok, mellyek a' térdkalácson az alszár mértékletes hajtása vagy tökéletes megfeszítés közben érik, és egyik vagy másik oldalra kénytetik, főképen azon egymiknél, kiknek térdei befelé állnak. Olly esés is előhozhatja ezen ficzamodást, melly alatt a' térd be — a' láb pedig kifelé fordul. Ha a' térdkalácsonak szálagai igen ellankadva vannak, avagy a' czombnak bütökei kevéssé emelkedettek, úgy ezen ficzamodás csekély okok által is előhozathatik.

Általában véve a' térdkalácsonak ficzamodásai nem veszedelmesek, csak ha az előhozó erőszakok a' térdizületre igen hatalmasan hatnak, szármozhatnak a' zúzódás által nyomos tünetmények.

990. §.

Ezen ficzamodások helyreigazításánál, melly nem mindenkor sul el mindjárt első alkalommal, a' beteg hanyatt fektetik, az alszár, a' mennyire csak lehet, kifeszitetik, a' felszár pedig a' csípizületben meghajtatik; mire a' térdkalács egyenes irányban előre nyomatik, mellynek legnagyobb emelkedménye a' bütök szélén általemeltetvén, a' csont az izmoknak munkálkodása által természetes helyzetébe visszahúztatik. A' térd oszlató szerekbe mártott nyomadékokkal tekertetik körül; a' beteg fekve maradjon az ágyban, mind addig míg minden fájdalom és daganata meg nem szünik. Ha talán a' térdnek ismét ficzamodni hajlandósága tapasztal-

taltatnék, ápolitassék a' térd rugalmas térdkötő segedelmével.

A' térdkalacsnak született ficzamosodását mindkét oldalon egy éltes embernél tapasztaltam. A' térdkalács egészen a' külső oldalon ült, úgy hogy a' térdizülésnek közepe üres volt. A' térdkalács e' mellett olly mozgékony volt, hogy az alszárnak feszített helyzetében, illendő helyére könnyen visszatétetthetett, de legkisebb mozgásra ismét kiment helyéből. Mind a' két térd igen mélyen befelé állott, az alszárak és lábak pedig kifelé fordultak. Menése ezen embernek igen bajos, és bizonytalan volt. — P a l l e t t a (Exercitationis pathologicae 91. l.) a' térdkalács született ficzamosodásának esetét halál után vizsgálta.

XII.

A' térdficzamosodás.

V. SIEBOLD'S Chiron. Bd. I. 55. l.

BOYER, az id, h. 343. l.

A. COOPER, az id. h. 181. l.

991. §.

A' *térdizületnek* ficzamosodásai a' foglalmánynak erős mivolta miatt csak ritkán jönnek elő; a' sípkoncz azonban a' felszárnak ízfölkötésétől előre, hátra, egyik vagy másik oldalra tévedhet. Ezen ficzamosodások többnyire tökéletlenek, mellyeknél a' térdet erősítő szálakok és inak mindenkor föltünőleg szétszakadoznak, vagy igen kinyujtatnak; magok az edények és idegek is szétszakajthatatnak, avagy a' bőrön átható csontvégek kifelé kénytetethetnek. Ezen ficzamosodásokat azon kiállások miatt, mellyeket a' sípkoncz és a' czombnak bütykei ellenkező irányban képelnek, el nem lehet hibázni.

992. §.

Ezen ficzamosodásoknak helyreigazítása rendszerint keves bajjal jár. Az alszáron megtétetvén az illendő nyújtás, a' sípkoncznak kimenyült izvége természetes helyzetébe kénytetik, egyik kézzel a' sípkoncz menyült részét, másikkal a' czombnak alsó végét fogván meg. A' véghez vitt helyreigazítás után szoros lobuzó gyógy-mód, és a' tagnak nyugalmas helyzete által, melly két

zsindelemmel erősítetik meg, a' gyuladást meggátolni vagy elhárítani, és az izszálagok ösvehegedését eszközölni szükség. Ha már minden fájdalom és daganat elmúlt, a' tagot vigyázva mozgatni megengedtetik. Az ízület gyöngemaradván, szállékony bedörgölések alkalmaztassanak, ápoltassék a' tag még tovább is térdkötő segedelmével. A' gyuladás magas fokra hágván, térdmeredes, genyedés, üszök és fene 'stb. származhatnak, midőn az orvoslás az izsebeknél előadott szabályok szerint kormányoztassék. — Ha az izfejek a' bőrön általhatottak, akkor a' ficzomodással rendszerint olly pusztulás, romlás jár, hogy a' tagesonkítás azonnal kívántatik. Egyes esetek, mellyekben a' tagnak megmentése lehetséges volt, ezen alaptételt föl nem dönthetik.

Ha azon szálagok, mellyek a' félhódképző porcokat a' sípkoncczal egyesítik, elpetyhüdve vannak, úgy a' mondott porcok külső erőszakok által, a' kifelé fordult láb ujára esett bottlás által 'stb. helyzetükből kiléphetnek; midőn azonnal heves fájdalom, daganat támad, a' beteg a' lábát egészen ki nem nyújthatja, a' térd idoma azonban valami különösen el nem változik. A' porcok természetes helyzetükbe legbiztosabban akként tétetnek vissza, ha az alszárat, a' mennyire csak lehet hátra hajtván, ekként a' ezombkoncnak a' félhódképző porcokra való nyomása eltávoztatik, ezek pedig ismét természetes helyzetükbe lépnek, ha az alszár kifeszitetik. Az ízületnek gyöngesége szállékony bedörgölések által háritatik el; ezen állapotnak visszatérése pedig fezzesen a' térdhöz fekvő térdkötő által előztetik meg. *)

*) A' COOPER, az id. h. 187. l.

XIII.

A' szárkapocs ficzomodása.

993. §.

A' *szárkapocs* ön felső és alsó izfoglatából előre és hátra menyülhet ki. A' kórhatározat könnyű, mert a' szárkapocsnak fejét erezhetni, ha talán még nevezetes daganat nem állott be. — Ezen ficzomodás helyreigazítására egyebb nem kell, mint a' kimenyült izfejet helyzetébe visszanyomni, 's ottan nyomadékok és pólyák segedelmével helyben tartani. A' szárkapocs felső részének kimenyülése a' sípkoncnak törésével járhat, midőn a' törésnek helyreigazításával a' ficzomodásé is

megesik egyszersmind. — Az izszálagok elpetyhüdésének következtetésében nem ritkán a' szárkapocs felső része kimenyül; a' visszatétel ezen esetben könnyű, de épen olly könnyen kitér ismét az izfej. A' csont helyzetében nyugalom és pólya-kötözés által tartassék; — szállékony bedörgölések, hólyagtapaszkok stb. által pedig az ízület gyöngeségének erősítésén iparkodjunk.

XIV.

A' lábizületnek ficzomodása.

DESALTY, chirurg. Nachlass, Bd. I. Thl. 2. 251. l.

BOYER, az id. h. 354. l.

A. COOPER, az id. h. Bd. I. Abtheil. 2. 227. l.

DUPUYTREN, in Annuaire medico-chirurgical des hospitaux et hospices de Paris. Paris 1819. 4. Mit Kupfern.

994. §.

A' lábnak ficzomodásai szaporák, és négyféle irányzatban, t. i. *be- és kifelé, előre - és hátra* történhetnek. A' befelé szolgáló ficzomodás leggyakrabban kerül elő; az előre és hátra térő ficzomodások sokkal ritkábbak az oldalvástiaknál. Atalában véve tökéletesek, egyszerűek, vagy szövődöttek.

995. §.

A' *befelé* való ficzomodásnál, melly a' lábnak igen erős kifelé való szegülése által okoztatik, a' szök- vagy is ugracsontnak ízfözülete a' belső boka alá helyeződik, a' sipkonecznak alsó vége ollyként fordul befelé, hogy nyomása által a' bőr a' repedéshöz közel van; a' belső lábszél aláfelé, a' külső fölfelé, a' talpoldal kifelé, a' lábháti oldal pedig befelé fordul. Ezen ficzomodás a' szálagoknak erős öszveszakadozásával, a' külső bokának vagy a' szárkapocs közepének, vagy a' sipkonecz alsó részének törésével járhat, a' lágy részek elszakadhattak, az ugracsont vagy sipkonecz ízfözülete a' bőrön átronthatott, vagy egyszersmind a' szökcsontnak sark- és hajócsontokkal öszveköttetéséből való kimenyülésének lehetett helye. Ezen utolsó esetben gyakorta a' köztakarók sértetlennék, és a' szálagok a' szök-sark- és hajócsontok közt

csak nevezetesen feszítettek ki; gyakorta azonban ezen szálagok és a köztakarók olly igen öszveszakadoztak, hogy az ugracsont még csak némelly helyeken függ.

A' kifelé tévedő ficzomodás következelme a' láb erős befelé való szegülésének, mellynél az ugracsont a' külső boka alá billen, a' belső lábszél fölfelé, a' külső aláfelé; a' talpfölület befelé, a' lábháti fölület kifelé vannak fordulva. Ezen ficzomodás a' szárkapocs alsó végének és a' belső bokának törésével köttethetik öszve. — Az *oldalvásti* ficzomodásoknál többnyire a' lábnak egyszersmind többé kevesbé világos hajlandósága vagyon előre vagy hátra indulni.

996. §.

Az említett jelei a' láb oldalvásti ficzomodásainak olly világosak, hogy rájok nem ösmerni nem lehet, még akkor is, ha már azokat, nevezetes dagasztat környeli; melly mégis a' különféle szövemények megösmerését nehezítheti el. (995. §.).

997. §.

Az *előre* való ficzomodásnál, melly a' lábnak igen erőszakos kifeszítése által okoztatik, és a' hátra tévedőnél ritkább, az ugracsontnak ízfölülete a' sípkoncz elibe jő, a' láb meghajtva mered meg, meghosszabbodik, a' sark megrövidül, és az Achilles ina az alszár hátsó oldalához közelebb fekszik.

A' *hátra* szolgáló ficzomodásnál, melly ferde talajra történt talpra-esésnek lehet következelme, a' láb ki van feszülve, megrövidülve, a' sark jobbau kiáll, az Achilles ina az alszár hátsó oldalátul eláll, a' szökcsontnak ízfölülete a' sípkoncz hátsó oldalán éreztetik, a' láb hátán pedig a' lábtőnek közepén a' sípkoncznak alsó végétül egy kemény dudort lehet tapintani; a' sípkoncznak ízfölülete a' hajócsont és az ugracsont ízfölülete mellső oldalának csak igen kicsiny részén áll. Ezen ficzomodással mindenkor a' szárkapocsnak vagy a' belső bokának törése vagyon öszveköttve, avagy ez el van szakadva. — Ezen ficzomodás tökéletlen is lehet, úgy hogy a' sípcsontra lép, feliben pedig az ugracsonton marad. A' láb ekkor csak kevesse rövidül meg, a' sark csak kevesse dudorodik ki, a' lábujak lefelé állonak, úgy hogy a' beteg egész talpával a' földre nem léphet; a' sark föl vagyon húzva, a' láb pedig nagy fokban mozdulatlan, a' szárkapocs törött.

998. §.

A' lábnak ficzamosodásai mindenkor nyomosak, mivel okúl nevezetes erőszakot tesznek föl, és a' szálagok szétszakadása az inak és lágyszakaszok erőszakos nyújtása miatt gyuladást és más veszedelmes tüneteményeket okozhatnak. Még az enyhébb esetekben is lehet az izmeredéstől tartani. Az izszálagoknak gyakorta olly gyöngegsége marad vissza, hogy a' ficzamosodás ismét a' legcsekélyebb erő által is előhozathatik, ha csak a' láb valamely gépelykészület által az ellen nincs biztosítva. Az előre és hátra való ficzamosodások általában kevesbé veszedelmesek, mint az oldalficzamosodások, és csak ritkán járnak olly veszedelmes szöveményekkel. Még a' ficzamosodás helyre nem tételének esetére sem lesznek a' lábak járni képtelenek, csak hogy szembetűnő idomtanság marad hátra. Az oldalvásti ficzamosodások nem mindenkor egyenlő veszedelmességűek. Gyakorta igen hamar meggyógyulnak, a' nélkül hogy az ízületben gyöngegség vagy mozgáskorlátlás maradjon vissza. A' kifelé szolgáló ficzamosodás többnyire nagyobb sérelemmel jár mint a' befelé tévedő. Az egyszersmind jelen csonttörés vagy a' lágyszakaszok szakadozása az esetet ugyan sokkal terhesebbé teszi, a' tapasztalás azonban bizonyítja, hogy a' tagnak megtartása a' legtöbb esetekben lehetséges.

999. §.

A' csak hevenyében származott ficzamosodásnak helyreigazítása nem éppen terhes. A' fekvő beteg alszárának alsó részét egy segéd mindkét kezével megfogja, egymás segéd, vagy az oldalvásti ficzamosodásnál maga a' sebész a' lábat kapja meg. Az első az ellennyújtást az alszár irányzatában teszi; a' második pedig (az alszár a' felszárhoz egyenes szögletbe lévén hajtva) a' nyújtást először a' láb irányában eszközli, és ha már a' szálagok és inak elegendőleg ki vannak nyújtva, egyengettetik a' láb illendő helyzetébe. A' hátra térő ficzamosodásnál az orvos egyik kezével a' sarkat nyomja előre, a' másikkal pedig az alszárat hátra; az előre tévedő ficzamosodásnál éppen ellenkezőleg bántik. A' megtörtént helyreigazítást a' láb természetes iránya és idoma, úgy a' lábnak lehetséges mozgása mutatják. — Ennekutána a' lábízület oszlató nedvekbe mártott nyomadékokkal tekertetik körül, mellyek körpólyával eszközölt, az ízület körül 8 - képzűleg vezetett körfordulatokkal erősítetnek meg. Az alszárra két oldalt ocsúval töltött tuszók (ocsú tuszók) és ezekre zsiu-

delek tétetnek, mellyek a' lábízületen, mint az alszár törésnél, túlhaladjanak. Az alszárat párnára téven a' térd csuklóban hajtassék meg, hogy ekként az izmok ellankadjanak. A' beteg alkotásához képest vele a' megtett helyreigazítás után lobüzóleg banunk, az oszlató nedvekkel eszközöndő bekötés minden ötöd vagy hatod nap újitassék meg. Ha a' fájdalek és daganat már egyszer elmúltak, a' betegnek vigyázva teendő mozgások engedtesse meg, de a' járás csak hónap múltával, ez is nagy vigyázva történjék először.

Ha a' lábnak befelé történt ficzomodása a' szárkapocs törésével jár; úgy a' lábnak újra ficzomodása azon kötözés-mód által gátoltatik meg legbiztosabban, mellyet a' szárkapocs törésénél leírtunk, melly a' kifelé térd ficzomodásnál is alkalmaztathatik, a' mennyiben ennél a' zsindek az ocsútüszővel együtt az alszár külső oldalára alkalmaztatnak. A' lábnak hátra való ficzomodásánál az újra ficzomodás akként gátoltatik meg, hogy a' láb alá egy zsindele és egy párna tétetik, (úgy hogy a' sarknál mindkettő kiálljon) és egy más párna a' sípcsont végére alkalmaztatván, ez itt valamint a' térd alatt pólyával szoritatik meg. *) Némelylek az oldal ficzomodásoknál a' tagnak külső oldalára való helyzetését ajánlják meghajtott alszárral, és a' lábnak a' sokfejú pólyával eszközöndő betekergetését.

*) DUPUYTREN, az id. h. — Chirurgische Kupfertafeln. Weimar 1820. Heft II. Taf. VI. Fig. 5.

1000. §.

Ha a' láb ficzomodásainál a' sípkonz a' köztakarókon általrontott, úgy miután az illendőleg megtisztított volna, annak visszatételén szükség törkednünk, melly megesevén, a' sebnek ajkai jól öszvetétessenek, a' köz orvoslás pedig a' közönséges szabályok szerint történjék. — Ha a' helyretételt a' sebnek szűk volta gátolja, úgy ez illendőleg tágitassék, és ha a' helyretétel még ekkor sem volna lehetséges, úgy a' kiálló izvég fűrészeltesse le, valamint minden elérhető szálka mozditassék félre, mi által a' lábnak természetes iránya még vissza is térhet, a' veszedelmes tünetnyek pedig elkerülthetnek. A' csonkítás okvetetlenül csak a' következő környülmények közt leszen szükséges: az öreg, gyöngéledő embereknél, a' messze terjedő szaggatásoknál, a' csontoknak öszvezuzásánál, a' beköszöntendő üszök és fenénél, és erőfogyasztó genyedésnél. Ha a' kifelé tévedő ficzomodásnál a' sípcsont izföületéhez közel ferdén török el, úgy az a' megtett helyreigazítás után önhelyén nem marad, és a' csonkítás javallottá válhatik; melly

a' tagnak némelly visszamaradó, szerfelett terhes idomtalansága miatt is szükséges lehet.

1001. §.

Ha a' szökcsont nem csak sípcsonttali öszveköttetésébül, hanem a' sark- vagy hajóképü csonttal való ízületébül is kitér, úgy az a' bőrnek ugyanakkori repedésén által csak nem egészen kilép, és csak néhány helyeken függ még öszve a' szálágokkal. Ezen esetben az ugracsontot szükség tökéletesen kivenni, egyes öszveköttetéseit kusztorával metélvén el, midőn aztán a' sípcsont a' sarkcsontoz közeledik.

 XV.

A' lábtó csontjainak ficzomodása.

1002. §.

A' *sarkcsont* sarkra történt esés következtetésében, ugra- és köbcsonttali öszveköttetésébül kifelé kificzamodhatik. A' ficzamodott csont helyre nyomásán szükség lennünk, melly ha diszlett, az illendő kötözéssel tartassék helyben.

A' sarkcsont elidült ficzamodásának következtetésében volt alkalmam egyszer az alszár bőrpokol, vagyis elefántkórnevéű elfajzását és öregbedését látnom, melly a' csonkítást szükségessé tette. (Heidelb. klin. Annalen. Bd. II. 354. l.)

1003. §.

Az *ugracsont* hajócsonttal való öszveköttetésébül kiléphet, az alszár csontjaival és a' sarkcsonttal való öszvefűgésében egyebként megmaradván. Ha ezen ficzamodás csak valamennyire fontos is, úgy a' sarkcsontnak is el kell a' köbcsonttól távozni. — Ezen ficzamodás ritka, 's egyedül hanyattesésnek következtelme, ha t. i. egyszersmind a' lábnak mellső része valami által visszattartatik. A' lábháton az ugracsont fejének dudorodását lehet észrevenni, a' lábujak befelé fordultak, és lefelé tekintenek. — A' helyreigazítás nehéz, melly ha elnem sül, rút sántaság, biczegés marad vissza. — A' nyújtás a' láb mellső részén, az ellennyújtás pedig az alszáron tétetik, melly megtörténvén a' láb természetes irányába

kénytetik, a' mennyiben egyszersemind a' kimenyült
 csontra is nyomás tétetik.

1004. §.

A' nagy ikképű csontról a' szálagok szétszakadása által, mellyek azt a' közep ik- és hajóképző csonatokkal tarták össze, kificzamodhatnak, melly után be- és fölfelé dudorodik ki, és többé az öreg uj középláb csontja egyenes vonalának meg nem felel. — Nyomás kényteteli ezen ficzamodott csontot helyzetébe, mellyben nyomadékok és a' láb körül tekergetett pólya által tartatik meg.

1005. §.

A' láb egyebb csontjainak ficzamodása az ízfoglalványok erőssége miatt csak ritkán történik; egyebként mind azt mondhatni fölöle, mit a' kéz csontjainak ficzamodásairól mondottunk.

Dupuytren Revue medicale. December 1822.) valamennyi középláb csontjainak lábtövelői összefüggésből történt ficzamodását; — A. Cooper (id. m. 385. l.) pedig a' négy ujak ugyanegykorai menyülését tapasztalta a' nekik megfelelő középláb csontjaitól.

B.

A' sérvök.

1006. §.

† *Sérvök* (Hernia) valamelly zsigernek vagyis belrésznek ön üregéből a' szomszéd sejtiszövetbe, vagy más üregbe való áttállását nevezzük. Honnét testünk három üregeihez képest az *altestnek* vagy hasnak, a' *mellnek*, és a' *fejnek* sérvei különböztetnek meg.

I.

Az altest sérvei.

E L S Ő S Z A K A S Z.

AZ ALTEST SÉRVEI ÁTALÁNOSAN.

- J. G. CÜNZ, *observationum anatomico-chirurgicarum de herniis libellus*. Lipsiae 1744. 8.
- G. VOGEL, *Abhandlung aller Arten von Brüchen*. Leipzig. 1746.
- P. POTT, *Abhandlung von den Brüchen; in dessen sämtlichen chirurg. Werken*. Berlin 1787. Bd. I. 219. 1.
- LE BLANC u. HOIN's *Abhandlung von einer neuen Methode, die Brüche zu operiren, und den verschiedenen Arten derselben*. Aus dem Franz. Leipzig 1783. Mit Kupfern. 8.
- RICHTER, *Abhandlung von den Brüchen*. Göttingen 1778. 2te Aufl. 1785. 8.
- A. SCARPA, *Sull' Ernie. Memoire anatomico chirurgiche*. Ediz. Second. Pavia 1819. Fol.
- A. SCARPA; *anatomisch-chirurgische Abhandlung über die Brüche*. Aus dem Ital. Mit Zusätzen von B. W. SEILER. Zweite durch einen Nachtrag vermehrte Ausgabe. Mit 21. Kupfertafeln. Leipzig 1822. 8.
- W. LAWRENCE, *Abhandlung von den Brüchen, enthaltend die anatomische Beschreibung jeder Art derselben, nebst einer Darstellung über Symptome, ihres Verlaufes und ihrer Behandlung*. Nach der 5ten von Neuem durchgesehenen verbesserten und vermehrten Ausgabe. Aus d. Engl. übersetzt von G. von DEM BUSCH. Mit Kupfern. Bremen 1818. 8.
- J. CLOQUET, *Recherches anatomiques sur les hernies de l' abdomen*. Paris 1817. 4.
- A. COOPER, *the anatomy and Surgical treatement of abdominal Hernia*. 2. Edit. by C. ASTON KEY. London 1827. Fol.
- A. K. HESSELBACH, *die Lehre von den Eingeweidebrüchen*. 2. Theile. Würzburg 1829—1830. 8.
- J. C. E. ZIMMERMANN, *Beobachtungen der berühmtesten Wundärzte neuerer Zeit zur Erläuterung der sichersten Behandlungsarten eingeklemmter Brüche*. Leipzig 1832. Fol.

1007. §.

Az *altestnek sérvei* (Herniae abdominales) a' hasfal egész terjedetén képülhetnek, ha t. i. ez enged, vagy részint szakad. Leggyakrabban pedig az altestnek azon helyein származnak, hol az edények, idegek, 'stb. átmenetelére szolgáló természetes nyílások vannak.

1008. §.

Azon különböző helyekre nézve, mellyeken a' sérvek képülnek, e' következő sérvek különböztetnek meg: 1.) *lágycsérv*, melly a' lágycsatornán által; 2.) *czombserv*, melly a' Poupart szálaga alatt; 3.) *köldöksérv*, melly a' köldök gyűrőn által; 4.) *a' peteképi lüknak sérve*, melly ugyan ennek nyílásán által; 5.) *ülcsontsérv*, melly az ülbevéágányon által; 6.) *hassérv*, melly az altest terjedetén az említett nyílásokat kivéve; 7.) *gátsérv*; 8.) *hüvelysérv*; 9.) *végbelsérv*: ha t. i. a' sérv a' gáton a' hüvelybe, vagy végbélbe bújik ki.

A' lágycsomb- és köldöksérvek a' legközönségebbek, a' többiek ritkábban fordulnak elő.

1009. §.

Az altestnek azon zsigerei, mellyek helyzetők és öszveköttetésüknél fogva legkevesbé vannak megerősítve, legkönnyebben kilépnek, illyek a' cseplez és a' vékony helek, ritkábban a' vastag bél, a' gyomor, és vizelőhólyag, a' belső nemi részek 'stb. A' sérvben olly részek is találhatnak, mellyeknek természetes helyzete a' sérvtől messze esik, mellyek vagy a' velők öszvefüggő kilépett belrészek által, vagy a' szinte velők öszveköttött hashártya kicsusszantával kénytetnek a' sérvbe. Azon belrészekre nézve, mellyek a' sérvben foglaltatnak, a' következők különböztetnek meg: *bélsérv* (Hernia intestinalis, enterocele), *cseplezsérv* (Hernia omentalis, epiplocele), *gyomorsérv* (Hernia ventriculi, gastrocele), *vizelőhólyagsérv* (Hernia vesicae, cystocele), 'stb. — Több zsigerek is foglaltatnak egyszerre a' sérvben, p. o. a' belek és cseplez (*bélcseplezsérv*) (enterociplocele) 'stb.

1010. §.

Midőn az altestbeli zsigerek sérvvé képülnek, rendszerint olly tömlőbe záratnak, melly a' kinyújtott hashártya által képeltetik, (sérvtömlő) (saccus herniosus). Csak ritka esetben hibázhatik ezen sérvtömlő, ha t. i.

a' sérv valamely heves erőszak által, vagy a' hasfal előment sérclme, vagy a' sérv gyökeres orvoslására intézet étető szer alkalmazata után származik. A' sérvtömlő el is szakadhat; avagy a' fölszívás útján elenyészhetik. — Ha olly belrészek lépnek ki, mellyek nincsenek a' hashártyába zárva, p. o. a' vizellőhólyag, a' vakbél, úgy a' sérvtömlő hibázik; mellyek ha talán nagy részben kiesnek, úgy magok után húzzák a' velök öszvefüggő hashártyát, és ekként tömlő képülhet, mellybe más zsigerek léphetnek.

1011. §.

A' sérvtömlőnek ürege a' hasüreggel egy nyilásnál fogva van öszveköttetésben (sérvtömlőnyílás). Ezen nyílás és a' sérvtömlő nagyobb terjedete közt lévő öszvehuzódott rész *sérvtömlőnyaknak* nevezetik, az egyebb rész pedig *a' sérv testének*, a' sérvnek vak vége végre a' *sérvtömlő fenekének*. A' sérvtömlő különféle takarokkal boritatik azon különböző helyekhez képest, mellyeken támad. Külső fölületénél fogva a' sérvtömlő csak hamar öszveköttözik a' vele érkező sejtszövettel; és azért marad kívül a' sérvtömlő még akkor is, midőn már a' zsigerek helyre egyengettetek.

1012. §.

A' sérvtömlő gyapora változásoknak vettetik alá. A' hashártya, mellyből képül, megtartja ugyan rendszerint természetes tulajdonságát, és midőn az elévült sérvknél a' sérvtömlő vastagodva, bőrneműnek, több rétegekből állani találtatik, akkor ezen változásoknak oka többnyire a' sejtszövet vastagodásában vagyon, melly a' sérvtömlőnek külső fölületét fedezi; olykor mégis maga a' hashártyának állománya is megvastagabbszik, sőt csaknem porcnemű leszen. Ezen változások izgatás és nyomásnak következménei, mellynek a' sérvtömlő a' zsigerek ki- és visszaléptük által ki vagyon téve; honnét azok leginkább olly elrégült sérvknél találtatnak, mellyek sérvkötő segedelmével nem eléggé tartatnak vissza, a' változások a' sérvtömlő nyakán tapasztaltatván leginkább. — Ha a' sérvtömlő nyakának öszvehuzódása, vagy az azt fedező sejtszövet megvastagodása által szűkülés képül, úgy az a' sérvnek halkkal öregbedő térimeje által lassanként alá süllyedhet, 's ekként a' sérvtömlő testen több szorúlatok, szűkülések támadhatnak. — Ezen változások nincsenek mindenkor a' sérv nagyságával arányban; gyakorta a' nagy sérvknél a' sérvtömlő igen vé-

könynak, valóban olly vékonynak találatik, hogy a' külbőr által a' belek geliszta képü mozgásai is megkülönböztetnek. A' nagy köldök-sérveknél a' sérvtömlő gyakorta igen vékony, a' kis czombsérveknél pedig igen vastag. A' sérvtömlőn lévő sejtiszövetnek elfajzása által daganatok is támodhatnak.

1013. §.

A' sérvek nagysága igen különböző; gyakorta az altest zsigereinek legnagyobb részét foglalják magokban; gyakorta pedig igen kicsinyek, úgy hogy nagy üggyel bajjal találathatnak föl. A' belekből vagy egy egész hurrok, vagy tekervény, vagy pedig annak csak egyik fala cshetik ki.

1014. §.

Gyakorta ugyan azon emberen több sérvek telep-szenek. — Csak ritkán van ugyanazon helyen egynél több, mellynek mindenike külön sérvtömlővel bírna; a' vizellőhólyag vagy más a' hashártyával csak részszerint fedezett zsiger kicsusszanása által, a' mennyiben a' rron-dott részeket a' hashártya követi, gyakorta olly sérvtömlő képül, mellybe belrészek lépnek. — A' kettős sérvtömlő igen ritka, és egyedül a' lágyék-sérvnél lehetséges, hol a' hüvelyhártya nyilva maradott csatornájába még más különös, magába zsigereket fogadó sérvtömlő léphet.

1015. §.

A' sérvek majd *szabadok*, *mozgékonyak*, ha t. i. magoktól vagy illendő nyomásra visszatérnek, vagy *mozgékonytalanok*, ha a' visszatétel lehetetlen, mellynek okai a' *zsigereknek egymással*, vagy a' *sérvtömlővel lett össze-forradása*, *kiszorulása* vagy is *börtönzése*, vagy a' *sérvenben foglaltatott más részek különös elváltozásai* lehetnek.

1016. §.

Származásukra nézve fölosztatnak a' sérvek *született együtt születekre* (Herniae congenitae) és *szerzettek* (Herniae acquisitae). Az első esetben a' zsigerek a' hashártyának nyilva maradott nyujtványain által lépnek-ki, a' második esetben a' sérv már akkor támad, midön ezen nyujtványok bezáródtak, avagy más helyen is.

1017. §.

Az altest sérveinek *okai előkészítők és alkalmiak* :

Az altestsérvekre való *előkészület*, melly együtt-
szült, vagy szerzett is lehet, a' hasfalak gyöngeségében,
elptyhüdésében és az altesten lévő természetes nyilások
nagyobb kitágulásában áll. Előhozathatik pedig ez
pohosság; az altestnek vizkór, terhesség által végbement
kinyujtása; hirtelen soványodás; sebek után támadt heg-
jegyek által, főkép ha a' hasfal sérelme zuzódással járt;
továbbad az altest zsigereinek beteges változásai, a' bél-
csatornának durva eledelokkal való kitömése; rostlan-
kaszto italok rendetlen édelete 's több efféle okok által.

Az *alkalmi okokhoz* számítatnak mind azon erőszak-
ok, mellyek a' hasfalak erős öszvehuzódását, és a'
rekesznek aláereszkedését képesek előhozni, mi által a'
belrészek erősen a' hasfalakhoz nyomatnak; illy okok
pedig az altestre tett erős lökés vagy ütés, az altestnek
erőszakos átszorítása, erőszakos crölködések p. o. nagy
tehernek fötemelése alatt, mély lehelés által, a' szül-
fájdalmaknál, különös testi állás alatt; 'stb.

Minél nagyobb az előkészítő ok a' sérvekre, annál
csekélyebb alkalmi ok elégséges a' sérvek támodására.
Az igen kifejlődött sérvhajlammal a' sérvek gyakorta min-
den kigondolható ok nélkül szármoznak.

Némelly vidékeken igen szaporán fordulnak elő a'
sérvek, minek oka az éghajlat különös természetében,
a' nép különös életmódjában; terhes munkák eszközlé-
sében látszik lenni.

A' sérvek gyakrabban erednek a' férjfiaknál mint a'
némberekben, gyakrabban a' jobb mint a' baloldalon.

1018. §.

A' mozgékony sérvnek tünetényei általában ezek :
hirtelen vagy lassanként támadt nem fájdalmas, érmé-
czes, a' nyiláshoz képest, mellyen átbúvott, különböző
idomú daganat, mellynek folületén a' bőr nincsen meg-
változva; a' daganat nyomás által visszatétethetik, sőt
magátul is visszalép, ha a' beteg hanyatt fekszik, melly
ismét minden erőlködés, köhögés, tüsszenés 'stb. alatt,
étel után ismét kiesik, vagy nagyobbodik. A' daganat-
hoz járulnak az altestbéli zsigerek bomlott munkálko-
dásainak tünetényei; u. m: lomha szék, haskorgás, bő-
fögés, undorgás, altestbéli huzódózó fájdalmak 'stb. melly
tünetények a' sérv helyretétele után szűnnek, midőn
egyszersmind rendszerint a' rekedt szék is meggyűdül.

Ha a' sérv kicsiny és mélyen fekszik, a' kórhatárzat bajos lehet, melyet csak a' szoros kivizsgálat, a' daganat támodásának kifürkészése, valamint a' jelen tünetményeknek látra vetése világíthatnak föl.

1019. §.

Azon részeknek kifürkészete, mellyek a' sérvben foglaltatnak, gyakorta igen terhes, gyakorta lehetetlen, azon különböző változások miatt, mellyeket a' sérvben fekvő részek, és annak takarói kiállanak.

1020. §.

A' *bélsérvnél* a' daganat fölülete egyenletes, rugalmas, a' daganat midőn a' belek meg vannak telve, nagyobbodik; a' sérv visszatételekor korgó hang hallik, érzi ezt maga a' beteg is olykor a' daganatban, a' fölakadott bélsár menetelének tünetményei mutatkoznak.

1021. §.

A' *cseplezsérv* tésztaként tapintatik, egyenletlen, gyakorta madzagnemű, többnyire szélesebb alappal bíró henger idomú inkább, lassanként származik, visszatétele bajosabb, melly alatt korgás nem hallik; a' gyomor kellemetlenül huzódik.

1022. §.

A' *hólyagsérv* (*Hernia vesicae urinariae, cystocele*) az által különbözik, hogy a' hullámozó daganat nagyobb és feszültebb lesz, ha a' beteg vizelletét visszatartja, ha pedig vizellett, akkor a' daganat csekélybedik; a' daganatra tett nyomás által a' beteg vizelletté erőltetik. Olykor a' vizellés után a' daganat nem lohad, de a' beteg ismét azonnal vizelletté kénytetik, ha az megnyomatik. Mivel a' vizelő hólyag mindenkor többé kevesbé huzódik, vonódik, azért a' beteg többször kénytetik vizelletté, olykor a' vizellet egészen visszatartatik, és a' hudcsapnak bevitele által érezhetni, hogy különös irányzat szerint kelljen a' hólyagba dugni. A' hólyagsérv cseplez- vagy bélsérvvel lévén összeveszövé, a' tünetmények szinte összevegyülnek. — Nem ritkán a' hólyag kiesett részében kő terem.

1023. §.

A' többi életművek jelenlétét a' sérvben, a' sérvnek *helye, tulajdonsága, és a' kiesett résznek gátolt munkálkodása* árulják el. — Ha a' sérvben több részek tanyáznak egyszersmind, úgy a' tünetények egymással vegyülnek.

1024. §.

A' sérvek mindenkor komoly figyelemre méltó betegségek. Ha magokra hagyatnak, és a' vidéknek tulajdona azt megengedi, úgy azok szüntelen nőnek, a' helybeli és közönséges bajok mind inkább öregbednek, és a' zsigerek olly annyira kiléphetnek, hogy nagyobb részük a' sérvben foglaltatik. Azon változások által, mellyek a' sérvtömlő (1012. §.) és a' benne foglalt részekben szülemednek, a' sérvnek visszatérése lehetetlené tétetik, az az sérv-kiszorulás, börtönzés okoztatik.

1025. §.

A' sérvben létező zsigerek előjárt izgatás következésében egymás közt, vagy a' sérvtömlővel öszvenőhetnek, és az öszvenövés vagy csak kocsonyás gyurmával történt öszvetapadás, vagy szálás nemű, avagy húsos tulajdonságú, és majd csak egyes helyeken tapasztaltatik, majd nagyobb fölületre elterjed, úgy hogy minden sérvhöz tartozó részek egy gyurmává hegedtek. A' cseplez sérvek a' bélsérveknél könnyebben öszvehegednek.

A' sérvtömlőnek öszvenövéseit a' belrészekkel, ezeknek azon öszveköttetésétül meg kell különböztetni, mellyek már a' sérv szármozata előtt a' hashártya és zsigerek közt megvoltak, midön tehát a' sérvben fekvő rész a' sérvtömlőhöz azonkép van foglalva, mint az előtt még midön a' hasüregben foglaltatott.

1026. §.

A' bélnek sérvben tanyázó része rendszerint megvastagodik és ollykor érszrevehetőleg megis szűkül. — A' bélhártyák ezen megvastagodásának oka az izomhártyának a' béltartalom tovább taszítása végett fölserkent nagyobb erőlködésén alapuló erőscbb kifejlődése, a' vér visszafolytának föltartása, vagy a' rostanyagnak letétele lehet.

A' cseplez gyakorta alkatására és alakára nézve igen megváltozik, a' sérvtömlő nyakánál többnyire meg van vastagodva, és kemény, gyakorta madzaguemű, ollykor

kemény csomóvá gönyölödött; nem ritkán cseplez gyurmája igen megszaporodik, kinövetekkel hintetik be, gyakorta igen megkeményszik.

1027. §.

Ha a' sérvben foglalt részek, és a' foglaló részek közt aránytalanság származik: úgy a' hasüreg és a' sérv közt a' közködés félbeszakad, és ennek *kiszorulása*, *börtönzése* (Incarceratio) hozatik elő.

Ezen aránytalanság pedig alapúlhatik: 1.) *azon nyílás szük voltán, mellyen a' sérv bújik által*; 2.) *a' sérv nagyobbodó tériméjén*; vagy egyszermind mind a' két okon.

1028. §.

A' foglaló részek által okozott sérvkiszorulásnak oka vagy a' *hasfal azon nyílásában találtatik*, mellyen a' sérv általbújt, vagy pedig a' *sérvtömlőben*.

Ha t. i. a' zsigerek hirtelen kiesése, vagy hirtelen öregbedő tériméjek által a' bonyés részek, mellyek a' hasnyílást képelik, igen kinyujtatnak, úgy azok a' zsigereken öszvehurkolódnak, a' mennyiben rugalmasságoknál fogva természetes állapotukba visszatérni iparkodnak; öszvehuzódások tehát ezen esetben nem munkás. — Úgy látszik azonban mégis, hogy ezen nyílásnak szükülése a' hasfalnak görcsös öszvehuzódása által is okoztathatik, főkép a' lágycék-sérveknél, hol a' belső ferde és haránt hasizmok rostjai annak nyakát környelik.

A' sérvtömlő vagy nyakánál vagy testének különböző részein eszközli a' kiszoritást, a' benne képülő szükülések szorítások által (1012. §.); avagy mégis szakadhat, és az ezen nyíláson átbúvott zsigerek kiszorúlhatnak.

1029. §.

A' sérvben tanyázó részek okai lehetnek a' kiszorulásnak: 1.) a' kiesett zsiger öregbedése által; 2.) a' sérvben foglalt bélnek béltartalommal történő kitömülése által; 3.) a' belrészek öszvekuszállódása által; 4.) gnylasztó fölpöfledés által.

1030. §.

A' kiszorulás különös okának föltalálása gyakorta igen terhes; nem ritkán lehetetlen. Következő környülmények vezéríhetik az orvost:

1.) Azon sérveknél, mellyek hirtelen, 's nagy erőszakokra támadnak, vagy hol a' nyílásnak csekély nyujthatékonyságánál, mellyen a' sérvek lépnek ki, egyszerre nagyobb mennyiségnyi zsiger lép ki; többnyire ezen nyílás engedékenvtelensége fog a' kiszorulásnak oka lenni.

2.) Hogy a' kiszorulás a' sérvtömlő nyakában legyen, mint ez legalább a' lágyéksérveknél leggyakrabban szokott történni, hihetőleg gyaníthatni azon sérveknél, mellyek sérvkötővel már régtől fogva visszatartoztatva, hirtelen ismét kiesnek; ha a' nyílás, mellyen a' sérv kibújt, nem feszült, a' noha igen megfeszült sérvdaganat mozgékony, és a' visszatételen iparkodván, a' hasfalnyíláson túl daganat származik.

3.) A' sérvtömlőnek szétszakadását, vagy a' sérvben létező részek gyulasztó bántalmát mint a' kiszorulásnak okát gyaníthatni azon erőszakból, melly magára a' sérvre hatott.

4.) A' belek bélhuzambeli anyagokkal történt csapig telése többnyire halkkal, elévült sérveknél, azoknak lassankénti megszaporodásánál, vagy a' gyomor megterhelése után történik,

5.) A' zsigerek öszvekuszalódását, és az ez által okozott sérvkiszorulást meghatározni a' műtétel előtt nem lehet.

DUPUYTREN, de l' étranglement au collet du Sac herniaire; in Leçons orales de clinique chirurgicale. Vol. I. p. 557.

1031. §.

A' kiszorulás ezen különböző okaihoz képest, a' tünetmények, és a' kórfolyamat is különbözik: honnét 1.) *forró*, 2.) *görcsös*, és 3.) *idült* vagyis *halkkal támadó kiszorulás* különböztetik meg.

1032. §.

A' *forró kiszorulás* (Incarceratio acuta, inflammatoria) bélyeglő tulajdona a' kiesett zsigernak öszvehurkoltságában áll, melly által nem csak a' közte, és a' hasüreg közt való közködés megszűnik, hanem még a' vér 's egyéb nedvek keringése is fölakad. Innét a' kiszorulásnak ezen fájánál a' tünetmények mindjárt kezdetkor igen hevesek. — A' sérv azonnal nagy fokban fájni kezd, a' daganat kicsiny, de feszült; a' fájdalmak az egész altestre elterjednek, melly fölpuffad, és tapintás 'közben fáj, hányás áll be, hasrekedés, és heves láz. Minden tünetmény sebesen haladván, csak hamar fene köszönt be.

1033. §.

A' görcsös *kiszorulás* leginkább a' tünetmények engedelmese által külöközik. — A' sérv, ha bár feszülve van is, nem fáj; a' székletétel fölakadt, a' betegek többnyire nem hánynak, gyakrabban még a' szapora italok bönök maradván, ezekre sem; az érverés kicsiny, összehuzódott; a' lehelés terhes. Ezen tünetmények gyakorta hirtelen magas fokig haladnak, de ismét süllyednek. A' beteg alkotmánya és az alkalmi okok könnyíthetnek a' kórhatárzonon. — Az érzékeny egymiknél a' rásztkóros emberneknel vagy méhgörcsös asszonvoknál ezen tünetmények gyakrabban erednek, a' nélkül hogy valamelly olly ártalom előre ment volna, melly a' zsigerek nagyobb szilakát a' sérvtömlöbe kénytetni képes vala. Meghülés, főkép a' lábaknak meghülése, és mind azon ártalmak, mellyek görcsös, szeles, vagy epés ködcsömört okozni képesek, lehetnek okai a' görcsös kiszorulásnak. — A' hasfal és beleknek ezen görcsös bántalma által a' zsigerek mozgékonytalanul tartatnak a' sérvben.

1034. §.

A' sérvben tanyázó belek *csaptig telése* által származott kiszorulás többnyire az öreg és igen nagy sérvkenél támad, hol t. i. a' hasnyilas nagy és minden rugalmas erejét elveszté. A' sérv ekkor nem fájdalmas, a' vissza egyengetés alatt erős nyomást is eltűr, a' has pöffedt, nem fájdalmas, bőfögés, hányás, és székrckedés következik. Ezen kiszorulás sokáig tarthat.

A' görcsös és idült kiszoruláshoz végre gyulasztó tünetmények szegődnek, mellyek a' veszedelmet szerföltött öregbitik.

1035. §.

Ha a' kiszorulás föl nem mentetik, úgy a' kiszorult rész fenéjétül lehet tartani, még pedig annál inkább minél erősebb a' börtönzés, és gyuladás. A' sérvbe zárodott részek, ollykor fenések, a' nélkül hogy azt a' külső részek tulajdona elárulná. — A' daganat azonban a' fene beköszöntésével feszességét és fájdalmasságát elveszti, a' bőr szederjes, több helyeken fekete leszen, a' fölbőr lemállik; az altestnek fájdalmossága és az okádozás megszünik, az erök csüggednek, az érverés kicsiny, és rendetlen leszen, a' beteg képét és tagjait hideg izzadság fedezi, az arczvonatok elváltoznak, az ész meg-

háborodik; a' daganat fölpukkad, és a' gonoszszagú héli-sár kiürül. — A' fene többnyire a' halálnak birhozója; némelly beteg azonban még illy környülmények közt is fölüdülhet, a' memyiben a' fenés belrész megválík, a' visszamaradott végei a' hashártyával öszveforradván, mintegy *műsegg* vagy inkább ez esetben kórokozta segg szármozik.

1036. §.

Ha egyedül maga a' cseplez van kiszorúlva, úgy a' tünetemények többnyire nem olly nyomosak, mivel a' cseplez nagyobb nyomást is képes eltűrni; annál inkább, ha már alkotásában tetemesen elváltozott. A' gyuladás azonban a' kiszorult helyről az egyebb zsigerekre terjed. Ha bár a' székürülés nincsen is fölakadva, a' bőfűgés és hányás azonban mégis előállnak. A' bebörtönzött cseplez genyedés és fenébe mehet által. — A' genyedés szokatlan végződés; a' kiszorult helyen fölül tályogok szármozhatnak, mellyek az altestbe ürülköznek. A' fene gyakorta a' beteg köz állapotjának megzavarása nélkül támad. A' fenés rész lemállík, és a' visszamaradó a' nyilással heged öszve.

1037. §.

A' sérvék orvoslása azon különböző állapotokhoz képest, mellyekben a' sérv szenved, különbözik.

A' mozgékony sérvéknél, a' részek helyükre tétesenck, és állandólag ottan tartassanak.

1038. §.

A' *sérvnek helyretétele* vagyis *visszaigazítása*, *helyreegyenesítése* (taxis, repositio herniae) hajnalkor, vagy reggel legjobban diszlik, t. i. midőn a' belek üresek, a' testnek olly helyzete alatt, mellyben a' hasfalak, mennyire csak lehetséges, ellankadnak, és a' sérvnek helye legmagasabban esik; tehát hanyatt fekvé, póczolt farcsikkal, hajtott térdékkal, a' testet egy kevéssé a' sérv oldalára hajtván. A' vizelő hólyagnak és végbélnek, még pedig ezen utolsónak csőrével vagy hashajtó szerekkel eszközlött előleges kiürítése a' helyreegyenesítést igen megkönnyitheti. A' helyreigazítás maga az egész sérvdaganatra tett egyenlő, mérsékelt, czélirányos nyomkodásban áll, még pedig olly irányzatban, mint a' millyenben a' részek kiesének. Gyakorta könnyen véghez megy a' helyreegyenesítés, gyakorta szükség elő a' sérvre tett egyenletes nyomás által a' béltartalomnak egy ré-

szét az altest üregébe nyomkodni. A' beteg a' sérvhelyre egyengetés alatt őrizkedjék altestének minden öszvchuzódásátul.

1039. §.

A' sérv tökéletesen helyre lévén egyengetve, ismét kicsusszanása tartós, egyenletes öszvenyomása által gátoltatik meg, melly a' sérvnyílás felé különös kötőszerek által (*sérvkötők*, *sérvszorítók*, *bracheria*) eszközöltetik.

JUVILLE'S Abhandlung über die Bruchbänder. Aus dem Franz. mit 14 Kupfertafeln. Nebst einer Vorrede von SCHREGER. Nürnberg 1800.

BRÜNNINGHAUSEN, gemeinnütziger Unterricht über die Brüche, den Gebrauch der Bruchbänder und über das dabei zu beobachtende Verhalten. Mit 1. Tafel. Würzburg 1811.

J. J. LAFOND, Considérations sur les bandages herniaires usitées jusqu' a ce jour et sur les bandages renixigrades ou nouvelle espèce de brayer. Paris 1818.

1040. §.

A' *sérvkötők* vagy *sérvszorítók* vagy *érméczesek*, rugalmasak, vagy *érméczetlenek*. Ezek parkét szijbul, bőrből 'stb. és egy labdából (*pelotte*) állanak. Ha a' testhöz fekszenek, úgy a' hasfalak mozgásainak nem engedhetnek, honnét helyükről igen könnyen elhíbbanván, a' belek kicsusszannak, mit erősebb rászorítás által megátolni akarván, fájdalmas nyomás támad. Ezen okoknál fogva a' nem érméczes vagyis érméczetlen sérvszorítók egészen megvetendők.

1041. §.

Az *érméczes sérvkötők* 1.) tollbul, 2.) labdából, és 3.) pótszijbul állanak.

A' *toll* keskeny, lapos, jól megedzett aczéldarab, melly félkörben kanyarodik a' beteg oldal körül. — Elöl a' tollhoz egy vasbul álló lemez (*Platte*) van toldva, melly belső lapjánál fogva gyapottal, vagy lószőrrel vagyon kibélve, úgy hogy egyenletes és egy kevéssé domború legyen. Ezen rész *labdának* neveztetik. A' *pótszij* a' tollnak hátsó részéhez van toldva, melly a' test más része körül hajtaván, a' labda külső részén lévő gombhoz függesztetik. Az egész sérvszorító puha bőrrrel huzatik be, és belső oldalán kibélletik, hogy t. i. kellemetlen nyomást ne okozzon.

1042. §.

A' sérvszorító egyes részecire nézve gondosan készítsék el, és minden egyes esethöz ügyesen illesztessék. — A' *tollnak erőssége* azon akadályhoz legyen szabva, melyet nekie visszatartani kell, és szorosán a' testhöz illesztessék. A' *labda* a' sérv téríméjéhez szabott nagysággal birjon, azon szeglet pedig, mellynél a' tolltúl aláereszkedik, azon fölület tulajdonához legyen illesztve, mellyre tétetik, (e' czélból némellyek a' labdát mozgékonyan készíték, hogy minden esethöz oda illesztethessék). A' *labda* se nagyon keményre, se nagyon puhára ne legyen tömve, domborusága pedig olyan legyen, hogy egy arányuan feküdjön meg az egész sérvnyilást. Ha a' pótszija magában a' sérvszorítót illendő helyen tartani nem elegendő, úgy azon vagyunk, hogy egy más a' czombok közt elhuzott szija által annak elcsusszanását megakadályozzuk.

Hogy tehát a' sérvkötő illendőleg elkészíthessék, szükség minden esetben mértéket venni, melly a' sérv helyétől fogva szalaggal azon irányban véték, mellyben a' sérvkötőnek a' testhez kell feküdnie; avagy kettős hajthatékony rézsodronyt veszünk ezen célra, melly minden kívánatos irányzatban hajthatatik. A' mérték egy hüvelykkel hosszabbra hagyassék, mellyet a' sérvszorító béléte veszen föl.

1043. §.

A' sérvkötőnek föltétele az illendőleg véghez vitt helyreigazítás után hanyatt fekve történik, a' zsigereket ujjakkal mind addig visszatartván, míg a' labda a' sérvnyilásra illendőleg föl nincs alkalmazva, a' szija pedig eléggé megszorítva. Erre köhögni, fölkelni hagyjuk a' beteget, hogy meggyőződjék, a' sérvkötő nem igen szorít-e, és hogy a' részek illendőleg visszatartatnak. Legelsősor minden esetre a' sebész kösse föl a' sérvszorítót, később maga a' beteg teheti azt, mégis mindenkor hanyatt, 's legalkalmasabban reggel. A' betegnek több sérvkötője legyen, hogy kellőleg változtathassa azokat. Azon részek, hová a' sérvszorító fekszik, gyakrabban égett borral mosassanak meg, míg csak a' bőr neki nem szokik a' nyomásnak. A' bőr föltörvén, a' föltörött rész ölmaggal mosassék, ölmaggal hintessék be, és a' sérvszorító alá finom gyolcs vagy vászondarab tétessék.

1044. §.

A' sérvszorító használatát a' sérvnyílás közelében lévő különféle betegségek, melyre a' sérvszorítónak kellene esni, valamint az egészen helyre nem egyengethető sérv is tilalmazhatják. A' nagy sérvök gyakorta mód nélkül nehezen tartathatnak vissza, midőn nem ritkán más helyeken szármoznak aztán új sérvök. — Gyermekeknél nem csak hogy épen semmi káros következzel nem jár az érméczes sérvszorítók alkalmazata, mint némelyek gondolják, hanem az érmeczetlenek föltételelenül elejbe tétetik.

1045. §.

Ha az öszvehegedés a' sérvnek helyreigazítását annyira akadályozza, hogy annak még egy része künt marad, úgy öly sérvszorító készíthetik, mellynek labdája ki vagyon vájva. Az igen térímés, nagy, vissza nem igazítható sérvöknél illendőleg a' sérvhöz fekvő sérvakasztó (suspensorium) alkalmaztatik, hogy t. i. a' sérvnek további öregbedése föltartassék. Ölykor az öly sérvöknél is eszközölthetik a' helyre egyengetés állandó hanyatt fekvés, szűk táplalmány, hashajtó szerek, a' sérvre tett hideg borogatások által, mi nekem két nagy öszveforrott sérv esetében szerencsésen diszlett. — Midőn a' nagy sérvöknél a' hasfal annyira öszvehuzódott, hogy a' sérvben tanyázó részek, a' hasüregben nem találnak helyet, akkor ugyan ezen orvoslás javalltatik.

1046. §.

Ha a' zsigerek sérvszorító által illendőleg visszataratnak, úgy a' sérvtömlő lassanként öszvehuzódik, 's egyszersmind a' sérvszorító által eszközölt állandó nyomás segedelmével alattomos gyuladás szármozik, melly által a' sérvtömlő nyaka tökéletesen öszvehegedvén, ekként gyökeres orvoslás eszközölthetik. — Ez leginkább gyermekeknél, a' fiatalabb egymikben történik; az öregebbeknél soha sem. — A' sérvtömlő nyakának ezen lassankénti szűkülése közben, a' sérvszorítónak folytatott hordása alatt, ennek föltétele mind addig tilalmas, míg csak bizonyosan nem tudjuk, hogy már az említett gyökeres orvoslás végbe nem ment; mert másként az ismét kicsusszanó belrészek a' sérvtömlő nyakának szűkké vált volta által kiszorulhatnak. — A' mig csak a' beteg a' sérvszorítót hordja, addig óvakodjék minden nagyobb erőlködéstül.

1047. §.

A' sérv ki lévén szorulva, az orvoslás is különbözik a' kiszorulás okához képest. A' forró kiszorulás veszedelmesebb mint a' görcsös és clavult.

1048. §.

A' *gyulasztó kiszorulás* mindenek előtt érvágást kíván, annál inkább, ha hogy a' tünetmények hevesek, a' beteg izmos, pozsgás, a' sérv és altest igen fájdalmas. Kis érítés, hideg végtagok, sáppadt arcz a' betegség kezdetekor vissza ne tartsanak benünket a' vérbocsátástul, mivel ezen tünetmények tulajdonai a' heves altest-beli gyuladásoknak. Minél korábban megtéttetik az érvágás, minél több (magáig az ájulásig folytatott) vér bocsátatik egyszerre, annál jobb leendő a' foganat. A' sérv környékére rakott nadályok is különös sikerűek gyakorta, valamint a' sérvre alkalmazott hideg borogatások is, mellyek gyakorta újítassanak, hogy foganatuk a' mélybe hasson. Ha már ezen szerekre a' sérv kevésbé feszült és kevesbé fájdalmas leszen, akkor azonnal fogjunk a' helyre egyengetéshez, melly az (1038. §-ban) előadott szabályok szerinti eszközöltessék. Belső szerek főképp hashajtók, ezen kiszorulásnál ártalmasak. Csőrék célirányosabbak.

1049. §.

A' *görcsös kiszorulás* meleg fürdöket, meleg borogatásokat és mákonnyal, káforral, beléndolajjal öszvetett röpülő irból álló bekenéseket kíván az altestre. A' hánygyökér minden fél órában egy negyed szemernyi adagokban adva, valamint más hányszerek is undorokozó mennyiségben; továbbad hashajtó szerck, főképp az angóly só, lenolaj, és mákonnyal javalltatnak ezen baj ellen; nem különben a' dohány füstből avagy dohány főzetből készített csőrék szinte ide tartoznak (a' dohány mindenkor illendő erősségű legyen, a' füst-csőrék illendő ideig folytassanak, főzetnek fél vagy egész obonnyi dohány vétetik egy font vízre). Ollykor hideg borogatások is alkalmaztatnak a' sérvre, sőt égények is csepegtetnek arra. — Igen meleg fürdőben tett érmetszés nem ritkán pillantati ellankadást okozván, a' helyreigazítást lehetségessé teszi. A' helyre egyengetés a' mondott mód szerint eszközöltetik.

1050. §.

Az *idült kiszorulásnál*, mely a' bélsárnak megszaprodásátul duhög, különös foganatuak a' hajtó szerek, valamint az eczet és vízből álló sóolvadékokbul, hányborköbül, dohány füstből, dohány főzetből készített csőrök, úgy a' sérvre rakott hideg borogatások is hasznosak. A' helyreegyenetés alatt azon kell lennünk, hogy a' sérvben megszaprodott bélsárnak egy részét az altestbe visszanyomkodhassuk.

Rust, über die rationelle Behandlung eingeklemmter Brüche; in seinem Magazin. B. XXIX. II. 2.

1051. §.

Mivel a' kiszorulás' különböző fajai egymással öszvekapcsolkodhatnak, azért világos, hogy a' különböző orvoslásmódokat egymással öszvekötvé használni szükség. — A' helyreegyenetés elsülvén, a' tünetmények rendszerint sebesen eloszlanak, és a' szekürülés vagy magátul megjelenik, avagy enyhe oldó szerekre megnyílik. A' gyulasztó tünetmények még tovább is tartván, illendő lobuzó gyógmódot kívánnak később is. Hanem azonban, ha a' leírt gyógbánás alatt a' helyreegyenetés el nem sülvén, a' sérvben semmiféle kedvező változás nem történik, sőt ellenben még feszesebb, keményebb és fájdalmasabb lesz; akkor a' helyreegyenetés' tovább folytatásátul el kell állanunk, és a' műtéthez fogunk.

A' galvánosság használatául a' kiszorult sérveknél I. Archives générales de médecine. Octob. 1826.

1052. §.

A' *műtétel* pillanatának meghatározása általában a' kiszorulásnak fajátul, annak hevességétül és tartásátul, az egymii alkotmányátul, és az eddig alkalmazott szerek, foganatátul függ. — A' gyulasztó kiszorulásnál a' kis sérveknél, melyek hirtelen valamely erőszak után szármoztak, vagy olyakuál, hol a' kiszorulás a' sérvtömlő nyakába szorul (1028. §.), ifjú erős izmos egymiknél a' műtéttel nem halakodhatunk, ha az említett gyógy- és műbánásra a' helyreigazítás nem diszlik, avagy a' sérv fájdalmossága semmi további helyreegyenetési törekedést meg nem enged. A' műtétel gyakorta az első 8—12. óra alatt is szükséges már. — A' görcsös és idült kiszorulásnál a' műtétel ugyan tovább halasztathatik, a' többször ismételt visszaegyenetési törekedéstől azonban öriz-

kedjünk, és miután a' legerőtelibb szerek a' legnagyobb állhatatossággal hasztalanul alkalmaztattak volna, előbb fogjunk inkább a' műtételhez, mintsem hogy annak későbbre halogatása által a' beteg életét veszedelemnek tegyük ki. A' műtétel azon esetekben is javalltatik, midőn hozzájuk gyulasztó állapot társul, főkép a' már életesebb embereknél.

1053. §.

A' kiszorulások' műtétele következő mozzanatokon megyen keresztül:

1.) A' bőrnek bemetszésén; 2.) a' sérvtömlő letakarításán és fölnyitásán; 3.) a' sérvtömlő nyakának vagy hasnyilásnak tágitásán; 4.) a' zsigerek helyretételén.

A' műtétel előtt a' vizellet üríttessék ki, ha a' rész szőrös, a' szőr horozsváltassék le, és az ekként elkészített beteg egy keskeny gereznával fedett asztalra akként fektessék, hogy farcsikja és melle illőleg emelkedve, a' hasfal pedig elegendőleg elpetyhüdve legyen; avagy akként helyeztessék az asztal szélére, hogy lábai az asztal mellett lévő székekre tétetvén, ottan tartathassanak.

1054. §.

A' sérvdaganaton lévő bőr haránt redőbe fogva fölemeltetvén, annak egyik vége segédnek adatik által, a' bőrredő kusztorával metszetvén ekkor által. A' vájkutasznak segédelmével, melly a' sebszegletekbe dugatik, a' seb fölülről és alólul is tágitatik, úgy hogy a' metszés a' sérvdaganaton fölülről és alólul is túlhaladjon. Ha a' bőrnek íszessége a' bőrredőképelést meg nem engedi, úgy a' metszés szabad kézzel tétetik, a' bal kéznek hüvelyk és mutatójával a' daganaton megfeszítvén a' bőrt. — Mivel tömlőtlen sérvek is vannak, vagy pedig a' tömlő meg is lehet szakadva; azért a' metszésnek igen nagy vigyázattal kell történni, és mihelyt csak lehet, használjuk a' vájkutaszt.

1055. §.

A' sérvtömlőnek letakarítása türedelmes szorgalmat kíván, mivel a' boritékok igen különbözők, és a' régi sérveknél gyakorta igen elvaunak fajúlva. — Azon helyen, hol minden más sérelem ellen bátorságban vagyunk, avagy hol a' sérvtömlőben foglalt nedv által okozott hullámzás legvilágosabb, a' sérvtömlőnek boritékai csipesszel fogatván meg, dombképzőleg emeltetnek föl.

és lapjával tartott kusztorával választatnak meg; a' mi mind addig folytatik, mig csak le nem takaritatott a' sérvtömlő, melly fényes fölülete által árulja el magát.— Az ezen metszések alatt kiszivárgó vér szivacs segedelmével szivatik mindenkor föl. — A' sérvtömlő maga hasonlóképen emeltetvén föl, bevágatik, mellynek nyílásából többnyire egy kevés nedvesség foly, avagy mégis a' bél fölületén föltűnő edényháló ennek fénye és simasága eléggé tudtára adják a' sebésznek, hogy már a' sérvtömlő üregébe hatott légyen. Ezen nyílásnak széle csipesszel emeltetik föl, és tompa hegyű ollóval tágitatik egész addig, mig a' nyílásba egy uj be nem dugathatik, mellyen az olló vagy gombos kusztorá betolotván, a' sérvtömlőnek nyílása alól és fölül is egész hosszában tágitatik. A' sérvtömlő fölnyitása közben valamely öszvenőtt helyre jutván, a' nyílás valamely oldal felé tágitassék addig, mig abba az uj nem fér, hogy az akadály helye, ha oka kocsonyanemű, általa szétválasszassék, ha hártyaféle késsel szétmetszethessék. Az igen erős húsos öszvehegedésnél akként bánjunk, mint alább fog megmondadni.

1056. §.

Sok esetben, hol a' kiszorulás nem igen nevezetes, avagy hol a' belrészek különös helyzete, kuszalódása, vagy a' csepleznek körképű körül szorulása olyan, a' kiesett részek visszatétehetnek, ha a' részek illendőleg kibontatnak, vagy a' bélnek azon része melly a' kiszorulásnak helyén vagyon, egy kevéssé kihuzatik, és enyhe nyomkodás által a' béltartalom a' hasüregbe visszakénytetik. Ha a' bél a' csepleznek valamely hasadékába vagyon szorúlva, úgy ez, ha a' bél abból könnyű módon ki nem vétethetik, kusztorá segedelmével tágitassék.

1057. §.

A' helyre egyengetés ekképen el nem sülvén, a' kiszorulásnak helye tágitassék, még pedig vagy *metszés*, vagy *nyújtás* által.

1058. §.

A' *metszés által eszközendő tágitásnál* következőleg munkálkodunk: a' zsigerek azon helytől, hol a' bemetszésnek kell tétetni, segéd által kémélőleg elmozdítván, a' sebész jobbjának hüvelykével és mutatójával a'

sérvtömlőt egy kevéssé kifelé huzza, és balja mutatójának hegyét a' zsigerek, és sérvtömlő nyaka közé dugja, ezen egy görbe, keskeny, hegyén tompa gombocskáju kusztorát az ujra laposan fektetve vezetvén be, élét azon helyre alkalmazza, hol a' bemetszésnek kell történni, ekkor a' kiszorulásnak helyét bemetszi, a' késnek nyelét fölemelvén, vagy bal kezének ujjával annak élét odanyomván. Ha azonban a' kiszorulás olly nevezetes, hogy az uj be nem dugathatik, úgy miután a' sérvtömlő nyaka egy kevéssé kihuzatott volna, a' zsigerek és kiszorulásnak helye közé olajos, a' környülményekhez képest egy kevéssé meghajtott vájutaszt tolván, ennek vájott oldala azon hely felé igazitassék, hol a' bemetszésnek kell történni, midőn is ennek nyelét a' bal kéznek ujjával megfogván úgy, hogy ezek a' zsigereket a' kutasztól elhárítsák, a' kutasz olly helyzetbe tétessék, hogy hegye a' bélhártyának belső lapjához essék, midőn aztán a' kutasz völgyeletén gombos kusztora dugatik be. A' kiszorulásnak helye igen mélyen feküdvén, tanácsosabb leszen a' zsigereket egy kevéssé meghuzni, hogy t. i. ezen hely is láttathassék. A' metszés irányzatának mindenkor ollyannak kell lenni, hogy a' nevezetes sértések kikerültessenek. A' metszés nagysága olly legyen, hogy a' mutató uj a' szorulásnak helyénél erőszak nélkül toltathassék be. Egész a' hasüregig hatott ujunk által győződünk meg, ha nincsen-e még egy más kiszorulás is jelen, melly második tágitást kíván.

A' kiszorító hely bemetszésére még más különös eszközök is ajánlottak, illyek: Mery-nek szárnyas kutasza; Bienaise és Le Dran-nak rejtett kusztorái, Pott, Richter, A. Cooper, Dupuytren (domború élű) hajtott kései; Chaumas szárnyas kése. (Sabatier Médecine opératoire. Nouv. Edit. Vol. III. 468. l.).

1059. §.

A' *véretlen tagítás*, melly csak azon esetben alkalmaztassék, hol nem könnyen kerülhetendő nevezetes sértetések tiltják a' metszést, vagy a' bedugott ujjal, vagy saját nyújtó eszközökkel, vagy egy kis horoggal történik, mellyek a' zsigerek és szorulás helye közé vigyázva betolatván, általok a' szorulás azon fokig nyujtatuk ki, hogy a' zsigerek visszaegyengetése megeshessék.

1060. §.

Azon akadály, melly a' sérvtömlő nyakának, vagy hasnyilásnak részéről a' zsigerek helyreigazitásának ellent

áll, elhárítván, az a' sérvben rejtőző részek tulajdonátul függ, mikép kelljen a' helyre egyengetést eszközölni. — Ollykor ez minden baj nélkül azonnal lehetséges; gyakorta előbb illendőleg kibontogatniok, a' bélsártól, légtől megszabadítaniok kell a' beleknek, ezeket enyhén nyomkodván. A' bélnek azon része, melly a' kiszorulásnak helyén tartózkodott, mindenkor huzasék ki egy keveset, hogy állapotja megvizsgálthassék. — Maga a' helyretétel olajjal bekent ujakkal történik, még pedig mindenkor azon részek egyengettetnek be elő, mellyek utóljára esének ki, a' fodorháj tehát előbb mint a' belek, ezek előbb mint a' cseplez, a' visszaegyengetés a' nyílás irányzata szerint tétetik, mellynek vigyázva kell megcsinálni. Ezek után a' sérvnyíláson által mártassék a' mutató uj a' hasüregbe, hogy megbizonyodjunk arról, valjon minden részek beegyengettetek-e?

1061. §.

A' kiesett belrészeknek helyre egyengetése bajossá vagy épen lehetelenné tétetik:

- 1.) *Öszvenövésék,*
- 2.) *Életműves elfajulások,*
3. *Fenés pusztulás által.*

1062. §.

Ha a' részek egymásközi öszvenövés kocsonyás állomány által történt, ez ujak segedelmével könnyen szétbontatik. A' szálás öszvenövés kevéssé megfeszítetvén, késsel metszetik szét, metszés közben a' kés élét a' sérvtömlő felé tartván inkább mint a' belek felé. De ha a' sérvtömlőt és belrészeket hús - állomány növesztette öszve, úgy a' műbánás a' szerint különbözik, a' mint az öszvenövés a' cseplez és sérvlömle, vagy ez és a' belek közt telepedett meg. Az első esetben a' cseplez az öszvenövésnek helyéhez, olly közel mint csak lehet, kés vagy olló segedelmével metszessék el. Ha a' cseplez a' sérvtömlővel nagy terjedetre van öszvenöve, úgy az csak a' sérvtömlő nyakáig fejtessék föl, viasztapasszal bekent rongydarabbal (Läppchen) fedzessék, és ha már a' gulyasztó állapotnak vége, úgy az közel a' hasgyüröhöz metszessék el. (Scarpa szerint azt le kell kötni, és a' kötetést naponként mind inkább jobban rászorítani egész addig mig le nem esik). A' cseplez nem ritkán azon idő alatt, hogy rongydarabbal fedve van, vissza esik a' hasüregbe. — A' második esetben, ha már a' börtönzésuck

szerencsésen vége, az öszvenőtt bél hagy maradjon vesztég helyzetében, ziliz főzetbe mártogatott nyomadékokkal fedeztessék, és maga a' kötözés is gyakrabban ezen főzettel áztassék meg. Nem ritkán tapasztalhatni, hogy ezen béldarab lassanként a' hasüregbe visszalép; és ha bár résznyire a' hasnyilásban marad is, az ott husszemölcsökkel be — a' köztakarókkal pedig öszvenő. Ugyan ezen műbánást kell követnünk a' zsigerek és sérvtömlő közt lévő természetes öszvekötődéseknél is, ha ezek a' visszatételt lehetetlenné teszik.

1063. §.

Ha a' cseplez kibonthatatlan gombolyaggá gönyödött öszve, úgy azt tilalmas az altestbe visszatenni, mivel az a' hasnyilásnak igen nagy tágitását kíváná, és ezen elfajzott cseplez állománya a' hasüregben gyuladást sőt geyedést okozhatna. Ezen esetekben a' közönséges tanács az, hogy a' cseplez az elfajzott helyen fölül leköttessék, a' lekötés alatt átmetszessék, a' lekötve maradt rész visszatétessék, a' lekötés fonalát kívül megerősítvén. A' csepleznek lekötése azonban új kiszorulást teszen.

Az állatokon tett számtalan próbák, és emberen szerzett tapasztalások azt bizonyítják, hogy a' cseplez lemetszethetik, és lekötetlenül az altestbe minden ártalom nélkül visszatétethetik. Csak ha a' metszett lapon edények vérzenek, köttessenek le ezek egyenként, és kívülről csüggjenek a' lekötésnek fonalai, avagy sodrás (Torsio) tétessék. Azon tanács ellen, hogy a' csepleznek efféle beteg szilakai hagyassanak kívül, az vettetik, hogy a' csepleznek ezen helyzetbeni odatartásátul a' gymornak 'stb. nevezetes romlásai származhatnak. Ha a' cseplez megfenédesik, úgy a' fenés rész ollóval vétessék le, egyebként úgy banván mint fölebb említők.

1064. §.

Ha a' belek komor, szederjés sőt fekete színűek, állati melegségük csüggedt, ezen tünemények a' helyzetételtől vissza ne tartsonak, csak hogy, mint némelyek állítják, elővigyázatul tanácsos leend, a' fődorhájon által hurkot húzni, hogy ez által a' hasüregbe visszatett bél a' hasnyilás közelében tartatván, azon esetre, ha a' visszatett bélnek egy darabja fene által elromlana, a' bélsárnak utat lehessen könnyen készíteni.

1065. §.

Ha azonban már valóságos fene van jelen, melly a' fénynek elveszte, hamuszürke szín, porhonya tulajdonság, a' bél külső hártájának könnyű fölernyedése által bélyegli magát: úgy, ha a' fenés rész csak kicsiny, gerellyel szurassék meg, fodorhurok alkalmaztassék, a' bél tétessék vissza, és a' rész a' hasnyiláshoz átellenbeni helyzetben tartassék. Ha a' fene egy egész bélhurkot lepett meg, tehát a' bél folytonossága félben szakadt, úgy egyedül a' fenés rész választassék meg ollóval, mivel az előjárt gyuladás által már az egyéb bélnek a' sérvtömlő nyakával való öszvehegedése végbement, melly a' bélsárnak minden kiöntődését gátolja a' hasüregbe.

1066. §.

Ha a' kiesett bélben sebzékeny test találtatnék, úgy ez metszés által vétessék ki; ha a' bél olly igen meg volna szűkülve és elfajulva, hogy az többé a' bélsárt át-bocsátani képtelen lenne, úgy metszessék ki ezen rész, a' bél pedig fodorhurok (Gekrösschlinge) által erősítsék meg a' hasnyilásban.

1067. §.

Ha valamelly régi, térímés sérvnél a' műtétel előtt bizonyosan tudnók, hogy a' sérvben fekvő részek nevezetes öszvenővései és elfajulásai miatt a' visszatétel nem lehetséges, úgy egyedül a' hasnyilásnál takarítassék le a' sérvtömlő, nyitassék föl az, a' szorulás mentessék föl, és a' sérv maga hagyassék helyben. Azon műtételi mód, melly szerint a' sérvtömlő föl sem nyitattván, a' hasnyilás tágitása után a' zsigerek sérvtömlőstül együtt visszatételni tanácsoltatnak, általában véve megvetendő; és a' sérvtömlőnek föl nem nyitása azon esetekre korlátoztathatik, hol valamelly imént támadt, vagy rendkívül térímés, avagy a' sérvtömlő nyakában egészen öszvenőtt sérvnél bizonyosak vagyunk, hogy a' kiszorulásnak a' hasnyilásban van helye. Többnyire a' bonyés nyílás és sérvtömlő közt az öszveköttes olly erős, és szoros, hogy a' késnek tompa hegyével azok közé hatni lehetetlen, főkép ha már sérvszoritót hordott a' beteg.

1068. §.

Ha már a' belrészek illendőleg az altest üregébe tettek, a' seb és környéke pedig megtisztítatott, akkor

a' bőrsebszélék vagy ragtapasz által¹, vagy egynehány véres öltés által egyesítetnek, téppemetekkel és nyomadékkal befedetik, és ezen kötözés illendő pólyázás által odaszoritatik. A' beteg olly helyzetbe fektessék, mellyben hasfalai meglankadnak, emelkedett mellel és meghajtott térdekkel. Maradjon a' beteg a' legnagyobb nyugalomban, egyedül enyhe nyákos italokkal táplálkozzék. Rendszerint egynehány óra múlva műtétel után magátul megnyilik a' szék, mi ha meg nem történik, olajos vegyítéssel, himbojmagolajjal, ebből álló csőrékkel, édes higannyal, és ha épen semmi gyulasztó tünetmények nincsenek jelen, olajos vegyítékben adott angoly sóval sürgettetik az — A' sebkötözés mind annyiszor újitasssék, valahányszor szükséges, a' hasnyilásra pedig enyhe nyomás alkalmaztassék. — A' seb behegedte után czélirányvos sérvkötő tétessék föl. — Gyulasztó tünetmények beköszöntével, lobuzó gyógy mód fog kellei. — Ha pedig a' gyuladás következelme a' még mindig meglévő kiszorulásnak, avagy a' zsigereknek újra támadt, a' hasnyilásba lett kiesésének, és ha ez tapintásra fáj, úgy ezen rész a' hasnyilásba dugott uj által tétessék vissza. Ha a' kiszorulásnak tünetményei a' zsigerek hasüregbeni öszvekuszlódása, azoknak öszvehegedése, szűkülése miatt folyton tartanak, úgy köhögés által a' bedugott mutató segedelmével a' zsigerek kihúztatásán iparkodjunk. Ha a' kiszorulás műtétel után még több napokig tart, és a' belek az öszvenövés miatt még kiunt vannak, úgy a' bélnek tökéletes megjárhatatlansága miatt enuek gerellyel eszközlendő fölbökése szükségessé válhatik.

1069. §.

Ha a' belek fenések, úgy azok nyákos nedvekbe mártogatott finom nyomadékokkal fedessenek. Ha minden fenés rész lemállott, és az elpusztult bélnek a' közel fekvő hashártyával lett öszvegedése által természetlenség, vagy bélsársipoly képlődött, úgy csak a' bélsárnak illendő kifolyásáru gondoskodjunk, a' nyilás fedessék be téppemettel, kerültessék ennek minden nyomása, a' betegnek táplálékony könnyű emésztetű eledelek adassanak, a' szék csőrékkel és könnyű hajtószerekkel gyakorta sürgettesék.

1070. §.

A' helyretétethető sérveknek (főkép a' lágyék-sérveknek) gyökeres orvoslását már korábbi időkben különbözőleg iparkodtak eszközölni. Ide tartozik 1.) az iz-

zó vasnak, vagy étető szernek azon helyre való alkalmazása, mellyen a' sérv kibúvott; az étető szer a' bőrt és sérvtömlőt elemésztvén, azt vélték aztán, hogy a' szülemelő hegjegy által a' nyílás bezáródik. 2.) A' sérvtömlő nyakának tövel eszközlött leöltése, és annak leköttéssel vagy aranyfonallal (arany öltés) tett öszvehurkolása. 3.) a' sérvtömlőnek megválasztása a' környelő részekről, a' sérvtömlő nyakának öszvehurkolása aranyfonallal, vagy varrás segédelmével, (királyi varral) vagy közönséges leköttéssel.

1071. §.

Mind ezen műbánások veszedelmesek, mellyekre bizonyos gyógyulás nem következik, mivel általok a' nyílás, mellyen a' sérv kibújt, be nem záródik. Ezen ellenetések annál nyomosabbak, mivel jól elkészített sérvszorítókkal birunk, a' betegnek bajai a' helyretétehető sérveknél sérvkötő használata által elhárítatnak, és a' sérvnek állandó visszatartása által gyakorta gyökeres orvoslás is vitetik véghöz.)

1072. §.

Ha bár a' sérveknek úgy nevezett gyökeres orvoslása általában egészen megvetendő is, mégis, még a' kiszorulás nélkül járó sérveknél is, némelly hasznokot nyújthat, és így javalltathatik a' műtéttel:

a) bizonyos helybeli körülmények elhárítására, és hogy a' sérvszorítónak föltétele lehetségessé tétessék, p. o. a' lágyéksérvnek vizsérvvel (hydrocele) szöveménvénel még pedig egy közönséges sérvtömlőben; továbbad olly fiatal egymiknél, kik olly nagy sérvvel bajlódnak, hogy semmiféle sérvszorítóval nem tartathatik vissza; úgy a' kiesett részek és a' sérvtömlő avagy az együttműlt lágyéksérveknél a' here közt létező részenkénti öszvenövéseknél.

b) ha a' sérvszorítónak semmi bizonyos, egyenletes, szoros hatása sem lehetségessé, mivel a' műtétel által talán a' sérvnek kiesése annyira korlátoltathatik, hogy még a' sérvszorítónak kevesbé bizonyos odafekténél is, p. o. az igen kövér és igen sovány egymikben, kiknél a' sérvszorító mindenkor lecsúszik, 'stb. a' sérv visszatartatik.

c) ha sem a' a' műtétel előtt sem utána nem hordhat a' beteg sérvszorítót, p. o. a' biczegő; avagy ha a' here szüntelen a' lágvékban létezik.

d) Schreger *) ezen kívül még azon kérdést teszi föl, vajjon a' czombsérveknél talán ezen műtétel nem volna-e javallva? holott ezeknél a' sérvszorítónak bizonytalan helyzete miatt olly keves hasznot hajtunk a' betegnek, és a' sérvek a' bekövetkező kiszorulásnál olly könnyen megfenésednek. És másként is ezen sérveknél a' műtétel után nem olly könnyen lehetne tartani a' visszaeséstül mint a' lágyéksérvnél, mivel nem marad a' sérvtömlőnek összehegedetlen része a' szálagon túl vissza; a' mit a' tapasztalás bizonyít, mivel a' czombsérveknek műtétele után sérvszorító használata nélkül is ritkábban tapasztaltatnak a' visszaesések.

*) Chirurgische Versuche, Thl. I. 160. 1.

1073. §.

A' műtétel ezen esetekben azon módon vitetik végbe, mint a' kiszorúlt sérvnél, csak hogy a' zsigerek visszatétele után a' sérvtömlő nyakába dugott kórök által, annak bemetelésével vagy más valamely módon a' sérvtömlő nyakában gyuladást, állandó nyomás által pedig annak összehegedését iparkodunk véghez vinni. Azon veszedelem, melly ezen műtéttel jár, és azon bizonytalan fogamat, mellynek olly sok esetben a' tapasztalás tanúja, a' műtételt csak azon esetekre korlátozhatják, midőn általa valamely olly akadály háritathatik el, melly a' sérvszorító használatának ellent áll.

Lásd.

RAU, Diss. de nova hernias ingvinales curandi methodo akiurgica. Berol. 1813.

PFEFFERKORN, Diss. de herniis mobilibus radicitus curand Lan-
disch. 1819. 8.

PECH, Osteosarcoma, ejusque speciei insignis descriptio; adjuncta est de cura herniarum per ligaturam radicali tractatiuncula. Wirzeb. 1819. 4.

A. K. HESSELBACH, die Lehre von den Eingeweidebrüchen. Bd. II. 214. l. — Itt a' megválasztással vagy e' nélkül való gyökeres orvoslásról szóló különböző véleményeket együtt találhatni.

Ravin szerint (Essai sur la théorie des hernies, de leur étranglement et de leur cure radicale. Paris 1822.) a' gyökeres orvoslás egyedül a' tömlő és bonyós nyílás beheglesztése (obliteration) által eszközölthetik; mellyet az által mond véghez vinni, hogy a' beteg addig maradjon fekve, míg a' részek természetes terjedetükig összehegyszóznak. A' nyílásra szerinte különös timsós vízbe mártott nyomó készülék alkalmaztatik. — Langenbecknek (Abhandlung von den Leisten- und Schenkelbrüchen. 121. l.) műbánása hasonló, melly kúpos labda (pelotte) által eszkö-

zöltetik, ez érmézes sérvszorító segédelmével feszesen nyomatván a' hasgyűrőbe; a' beteg hanyatt fekvé négy hétig marad, a' fülletes kifekélyedés ólmos viasztapasszal (Bleicerat) köttetik be, a' sérvszorító pedig még aztán is, de már kevesbé feszesen, alkalmaztatik. — *Beaumont*-nak labdája öszvevuzó fűvekkél és sósavas huyaggal (Notize sur les hernies et une nouvelle maniere de les guérir radicalement. Paris 1827.).

Belmának műbánása abban áll, hogy a' sérvtömlő nyakába tett aranyverő hártýábul készített gyűrő áltel illendő gyuladás és öszvenövés eszközöltessék; a' betett aranyverő' hártýa főlzivatni mondatik. (Clinique des hopitaux de Paris. 21. Aout, és 11. Sept. 1830.).

M Á S O D I K S Z A K A S Z.

AZ ALTEST SÉRVEI KÜLÖNÖSEN.

I.

Lágyéksérv.

P. CAMPERI Icones herniarum ingvinalium edit. a. S. Th. SÖMMERING. Francof. 1801.

A. COOPER, die Anatomie und chirurgische Behandlung der Leistenbrüche und der angeborenen Brüche. Aus d. Engl. von J. F. M. KRUTGE. Breslau 1809. Fol. Mit 11. Kupfern.

F. X. RUDTORFFER's Abhandlung über die einfachste und sicherste Operationsmethode eingesperrter Leisten- und Schenkelbrüche; nebst einem Anhang merkwürdiger, auf den operativen Theil der Wundarzneikunst sich beziehender Beobachtungen. Wien 1805—8. 2. Bd. Mit 8. Kupf. 8.

F. C. HESSELBACH, anatomisch-chirurgische Abhandlung über den Ursprung der Leistenbrüche. Würzburg 1806. 8.

— neueste anatomisch pathologische Untersuchung über den Ursprung und das Fortschreiten der Leisten- und Schenkelbrüche. Mit XV. Kupfern. Würzburg 1815. 4.

LANGENBECK, Commentarius de structura peritonaei, testiculorum tunicis, eorumque ex abdomine in scrotum descensu; ad illustrandam herniarum indolem. Gott. 1817. Fol.

— Abhandlung von den Leisten- und Schenkelbrüchen, enthaltend die anatomische Beschreibung und Behandlung derselben. Mit 8 Kupfertafeln. Göttingen 1821.

J. F. MECKEL, Tractatus de morbo hernioso congenito singulari et complicato. Berol. 1772.

SANDIFORT, Icones herniae inguinalis congenitae. L. B. 1788. 4.

WRISBERG, Observationes anatomicae de testicularum ex abdomine in scrotum descensu, ad illustrandam in chirurgia de herniis congenitis utriusque sexus doctrinam. in Comment. Soc. reg. Scient. Gott. 1778.

SINOGOWITZ, Anleitung zu einer zweckmässigen Manualhülfe bei eingeklemmten Leisten- und Schenkelbrüchen. Danzig 1850 8.

Ezeken kívül a' fölebb említett közönséges munkák.

1074. §.

A' *lágysérv* (Hernia inguinalis) *dobsérv* (bubonocèle) a' *hasgyűrön* (annulus inguinalis) buvik ki, melly ha a' boricba süllyed, ez *boréksérvnek* (Hernia scrotalis, oscheocèle), ha pedig a' szeméremajkakba ereszkedik (a' *külső szeméremajk' sérvének*) (Hernia labii, pudendi externi) neveztetik.

1075. §.

A' *hasgyűrő* (mellső lágycék-gyűrő) teszi a' *lágycékcsatornának* (canalis inguinalis) külső nyílását, és a' külső ferde hasizom bonyéje által képeletetik, melly a' belcsontnak felső mellső lövissétül egész a' fancsontok egyesületeig feszitődik (*külső lágycékcszálag*), és a' mennyiben itten a' rostok egymástul távoznak, egyik részével (a' *hasgyűrőnek belső támasza*) a' fancsontok izületeig, másik részével pedig (a' *hasgyűrőnek belső támasza*) a' fancsont töviséhez támaszkodik. Ez által egy háromszegü nyílás származik, mellynek alapja a' fancsontra esik, hegye pedig föl és kifelé tartván, a' két száraz egyesületébül származik. — A' belső ferde hasizom rostjainak egymástul távozata által, bonyéjének a' belső haránt hasizom bonyéjével való egyesületébül képül a' lágycékcsatornának többi része. A' lágycék csatornának belső nyílása (*hátsó lágycékgyűrő*) azon bonye által (Cooper szerint *harántpólya*, Hesselbach után *belső lágycékcszálag*) képlődik, melly a' külső lágycékcszálag hátsó szélétül származván. fölfelé és hátulra látszik visszafordulni. Ezen bonye fölülről azon sejtiszövetben vesz el, melly a' haránt hasizomnak belső lapját huzza be, és egész a' rekesznek alsó lapjáig folytatódik. Belölrül ezen bonye az egyenes hasizom bonyéjének külső szélétül támad, melly is amazzal egyesül, honnét is ezen helyen legerősebb. Ottan, hol ezen bonyének erősebb rostjai a' czombe-

dények fölött ferdén emelkednek fölfelé, egy hosszas nyílást képeznek azok az ondózsínór átbocsátására (melyet ezen bönye Cloquet szerint egész a' heréig kísért, hol is a' hüvelyhártyával egyesül). A' lágycsatornának a' hátsó lágycgyűrőtől kezdve egész a' mellsőig kívülről és fölülről be- és lefelé futó irányzata vagyon, hosszasa pedig $1\frac{1}{4}$ egész $1\frac{1}{2}$ hüvelykig megyen. Mellső fala a' külső lágycszálag és a' belső ferde hasizom kis részéből áll; hátsó lapja pedig belőlről és fölülről a' belső ferde hasizom gyöngéd hús-nyaláibaiból, alólról és kívül pedig a' belső lágycszálagból készül. A' lágycsatornán a' férjfinál az ondózsínór mén végig, melly a' haránt pólyának folytatásán kívül, sejtszövet és a' hererázó izom (a' belső ferde hasizomnak folytatmányai) által (közönséges hüvelyhártya, tunica vaginalis communis; Langenbeck szerint a' hashártya külső lemezének folytatmánya) fedeztetik. A' külső ferde hasizomnak külső fölülete valamelly finom bönyés terjedék által fedeztetik, melly a' széles pólya izmának folytatmánya gyanánt vétethetik, és melly a' mellső lágycgyűrő és ondózsínór fölött szélled szét (Cooper szerint *nyuzhártya* — tunica dartos — *fölületes pólya* — fascia superficialis —). A' hasföletti ütér (arteria epigastrica) a' külső csipütérből (arteria iliaca externa) Poupart száлага fölött származik, a' haránt pólya és hashártya külső fölülete közt be- és fölfelé hág a' hátsó lágycgyűrő belső oldalához, hol is az ondózsínóron átvágván, az egyenes hasizom szélét eredetétől mintegy $1\frac{1}{2}$ hüvelyknyire eléri, mellynek is hátsó lapján fölfelé kapaszkodik. — A' lágyc' táját a' hashártya oldaláról vévén szemügyre, azon helyen, melly a' hátsó lágycgyűrőnek megfelel, az elenyészett hüvelyhártya csatornájának nyomát, és számos esetekben a' hashártyának süllyedését lehet látni, melly a' hüvelyhártya csatornájának nyílva maradt fölső részét állítja elő. Ezen helynek belső oldalán a' hasföletti ütér fekszik. Ez és a' köldök-ütér közt a' mellső lágycgyűrőnek által ellenben egy könnyed horpadékot (lágycárkot) láthatni, hol a' hashártya a' külső lágycgyűrő felé a' haránt pólyának csak gyöngébb része, és a' belső ferde hasizom saja nyalábjai által fedeztetik.

1076. §.

Ezen két helyen képülnek a' lágycsérvek, és ezen különböző eredeten alapszik azoknak *külső* és *belsőkre* való fölosztása.

1077. §.

A' külső lágycsér (Hernia inguinalis externa) a' hüvelyhártya elenyészett helyén származik, avagy a' részint vagy egészen nyilva maradt csatornába lépnek a' zsigerek. Ezen sérvtömlő fölülről és kívülről be- és aláfelé az ondózsínór irányában, mint hengeres daganat hág alá; az ondózsínór belső és hátsó oldalánál fekszik; a' has fölötti ütér a' sérvtömlő nyaka alatt és belső oldalánál hág föl; a' 'sérvtömlő' visszatétele alatt tulajdon korgás hallatik.

1078. §.

A' belső lágycsér (Hernia inguinalis interna) has-sérvtömlő (ventroinguinalis hernia Cooper szerint) a' lágycsérkeletből a' külső hasgyűrőn által belülről egyenesen kifelé lép ki; melly is különös gömbölyűséggel és rövid nyakkal bír; a' hasgyűrőnek belső szarát jobban fölemeli, az ondózsínór a' daganat külső oldalán fekszik; visszatételkor semmiféle korgás nem hallik.

1079. §.

Ezen tünetnyelvek, mellyek által a' külső és belső lágycsérvek egymástul különböznek, csak a' sérvtömlők eredetükkor, midőn nem igen nőttek még meg, lehetnek csak biztosak. Ha a' külső lágycsérvek igen megnőnek, úgy hengeres idomukat, ferde, hosszú nyakukat egészen elvesztik, és egyenesen kifelé lépnek ki a' hasüregből. Az ondózsínórnak helyzete, a' régi sérvtömlőknél szinte változékony, nem ritkán a' daganatnak nyomásátul annak edényei egymástul távoznak.

1080. §.

A' külső lágycsérvtömlő a' hátsó lágycsérvtömlő által lép a' közönséges hüvelyhártyába, és egész a' heréig leereszkekedhetik, midőn ennek saját hüvelyhártyájával érülközik. A' sérvtömlők borítékai tehát ezek: 1.) a' borítéknak bőre; 2.) a' fölületes pólya; 3.) a' közönséges hüvelyhártya, mellynek fölületén a' hererázónak rostjai széllednek el; 4.) maga a' sérvtömlő, mint a' hashártyának természetlen kihosszabbodása, melly külső fölületén laz sejtszövet által fedeztetik. Elavult sérvtömlőknél ezen rétegek gyakorta igen vastagok.

A' külső lágycsérvtömlő olykor nem bűvik a' mellső lágycsérvtömlő által, hanem a' lágycsérvtömlő csatornában akad

föl, és ekkor tökéletlen fejlődésü lágycsérvek nevezetnek.

1081. §.

A' belső lágycsérv a' lágycsögödnél vagy a' haránt-pólya rostjai és a' belső ferde hasizom vékonyabb nyalábjai közt lép ki, vagy egyszersmind a' haránt pólya is kikénytetik; a' sérv a' közönséges hüvelyhártyán kívül ereszkedik a' borékba alá, és ha ez mélyebben süllyed az ondósinórnál, úgy a' tök a' sérvtömlő testének mellső vagy külső oldalához simúl. A' sérvnek boritékai ezek: 1.) a' boréknak bőre; 2.) a' fölületes pólya; 3.) némellykor a' hererázó izomnak egynehány nyalábjai^{1.)}; 4.) ollykor a' haránt pólya^{2.)}; 5.) a' külső fölületén laz sejtszövevvel fedett sérvtömlő.

1.) A' míg a' belső lágycsérv a' hasgyürötül nem igen távozott el, addig a' hererázótól nem fedetik; jobban alászálván pedig, az erősebben kifelé hajolhatik, és akkor lehetséges aztán, hogy a' hererázónak néhány rostjai rajta látszatnak, melly rostok alatt maga a' sérv mintegy alátolódik.

2.) Ugy látszik, hogy rendszerint ez az eset, valamint az oka is annak, hogy a' belső lágycsérv olly nagyságig nem halad mint a' külső.

1082. §.

A' lágycsérvekre különös hajlamként szükség néznünk a' hüvelyhártya csatornája felső részének, ha bár csak részintes nyílva maradását is, még pedig a' külső lágycsérvre nézve; a' belsőre pedig a' hashártya azon kettőzményének nevezetes magossága által készitetik elő az ember, mellyben a' köldökűtér fekszik.

1083. §.

A' tekervényes bél fekszik leggyakrabban a' lágycsérvben, ez után leginkább a' vakbél, és a' gelisztaképű nyujtvány. Ha a' vakbél vagy a' remese kiesik, akkor azon szalagok, mellyek ezen részeket a' hashártyához feszítik, meghosszabbodnak, és a' hashártyának azon része, melly ezen belekkel öszve van kötve, aláhuzaatik, úgy hogy a' sérvtömlő és a' belek közt azon természetes öszveköttetés, mint előbbeni helyzetükben, megmarad. — A' vak és remesebélnek ezen sérveinél azoknak egy része a' sérvtömlőn kívül fekszik, valamint az a' hasüreghben is a' hashártyán kívül vagyon. Rendszerint az említett beleknak hátsó és alsó része esik ki,

gyakorta azonban leszálltában akként fordul meg a' bél, hogy meztelen része fordul előre, midőn a' sérv tömlővel nem látszik bírni. A' cseplez is gyakorta kiesik a' lágyéksérvbé, főkép bal oldalról. A' belső lágyéksérvvel a' vizellő hólyagnak egy része is kiesik, melly a' sérvtömlővel nem húzatik be. Ritkább esetekben a' némberek-nél a' belső tenyészrészek a' lágyéksérvben foglaltatnak. A' lágyéksérvek a' férjfiaknál sokkal sűrűbben jönnek elő mint az asszonyoknál. A' belső és külső lágyéksérvek egymáshozzi szaporasága áll miut egy a' tizenöthöz.

1084. §.

Ha a' zsigerek a' tők hüvelyhártyájának nyilva maradt csatornájába lépnek, úgy a' sérv született, együtt-szült lágyéksérvnek (*Hernia inguinalis connata*) nevezte-tik. Az együtt-szült lágyéksérvnek támadtát a' hüvelyhártya csatornájának nyilva maradásán kívül még némelly más különös okok is ápolják: 1.) a' tőknek több ideig tartó fölakadása a' külső lágyékgyűrőben, mivel itt a' hüvelycsatorna kevesbé hajlandó behegedni, elenyészni: 2.) szülés után a' lehelés és a' hasizmok munkálkodása a' zsigerek kiestét elősegíti: 3.) a' tőknek lebocsátkozása előtt való öszvehegedése a' cseplezzel, vagy belekkel; avagy ha a' hashártyával öszvekött zsigerek, p. o. jobb oldalról a' vakbél is lehuzatnak egyszersmind.

1085. §.

Az együtt-szült lágyéksérv épen olly elrendeletű mint a' külső lágyéksérv, mellytől csak következő körülmények által különbözik:

1.) A' közönséges külső lágyéksérv azon helynél nem ereszkedik alább, mint hol a' közönséges hüvelyhártya a' tőkkel öszveköttödik; az együtt-szült lágyéksérv-nél a' belrészek magával a' tőkkel érületbe jutnak, 's ezt föl- és hátfelé kénytethetik.

2.) Az együtt-szült sérv sebesebben fejlődik ki, mivel itt a' sérvtömlőnek még elő a' hashártyának halk kinyujtatása által nem szükség képülnie.

1086. §.

Az együtt-szült lágyéksérvnek boritékai ugyanazok, mellyek a' külső lágyéksérvéi; csak hogy a' sérvtömlő a' saját hüvelyhártya (*tunica vaginalis propria*) által képlődik. Ritkább esetekben a' hüvelyhártyának nyilva

maradott csatornájába a' hashártyának egy másod meghosszabbodása ereszkedhetik, melly által ezen sérvtömlőbe vonuló zsigerek a' toktúl megválasztatnak *). A' szűfletett lágyéksérv többnyire bélsérv, mivel a' cseplez igen rövid, melly mégis ennek egy részét foglalhatja magában; ha az a' tökkel már a' hasüregben öszvenőtt.

*) HEY, Practical observations in surgery Lond. 1814. 226. lap.

A. COOPER, az id. h. 48. l.

MECKEL, Handbuch der pathologischen Anatomie. Bd. II. Abtheil. I. 579. lap.

A' sérvtömlőnek szűkületei az együttműzült lágyéksérveknél fordulnak legszaporábban elő, úgy hogy általok több, egymástul csaknem tökéletesen elszigetelt sérvtömlők képülnek.

Lásd.

CHELIUS, über die Verengerung des Bruchsackes bei angeborenen und erworbenen Brüchen; in neuen Chiron Bd. I. Stück 1.

LIMAN, Beobachtungen über das normwidrige Verhalten des Bruchsackes; im Journal von GRAEFE und v. WALTHER. Bd. V. Heft. 1. 97. lap.

1087. §.

Különféle a' lágyéktájában származó daganatokat meg kell az azon vidéki sérvektől különböztetni: illyek: a' vizsér (hydrocele) a' vizdagsér (varicocele) az ondozsinórnak gyulasztó daganata, a' töknek a' hasgyürőben való fölakadása, az ondozsinór sejtszövetében való zsirszaporodás, genygyülemelés.

1088. §.

A' tök saját hüvelyhártyójában vizgyülemet sérvvel öszve zavarni nem könnyen lehet. Ha a' vizsér igen megnő, egész a' hasgyürőig elterjed ugyan, sőt abba behatni is tetszik, hanem ha a' daganat egy kissé meghuzatik, úgy láthatni, hogy a' daganat nem a' hasgyürőben fekszik, és hogy ez természetes állapotjában vagon. A' daganat a' vizsérnél csak lassanként emelkedik a' hasgyürő felé. A' bélhuzamnak működései nincsenek földülva; a' hanyatt fekvés és köhögésnek a' daganatra nincsen semmi befolyása. Az együttműzült vizsérnek, hol t. i. a' viz a' hüvelyhártya csatornájában gyülemedik öszve, nagyobb hasonlósága vagon a' sérvvel; hanem itt is a' daganatnak tömötsége, átlátszékony-sága könnyebb vagy nehezebb visszatétele, sebesebb vagy lassabb ismét kiesése világot fognak nyujtani.

1089. §.

A' *viszdagsérvenek*, ha már bizonyos nagyságig haladott, van ugyan bizonyos hasonlósága a' cseplezsérvel, a' hasgyűrő azonban még sincs kitágulva; a' földagadott erek egyes zsinegeit érezhetni; a' daganat néhány pillanatig ujak közt, a' nélkül, hogy az altest felé visszatolatnék, özvényomatván, csaknem egészen elenyészik; a' töknek egész gyurmája viszdagos edényekbe látszik kitágulva lenni. Kétséges esetekben fektessék a' beteg hanyatt, igazitassék a' daganat vissza, tétessék a' hasgyűrőre ujjal nyomás; melly nyomás a' beteget fölemelvén, képes leend a' zsigernek kiesését föltartani, nem pedig az ondüterbe tolakodó vérkeringést megátolni.

1090. §.

Ha az ondózsínórban magátul gyulasztó daganat fejlődik ki, úgy a' kórhatárzat kétséges lehet, aunnál inkább, ha ezen gyuladást erőlködés, tasztítás 'stb. az az olly okok hozák elő, mellyek sérveket szintúgy képesek okozni. Az illy gyulasztó daganat a' hasgyűrőn keresztül hat, egész a' tökig ereszkedik alá, melly a' daganattal vegyülni tetszik; a' daganat feszes, fájdalmas, és kitetszőleg a' lágyékcsatorna által korlátoltatik. — A' daganathoz láz szegődik, az altestnek zsigerei rokonszenvbe hozathatnak, székrekedés, ímelygés, ökröndözés, 'stb. származhatnak. Egy illy esetben a' kórhatárzat még bajosabb lehet, ha már korábban sérv volt jelen, melly az ondózsínór gyuladását megelőző ok által, ki is szorúlhatott.

1091. §.

Ha a' here késlekedik a' lágyékcsatornába' alábocsátkozni, vagy ha az ondózsínórnak rövidsége miatt a' lágyékcsatornában fölakad, úgy az azon akadály miatt, mellyet a' lágyékcsatornának falai ellene szegéznek, lobállapotba eshetik. A' borék kivizsgálása alatt csak egy tököt találván, ez által a' kórhatárzat bizonyossá leszen.

1092. §.

Az ondózsínór sejtszövetében kövérség telepedhetik le, melly a' hasgyűrőn keresztül kilépvén daganattá képülhet, de ez egyebként semmiféle bajjal nem jár.

1093. §.

Genygyülemek, mellyek az ondózsínór mentében a' hasgyüröbül lépnek ki, hanyatt fekvé megkisebbedhetnek, vagy elenyészhetnek, de köhögés és minden más erőlködés közben nevelkszenek; azonban hullámozás, a' horpasztályog, vagy gerinczoszlop csontszuva tüneményeinek jelenléte eléggé biztosan vezethetik a' sebészt.

1094. §.

A' lágyéksérvek azon irányban tétessenek helyre, mint a' mellyben kiestek, az az a' külső alólról fölfelé, és belólról kifelé; a' belső pedig alólról fölfelé, és egyenes irányban előlről hátulra.

1095. §.

A' helyretett sérv visszatartására olly sérvszorító szolgál, mellynek félkörképű tolla lévén a' medenczének fele részét szorosán környelheti. A' hosszú nyakú külső lágyéksérvnél a' labdát úgy kell eligazítani, hogy az egész ágyékcatornára hathasson; a' belső lágyéksérvnél a' labdának egyedül a' külső lágyékgyürőre kell nyomást tenni, még pedig előlről hátfelé szolgáló irányban. Ekként a' kurta nyakú külső lágyéksérvnél is.

1096. §.

A' lágyéksérveknek börtönzése a' külső és belső lágyékgyürőnél, a' sérvtömlő nyakában, avagy a' sérvtömlő testének szűkületeiben történhetik. Ha a' kiszorulás az általános eloadott gyógybányás szerint föl nem szabadul, úgy műtételhez, még pedig a' következő különös tekintetekkel szükség fogunk.

1097. §.

A' takarókon teendő metszés főkép a' térímés, nagyra nőtt sérveknél, mindenkor a' daganat középvonalán történjék, az ondózsínórnak lehetséges elcsusszanása miatt, még pedig vigyázva, mivel tömlötelen sérvek is vannak *). A' metszés minden igen nagy külső lágyéksérvnél fölül a' hasgyürön kezdessék, hol a' daganat legkeskenyebb, melly is elébb ne tágitassék, míg csak ujjal tett tapogatás által be nem bizonyodik, valjon az ondózsí-

nör a' sérvtömlőn fekszik-e vagy sem. — Hol a' sérvtömlőben sok víz legyen, ott a' fölnyitás bátran véghez vitethetik. Annak kitudására, hogy a' sérvtömlő letakartatott legyen az (1055. §-ban) említett jeleken kívül még azon körülmény is szolgál, hogy mivel a' sérvtömlő a' hasgyűrőnek száraival mindenkor összefügg, annak fölnyitása előtt a' mutatónak hegyével a' hasgyűrőbe hatni nem lehet. Ha a' sérvtömlő vékony, úgy midőn csipesszel megfogatik, el is szakadhat; ha pedig igen vastag, úgy annak gyakorta csak fölületesebb rétege bontatik le, mi által a' hely átlátszókényebb és kéklőbbé lesz. Ha a' sérvtömlő nyakának bemetszése szükséges, úgy a' világosan kifürkészett lágyéksérvnél a' metszés *li* — a' csipcsontnak tövisse felé; a' belső lágyéksérvnél pedig *fol*- és *befelé* vezetessék; olly sérveknél azonban, hol azoknak támadásául kétségben vagyunk, *egyenesen fölfelé* tétessék, az közegyenesleg (parallele) a' leher vonallal, hogy a' metszés a' fancsontuak ágával egyenes szegletbe essék.

*) Az (1081. §-ban) előadott körülmények miatt valamely elavult jobb oldali boréksérvnek műtétele előtt mindenkor nevezetes lesz az tekintetbe venni, vajjon a' sérv a' vakbél avagy a' remese bélnek kezdete által képlődött-e? A' daganatnak nagy voltán és hosszas tartásán kívül, még ennek darabos görcsös tulajdona is gyanút okoz, mellynek valószínűsége még az által is öregbedik, ha a' sérv csak lassanként származott; a' míg a' lágyékban helyződött, addig magát vissza engedte tenni; de nem többé, legalább nem egészen tétethetett vissza, mihelyt a' borékba sülydedt; ha a' beteg a' véghez ment emésztés után, és a' székürítés előtt valamivel a' sérvben húzódást és nyomást, valamint gyakrabban ködösömörös fájdalmakat érzett, mellyek a' székletétel után elenyésztek, és a' jobb csüptájon a' sérv nagyságának megfelelő sűppedék, völgyelet legyen jelen. — Ezen sérvnél egyedül a' bőrtönzö hely metszessék be, és az odanőtt belek nyákos nedvekbe mártott nyomadékokkal fedessenek be, mellyek alatt azok rendszerint az altestbe visszahúzódnak lassanként.

A' tökéletlen fejlődött külső lágyéksérvnél, hol a' kiszoruláshoz a' belső lágyékgyűrőnél van helye, a' bőrt, a' fölületes pólyát, a' külső ferde hasizom bonyóját a' lágyék-csatorna irányában ki- és fölfelé szükség fölhasítani, a' kiszoruláshoz helyét pedig ki- és fölfelé bemetszeni.

1098. §.

Az *együttszült lágyéksérv* a' gyógybánásra nézve a' külső lágyéksérvével egészen megegyez. A' gyökeres gyógyulás illendő sérvszorítónak állandó hordása által annál könnyebben megtörténik itt, mivel a' hüvelyhár-

tya csatornájának a' behegedésre természetes hajlandósága vagyon, honnét a' kiszorulás is többnyire ezen csatornának valamely szükülete által okozatik. — A' tömlő gyakorta még alsó végénél is olly igen öszvehuzódik, hogy a' hüvelyhártyának ürege az egyebb sérvtömlőtül egészen el van rekesztve. Ha a' tökkel együtt egyszerűsmind valamely zsigernek része is ki van esve, úgy azon legyünk, hogy a' herét enyhe nyomkodásokkal a' bórékba süllyedni kénytessük, a' sérvet pedig sérvszorítóval visszatartsuk, avagy a' zsigerrésszel együtt a' tököt is visszanyomjuk. — Ha a' jelen kiszorulás mütételt kíván, ez azon különös figyelemmel eszközöltessék, hogy a' tök kémélve maradjon. A' tök és kiesett rész közt lévő öszvenövés választassék meg. — Az együtt-szült sérvben belekkel együtt víz is lévén jelen, erről meggyözödünk, ha a' víz a' belekkel együtt visszakénytetvén, ujunkat a' hasgyüröre téve, a' beteget fölemeljük, midön elő a' víz, köhögés 'stb. alatt pedig a' belek ömlenek ki. — Ha ezen esetben sérvszorító tétetik föl, úgy lassanként többnyire fölszivódik a' víz.

1099. §.

A' külső lágycsér a' némbéri nemmél a' hashártya hosszabbodásában szármozhatik, mellyet a' görgeteg méhszálag kísér ollykor, és az együtt-szült sérvvel hasonlithatik öszve a' férjfi nemnél.

II.

A' czombsérv.

VROLYCK's *Abbildung der Gefässe, welche man in der Operation eines männlichen Schenkelbruches zu schonen hat.* Aus dem Holländischen. Amsterdam 1801.

A. MONRO, *Observations on crural hernia.* Edinburg 1803. Kivonatban a' LANGENBECK's Bibliothek-ban Bd. I. St. 3.

HEY, *practical observations in Surgery.* Lond. 1803. Cap. III.

A. COOPER, *Anatomy and Surgical treatement on crural and umbilical hernia.* London 1807.

BURNS, *Observations on the Structure of de parts concerned in crural hernia.* In *Edinburgh medical and surgical Journal.* Vol. 11.

- A. DE. GIMBERNAT, neue [Methode den Schenkelbruch zu operiren. Aus dem Spanischen mit einem Nachtrage über die Operation des Schenkelbruches, von SCHREGER. Mit 2. Kupfern. Nürnberg 1817.
- HULL, über den Schenkelbruch. In v. SIEBOLD's Chiron. Bd. II. St. 1.
- BRESCHET, Considérations anatomiques et pathologiques sur la hernie fémorale ou Merocèle. Paris 1819.
- LISTON, Memoires of the formation and connections of the crural arch and other parts concerned in inguinal and crural Hernia. Edinburg 1819. 4.
- LANGENBECK, anatomische Untersuchung der Gegend, wo die Schenkelbrüche entstehen. In seiner neuen Bibliothek. Bd. II. St. 1.
- SCHREGER's chirurgische Versuche. Bd. I. 171. 1.
- SCARPA, neue Abhandlungen über die Schenkel- und Mittelfleischbrüche. Nach der zweiten Auflage des Originals bearbeitet u. s. w. von SEILER. Mit 7. Kupfertafeln. Leipzig 1822. 8.
- Lásd még az emtitettek közül SCARPA, HESSELBACH, CLOQUET, és LANGENBECK-et.

1100. §.

A' *czombsérvi* (Hernia cruralis, femoralis, Merocelc) a' *czombgyűrön* (annulus cruralis) lép ki, többnyire a' czombedények belső; ritkább esetekben azoknak külső oldalán.

A' czombsérvek fölosztása külső és belsőkre Cloquet-nak (id. m. 85. l.) és Hesselbach-nak (der Füssere Schenkelbruch; im neuen Chiron Bd. I. 91. l.) vizsgálataik után bebizonyodtak.

1101. §.

A' Poupart *szálaga* zsineghöz hasonlólag a' csípőcsontnak felső mellső tövisétől egész a' szeméremcsontok ízületeig terjed kifesztve, hova az (1075. §-ban) említett módon tapad. Azonkép, mint ezen szálag a' fencsonthoz közeledik, szélesedik egyszersmind, úgy hogy ezen szélesebb szilakánál fogva a' fencsontok tövisének mentében ragad oda. Ezen odatapadás (Insertion) befelé hegyesen csúcsosodik ki, kifelé szélesebb, és homorú, a' czombedények felé forduló széllel (Gimbernát *szálaga*) szegetik be. A' Poupart szálaga alatt lévő tér kifelé, t. i. a' csípőcsont felső mellső, úgy ön alsó tövisse, meg, a' csípőcsü - kitünöttség (eminentia iliopectinea) közé vett vájadék a' belső csípőizom és nagy horpaszizom (psoas major) által töltetik ki. A' csípőcsü - kitünöttség és a' Poupart szálagának homorú éles szél között lévő vá-

jadék a' czombedényeket, a' czombideget; és nyirkduczokat foglalja magában. — A' belső csípizom és nagy horpaszizom vékony bonyével fedeztetnek, melly észrevétlenül ered ezen izmok fölületétül (csíppólya. fascia iliaca). Ez közvetlenül a' megnevezett izmokon fekszik, a' csipemények és hashártya fekszenek rajta, ezzel lenge sejtzövet által köttetnek össze. Ezen bonye a' netetlen hosszhoz, a' csípesont taríjjának belső széléhez, és a' Poupart szálaga hátsó széléhez ragad. Ezen utolsó odatapadásánál hegyesen csúcsosodva végződik, közel a' szárvérér átmeneteléhez. Ugyan ezen bonyének egy más része a' fantsont fölött a' czombbütér és véreren túl a' czomb felé megyen, hol is azon hüvelynek hátsó részét teszi, mellybe a' czombedények vannak rejtve, aztán a' széles pólyába folytatódik. — A' részeknek ezen tulajdonsága által a' zsigerek kilépése igen bajossá lesz; a' Poupart szálagának belső homorú széle, és a' szárvérér közt lévő hely azonban nincsen egészen bezáródva, csak egy nyirkducz vagy tömött sejtzövettel vagy bedugva, és *czombgyűrőnek* (annulus cruralis) *Hesselbach* szerint czombedények hézagának) nevezetik. Ezen tér fölülről és előfelé a' Poupart szálaga; alól és hátul a' fantsont; belőlről a' Poupart szálagának homorú széle; és kívülről végre a' szárvérér által korlátoltatik. — A' *széles pólyának* (fascia lata) vagyis czombpólyának a' czomb mellső felső részén két bizonyos odatapadása vagyon, t. i. a' fésüizom kezdete fölött a' fantsont felső részéhez tapad oda egy részről, az említett izmot befedvén, más részről továbbad a' czombgyűrő mellső részéhez ragaszkodik. Az első szilak a' csíppólyával (fascia iliaca) együtt a' czombedények háta mögött tovább folytatódik; a' második pedig a' Poupart szálagához cresszkedik, de eunek nem egész hosszában, mert az odatapadás a' czombedények belső oldalánál végződik, mellyeket az kívülről fedez. Ezen tájon tehát a' czombedények a' széles pólya két levelei közt fekszenek. A' felső levél alólul az alsóval egyesül, mi által egy nyílás támad, (*Hesselbach* szerint a' *czombedények külső hézaga*; *Lawrence* után *peteképü vájulat*) melly külső szélénél felhódképü redőt mutat: *Hey* szerint *czombszálag*, *Burns* után *sarlóképü nyujtvány*). Ezen külső hézagba lép a' tünér, vagyis rózsacér (vena saphena). Ezen nyílás az asszonynál nagyobb tágasabb mint a' férjfinál, kinél inas nyalábokból álló hallóképü szövettel szorosabban záratik be. Ezen nyíláson kívül a' felső levelen még több apró nyílások is van-

nak edények átbocsátásara szolgálók. A' pólya fölött tömött sejtszövet vagy vékony bonye terjed el, és a' tün-eret fedezi.

1102. §.

Ámbár a' czombgyűrő nagyobb nyílás mint a' hasgyűrő, a' czombsérv mégis ritkábban fordul elő mint a' lágyéksérv, mivel a' belrészek ezen részre nem olly igen nehezkednek, eredetileg uem tár, és természetesen semmiféle életműveket nem bocsát magáu által. A' czombsérv az asszonyoknál gyakrabban elő jó, mint a' férjfiakban.

1103. §.

A' czombsérvek kis, gömbölyős. mélyen fekvő daganattal szármoznak a' Poupart szálaga alatt. A' daganat nagyobbodván leginkább oldalvást terjed, mi által alapja szélesbedik, és legnagyobb átmérúje a' lágyék ferde irányának felel meg. A' daganat azon nagyságot soha sem éri el mint a' lágyékdaganat, hanem mégis a' czomb-edényeken és idegeken túl haladhat, és a' szenvedő oldali láb zsibbadási érzelmét; vagy vizenyes daganatát okozhatja. A' férjfinál a' czombsérvnek a' lágyéksérvtől való megkülönböztetése könnyű, mivel ez egyenesen az ondózsínór irányát követi; az asszonyoknál ezen különbség sokszor bajosabb, mivel ondózsínórjok nincsen, és a' hasgyűrő a' czombgyűrőhöz közelebb esik. Dobtúl, és gyengyulemtől a' czombsérv könnyen megkülönböztetik; nehezebb a' kórhatárzat akkor, ha a' sérv mirigydaganattal jár.

1104. §.

A' czombsérvnek boritékai ezek:

- 1.) a' külső bőr.
- 2.) sejtszövet és mirigyek. A' sejtszövetnek rétege ollykor igen vastag, és zsírral töltött.
- 3.) a' széles pólya fölületes levele.
- 4.) a' sérvtömlő, a' hashártyának kidülledett része, melly fölületén laz sejtszövetből álló réteggel fedetik.

Ezen boritékok nem minden esetben ugyanazok. A' sérv mind inkább nagyobbodván azon nyíláson léphet ki, mellyen a' tünér megyen be, úgy hogy ekkor a' sérv nagyobb részt csak a' bőr és az ez alatt fekvő sejtszövet által fedeztetik. A' czombsérvben leggyakrabban rejte-

zik a' tekervényes bélnek egy része. ritkábban a' cseplez, szerfölött ritkán a' vizellőhólyagnak egy része.

1105. §.

A' hasföletti ütér (azon lehetséges de szerfölött ritka esetet kivéven, hol a' sérv a' czombedények külső oldalán búvik ki) a' czombsérveknél kifelé fekszik, és a' sérvtömlőnek külső oldalán fölfelé emelkedvén, itt az ondózsínoron általvág, melly is a' sérv felső és belső oldalán folyik le. A' hasföletti- és dugüter (art. epigastrica et obturatoria) lefolyta közt találtató különbségek itten igen fontosak; ha t. i. a' dugüter a' külső csípüterébül (art. iliaca externa) avagy a' hasföletti ütérébül szármozik, avagy mindketten a' szárüterébül, midőn már ez a' Poupart szálaga alatt átsurrant volna crednek, úgy a' dugüter a' sérvtömlő nyaka belső oldalának mentében a' medenczébe ereszkedik le. Ugyan ezen irányban fut ollykor egy nem épen csekély közlő ág (ramus communicans) a' hasföletti ütértül a' dugüterhöz. Ezen különböző eredet szaporaságára nézve a' vizsgálatok ugyan nem egyeznek meg egészen, a' dugüternek a' hasföletti ütérébül való szármozása azonban csaknem gyakrabban fordul elő, mint annak a' csípüterébül való eredete. *).

*) CLOQUET, az id h.

A. K. HESSELBACH, über den Ursprung und Verlauf der unteren Bauchdecken — Schlagader und der Hüftbeinloch-Schlagader. Nachtrag zu seiner Schrift. Über die sicherste Art des Bruchschnittes in der Leiste. Mit 6 Abbildungen. Bamberg und Würzburg 1819. 4.

TIEDEMANN, Erklärung seiner Abbildung der Pulsadern. Iap. 288 —298-kig.

1106. §.

Az ondózsínór a' sérvtömlő nyakának felső részét veszi körül, befelé fordultában fél kört irván le; úgy hogy a' czombsérveknél nyaka a' hasföletti ütér, és az ondózsínór közt ezen kettőtül egyenlő távolságban fekszik.

1107. §.

A' czombsérvek mély fektők miatt gyakorta igen bajosan tétethetnek vissza. A' beegyengetésnek csekély czombsérveknél előlrül egyenesen hátfelé kell tétetni, nagyobbaknál pedig eleintén alólrul fölfelé, és aztán elől-

rül hátfelé kell történni annak, melly alatt a' czombfőkép a' lágyékban jól meg legyen hajtva. — A' czombsérvnek visszatartására hasonló kötözéssel élünk, mint a' lágyéksérvnel, csak hogy rövidebb nyakúval, mivel a' czombgyűrő a' csipcsont teréjéhez közelebb esik mint a' mellső lágyékgyűrő. A' kötőlék nyakának irányzata a' Poupart szálaga irányzatának feleljen meg, az az oldaltul a' fancsont felé. A' labda szélének a' lágyékhajlást meghaladnia nem kell.

1108. §.

A' czombsérv a' czombedények külső és belső hézagában szorúlhat ki, a' kiszorulás rendszerint igen terhes, mellynél ha a' visszaegyengetés nem diszlik, a' műtétel korán javalltatik.

1109. §.

A' czombsérv műtételénél a' börmetszés ferde, az az a' Poupart szálagának megfelelő irányu legyen, és a' csíptövis meg a' fancsontok egyesülete felé a' daganaton túl még egy fél hüvelyknyire tágitassék; avagy keresztvágás tétessék. Ez után a' sejtiszövet azonkép takarítassék le, mint a' lágyéksérvnel említett, a' börmetszésnek irányában. Az alatta meggyülemedett zsirgyurma, melly gyakorta kövér egymiknél igen megszaporodik, bizonyos tömötségű, és gyakorta a' cseplez részéhez hasonló leszen, a' mirigyek kémelésével vigyázva takarítassék le, és a' széles pólya fölületes levele metesszessék be; a' sérvtömlő letakarítatván, nyitassék föl. Azon esetre készek legyünk, hogy a' sérv a' széles pólya felső lapjának nyílásain léphetett legyen ki, midőn a' bőrnek és sejtiszövetnek fölmetszése után a' sérv azonnal a' sérvtömlő ötlük szembe. A' sérvtömlőnek, fölnyitása a' legnagyobb vigyázatot kívánja, mivel benne nem ritkán csak kevés nedv, és gyakorta csak csekély bélhurok (béltekercs) foglaltatik, a' nélkül hogy cseplezzel fedeztetnék.

1110. §.

Ha a' kiszorulás a' czombedények külső hézaga, avagy a' széles pólya külső levelének nyílásánál hozatik elő, úgy ezen nyílásnak inas szélét szükség vigyázva bevágni. — De ha a' kiszorulásnak helye a' czombgyűrőben vagy, úgy különféle műbánások ajánltattak.

a) Az asszonyoknál a' bal mutatónak hegye avagy a' vājktasz a' sérvtömlő nyaka és zsigerek közt dugassék be, erre a' gömbös kusztora bevezettetvén, a' lágyékszálalag be- és fölfelé menő irányban metszessék be.

b) A' férjfiaknál az ondózsínór kéméllése végett a' gömbös kusztora a' belső oldalon bedugott vājktaszon vezetessék be, és a' lágyékszálalag a' fancsont taréjjához tapadtánál (Gimbernát szálalaga vizirányosan befelé, avagy inkább egy kevéssé ferdén lefelé két vagy három vonal mélységnyire metszessék be (Scarpa); — Dupuytren ferde metszést teszen alólról fölfelé a' külső lágyékszálalag mentében, azon irányban, mellyben az ondózsínór hág alá.

c) A' hasfölätti - vagy dugüter sértésének bizonyos kikerülésére Arnau d-nak horgát szükség a' lágyékszálalag alá tolni, és ezt aztán ferdén a' köldök felé fölhúzni, mi közben a' húzásnak ereje a' Poupart szálalaga alá ható ujjal ápoltatik, és a' zsigerek visszatolatlak. Ha a' lágyékszálalag ekként nem eléggé nyujtatnék ki, úgy több szikály, csak egy vonalnyira ható bemetszések tétessenek a' lágyékszálalag szélébe, és aztán az Arnau d-nak horgával fölfelé húzassék (Schreger). Ugyan ezen célra alkalmaztaték a' Leblanc tágitója (Dilatatorium) is. Az is ajánlaték, hogy a' sérvtömlő belső lapja és a' Gimbernát szálalaga közé nyomuló mutatóval ez vagy tágitassék ki, vagy szakajtassék is el. (Rust és mások).

*) TRÜSTEDT, über die Vorzüge der Ausdehnung vor dem Schnitte bei der Operation des eingeklemmten Schenkelbruches. in Rust's Magazin. Bd. III. 227. 1.

A' czombaérv gyógyítására ajánlott különféle műtéti útmódokat együtt felhordva 1. Schregernél, Grundriss. d. chir. Operationen. 3. Aufl. Bd. I. 254. 1.

1111. §.

Azon veszedelem, melly a' dugüter és hasfölätti üter fölebb előadott lefolytánál az a. és b. alatt leirt műbánás által ezen edények megsérthetése tekintetéből származhatik; úgy a' sérv újra támadásának kedvező körülménynél fogva a' c. alatt említett vértelen tágitásnál, továbbad, hogy ez alatt a' részek nevezetes zuzódásnak vannak kitéve, és hogy a' pusztá tágitás sok esetben a' kiszorulás elhárítására nem elegendő: ezen okok mondom azon műbánásra határzák Hesselbach-ot (melly a' Bell, Else és mások által előbb ajánlotthoz valaminben hasonlit) hogy a' lágyékszálalagnak letakarított alsó szélét csipesszel megfogván, rétegenként alólról kezdve

fölfelé két vonalnyira bemesse, és mutatóját a' zsigerek és kiszorulás helye közé tolja. Ha ezen metszés talán nem volna elegendő, úgy az a' külső ferde hasizom bőnyéjének rostjain által, az ondózsínór fölött el. hosszab-
bitatik, az ondózsínórt egy segéd tolja fölfelé, és a' belső lágycsálag azonkép metszetik be. *)

*) A. K. HESSELBACH, die sicherste Art des Bruchschnittes in der Leiste. Bamberg und Würzburg 1819.

1112. §.

Ezen műbánás ámbár bizonyos legyen is, a' czombgyürőnek mely fekte miatt fokép vastag személyeknél, nagy bajjal fog járni. — A' Scarpátul és Dupuytren-tól ajánlott műbánás az elsőseget a' többi előtt, ha mellette a' következő körülményekre figyelmeztünk, megérdemlenni látszik: a' mutatónak hegye akként tolassék a' kiesett részek és Gimbernát szálagja közé, hogy a' köröm ezen szálag éles szélén túl esvén, részint az ujjal az érverést érezhessük, részint a' körömmel az edényt a' szálagnak hátsó részétől eltolhassuk. Az ujon Cooper kutatásképi sérvmetszésének (Herniotomus) hegye a' Gimbernát szálagának sarlóképi szélén túl vezetessék, mellyen ennek élével túl haladni tilalmas. A' mutatónak tenyéri lapjával ekkor az eszköz éle a' Gimbernát szálagára nyomassék, hogy a' metszés nyomással nem pedig húzással eszközöltessék. Az ujjnak betolása által a' kis metszés is eléggé kitégűl nem ritkán annyira, hogy a' kiesett részek általa visszatétethessenek. "

SCARPA, az id. h. 76. l.

LANGENBECK, az id. h. 80. lap.

RICHERAND, Historie des progrès recens de la Chirurgie 62. l.

1113. §.

Azon szerfölött ritka esetben, midőn a' sérv a' czombbedények külső oldalán fekszik, a' metszésnek kies föl - a' felső csipcsonttövis felé kell tartani.

1114. §.

A' műtétel után a' zsigerek visszarakása, a' bekötés és orvólás azonkép történnek, mint a' lágycsálagnél említett.

1115. §.

A' hasföletti ütérnek, vagy a' dugüetérnek, avagy ezen erek ágainak megsértése halálos vagy legalább nyugtalanító vérzést okozhat, annál is inkább, hogy a' vér jobbadán az altest üregébe öntődik. Ezen vérzésnek megállítására csertaplóval, fanyar szerekbe mártott tépdugaszokkal, különös szerszámokkal eszközöndő lenyomás, a' vérző edénynek lekötése, a' metszésnek tágitása, és az elkülönözött lekötés ajánltattak. — H e s s e l b a c h-nak eszköze *) elsőseget látszik érdemelni; mellynek kalánnemű részével a' vérzés jeleulétérül be kell bizonyodnunk, a' mennyiben az az altest üregébe vezetettvén, annak vájulatában a' vér kifelé vezetethetik. A' kalánnemű rész a' megsértett edény helyére esik, a' másik szélesebb a' hasfal mellső fölületére, melly két részek csavar segedelmével egymáshoz sajtoltatnak. Az említett szerek munkásságát hideg borogatások segítik elő.

*) F. K. HESSEBACH, Beschreibung und Abbildung eines neuen Instrumentes zur sichern Entdeckung und Stillung einer bei dem Bruchsnitte entstandenen gefährlichen Blutung. Ein Anhang und Beitrag zu den neuesten anatomisch-pathologischen Untersuchungen über die Leisten- und Schenkelbrüche. Mit 2 Kupfern. Würzburg 1816.

III.

Köldöksérv.

DESAULT, Chirurgischer Nachlass. Bd. 8. Thl. 4. 24. l.

A. COOPER, Anatomy and surgical treatment of crural and umbilical hernia. London. 1807.

OKEN's Preisschrift über die Entstehung und Heilung der Nabelbrüche. Landshut 1810.

S. T. SÖMMERRING; über die Ursache Erkenntniss, und Behandlung der Nabelbrüche. Frankfurt 1811.

TRURN, über die Ursachen der Nabelbrüche bei Kindern und deren Heilung, besonders durch Abbinden. In v. SIEBOLO's Chiron. Bd. II. St. 2. 3.

1116. §.

A' tulajdon köldöksérv (Hernia umbilicalis, omphalocoele, exomphalos) a' köldökgyűrő nyílásán által lép ki, és azon úgy nevezett álköldöksérvektől különbözik, mellyek a' köldökgyűrő vidékén képlődnek.

A' köldöksérv vagy *együttszült*, avagy szülés után történetből származott.

1117. §.

Az *együttszült köldöksérv* a' magzat meggátolt főkép a' hasizmok lassabb kifejlődésének következelme, midőn a' magzat kifejlődésének valamely korábbi fokán fölakad akkor, midőn a' zsigerek az altest üregébe még nem vonódtak vissza. Ezen sérv azon szivacsos sejtszövetben tanyázik, melly a' köldökzsinórnak edényeit köti össze; alapjánál tehát, hol a' hasnak borítékai által fedeztetik átláthatatlan; holott minden egyéb terjedtén átlátszó; hol t. i. a' köldökzsinór sejtes képeletével borítatik. Ezen sejtszöveten kívül ezen sérv még önnön tömléjével is fedeztetik, és egy háromszegű térben fekszik, melly a' köldökzsinór edényeinek egymástól távoztása által származik, mellynek visszere mindenkor fölül fekszik, a' két üterek pedig alól vagy két oldalt fekszenek. Nagysága ezen sérvnek különböző a' szerint, a' mint a' zsigereknek kisebb vagy nagyobb részét foglalja magában. A' daganatban többnyire a' vékony bélnek egyes szilakai rejteznek, olykor azonban a' vastag bél, a' cseplez, a' gyomor, a' máj, a' lép foglaltathatnak abban.

1118. §.

Szülés után a' köldöksérv a' köldökzsinór leválásának idejétől kezdve egész a' harmadik vagy negyedik hónapig szokott származni. Ha ezen idő közben olly okok munkálkodnak a' csecsemőre, mellyek a' zsigereket erősen a' hasfálnak hajtják, a' millyenek a' csecsemőnek szüntelen sírása, hánykolódása stb. úgy a' hashártyának és zsigereknek egy része, a' még nyílt köldökgyűrőn által könnyen kiléphet, avagy annak még eléggé meg nem erősödött heghelye kitágulhat.

Mivel a' köldök a' köldökgyűrőnek eléggé megtörtént behegedése után a' hasfal egyik legerősebb pontja gyanánt tekintethetik, azért valószínűleg állithatjuk, hogy azon esetekben, hol megletteknél valóságos köldöksérv tapasztaltatik, a' sérv már csecsemőkorban képlődött le-

gyen, de kicsinyisége miatt érszre nem vétetett. A' köldöksérv a' megletteknél szaporábban mutatja magát olyan emberek közt, kik már többször voltak terhesek, az altestnek vízkórságtul való kitágulásánál, és az igen hizalmas személyeknél. — A' születés után származott sérv gömbölyű, majd hengeres, majd kúpos idomú, alapja körképű; a' nagy daganatnál a' köldöknek helye többé kevésbé kisimul. — Boritékai ezen sérvnek, a' következők: 1.) a' külső bőr; 2.) azon saja bonye, melly a' hasizmok külső fölületén terjed el; 3.) a' hashártya sérvtömlővé hosszabbodva. Ez gyakorta igen vékony, a' boritékokkal és zsigerekkel, főkép a' daganat csúcsán gyakorta öszvenőve hibázni tetszik, és olykor el van szakadva. A' sérvtömlő nyaka mindenkor igen rövid, és a' bonyés köldökgyűrővel belsőleg öszveforradva. Ez az elrégült térímés köldöksérveknél merő, gyakorta porczos. — Efféle sérveknél mindenkor nevezetes öszvehegedések találtnak a' kiesett zsigerek közt egymással, meg ezek és a' sérvtömlő közt, úgy hogy megválaszthatlan gyurmává képlődnek, és a' beltartalom csak nagy bajjal surranhat bennök által; azért is bélsárgyülem származik a' sérv és köldök közt, hányás, 'stb. Valóságos kiszorulás a' köldöksérveknél ugyan ritka, melly ha egyszer létre kap, tünetényei hevesebbek minden más sérvnek tünetényeinél, és a' fenétől is korábban lehet tartani.

1119. §.

Az együttszült köldöksérvnél a' sérvnek nagyságátul és a' bőrboritékok állapotjátul függ az, valjon ezen baj orvoslására lehet e valamihöz fogni. Ha a' zsigereknek hasüregen kívül létező részei nem nevezetesek, és visszatétehetőek, úgy a' helyreegyengetés vigyázva tétessék meg, mellynek újra eredete ragtapasz-hosszak és derékszorítóval megerősítendő hágsós nyomadékok által gátoltatik meg. Ezen műbánás a' Hamiltonul követettnek elejbe tétetik, ki miután a' beleket vissza egyengette volna, a' daganat alaplapja körül szoros kötetet alkalmazván, a' hasboritékoknak széleit két ezüst tüvel, és ragtapasszal egyesítette meg, és az orvoslást egynehány nap alatt bevégezte. 1.) Az együttszült köldöksérv fontosabb, és a' visszatétel enyhe módon lehetetlen lévén, a' gyermekek többnyire születés után nem sokára meghalnak, a' mennyiben a' daganatnak külső borítéka elválk, és a' zsigerek lemeztelenednek. A' tapasztalás azonban azt mutatja, hogy ha a' daganat min-

den külső nyomás ellen illendőleg oltalmaztatik, külső borítékának elválása után husszemölcsők sarjadozhatnak, mi által az egész hely erős bõrrel és inas terjedékekkel vonatik be lassanként.

1) A. COOPER, az id. h. 56. l.

2) RIBKE, Heilung eines in der ersten Bildung und im Mangel der äusseren Hautdecken begründeten Nabelbruchs. In RUST'S Magazin, Bd. VIII. Heft. 1 150. l.

1120. §.

A' születés után támadt köldöksérveknek *orvoslása* könnyű. A' részek minden baj nélkül visszatételnek, mellyek domború fa, viasz 's több ilyenekbül készült labdák által tartatnak vissza, ezeket szorosán a' köldökgyűröre téven, ragtapasz, és egy széles pólya által tartatnak oda. — Kötözés újításakor különösen szükség vigyázni, hogy a' zsigereknek ez alkalomkori kiesése a' köldökgyűröre ujjal eszközlött nyomás által megakadályoztassék mind addig, míg a' labda ismét illendőleg nem szoritatik. — Mivel a' köldökgyűrű a' gyermekeknél természetes hajlandósággal bir élenyészni, azért is nálók a' gyökeres orvoslás csak hamar véghez megyen. A' megletteknél rugalmas sérvkötők használatnak legcélszerűsabbban, mellyek a' hasizmok mozgalmait közegyenesen kísérhetik. Azon számos, jó részt igen szöveményes köldöksérvszorítók közül, olly a' lágyéksérvszorítók módja szerint készített rugalmas sérvkötő érdemli meg az elsőséget, mellynek tolla szorosán a' has domborúságához van szabva, labdája pedig egyenes irányban emelkedik ki a' tollbul; avagy olly valamennyire homorú érclemez is ajánltathatik, mellyhez toll segdelmével labda vagy on eresztve, és a' lemez két oldalához toldott érméczes öv által tartatik illendő helyzetben. Ha a' sérv nem tartatbatik vissza, úgy a' homorú labdával élünk, mi által a' sérvnek nagyobbodása megakadályoztatik.

1121. §.

Midõn a' kiszorult köldöksérvnél a' műtétel szükséges, akkor a' daganat fölnyitásának vigyázattal kell megtörténni, mivel a' borítékok ollykor igen vékonyak, a' sérvtömlõ a' bõrrel vagy zsigerekkel öszvenõve, vagy elszakadva lehet. A' bemetszés a' borítékokon által függõleges irányban történjék. Ha a' sérvtömlõnek fölnyitása és a' zsigereknek illendő kibontása után 'stb. a'

visszatétel nem diszlik, úgy a' sérvtömlő nyaka, és a' kiesett részek közé vájkutasz vezettség, és a' köldökgyűrő gombos kusztorával aláfelé szolgáló irányban metszessék be. A' műtétel előtt a' tán jelen öszvehegedés, több más efféle okok miatt meggyőződve lévén a' visszatétel lehetlenségéről, a' sérvhez tartozó részek még fenések nem lévén, a' dagauat fenekénél jobb vagy bal oldalról a' bőrön által félhódképu' metszés tétessék, a' vékony bőnye vigyázva választassék meg, és ha lehet, a' köldökgyűrő alsó vagy felső részénél ez, és a' sérvtömlő nyaka közt vájkutasz tolatván be, ezen a' köldökgyűrő fölhasítására a' gömbös kusztorá csúsztassék be; avagy ha ez nem lehetséges, úgy a' bal mutatónak hegye a' sérvtömlő nyaka, és a' köldökgyűrő közé aláfelé tartott körömmel tétessék, és egyenes kusztorával kívülről befelé, lebegő kézzel vigyázva tétessék bemetszés. — Hanem ha a' sérvben rejtőző részek fenések, vagy magok magoktul kiszorúlnak, úgy valamely célirányos helyen nyitassék föl a' sérvtömlő vigyázva; az erre következő gyógybánás az általánosán előadott műszabályok szerint eszközöltetik.

1122. §.

A' mozgékony köldöksérveknek gyökeres orvoslása fiatalabb egymiknél, melly által a' visszaegyengetett zsigerek után, a' sérvet fedezte borítékokra alkalmazott lekötés, s ennek szorosabb és szorosabb öszvehurkolása által a' lekötött részek elhalása után crös heggye képlődni gondoltatik, általánosán megvetendő, mert 1.) a' köldöksérvek gyermekeknél gyakorta a' természet gyógyereje által magoktul meggyógyúlnak; 2.) mivel az orvoslás állandólag folytatott célirányos nyomás által bizonynal eszközöltethetik; 3.) mivel a' műtétel igen fájdalmas sőt veszedelmes is, (mert a' lekötés által valamely zsigerek kisebb része könnyen oda hurkolthatatik) és a' genyedő helynek behegedése után a' nyomás mégis hosszabb ideig szükséges; 4.) mert bizonyos gyökeres orvoslás nem eszközöltetik, mivel a' sérvtömlő nyakának egy része mindenkor fönmarad, és a' támadó heggyeknek nincs elegendő erőssége, hogy a' zsigerek nyomulásának ellent álljon; a' lányoknál még azt is tekintetbe kell vennünk, hogy a' heggye terhesség alkalmával szét is repedhet. *) — Csak azon köldöksérveknél, mellyek erszenyképu'leg több ujnyira dudorodnak ki, ha a' bőrnek ezen nevezetes meghosszabbodása által a' sérvszorítónak szoros odatartása megakadályoztatik,

lehet a' lekötés czélirányos, a' mennyiben ha bár általa a' köldökgyűrőnek bezáródása nem eszközöltetik is, a' sérvkötőnek szorosabb föltétele lehetségessé válik. ²).

1.) DESAULT, az id. h.

2.) SCARPA, az id. h. 330. l. — GIRARD, Mémoire sur la hernie ombilicale chez des enfans; Journal général de Médecine. Tom. XXI. Juillet 1811.

3.) Lásd. GUINCOURT, im Journal, de Médecine par CORVISART etc. Tom. XXI. 1811.

WALTHER, a' Salaburg. med. chirurg. Zeitungban. 1814. Bd. I, 426. lap.

IV.

A' hassérv.

GARENCEOT, sur plusieurs hernies singulières. In Memoires de l' Acad. Chirurg. Vol. I. l. 699.

PIPELET, nouvelles observations sur les hernies de la vessie et de l' estomac. Ugyanott Vol. IV. 188. l.

B. J. LA CHAUSE, Diss. de hernia ventrali. Argent. 1746.

J. T. KLINKOSCH, Progr. quo divisionem herniarum novamque herniae ventralis speciem proponit. Prag. 1764.

S. T. SÖMMERING, über die Brüche am Bauche und Becken, ausser der Nabel- und Leisten-Gegend. Frankfurt 1811.

1123. §.

Hassérvnek (Hernia ventralis) mind azon sérv neveztetik, melly az altestnek mellső vagy oldalsó részein természet elleni úton, nyíláson lép ki. Ezen sérv sokkal ritkábban fordul elő, mint az eddig leirtak, melly is a' hasizmok és bönyék nyílásain áthatván származik; leggyakrabban az egyenes hasizmok közhézagában, ritkábban az altestnek oldalsó részein a' csipcsonttól kezdve egész az utolsó bordáig, és az ágyéktájékon, (*ágyék-sérv*). *Okai* ezen sérveknek azok, mellyek általánosan a' sérvké, leginkább a' hasfalak, főkép a' fehér vonal elpctyhüdése készíti az embert elő, mellyet a' szapora terhesség, a' póhosság után következő sebes soványodás, stb. avagy az izmok és bönyék elszakadása által okoz-

tatnak a' heggyeknek helyein; avagy az egész hasboríték egyetemleg iszákká nyújtódik, melly a' zsigereket foglalja magában. Ezen sérvek általában véve sérvtömlővel bírnak, kivéven azon eseteket, hol azok a' hasártya előjárt sebzései után támadnak.

1124. §.

A' fehér vonalnak egész terjedetében származhatnak sérvek (*fehér vonal sérvei*) (*Herniac lineae albae*), gyakrabban tapasztaltnak azonban ezen sérvek a' fehér vonalnak köldökön fölül eső részén, mint a' köldök-alattin; és többnyire a' csepleznek egy részét foglalják magokban, emezekben a' vékony beleknek, olykor a' vizellő hólyagnak egy része, avagy a' méh szokott foglaltatni. Ezen sérvek olykor olly közel esnek ki a' köldökhöz, hogy könnyen köldöksérvek tartathatnak; mindenkor peteidműak, nagyságukhoz képest nem igen emelkedettek; nyakuk mindenkor monyorú, valamint azon hasadék is, mellyen kiestek; a' sérvtömlő nyaka mindenkor igen szűk a' sérv nagyságához képest. Hogy ha épen a' köldökgyűrő közelében vannak, akkor a' valószínű köldök-sérvektől sérvtömlőnyakuk monyoru idoma, és az által különböznek még, hogy a' köldök a' daganattal jobbra vagy balra látszik. — A' fehér vonal sérvei leginkább asszonyoknál származnak; és borítékjaik ugyan azok, mellyek a' köldöksérveknél. A' hassérvek ugyan azon kötözésekkel tartatnak vissza, mint a' köldöksérvek, csak hogy gyökeres megorvoslásuk sokkal ritkább mint a' köldöksérveknél. Ha kiszorulás támadván, a' műtétel szükségessé lesz, úgy ez a' köldöksérvnél említettől nem különbözik, csak hogy a' hasnyílás egyik vagy másik oldal felé tágitatik legjobban.

1125. §.

A' fehér vonal sérveitől azon daganatokat meg szűkség különbözni, mellyek a' fehér vonal' hasadékán kifiztyent zsírdarab által képelltetnek, és főkép a' fehér vonal cseplezsérveihöz hasonlók. Ezen daganatok kemény tapintatuak, érzékenytelenek, visszatenni magukat nem engedik, és semmi bajjal sem járnak. Efféle daganathoz történetből ködcsömör járván, a' tévedés igen könnyű.

1126. §.

A' fehér vonalnak felső részén a' kardképi nyujtványnak bal oldalán nem ritkán apró sérvek támadnak, melyek a' gyomornak heves izgatása miatt, melyekkel járnak, *gyomorsérvek* (*Hernia ventriculi, gastrocele*) is neveztetnek, melyek azonban többnyire a' harántremesének egy részét foglalják magokban. — Ezen sérvek gyakorta olly kicsinyek, hogy kívülről alig vétethetnek észre, többnyire olajbogyónyi nagyságnak, ritkán nagyobbak; melyek a' nélkül hogy kiszorúlva volnának, fájdalmat, a' gyomornak huzódó érzelmét, a' szivgödörnek nagy érzékenységet, hányást, csuklást, undort okoznak, főkép evés után. Ezen tünetmények hanyatt fekvé enyhülnek. A' daganat csak állva, avagy a' testet igen előre görnyesztve vétetik észre. Köhögés közben talán azon hasadék éreztetik, mellyen a' sérv lépett ki. A' sérvnek vizatartására halcsonttal kirakott derékszorítóval élünk, melly a' sérvnek megfelelő részen illendő nagyságu labdával vagyon ellátva.

1127. §.

A' más hassérvek orvoslása csekély módosítással a' fehér vonalon támadott sérvek orvoslásával megegyez. Ha talán a' kiszorulás műtételt kívánna, a' kiszorító rész tágitásának olly irány felé kellene történnie, hol semmiféle nevezetes edény meg nem sértethetik, ha csak lehet fölfelé.

V.

Az ülcsontsérv.

1128. §.

Az *ülcsontsérv*, vagy *hátsérv* (*Hernia ischiadica, dorsalis*) az ülcsont bevágányon által a' kereszt-ülcszalagokon (*lig. sacro-ischiadica*) és a' farizmon lép ki, és nem ritkán nagyra növekszik; vagy csak egyedül beleket, vizelőhólyagot, 'stb. vagy vékony és vastag beleket, a' méhet 'stb. egyszersmind és együtt foglalja magában. Bizonytalan, ha ezen sérvnek az asszonyi avagy a' férfiui nem van-e inkább alá vetve; a' jobb oldalon gyakrabban ta-

pasztaltaték mint a' balon; és vagy együttszült vagy később származott lehet.

Ezen sérvnek!följegyzett példányai a' következő munkákban találtnak:

- C. H. PAPPEN, Epistola ad illustr. virum Alb. de Haller de stупenda hernia dorsali. Götting. 1750. In HALLER's Disputat. Chirurg. Tom. III. p. 314.
- VERDIER, in Mém. de l' Acad. de Chirurg. Vol. II. p. 2. not. a.
- CAMPER, Demonstrationes Anatomico-pathologicae. Lib. II. 17. l.
- BOSE, Progr. de enterocele ischiadica. Lips. 1772.
- LASSUS, Pathologie chirurgicale. Vol. II. p. 103.
- A. COOPER, on hernia. Part. II. 73. l.
- SCHREGER, chirurgische Versuche. Thl. II. 156. l.
- BEZOLD, in SIEBOLD's Samml. chirurg. Beobacht. Bd. III. 292. l. Tab. III.
- MONRO; Anatomy of the gullet stomach and intestines. Edinb. 1811. 380. l.

1129. §.

Kórhatározata ezen sérvnek igen terhes; melly is a' meddig kicsiny és a' nagy farizom által rejtetik, addig alig vagy épen nem lehet gyanítani. Mindenek előtt a' daganatnak helye vétessék figyelembe, gyanítani lehet a' sérvet annál inkább, ha a' daganat együttszült, és olly idomú, millyek más féle daganatok nem igen szoktak lenni, p. o. kúpidomú; a' sérvben rejtező belek visszatétele és ismét kiesése a' gyanításnak bizonyosságot szerez. A' kis sérvéknél a' belek tekervényeit észrevenni épen lehetetlen. Ezen sérvék visszatétele, a' nyílásnak szűk volta miatt, mellyen a' sérv kiesett, ha bár öszvenövések nincsenek is jelen, mégis lehetetlen lehet. A' nagy sérvéknél az altest ürességét tapasztalhatni. — Az együttszült ülcsontsérvtől eleintén széles alappal indul ki a' testből; nagy sérvéknél a' sérvnyak keskenyebb mint a' sérvfenék. Midőn a' vizelő hólyag magában foglaltatik ezen sérvben, akkor a' hólyagsérvtől tüneirényeire a' kórhatározatban figyelmesnek kell lennünk. Ezen sérvnek valamelly szalonna- vagy tömlős daganattal való megkülönböztetése gyakorta terhes lehet; tályognak is vétethetik akkor, midőn genyedésbe megyen által. A' hasadt gerincoszlop ezen sérvtől keresztcsonton eső helye által különbözik, valamint a' leg több esetekben hullámozása és átlátszékonysága által.

1130. §.

Kis hátsérvek könnyen hagyják magokat helyreigazitani; sőt illendő helyzetben magok magoktul is helyre mennek. Nagy és már több ideig meglevő sérvek lassadalmas visszatételre alkalmasak, illandólag illendő helyzetben maradván külső nyomás által. A' visszaesés az öszvenövés, vagy ha az altestnek legtöbb életművei a' sérvben rejteznek, a' has falnak öszvehuzódása miatt lehetetlen. A. Cooper szerint, midőn az ülcsontsérvtől a' műtételt szükségessé tette, a' sérvtömlőnek nyílását egyenesen előre volt szükség tágitani; Jones azonban a' sérvtömlőnek nyílását a' belső csipűtér előtt a' dugűtér alatt, de ezen nevű vérér fölött találta.

Scarpa (Neue Abhandlungen über die Schenkel- und Mittelfleischbrüche a' 138. és köv. I.) ezen sérveket a' némbereknél öregbedett szemérem-sérveknek, a' férfiaknál pedig gát-sérveknek tartja, és csakugyan mint illyeket akarja azokat orvosoltatni. — Ezen vélemény igaz lehet talán, és illik az említett eseteknek egynehányára, p. o. a' Popen, és Pose által fölfordottakra, melly mégis más esetek által megczáfoltatik, mellyeknél szoros boncztudományi vizsgálás vitetett végbe.

VI.

A' petekéjú liknak sérve.

GARENGEOT, az id. h.

HEUERMANN, Abhandlung der vornehmsten chirurg. Operationen. Copenhagen. 1778. 1. Band. 578. l.

C. E. ESCHENBACH, observata quaedam anat. chirurg. medica rariora. Rostoch. 265. l.

GÜNZ, de herniis. 96. l.

B. VOGEL, Abhandlung aller Arten der Brüche. Glogau 1769. 8. 204. l.

CAMPER, demonstrat. anat. pathol. T. II. 17. l.

CLOQUET im Journal de Médecine par CORVISART. T. 25. Bulletin de la faculté de Médecine. Nro 8. 1812. 194. l.

GADERMANN, über den Bruch durch das Hüftbeinloch, nebst einem seltenen Falle hierüber. Landshut 1823. 8.

A. COOPER, the Anatomy and surgical treatment of abdominal Hernia. 2. Edit. Tab. IX.

J. CLOQUET, Pathologie chirurgicale. Paris 1831. Pl. V.

1131. §.

A' *peteképi* vagyis *monyorú lüknak sérvénél* (*Hernia foraminis ovalis*) a' zsigerek a' dugszálag nyílásán lépnek ki, mellyen t. i. a' dugideg, és a' dugedények mennek által. A' sérvtömlő nyaka előtt a' szeméremcsont fekszik, amannak alsó, belső és külső része a' dugszálag által vétetvén körül. A' sérvtömlőnek feneké a' fésűizom és rövid közelítő, avagy a' közelítőnek (*musculus adductor*) mellső fejei közt fekszik. A' dugedények annak külső és hátsó oldalán fekszenek, a' dugidegek vastag ágai előtte; a' részek ezen elrendelésében azonban változások lehetnek, főkép ha a' dugutér a' hasföletti ütérrel közösen kezdődik. — Ezen sérv kívülről csak akkor leszen látszatossá, ha már több zsigerek hullottak ki, idoma különböző lehet, mivel az izmoknak különböző hézagain által tolakodhatik elő. Asszonyoknál gyakrabban fordul elő mint férfiaknál, és beleket, csepleszt, sött magát a' vizellő hólyagot is foglalhatja magában. Ollykor ugyan azon egymiben mind két oldalon jelen van.

1132. §.

A' *körhatárzatot* a' daganatnak a' czomb felső belső részén eső széke, a' daganat különös érméczessége, feszülése, származásának módja, a' sérv visszaegyensúlyezésének lehetséges volta, a' daganatban érzett korgás, vagy más béltartalomnak tovább mozditathatósága, valamint más ezen sérvvel járó csorvás tünetmények alapítják. Ezen sérv is kiszorulhat.

1133. §.

Ha a' sérv mozgékony: úgy az illendő helyzetben tétecsék vissza és hágsós nyomadékok és lágyékkalász (*spica ingvinalis*) segedelmével, avagy olly lágyéksérvszorítóval tartassék helyben, mellynek nyaka aláfelé hosszabb, és mellynek labdája közvetlenül mindjárt a' fancsont haránt ága alá a' fésűizom eredetére esik. Ha talán kiszorulás támadna, és a' használt szerek sükeretlenek lévén, a' műtétel javalltatnék, úgy a' szorító rész tágitásának vérvesztés nélkül tompa horog segedelmével kellene megcseni belőlről kifelé.

G a d e r m a n n szerint (I. id. m. 29. l.) a' metszésnek a' bőrön és czombpólyán által egy hüvelyknyire a' Poupart száлага alatt, ugyan aunyira a' fancsont tájátul kell tétetni, mellynek valami-

vcl inkább befelé kell tartani, körül belől 4. hüvelyknyire, a' fanciesontizom (Schambeinmuskel) ferdén metszessék által, a' háromfejű izomnak hosszú és rövid feje pedig ferdén vágassék be.

VII.

Hüvelysérv.

GARENCEOT, az id. h. h. 707. l.

HOIN, az id. h. 211. l.

CHRISTIAN, on a species of vaginal hernia occurring in labour.
In Edinbrough medical and surgical Journal. Vol. IX. 231. l.

STARK, D. de hernia vaginali et strictura uteri. Jena 1796.

1134. §.

A' *hüvelysérvnél* (Hernia vaginalis) a' belrészek a' hashártya redőjében a' méh és végbél, avagy amaz és a' vizellőhólyag közt kénytetnek aláfelé, mi által a' méh-hüvelynek hátsó vagy mellső falán többnyire mégis egyik vagy másik oldalán inkább olly daganat támad, melly nagyobbodván a' szeméremajkak közé hág alá. A' sérv rendszerint, ha a' hüvely mellső falán telepszik meg, a' vizellő hólyagot; ha pedig annak hátsó falán vagon, a' méhet foglalja magában, azonban a' vékony beleknek, ritkábban a' rémesének vagy csepleznek egy része is lehet benne. A' daganat érméces, fájdalomtalan, nyomásra visszatér, de köhögés 'stb. alatt ismét megjelenik, állva nagyobbodik, hanyatt fekvé kisebbszik. A' méhszáj egészen szabadon tapintatik. Ha a' daganat a' hátsó falon fejlődött ki, úgy az rendszerint mélyebb mint a' mellső falon lévő, ezen utolsó esetben egyszersmind a' vizellőhólyagnak eltolódása miatt terhesebb. A' hüvely hátsó falán nagyra fejlődött sérvvel többnyire seggiszam jár. Ha a' sérv erőerőködés 'stb. által hirtelen támad, a' beteg úgy érzi, mintha hüvelyében valami megszakadott volna, és nagy fájdalmat érez, melly később enyhülékeny ködcsömör fajtává válik.

1135. §.

A' hüvelysérvnek előkészítő *okai* előjárt terhességek által elpötyhüdt hüvelyben, a' medenczének hátra felé hajlásában állanak, úgy hogy ilyenkor a' zsi-

gerék mélyebben süllyednek a' medenceüregekben. Többnyire ezen sérv azonnal a' szülés után támad; a' nagy erőlködésekre, hajadon személyeknél ritka ezen baj.

1136. §.

A' hüvelysérvnek *visszatétele* rendszerint könnyű, a' beteg hanyatt fektetvén, ujakkal a' daganatra nyomás tétetik, melly ha visszaindul, ujakkal egész a' méhszájig haladunk föl. A' visszatétel bajos és terhes lévén, az oldozó csőrök és állandó hanyatt fekvés által igen könnyítetik. — A' sérvnek ismételi kiesése különös hengerféle méhkoszorú (pessarium) által gátoltatik, melly T-pólya segedelmével tartatik a' testhez. — A' beteg óvakodjék minden erőlködéstől, és ha a' sérv a' bentanyázó méhkoszorúnak daczára mégis kiesik, az azonnal hanyatt fektetett betegből vétessék ki a' méhkoszorú, és csak a' tellyesített visszatétel után dugassék ismét be. — A' méhkoszorúnak állandó alkalmazata, valamint a' méhhüvelybe tett öszvehúzó befecskendezések által is némelly esetben talán gyökeres orvoslást is lehet eszközölni. — Ha a' hüvelysérv szűkés közben lép ki, úgy állandólag folytatott nyomás által a' sérv mindaddig tartassék vissza, míg a' magzatnak feje alászállván, a' szülés mentől hamarább eszközöltethetik. — A' hüvelysérv ki is szorúlhat, (bár ez a' sérvet környelő részek engedékenysége miatt csak igen ritkán történik) a' terhesség alatt történő kitágulása által a' méhnek, avagy a' bélsáranyagoknak megszorodta miatt. A' visszatétel illendő szereknek használatára diszteni fog, legalább oly esetet nem ösmerünk, melly a' műtételt szükségesé tette volna, melly csakugyan csak akkor válhatnék szükségessé, midőn a' sérv a' hüvelyben mélyen alant fekszik.

VIII.

G á t s é r v.

1137. §.

A' *gátsérv* (Hernia perinaei) az asszonyoknál a' zsigereknek alásüllyedése által történik a' végbél és méh; a' férfiaknál pedig a' végbél és vizelethólyag közé. A'

gáton künt képlődő daganat különböző, melly is a' férjfiaknál többnyire a' vizellőhólyag nyakának táján, az asszonyoknál pedig a' hüvely és seggnyíláson egyik vagy másik oldalról, és a' nagy szeméremajkak alsó részében mutatkozik. Ezen sérv a' béluhuzamnak, a' csepleznek, vagy vizellőhólyagnak részét foglalhatja magában; melly is az asszonyoknál mindeukor hüvelysérvvvel szövekedik szükségkép *). A' férjfiaknál különféle vizelésbeli bajoknak oka ezen sérv.

Chopart és Desault ¹⁾ úgy hiszik, hogy a' némbereknél bélsérv nem könnyen volna lehetséges, holott sokkal könnyebben képlődhetnék hüvelysérv. Ezen sérv mind a' mellett mégis Mery ²⁾ Curade ³⁾, Smellie ⁴⁾, és Schregernek ⁵⁾ tapasztalmányai által bebizonyodott; Charde non ⁶⁾, Pipelet ⁷⁾, Bromfield ⁸⁾, Schneider, Scarpa ⁹⁾, és Jacobson ¹⁰⁾ pedig ezen sérvek példányait a' férjfiaknál hordják föl.

1) Anleitung zur Kenntniss aller chirurgischen Krankheiten Thl. II. 392. l.

2) Mém. de l' Acad. de chir. Vol. II. 25. l.

3) Mém. de l' acad. des Sciences. 1715.

4) Sammlung besonderer Fälle in der Hebammenkunst. Bd. II. 147. l. és 148.

5) Az id. h. 181. l.

6) HOIN, az id. h. 135. l.

7) Mém. de l' acad. de Chir. Vol. IV. 182. l.

8) Chirurgische Wahrnemungen 426. l.

9) Ueber den Mittelfleischbruch. Weimar 1821. 4. Dessen neue Abhandlungen u. s. w. 105. l.

10) A' Journal von GRAEFE und WALTHER. Bd. IX. St. III.

11) J. A. C. SCOTT Nosologisch therapeut. Betrachtung dreier interessanter Krankheitsfälle. Frankfurt 1827. 8.

1138. §.

A' gútsérv ritkán fordul elő, és csak a' zsigereknek erőszakos aláfele való kénytetése által fejlődhetik ki olly esetekben, hol a' hasfalak hatalmasan ellenszegülvén, a' hüvely és végbél, vagy végbél és vizellőhólyag közé vonul a' hashártyának elpetyhüdt redője, a' medence egyszersem igen hátfelé hajlta is elősegítvén az esetet. Azon gútsérv, melly a' vizellőhólyagot foglalja magában, főkép terhesség alatt származik, midőn a' kinyújtódzó méh által a' vizellőhólyag alá és kifelé kénytetik.

1139. §.

Visszatétele ezen sérvnek többnyire könnyű, mely is olly kötőlék által tartatik helyben, mely a' medenczét környelő tollbul állván, ennek hátsó részéből olly görbitett toll ereszkedik alá, mellynek végére kúpos labda lévén alkalmazva, egyenesen ez esik a' sérv' helyére, hol is a' tollnak ereje és rugalmas czombszűj (Beinriemen) által tartatik helyben. — Ha talán kiszorulván a' sérv, az illendő szerek alkalmazatára a' visszatétel nem diszlenék, a' műtétel sem terhes sem veszedelmes nem volna; mivel a' sérvtömlőnek nyílása csaknem mindenkor a' medencze alsó fenekén kívül vagyon, a' fölnyitott sérvtömlő után gömbös kusztorra tolatik a' bél és a' sérvtömlő kemény széle közé, és egy csekély alólról fölfelé ferde irányban, a' kiszorulás oldala felé tett bemetszés által a' kiszorulás meggyógyíthatatik. *)

Scarpa (id. m.) — Azon vélemény hogy a' külső daganatnak visszanyomása által a' sérv nem egészen tétetik vissza, Scarpa tapasztalmányai által megczáfoltatott.

Az A. Coopertul leirt szemérem sérv (pudendal hernia) (Seiler szerint hátsó szemérmajksérv) gátsérv módosításának tartathatik az asszonyoknál. A' zsigerek t. i. a' méhhüvely mellett süllyednek le, közte és a' seggemelintő közt lépvén ki, és a' szeméremajknak alsó felén dagadnak föl. A' lágycsérvtől az által különbözik, hogy a' szeméremajknak felső része és a' hasgyűrő egészen szabadok. A' méhhüvelybe tolt uj érzi, miként emelkedik a' sérv a' méhhüvely mentében fölfelé.

*) Ueber Leistenbrüche. 2. l.

IX.

'Végbélsérv.

SCHREGER, az id. h. 136. l.

1140. §.

A' végbélsérvnél (Hernia intestini recti, Hedrocele, Archocele) a' végbél kiesése képlődik, melly kiesett belrészeket foglal magában. Elő készülét látszik ezen sérvre tenni:

a' medenczének hátfelé hajlása, az előfoknak csekély kidudorodása, és a' keresztcsontnak csekély görbedése.

1141. §.

Végbélsérvet sejdithetni talán: 1.) a' kiesésnek régi voltából, és nagyságából: főképp 2.) ha a' betegnek állása medenczehajlásra, és 3.) a' felső has róna idoma a' vékony bél beteges mélyen süllyedésére mutatnak; 4.) ha a' kiesésnek daganata egyik oldalrul nagyobb terjedetű, és egyszersmind tömöttebb, rugalmasabb, tellyesebb is mint a' más oldalon. A' kórhatárzat csak vizsgálás által bizonyodik be; a' kiesés visszatételén iparkodunk, arra vigyázzván a' közben, valjon nem érzeni e' a' tartalmak mozgását, valjon a' daganat köhögés 'stb. közben nem képlődik e' újra, és valjon a' beteg kiesett részében korgást nem érez-e? melly kórhatárzati jelek hibázni fognak, ha a' sérvben összehegedések történtek. Efféle összehegedett sérvhöz, a' végbélnek elavúlt kiesése, hol vastagodások, bujálkodások támadtak, tökéletesen hasonló. A' végbélsérv meggyuladhat, sőt a' zárizomnak összevonzódása által kiszorulás is történhetik.

1142. §.

A' műbánás a' sérvnek visszatételében áll, melly ha diszlik, az újra kiesés akként háritatik el, mint a' végbéliszammal fog említeni. A' visszatétel lehetetlen lévén, a' künt lévő részek a' mennyire csak lehet védesenek.

II.

Mellsérvek.

1143. §.

A' *mellsérvek* csak igen ritkán jönnek elő, mellyekben a' tüdőkön kívül nem könnyen rejtezhetik más rész (tüdősérv, hernia pulmonum). — Ezen sérvök vagy együttszültek, és a' mellüreg falazatai tökéletlen kifejlődésének következményei; avagy későbbben származnak a' mellüreg falazata egyik részének elpusztulása által, a' nélkül hogy a' köztakarékok megsértettek volna, p. o. nevezetes bordatorések által, a' borda közötti izmok el-

szakadása által nagy köhögés közben, a' bordák elpusztulta után 'stb. Elféle sérelmek után a' tüdők nevezetes terjedetük és mozgékonyosságuk miatt sokkal gyakrabban fognának sérveket képelni, ha a' környelő részekkel öszve nem nőnének.

1144. §.

Midőn az említett alkalmi okok egyike után tüdő-sérv származik, akkor puha, rugalmas daganat képlődik, melly lassanként öregbedik, gyakorta fájdalmas húzódó érzelmet okoz, melly megszűnik, ha a' daganat visszátétetik. A' daganatnak öregbedése, a' mellkasnak lehelés alatti mozgalmait közegyenesen követi.

1145. §.

Az effajta sérv állandó nyomás segédelmével könnyen visszatartathatik, de gyökeres orvoslást reményleni nem lehet, mivel a' betegség a' bordák vagy bordaközötti izmok sértett huzamosságán alapulván, ezen hajnem állíthatatik vissza.

III.

Az agysérv.

CORVINUS, Diss. de hernia cerebri. Argent. 1749.

C. SIEBOLD, Collectio observationum medico-chirurgicarum. Fasc. 1. Art. 1. de hernia cerebri. Würzzeb. 1769.

OERME, D. de morbis recens natorum chirurgicia. Lipsiae. 1773.

HELD, Diss. de hernia cerebri. Giess. 1777. 4.

SALLNEUVE, Diss. de hernia cerebri. Argent. 1781. 4.

THIENIG, Diss. de hernia cerebri. Gott. 1792. 8.

1146. §.

Az *agysérv* (Hernia cerebri, Encephalocèle) azon daganat, melly az agynak a' kaponyacsontoknak hézagain által történt kitolódásán alapszik, és a' külső takarókkal be vagyon húzva. — Ezen sérv vagy *együttszult*, vagy születés után *történetbelikép* származott. Az első esetben az agy azon helyeken tolődik ki, mellyek a' varrányoknak felelnek meg, a' második esetben a' kaponyának olly nyílásain által, mellyek állomány-vésztessegből származtak.

1147. §.

A' született agysérv a' kaponyaacsontok nem tellyesedett vagy visszatartott kifejlődésének következtelme, mellyeknek hézagait egyedül rostos hártya töltvén ki, ezek által az agy ha mint az agyvizkórban betegesen bujálkodólag terem, tolódik ki. — Az együttszült agysérv leginkább a' hátfejnek vagyis nyakszirtnek közepvonalán az öreglik (foramen occipitale magnum) avagy a' hátsó kutacs táján szokott szármozni. azonban a' kaponyának más helyein is támadhat, hol még a' csontok nem ereszkedtek össze. — Az agysérv olly különböző nagyságu daganattal bélyeglődik, melly a' kaponyának köztakaróival lévén befedve, csúcsán kivékonyodva, hajjal nincsen benöve. Azon nyílás, mellyen a' sérv ki lép, rendetlen, a' daganat többnyire hullámzó, nyomás által föltünőleg nem könnyen kisebbszik meg, és a' mi keveset engedett, az is a' nyomás megszűnván, azonnal visszatér; a' daganat alapja körül a' csont' szélét érezhetni, és magában a' daganatban többnyire érlökködést. A' tünetenyek a' sérvnek nagyságához képest különböznek; melly is ha kicsiny, úgy ha a' külső behatások ellen gondosan védelmeztetik a' sérv, semmi nevezetes bajokat nem szül. — A' nagy agysérveknél a' daganat terhe, az agy huzódása 'stb. által olly fájdalmak okoztatnak, mellyeket a' gyermekek gyöngéd zokogás és sohajtozás által árulnak el, és mellyek a' daganatnak illendő ápolgatása, és gondos fedezése által kisebbednek. Olly gyermekek, kiknek agysérviük nagyra nőtt, rendszerint nem sokára meghalnak, és rövid életöket kábulásban töltik; ök gyakorta hánynak, rosszul táplálkoznak, gyakorta rángásokban szenvednek. A' daganat meggyuladhat, fölfakadhat, midön is a' beteg hirtelen meghal. — Ollykor több agysérvek is lehetnek egyszerre jelen.

Az együttszült agysérv kivizsgálásánál a' külső bőr alatt a' bonyesiasak és a' rostos agyhártya találatnak, mellyek egymással jó részt össze vannak növe. A' tömlőben, melly azok által képlődik, kisebb vagy nagyobb agyszilak rejtezik a' pókbálókértul és edényes hártától lévén kornyelve: az egész fölület savós gőzzel van megáztatva, ollykor savós nedvesség nagy mennyiségben foglaltatik benne. Öszvenövések ezen sérvben eddigelé nem tapasztaltattak. A' helyébol kitért agynak tulajdonsága hasonló ugyan a' kaponyában lévőéhez, de alapját horny veszi körül. A' viz által kitágított agygyomornak egy része a' sérvben foglaltathatik. Nem ritkán hasadt orjjal vagy hátgerincczel jár az agysérv.

1148. §.

A' történetből származott agysérvnél az agy változó tolodásánál fogva lassanként azon nyiláson lép ki, hol a' kaponyának előjárt sérelme után rajta olly nyílás marad, melly egyedül sejtrostos állomány által záratik be. Mivel a' sebhelynek azon nyujthatékonysága soha sincsen mint az együttszült sérvéknél a' takaróknak, azért a' történetből származott agysérv soha azon nagyságot mint ez, nem éri el. A' daganatban az erek szüntelen vergődnek, kilehelés alatt valamivel nagyobbodik, belehelés alatt pedig valamennyire süpped. A' daganat visszatétethetvén, a' esontnyilásnak szélei ekkor éreztetetnek.

1149. §.

A' történetből származott agysérv a' keménykér ügy nevezett taplós növedékétül származására nézve, továbbad az által különbözik, hogy ez többnyire csak élemedett korban származik, és fájdalmas, zsibbadozás 'stb. szokták megelőzni. — Az együttszült agysérv az újdonszülött gyermekek *vérdaganatátul* (Blutgeschwulst) az által különbözik, hogy ezeknek fészük rendszerint a' kaponya falcsontjaiban vagon, és a' földült agyi munkálkodásoknak semmi tünetényei nincsenek; az együttszült agysérv ellenben mindenkor a' varrányok helyein származik. A' nagy valamint a' kis agy is kitolódhatik¹⁾ és az agy nagyobb részt a' daganatban foglaltathatik.

Trew,²⁾ és le Dran³⁾ valamint mások is említenek az igaz olly eseteit is az agysérveknek, mellyek a' jobbsó falcsontot lepték légyen meg; azonban azoknak tartani annál kevesbé tanácsos, mivel mindkét esetben hibázott a' bonczvizsgálat.

1) LALLEMENT und BAFFOS bei RICHERAND Nosographie chirurgicale. 4. Edit. Vol. II. 318. l.

2) SANSON in SABATIER Médecine opératoire. Vol. III. 409. l.

3) Commerce. lit. novic. An. 1738. 412. l.

4) Observations de Chirurgie. Paris 1771. Vol. I. Obs. I.

Lásd. Naegele-t is über den angeborenen Hirnbruch und die Kopfblutgeschwülste Neugeborner in diagnostischer Hinsicht; im HUFELAND'S Journal 1822. Mai. 1. s.

1150. §.

Az együttszült és történetből támadott agysérvnek orvoslása abban áll, hogy a' daganat a' kaponyüregekbe

visszatéssék, ott helybentartassék, a' mi fanyar szerekbe mártott pólyák, vagy különös ércbül vagy borbül készített eszközökkel teendő olly egyenletes nyomás által vitetik véghez, melly alatt semmiféle káros tünetmények ne szármozzanak. Ápró együttszült agysérvek ekként gyökeresen meggyógyíthatnak, mire a' történetbelieknél soha sem számolhatunk. Ha az agysérv nagy lévén a' visszatétel lehetetlen, úgy a' daganat ápolassék, és a' külső benyomások ellen oltalmaztassék. Illy esetekben némelleyek a' daganat megsztírását ajánlák, hogy ekként a' nedvesség kiürülvén a' daganat térítméje leapadjon. Ezen műbánás mindenkor igen veszedelmes, melly mégis egyszer mászszor szerencsésen eszközöltetett.

C.

I s z a m o k.

1151. §.

Iszamnak (Prolapsus, procidentia) némelley zsigereknek üregeikből való részintes vagy tökéletes kifittyneési neveztetnek, úgy hogy a' kiesett rész közvetlen jő a' léggel; honnét az iszamnak különbsége a' sérvtől világosan kitetszik.

1152. §.

Az iszamoknak közös *okai* ezek: a' természetes kötelécknek és nyílásoknak szakadása, vagy elpetyhüdése, és magának az életműnek beteges elváltozásai.

1153. §.

Mivel az agynak, a' tüdöknek, és az altestbéli életműveknek kieséseirül már az ezen részeket illető sebeknél szólottunk; azért ide csak a' *méhhüvelynek*, a' *méhnek*, és a' *végbélnek* iszama tartozik.

I.

Méhiszam.

CHOPART, Diss. de uteri prolapsu. Paris 1722.

STURM, Diss. de procidentia uteri. Erf. 1744.

SABATIER, sur les déplacements de la matrice et du vagin. In Mém. de l'acad. de Chirurg. Vol. III.

KLINGE, Commentatio de uteri procidentia usque pessariorum in hoc morbo. Gott. 1790.

FOEHR, Diss. de procidentia uteri. Stuttg. 1793.

BACHMANN, Diss. de prolapsu uteri. Duisb. 1794.

MEISNER, die Dislocationen der Gebärmutter und der Mutterscheide von Seiten ihrer Entstehung, ihres Einflusses und ihrer Behandlung dargestellt. Leipzig 1821. Thl. I.

Ezeken kívül: E. von SIEBOLD, JOERG, 'stb. asszonyi betegségek-ről szóló munkáit.

1154. §.

Méhiszamnak (Prolapsus uteri, hysteroptosis) a' méhnek azon helytevedése neveztetik, melly alatt az mélyekben süllyed a' méhhüvelybe. A' kisebb vagy nagyobb süllyedéshöz képest *tökéletes* és *tökéletlen méhizam* különböztetik meg, mellyel egyszersmind a' *méhnek kifordulása* is jelen lehet.

1155. §.

A' méhnek *tökéletlen izamánál* (Prolapsus uteri incompletus) a' méh többé kevesbé a' hüvelybe ereszkedik, és körtéképű daganatot mutat, melly vizsgálás közben, melly csak állva tétessék, ujjal körös körül tapintathatik, és mellynek legalsóbb részén haránt hasadék, a' méhszáj vétetik észre; — avagy pedig a' méh nyakánál fogva egész a' külső nemi részek köze bocsátkozott le, midőn egyszersmind a' méhhüvely is kifordul és aláfelé huzatik. — A' tökéletlen méhizam által okozott tünetmények ezek: tompa de állandó fájdalmak a' kereszt-tájban, az ágyék és lágyékokban, a' hüvelyben nyomásnak érzelme, többszöri erőltetés a' székre, olykor a' vizeletre is, még pedig heves de sükeretlen. — Mind ezen tünetmények növekszenek, ha a' beteg több ideig áll, cörlökodik, kisebbednek pedig, vagy egészen megszűnnek, ha a' beteg több ideig hanyatt fekszik. Ha a' méhnyak a' külső nemi részek közé ereszkedik, úgy a'

testnek mozgásai gátoltatnak, és minden erősebb erőlködés lehetetlen leszen. Azon izgatás, mellynek ezen körülmények közt a' méh és a' medenczének egyebb életművei ki vannak téve, a' hasüreg belrészeire terjedhet, a' bélhuzamnak működései nem ritkán rendetlenségbe jönnek. — Havadás alkalmával mind ezen bajok növekednek, a' havi tisztulás elrendetlenedik, áradássá valik, bő fehér folyam áztatja a' nemi részeket.

1156. §.

A' *tökéletes méhiszamnál* (prolapsus uteri completus) a' méh egészen ki fittyen a' külső nemi részek közül, a' hüvely ekként a' méhet követi, 's megkettőződik, a' méhvel öszveköttött életművek helyzetükből egészen kimennek; az altestnek zsigerei a' tömlőbe süppednek, melly a' hüvelynek kifordulása által készül; innét a' hasnak alsó táján mindenkor bizonyos üresség tapasztaltatik. — Honnét minden a' tökéletlen méhiszamnál jelentett tünetemények itten magasabb fokra hágnak, főkép a' vizelés jár nagy bajjal, sőt sokszor egészen fölakad; gyakorta imelygések, hányás, altestbéli görcsök támadnak, olykor ájulások és lázrohamok, főkép ha a' tökéletes méhiszam hirtelen támadt. Azon daganat, melly a' kifittyent méh által származik, hosszukás, csaknem hengerképű, alsó végén keskenyebb szilakkal végződik, mellyen bizonyos haránt nyílás (a' méhszáj) látszik, mellyből havadás közben vér szivárog, és mellybe a' kutasz két hüvelyknél mélyebben nem tolathatik. A' daganatnak alapja (feneke) a' szeméremajkak belső hártájával függ öszve, mi által az ujnak betolása a' daganat mellett megátoltatik. Elemtén a' daganat vörös színű és érzékeny; a' lég hozzá járultával, dörgölődés, és húgyázalgás által 'stb. meggyulad, főlületén bő takonyválasztás áll be, lassanként elérzékenyteleuedik, és vastag más részekéihöz hasonló bőrrel húzódik be. A' gyuladásnak foka igen megnövekedhetik, genyedés sőt fenével is végződhetik.

Ollykor a' kifittyent méhen, nyakának különös meghosszabbodása tapasztaltatik, melly mint hegyesen neki gömbölyödött, monyhoz hasonló daganat a' külső nemi részeken lépven ki, rajta a' méhszáj látszik, mellybe a' kutasz hat, sőt több hüvelyknyire is behathat.

HAUSMANN, Diss. de uteri procidentia. Viteb. 1728.

SAVIARD, Observ, Chirurg. Paris 1784. 58. l.

SABATIER, az id. h. 562. l.

HOME, in ROOSE'S Beitr. zur öffentl. Arzneikunst. St. 2. 1802. 214. I.
FRORIÉPS chirurgische Kupfertafeln. Taf. LXI.

1157. §.

A' méhiszannak *okai* előkészítők, és alkalmiak. Az előbbiek a' méh természetes kötelékeinek bő, sok ideig tartó takonyáradások, többszöri gyermekágyak által okozott ellankadásban állnak, főkép ha a' szülések sebesen megtörténtek, bajosak voltak, mű-segedelemmel kellett rajtok segíteni. Az alkalmi okokhoz számítanak, oly nagy erőlködések, mellyek közben a' hasizmok erősen összehúzódnak, nagy terheknek emelése, erőszakos nyomás székürítés alkalmával, sokáig folytatott állás, 'stb. mellyek annál könnyebben előhozzák az iszamot, ha nem sokára hatnak szülés után a' betegre. — Az iszamennél fogva leginkább a' szegény némberek közt támad, kik már többször szültek. Oly személyeknél, kik még nem szültek, az iszam csak igen ritkán tapasztaltatik, és ekkor mindég nagy erőszakoknak kellett a' betegre hatni, avagy az előrejárt takonyáradások után a' részeknek igen elgindárodniok. — Terhesség alatt a' méh nem könnyen iszamodhatik ki, sőt a' jelen iszam is fölfelé húzódván, a' méh ennek emelkedése által enyészik. Vannak ugyan esetek följegyezve *), mellyekben a' méh terhesség, és szülés alatt kiiszamodott, ezekben azonban nagy erőszakoknak kelle behatniok, és a' medencze átmértüinek nevezetes nagyságuaknak kellett lenni. A' méhnek minden beteges elváltozása, melly által súlya öregbedik, p. o. pöfetegek, 'stb. avagy oly daganatok, mellyek reá nyomást tesznek, kedvező mozzanatok lehetnek a' méhiszam származására.

*) HARVEUS, exercitationes de partu 518. I.

FABRICIUS, Progr. de foetus vivi extractione utero prolapsu. Helmst. 1748. In HALLER'S Disput. chirurg. sel. Vol. III. 434. I.

SAVIARD, az id. h. 66. I. — DUCREUX, und PORTAL bei SABATIER, az id. h. 368. I.

Journal de Médecine. Tom. XLIII. 366. Tom. XLV. 232. I.

MÜLLNER, Wahrnehmung einer sammt dem Kinde ausgefallenen Gebärmutter. Nürnberg 1771.

1158. §.

A' méhiszannak *jóslata* a' baj fokával és okával megyen közegyenesen; melly mégis a' reménylhető gyökeres orvoslás tekintetéből mindenkor kétséges. A'

méhiszamnak tuneményei igen veszedelmesek lehetnek, főkép ha hirtelen támad.

1159. §.

Az *orvoslás* a' kiiszamodott méhnek helyretételében, és az újra támadható iszamnak meggátolásában áll.

1160. §.

A' tökéletlen iszamnál a' visszaigazítás soha sem jár nagy bajjal; a' méh többnyire magátul helyre vonúl, ha a' beteg hanyatt fekszik; a' mi ha talán meg nem történnék, úgy a' méh, miután a' vizellőhólyag és a' végbél kiürítettek volna, a' reá alkalmazott ujak segedelmével a' medence tengelye szerint vissza dugatik. — A' tökéletes iszamnál a' helyretétel már nehezebb, főkép a' kővér személyeknél, és lehetlenné leszen akkor, ha a' méh tetemesen megdagad, és gyulad. — Ezen esetben a' helyretételi iparok előtt mindenkör hanyatt fekvés emelkedett farral, meleg fürdők, érmetszések, lágyító borogatások, és hűtő szerek alkalmazata bocsátás-souak előre, a' visszatétel pedig igen kémélve tétessék, ne talán a' tunemények ismét fölédredjenek. Terhes állapotban iszamovdán ki a' méh, ez minél előbb tétessék vissza, melly az anyát és magzatot veszedelmeztető erőlködések nélkül meg nem eshetvén, attól lehet tartani, hogy a' méhnek mind inkább öregbedő téríméje által, a' vérkeringés olly igen fölakad benne, hogy fene szármozik utána; melly esetben más nem maradna hátra, mint a' magzathurkoknak fölpukkasztása, a' magzatziznek kibocsátása által a' méh téríméjét kisebbíteni; avagy pedig a' méh a' külső nemző részek közt a' szülésnek szakaszáig hagyatik, melly több esetekben (mit a' szülés közben támadott iszamtól is állithatni) egyedül a' természetnek erejével, más esetekben műsegedellem által, sőt magának a' méhszájnak bemetszése által eszközöltették. *) Szülés után a' méhnek téríméje megkisebbszik, és a' visszatétel is könnyebbedik.

*) Ephem. natur. curios. Dec. II. an. 3. 375. l.

JALOUSSET, im Journal de Médecine. Tom. LXIII.

1161. §.

Ha már egyszer az iszam helyretétetett, akkor a' bajnak kisebb fokában, és ha az még nem igen régi, többnyire elegendő a' beteget hanyatt fekvődni hagyni,

székletével alkalmával minden erőlködést megtiltani, valamint a' fölállást is, ezek mellett közönséges és helybeli erősítő szereket rendelvén, u. m. szállékony bedörögöléseket az altestre, öszvehúzó befecskendéseket a' hüvelybe, erősítő fordóket, főkép csertördóket (Lohbänder) 'stb. — A' bajnak ezen kisebb fokában öszvehúzó szerekcbe mártogatott szivacsok dugdostathatnak a' hüvelybe. — A' tökéletes iszamnál a' méh' illendő helyzetétele után, erőműves szerszám, az úgy nevezett méhkoszorú (Pessarium) által tartatik helyben.

1162. §.

A' méhkoszorúk, idomukra és állományokra nézve különböznek: monyorúak, kerekék, kúpképek, hengerek, szárasok, (kocsányosak) 'stb. fából, parából, vagy érméczes gyantából allonak, kívül viasszal, vagy fénymázzal (Firuiss) lévén behúzza.

Lásd:

HUNOLD, Diss. de Pessariis. Marb. 1799.

BERNSTEIN, Systematische Darstellung des chirurgischen Verbandes. 352. l.

MEISSNER, az id. h.

1163. §.

Legcézirányosabbak a' parafából készített monyorú méhkoszorúk, mellyek viasszal lévén behúzza, közepükön nem igen nagy nyílással birnak. Ezek helyzetükben megmaradnak, a' mennyiben a' monyorú idomnak két vége a' hüvelynek oldal falaihoz esvén, egyszermind a' medencze-csontoknak fekszenek. Alkalmaztatásuk következőleg történik: a' végbél és vizellőhólyag előre kiüritetnek, a' beteg hanyatt fektetik, még pedig emelkedett farral. és szétterpesztett az alhashoz huzott czombokkal; a' bal kéznek két ujjával a' szeméremajkak távoztatnak egymástul, a' jobb kézben lapjával tartott méhkoszorú pedig olly magosan tolatik a' méhhüvelybe, hogy a' méhszáj midőn a' méhkoszorú vizirányos helyzetbe forditatik, és két végei két oldalról a' medenczecsontokhoz igazitotnak, egyenesen ennek nyílásába essék. A' betegnek a' méhkoszorú alkalmazata után néhány órákig hanyatt fekvé kell maradnia, és aztán még egyszer megvizsgáltatik a' méhkoszorú, valjon megmaradt e' illendő helyzetében. Ha a' méh ismét kifittven, nagyobb méhkoszorút szükség alkalmazni, és kisebbet,

ha a' bennlévő nagy nyomást 'stb. okoz. A' méhkoszorú mellett az (1161. §-ban) említett erősítő szerek is használtassanak. Teherbe esvén az asszony, a' méhkoszorú a' 3-ik vagy 4-dik hónap után félremozdítassék. A' beteg erre nyugalmasan viselje magát, minden erőlködéstől óvakodjék, a' szülés alatt pedig a' szülfájdalmaknak minden kidolgozásától őrizkedjék,

Ha 11 (Gazette médicale de Paris 21. Jan. 1852) úgy mondja, hogy a' méhiszamnál a' méhnyaktul kezdve egész a' hüvely bemenetelig, ebből egy darabot kivágott legyen, és a' sebet több ferczekkel egyesítvén, a' hüvely ekként olly igen megszűkült, hogy a' méh aztán helyén maradt.

1164. §.

Ollykor némelly elrögült iszam vissza nem tétethetik, a' nélkül hogy mellszorulások, altestbeli fájdalmak, dugulás és más tünetények ne okoztatnának '). Ezen esetben a' méh különös kötelékekkel ápolassék, a' vizellöhólyag és végbél illendő kiürítéséről sem feledkezvén meg. Ha az egészen kiiszamodott méh betegesen p, o. kökem által olly igen el volna változva, hogy talán kiirtása is szükséges lenne, az vagy lekötés, vagy metszés által történhetnék meg; ezen utolsót, állítja Langenbeck, hogy szerencsésen eszközlötte legyen.

1) RICHTER's chirurg. Bibl. Bd. III. 141. l.

2) Neue Bibl. für die Chirurg. u. Ophthal. Bd. I. 551. l.

II.

Méhiszam, Méhkifordulással.

SABATIER, az id, h.

C. F. FRIES, Abhandlung von der Umkehrung oder eigentlichen Inversion der Gebärmutter. Münster 1804.

E. B. HERZOG, Diss. de inversione uteri. Wirceb. 1817.

W. NEWNHAM, an Essay on the symptoms, causes, and treatment of inversio uteri, with a' history of a' successful extirpation of that organ during the chronic stage of the disease. London 1818.

1165. §.

Méhkifordulással járó méhiszam (prolapsus uteri cum inversione) neve alatt a' méhfenekének a' méhüregbe való leereszkedését, és ugyancsak a' méh fenekének és testének a' méhszájba a' méhhüvelybe és magok a' külső nemi részek elejbe történt lebocsátkozásait értjük. Azért is *tökéletlen és tökéletes méhkifordulás* különböztetik meg. Az első esetben a' méhnek feneké többé kevesbé kilép a' méhszájon, és olly félkörképű dagاناتot képez, melly a' méhszáj által környeltetik; a' második esetben az egész méh kilépett a' méhszájon fenekétől kezdve egész nyakáig, és a' külső nemi részek előtt fekszik, körtéképű dagاناتot mutatván.

1166. §.

A' méhnek kifordulása vagy hirtelen, vagy csak lassan történik. Az előbbik eset csak olly szülésnél lehetséges, melly hirtelen állva megyen véghez, ha a' szülő a' gyermek megszülésének pillanatában igen nagyon erőlködik; ha a' méh a' köldökzsinórnál fogva huzódik, a' rövid, vagy magzat körül tekeredett köldökzsinór által, annál inkább ha a' medencze is igen tág egyszersmind. — A' méhkifordulást lassanként előhozhatják a' méh fenekén bujálkodó pófetegek, a' méh fenekének csekély behorpadása, melly szülés után támodván később lassanként mind inkább növekedik. Ezen esetekben egész a' tökéletességig nem haladhat a' baj.

1167. §.

A' méhnek sebesen támadott kifordulása többnyire heves fájdalmakkal, a' kifittyent rész vérzésével, gyuladással és daganatával jár; és ha tökéletes, hányással, ájulásokkal, rángásokkal, süllyedett erővel, csekély csak alig érezhető érveréssel, és fene meg halál veszedelmével köttetik össze. A' méhnek halkkal történt kifordulása akadályozza a' vizellet és szék kiürítését, a' havi tisztulásnak rendtlenségeit, vérfolyásokat, a' méhnek és ehöz közel eső részeknek gyuladását, altestbéli fájdalmakat, aranyeres bajokat, fehér folyást, a' méhnek keményedését, fölserepedzését, fölevődését, fekélyeit, rendetlen táplálkozást, vizenyes pófedékeket, aszázt 'sth. okoz.

1168. §.

A' kifordulás megkülönbözik a' méhiszamtul körteképü, alól szélesebb daganata által, mellyen semmiféle nyílás sincs jelen (1155. §.). A' méhnek pöfetegétül való megkülönbözés mindenkor igen terhes, és a' következő körülményeken alapúlhat: a' tökéletes kifordulásnál a' daganatnak alakja hasonlít ugyan a' pöfetegéhez, hanem felső végén bizonyos redővel vétetik körül, és sem ujjal sem kutasszal a' daganat és ezen redő közt fölebb hatni nem lehet, nem úgy mint a' pöfetegnél; a' tökéletesen kifordult méh felső része egyszersmind minthogy belől üres, lágyabb és engedékenyebb tapintatú. Ezen különzés azonban főkép a' tökéletlen és lássan támadt kifordulásnál bajos. Mikor a' kifordult méh még a' hüvelyben fekszik, akkor az fölül szélesebb mint alól; a' pöfeteg épen ellenkező idomu; a' kitoldó méhnek daganata bizonyosabb érzékenységgel bír, mint a' pöfeteg; ez mozgékonyabbnak, fölületénél fogva simábbnak mondatik lenni, mint a' kifittyenő méh. A' méhnek behorpadását magában, úgy mondják némelylek, hogy valamikép a' hashártyán által lehetne érezni. A' körhatárzat leginkább a' bajnak szülés után támadta által bizonyodik be. Azonban egyes esetekben mind ezen körülmények czélunkhoz bizonyosan nem vezetnek, mert a' pöfetek idomja, valamint mozgékonyasága és érzékenysége különböző, mind a' kétféle daganatnak lehet sima vagy egyenletlen föllete; a' pöfeteg szinte nem sokára szülés után származhatik; a' has alsó tájának megvizsgálása vastag személyeknél haszontalan. — Különös figyelmet látszik azonban azon körülmény érdemelni, hogy a' pöfeteg, ha egyszer a' méhszájon kifittyent, kifejlődésében föltünőleg sebesen halad.

1169. §.

A' méh kifordulásánál az első javallás abban áll, hogy a' méh ismét minél korábban helyretétessek, mert másként a' csak hamarjában beköszöntő gyuladás és daganat miatt a' visszatétel bajos, sőt lehetetlen leszen. — Ha a' kifordulás tökéletlen és még heveny, elegendő leszen a' jobb vagy bal kéznek kúpidomulag öszvetett ujaival a' méhnek kifittyent fenekét enyhe nyomással a' méhszájon által fölfolni. — Midőn pedig a' kifordulás tökéletes, egynéhány órákig vagy napokig tartott már, akkor fogja meg a' sebész a' méhnek fenekét egész kezével, és a' közben hogy ezt enyhén öszvenyomná, tolja föl azt a' medence tengelyének irányá

szerint. — Terhes esetekben célt lehet talán érni, ha két uj a' kiiszamodott méhfenek oldalán a' méh' szájba vezetettvén, ez kitágítatik, és eleintén a' méhszájához közel két oldalról, és aztán maga a' méhfenek tolatik vissza. — A' véghez vitt helyretétel után a' kéz addig maradjon a' méhben, a' míg csak ez az azon közben hideg vízzel eszközölt dörgölései és locsolásai által az altestnek tökéletesen öszve nem huzódik, és a' szülep, ha még hátra volt, kiteszitatik. — Ha talán a' visszatétel a' jelen gyuladás és daganat miatt lehetetlen volna, avagy némelly veszedelemmel fenyegető tünetmények, p. o. rángások öregbülhetése miatt azt eszközölni tanácsos nem lenne, úgy miután a' méh enyhéden a' hüvelybe visszatolatott volna, először a' körülményekhez szabott lobuzó gyógy mód által a' vizellőhólyagnak és végbélnek ugyan ezenkori kiürítésével a' daganat lólasztásán kell' lennünk, és csak ez megtörténvén, a' visszatételhez fogunk.

1170. §.

Ha a' méhkifordulásnál a' méhnek visszatétele lehetetlen, úgy a' vizellőhólyag és végbélnek illendő kiüröngetése által minden erőködéstől őrizkedvén 'stb. a' veszedelmes tünetmények előztessenek meg, vagy hártassanak el; méhkoszorúnak betétele által pedig a' méhnek talán alább történendő süllyedése gátoltassék meg. — Ha azonban a' méh kifordulás veszedelemmel fenyegető tünetményekkel jár, a' méh visszatétele semmifélekép sem lehetséges, a' méh rákos vagy más gonoszfele elfajulási állapotban szenved; úgy a' szerencsésen diszlett méhkiirtásnak esetei *) a' méhnek kiirtására ösztönözhetnek bennünket, melly miután a' méh lekötött volna, késsel, avagy egyedül lekötéssel eszközöltetik, mi végre legügyesebben tú segedelmével két lekötést alkalmazván, a' lekötés két oldalról öszveszorítatik, hogy ekként a' lekötött rész lemállása annál korábban megtörténjék; ezen műbánás eszközlése előtt azonban felednünk nem kell, hogy a' kiiszamodott méh horpadékában lesüllyedt belek foglaltathatnak.

*) BERENCARII CARPI, Comment. ad MUNDINI Anatom. 225. l. C. M. DIETRICH, Rede von einem Vorfalle und glücklich unternommenen Absetzung der Mutter. Nurnb. 1745. 4.

FAIVRE, im Journal de Médecine, Tom. IV.

WRISBERG, Commentatio de uteri mox post partum naturalem resectione non lethali. Gotting. 1787.

RICHTER's chirurg. Bibliothek. Bd. VIII. 671. l.

NEWNHAM, az id. h.

G. WINDSOR, Some observations on inversions of the uterus with a case of successful extirpations of that organ. In medico-chirurg. Transact. Vol. X. 358. l.

v. SIEBOLD's Journal für Geburtshülfe u. s. w. Bd. V. St. 2. 406. lap.

III.

A' méhhüvely iszama.

SCHACHER, Diss. de prolapsu vaginae uteri. Lips. 1725.

J. G. STROCHLIN, Diss. de relaxatione vaginae, prolapsu et inversione uteri. Argent. 1749.

SABATIER, az id. h.

J. C. LODER, Progr. I.—III. de vaginae uteri proidentia. Jen. 1781.

MEISNER, az id. h. 212. lap.

1171. §.

Ha a' méhhüvelyt képlő hártvás csatorna egészen, vagy csak rész szerint fittyen ki a' szeméremajkak közül, úgy ezen kórállapot *méhhüvely-iszamnak* (Prolapsus vaginae) neveztetik: melly baj vagy csak a' belső, vagy pedig minden hártvált éri a' hüvelynek, csak az első esetben lehetséges az, hogy a' méh is egyszermind le ne sullyedjen. Ezen iszam vagy tökéletes vagy tökéletlen; az első esetben a' méhhüvely egész terjedetében kifittyen, a' második esetben csak annak egyik vagy másik része süpped le, főkép a' mellső oldalon.

1172. §.

A' *tökéletes* méhhüvelyiszam eleintén lágy, szederjes vörös, kevéssé ránczos, vagy sima gyürövel bélyegződik, melly lassanként meghosszabbodván hengerképűvé válik, és alsó végén nyílást mutat, mellyben ujat dugva, a' méhszáj éreztetik. Az iszam állás közben növekedik, vizirányos fekvésben kisebbszik. Ha ezen iszam több ideig tart, úgy a' hüvely hártváltjának tulajdonsága megváltozik, kiszárad, a' köztakarókhöz hasonló lesz, meggyuladhat, kifekélyesedhetik, 'stb. — Ezekon kívül a' méhhüvelynek iszamával hasonló bajok járnak

mint a' méhével, csak hogy kisebb fokban; a' betegek, főkép, ha az iszam sebesen származott, bizonyos nyomást éreznek hüvelyükben, a' vizellet - és székürítésre szüntelen késztetnek, a' fehérfolyás szinte ömledez, a' havi tisztulás elrendetlenedik, és minden erőlködés alatt lehet felni a' méhizamtól. — A' tökéletlen hüvelyiszam olly vak tömlőt képel, mellynek alsó végén nyílás nincsen, és a' melly mellett az uj a' hüvely csatornájába bedugathatik.

Azon fajta iszamról, melly hüvelysérv által származik, már az 1154-dik §-ban értekezénk. A' méhhüvely' iszamának megkülönbözése a' méhizamtól az említett tünetényeken alapul; a' méhhüvelybeli növedékeknek megkülönböztetése pedig vizsgálás által ér világosságot.

1173. §.

Hüvelyiszamra előkészítik az asszonyt: a' méhhüvelynek, és az azt környelő sejszövetnek ellankadása, elpetyhüdése, főkép a' senyves egymikben, bosszú, bő fehér folyás, többszöri gyermekágy után, főkép, ha a' gát beszakadt, szapora közösülés, némabün után, 'stb. — Alkalmi okok lehetnek: nagy terhek emelése, erőszakos hányás, kialtozás, 'stb. közbeni erőlködés, a' szülfájdalmak kidolgozására alkalmazott vájuldozások, főkép czéliránytalan helyzetben, székürítési erőlködések, 'stb. — A' hüvelyt környelő részekből működő nyomás is ide számítatik, p. o. a' vizellőhólyagban lévő kő által a' vizellet fölakadásánál, a' hasvizkórban, 'stb. — Ezen iszam általában majd hirtelen majd csak lassanként támad.

1174. §.

A' hüvelynek kis és csak imént származott iszama könnyen visszatétethetik, ha a' beteg emelkedett farral hanyatt fektetik, az iszam pedig beolajozott mutató ujjal föltolatván, a' hüvelynek bőre körös körül odanyomatik. — Ha a' visszatétel gyuladás és daganat által gátoltatik, ha az iszam már több időtül fogva tart, úgy langyos fürdők, lágyító borogatások, több ideig folytatott hanyatt fekvés, és a' vizellet meg szék szabad folyamatára fordított szorgalom fognak'kivántatni.

1175. §.

Hogy a' hüvelyiszam újra kifittyenése meggátoltassék, a' méh koszorúknak öszvehozó szerekkel töltött, és vörös borba mártott zsacsók, avagy kúpidomra kismetszett szivacsok, a' hüvelybe dugdosandók elejbe tétetnek. A' betegnek egyszersmind hanyatt fekvé több ideig kell nyugton maradni, az (1161. §-ban) említett szerek pedig az elpetyhüdt részek megerősítésére itt is szükségesek.

IV.

A' végbél iszama.

SCHACHER, Diss. de morbis a' situ intestinorum praeternaturali. Lips. 1721.

LUTHER, Diss. de prociencia ani. Erf. 1732.

HEISTER, Diss. recti prolapsus Anatomie. Helmst. 1734.

MONTEGGIA, fasciculi pathologici. Tur. 1795. 91. l.

JORDAN, Diss. de prolapsu ex anno. Gott. 1793.

J. HOWSHIP, Practical observations on the symptoms, discriminations and treatement of some of the most common diseases of the lower intestines and anus, particularly including those affections produced by stricturs, ulceration and tumour, within the cavity of the rectum, and piles fistulae and excrescences, formed at the internal opening. London 1820 S. Ch. IV.

F. SALAMON, Pratical observations on Prolapsus of the Rectum. London 1831. 8.

1176. §.

A' végbélnek iszama (Prolapsus ani) háromféle alakban jelenik meg: t. i. vagy minden hártýáival vagy csak belső hártýájával esik ki a' végbél, avagy betüreinlett magosabb béldarab füttyen ki (béltürem, volvulus, intussusceptio).

1177. §.

Azon tünemények, mellyeket a' végbéliszam szül, a' bajnak fokára és tartására nézve különböznek, közönségesen azonban nem igen nagyok, mivel a' végbél a' küllég' hatásai iránt nem igen fogékony; ollykor azonban neki hevülhetnek, ha az iszam tetemes, meggyulad.

avagy a zárizomnak erős összehuzódása által kiszorúl, melly esetben meg is lenesedhetik.

1178. §.

Okai ezen izsamnak vagy olly ártalmak, mellyek a zárizmot, és a végbél természetes kötelékeit gyöngítik, mint a gyéren jövő, kemény széktürülés, a lágyító csörekkel való divatlankodás, vagy a végbelet lenyomó erőködések, mint a hosszadalmas gyöngítő hasmenések, orsónyák, aranyeres bajok, a végbél hártványának életműves elfajzásai, vízellő hólyagban kövek, továbbad orditozás, erős terheknek emelése, stb. — A végbéliszam általában a gyermekeknél jó leggyakrabban elő, főképp fogzás alkalmával a hosszadalmas hasmenések által, nem különben az öreg elgyöngült egymikben.

1179. §.

A végbélnek izsama minden esetben terhes baj. A gyermekeknél az többnyire csak hamar meggyógyul, ha a végbél izgatását nemző okok elhárítottak, és a végbél zárizmának előhaladó kifejlődése által nagyobb erőre kap a végbél. Megletteknél ezen baj mindenkor gonoszabb, és minden csekély okra visszatér. Az elavúlt seggiszamoknál a végbél szerkezetében nevezetes változások történnek idővel.

1180. §.

Az *orvoslás* az izsamnak visszatételét, és helyben-tartását, valamint az ezen bajt szülő okok elhárítását ösmeri czélul.

Visszatételre rendszerint, ha az izsam kicsiny, és még csak imént származott, elégséges az izsamura tenyérrel tett nyomás; ha pedig az izsam nagy, és már több órák előtt támadt, úgy a beteg, miután vizelletét kiürítette volna, kevéssé emelkedett farral hasmánt fektetik, czombjait szétterpesztvén, avagy térdeire és könyökeire támaszkodik ő; midőn is a sebész olajjal bekent, a végbél nyílásához közel alkalmazott ujaival váltogatva a kjszamódott bélnek azon részét iparkodik betologatni, melly ezen nyíláshoz legközelebb fekszik; midőn is a betegnek gyöngéden lélegezve minden más a lehetségi életműveket gyakorló működésektől, erőködéstől, jajgatástul tartózkodnia kell. — Midőn ezen módon az izsam a végbél üregébe visszatételét már, aztán ujjakkal egyengetetnek a kiesett részek bent ter-

mészetes helyeikbe. Ha a' visszatétel görcsös erőlködés által talán igen elnehezítetik, úgy lágyító, görescsillapító borogatások, belsőkép és csőrékben mákony ajánltatik. — Midőn az iszam a' zárizom öszvehurkolódzása által kiszorúl, igen meggyulad, és dagad: akkor az előbocsátott érvágás és hideg borogatások után (némellyek szikály metszéséket is ajánlanak) iparkodjunk a' helyretételen; melly ha ekkor sem diszlik, és a' tüncmények veszedelemmel fenyegetnek, úgy azon helyen, hol az öszvehurkolódzás legerősebb, bevezetett vájkutasz és gömbös kusztora segedelmével a' seggzárizom metszések be, a' mi az úgy nevezett seggtükör alkalmazatának bátran elejbe tétetik. Ha a' bél, tetemes daganata miatt még ekkor sem tételhetnék helyre, úgy az csak lassanként rakassék vissza, a' mint a' daganat az illendő szerek alkalmazatára lassanként enyészik.

1181. §.

Hogy az újra kiiszamodás meggátoltassék, azon legyenek, hogy mind azon okok eltávoztassanak, mellyek az iszamat előhozták; a' végbélnek, a' vizellőhólyagnak, vagy más közel eső részeknek izgatása enyhítesék, az aranyeres csomók kiirtassanak, stb. az elpetyhüdt végbél természetes ereje hideg fürdők, hideg vagy öszvehuzó szereköül, vörös borból készült csőrék által pótolassék ki. — Ha azonban a' végbél minden nyomon kiiszamodik, úgy az olly T-pólya segedelmével tartassék vissza, mellynek czombszijára (Beinriemen) szivacs lévén erősítve, ez egyenesen a' végbél nyitasába teszen nyomást; avagy ezen czélt Juville ¹⁾, Gooch ²⁾ kötelékei segedelmével érhetjük el, mellyek a' végbélnek csak külső nyílását zárják el, a' nélkül hogy annak elpetyhüdt falait illendő helyzetben tartanak: melly czélt hogy elérhessük, tőpdugasz betolása, vagy hogy a' székürítés ne gátoltassék, elefánt-csontból, vagy rugalmas gyantából készített ürös henger ajánltattak. Asszonyoknál a' végbél a' méhhüvelybe tölt méhkoszorú által is visszatartathatik, csak hogy az eszkoz se igen nagyon, se igen kevéssé ne nyomja a' végbelet.

1) Abhandl. über die Bruchbänder u. s. w. 102. I. Tab. XII.

2) HOFER, Lehrsätze des chirurgischen Verbandes. Th. II. 584. I. Tab. XVI. Fig. 110.

Klein mint még az elrégült végbéliszamoknál is igen alkalmaztatható szert (Heidelberger klinische Annalen Bd. II. H. 1. 110. I.) ugyanannyi mennyiségű arab mézga és vonógyantából ke-

sztett posz behiütését ajánlá, mire az iszam visszatétetve, az a' behiütés mind annyiszor történik, valahányszor a' végbél újra kiszamodik.

1182. §.

Rendszerint mind ezen műbánás nemei sükeretlenek azon végbéliszamoknál, mellyek már több időtül fogva tartanak, 's a' betegre nézvé másként is sok bajokkal járnak. — Ezen esetekben a' Dupuytren-től *) fölhozott műbánás legbiztosabban segít. — A' beteg hasára fektetik, a' fej és föltest lefelé hajtattván, a' mendecze egy vagy több párnával igeu fölpcóztatják, a' czombok és farpofák egymástul eltávoztatnak, t. i. hogy a' seggnyilás látszatossá legyen. Erre egy hegyénél valamennyire meglapított csipeszt fogván, ezzel lassanként jobbra és balra söt elöl és hátul is 2—3—4—5 vagy 6. a' seggnyilást környelő vagy lesímult vagy többé kevésbé földudorodó sugárképu redők megfogatnak, és minden redő fölemeltetvén, lapja mentében görbitett ollóval lemetszetik, a' vágást a' seggnyilásig, vagy még magosabban is hocsátván be. Az igen nagy elpetyhüdüdnél a' metszések egész föl hüvelyknyi magosságra terjedhetnek; — rendszerint azonban előgséges a' metszéseket egynehány vonalnyi magosságra csusztatni. — A' csekély petyhüdüdnél mind a' két oldalon két két, a' nagyobbnál több metszések tétetnek, — Vérzés és más tünetmények nem állanak be, hanem rendszerint már a' műtétel alatt erősen öszvehuzódik a' zárizom. A' sebbel csak egyszerűen bánunk, és a' végbement sebhegedés után a' seggnyilás eléggé megerősödüvén, az iszam meg nem jelenik többé.

*) Journal général de Médecine. Vol. 81.

Journal von Graefe und v. Walther. Bd. V. Heft. 3. 524. lap.

V. AMMON, Erfahrungen und Bemerkungen über Dupuytren's Operationsmethode, den Mastdarmvorfall zu beseitigen; in HECKER's Annalen. März 1829. 261. l.

DUPUYTREN, Leçons orales de Clinique chirurgicale. Vol. I. 157. l.

1183. §.

A' végbélnek elavült iszamánd!, a' légnek hatása, dörgölödzésnek 'stb, következésében lassanként végre a' kifittyent béldarab nevezetes megnagyobbodása és keményedése szármozik; ha ezen esetben a' visszatétel a' betegnnek állandó hanyatt fekte, tartós nyomás, hideg

borogatások alkalmazata után nem diszlik, úgy a végbélnek kiiszamodott része fenekénél fogva metszessék el. Ezen műtétel mellett mindenkor a nagy vérzéstől lehet tartani, melly ellen a' (880. §-ban) fölhozott módon alkalmazott tépdugasz nem biztos szer, mivel az nagyobb erőlködés alatt könnyen kítaszitatik, vagy félrefordulhat; és mint mi tapasztalók, ilyenkor halálos vérzés állhat be; jelesebb hatásu ezen tekintetből a' megtett lemetzés után a' vérző helynek izzó vassal teendő megtapintása, mi által a' vérzés bizonyosan megáll, és a' végbélnek feszülése öregbedik. — Az elfajzott végbéliszamnak lemetzésekor származandó vérzés veszedelmének kikerülésére Salamon *) olly czélirányos műbánást ajánlott, mellynek czélirányossága tapasztalás által is bebizonyodott; a' beteg t. i. illendőleg helyeztetvén, és a' farpófák egymástul segéd által eltávoztatván fölülről alolra egy vagy több nagy egyenes tűk szuratnak a' daganat alapján keresztül; mivel ezen tűk az izomhártyán áthatnak, azért azok a' daganat levétele után a' végbél visszaléptét meggátolják. Erre a' műtevő horog vagy fogó segedelmével a' daganat egy részét megfogja, s azt enyhéden az ellenkező oldal felé huzván, egy vágással ollo segedelmével a' takony- és izomhártya közt egy vonalnyi mélységre lemetezi, melly utolsónak meg kell kéméltetni, mert másként a' székiütésben könnyen bajok maradhatnak vissza. Hasonlólag metszetnek le az izsamnak minden egyebb szilakai is. A' lemetzés után a' vérzés a' közönséges szerekkel állitatik meg, a' hideg víz többint elégséges, sőt sokszor maga magatul is megáll. Ha edényeket szükség lekötni, az könnyen megesik, mivel a' sebfulület a' tűk által kifelé tartatik. A' tűk egy óráig maradnak bent. A' sebfulület olajjal keuentik be.

*) Az id. h. 36. l. — FRORIEP's chirurg. Kupfert. Taf. CCXCIII.

1184. §.

Valamelly öszvetüremedett (invaginirt) felsőbb bélnek, a' remcse. a' vakbél, sőt a' csipbél alsó végének izsama rend szerint néhány hüvelyknyi hosszúsága és tulajdona által különbözik meg. — Az egyetlen segedelen a' kiiszamodott résznek végbélbe teendő betolásában, és az újra kifittyenésnek megakadályozásában áll. Az is tapasztaltatott, hogy öszvetüremedett nevezetes hosszúságu béldarabok lemállottak és kítaszitattak.

D.

A' méhhajlás.

- Medical observations and inquiries. Vol. IV. Lond. 1771.
- SAXTORPH, in Collectan. Soc. med. Havniens. Vol. II. 1775.
- DESGRANGES, im Journal de médecine. Tom. LIX.
- A. WALL, Diss. de uteri gravidi reflexione. Hal. 1782.
- BAUMGARTEN, Diss. de utero retroverso. Argent. 1785.
- MELITSCH, Abhandlung von der sogenannten Umbeugung der Gebärmutter. Prag. 1790.
- LOHMEIER, von der Zurückbeugung der Gebärmutter; in TREDENS neuen Bemerkungen und Erfahrungen. Bd. III. Berlin. 1795.
- MURRAY¹, Diss. in uteri retroversionem animadversiones. Ups. 1797.
- S. MERRIMANN, Diss. on retroversion of the womb, including some observations on extra uterine gestation. Lond. 1810.
- NAEGELE, Erfahrungen und Abhandlungen aus dem Gebiete der Krankheiten des weiblichen Geschlechtes. Mannh. 1812. 341. I.
- J. F. SCHWEIGHAEUSER, Aufsätze über einige physiologische und praktische Gegenstände der Geburtshülfe. Nürnberg. 1817. 251. I.
- W. J. SCHMITT, Bemerkungen und Erfahrungen über die zurückbeugung der Gebärmutter bei Nichtschwangeren, nebst einigen Beobachtungen über die Vorwärtsbeugung. Wien 1820.
- H. EICHORN, von der Zurückbeugung der nicht schwangeren Gebärmutter. Mit 1 Kupfertaf. 1822. 8.

1185. §.

A' méh különféle iránybeli változásoknak van alávetve, a' mennyiben tengelye a' medence tengelyétül hátra, előre, egyik vagy másik oldal felé térhet. Csak a' két első esetet vesszük itt komolyabb figyelmünkre.

1186. §.

Ha a' méhnek hossztengelye akként tér el a' medence tengelyétül, hogy ezen nagyobb vagy kisebb hegyű szegletben vágván által, a' méhfenek a' keresztcsont, a' méhszáj pedig a' fencsontok felé igazul, úgy ennek helytévedése a' méh *hátrahajlásának* (Retroversio uteri) neveztetik; ha ellenben a' méhfenek a' fencsontok, a' méhszáj pedig a' keresztcsont felé fordul, akkor ezen baj *méh előre-hajlásának* (Autroversio) mondatik. Az első helyváltozás gyaporábban fordul elő mint a' második, és mind a' kettő nagyobb vagy kisebb fokra fejlődhetik ki.

1187. §.

A' méhnek hátrahajlása terhesség alatt, főkép a' harmadik vagy negyedik hónapban szaporábban mondatik előkerülni, mint a' nem terheseknél, azonban ezek közt is gyakran tapasztaltatik, és nevezetesen Schweighäuser meg Schmitt ezeknél gyakrabban vevék észre mint a' terheseknél *).

*) RICHTER's chirurgische Bibliothek, Bd. V. 132. lap. Ed. IX. 310. lap.

STARK's Archiv für die Geburtshülfe. Bd. IV. 657. l.

OSIANDER, in der Salz. medic. chirurg. Zeitung. 1808. Bd. IV. 170. l.

BRÜNNINGHAUSEN, in von SIEBOLD's Journal für Geburtshülfe, Frauenzimmer- und Kinder-Krankheiten. Bd. III. 59. l.

SCHWEIGHÄUSER und SCHMITT, az id. h.

• 1188. §.

Úgy látszik, hogy a' méhnek hátra történő hajlása mind a' terheseknél mind a' nem terheseknél nem egyszerre fejlik ki, hanem lassan kedvező körülmények közt lépcsőnként a' méhhajlásból gyakorta tökéletes hátra fordulás fejlik ki. Előkészítő okokul általában vétethetnek: a' medenczének csekély hajlása és tágtérüése, a' belek mélyenfekte, vagy tán a' Douglás redőjéjé, és az eredeti alkotástul való tulajdon eltérése *), a' széles és görgeteg szalagoknak ellankadása. — Alkalmi okok lehetnek: terhesség, a' vizellőhólyagnak csordúltig telte, ritka vagy nagy erőlködéssel járó székletétel, sok ideig folytatott hanyattfekvés, a' méh hatsó falának öregbedett nehezsége, daganata, vagy másféle elfajulása, 'stb.

*) Schreger in Horns Archiv. 1817. März. u. April. 311. l.

A' méhnek egészen ép állapotjában hátra fordulás nem támodhat, és ha lehetséges volna is olly sebesen olly nyomos tuneményeket nem okozhatna. — A' méhnek idült gyulasztó állapota, melly valóban leggyakrabban nyujt a' hátra fordulásra alkalmat, a' hátban és ágyékokban fájdalmat és nyomást, terhes járást, nehéz vizellést, (Dysuria) és bajos azékürülést okoz. — Vizsgálás közben a' méhnek mélyebb helyzetére, a' hüvelyszilak daganatára és érzékenységére akadunk; többnyire takony áradozik a' nemző részekből. Ezen két utolsó tunemény által különbözik ezen állapot a' terhességtül.

Lásd. ROBERTSON, Cases and observations on simple chronic inflammation of the uterus, in which state this organ may become retroverted: in Edinb. med. Surg. Journal. 1822. Octob. 520. lap.

1189. §.

Azon tünetmények, melyeket a' méhnek hátra hajlása okoz, az akadályozott vagy egészen föltartott vizellet- és székürítésen, és azon változásokon alapúlnak, melyek magában a' helyéből kiment méhben történnek. — Ezen tünetmények terhesség közben rendszerint hirtelen támadnak, — a' szék és vizelletkiürítés magas fokban meggátoltatik, olykor egészen fölakad, heves, mód nélkül fájdalmas erőlködés, mintegy vájudozó érzelem származik, a' beteg ön altestében nehezséget, teliséget érez, a' has fölpuffad, fájdalmas leszen, a' beteg ímelyeg, hány is, és lázakodik, nyugtalankodik, végre a' magzatnak kora elszülése, sőt a' vizellőhólyagnak elrepedése által okozott altestbeli zsigereknek gyuladása miatt halál áll elő *).

*) LINNE und HUNTER, in medical observations an inquires. Vol. IV.

SAXTORPH, az id. h.

WILMER, Cases und remarks in Surgery. London 1779. in RICHTER'S chirurg. Bibl. Bd. V. 533. l.

HENSCHEL, in LODER'S Journal. Bd. III. 536. l.

NAUMBURG, in STARK'S Archiv. Bd. VI. 381. l.

VAN DOEYEREN, specimen observationum academicarum ad monstrorum historiam, anatomem, pathologicam et artem obstetriciam spectantium. Groning. 1765.

1190. §.

Ujjal tett vizsgálás közben a' méhszáj a' fancson-
tokon túl vagy fölött találtatik, melyet is olykor nagy
bajjal, máskor semmifélekép el nem érhetni, a' hüvelynek
hátsó falán pedig a' keresztcsont felé lebecsátkozott méh-
feneket mintegy húsgömbölyt lehet érezni, melly a'
végbélben tett vizsgálás alatt is éreztetik.

1191. §.

A' méhnek hátra fordulásánál mutatkozó tünet-
mények a' nem terheseknél többnyire nem származnak olly
hirtelen, és a' méh hátrahajlásának fokához, és a' méh-
állapotjához képest különbözők. — Csak a' csekély há-
tra hajlásnál, és a' méhnek csüggedt érzékenységénél nem
mutatkoznak körtünetmények; midőn pedig az érzékeny-
ség emelkedett, akkor a' medenczének mélyében tompa
fájdalmak, vizsgálat közben pedig erőlködés, fájdalmas-
ság támodnak, olykor vizelés és székelés közben kü-
lonféle bajok mutatkoznak, lassanként pedig a' méhnek

más és másféle elfajulásai állanak be. — A' hátrahajlásnak nagyobb fokában az egész méhnek fölpöfödését főképp hátsó részében, tapintás alatt öregbedett érzékenységet lehet tapasztalni, mikhez öregbedett súly, terhebb mozgékonyság, a' végbél táján bizonyos nyomasztó érzelem, a' vizellet és székürülés alatt különféle bajok szegődnek. — Az egészen hátrafordult méhnél erőltető fájdalmak, a' méhnek daganata, nehezsége, mozdulatlansága, gyakorta gyuladása és nevezetes fájdalomassága mutatkoznak vizsgálás közben; a' havi tisztulás zavarba jő, a' vizellet és székürülés fölakad. Ha a' hátrahajlás szülés után áll be, úgy az makacs és veszedelmes vér-folyásnak lehet oka. ^{1.)} Hogy ezen tünetmények a' méh szerkezetének egykori elváltozásai által különbözőleg módosítassanak, az magától értetik, és hogy vizsgálás közben a' helytévedésnek különböző fokához képest a' méh szájának és fenekének különböző helyzetére kelljen akadnunk, azt is könnyen elgondolhatjuk. Ha a' méh sete helyzetében öszvehegedés által erősített meg, úgy a' hátrahajlás a' medenczében fekvő részek gyuladása által halálos is lehet. ^{2.)}

1.) BRÜNNINGHAUSEN, az id. h.

2.) SCHVEIGHAEUSER az id. h. 253. l.

Lásd. SCHMITT, az id. h. 16. 's követ. l.

1192. §.

Mi a' *jösletot* illeti, azon gonosz tünetmények már meg említettek, mellyek a' méhhátrahajlással szoktak jární. A' nem terheseknél különösen kell figyelniük, vajjon ezen bajt a' méhnek életműves elfajulásai nem előzték-e meg, és okozták azt, avagy megfordítva okoztattak a' méh hátrahajlás által? Az első esetben a' méhnek természetes helyzetébe való hozatala tökéletes szer; a' másodikban nem.

1193. §.

A' méh hátrahajlásának *orvoslása* a' vizellőhólyag és végbél kiürítését, és a' méhnek szabályos helyzetébe való visszaigazítását kívánja.

1194. §.

A' vizelletnek kiürítése hudecsap alkalmazásával eszközöltetik, mellynek bevezetése könnyebbítetik, ha a' sebész más kezének egy pár ujjával a' faucsont-izület

felé igazult, és fölhozódott hüvelyszilakot (portio vaginalis) lefelé; avagy ha ennek magas állása ezt alig engedí, egyedül hátulra nyomja. Ezen műbánás még azon esetre sem leend sikeres, ha a' hudcső nyílása olly igen be van húzódva, hogy az épen nem láttathatik, vagy a' hudcsapolásnak (Catheterisiren) más akadályai mutatkoznak ¹⁾). Hol a' vizelletnek lecsapolása egészen lehetetlen volt, ott némellyek a' fanegyesület fölött a' vizellőhólyag-szűrást ²⁾) tették meg.

A' végbél kiürítését csőrékkel iparkodunk eszközölni, mellyeket alkalmazni, gyakorta nagy bajjal jár, a' csőrék árpa és perjeggyökér főzetből készítetnek, sokat tévén hozzájuk. — A' tapasztalás tanítja, hogy számos esetekben ezen csak előkészítő gyögmód által a' hátulra hajolt méh magátul visszatért természetes helyzetébe ³⁾). Innét sokan a' helyzetételt szükségtelennek, és a' vizellőhólyag meg végbél telides teliségét ezen baj saját okának tarták. Gyulasztó tünetények lévén egyszer-smind jelen, egykorilag azok elszélesztését is célba kell vennünk.

1) NAEGELE und SCHMITT, az id. h.

2) CHESTON, im Medical Communications. Vol. II.

3) VERMANDOIS, im Journal de Médecine. T. LXXXVIII.

CHESTON, az id. h.

CROFT, im London Medical Journal. Vol. XI.

T. DENMAN's Anleitung zur praktischen Geburtshülfe. Aus d. Engl. übersetzt von RÖMER. Zürich und Leipz. 1791. Bd. I. 138. I.

1195. §.

A' hátra fordult méh helyzetételére ajánlott műbánások különbözők. Némellyek azt ajánlják, hogy a' négy kézláb guggoló beteg végbelébe két ujjal behatván nyomássék föl és előre a' méh a' köldök irányába ¹⁾); melly műfogás talán egy pár a' méhhüvelybe hozott ujak által is ápolthatatik, ezekkel a' méh' száját lefele húzni iparkodván; mások a' méhhüvelybe dugott ujjakkal akarják a' helyzetételt eszközölni, terhes esetekben abba az egész kezet is betolván. — Azon sokféle bajok, mellyek egyes esetekben előjöttek, némelly emelcsős eszközök használatára ²⁾), a' méhszűrés ³⁾), fanizületmetzés ⁴⁾), és a' hasvágás ⁵⁾) ajánlására nyujtottak alkalmat.

1) Hunter, Saxtorph, Richter és mások.

2) Lohmeyer és Naegele id. m. — Bellanger (Mémoire sur la retroversion de l' uterus; im Révue médicale.

1824. Febr. 229. l.) azt ajánlják, hogy ha a' méhnyaknak magas és előre huzódott helyezete miatt a' méhhüvelybe dugott ujjal reá nem lehetne munkálkodni, a' vizellőhólyagba egy kevesé meglapított hudecsap tolassék, 's ezzel nyomassék be a' méhnyak, a' közben, hogy a' végbélbe tolt ujjal a' méh feneke föl-felé kénytetik. Ezen műfogás egy olly esetben díszlett, mellyben különféle visszatételi módok hasztalanúl alkalmaztattak. Lásd *Lale mand-nál* is ugyanott: *Majus 1824. 191. l.*

3) *Salab. med. chirurg. Zeitung 1791. Bd. I. Nro I. és Beil. Oslander az id. m. G. M. Richter, Synopsis praxeos medico-obstetriciae. Mosq. 1810. 69. l. — Schmitt id. m. 51. lap.*

4) *Hunter id. m. — A' méhhüvely hátsó falán által tett méhszűrés Joureltől Rouen-ban szerencsésen eszközöltetett. Bellanger id. m. 235, l.*

5) *Richter in chirurg. Bibl. Bd. VII. 729. l. — Baynham (im Edinburgh medical and surgical Journal Vol. XXXIII. 256. l.) ezen műtételt a' daganat legkiállóbb részén görbitett szűrcsap segedelmével a' végbélben szerencsés sükerrel eszközölte.*

6) *Callisen. systema chirurg. hod. Vol. II. 670. lap. Fiedler a' Rust Magazinában Bd. II. 243. l.*

1196. §.

Ezen különböző műbánásoknak célirányosságát egymás közt öszvehasználtván, a' tapasztalásnak szava szerint a' méhhüvelyen által eszközöltött visszatételnek kell minden más műfogások előtt az elsőséget adnunk, mivel az ezen úton szerencsésen eszközöltött helyreigazításul sokkal több szerencsés esetek vannak följegyezve, mint arról, melly a' végbelen által vitetik végbe, holott az ezen úton egész kézzel és nagy erőhatalommal is süker nélkül tététt "). A' mi a' helyretétel kivitelére ajánlott más hősibb műbánásokat illeti, az egy hólyagszűrésen kívül a' többi alig lenne megengedhető, mivel azon esetekben, mellyekben a' vizellőhólyagnak és a' végbélnek elő bocsátott kiürítése után a' tunemények nem kisebbszenek, és a' visszatétel előadott műfogásai nem elegendők, a' méhnek szabálytalan helyzetében olly erős odahegedése lehet, hogy a' helyretétel semmifélep sem lehetséges, mint ezt *Hunter* egy ezen bajban szenvedett holt testben találta.

1) *VERMANDOIS, az id. h.*

2) *Einige medicinische und chirurgische Beobachtungen und Heilmethoden. Aus d. Engl. gesammelt und mit vielen Zusätzen herausgegeben von K. G. KÜNN. Leipzig 1784. Bd. I.*

1197. §.

A' méh hátrahajlására nézve nem terheseknél azon szabályok szolgálnak, mellyek a' vizellet és szék föladakása által okozott tünetenyek elhárítására ajánltak. — A' mi a' helyzetételt illeti, ez Schweighauser-től szükségtelennek állitatik, és Schmitt is ezen véleményhöz szegődik, mivel, úgy mondják ők, a' vizellőhólyagnak hudsappal tett kiürítése, és a' végbélnek oldozó, nyitó csőrékkel eszközlött kitakarítása, nem különben a' középsóknak állandóbb alkalmazata által, a' beteg állandólag oldalmánt emelt medenczével, és alacsonyabb, görnyedett derékkal fekvén, czélunkat mindenkor érhetjük, és a' méh lassanként természetes helyzetébe azon arányban tér vissza, a' mint annak daganata, mind inkább kisebbszik. Ápolgatni lehet e' gyógybánást az által, ha naponként két a' hüvelybe dugott ujjal a' méhnek feneke nyomólag 's egyszersmind kémélőleg fölfelé emelgettetik. A' tünetenyek gyulasztó bélveget mutatóván, csak enyhe szerek, len- vagy mandola-olajbul készített fejetek, a' csak imént ütött himbojmagolaj, langyos fürdők, a' nemi részek elejbe tartott szivacsból kifejlődtetett vizgöz, az altestre alkalmazott lágyító borogatások, sött helybeli és közvérbocsátások jelentetnek. — Csak ha egyszer a' legnyomasztóbb tünetenyek lecsillapítottak vagy szét szélesztettek már, lehet a' helyzetételről gondolkozni. Egyedül, hol a' méhhátrahajlás minden forró lobtümenenyek nélkül jár, lehet a' visszatételhez fogni, csak hogy műfogásainkkal, vissza ne éljünk. A' helyzetétel műfogásaira nézve mind azt ismételtetjük, miket fölebb mondánk.

1198. §.

Ha egyszer a' méh természetes helyzetébe visszatért már, az helyébül újra kimenni nem igen hajlandó, mit megelőzni az állandó oldalfekvés elegendő leend. A' mint a' méh a' haladó terhesség folyamatában mind inkább nagyobbodik, akként természetesen mind inkább lehetlenné leszen a' hátrahajlás. Ha pedig különös hajlandósága lenne a' méhnek hátrahajolni, úgy egy kerek, vagy inkább monyorú, eléggé nagy nyilással ellátott méhkoszorú távoztatná el a' bajt. — Ezt állithatni a' nem terheseknél diszlett helyzetétel után is. — Óvakodjék a' beteg fokép a' hanyattfekvéstül.

*) HUNTER, in medical observations and inquiries. Vol. IV.

1199. §.

A' méhnek előre hajlása ritkább a' hátrahajlásnál; ez a' beteget szüntelen vizelletté kényteti; a' beteg vizellőhólyagában fájdalmat érez, valamint az altest tapintására a' fantáj fölött, a' fogamzás az illy betegnél nem diszlik. a' beteg midőn fölkel, azt érzi, mintha valamely kemény test esnék hólyagára, mire azonnal vizelletté hajtódik, az idegen testtől azonban azonnal megszabadúl a' hólyag, mihelyt a' beteg hanyatt fekszik. Innét ezen állapotot a' kőbajjal kicserélni lehetséges. ¹⁾). Ollykor aranyeres bajok, az altestben nagy fájdalmak származnak, a' havi tisztulás vagy fölakad, vagy neki árad. Ujakkal a' hüvelyen által tett vizsgálás alatt a' méhnek feneke a' szemérem-csontok felé előre, a' méhszáj pedig a' keresztcsont felé vonúlva hátul talál-tatik, melly utolsó ollykor olly magasra emelkedik, hogy ujjal alig érhetni. Siebold ²⁾) a' hüvely-szilakot a' végbéllal öszvenőve találta.

1) Journal de Médecine. Tom. XI. 269.

2) Handbuch zur Erkenntniss und Heilung der Frauenzimmerkrankheiten. 2te Ausg. Frankfurt. 1811. Thl. I. 737. I

1200. §.

Az előrehajlás támodására *okúl* szolgálhatnak; az erősen meghajlott medence, a' méhnek laz öszveköttetése a' vizellőhólyaggal, a' Douglas redőjének magasabb helyzete, a' gyermekágybul való kora fölkelés, tartós székrekedés, a' méh fenekének életműves elfajulásai.

1201. §.

A' méhnek természetes helyzetébe való visszatétele könnyű, t. i. két a' hüvelybe dugott ujjal iparkodik a' sebész, a' méhszájat levezetni, a' közben pedig más kezével azon van, hogy a' szemérem-csontok fölött a' méh fenekét hátra és fölfelé nyomja. A' betegnek több ideig kell hanyatt fekvé maradni, a' derék közel a' szemérem-csontok fölött pólyával körülszorítatatik, a' mi ha a' méh helybentartására nem elég, úgy az gyűröképü méhkoszorúval ápoltatik. — A' hüvelyszilak öszve lévén hegedve, késsel választatik meg, az újra történhető előre hajlás pedig több ideig bedugdosott szivacs által gátol-tatik.

Az említett munkákon kívül lásd még.

F. L. Meissner, die Schief lagen, und die Zurückbeugung der Gebärmutter, nebst einer Zugabe über die neuerlich bekannt gewordene Umbeugung derselben. Leipzig u. Sorau 1822. 8.

E.

A' görbedések.

1202. §.

Görbedéseknek (Curvaturae) testünk' egyes részeinek természetes irányukból való tévedéseit hívjuk; melyek vagy a' csontoknak folytonosságuk valóságos elhajlásán, vagy pedig ugyan azoknak kölcsönös érütközésekben, ízületekben történt elhajlásán alapúlnak.

1203. §.

A' görbedések vagy az első képlődésnek hibái, tehát együttszültek, vagy pedig később származnak, melly esetben mindenkor csak lassanként, és többnyire fájdalom nélkül fejlődnek ki. A' csontok a' görbedéseknél nem választatnak meg, nem úgy mint a' csonttörések-nél, és ízületeikből sem lépnek ki, mint a' ficzomodásoknál. Csak a' görbedéseknek nagy fokaiban, ha az ízületek is elfoganak, támodnak lassanként az elfordult csontok izfözületein különféle képlődési hibák; valamint a' bajnak hosszú tartása alatt a' csontok idomaikban különbözőleg elváltoznak, folszívás által kisebbedhetnek, avagy kéreg által öszveforrhatnak.

1204. §.

Testünknek, és egyes részeinknek állása, és iránya az izmok egyenletes ellenmüködő hatásatul és a' csontok merő állapotjátul függ: a' görbedésnek okai tehát az izmok földült, elbomlott ellenmüködésében (antagonismus) és a' csontok állományának elváltozásában találtnak, mi által ezek merőségöknek illendő fokát elvesztik.

1205. §.

Az izmok ellenmükködése akkor bomlik föl, midőn vagy azoknak egy része a' munkásságban általában fölül múlja a' más részt; avagy midőn egy része az

izmoknak annyira elgyöngült, hogy a' más rész természetes munkásságának épen nem működven ellene, vele súlyegyenbe semmikép nincsen; előhozathatik ezen állapot szélhűdés, sebzés, az izmok gyöngesége, egyes részek megszokott erőltetése, főképen némely állások alatt, ha az egész a' fáradságig hajtatik, főképen a' még kifejlődésben lévő gyermekeknél; az izmoknak betegségei, p. o. csúsz, köszvény, fekélyek, csontosodások stb. által. — A' hajtó izmoknak tehetsége már természetes állapotban is meghaladja a' feszítők erejét, főképen a' magzatban, innét a' legtöbb mind együttműködő, mind később támadt görbenedések a' hajtó izmok irányában erednek leginkább.

1206. §.

A' csontoknak természetes összeállása esontsenyv (Rhachitis), görvélyek, buja és más senyves betegségek, gyuladás, genyedés stb. által szenvedhet. A' föllágyult csontok ilyenkor az izmok tehetsége által bitortatnak, és a' reájok hatók irányában hajlanak meg, avagy maga a' testnek súlya is elegendő azokat meggörbíteni. Ezen utolsó okból a' görbenedések többnyire a' derékon és alsó végtagokon jönnek elő.

A' legtöbb esetekben az említett okbéli mozzanatok együtt vannak jelen, és fordított arányban állonak; — a' görbenedések azonban az izmok szabálytalan munkássága által leggyakrabban okoztatnak.

1207. §.

Mi a' jóslatot illeti a' görbenedéseknél, e' tekintetben minden oda vág, melly fokban legyen jelen és mennyi időtül fogva tart már a' görbenedés; valjon egyszerűs mind az alapokúl szolgáló okbéli mozzanatok elháríthatnak e. Minél fiatalabb a' beteg, minél csekélyebb a' görbenedés, annál kedvezőbb a' jóslat is. Az öregebb egymikben, és már régóta tartó görbenedéseknél az orvoslás mindenkor hosszadalmas, és ezen esetben csak a' baj nehezbedését távoztathatjuk el. — Hol a' görbenedéseknél az ízületekben a' csontoknak életműves elfajulásai, pusztulásai, izmeredés (ankylosis) stb, kaptak létre, ott a' baj gyógyíthatatlan.

1208. §.

A' görbenedéseknek orvoslása okaihoz képest különböző, és általában a' görbült részt természetes állásának

(irányának) visszaszerzésében, és a' csontok természetes szerkezetének rendre hozásában áll.

Hol a' csontoknak merősége nagyon megváltozva, a' második javallatnak mindenkor azon szerek által kell tellyesíteni, mellyeket a' gyógytan (therapia) mint azon különös kórállapotokhoz odaillesztettek ösmer el, mellyek a' csontok elváltozott öszveállási szerkezetének alapokül szolgálnak.

1209. §.

A' görbült rész természetes irányának (állásának) visszaadását olly különös készületek, erőművek, gépelek által iparkodunk eszközölni, mellyek a' görbitő izmok erejéhez, vagy a' test terhéhez képest ellenkező irányban munkálkodnak. Hatása ezen műszereknek ápolthatatik, vagy azon esetekben, hol az izmok rendellen munkálkodnak, a' rész az említett műszerek annál fogatosabb hatására elő készítetik az által, ha az elgyöngült izmok izgattatnak, és erősítetnek; p. o. szállékony bedörgölések 'stb. által; az öszvehűződött izmok pedig lágyító szerekkel lankasztatnak. — Minden erőműves szereknél, mellyek e' célra alkalmaztatnak, a' legelső és legszükségesebb kívánat az, hogy azok tollerő által munkálkodjanak, és hogy az elgörbült tag természetes irányának visszaadását csak lassanként eszközöljék. A' nagy erőszak nem segít semmit, a' bajt csak nehezebbé teheti. — Ezen bajoknak orvoslásánál a' sebész részéről a' lankadhatatlan türelem az első 's főkvánat. — Ezen orvoslásnak a' görbedések különböző okbeli viszonyaihoz képest kell ápoltatni, mint erről a' görbedések egyes fajainál leend szó.

A' szegült nyak.

- MAUCHART, Diss. sistens caput obstipum. Tübing. 1737.
 F. X. RETTIG, Diss. sistens caput obstipum. Budae 1783. 8.
 G. GRUVE, Diss. de capite obstipo. Traj. ad. Rh, 1786. 4.
 C. F. CLOSSIUS, über die Krankheiten der Knochen. Tübing'1798. 254. 's köv. 1.
 RICHTER, Anfangsgründe. Bd. IV. 256. 1.
 J. C. G. JOERG, über die Verkrümmungen des menschlichen Körpers und eine rationelle und sichere Heilart derselben. Mit 6. Kupfern. Leipzig 1816.

1210. §.

A' szegült nyak, vagy *konok fej* (caput obstipum, görbe nyak, cervix obstipa, obstipas, torticollis) a' nyaknak olly elfordulásában áll, mellynél a' fej előre, oldalvást, és (ollykor egész a' vállig) lefelé; az arcz pedig többé kevesbé az ellenkező oldal felé, egyszersmind előre és lefelé lévén fordúlva; az állkapocs azon mértékben emelkedik föl, a' mellyben a' fej aláfelé húzódik. — A' beteg ezen bajban vagy épen nem, vagy többé kevesbé korlátolt mértékben mozgathatja fejét, ollykor a' mozgás csak idegen segedelemmel, ollykor ezzel sem eszközölthetik. — Ezen beteg állapotnak oka a' nyak izmainak, főkép a' mellkulcsescsészizomnak (m. sternocleidomastoidens) rendetlen munkásságában, a' nyakon lévő rút 's nagy heggyeben, vagy magoknak a' nyakcsigolyáknak elferdülésében tálltathatik. — Midön a' baj már egyszer több ideig tartott, nem ritkán a' két arczfél elhasonlatlanodik.

A' nyaknak azon elszegüléséről, melly a' nyakgerinczek izfoláleteinek gyuladása és genyedése következésében szarmozik, már fölebb a' (227. §-ban) emlékeztünk.

1211. §.

A' szegült nyaknak leggyakoribb oka a' nyak izmainak rendetlen tehetségében áll, melly olly ferde szokás által hozatik leginkább elő, hogy nyakukat mind untalan egy oldal felé csüggesztik, a' gyermekeknél ilyen az eset, ha mindenkor csak egy karon hordoztatnak; ha fejüket valamelly fájdalom miatt mindég egy oldalra csüggesztik *); előhozathatik továbbad ezen baj a' fejbicczentőnek görcse, vagy más alkotásbeli elváltozása által. Ha oka ezen bajnak az említett izom rendetlen működésében fekszik, úgy azon oldali izom, melly felé a' fej húzatik, zsinegként feszül meg, kemény, nem enged; a' fejet a' szegültséghez képest ellenkező irányban iparkodván hozni, az izom még jobban megfeszül, a' fejet tovább fordulni nem engedi. — Ollykor az egyik oldali fejbicczentő megbénul, és a' más oldali természetes működésű izom teszi azt, hogy a' fej oldala felé húzatik. Hogy ezen bajnak oka a' csontokban rejtezzék, megösmertetik abból, ha az izmokban az említett változások nem tapasztaltatnak, és a' csontlágylásnak köz jelei vannak jelen, és a' fej is mozgékonyabb ezen esetben mint az előbbeniben.

*) Én egy olly szegült nyakat tapasztalék, melly a' fül mögött tett hólyaghuzó után szármozott, és rövid idő alatt igen megszire haladott.

1212. §.

A' szegült nyaknak *jóslata* leginkább ezen baj okaitól és tartásátul függ. Fialat egymikben, ha a' baj oka az izmokban van, a' jóslat mindenkor jó, ugyan ezt állíthatni hasonló körülmények közt a' csontok meghajlásáról is. — Ha ellenben a' bajnak hosszú tartása által a' nyakcsigolyák idombeli változást szenvedtek már, avagy öszvenövés által egymással öszvekapcsolódtak, a' mire a' nyak mozgása közben ujakkal tett szoros vizsgálás által ösmerünk, ott a' baj gyógyíthatatlan.

1213. §.

A' szegült nyaknak *orvoslása* a' baj okához képest különbözik; melly ha az izmok rendetlen működésében alapszik, úgy az öszvezsugorodott fejbicczentő lágyító szerek bedörgölése által eszközölhetendő elpetyhesztésén iparkodjunk, a' közben, hogy a' más oldali elpetyhudt izmokat szállékony, erősítő fűszeres lélekből arak, rum 'stb. álló bedörgölések, sőt magának a' herz' ösztönének és galvánosságnak alkalmazata által öszvehuzódásra nöगतni törekszünk. — Ezen bedörgölések után a' megrövidült fejbicczentőt fölfelé dörzsöljük, a' fejet pedig egyenes állásba hozni iparkodunk; melly műbánások napouként többször, egy negyed vagy fél óráig tétessenek mind addig míg csak a' fej természetes állásába. sőt valamivel ennél tovább hajtani nem képes, e' mellet a' beteg maga is mozgassa fejét gyakorta oldalvást. — Hogy a' fej egyenes állásában megmaradjon, különféle kötözések és gépelyek ajánltattak, illyek p. o. a' *Delacroix*-tul megjavított *Levacher-e* *), *Köhler*nek sipkája, 'stb. *Jörg*-nek **) készülete legjobban látszik a' célnak megfelelni, melly fejszorítóbul és mellénybul áll; ezen utolsóhoz előlről feszítő toll (*Stellfeder*) lévén toldva, ettől a' nyakon fölvezetett szíj a' fülon túl a' csecsnyujtvány táján a' fejszorítóhoz erősítetik. — A' beteg ezen készület éjjel nappal rajta van, melly mellett a' fölebb említett műbánások folytatnak. Mivel a' fej ezen készület által ha bár egyenesen is, de a' mellett egyszersmind egy kevéssé mindenkor előre is tartatik, azért az orvoslásnak vége felé az említett szorító a' beteg oldali hónally alatt el, egy gyűrön által fölfelé vezetettvén, az említett helyen feszítetik oda. — Ezen

készület az orvoslás vége felé napjában csak néhány óráig hordassék, egész addig, míg mind a' két fejbicczen-tők közt divatlankodó ellen működésnek egyensúlya hely-re nem áll. — Delpech ²⁾) ágybani nyújtó készületet és a' fejnek ehöz és az ágy' széléhöz feszítendő zsinórral teendő fordítását ajánlja.

1) GERDY, chirurgische Verbandlehre. A. d. Franz. Weimar 1828. Taf. XX. v. FRORIEP's chirurg. Kupfert. Taf. CLXIX.

2) Az id. h. Tab. II.

3) Orthomorphie. Th. II. 209. 1.

1214. §.

A' bajnak alapoka tartós görcs lévén, melly esetben a' baj miundenkor többé kevesbé fájdalmas, és gyakrabban változó, arra kell figyelniünk, nincsen e más valamelly belső oka a' bajnak; ha nincsen, görcscsillapító szerek alkalmaztassanak kívül és belől.

1215. §.

Azon esetekben, hol a' bajnak hosszas tartása által a' fejbicczen-tőnek alkotásában már olly életműves változások támodtak, mellyek a' mondott módon annak meghosszabbítását lehetetlenné teszik, ezen izomnak átmetszése ajánltaték, melly műtétel Jörg által tökéletesen félre vették; azon okok azonban, mellyeket ő véleményének támogatására fölhord, a' tapasztalással nem hangzónak öszve, mivel ezen műtétel a' baj 12— sőt 16 év után is szerencsés kimenetellel vitetett véghöz. *).

*) RONRDYSEN, Heilcuren. Nürnberg. 1674. Bd. I. Nro. 22. 23.

BLASIUS, Observat. medic. rarior. Amsterdam. 1677. 8. P. II. Nro 1.

TEN HAAF, in Abhandlungen aus der Naturgeschichte, praktischen Arzneikunde und Chirurgie, aus den Schriften der Harlemer und anderen Holländischen Gesellschaften gesammelt. Leipzig 1775. Bd. I. 262. 1.

1216. §.

A' fejbicczen-tőnek átmetszése következőleg eszközöltetik; a' mellcsont fölött egy hüvelyknyi haránt metszés tétessék a' bőrön által egész az izomig, mellyet most a' beteg, fejét beteg oldala felé hajtván, meglankaszt, mire a' sebész az izom alá vájkutaszt dugván, ezen metszi által az izmot. A' seb téppohokkal töltetik ki, a' fej pedig a' fölebb említett készületek által egész

addig tartatik természetes állásában, míg elegendőleg széles heggyeg nem képült.

1217. §.

Ha a' szegült nyaknak okát nevezetes heggyegyek teszik, úgy egyedül az átmetszés rendszerint haszontalan, sőt általa még a' baj nagyobbodhatik. Itten az egész sebhelyet a' vele öszvenőtt és megvastagodott sejt-szövettel ki kell metszeni, és hol csak lehet a' sebszűleket hirtelen sebhegesztés által egyesíteni. Orvoslás közben és aztán is illendő irányban tartassék a' fej. Csak a' csekély fölületes heggyegyeknél lehetséges a' fejnek illendő irányát visszaadni lágyító szerek által, mellyek az említett kötések mellett dörgöltetnek be.

1218. §.

Ha a' szegült nyaknak oka a' nyakgerinczek hajlásában vagyou, és ha még izhegedés (ankylosis) és alkotásbeli változás nem történt, akkor az említett készűlekek alkalmaztatnak a' fejnek lassankénti helyreigazítására.

II.

A' gerinczoszlopnak görbedései.

G. COOPNANN, Diss. de Cyphosi. Francqu. 1770. 4.

LE VACHER DE LA FEUTRIE, Traité du Rakitis ou l' art de redresser les enfans contrefaits. Paris 1772. 8.

WATZEL, Diss. de efficaci gibbositatis in mutandis vasorum directionibus. Francof. 1778. 4.

VENEL, Description de plusieurs nouveaux moyens mécaniques propres à prévenir, et même corriger dans certains cas les courbures latérales et la torsion de l' epine du dos. Lausanne 1788. 8.

C. H. à ROY, Commentatio anatomico-chirurgica de Scoliosi. Lugd. 1774. 4.

G. W. WEDEL, Diss. de gibbere. Jen. 1781. 4.

D. VAN GESSCHER, Bemerkungen über die Entstellungen des Rückgrathes und über die Behandlung der Verrenkungen und Brüche des Schenkelbeines. Aus d. Hollandischen von J. C. WEWEYER. Göttingen. 1794. 8.

T. SCRELDRACKE, Essay on the various causes and effects of the distorted spine and on the improper methods usually practised to remove the distortion. London 1783. 8.

PORTAL, observations sur la nature et le traitement du Rhachitisme ou des courbures de la colonne vertébrale et de celles des extrémités. Paris 1797.

C. H. WILKINSON, physiological and philosophical Essays on the distorsion of the spine. London 1796.

J. REYNDERS, de scoliosi ejusque causis et sanatione observatione et propriis experimentis confirmata. Groning 1787. 8.

J. FEILER, de spinæ dorsi incurvationibus, earumque curatione. Norimb. 1807.

JOERG, az id. h,

J. L. CROULAND, Decas pelvium spinarumque deformatarum. I. II. Lips. 1818—20.

WARD, Practical observations on distorsions of the spine. Chest and Limbs. London 1822.

C. WENZEL, über die Krankheiten am Rückgrathe. Mit 8 Kupfertafeln. Bamberg 1824. Fol.

J. SCHAW, über Verkrümmungen, welchen das Rückgrath und die Knochen der Brust unterworfen sind. Aus d. Engl. Mit 6 Abbildungen. Weimar 1825. 8.

— — Fernere Bemerkungen über die Seitenkrümmung des Rückgrathes und über die Behandlung contracter Glieder. Aus d. Engl. Mit 13. Holzschnitten. Weimar 1826. 8.

DUFOUR, Memoire sur l' art de prévenir et de corriger les difformités du corps, désigné sous le nom d' Orthopédie; in *Révue médicale*. 1817. Janv. u. Juin.

DELPECH, Considérations Anatomico-médicales sur l' art appelé orthopédie et sur les difformités qui en sont l' objet; ugyan ott. 1827. Avril ff.

F. W. HEIDENREICH, Orthopœdie oder Werth der Mechanik zur Heilung der Verkrümmungen am menschlichen Leibe. Berlin 1827.

DELPECH, die Orthomorphie in Beziehung auf den menschlichen Körper. A. d. Franz. Weimar 1830. 2. Th. 8. Mit Atlas.

L. J. BEALE, a Treatise on deformities; exhibiting a concise view of the principal distorsions and contractions of the limbs, joints and Spine; illustr. with Plates. London 1830. 8.

1219. §.

A' gerinczoszlop mindenik helyen elgörbülhet, honét azon irány szerint, a' mint ezen görbedések szármoznak, *oldalgörbedés* (Scoliosis) *hátgörbedés*, *hátpúposság*, *háthoporj*, (gibbus, cyphosis) és *mellgörbedés*, *mellpúposság* (Lordosis) különböztetik meg. — A' hátgezincz természetes állásából soha sem egy, hanem mindenkor ellenkező irányokban tér ki, mely is egy-

szersmind többé kevesbé elfordúl, még pedig ismét ellenkező irányok szerint. — Annyi bizonyos hogy az említett görbédések által a' mell- és hasüregben rejtő zsigerek természetes helyzetükből különbözőleg kitolatnak, hanem hogy mind e' mellett is többnyire ezen oknál fogva ezek működéseikben nem szenvednek, annak oka az, hogy a' görbédések csak lassanként támodnak. — A' medenczének átmérüire a' gerincoszlop görbédéseinek nincsen befolyása, ha csak valamely közönséges betegségen, leginkább csontsenyven (rhachitis) vagy csontlágyláson (osteomalacia) nem alapúlnak *),

*) J. P. Meckel, Handbuch der Menschlichen Anatomie. Thl. II. 740. I.

Wenzel, id. m. 9. I.

Ezen Meckel-től fölhozott állításnak, mely számtalan lött dolgokon alapúl, és melyet én szorgalmasan gyűjtött tapasztalmányaimnál fogva igaznak tartok, Jörg¹⁾, és Choula²⁾ annyiban ellene mondanak, a' mennyiben ők a' gerincoszlop görbédéseinek befolyását a' medencze idomára nézve közönséges csontbetegség nélkül is megengedik; csak hogy ez a' közönséges betegség alatt, avagy ha a' görbédés ifjú kortul fogva megvan, nevezetesebb legyen. — Szerintök t. i. mivel a' gerincoszlopnak négy természetes görbédése a' (nyakon előre domború, a' háton hátulra domború, az ágyékon előre domború, a' keresztcsonton hátulra domború) van, minden esetben, mellyben a' természetes görbédés valamely helyen öregbedik, a' többi természetes görbédéseknek is öregbedniök kell; valamint ellenben, ha a' görbédés ellenkező irányban történik, a' gerincoszlop egyéb részeinek is természetes görbédésekhez képest ellenkező irányba kell jutniök. — Ekként kellene tehát a' keresztcsontnak is domborúbb vagy rónábbnak lenni. Az oldal-görbédésnél a' keresztcsontnak elhibulása által a' medencze egyik vagy másik oldalról szűkebb.

1) Az id. h. 26. I.

2) Az id. h. 15. 's köv. I.

1220. §.

A' gerincoszlopnak *oldalgörbédése* eleintén a' válnaknak különböző állását okozza, az egyik magosabban áll, mint a' másik, a' test a' görbédéshez képest ellenkező irányba hajlik, a' hátnak egyik oldala telibb, a' másik homorú és üres, és ezen az utolsó álbordák és a' csipcsont közt köztakarókból öszvetüremlettredő (bőr-ráncz) tapasztaltatik, melly azon arányban növekedik, a' mellyben a' gerincoszlop görbédése öregbszik. — Az öregbedő oldalvásti görbédéssel egyszermind a' gerincoszlopnak fordulása is beáll; az orjak a' görbédés felé

fordúlnak. Lassanként az egész derék meghajlik, a' bordák a' gerinczcsontok fordulását követik, a' homorú oldalon laposabbak, a' domborún pedig hátsó részükön jobban meggörbültek, egymástul igen távolra esnek, és szélesebbek, mi által hátrafelé szolgáló domborúság támad. A' mellcsont többnyire elferdül, a' görbedés homorúságának oldala felé húzódik. Midőna' görbedésnek a' gerinczoszlop felső részén van helye, akkor a' vállak állása változik igen meg. A' hátgerincz alsó részén telepedő görbedések a' testnek állását kevesbé rútitják el mint a' felső részen valók. — Végre a' görbedések ellenkező irányban jelennek meg, a' mennyiben egyik oldal a' másikkal súlyegyenbe törekszik rendelkezni. — Midőn már a' baj legmagosabb fokát éri, a' medencze csontjainak állása is elváltozik, az egyik csípocsont magosban áll mint a' másik, és a' (1204. §-ban) előadott körülmények alatt az előfok egyik vagy másik oldalról befelé térvén, a' medencze bemenetelét szűkítheti.

1221. §.

Az oldalgörbedésnek nagyobb fokai által a' mellés hasüregnek zsigerei különbözőleg hibbannak el, mi által a' vérkeringés a' tüdőkben meggátoltatván, bajos lehelés, szűkmellőség, különféle emésztésbeli hibák stb. támodnak. — Innet magyarázhatni az efféle görbülteknek gyenge test alkotását.

1222. §.

A' *háthopornál* az orjak domború emelkedménnyé válnak, a' hátgerincz teste pedig, mellyek' vájultsága befelé néz, behorpadnak, és mintegy öszvesüllyednek, a' mennyiben a' felsők az alsókhoz közelednek. Eleintén a' beteg feje előre hajlik, hanyatt fekvé ekkor még semmi változást sem tapasztalhatni, csak valamely igen fárasztó erőlködés után. — A' második kőrfokban a' gerinczoszlop görbedése marad, sőt mind inkább öregbedik, a' gerinczoszlop tompa, sőt később hegyes szegletben tér ki. — Ha ezen baj a' nyakcsigolyákon telepszik meg, akkor főkép a' lehelés és nyelés szenvednek; ha pedig a' hátgerinczek lépnek ki, akkor a' bordák előfelé hosszabodnak ki; a' mellcsont fölemelkedik, és a' melluek háránt átmérője megkisebbedik, mi által lehelésbeli bajok szármoznának. — A' gerinczoszlopnak öszvesüllyedése által a' hasbéli belrészek a' medenczébe kénytetnek, honnét

különféle emésztésbeli bajok erednek. A' betegség magas fokában a' gerinczek testei enyésznek, izhegedés által egymásközt öszvenőhetnek. A' háthoporjjal más irányok felé szolgáló görbedések is járhatnak.

Csak azon esetekben, hol a' háthoporj a' csigolyák csontszuván alapúl (Pott' rajzolta baj) támad végtagbéli benuulás (222. és köv. §-ban).

1223. §.

A' *gerinczoszlopnak előre görbedése* minden e' rendbéli bajok közt legritkább. A' csigolyák domború ivben düllednek előre, az orjak ellenben homorú hajlásban közelednek egymáshoz, következik innét, hogy a' *mellpúposság* azon fokig soha sem haladhat mint a' háthoporj, mivel az orjak ezt nem engedik. — Ezen baj mindenkor az ágyékcsigolyákon támad, azon bajok pedig, mellyeket szül, a' függő has tünetényeihez hasonlók.

1224. §.

A' mit általában a' görbedések *okfürkészetében* mondtunk, azt mondhatjuk különösen a' hátgerincz görbedéseirül is; mellyek szinte vagy az izmok földült ellenmunkálkodási súlyegyenén, vagy a' csontok csüggedt merőségén alapúlnak. — Az *alkalmi okok*, mellyek a' gerinczoszlop különböző görbedéseit előmozditják, ezek:

1.) az *oldalgörbedésnél*: különböző foglalatosságok alatt a' testnek röst, túnya tartása, irás, ülés közben, főkép az asszonyi munkáknál állandó egy oldalra való döllés; egyik oldalnak hosszas megeröltetése, azon rossz szokás, mindent csak egy kézzel tenni, a' gyermekeknek szüntelen csak egy oldalon való hordása, melly ezekre is igen károsan hat, mivel az egyik csípésont mindig magosabban áll, és jobban öszvenyomatik mint a' másik. — Minél fiatalabbak általában az egymik, annál károsabban hatnak reájok a' mondott okok. — Ha a' görbedésnek oka az izmok rendetlen munkássága által okoztatott, akkor a' görbedésnek homorú oldalán (melly többnyire a' bal szokott lenni) az izmok merőbbek, öszvezsugorodtabbak; ha pedig az ok inkább a' csontok beteges elváltozásában alapúl, akkor az izmok különfélesege nem olly föltünő.

2.) a' *háthoporjnal* a' bajnak oka többnyire a' csontokban vagyon, és egyedül a' testnek súlya elegendő arra, hogy a' hátszigolyákon már meglévő görbedést, hol t. i. a' háthoporj leginkább száruozik, öreghítse; olykor

átalános gyöngeség lepi meg azon izmokat, melyeknek tisztuk a gerincoszlopot egyenes állásban tartani, mint ez a gyermekeknél és aggvénéknél tapasztaltatik.

3.) a *mellpúposságnál* már természetes állapotban is erősebbek a külső ágyékizmok, mint a belsők; a mi tehát az elsőknek erejét öregbíti, öregbíti egyszermind az ágyék csigolyáknak befelé hajlását is; p. o. a folytatott állás hátulra szegült derékkal, a fölttestnek állandó visszatartása a testnek közönséges magatartása alatt, nagy terheknek ölben hordása; a mellpúposság tehát gyakrabban előfordul a férjfiaknál, mint az asszonyoknál.

1225. §.

A görbedések különös kórhatárzatára nézve, a mennyiben okaikkal viszonyban állanak, következőket kell megjegyeznünk:

Azon föltünő izomgyöngeség, melly előjárt betegségeknek, földült emésztésnek, meggátolt nemi kifejlődésnek stb. következése, melly alatt a gerincoszlopnak foglaltványai lassanként a szálagok egyedülös, de nem elegendő erejire maradnak, az izmok gindársága, gerincoszlopbanai fájdalom, és fáradság, minden csekély mozgás után való bágyadság, a gerincoszlopnak egyik vagy másik oldalra, vagy előre történő öszvesüllyedése, és a hátgerincznek olly nagy mozgékonytsága által nyilatkozik, hogy vizsgálás közben a testnek különböző állásaihoz képest kitérések mutatkoznak; ezen állapotban hanyatt fekvé az idomtalanságok eltűnnek, ha t. i. még azok nagy fokig nem haladtak. — A nagy fejű, durda, (vastag tömött testü) gyermekek, kiknek izmaik erőtelenek a test, főkép a fej nehezségéhez képest, azon időben, midön kezdeniök kellene járni, erre tehetetlenek, ülve fejük igen lecsügg, mi által hátgerinczök hátulra igen kidudorodva görbül ki, melly állapot fekvés közben elmúlik, de reá nem ügyelvén állandó leszen, sőt mind inkább növekszik.

1226. §.

Delpesch *) a rostos közporczok daganatát a gerincoszlop görbedéseinek nem ritka okául tekinti, melly állapot egy pontbul indulván ki, különböző fokban minden csigolyákra elterjed, avagy minden gerinczetet egyszerre lep meg. — Az első esetben a gerincoszlopnak valamelly helyén majd heves, majd csak csekély fájdalomak szármoznak, a gerincoszlop ezekre később eléktelenedik. Ezen fájdalomak azonban nem tanyáz-

nak szorosán ugyan azon helyen, a' betegek kalandozó fájdalmikat itt ott mutogatják, olykor a' testnek egyik vagy másik oldalán, olykor a' szívgödörben. Görbedés mutatkozik, melly eleintén csekély és elég nagy ívet képel. Az eltérésnek iránya azon nagyobb vagy csekélyebb vastagság által határozatlik meg, mellyet egy vagy több rostos porcz terjedetének valamelly helyén ért vala el. Innét előre, hátra, és főkép oldalvást téré görbedések támodhatnak. Ha egyszermind valamelly szövemény is van jelen, p. o. igen rövid alsó végtag, valamelly éktelen sebhely, sokáig tartó fájdalom, erőltetett hosszadalmas helyezet, 'stb. úgy ezen körülmények az eltérés irányát meghatározhatják; melly eleintén csekély, korlátolt, sőt mulékony, elmúlik legalább részszerint vizirányos helyzetben, reggel azonnal fölkelés után, és a' mig a' fő működések, főkép az emésztés rendesen mennek. A' görbedés a' közel fekvő csigolyákra terjed, ezen új görbedések vizirányos helyzetben, és a' testnek kéznél fogvásti csimpszkedése alatt eltűnnek, holott az eredeti görbedés megmarad. Később ezen következőleg támodott görbedések is maradandók lesznek, és az említett körülmények alatt el nem tűnnek többé. A' görbedés által nem sokára a' menés és állás is elnehezedik, a' nyomorékok, hogy föllehessenek, különös állást és helyzetet választanak, és rövid idő alatt ellenkező irányban új éktelenségek vétetnek rajtuk észre, hogy t. i. a' test terhének fölbillent egyenlő aránya ismét helyre álljon. Később ezen új görbedések is állandók lesznek. A' görbedések legalább mielőtt igen megöregednének, többé kevesbé nyilt és rendes ivetket képelnek.

Ha a' daganat a' rostos közporczokat együtt és egyszerre lepi meg, (olly esetek, mellyeket Delp ech csak nyirkos és gyöngye személyeknél tapasztalt) úgy a' betegek föllenni nem bírnak, mindenhol támasztékot keresnek, a' nyugodalmat keresik, elimámulnak, (apathicusok lesznek) és mégis nyughatatlanok, minden testi gyakorlásokat kerülnek, korok vigalmi nekik nem kedvesek, már rövid sétálás után is elfáradnak. Rendszerint emésztő működéseik fölbomlanak, szívek vergődik, mellük elszorul, melly tünetmények mégis csak mulékonyak. A' betegek bizonyos irányok felé teendő görbüléseket kerülük, a' legegyszerűbb és legrövidebb menés közben gyakorta földre hullonak, a' betegek illykor olly hirtelen múló mint jövő fájdalomról panaszkodnak, mellynek bizonyos helyét nem tudják kimutatni. Ha egymás

után mindenik orjára (tövisnyujtványára) elegendő erős nyomás tétetik, úgy egyes csigolyákon nagy fájdalom támodván, a' beteg mintegy nehéznvályás rohamokba esdel, mellyeket a' felső és alsó végtagok rángó mozgalmi követnek. A' csigolyanyomkodás állás közben tétetvén, a' nyomásra támasztott fájdalmas érzélemmel a' beteg öszverogyik. A' gerinczoszlop kivizsgálata alatt könnyen meglehet győződni arról, hogy csak nem mindenik gerinczesontban nagyobb vagy kisebb mozgékony-ság divatlik, de leginkább azokban, mellyekben az említett nyomás a' fölebb megérintett tüveményeket okozza. Még eddiglen semmi állandó idomfajulás nem mutatkozik, de ha a' beteg kezénél vagy fejenél fogva függőleg tartatik, úgy a' görbüléseknek minden csalódásai elenyésznek, és világosan kitetszik, hogy azoknak mindenike lehetséges, de hogy állandólag még egyik sem telepedett meg. — A' baj magára hagyatva, következőleges (successive) és váltogatódzó feszes görbédések támodnak, mellyek hirtelen öregbednek, de eredeti bélyegüket megtartják, t. i. többé kevesbé nagy, rendszerint terjedelmes, rendes és minden szeglettül ment, szabad íveket képelnek.

Ezen görbédések igen könnyen szaporodnak.

* Orthomorphie. Th. II. 53. I.

1227. §.

A' csontlágylásbul támodott gerinczoszlop görbédéseiuél, a' gerinczoszlop rendszerint hátulra tér ki, mellyuél egy vagy több csigolyák testei öszvesüllyedtek, és egy csigolyatestnek függőleges öszvelappadása van jelen. A' hátra való térés nem ritkán csekély oldalvási hajlással jár. Az eredeti görbédéstül nem messzire nagy görbédések, és csak nem rendes ívek képlődnek. — A' csontsenyv (rhachitis) alatt a' koncok (Röhrenknochen) bütkei földagadnak, azok különböző helyeken meggörbednek, az emésztés folyamata szenved, az altest fölpuffad, 'stb. — A' csontlágylásnál, mielőtt a' görbédés támodna, mindenkor az egész alkotmány már jó idővel az előtt szenvedni kezd, leves, többnyire éber, a' mell és hasüregben futkosó, ollykor a' gerinczoszlopban megtapadó fájdalom van jelen, melly minden mozgás, maga az ágybani fordulás alatt öregbedik, ezen fájdalom előzi meg a' görbédéseket, és ez követi azokat; nem ritkán lázmozgalmak mutatkoznak; az emésztés és minden más működések jobban jobban szenvednek, a' gyön-geség mind inkább növekedik, és részint ez, részint az

említett fájdalmak miatt a' beteg minden mozdulás alatt olly állást választ, vagy az ágyban olly helyzetbe rendelkezik, melly a' gerinczoszlop kitérésének irányát határozza meg. — Ezen görbédéseknél főkép a' bordák és a' medenczecsontok szenvednek föltünőleg idomjuk, és irányaikban.

1228. §.

A' gerinczoszlop görbédéseinél a' *jóslat* általában a' beteg korátul, a' baj tartásátul, okátul, fokátul, és szöveményeitől függ. — Olly görbédések, mellyek még nem lettek állandókká, és az egészség általános földul-tával, az izmok gyöngeségével járnak, ritka esetekben a' beteg alkotmányának változásával a' kifejlődési élet-szak közben, avagy a' köz egészség állapotjának történetes jobbulása által, megjavulhatnak, 's elmúlhatnak; hancm a' természetnek ezen ön gyógyerejére való támaszkodás, abbani bizakodás, mindenkor veszedelmes, mert a' tapasztalás a' legtöbb esetekben a' baj öregbültét, uchezedését bizonyítja. — Minél fiatalabb a' beteg, minél csekélyebb a' görbedés foka, annál könnyebb gyógyíthatásu a' baj; azon személyeknél, kik már az években előbb haladtak, a' férjfiui korban szorgalmas orvoslás által a' betegség haladását föl lehet ugyan tartani, de tökéletes gyógyulást eszközteni lehetetlen. Ha a' görbédésnek oka a' csontok beteges állapotjában rejtezik, úgy a' jóslat gonoszabb, mintha az az izmok munkásságának aránytalanságában találtaik. Ha a' gerinczoszlopnak több irányok felé való kitérése van jelen, úgy az orvoslás terhesebb, mintha egyszerű a' görbedés. A' gerinczoszlop görbédéseinek hosszú tartásánál a' gerinczcsontokban mindenkor olly változások történnek, hogy általok a' gyógyulás lehetlenné leszen. Ezen tekintetből tehát azon észrevétel fontos, hogy ha a' görbedés 2. 3. esztendőül fogva nem öregbedett, és még inkább, ha ugyanazon időül fogva azon a' működések magyarázhatlan sérelmeinek bizonytalan körtüneményei, mellyek alatt az éktelenség bevégződése megtörtént, lassanként és egészen elenyésztek, *) ezen esetekben a' görbedés a' gerinczcsontok izhegedése (ankylosis) megtörténvén, a' gyógyulás lehetetlen többé. — Hogy ezen bajra ráösmerhessünk, a' beteget levetkezve egészeu vizirányosan hasra fektetjük, az elpetyhedt izmokba léles, az öszvezsugorodtakba lankasztó szereket dörgölünk be, és lassanként a' gerinczoszlopot természetes irányába hozni iparkodunk. Ha a' beteg ezek alatt hátgerinczének görbedett helyén érez feszülést és nyomást, és nem az

özvehuzódott izmok gyakpontjainál, úgy izmeredést (ankylosist) gyaníthatunk. A' görbedésnek ezen állapotjárul bizonyosabbak lehetünk, ha a' gerincoszlopnak mulékony, vagy tartósabb kinyujtása épen semmi változást nem hoz elő a' görbedésben. — Ha ellenben a' testnek fejnél fogva vigyázva tett fölemelése alatt, olykép, hogy a' test terhét nem épen egészen a' lábak viselik, avagy vizirányos helyzet-alatti kinyujtás közben, változások vétetnek a' hátgerinczen észre, úgy annál nagyobb a' reménység hogy a' bajon lehetséges segíteni. — Az izmeredés azonban nem gyakor baj, és leginkább a' már régidőtül fogva tartó nagy fokú görbedéseknél öreg emberckben tapasztaltatik. — Az oldalgörbedés, ha már megletteknél kezd kifejlődni, az első fokot ritkán haladja meg. A' mellpúposság legkönnyebb, a' háthoporj pedig legnehezebb gyógyításu.

*) Delpech az id. m.

1229. §.

A' gerincoszlop görbedéseinek orvoslása az éktelesség okához és természetéhez képest különbözőleg, az az úgy intéztessek el, hogy a' nékiök alapul szolgáló okok természetéhez választott szerek mellett egyszerűsmind, avagy bizonyos idősort követve a' hátgerincz egyenes iránya némelly erőműves készültek, és másféle beavatkozások által gyámolitassék. — A' korábbi időkben az első javallat csak nem egészen emellőztetett, az orvoslás nagyobb részt csak gépelyek alkalmazásában állott, melly is az erőműves készültek elégtelen volta miatt többnyire tökéletlen, sőt nem ritka esetekben világosan káros volt. — Csak az újabb időkben lön ezen orvoslás tárgya a' szorgalmasabb vizsgálódásoknak, mellyek a' görbedés okai különféleségeihez képest józanabb gyógyelvekre vezettek. — Azon különböző gépelyek és készültek áttekintete, mellyek a' gerincoszlop görbedései ellen orvoslásul ajánltattak, szolgálnak e' tekintetből bizonyosságul.

1230. §.

Azon erőművek vagyis gépelyek, mellyek a' gerincoszlop görbedéseinek orvoslására ajánltattak, vagy *nyomólag*, vagy *nyujtólag*, vagy ezen két hatást egyesítőleg munkálkodnak.

1231. §.

Azon gépelyek közé, mellyek *nyomólag* munkálkodnak, tartoznak:

1.) Heisternek *vas keresztje* ^{1.)}, Ez két lapos vas vesszőből áll, mellyek T-bötű formára vannak össze-forrasztva. — A' haránt darabon két gyűrök taláztatnak, mellyek által a' vállak vonatnak vissza. A' háton leereszkedő függőleges darabnak végéhez függesztett szíj arra való, hogy a' gépely a' beteg derekához feszítessék. B. BELL ^{2.)} ezen erőműhöz bélelt nyakkötőt toldott, melly vas vessző által függ a' keresztrel össze, és magosabb vagy alacsonyabbra tolatthatik, hogy általa a' fej többé kevesbé egyenesen tartassék.

2.) Van Gescher-nek *erőműve*. — Ez egy kanyarvasbul (Bügel) áll, melly a' medenczét karolván által, hozzá csőr segedelmével két vessző van toldva; ezen két vessző az orjak mellett emelkedik fölfelé, és fölül olly válldarabhoz (Schulterstück) vannak szegezve, mellynek két végéhez szíjak lévén toldva, ezek által huzatnak hátfelé a' vállak.

1) Institutiones Chirurgicae. Tab. VIII. Fig. 13.

2) Lehrbegriff. Thl. V. Tab. IV. Fig. 5, 6, 7.

1232. §.

A' *nyujtólág* munkálkodó gépelyekhez tartoznak először is Venel, és Schreger ^{1.)}, Lafond ^{2.)}, Schaw ^{3.)}, Maisonabe ^{4.)} Blömer ^{5.)}, Langenbeck ^{6.)} Delpech ^{7.)}, stb. *nyujtó nyoszolái*. és *feszítő gépelyei, készületei*, mellyekben a' beteg a' lábakra és fejre alkalmazott bélelt szíjak segedelmével alól és fölül az ágyhoz vagy székhöz tartatik, és az egész testnek nyujtása illendőleg erős tollak által szakadatlanul ápoltatik. — Ezen készületek némellyikénél azon is voltak egyszersmind, hogy nyomás is eszközöltessék, p. o. a' hát alá dugott jó kemény párna, vagy mint a' Delpech és Langenbeck feszítő készületeinél olly rugalmas huzó eszközök (Züge) segedelmével, mellyek a' test körül az ágy egyik vagy másik oldala felé vezetnek. — Ugyanez vétetett czélba Clissonnak ugy nevezett *nyakhintaja* (Halsschwinge, Escarpolette) által is, melly ugy szólván csak pillanatig hagyatik munkálkodni; a' beteg nyaka körül t. i. széles kendő tekeretik, mellyhez mind a' két oldalon a' fülön túl szalag lévén erősítve, ezen, melly a' szoba menyezetébe szegezett

csigán vezetetik által, a' beteg mind addig húztatik föl, a' meddig csak állhatja.

Továbbad ide tartozik a' Le Vacher-nak gépelye, melly elől gomboló, *fűző mellénybül* áll, mellynek hátsó oldalához bizonyos lemez vagyon toldva. — Az ezen lemezen lévő két bádóg közé egy vas vessző illesztetik, melly egész a' nyaknak középeig egyenesen megyen föl, és innét kezdve a' fej fölött egész a' homlokig ezen részek hajlása szerint meg vagyon görbítve. Az ezen vessző felső végén készített metszelbe olly készüllet akasztatik, melly a' beteg feje körül, és állkapcsa alatt van megerősítve. — Pflug *) ezen erőművet annyiban jobbitotta, hogy a' fejkészüllet helyett a' vas vessző végéhez, melly csak a' nyaknak felső részeig ér, nyakkendőt kötött, melly által az állkapocs és a' fej egyenesen fölfelé tartatnak. Scheldrake Le Vacher-nak gépelyét akként változtatta meg, hogy a' fűző mellényt elhagyván, a' vas vesszőt olly lemezhez feszítette, melly a' gerincoszlopnak közepétül lefelé futván, szoroson a' keresztsontra illik. — Delacroix, is megváltoztatta ezen gépelyt, a' mennyiben az övének támaszpontja a' medenczére esik. *)

1) Versuch eines Streckapparates zum nächtlichen Gebrauche für Rückgrathsgekrümmte. Erlangen 1810. 4. Mit Kupfern.

2) Medical and physical Journal. 1826. Decemb. 497. 1-

3) Az id. h.

4) Journal clinique des deformités, Decemb. 1825. Nro II.

5) Im Journal von GRAEFE und v. WALTHER. Bd. IX- H. 4.

Lásd: v. FRORIEP'S chirurg. Kupfertafeln. Taf. CLIX. CLXXXII.

6) MERRY, Diss. de spinæ dorsi distorsionibus et pede equino. Götting' 1829.

7) Orthomorphie. Taf. 40, 41.

8) BERNSTEIN, systemat. Darstellung des chirurgischen Verbandes. 259. 1.

9) GERDY, az id. h. — Chirurg. Kupfertafeln. Taf. CLIX.

Darvinnak tanácsa is ide tartozik, melly szerint a' betegek görbedésüknek elején hosszabb ideig vizirányos helyzetben fekszenek, a' mi ha nem elég, ők különös székbe ültetvén, [ebben bizonyos készüllet által vállaik emeltetnek, a' fejük pedig megtámasztatik. *)

*) Zoonomie, oder Gesetze des organischen Lebens. A. d. Engl. mit Anm von BRANDIS. Hannov. 1810. Thl. II. 160. 1.

1233. §.

Azon gépelyek mellyek *nyujtólag* és egyszersmind *nyomólag* is munkálkodnak, ezek;

1.) Schmidt-nek *erőműve* ^{1.)}). Ez két egymáshoz olly kép eresztett félkörből áll, mellyek a' csípőcsontokra támasztva, tőlök két olly hüvelyek emelkednek fölfelé, mellyek két olly vesszőt fogadnak magokba, mellyek felső részén félhódképű kimetszet lévén, a' váll ápolására, föltámasztására szolgálnak, és majd magosabb majd alacsonyabbra tolathatnak. A' hüvelyeknek felső részén egy félkör találtatik, mellyhöz két vesszők lévén eresztve, felső végökkel a' félkör körül horogként kanyarodnak, alsó végök pedig a' medenczét környelő félkör körül kanyarodik, és belőlről fölfelé emelkedik. Ezen eresztékek bőrrel lévén behúzza, olly hosszas labdákat képeznek, mellyek csavarok segedelmével a' vesszőkhöz közelíthetnek, vagy távoztathatnak is. A' mellkasnak mellső részét egy szorosán a' teshöz fekvő fűző mellény környeli. — Ezen szabályok szerint van a' Langenbeck ^{2.)}), és Graefe ^{3.)} gépelye is összeállítva.

2.) Jörgnek *erőműve* ^{4.)}) Ez egy kemény és egy rugalmas félből áll; az első fél hársfából készitetik, és saja bőrrel fedetik; a' második egymás mellett fekvő és behúzott tollakból áll, egyik végénél fogva a' kemény félhöz toldatik, a' másikonál fogva pedig csatokkal kapcsolatik. — Az oldalgörbedésnél a' kemény fél a' törzsöknek homorú oldalára alkalmaztatik, alól a' csípőn fekvődvén, fölül pedig a' vállnak támaszkodván neki. A' rugalmas fél a' másik oldal körül tekertetik (az oldalgörbedés még első fokában lévén Jörg rugalmas nadrágtartót ajánl, melly a' közönséges nadrág közepén elől és hátul lévő gombra akasztatik, és a' kidudorodó oldal vállán megyen el, alá itt még egy párna is tétetvén. A' háthopornál ezen gépely akként módosítatik, hogy a' kemény fél mindig oda jut, hol a' törzsök be van horpadva, a' rugalmas fél pedig a' dudor helyére esik.

1) Beschreibung einer neuen Maschine zur Verminderung und Heilung der Buckel. Leipzig 1796. 8.

Már A. Portal is ajánlott némünémükép illy gépelyt, melly olly két ágú villából áll, melly oldalt fűző mellényhöz akként tartatik oda, hogy nekie folul a' kar, alól a' csípő szolgáljon támaszul. Précis de Chirurgie practique. Paris 1767' Vol. I.

2) Bibliothek für die Chirurgie. Bd. III. St. 2. Tab. II. Fig. 3.

3) G. MALSCP, Diss. de nova machina graefiana ad distorsiones spinæ dorsæ sanandas, nec non disquisitio deformitatum istarum. Acc. tb. aen. Berol. 1818. 4.

4) Az id. h. Tab. V. Fig. 1.

Græfe gépelye all: 1.) *ágyékövből*, melly két félhódké-pű lemezek segedelmével ul a' csipcsont taréjján. Ezen övnek hatsó végei egymásba dugathatnak, és csőr segedelmével megfeszíthetnek; a' mellsök kapocscsal tartatnak össze. A' félhódké-pű lemezek két oldalul gombok vannak, mellyekhez szij vagy on toldva, melly az altest ápolására való. Az erőműnek mind ezen részei szőrrel vannak belelve, és saja bőrrel behúzva. 2) a' *mellövből*, ez mint az alsó két félkörből készítetik, mellyek hátulról vannak össze toldva mint az alsók, előlrül férjsiaknál szíjjal és csattal egyesítetnek, asszonyoknál pedig itt a' csecsek elfogadására metszetek (segmenta) vannak. 3.) az ágyék- és mellövhöz mindkét oldalul két vasvessző, még pedig az elsővel merőben, a' másikkal vaslemezek által van összekapcsolva. Ezen vesszők alól négyszegű hüvelyekké vannak készítve, mellyek négyszegű tokba végződven, ezek' külső oldalán négyszegű emelkedmény találtatik. Ezen hüvelyek belsejében alsó részükön egy olly végetlen csőr találtatik, melly henger segedelmével a' négyszegű emelkedmény-re tett kulcs által föl- vagy lefele csavartathatik. A' hüvelynek tére a' négyszegű emelkedmény fölött, hengerbe megyen által, mellyben egy pergetoll (Spiralfeder) találtatik. A' hüvelyek' ezen hengerképiu térének felső nyílásába, olly vesszők bocsátatnak, mellyeken támaszok, a' vállak számára szolgálók találtatnak, mellyek illendőleg meg lévén belelve, a' vesszőkkel ollyként vannak egyesítve, hogy a' vállapok különböző alakjokra nézve különbözőleg illesztethessenek. Hogy ezen nyújtó gépellyel egyszersmind nyomást is lehessen a' gerincoszlopra összekotni, a' mell- vagy ágyékövhöz azon hely különbségéhez képest, hol nyomást akarunk eszközölni, csavarok segedelmével odatartandó labdák alkalmaztatnak.

Én ezen gépelyen, hogy azt egyszerűbbé és olcsóbbá tegyem következő változtatásokat vittem végbe: egy vaspléből álló illendőleg kibélelt, és a' medenczét egész a' felső csiptovisig átkaroló tok előlrül egy széles szij, és csat által erősítetik meg; ezen medence toknak két oldalához két kapoca (Spangen) lévén toldva, ebbe két egymással összefüggő vesszők tolatnak, és csavarok segedelmével megerősítetnek. Ezen vesszők felső végüknél fogva vas lemez segedelmével tartatnak össze, mellynek közepén olly csőr megyen keresztül, mellynek alsó vége négy-szegű, és mellynek felső végéhez az illendőleg kitömött támaszok vannak oda erősítve. A' csavar négyszegű végére illő kulcs segedelmével a' támaszok magosabb vagy alacsonyabbra igazíthatatnak. Ekként a' gépelynek olly hatása van, mint a' Græfjének; mellyel hogy egyszersmind illendő nyomást is eszközölhessek, labdákat nem használók, hanem rugalmas húzó eszközöket (Züge) (mint Jörg), mellyek a' háthaporjónál a' gerincoszlop dudorodott részére fekszenek, és a' két vesszőn lévő rézgombokba akasztatnak; az oldalgörbedésnél ellenben az egy vesszőn lévő hasonló gombokhoz tartatván, a' deréknek kidudorodott oldala fölött e' közt, és a' rajta fölemelkedő vessző közt az egész test körül kanyarítatván, ismét az első vessző

gombjaiba akasztatnak, — Két ellenkező irányt követő görbedésnél ezen húzó eszközök ellenkező irányban alkalmaztatnak. A' vállap állván ki különösen, egyik érméces húzó eszközt, a' magasabban álló vállon vetem által, és hátul meg elől a' derék körül futó húzó eszközhöz akasztom. Ezen gépelyt én a' testhöz jól oda álló úngon éjjel és nappal hordoztatom; mellynek szorgalmas használata után sok szerencsésen végződött eseteket láttam.

S. P. G. GRUBER, Dissert. de nova machina Cheliusiana ad sanandam gibbositatem, cui accedit bujus morbi descriptio. Acc. tab. aen. 1825. 4.

1234. §.

Az említett gépelyek különös megbírálásába cseszkedni fölösleges volna. Czelirányosan csak azon készültek munkálkodhatnak, mellyek feszítést és nyomást gyakorolnak egyszersmind. E' nemü hordozható gépelyek közül csak azok felelhetnek meg valamikép a' czélnak, mellyeknek támaszpontja a' medenczére esik, és úgy vannak készítve, hogy fájdalmas nyomást, a' mellkasnak igen erős öszveszorítását 'stb. nem okozzák. A' különös orvoslásra nézve még fölhozandó gyógymozzanatok betöltése mellett ezen gépelyek által ugyan a' görbedés kezdődő még csekély fokánál, és főkép az izmok aránytalan munkásságán alapuló oldalgörbedésnél tökéletes orvoslás is eszközöltethetik, mint nekem ezt főlebb leírt gépelyem használata után tapasztalnom olly sokszor volt alkalmam, melly is oldali rugalmas húzó eszközei által azon erőművektől mivoltosan különbözik, mellyeknél a' nyomás labdák (Pelotten) segedelmével eszközöltetik, — Az orvoslásnak illy szerencsés fogonátát azonban csak ott lehet reményleni, hol a' beteg szoros és szorgalmas fölvi gyázat alatt lévén, viszonyai mind illendőleg elrendeltethetnek. Hol nem ez az eset, ott a' baj rendszerint rosszabbodik, avagy legalább azon idő vesz el, mellyet az éktelenség orvoslására legjobban lehetett volna használni. A' gerincoszlop görbedéseinek minden egyebb nagyobb fokainál nem elegendő az említett orvoslás, hol a' nyújtó készültek állandó alkalmazata szükséges, mellyeknek fogonata hasonlíthatatlanul bizonyosabb mint a' hordozható gépelyké, és mellyek közül azok a' legezédirányosabbak, mellyeknél egyszersmind a' derékon ellenkező irányok szerint húzások is eszközöltethetnek, a' millyek a' Delpsch, Langenbeck, és mások nyújtógépelyei.

1235. §.

Az ilyen orvoslás rendszerint csak az ezen czélra különösen elrendelt intézetekben különös fölügyelés mellett eszközölthetik. Ez az oka, hogy az újabb időkben ezen intézetek (instituta orthopädicä) olly igen megszorodtak, mellyeknek némellyikében alapos panasz az, hogy az orvoslás bennök igen erömüvileg, (mechanice) vezetettvén, a' nyújtó készülétek tartós használata alatti hosszadalmas nyugalom által a' beteg egész alkotmányára olly károk háritattak, hogy mint több eseteket volt alkalmunk tapasztalni, a' görbedések csekély és mulékony jobbulása mellett, a' beteg egészségében többé alig elhárithatandó, sött tökéletesen gyógyithatatlan bajok okoztattak. Azon eseteket itt meg sem is említvén, mellyekben a' hátgerinczi bajok sokkal más természetűek voltak, mintsem, hogy az említett mód szerint kellett volna orvosoltatniok.

• 1236. §.

Delpsch nagy érdemet szerzett magának az által, hogy a' nyújtó készüléteket jól elrendelt izomüzettel (Gymnastik) párosítván, amazoknak azon ártalmait, mellyek a' főlebb kimondott okoknál fogva szokáskénti alkalmazatok ellen igazságosan vettek, elhárította, és általában az izomüzetnek hatását illendőleg méltányolván, ezen éktelenségek orvoslásában egészen új és sükeres pályát tört.

1237. §.

Az izomüzetnek a' következő létalapos czélai vannak: hogy a' gerinczoszlop napjában egymás után több órákig a' test hordástul fölmentessék, a' nélkül hogy a' test nyugodni kénytelenítvén, a' nyugalomnak kárait tapasztalnia kelljen; — hogy az izmok tehetsége elegendő ideig, és erővel gyakoroltatván, ezen részek táplálása, és általában az egész beteg alkotmánya ápolassék; — hogy minden izmok lassanként haladó erölködéssel munkásságba tétetvén, a' mozgás, a' nyújtás, és a' minden irány szerint működő nyomás által a' gerinczoszlopnak szenvedő részei javuljonak. — Ezen gyakorlások naponként 2—3. óráig folytatnak, és aztán az éktelenség állapotjához választott nyújtó eszközök, feszítő ágyak, vagy más különösen elintézett készülétek alkalmaztatnak. — Az úzásban való gyakorlást Delpsch igen czélirányosnak találja, fürdöket azonban, ha csak

különös okok nem kívánják azok használatát; úgy bedörgöléseket és más efféléket sem használ, mivel gyakorlatok által sokkal célirányosabb és foganatosabban lehet hatni, mint ezen szerek által.

A' gyakorlatok, mellyek lassanként haladólag tétetnek, és minden izmokra kiterjesztetnek, ezek: a' hintán való mozgás (hintázás) a' pergenemű (spiralförmig) lajtorján való gyakorlatok, játékok, a' dorongos kötélén (Knüppelseil) tett gyakorlatok, szabad kötélén, és mászárbocon (Klettermast) való játékok; s' rézsutt feszített kötélalajtorján tett mászkálás, játszás, a' vizirányos kötélén, és szálló hidon való játék, cigánykereklányás, vizirányos póznával való játszás, 'stb. A' De l p e c h munkájához toldott atlas, mind ezen különböző gyakorlatok neveit ábrázolja.

Hol illendőleg elrendelt intézet nincsen, ott akármely szobában, kertben, udvarban is lehet az ezen gyakorlatokra szükséges eszközöket elintézni. — A' görbédések eseteiben külön praxisomban az efféle elrendelt izomüzetes gyakorlatokat másféle szerekkel öszvekötvé már több esztendőktől fogva jó sikerrel használom.

1238. §.

Ha a' görbédésnek oka az izmok egyenletlen öszvevázódásában vagyon, midőn rendszerint a' bal oldal öszveesik, a' jobb váll-lap ki, maga a' jobb váll pedig fölfelé indul, úgy az öszve esett oldal öszvevsugorodott izmai ellankasztásán lágyító kenőcsök, olajos szerek bedörgölése; — a' kigörbedt oldal kinyújtott izmai öszvevázódtatásán pedig káforos szappankénet (opodeldoc), kakukfűlél (spir. serpilli), tiszta folyó hűgyag (liquor ammonii caust) körös festvény (tinct. canthar.), és más szállékony szerek bekenése által iparkodunk. — A' berzerő (electricitas) a' hirtelen hatású hólyagtapaszok, és az özönfördő is ajánlottak, a' kinyújtott izmok oldalára. A' kenés alatt, mellynek reggel és estve kell történni, a' beteg hason fekve nyújtóztassék ki, és fél egész egy óráig folytassék az, kenés közben a' kigörbedt hátgerinczet helyre egyengetni, nyomkodni iparkodván. A' kezdődő oldalgörbédésnél e' szerint, főkép ha egyszerűs mind arra is ügyelünk, hogy a' beteg testét illendőleg tartsa, annak mindkét felét egyenlően gyakorolja, irás és más munka közben, minden sete testtartástul óvakodik, kezeinél fogva többször fölakaszkodik, és ágyban jó kemény gereznán (matrácson) vizirányosan fekszik, úgy tökéletes gyógyulás következhetik. Itten jól a' testhez illesztett halhájvesszővel, vagy rugótollal föl-készített fűzőmellény is sokat használhat, a' mennyiben a' testet illendőleg ápolja *). A' már messzebb haladott

görbedécsnél szabályos testmozgási gyakorlatok, valamely célirányosan elkészített hordozható gépely, avagy még legjobban a' nyújtó készüllet legnagyobb sükerrel használtatik. — Az oldalgörbedésnek ezen eseteiben a' közönséges egészség rendszerint nem szenved, és úgy tapasztalni, hogy a' beteg az erőműves szerket legkönnyebben elviseli. — Ha egyszermind a' köz egészség is szenvedne, úgy célirányos szerekről, és a' testnek illendő közéletbeli ápolásáról kellene gondoskodni.

*) Azon ártalmak, mellyek a' fűző mellények ellen olly igazságosan vettek, (I. Th. Sömmerring üb. d. Schädlichkeit der Schnürbrüste. Berlin 1793.) az említett esetben azok alkalmazatát nem korlátolják.

1239. §.

Azon görbedéseknél, mellyek az izom-gyöngeség' nagy fokán alapulnak, belsőképzongöregbitő szerek (tonica) u. m. a' kína, makk-kávé, 'stb. erős, állományos táplálékok, nemes borok, vastartalmú ásványvizek, szállékony, fűszeres és léles bedörgölések, aczélos, sós, fűszeres, vagy csermelyfürdők kivántatnak. — Az izom-üzetes gyakorlatok itten különös szolgálatot tesznek, mellyeknek szabályozott elrendelése által azon ártalmak elhárítatnak, mellyeket másként a' feszítő készültek alkalmazatával szükségkép öszveköttöt nyugalom és az izmoknak munkátlanúsága okoz. — A' járnai kezdő gyermekeknél hátukat és alsó végtagjaikat léles szerekkel kenegetni, az üléstől őket óvni, és kemény gerez-nán hálalni többnyire elégséges.

1240. §.

Midőn a' hátgerinczgörbedés a' rostos közporez fülágyulásán és megvastagodásán alapszik, akkor a' gerincz-oszlop irányát változtató nyujtásnak a' legnagyobb könnyúséggel vigyázva kell tétetni. — Ha az egyes csigolyák közt nyomás által mozgásokat lehet eszközteni, akkor a' nyujtásra semmi szükség, sőt minden a' gerincz-oszlopra erőszakosan ható más eszközök is háritassanak el. — A' megváltozott foglalványoknak még előbb jobban meg kell erősödniök. — Ha egyszermind fájalmak is vannak jelen, mellyek, ha bár nem gyuladának jelei is, de mégis a' véredények szenvedő túltelését vagyis olly állapotot sejdítenek, melly illendőleg nem méltatva gyuladás és genyedésbe megyen által: — úgy először nádályos és véres köpölyök de nem kicsapongólag, az-

tán pedig káforos röpírral bekenések, hólyagtapasz, genyikutacs, hideg özönfordók, sós, vagy kénygulatsavas vízből álló özönfordók, tűzkup, stb. alkalmaztatnak, főkép az éktelenség küllő közepére. — A' beteg nyugton hanyatt fekvé maradjon, és később vigyázva váltogatólág izomüzetes gyakorlásokat kezdjen, a' milyen a' taligával való mozgás kötélén. A' beteg ereji táplálmányos közélet, és erősítő szerek által apoltassanak.

Ila ezen bajnak természetérül csak a' vizirányos helyzet, avagy vigyázva tett kinyujtási törekvés által győződünk meg, ha nincsenek épen semmi fájdalmak, mint azok, mellyek a' vigyázva tett kinyujtás által okoztatnak, ha azok a' fájdalmas helyre tett nyomás alatt nem öregbednek, és nyugalmas hanyatt fekvés közben megszűnnek: úgy a' vigyázva teendő izomüzetes gyakorlások azonnal elkezdethetnek, innét a' nyujtás alkalmazatára átmenvén, ezzel később az oldalvásti húzások kapcsoltassanak öszve.

L. Delpech, Orthomorphie Th. II. 238. I.

1241. §.

Azon hátgerinczi görbedéseknél, mellyek csontsenyven (rhachitis) alapúlnak, az orvoslás főkép az emésztés és táp-készítés jobbitására inteztessék, a' mi zsongöregbitő szerek (tonica), erősítő életmód által eszközöltetik, miken kívül még fűszercs és léles bekenések, erősítő fordók, napmelegítette homokhalmon, szabad levegön, vagy jó kemény gereznán való hanyatt fekvés ajánltatnak; az izomüzetes gyakorlások, és a' nyujtó készülétek csak később javasoltatnak. — A' csontlágyulásnál (osteomalacia) hasonló az orvoslás, a' kina és villósav (Phosphor-säure) itten tapasztalásom szerint igen hathatósának mutatja magát. Az ezen esetben gyakorta nagy fájdalmak ne talán nádályok 's több eifélék alkalmazatára vezessenek bennünköt. A' testnek ápolásán 's illendő helyzetén kívül rendszerint itten a' görbedés ellen semmi más nem tétethetik.

1242. §.

Ila a' görbedés csúzos okkal áll öszveköttetésben, úgy ez elleu szükség az orvoslást intezni. Csak ezen szöveménynek elháritása után lehet a' görbedés valóságos orvoslásáru gondolkozni. Nem ritkán a' csúz által egyes vagy több izmoknak bénulása okoztatik, midön is tűzkupok, özönfordók, tartós elszolgáltató szerek 'stb. eszközlik a' kívánt sükeret.

A' gerincoszlopnak azon görbédései, mellyek tüdőbeli genygyülem (empyema) vagy tüdőbeli genyüregek meggyógyulta után a' mell egyik oldalának, öszverokkanásából származnak, gyógyíthatatlanok, és minden azokat célba vevő orvosiás elégtelen söt veszedelmes. — Az alsó végtagok egyikének megrövidüléséből származott görbédések némelly esetekben olly mesterséges czipők 'stb. által megelőztethetnek, mellyek a' sánta tag rövidségét kiegészítik.

III.

A' lábak görbédései.

1243. §.

A' lábak különbfélekép görbülhetnek meg, a' mennyiben vagy befelé (*dongaláb*, varus), vagy kifelé (*ta-csibaláb*, valgus) fordulnak, avagy a' láblap á' sarkkal együtt hátulra és fölfelé térvén, maga a' láb az alsó láb-szárral egyenes irányba jönnek (*lóláb*).

A.

D o n g a l á b.

- T. SCHELDRAKE, Observations on the causes of distorsions of the legs of children. London 1794.
- — a' practical Essay on the Clubfoot. London. 1798.
- A. BRÜCRNER, über die Natur, Ursachen und Behandlung der einwärtsgekrümmten Füße. Gotha 1796. 8.
- J. S. NAUMBURG'S Abhandlung von der Beinkrümmung. Leipzig. 1796. 8.
- J. M. WANZEL, Diss. de talipedibus varis. Tub. 1798.
- A. SCARPA, chirurgische Abhandl. über die angeborenen krummen Füße der Kinder und über die Art, diese Ungestsalthheit zu verbessern. Aus d. Ital. übersetzt und mit einer Vorrede begleitet von MALFATTI. Mit 5. Kupfern. Wien 1804. 4. (Eine kritische Anzeige hievon in v. SIEBOLD's Chiron. Bd. I. 198. 1.).
- JÖRG, über Klumpfüße und eine leichte und zweckmässige Heilung derselben. Mit 3. Kupf. Leipz. uud. Marb. 1806. 4.
- DELPECH, Considérations sur la difformité appelée Pieds-bots; in clinique chirurgicale de Montpellier. 147. 1.

1244. §.

A' *dongaláb* azon éktelenség, mellyben a' láb hosszú tengelye szerint akként fordul el, hogy a' lábnak belső széle fölemelkedik, a' külső aláfelé tér, a' talp a' láb hátával együtt függőleges irányba esik. A' lábujjak igen meg vannak hajolva, a' láb háta domborúbb, a' talp pedig a' szokottnál homorúbb, a' sark fölfelé huzódik és befelé igazúl, úgy hogy a' földet nem éri. Az egész láb öregbedett közeledésben (*adductio*) vagyon. A' lábhaton a' szökcsont fejtül egy nagy dudor ül ki, az Achilles ina igen meg van feszülve. A' menés többé kevesbé gátoltatik, a' betegek talpaikra nem léphetnek, lépésök, csak külső lábszélökre, még pedig ennek közep tájára esik, hol is vastag kéreg támad.

1245. §.

A' *dongalábnak* különböző fokai vannak; mellyeknek csekélybikénél a' görbedett láb természetes irányába hozathatik, midőn aztán a' láb hátán lévő dudor is eltűnik; a' láb azonban ismét rendetlen helyzetébe fordul, ha eleresztetik. Magasabb fokban a' láb egyszerre természetes irányába nem tételhetik.

1246. §.

A' lábnak ezen idomfajulása többnyire született haj, és a' láb csüggedett kifejlődésének, a' hajtó izmok tulajdonságos munkálkodásának következménye. A' *dongaláb* születés után is kifejlődhetik, ha t. i. a' láb p. o. fekélyek, 'stb. miatt több ideig egy bizonyos helyben tartatik, és az által a' hajtó és feszítő izmok közt divatló súlygyen fölbomlik. Az izmoknak földült ellenmunkálkodása (azoknak öszvehuzódása, mellyek a' talpon és belső szélén vannak, azoknak elpetyhüdésével, mellyek a' láb külső szélén és hátán találtnak) oka rendszerint ezen éktelenségnek; mind azon változások, mellyek a' szalagokon és csontokon tapasztaltatnak, csak másodlagos tünetemények. — Az erősebb és rövidebb izmok ezek: a' mellső és hátsó sípizom, a' lábikerizmok, a' gázizom, a' talpizom, a' lábnak négy uj hajtó izma, az öreg uj távoztató, a' láb haránt izma, a' lábnak rövid kisuj hajtó izma, az öreguj rövid és hosszú hajtója. A' lankadtabb és hosszabb izmok pedig a' következők: a' hosszú szárkapcsizom, a' harmadik, a' rövid. a' lábujjak hosszú és rövid feszítő izma, a' láb kisuj távoztatója. A' láb-talpi oldalon, és a' lábnak belső szélén minden szála-

gok meg vannak rövidülve, valamint ellenben a' láb hátán és külső szélén lévő kinyúlva. — A' lábtőnek csontjai ezek mellett a' görbedésnek fokához képest kölcsönös értükközésekből többé kevesbé kiléptek, a' nélkül hogy az azokat magokba fogadó izgödröket vagy üregeket tökéletesen elhagynak. Leginkább helyzetükben változnak meg, és kisebbik tengelyök szerint ferdülnek el; a' hajócsont, a' köbképű csont, a' sark- és ugracsont. Ha a' dongaláb már régtől fogva tart, úgy a' csontok természetlen helyzetökben megerősödhetnek, és idomjokra nézve is többé kevesbé elváltozhatnak.

Az itt kiejtett véleményt én az által sem találom megczáfolva lenni, mit (Delp ech id. m.) állításának bebizonyítására folhordott, t. i. hogy a' dongalábnak oka a' csontok idomjában helyeztessék, mivel az izmok a' láb ellenkező hajlása ellen nem szegülnek, a' mi különösen világos légyen azon esetekben, mellyekben a' görbedést sorvadás és az izmok bénulásának különös faja követi. Delp ech különösen egy esetre támaszkodik, mellyben születéstől kezdve, az izmoknak lankadsága, és a' lábak meg czombok szabadakaratos mozgásainak tellyességes hiánya volt jelen. Minél nagyobb a' görbedés, annál nagyobb az izmoknak sorvadása, s. tb. Delp ech ezen esetben a' dongaláb hosszabb tartása alatt történő változásokat, nem pedig a' baj valóságos eredetét vette figyelemre. A' dongalábnak öszve hasonlítása az együttszült bicze-géssel, mellyett Delp ech állit föl, öszve nem illik, és annál inkább ellene szól állításának, mivel illy esetekben a' természetes állapot soha erőműves orvoslás által vissza nem állitathatik. — Ezen véleménnyel Delp ech, úgy látszik, egészen fölhagyott, mivel Orthomorpha-jában felőle nem emlékezik, hanem a' (117, l.) az izmok együttszült vagy később származott rövidségét vallja a' dongaláb valóságos okának.

Cruveilhier (Anatomie pathologique du corps humain. Paris 1828—1830. fol. Livr. II.) a' dongalábak okát erőműves okban, a' magzat méhbeni helyzetében keresi.

1247. §.

A' mi a' *jóslatát* ezen bajnak illeti, minden a' baj fokától, és szövekedéseitől függ. Ha a' baj csupádon az izmok aránytalanságán épül, ha az elfordult csontok sem idomjukat meg nem változtatták, sem pedig természetlen helyzetükben izhegedés által öszve nem nőtek, akkor kedvező kimenetelét lehet várni a' bajnak, annál inkább, ha a' beteg fiatal, a' férjfiúság szakátul még távol, semmi nemű betvegyes nyavalyák nincsenek jelen, és a' görbe lábnak táplálása még nem sokat szenvedett. — Azon idő, melly allatt ezen bajnak gyógyítása megeshetik, meghatározhatatlan. Felnőtt egymiknél, kik görbült lábaikon sokáig jártak; hol a' csontok öszveheged-

tek, vagy idomjokban sokat szenvedtek, a' gyógyítás és gyógyulás lehetetlen.

1248. §.

A' dongalábaknál a' *gyógyjavallatok* abban állnak, hogy az izmok természetes ellenmunkálkodása, és a' láb egyenes állása visszaállitassék, a' mi erőműves készültek által esik meg; innét az egész orvoslásnak ideje a' *helyreigazítás*, a' *helybentartás*, és *járás* korszakára osztathatik.

1249. §.

Az első javallat meleg fürdő használata által eszközöztetik, mellybe napjában kétszer mintegy fél óráig tétetnek a' lábak egész térdig; ugyan csak a' fürdőben iparkodunk a' lábat is természetes irányba hozni, azt egy kézzel úgy fogván meg, hogy a' hüvelyk a' lábhátra, a' mutató a' belső szélre, a' többi ujak pedig a' talpra essenek, a' más kezét a' sarkra alkalmazván, most már a' láb és főkép a' sark kifelé fordítatik, az előlábát emelvén, a' lábát lefelé kénytetik. Ezen műbáns csak lassan, de tartósan történjék. A' láb a' vízből kivétetvén és illendőleg megtörültetvén, az alszárnak belső és hátsó oldalára, és a' lábnak belső és talpi lapjára sertés - vagy lúdzsirrrel; az alszárnak és lábnak mellő és külső oldalára pedig valamelly léles nedvvel tétetnek bedörgölések. A' lábnak természetes irányba való tartós huzása végett háromszegű, két harántuj szélességnyire öszvehajtogatott körül belől $\frac{1}{2}$ rőfnyi hosszúságú kendőt használunk, melly a' lábikra alá alkalmaztatik, a' két bokák körül kívülről befelé a' lábát fölött, és a' belső lábszél közepén a' talpon kifelé vezettedik, és illendőleg megfeszitetvén, a' láb általa kifelé hajtatik; ezen körfordulat (tour) ismételtetvén, aztán a' kendőnek hegyei a' külső lábszélről ferdén ki a' felső felé vezettednek, mindketten a' lábnak hátán pögyászcsozóval (Packknoten) köttetnek öszve, és a' bokák körül tekeritetvén, egyesitetnek. (B r ü c k n e r pólyája). Ezen kendőt napjában egyszer vagy kétszer szükség alkalmazni, melly mivel mind e' mellett is könnyen lecsusszan, azért ragtapaszcsikok, ezen pólyázásként alkalmazva, a' lábnak természetes irányába való hozására sokkal alkalmasabbak. *)

*) Giese, in der Salz. med. chirurgisch. Zeitung 1814. Bd. 4. 75. lap.

Azon gyermekeknél, kik dongalábakkal jönnek a' világra, az első két vagy három hónapokban bőruk finomsága miatt, meg kell elégednünk azon napjában egynehányszor eszközölnöd műbánással, melly által a' lábat lassanként természetes irányába hozni iparkodunk. Csak később nyúlhatunk az imint említett bánás-móddhoz. Ezen esetekben a' bajnak csekély volta, és a' részek engedékenysége miatt gyakorta célunkhoz juthatunk. A' már járkáló dongalábú betegek az orvoslásnak kezdetétől fogva szorosan tartóztassanak vissza a' járkálástul.

Scarpa a' lábnak halkkal eszközölnöd kifelé fordítására különös tollat ajánlott, melly a' láb külső oldalára tétetik, és két szij segedelmével tartatik oda. Ismételve tett tapasztalásaim engem arra birtak, hogy ezen eszközzel fölhagyván, a' ragtapaszoknak adjam az elsőséget.

1250. §.

Ila már a' lábbal annyira jöttünk, hogy az kézzel természetes irányába hozathatik, akkor az Scarpának úgy nevezett második erőművével *) tartathatik legjobban maga helyében, melly harisnyára alkalmaztatván, éjjel és nappal hordatik. Ekkor a' betegnek megengedtetetik már lassanként róna talajon lépdelni, és általa. Bizonyos idő múlva, midőn már a' láb magátul is megmarad természetes irányában, napközti az erőmű föltre tétetik, de éjszakára ismét fölalkalmaztatik. A' beteg olly fűző sarukat hordozhat legjobban, mellyek egész az ujakig fűzetnek, és hátsó részökön vékony aczéllemezzel vannak készítve.

*) Scarpának gépelye olly czipőből áll, mellynek mellő része vékony, bélelt czipőtalpból, hátsó része pedig aczéllemezből (kúpoldalos tollból, parabolische Feder) áll, melly az egész sarkat környeli. Ezen kúpoldalos toll belső részéhez bélelt szij vagyon toldva, melly a' lábhaton átvette, a' külső oldalán lévő gombba akasztatik. A' kúpoldalos toll ezen külső oldalán egy vízirányosan a' láb hegye felé futó más toll találtatik, melly itt a' láb körül bélelt szijjal tartatik oda. Ezen tollnak hátsó végén szij vagyon, melly a' kúpoldalos tollnak belső oldalán lévő gombba akasztatik. A' kúpoldalos toll külső oldalátul egy mértékletesen meghajtott, domború lapjával az alszár felé igazított toll emelkedik egész a' térdtájig, melly a' kúpoldalos tollal szegecske által T. idomra van egyesítve. Az alszárhoz való megerősítésére a' bokák fölött és a' térd alatt két kitömött szijak szolgálnak, mellyek pléhmetszetek és csórok segedelmével a' függőleges tollon ide's oda igazíthatnak. Hasonló Scarpának ezen gépelyéhez, a' Delpesch-től ajánlott is (id. m. Pl. V. VI. VII.) — Ezen erőműveknek tulajdonitjuk az elsőséget, minden más e' rendbeliek fölött. *)

*) MEINHAUSEN, in Gött. gel. Anzeig. 1790. 713. I. 1807. 2049. I. 1801. 1321. I.

BRÜNNINGHAUSEN, in RICHTER'S chirurg. Bibliothek. Bd. XV. 566. I. Tab. I. Fig. 1, 2, 3.

BLOEMER'S Maschine S. B. BRUNS, Diss. de talipede varo. Berol. 1827.

1251. §.

A' láb természetes irányába való minél sebesebb hozatala végett, az Achilles', olykor pedig a' szárkapocsizom inának atmetszése ajánltatott, mi megesvén, a' láb Petit-féle fordított papuccsal tartatik helyzetében. ¹⁾ A' dongalábnak magosabb fokaiban, és a' megnőtt egymiknél az Achilles inának átmetszése gyakorta valóban azou egyetlen egy szer, mellyel a' láb természetes irányába igazíthatatik ²⁾

1) M. G. TRILENIUS, medicinische und chirurgische Bemerkungen. Frankfurt 1789. 335. l.

MICHAELIS, über die Schwächung der Sehnen durch Einschneidung, als einem Mittel bei manchen Gliederverunstaltungen. In HUFELAND'S und HIMLY'S Journal. Bd. VI. Novemb. 1811. 3. l.

SARTORIUS, in SIEHOLD'S Sammlung seltener und ausserlesener chirurg. Beobachtungen und Erfahrungen. Bd. III. 258. l.

2) De l'pach az. id. h. Pl. IX.

B.

A' kacsibaláb.

1252. §.

A' kacsibaláb a' dongalábnak ellenébe álló éktelenség, mellynél nem valóságos elfordulás, mint inkább a' lábnak olly kifelé térő tévedése van jelen, hogy a' belső boka igen kidudorodik, mélyebben esik, és a' külső alatt többé kevesbé nagy kivájulást képel, a' láb hátának természetes domborúsága, és a' talpnak kivájottsága elvesznek, és a' láb ráhágáskor a' talajt a' talpnak egész fölületével egyenlően éri. A' láb öntövében legszélesebb. Menés közben a' kacsibalábuaknak térdei befelé állnak, a' lábak kifelé, úgy hogy leginkább belső lábszéleikön állnak.

1253. §.

Ezen bajnak okai eléggé nem ösmertetnek, asszonyoknál és gyermekeknél a' 10-dik esztendeig ritkán

fordúl elő. Hihetőleg már a' gyermekeknél van bizonyos hajlam jelen ezen bajra főkép a' lábtő csontjaiban, midőn aztán később munkaműves erőszakok, nagy erőlködések 'stb. által a' sarkcsont akként fordul befelé, hogy külső lapja egyszersmind fölfelé, a' belső pedig lefelé tekint inkább. Hogy a' sarkcsontnak ezen helyváltozása alatt egyszersmind az ugracsont, valamint a' többi lábtőnek csontjai is, nem különben az ezeket összekapcsoló szálak helyzetökben megváltozzanak, az a' dolog természetéből következik,

1254. §.

Ezen éktelenség ellen soha segedelem nem keresetik, melly azonban azon oknál fogva nevezetes, hogy a' vele bajlódó emberek nagyobb utakat nem tehetnek, azért, mert lábaik a' bokák körül földagadnak, a' talpak fölsebesednek, 's azért gyalogkatonai szolgálatra ügyetlenek. Ezen tekintetből azonban a' kacsibalábat, a' széles vagyis tepsilábtul meg kell különböztetni, melly a' láb rendes idomának nagyságában áll, és a' lábnak gyakor használata által okoztatik, melly alatt a' középlábcsonatok fejei közt kifeszített oldalszálak kinyújtatnak.

Circularre an Preussens Militärärzte, betreffend den Unterschied des breiten und des Plattfusses, Behufs der Rekrutenuntersuchung. In RUST's Magazin. Bd. V. 1. 1.

C.

L ó l á b.

JOERG, über die Verkrümmungen. 77. 's köv. 1.

ZIMMERMANN, der Klumpfuss und Pferdefuss. Leipzig 1830.

1255. §.

A' lóláb, vagy hegyláb (pes equinus) azon éktelenség, melly alatt az egész láb az alszárral ugyanazon irányú lévén, a' sark igen fel vagyon húzva, úgy annyira hogy a' beteg menés közben csak lábhegyein lépdegel. Az Achilles ina igen meg van húzva, a' láb egyszersmind úgy meghajtvá, hogy hátának domborúsága, és a' talpnak homorúsága öregbedve vagyon.

1256. §.

† *Oka* ezen bajnak a' lábikra izmainak szabálytalan összehúzódásában áll, később talán még a' talpizom, a' hátsó sípizom, a' hosszú szárkapcsizom is megrövidülnek, és a' bajt öregbítik, mellynek nagy kifejlődésében a' szökcsontnak izfömlülete olly igen elötölódik, hogy a' sípcsonttal való érületébül kilépven, ez csaknem egészen a' sarkcsont hátsó részére esik. — A' lóláb többnyire együtt szült baj; de a' lábtőnek beteges változásai is lehetnek efféle éktelenségnek, idomtalanságnak okai.

1257. §.

Orvoslása ezen bajnak, fördőkben, az összehúzott lábikrai izmokba és inakba tett lágyító bedörgölésekben, és olly műbánásokban állonak, mellyek által a' sarkat le, az előlátat pedig föl iparkodunk igazgatni; az orvoslást végre a' Jörgtül ajánlott eröműnek ¹⁾ alkalmazata zárja be. — A' már elévült bajban az egyetlen egy szert ismét az Achilles inának átmetszésében, és illendő kötözésekben találandjuk.

1) Id. m. Tab. VI.

Ezen erömű czipőbül áll, mint a' dongalábaknál a' Scarpáé. Külső oldalán ezen czipőnek szinte egy vas pálcza emelkedik a' térd-tájig, melly az alszárhoz szijakkal erősítetik. Ezen pálczának alsó részéhez akasztóke-
rekkel (Stellrad) toll van oda alkalmazva, mellyen egy vas vessző vagyon, a' láb mentében clőfelé szaladó; ezen vesszőnek végébe a' lábnak mellső részén vezetett szij akasztatik, melly által a' láb szüntelen fölfelé húzatik.

2) Delpech id. m. Pl. IX. X.

1258. §.

A' mi még egynehány másféle görbedéseket illeti, mellyeknek a' végtagok csontjainak húzamosságában, vagy izüléseiben lehet helye, mint p. o. az alkarnak a' fölkar, vagy az alszárnak a' fölszár felé való hajlása, az alszár csontjainak görbedései, a' térdizületnek ki- vagy befelé fordulása, és a' dongakéz (Klumphand) támadásokra nézve mind azokat mondhatjuk, miket általában és az egyes görbedésekről eddig mondottunk. Úgy az orvoslást is belső és külső szerek, valamint az egyes bajokhoz illesztett gépelyek által könnyű leendő módosítani, melly utolsók mindenkor tollerő által alkalmaztassanak.

Lásd:

ANDRY, Orthopädie, oder die Kunst bei Kindern die Unge-
stalttheit des Leibes zu verhüten. Aus dem Französi Berlin
1744: 8.

JOERG, az id. h.

WINTER, Beschreibung verbesserter Vorrichtungen zur Heilung
schiefer Kniegelenke und ihrer Anwendung; in RUST's Magazin.
Bd. IV. 163. 's köv. I. Tab. I. ugy a' fölhozott munkák leg-
jobbikét.

IV.

Az üszvefűgésnek szabálytalan kinyulásán alapuló hibák.

A.)

Az üterekben.

Az ütérdag,

E L S Ő S Z A K A S Z.

AZ ÜTDAGOK ÁTALÁNOSAN.

T. LAUTS, Scriptorum latinorum de aneurysmatibus collectio. C. XV. Iconib. Argent. 1785. 4. Tartalma: F. M. LANCISIUS, de aneurysmatibus. G. GUATTANI, de externis aneurysmatibus. Rom. 1772. A. MURRAY, in aneurysmata femoris animadversiones. 1781. G. J. TREU, aneurysmatis Spirii post venae basilicae sectionem orti historia et curatio. Norimb. — C. ASMAN, de aneurysmate. 1773. J. WELTINUS, de aneurysmate vero pectoris externo. 1750. MATANI, de aneurysmaticis praecordiorum morbis. Francof. 1766. J. VERBRUGGE, de aneurysmate. L. B. 1773.

NICHOLLS. on aneurysms in general; in philosophical Transactions. Nro. 402. 440. l.

PENCHIENATI, recherches anatomico-pathologiques sur les aneurysmes des artères de l'épaule et du bras, — des artères crurales et poplitées; in Mém. de l'acad. des Scienc. de Turin 1784—85. 131—191. l.

- PALLETTA**, über die Schlagadergeschwulst; in KÜHN's und WEIGEL's ital. med. chirurg. Bibl. Bd. IV.
- DESCHAMPS**, sur la ligature des principales artères blessées et particulièrement sur l'anéurysme de l'artère poplitée. Paris 1797.
- R. CAILLOT**, Essays sur l'anéurysme. Paris a VII.
- A. F. AYRER**, über die Pulsaderschwülste und ihre chirurgische Behandlung. Gött. 1800.
- J. FLAJANI**, Beobachtungen über die Schlagadergeschwülste der unteren Gliedmaassen. Aus dem Ital. von K. G. KÜHN. Nürnberg. 1799.
- A. SCARPA**, über die Pulsaderschwülste. Aus d. Ital. übers. mit Anm. u. Zus. von HARLES. Zürich 1808. 4.
- FREER's**, observations on aneurism and some diseases of the arterial. Syst. Birmingham 1807.
- J. HODGSON**, treatise on the diseases of the arteries and veins, comprising the pathology and treatement of aneurysms and wounded arteries. London 1814.
- — von den Krankheiten der Arterien und Venen, mit besonderer Rücksicht auf Entwicklung und Behandlung der Aneurysmen und Arterienwunden. Aus dem Englischen von F. A. KOBERWEIN. Hannover 1817.
- G. A. SPANGENBERG**, Erfahrungen über die Pulsaderschwülste; in HORN's Archiv. 1815. 209. 1.
- A. SCARPA**, Abhandlung über die Unterbindung der bedeutenderen Schlagadern der Gliedmaassen, mit einem Anhang zu dem Werke über die Schlagadergeschwulst. Aus d. Ital. übers. von F. PARROT. Berlin 1821.
- C. H. EHRMANN**, Structure des artères, leurs propriétés, leurs fonctions et leurs altérations organiques. Strasb. 1822. 4.
- Sammlung einiger Abhandlungen von SCARPA, VACCA, BERLINOHIERI und UCCELLI, über die Pulsaderschwülste. Aus d. Ital. mit Zus. von SEILER. Zürich 1822. 4.
- TH. TURNER**, Practical Treatise on the arterial System. Intended to illustrate the Importance, of studying the Anastomoses in Reference to the Rationale of the new Operation for Aneurysms and the surgical treatement of Hemorrhage. With. orig. col. Pl. London 1826.
- DELPECH**, Observations et Reflexions sur la ligature des principales artères; in clinique chirurgicale de Montpellier. Tom. I. p. 1.
- GUTHRIE**, on the diseases and Injuries of arteries with the Operations required for their cure. London 1830.
- Lásd. Ezenkivül.
- A. L. M. VELPEAU**, Traité d'Anatomie chirurgicale. Tom. I. II. Paris 1825. 8. és
- L. J. von BIERKOWSKI**, Anatomisch-chirurgische Abbildungen, nebst Beschreibung der chirurg. Operationen u. s. w. Mit einer Vorrede von RUST Mit 40 Steindrucktafeln. Berlin. 1826.

- E. BUJALSKI. Tabulae Anatomico-chirurgicae. Petropol. 1828.
 B. FRORIEP, chirurgische Anatomie der Ligatur-Stellen des menschlichen Körpers. Mit 18. Tafeln. Weimar 1830. Fol.
 J. P. MANEC, Traite' theoretique et pratique de la ligature des Artères. Paris 1832. Fol.
 G. L. DIETERICH, das Aufsuchen der Schlagadern behufs der Unterbindung zur Heilung von Aneurysmen, nebst Geschichte der Unterbindungen. Nürnberg 1831. 8.

1259. §.

Ütérdagnak, vagy rövidebben *ütdagnak* (Aneurysma) minden olly daganat neveztetik, melly valamelly ütérnek részintes kitágulásán, avagy az ütér hártýainak előrement megválása után a' vérnek az ütér környelő sejtszövetbe történt kiöntődésén alapúl. Az első esetben az ütdag *való* vagyis *igazinak* (aneurysma verum) a' második esetben pedig *álnak* (aneurysma spurium) neveztetik. Némelly írók a' két említett ütdagon kívül még *vegyültet* (aneurysma mixtum) is vettek föl, hol t. i. vagy miután a' külső ütérhártya megszakadott volna, a' belsők kitágulnak, avagy megfordítva ¹⁾). Ezen nevezet azonban azon esetre is használtatott, mellyben valamelly való ütdag fölfakadván, a' vér a' sejtszövetbe ómlott ki ²⁾). — Vegyült ütdag az első értelemben nincsen. Breschet ³⁾ szorosán tett észrevételek által mindazonáltal bebizonyította, hogy az üterek középső hártýája megszakadván, a' belső hártýának a' középső hártya nyílásán keresztül lett kilépése, és a' külső hártýának kifeszülése által tömlöképü tágulás származott legyen. Midön az üt- és visszerek egyszersmind megszakadnak, és kitágulnak együtt, az állapot visszdagos ütdagnak (aneurysma varicosum), vagy ütdagos visszdagnak (varix aneurysmaticus) neveztetik.

1) W. HUNTER, in medical Observat. and Inquir. Vol. I. 338. lap.

2) A. MONRO, in Essays and Observations of Edinburgh. Vol. III. 255. l.

3) Ueber die verschiedene Arten des Aneurysma; in FRORIEP's Notizen. Jan. 1833. 301. l.

1260. §.

Az igazi ütdagnál az ütérnek falai, vagy csak az ütér lefolytának kisebb részén tágulnak ki (való 's körülírt ütdag, aneurysma verum circumscriptum); avagy nagyobb részre terjed a' kitágulás, és lassanként vesz el a' környelő részekben (való tágas v. terjedett ütdag,

aneurysma verum diffusum). Az álütdag hasonlólag *korlátolt* vagy *másodlagosra* (aneurysma spurium circumscriptum, seu consecutivum) és *terjedtre* vagy *eredetire* (aneurysma spurium diffusum, seu primitivum) osztatik. — Az első esetben a' vér az ütér sejt szövete alá öntödvén el, ezt tömlőként feszíti ki; a' második esetben az ütérnek minden hártái megszakadtak, és a' vér az egész tagnak hézagai közé előmlik (243. §.).

Breschet (id. m.) az ütér - csatorna kitágulásának különböző alakjára nézve négy fő fajait különbözteti meg a' való ütdagnak, t. i. 1.) a' *való tömlőképü ütdag*, hol az ütér lefolytának valamely helyén földagadván kis tömlőt mutat, melly az ütér minden hártáinak kitágulásából származik. 2.) a' *való orsóképü ütdag*, mellyben az ütérnek mentében ennek minden hártái kitágulnak, az ütér föl és lefelé is lassanként szűkülven, orsóképü daganatot mutat. 3.) a' *való hengerképü ütdag*, hol az ütérnek csatornája nagyobb vagy kisebb terjedetre sokkal többé vagy kevésbé egyenlően ki van tágulva. 4.) a' *való visszdagos ütdag* vagy az *ütdagos visszdag*, ennél a' tágulás az ütér nagyobb vagy kisebb terjedetére, olykor az egész edénytörzsökre és főágaira elterjed, azonkép, mint a' vérerek visszdagánál (Varicositaet). — Ezen haránt táguláson kívül ezen edénynek még kihosszabbodása is tapasztaltatik, melly görbvedéseket képelve, nagyobb vagy kisebb számu tekervényeket mutat. Olykor az egész ütércsatornának ezen hirtelen kitágulásán kívül némelly helyeken csomók, vagyis apró korlátolt ütdagos tágulások vétetnek észre, melly eset való tömlő - képü, és némellykor vegyült ütdagokat teszen. Az ütér falak igen gyakorta meg vannak vékonyodva, lágyak, és összevesüljednek, hasonlólag a' visszdagos vérerekhez, holott máskor a' való hengerképü ütdagnál a' falak megvastagodnak. A' visszdaggal meglepett ütérnek nagy hasonlósága van a' visszdagos vérérrel, ezen esetben azonban az ütér-vérés mindenkor eléggé megkülönböztetleg és bizonyosan fölvilágítja a' baj való természetét.

1261. §.

Azon tünetények, mellyek az ütdagot bélyeglik, ezek: az ütér menetelének megfelelő helyén bizonyos kis, rugalmas vergődő daganat támasz, melly nyomásra eltűnik, de a' nyomás megszünvén, csak hamar elő áll ismét. Az érverés megszünik. Ha az ütér a' daganat és sziv közt megnyomatik, az érverés megszünik, a' daganat egyszersmind feszülésében cüged; ha pedig az ütér a' daganat alatt nyomatik meg, akkor ez jobban megfeszül, az érverés jobban éreztetik. A' daganat többnyire nem fájdalmas, az azt fedező bőr meg nem változik, és csak hamar nevezetes nagyságra növekszik. Azon arányban, mint a' daganat öregbedik, és a' benne foglalt vér meghegedésétül keményebb leszen, nyomás által többé elnyésztetni nem lehet; az érverés benne gyengül, oly-

kor egészen elvesz. — Ha a daganat már nevezetes nagyságra növekedett, a környelő részekre nyomása és feszülése által ártalmasan hat, a beteg úterben az egyebb vér — és nyirkerekben a nedvkeringés meggátoltatik, az idegek nyomatnak, a szenvedő rész táplálkozása, melege, érzékenysége csüggednek, a tag vizenyesen puffad föl, a daganat visszadagos edényekkel fedődik, szederjes lesz, az azt környelő izmok és csontok is egészen elromolhatnak az állandó nyomás által. — A daganatot fedező részek kitágulása által ezek végre meggyuladnak, a gyuladt rész legemelkedettebb helyén tályog, vagy többnyire fenevar támad, mellynek lemállása után a meghegedett vér kiürül, és veszedelemmel fenyegető, vagy épen halálos vérzés áll be. A mód nélkül nagy kifeszülés által a daganat takarói meg is repedhetnek. A daganat nagysága oly messze haladhat, hogy a körös körül fekvő részek nyomása és pusztulása miatt a tagnak táplálása megszűnván, ennek elhálnia kell.

Ha az üttagos tömlő mind inkább növekedik, úgy az a környelő részekkel öszveheged, mellyek gyuladás és hegedékony nyirk kiizzadása által megvastagodván, képesek, ha bár az ütterek hártái megszakadnak is, a vérnek a résznek minden hézagaiba való behatását föltartani. Hanem ha az üttagos tömlő hirtelen megreped, mielőtt t. i. ezen öszvehegedések megtörténtek volna, akkor a vér a résznek minden hézagaiba szétömlik.

1262. §.

A korlátolt való és álüttagok közt a következő különözó jelek adatnak többnyire elő: a való a tett nyomásra csak hamar elmúlik, de ugyan csak oly sebesen vissza tér ismét a megszünt nyomás után; az álüttag csak lassanként enyészik el, csak lassan emelkedik ismét föl, ha a nyomás megszűnik, mivel a vér a tömlőből csak lassanként szivárog az ütérbe, és ebből ismét csak halkkal tér vissza amabba. Gyakorta recsegő hangot hallhatni akkor, midőn a vér ismét tömlejebe hat. Az álüttagnál az érverések gyöngébbek, mint a valónál, és a daganatnak nagyobbodásával hamarabb eltűnnek. Azon nyílás, melly által az álüttagnak tömleje az ütér üregével közösulésben áll, csak csekély, ha t. i. az ön fenekével öszve hasonlítatik; az ütterek mindannyi hártáinak részintes kitágulásánál a vér bemene-telére szolgáló nyílás épen oly tágas mint a tömlőnek feneké. Hol a tágulás az ütérnek egész terjedetét elfoglalja, a daganat mindenkor henger, — vagy peteképi,

a' nyomásnak könnyen enged, és halottban mindenkor kisebbnek találtatik mint életben.— Az ál ütdagnak idoma szabálytalan, és a' halottban is ugyan olly marad, mint életben volt. A' való ütdagnak tömlejébe vérhedgmények rétegei soha sem tétetnek le, a' mi az ál ütdagoknál mindenkor vagy pedig csak a' legritkább esetekben nem történik ¹⁾). Minél jobban kinyúlnak az ütereknek minden hártýái, annál inkább megvékonyodnak azok, holott az ál ütdagnak tömleje vastagbodik inkább ²⁾). A' való hengerképü ütdagnál azonban a' falak hasonlókép megvastagodnak, úgy hogy ha az tengelyökhöz képest függőlegesen átmetszetik, a' falak nem süllyednek össze. ³⁾).

1) HODGSON, az id. h. 82. l.

2) SCARPA, Abhandlung über die Unterbindung u. s. w. 84—85. lap.

3) BRESCHET, az id. h.

1263. §.

Az ütdagoknak más daganatoktól való különbsége érverésükön, nyomás alatti kisebbedésükön, nyomás szünetével újra támadásukon, és a' daganatnak az ütereknek megfelelő lefolytán alapúl. Hol tehát az érverés csekély, vagy épen nem érezhető, a' daganat nyomás által nem kisebbíthetik, ez akkor annál nyomosabban vizsgáltassék ki, midőn támodására és kezdetkori tulajdonaira kell fő figyelemmel lennünk.— Azon daganatokban, mellyek nevezetesebb üterek szomszédságában vannak, vagy épen ezeken fekszenek, az üterek vergődése szinte észrevétetik, mellyet mégis a' gyakorlott tapérezék könnyen kiveszen, melly t. i. a' daganat emelkedése és süllyedésében áll; ha azonban illy daganatok talán nedvet foglalnak magokban, ebben a' nedvvel közlött mozgás hullámozássá válván, a' körhatározatot kétségessé teheti; de ez esetben is némüleg bizonyosokká leszünk, ha az üteret a' daganaton fölül megnyomván, szorgalmasan kipuhatóljuk.

1264. §.

Az ütdagok, vagy magok magoktól, vagy némelly külső befolyások által szármoznak. Az első esetben többnyire egy helynél többön erednek, még pedig vagy egyszerre, vagy egymás után; a' mi arra mutat, hogy az üteres rendszerben valamelly kórananyag telepedett légyen le; és főkép a' csúzban, köszvényben, görvélyben és

bujasenyvben szenvedőknél, a' higanyfalóknál, a' részegeseknél tapasztaltatik ezen baj. Ezen esetekben gyakorta az üterek belső hártványának gyuladásai, fekélyedései történnek, a' belső és középső ütérhártványok föllazulnak, megvastagodnak, sőt megcsontosodnak, mi által az üterek falai a' vér árjainak engednek, avagy a' belső és középső falak megszakadnak, elromlanak. Azon külső ártalmak, mellyek az ütédagot előhozni képesek, ezek: sértések, nagy terhek emelése, ugrás, hányás, köhögés közben való erőlködések, 'stb. — Ezen külső ártalmak (a' sértéseket természetesen kivévén, annál előbb leendenek ütédagot előhozni képesek) ha t. i. az üterek hártványai az említett módon betegesen el vannak változva.

1265. §.

Mindenik ütérben támodhat ugyan tágulás, ezen baj azonban a' belső ütereket inkább kedvelli mintsem a' külsőket. Oka ezen gyaporaságnak azon körülményben látszik lenni, hogy minél közelebbek az üterek a' szívhez, annál vékonyabbak is falaik átmérűjökhoz képest, következöleg a' vér heves lökködésének annál kevesbé állhatnak ellen. Azon görbédéseknek is vagy az ütédagok szapora előfordulására befolyása, mellyeket az üterek lefolytokban itt ott képelnek. — A' függér (aorta) ivén leggyakrabban jö elő az ütédag, ez után következnek a' térdalyütér, a' lágyékütér, a' hónalvi ütér, és fejer ütédagai. — Az ülütédag mint az ütér sérelmének következése leggyakrabban támod a' karütéren a' szerencsétlenül lett érvágásnak következésében.

1266. §.

Azon korábbi vélemény, hogy a' magoktul szármozott ütédagok csaknem mindenkor minden ütérhártványk itágulásain alapúljanak, sok íröktul szóba vétetett ugyan már, Scarpa által mégis legalaposabban megczáfoltattott, és az ütédagok okául az üterek belső hártványának megrepedése, ezen repedés által történt vérömlés, és az ütér sejtes hüvelyének kütágulása állitatott. Való voltát ezen véleménynek az üterek hártványának egészéskori állapotján, és az ütédagos erek szoros megvizsgálásán mondják alapúlni az ezen párthoz szegödö írök; az üterek belső és középső hártványai t. i. csekély érméczességük miatt, a' nélkül hogy szakadjonak, nem igen nyujthatnak ki, holott ellenkezöleg a' külső sejtes hártva magas fokban nyulékony. — A' fürkészetekből azt mond-

ják kitetszeni, hogy minden nevezetesebb ütdagoknál, ezeknek tulajdon tömleje nagyobb vagy kisebb, gyakorta czafrangos szélű, olykor kemény és kérges nyilással közösüljön az üter üregével, hogy tehát a' daganat az üteret egész terjedetében soha sem lepje meg, mint is történni kellene, ha az üter-hártyák mindanayian kivólnának tágulva, hanem bizonyos kocsányon függő toldalékhoz hasonlólag függjenek az üterrel öszve: továbbad, hogy az üter falában, a' repedt helynek által ellenében az egyes hártyák természetes állapotjokban légyenek, és egymástól világosan megkülönböztethessenek; hogy a' magától származott ütdagoknál a' belső hártyák többnyire hasonlólag legyenek megváltozva (1264. §.) a' mi szakadásukat pártolja inkább mint tágulásokat; ide járul még az is, hogy ha az üterek minden hártyáinak kitágulása megengedtetik ezen ütdagoknál, akkor a' vérnek mindenkor az edény üregében belől kellvén maradnia, vérhegedménynek gyüleme nem származhatnék. — Oka azouban annak, miért vétessenek olly könnyeu az ütdag tömlejeül az ütereknek minden hártyái, abban gondoltatik lenni, hogy a' sejtes hártya mindenkor nevezetesen megvastagodva, és a' repedés körül az üterek belső hártyáival, mellyek itten mindenkor többé kevésbé el vannak fajulva, s gyakorta egészen töredékenyek, a' legszorosabban öszve vagyon növe. Egyébiránt mind azon jelek, mellyek a' kitáguláson alapuló ütdagok számára folhordatnak, a' szakadáson alapuló ütdagokat egyenlően érdeklik. — Scarpa egyedül a' függéren közel a' szívhez engedi meg minden üterhártyák egyszerűsmíndi kitágulásának lehetőségét, melly itt is csak bizonyos fokig haladhat, mellyeu túl a' a' belső hártyák, úgy mond, megszakadnak.

1267. §.

Bár milly figyelmesen és szorgalmasan gyűjtögette is Scarpa tapasztalmányait, és észrevételeit, és bár milly nyomos legyen is ítélete azon vélemény ellen, melly szerint némelleyek gyakorta olly könnyen megengedik az ütdagoknál minden üteres hártyáknak kitágulását; általánosán és közönségesen még sem simúlhatunk nézetéhez. — A' korbuvárok által tett legszorosabb vizsgálatok azt mutatják, hogy az ütereken nem csak egész terjedetökben, hanem egyes helyeken is lehetségesek a' kitágulások¹⁾. Aztán meg Scarpa maga is megengedi az üterek minden hártyáinak lehetséges kitágulását a' függér ivén! Oreg szemé-

lycknél főképp némbéri neműeknél a' függér ívének kitágulása a' természetesnél kétszer nagyobbra növekszik, a' nélkül hogy elfajulásnak vagy szakadásnak iett volna helye. Maga a' függérnek törzsöke is mindenütt egyenlően kétszer olly bőre találtatik kitágulva^{2.)}. A' buvár (viz alá merülő) állatoknál, hogy a' függér és tüdűternek kezdetei tömérdeken kitáguljonak, az valamely közönséges tünetény. Olly útdagnak vizsgálatánál, hol a' belső hárttyák már meg lévén szakadva, a' sejtes szövetben nevezetes tömlő képült, gyakorta az úternek nyilama azon tájon, hol a' repedés vagyon, igen megnagyobbodva, az úternek belső és középső hárttyáján pedig semmi más változás nem találtatik, csak kinyujtva és megvéknyodva vannak. Az úterek mellékágainak kitágulásai is Scarpa' nézete ellen szólnak, ha t. i. a' vérkeringés a' főtörzsökben valamiképp megátoltatik, úgy a' hajereknek gyakorta nevezetes kitágulásai is a' nem sokára közelebbről tekintendő vértaplónál. Ezen lött-dolgozokbul azonban csak annyit következtethetünk, hogy minden úterhárttyának egyszersmind kiágulása lehetséges legyen, melly midőn már bizonyos fokig haladott, a' középső és belső úterhárttyának szakadása következik, tehát a' tulajdonkép való útdagból ál leszen.

1) HODGSON, az id. h. 74. l. — BRESCHET, az id. h.

2) MECKEL, Handbuch der pathologischen Anatomie. Bd. II. Thl. I. 241. l.

1268. §.

Ámbár az (1246. §-ban) fölfordott kimenetelek az útdagoknál a' legközönségesebbek, és a' betegség magára hagyva csaknem mindenkor halállal végződik; az mégis magátul is meggyógyul ollykor, a' mi különböző gyógyfolyamatok által eszközölthetik:

1.) Ha az útdagnak tömleje nevezetes nagyságra növekedett, általa az úter öszvenyomatván, el is enyészhetik. Ritka eset.

2.) Olly erős gyuladás, melly az útdagnak egész tömlejét ellepi, és genyedéssel vagy fenével végződik, magára az úterre is olly erővel munkálkodhatik, hogy általa ennek öszvehegedése okoztatik, és a' tömlőnek fölrepedése után semmi vérzés nem támad, hanem a' genyedő hely az útdagnak nyoma nélkül bezáródik.

3.) A' tömlőbe rétegenként tevődik le a' hegedmény, mi által amannak ürege mind iukább kisebbszik, 's végre egészen kitöltődik. A' hegedmény magába az

üter csatornájába is elterjed, 's ezt egészen betölti, egész a' legközelebb éráig a' daganat fölül vagy alatt. Az ütdag ezen önkénytes gyógyulásának faja a' daganatnak keményedése, mind inkább gyöngülő, végre elenyésző érverés által árulja el magát ¹⁾).

4.) A' tömlőben foglalt hegedmény merő, húsos, szalonnás tömeggé változhatik, mi által a' tömlőnek fölpukkadása gátoltatik, melly mellett mégis az üter nyílama megmarad, a' tömlő pedig fölszívás által lassanként kisebbszik ²⁾).

1.) HODGSON, az id. h. 114. l.

2.) Ugyanott 118. l.

Valamennyi üterhártyák egyszersmindi kitágultokkor az önkénytes gyógyulás lehetetlen, mivel a' baj hegedményből készülő lerakodásig soha sem juthat.

SCARPA, az id. h. 88. l.

1269. §.

A' mi az ütdagok önkénytes gyógyulásáról mondatott, ugyan azt a' müsegedelmre is alkalmazhatjuk. Az ütdagnak orvoslása általában csak annyira lehetséges, a' mennyiben az üternek bezáródása, avagy a' hegedménynek a' tömlőben annyira haladó megszaporodása eszközöltetik, melly által az a' lökködő vér hatalmának ellent állhat, és lassanként öszvehuzódik, midőn az üter átjáratos marad.

1270. §.

Az edénytörzsöknek elenyészete után a' tagban a' vérkeringés a' mellékágak által tartatik föl, mellyek föltünőleg kitágulnak, és számtalan öszvenyilások által egymással közösülnek. Több esetben az edények közvetlen, látszatos öszvenyilásait tapasztalhatni, úgy hogy a' főtörzsöknek bezáródása után a' vérozón egyszerre a' mellékágakon megyen, más esetekben a' mellékeringés apró számtalan öszvenyiló ágak által történik ¹⁾). Azon különböző módtul, melly által a' mellék keringés visszaállitatik, és részint azon időponttul, mellyben a' főtörzsöknek elenyészete után az edények vizsgáltatnak, függhet, *valjon a' mellékágak többé kevesbé vagy épen-ségesen nem tágulnak-e ki.* Azonszámos vizsgálatok tehát, mellyekben valamely üteres főtörzsöknek elenyészete után a' tagnak egyéb üterei nevezetesen kitágultak, azon hű tapasztalmányokat meg nem czáfolják, mellyekben ezen kitágulás nem vétetett észre ²⁾).

1.) HODGSON, az id. h. 235. l.

2.) TRESLING, Diss. de sistendis haemorrhagiis. Graen. 1804.

WALTHER, neue Heilart des Kropfes u. s. w. Sulzbach 1817. 65. lap.

1271. §.

Azon szerek mellyek általában az üttagok orvoslására ajánlottak, a' következők: *nyugalom, és a' betegnek lobellenes magatartása, a' daganatra tett hűvösítő és öszvehuzó szerek alkalmazata, az üttagos érnek nyomása és lekötése.*

1272. §.

Szorosan örzendő nyugalom, gyöngítő orvoslás, korlátolt életmód, ismételt, egész a' legnagyobb gyöngeségig folytatott vércsapások (Valsalva gyógymodja) a' gyüszöfű leveleinek belső használata teszik azon egyetlen egy gyógybánást, melly által a' belső üttagoknál talán eszközölthetik a' gyógyulás, a' mennyiben a' vérkeringés erejének nevezetes leverése által a' vér a' tömlőben megheged, és azon nyílás, melly által a' tömlő az ütérrel közösül, bezáródik. Bizonyos esetekben ezen gyógybánás mellett az ütérnek nyilama még megtartathatik (1268. §.), más esetekben pedig a' vérhegedés az ütérben tovább haladván, ezt bezárja. — A' való üttagoknál ez által az ütér falainak csekélybedése és öszvehuzódása eszközölthetik.

1273. §.

Az öszvehuzó szerek, mellyek azon czélbul alkalmaztatnak, hogy az üterek hártái feszerejüket ismét visszanyerjék, vagy a' tömlőben a' vérnek tökéletes hegedését eszközöljék, a' következők: hideg vízzel, törött jéggel, kina, tölgyhéj főzetével 'stb. tett borogatások. Ha ezen gyógybánás, melly már a' korábbi időkben alkalmaztatott, némelly esetekben talán jó fogonattal használtaték, az akkor részint a' vele öszvekapcsolt nyomásnak, részint a' beteg nyugalmas magaviseletének tulajdoníthatatik jobbadán. Ezen helybeli szerek alkalmaztatul azonban még sem vonhatunk meg minden jó fogonatot talán, a' mennyiben azok a' tömlőben lévő vérnek hegedését, 's ekként az orvoslást is elősegíteni képesek *).

*) H. RADKLOOSE, Diss. sur l'emploi des refrigerans dans les aneurismes externes. Paris 1810.

1274. §.

Az ütdagos edénynek *összenyomása* és a' *lekötés* tesz az azon két gyógybánást, mellyek főkép a' külső ütdagok orvoslására alkalmaztatnak. Annyiban egyeznek pedig meg egymással, hogy az üter elenyésztét eszközlik, melly a' nyomásnál csak lassan halad, a' közben hogy a' vérkeringés a' mellékágak által indul véghez menni, a' lekötésnél pedig sebesen megyen a' munka. Csak olly ál ütdagnál eszközölthetik a' gyógyulás nyomással az üter bezáródása nélkül, melly az utérnek sebe után támadott, és még nem régtül fogva tart; mint ezt az uterek sebeiél bizonyos körülmények közt már megengedök (244. §.).

1275. §.

A' *nyomás* vagy az ütdagos táguláson fölül, vagy az egész tagnak bepólyázása által alkalmaztatik; melly célra bizonyos crömüvek és kötölékek használtatnak.

1276. §.

A' daganatnak nyomása magában sok okoknál fogva megvetendő. Az utereknek mély helyzetük, és a' daganat különböző nagysága miatt hajos vagy lehetetlen a' nyomást mindenkor egyenlően, és ugyanazon irány szerint eszközteni, az ütdagos tömlő más irány felé fejlődhetik ki, és ha a' nyomást illendőleg erősen akarjuk tenni, úgy heves fájdalom, gyuladás, és a' tömlőnek fölpukkadása okoztathatnak. És arról se lehetünk soha bizonyosak, valjon a' nyomás az utérnek azon részére hat-e, melly a' tömlőt az utérrel összekapcsoló nyílás fölött találtatik, avagy pedig az ezen nyílás alatt lévő részre; melly utolsó esetben az ütdag sebes megpukkadásának kell okoztatni.

1277. §.

Az utérnek lenyomása az ütdagos tágulaton fölül olly helyen eszközölthetik, hol az üter fölületesen fekszik, és az azt környelő részek a' nyomásra elegendő támaszpontul szolgálnak, midőn mindazonáltal a' daganaton fölül származó mellékágak, főkép a' nevezetesek szükség hogy kéméltessenek. Mind azon készülteknek, mellyek által a' nyomás eszközölthetik, úgy kell

clintéztetniök, hogy a' tagot csak két oldalról nyomják, mért máskép azok a' vérkeringést igen hátráltatják (250. §.) A' nyomásnak a' legnagyobb pontossággal kell történni, lassanként öregbitve azt mind addig folytatván, míg az ütérbetömülés meg nem csett. Gyakorta a' beteg ki nem állhatja a' nyomást, hol t. i. az ütér a' tag, fő visszere, vagy valamely nevezetesebb ideg követi. A' czombütér felső harmad részén, a' karütér egész lefolytában legjobban megengedi a' nyomást. A' közepetti idegnek (nervus medianus) helyzete azonban a' karütér a' nyomásra alkalmatlanná és fájdalmossá teszi. Csak a' szár- vagy is czombütér tehát az, mellynél a' nyomás eddiglen alkalmaztatott.

A' váltogatva tett nyomás is legyen itt meg említve, a' többi érnnyomaszok segédelmével különböző helyeken alkalmaztatandó.

Lásd: C. H. GUILLIER — LATOUSCHE, Nouvelle manière d'exercer la Compression mediate prolongée sur les principales Artères des Membres. Strasburg 1825. 4.

1278. §.

Az egész tagnak egyenlő bepolyázással eszközözendő öszveszorítása, mellynél az ütér lefolyta szerint alkalmazott hágesós nyomadékok által erre mind inkább nagyobbítandó nyomás tételik, a' betegre nézve többnyire semmiféle bajjal nem jár, a' vizenyes daganat lassanként elmúlik, és a' gyógyulás ezen egyszerű szer által eszközöltethetik. — A' gyógyulás folyamata ezeu esetekben mindenkor a' vérnek tökéletes hegedése által látszik történni az ütédagos tömlőben, melly az egész tagban földakadt keringésen alapúl.

1279. §.

A' mi tehát a' nyomás alkalmazatának az ütédagok megorvoslására szolgáló szoros meghatározását illeti, azon némellyektől adott tanács, hogy a' nyomás, melly ha bár gyógyulást nem is, legalább a' mellékágak előre küldendő kitágulását eszközöli, minden ütédagoknál alkalmaztassék, megvetendő. Csak midőn még az ütédag új baj, még nem nagy, főkép ha valamely külső erőszaknak következelme; ha olly tünetények nincsenek jelen, mellyek a' baj hirtelen gyógyítását szükségessé teszik; ha a' beteg nem igen vastag, a' tag még nincsen igen földagadva, az ütér pedig olly helyzetű, hogy falai nyomás által illeudőleg öszveszoríthatatnak; lehet azt hasz-

nálni. — Hol a' nyomás segedelmet akar nyújtani, ez korán mutogatja magát, az illendő határokat tehát soha se hájguk át vele, 's álljunk el tőle, mielőtt veszedelmes tünetények mutatkoznának. A' nyomással mindenkor czélirányos leszen a' beteg nyugafmas magatartását, érvágásokat, a' daganatra tett hideg borogatásokat, a' gyúszófü leveleinek belső használatát 'stb. öszvekötni.

S. Cooper *) azt hiszi, hogy a' nyomás 30. eset körül körül belől egyszer eszközli a' gyógyulást, 's elő az ütdagok önkénytes gyógyulásainak szerencsés esetei vétessenek kétségnélküli számba.

*) First lines of surgery. London 1819. Vol. I. 304. I.

1280. §.

Az ütdagos edénynek *lekötése* (Operatio aneurysmatis) a' legbiztosabb gyógmód; mellynek két nemei vannak, 's egyikét az újabb görög sebészességben Phylagrus és Antyllus hozta föl, és abban áll, hogy az ütdagos tömlő fölnyittatván, a' vérhegedéktől megtisztítatván, az ütér azon alól és fölül lekötetik; a' másikonál az ütér a' daganaton fölül ez és a' szív közt letakarítatván, lekötetik, mire a' daganat kisebbszik, és elenyészik *).

Ezen műtételi gyógmód rendszerint Hunter félének mondatik; ha bár az Auel 1.) es Desault 2.) által már korábban tellyesített is, mégis Hunter emelte azt műtételi méltóságra. A' karitérnek lekötése az ütdagos tömlő fölött már a' régi időkben is ajánlatott Aetius, P. Aegina, Guillemeau és Tevennintül, de aztán mégis ez maga nyittatott föl.

1) Suite de la nouvelle méthode de guerir la fistule lachrymale. Turin 1714. 257. I.

2) Chirurgischer Nachlass. Bd. II. Thl. 4. 297. I.

1281. §.

Az ütdagok műtetele általában javallva van: 1.) ha a' nyomás nem alkalmaztathatik; 2.) ha ez az ütdag helyzetére nézve ugyan alkalmaztathatnék, de a' beteg azt ki nem állhatja; 3.) ha az ütdag már nagy, fölpukkadással fenyeget, vagy már föl is pattant; 4.) az ál terjedett ütdagnál, ha a' vérkiöntődés nevezetes. Az ütdag műtételének kimenetele akkor módnélkül kétes leendő, ha ugyan azon betegnél egyszerre több ütdagok vannak

jelen, ha a' beteg már éltes és gyöngye, a' daganat nagysága által a' csontok és az ütdaghoz közel eső részek pusztulása okoztatott, melly által talán már a' mellékágak bedugódtak, ha az üteres hárttyák töredékenyek, porhanyók, vagy másként betegesen elváltoztak, és a' nyomás a' tagnak bepölyázása által már régtől fogva alkalmaztatik. Minél nevezetesebb a' lekötendő főtörzsök, annál kétesebb a' jóslat; a' természetnek segédeszközei a' mellékágak által véghez viendő nedvkeringés elintézésében mégis csudálatosak, és szokszor a' legkedvetlenebb körülmények közt is szerencsés fogamatot mutat a' tapasztalás.

1282. §.

Az ütdagnak ön tömleje fölnyitásával eszközözendő műtételnél, miután az ütdagos helyen fölül föltett érnymasz segedelmével az üterben a' vérkeringés föltartatott volna, a' daganatot fedező bőrt olly metszés által szükség fölnyitni, melly a' daganatot alól és fölül meghaladja; ez után az ütdagnak tömleje ugyanazon irányban fölnyittatván, minden vérhegedék kiürítetik, és a' tömlőnek ürege kitakarítatik. — Erre a' sebész az üternek tulajdon nyílását iparkodik fölfedezni, 's abba egy kutaszt, vagy némbéri hudesapot tolván, vele az üteret a' tömlőn fölül fölemeli, a' környelő részeketül megválasztja, és Deschamp-nak tűjével *) fonalat húzván körülte, lehurkolja azt. Hasonlókép választatik meg az üter a' daganaton alól, és hasoulókép köttetik is le (mit később a' lekötés idomárul mondandunk, azt ide is kell értenünk). A' tömlőnek ürege ennekutána kitakarítatik, száraz tépettel enyhén kitömetik, ragtapaszcsikkokkal, és egy nyomodékkal befedetik, és az egész négyfejű pólya segedelmével helyben tartatik.

*) Deschamp-nak tűje a' lekötésre a' legalkalmasabb eszköz; ezüstből lévén készítve minden szükségesnek látszó hajtást megenged. Igen mélyen fekvő ütereknek lekötésére némelly esetekben a' Weiss és Kirpy tájei célirányosak. Az ütdag-tüknek számtalan különféleségeiről olvashatni: Arne mann, Uebersicht der berühmtesten und gebräuchlichsten Instrumente älterer und neuerer Zeit. Göttingen 1796. 193. l. — Krombholz, Acologie 391. l. — Holtze, de arteriarum ligatura. Berolini 1827. 4. c. Tab. IX.

1283. §.

Hunter-nak műtételi gyógy módja az üternek az utdagos helyen fölül illendő távolságban teendő letaka-

ritását, és megkülönböztetését kívánja. Ezen műbánásnál főképp arra kell figyelmeztetni, hogy az ütér környelő sejtés hüvelyétől csak annyira választatik meg, a' mennyire szükség, hogy körülte Deschamps-nak tüjével gömbölyű, nem igen vastag lekötés tétethessék, melly is az ütér körül két egyszerű csomóval eléggé szorosan öszveköttetik. A' fonálnak végei az egyik vagy másik sebszegletbe hozatván, a' sebszélek ragtapasz segedelmével kölcsönös érületbe húzatnak, hogy t. i. ha csak lehetséges sebegyesülés által minél előbb öszvenőjenek. A' lekötés az ütér nagyságához képest a' 8-dik és 16-dik nap közt válik le.

Részünkről az egyszerű gömbölyű lekötést, melly által a' belső és középső ütérhártyák megválasztatnak (mire abból ösmerünk, ha az ütér a' lekötésen alol és fölül megdagad, és a' lekötés a' vérnek oda verődése által leválik) a' sebnek ugyanakkori egyszerű gyógybánása mellett a' legcélszerűsabb orvosmódnak tartjuk (248—250. §.). Itten azonban mégis azon különböző módosításokat, mellyek a' szerencsés kimenetel bizonyos elérésére fölfordattak, meg kell említenünk: Scarpa ¹⁾ Jones ellen (ki próba tételéből a' belső ütérhártyának leválását az egyszerű gömbölyű lekötésnél a' vér-hegedéknek támodását, hegedő gyuladást, és hegedékeny nyirknak az ütéren kívül és belől való kiöntődését pártolni következteti) azt állítja, hogy ezen fogantat kevesbé gyakorta tapasztaltassék az embereknél mint az állatoknál, 's hogy utóvérzés annál inkább támadjon, mivel a' beálló genyedéskor a' külső ütérhártya a' vér lökődésének kevesbé álljon ellen, és ez annál hamarább megtörténjék, mivel a' lekötő fonal által eszközlött megválása az ütérhártyáknak inkább a' szakadott és zúzott, mint a' metszett sebekhöz legyen hasonló. — És a' lekötő fonal is nem mind a' két megválasztott hártyát, hanem csak a' külső ütérhártyának redős falait hozná érületbe. Mivel a' belső ütérhártya hegedő gyuladásra, és hegedékeny nyirk kiizzadására igen hajlandó volna, azért az ütérnek egyedül öszvenyomása is elegendő lenne azt öszvehegesztetni. Melly okokból Scarpa azon lekötést, melly öszve viasztolt fonalakkól álló szalagcsa segedelmével eszközlöttetik olyképp, hogy közébe és az ütér közé egy kis, len, viasztapasszal bekent henger tétetik, minden egyebb lekötési műbánás nemeinek elejök teszi. Csak hogy, ugymond ó, az ütér tovább ne takarítassék le, mint elegendő, hogy a' szalagcsának körülte helye legyen, úgy a' henger se legyen hosszabb, mint hogy a' nagyobb üterek számára körül belől egy vonalnyi szélességű szalagcsa két szélein egy vonalnyival, vagy ennél valaminél többel túlhaladjon, a' szalagcsa ne igen nagyon, csak illendőleg erősen szorítassék rá, hogy t. i. a' sértetlen falak kölcsönös érületben tartassanak. Ezen lekötési mód szerint, mond tovább Scarpa, az érülködő falak valóságos edény öszvenyilása által az ütér bezáródása eszközlöttetik. — Az üterek illy lelapítását és falaik kölcsönös érülködését ennek előtte széles lekötések fa- vagy paralemeznék alátétele; Deschamps ²⁾, és nem régiben pedig Crampton ³⁾ Assalini ⁴⁾, és Köhler ⁵⁾ különös érsajtók által iparkodtak eszközölni,

ezen érzékszűletek azonban ártalmasoknak mondatnak, és az ütér hártványaira meg az ezeket környelő részekre történő hatásaikra nézve az ütér környékéhez oda simuló lágy hengerrel nem hasonlíthatnak össze.

Már Jones ⁶⁾ hozta föl azon állítást, hogy ha valamely nagyobb ütérre több körlekötések, (Circular-unterbindung) tétetnek egymáshoz közel, ekként a' belső ütérhártványknak ugyanannyi szakadásai hozatnának elő, és ha a' fonalak erre közvetlenül levétetnének, az ütér üregébe kiizzadó hegedékeny nyirk azoknak benövését 's elenyésztét okozná. Hodgson ⁷⁾ próbatételei után ezen állításnak ellenmondott; Travers ⁸⁾ azon műbánást ajánlá, de később szinte ellenjavaslá. — Azonban vannak esetek foljegyezve, mellyekben a' lekötés 24. óra multával ⁹⁾ és 50 $\frac{1}{2}$ óra után ¹⁰⁾ a' műtételtől számítva levétetvén, a' gyógyulás sikerült. Scarpa is tapasztalá, hogy az ütérnek bezáródása díszlett légyen, ha a' lekötést az alített vászon hengerrel harmad vagy negyed napra levette. Csak a' gyöngöe egymiknél mondatik száükségének lenni a' lekötést egész hatod napig főnhagyni. Mind Scarpa mind mások kedvező tapasztalatokat szerettek ezen műbánással. Az ő lekötési módja az alített hengerrel a' lekötés levételét különösen elősegíti. Scarpa a' lekötés feloldására különös előrül hasadt és nyilt kutaszt, és egy kis késecskét használ a' lekötés feloldására. — Legyen itt megemlítve Palletta és Robertsnek ajánlata, melly által a' rászorított fő bokor megoldása bizonyos fonalhurok segedelmével javasoltatik; a' Giuntinié: melly szerint hengercséhez fonal erősítetik, hogy az átmetszett bokor után kihúzzattassék; úgy az Uccellié: ki vászonhengercse és a' hurok közé egy kis érczvájt javasol tenni ¹¹⁾. — Vacca Berlinghieri ¹²⁾ a' Scarpa, vászonhengercsével véghez viendő, lekötési módja mellett van ugyan, de a' lekötésnek negyed napra teendő levételét nem ajánlja. — Az emberen tett tapasztalások az ideigleni lekötésről még nem elegendők annak meghatározására, valjon az általános megérdemli-e az elsőséget, vagy csak az öregebb egymikben 'stb. Azt mindég szemünk előtt tartjuk, hogy a' hengercsének előmozdítása izgatólag történik, mivel az hurok által erősen az ütérhöz nyomtatván, erősen odatapad, és mindjárt az átmetszett hurok után erőszak nélkül az ütértől félre nem mozlitathatik.

A' sebből függő fonalak káros fogamatoktól megmenekedni akarván, Lawrence ¹³⁾ az ütérét finom szálakkal javaslá lekötni, 's ezeket a' csomóhoz közel elmeszezni, és a' sebet egyesitei (ugyanazon okból A. Cooper ¹⁴⁾ langyos vízben főlengesztett bélhúrokat ajánlott) mivel a' hátramaradott csomók vagy felszivattatnának, vagy pedig sejtés tokba foglaltatnának. Több tapasztalások szólnak azonban ezen lekötési műbánás ellen ¹⁵⁾. Mannoir ¹⁶⁾ meg Abernethy ¹⁷⁾ pedig azt előre tévén föl, hogy a' lekötött ütér összezsugorodtakor ez szétzakadhat, és ekként utóvérzés következhetik, két lekötést, és ezek közt az ütérnek átmetszését ajánlják. A' tagcsonkítások után származható utóvérzéseknek ritkasága, melly ezen lekötési mód hasznának bebizonyítására hozatik föl, több mint egy oknál fogva hiányos; a' tapasztalás szinte ezen lekötési műbánás ellen szól, és ezen kívül még a' száükséges térnek hiánya vagy az ütérnek mély fekte miatt nem is eszközöltethetnék. Az úgy nevezett száükség hurok az az nehány fonalak betétele, mellyeknek az utóvérzés esetére rákel-

lene szorítatniok, nem csak hogy haszontalan, hanem ártalmas is és minden cetre megvetendő.

1.) Abhandl. über die Unterbindung der bedeutendsten Schlagadern u. s. w. — A. VACCA BERLINGHIERI, Abhandlung über die Unterbindung der Schlagadern. Aus dem Ital. und mit einer Nachschrift begleitet von C. KRAUSE. In RUST's Magazin Bd. XI. 75. l.

2.) Az id. h. Fig. 1–4.

3.) In medico-chirurgical Transactions. Vol. VII. Pl. V. Fig. 2.

4.) Taschenbuch für Aerzte und Wundärzte bei Armeen. Aus dem Ital. von GROSSI. München 1816. Taf. IV. Fig. IV.

5.) Dissert. sistens quaedam de aneurysmatibus Scalpelli opera curandis. Berol. 1818.

6.) Abhandlung über den Process, den die Natur einschlägt, Blutungen aus zerschnittenen und angestochenen Arterien zu stillen u. s. w. Aus d. Engl. übersetzt und mit Anmerk. von G. SPANGENBERG. Hannover 1813. Kap. III. 168. l.

7.) Az id. h. 228. l.

8.) In medico-chirurgical Transactions. Vol. IV. 455. lap. Vol. VI. 632. l.

9.) The medical and surgical Register, consisting chiefly of cases in the New-York Hospital by J. WATTS V. Mott. (A. II. STEVENS. New-York 1818. l. 157-ig 163.

10.) W. ROBERTS, in medico chirurgical Transact. Vol. XI. P. I. 100. l.

11.) Lettera del Prof. SCARPA al Dottore OMODEY sulla legatura temporaria delle grosse arterie degli arti. Mil. 1823.

12.) In SEILER's Sammlung von Abhandlungen u. s. w. — SEILER maga tón kísérleteket, és a' SCARPA ideigleni lekotését helyesli. l. ugyanott 121. l.

13.) Ugyanott Vol. VI. 156.

14.) Chirurgische Versuche. Abth. II. 418. l. In chirurgischer Handbibl. Bd. I. Thl. II. Weimar 1821.

15.) GROSS, in London medical Repository. Vol. VII. 363. l. — A. COOPER, Lectures on Surgery Vol. II. 57. l.

16.) Dissert. sur la Section de l'artère entie deux ligatures dans l'operation de l'anéurysme. Paris au XIII.

17.) Surgical Works. Vol. I. p. 151.

1284. §.

Az ütdagnak véghöz vitt műtétele után a' tagnak olly helyzet adassék, mellyben az ütér nem feszül; a' beteg a' legnagyobb testi és lelki nyugalmat keresse, ötét

tanult segédek környeljék, és a' beállható gyulasztó vagy görcsös tünetenyekhez képest czélirányosan orvosoltas-
sék. A' tömlő föluyításával járó műtélet után a' seb-
kötés harinad vagy negyed napra újítatik meg; ha a'
lekötések lemállonak, és a' seb sarjadozó szömölcsökkel
kitöltődik, akkor annak szélei ragtapaszokkal húzatnak
öszve. — *Hunter*nak műtéleti gyógymódja után a' seb
akként gyógyítatik, mint akármelly más a' sebes egye-
sülés útján gyógyítandó seb. — Ezen műtéleti mód után
az ütdagos tömlőben ugyan mindjárt az ütér lekötése
után megszűnik az érverés, a' daganat lassanként kiseb-
bedik, és végre egészen eltűnik: az érverések azonban,
még pedig gyakorta igen korán, újra mutatkoznak, mi
által a' sebész sete tettekre csábitathatnék, ha azt hinné,
hogy azok visszatértének okai a' lekötés tágulásában
legyenek; holott ezen érverések inkább bizonyosságai an-
nak, hogy a' lekötés jól megesett, és a' vér a' mel-
lékágak által ismét az ütdagos tömlőbe vezettetik. Ezen
érverések bizonytalan ideig tartanak, tőlök általában a'
tömlő nagyobbodása miatt nem lehet tartani; 's ez csak
lassabban kisebbedik. — Felednünk azonban még sem
kell, hogy *Hunter*nak műtétele után a' karhajlásban,
a' kéz tenyerén, a' láb talpán, és a' kéz meg láb há-
tán találtató ütdagoknál a' számtalan öszvenyilások által
elétóduló vér az ütdagnak tömlejét kiterjeszteni ismét
képes lehet *). Azon érverések, mellyek *Hunter*-
nak műbánása után az ütdagnak tömlejében újra beállo-
nak, vagy a' vérnek az ütérnek azon részébe történő
berohanásán alapúlnak, melly a' lekötés helye és a' töm-
lő közt vagyon, vagy azon mellékágak által történnek,
mellyek a' tömlőbe nyílnak, avagy végre a' vérnek vis-
szabofogásától (*regurgitatio*) függenek, az ütérből a' töm-
lő alatt ebbe.

*) *Scarpa* id. m. 93. l.

Weddemeyer in *Langenbeck's* neuer *Bibl. für Chir. und Ophthal.* Bd. II. 560. l. — *I. Rust* *Magazin-jában für die gesammte Heilk.* Bd. VI. 220. l. *Wedemeyer* egy esetet közöl, hol a' térdalyi ütérnek ütdaga miatt magának a' szárütérnek le-
kötése után a' tömlő a' térdhajlásban fölfakadt, és vérzést, a'
tagcsonkítást szükségessé tévőt, okozott.

1285. §.

Az ütdag műtétele után leginkább két tünetenytől;
t. i. a' *vérzéstől* és a' *tag elhalásától* lehet tartani.

1286. §.

A' vérzéstül annál inkább lehet tartani, minél nagyobb az ütértörzsök, melly lekötetett, minél közelebb történt a' lekötés valamely nevezetes mellékág alatt, avagy ha a' lekötött ütér idült gyulasztó állapotban szenved, avagy másnemükép betegesen meg' vagyon változva. — A' vérzés többnyire a' negyedik és ötödik nap történik, sok esetben azonban még később. — A' vérzés beállván, az ütér a' vérző helyen fölül szükség lenyomni, a' seb erre vizsgáltassék meg újra, és az ütér ismét köttessék le. — A' tömlönyitással járó műtétel után a' vérzés az ütér felső vagy alsó végébül, vagy azon mellékágakbul fakadhat, mellyek a' tömlöbe nyílnak.

1287. §.

Az ütér főtörzsökének lekötése után való *elhalása* a' tagnak azon lehetetlenségtől függ, hogy a' mellékágak és a' hajedényrendszer öszvenyilásai által a' vér és nedvkeringés a' tagban föl nem tartathatik. Talán a' mellékágaknak illy engedékenytelen tulajdonsága, melly a' vérkeringés helyre állását illendőleg meg nem engedi, főoka egyszersmind a' másodlagos véráradásoknak a' mennyiben illy esetben a' vér a' lekötés helye felé annál nagyobb erőszakkal kényszerítetik, és általa könnyen ütérszakadás okoztathatik. — A' nedv- és vérkeringés könnyen súlyegyenbe rendelkezik fiatal egymiknél és a' vérkeringési életművek jókarbani erőhatalmának jelenlétében. — Valamely tag főütér törzsökének lekötése után, ha az továbbá is illendően tápláltatik, a' tag minden esetben többé kevesbé elzsibbad, érzékenytelen lesz, és a' természetes melegség benne kisebbedik. Minél kisebb fokban jelennek meg ezen tünetények, annál nagyobb lehet reménységünk, hogy a' vérkeringés ma holnap helyre áll; a' mit meleg gyapag (flanell), melengetett homokkal vagy fűszerekkel töltött tüzök által iparkodunk előmozdítani, mellyek úgy alkalmaztassanak, hogy a' tagot ne nyomják, és valahányszor csak hűlni kezdenek, mind anuyiszor melegítessenek föl újra. Csak később lehet meleg borogatásokat tenni léles vagy fűszeres nedvekkel. Rendszerint néhány nap múlva tér vissza a' tagban az érzelem és melegség, ezen utolsó gyakorta emelkedett fokban, melly meg is marad a' tagban, ha ez meleg zatskok vagy borogatások által nem környeltetik is. Nem ritkán történik az, hogy ha bár a' vérkeringés később helyre egyenkedik is, a' tagnak

legtávolabb részei p. o. egyes lábujak elhalnak. Ha pedig több napok multával az említett szerek alkalmazata alatt, meg a' tagnak dörzsölése mellett, a' tagban az érzés, melegség nem tér vissza, akkor jelen a' veszedelem, hogy a' tag elhal; a' tag ilyenkor különösen földagad, megszederjesedik, és ha a' beteg ennek következtében el nem hal, úgy az egyetlen egy mentő szer a' tag-csonkítás leend.

1288. §.

A' mi végre a' régiek, és Hunter műbánási gyógy-módjának különöit (Vorzüge) illeti; általában az első-ről állítani lehet, hogy az 1.) az úternek többnyire mély helyzete miatt, az ezzel öszvekapcsolt idegek és visszerek tekintetéből, a' melly részek természetes helyzetüket megváltoztatták, mindenkor igen szövvényes és bajos, nevezetes sérelemmel jár, mivel a' tömlő jobbadán az izületek közelében létezik. 2.) hogy ha az ütdag az utér gyulasztó, fekélyes vagy másféle beteges állapotnak következménye, a' lekötés, ha bár az a' tömlőn fölül, és a' tömlőn alól tétessék is, az úternek könnyen olly részére eshetik, hol annak falai hegedő gyuladásra nem hajlandók. 3.) hogy ezen műtétel mellett mindenkor nevezetes mennyiségnyi vér vesz el. 4.) hogy az izületeknek közelében eső nevezetes és mélyen ható seb miatt gyakorta izmeredés marad hátra, és 5.) hogy utóvérzések a' tömlőnyitás után gyakorta előfordúlnak. — Ellenben ezen műtétel által a' tömlőből minden vérhegedék kiürítetik, melly ha Hunter gyógymódja után föl nem szivatik, ritka esetekben ugyan gyuladást, keményedést és a' tömlőnek fölattanását okozza.

1289. §.

Hunter műbánásának előkelőségei általában sokkal nevezetesebbek mint a' régiekéi, mert ennél a' lekötésnek helyét kiválaszthatni, midőn az úternek hihetőleg olly helyére találunk, melly hegedő gyuladásra tökéletesen hajlandó; maga a' műtétel sokkal kevesebb bajjal és fájdalommal jár; az utóvérzések ritkábbak; a' beteg tagját műtétel után szintúgy használhatja mint az előtt; és a' tapasztalás is Hunter' műbánását pártolja. Sok esetben végre, hol az ütdagnak helye miatt közel a' törzsokhöz a' tömlőnek fölnyitása lehetetlen, egyedül ez eszközöltethetik.

1290. §.

Bár milly fontosak legyenek a' Hunter műbánásának elsőbségei a' régiéekéi előtt, miért is számos sebészek által föltétlenül jobbnak állítatik; mégis azok szerint, mi eddigelé a' műtétel után következő történetekről mondatott, a' tömlő fölnyitásának kell az elsőséget adnunk akkor, midőn az ütdag korlátlan lévén, nevezetes vérömlennyel jár, és a' karhajlási, a' kéz és láb hátain, a' tenyeren és talpon támadó ütdagoknál (1284. §).

Scarpa Walther és mások a' karhajlásban lévő korlátolt ütdagnál a' kettős lekötést fölöslegesnek tartják. Hasonlítsd ellenben össze a' Wedemeyer id. m. folhordott eseteket.

A' tömlőnek fölnyitását azon esetben is nevezetesebbnek tartják a' Hunter műbánásánál, hol az ütdagnak tömleje igen nagy, és annak fölszivatását reményleni nem lehetne; a' tapasztalás mégis azt mutatja, hogy még a' legföltünőbb tömlők is megkisebbszenek lassanként.

1291. §.

Említést érdemel még itten a' Deschamps¹⁾ és Amussat²⁾ tüjével teendő *ütérsodrás* (torsio arteriae) az edény lefolytában, az ütérbelső hártványának megválasztása és visszatürése (Refoulement de la Membrane interne et moyenne de l' Artère). — Ezen utolsó műbánásnál az ütér valamivel nagyobb metszés által takarítatik le mint a' közönséges műtételi módnál, és egyszermind egynehány vonalnyira fölfejtetik. Ezek után a' sebész jobbába fogott olly sodrócsipesszel (Torsions pincette), mellynek szárai összezáratván egymást egész hosszokban egyenlően érik, az ütérret harántul fogja meg, úgy hogy az ütér az eszköz szárai közt egyenlően fekdüdjék, és ekkor bal kezével az előbbenitől egy vonalnyira az ellenkező oldalrul szinte harántul egy másikat alkalmaz föl. Az edény a' két csipesszel ollykép fogassék meg, hogy azok egymáshoz képest közegyenes irányban álljonak, nem pedig hogy tán egymáshoz képest szegletesen essenek. — A' csipeszek mértékletes erővel nyomatnak össze. — Az ütér belső és középső hártvája ekként szétszakad, és csak a' két csipesz közt lévő hézagban marad egy érgyűrő, melly mind a' három hártvából áll. — Ezennel a' belső hártvák visszatürése tételik meg, még pedig csak az egészről eltávoztatott csipeszszel, mivel ez Amussat-nak műbánása szerint elégéséges, és a' hártvák visszatürése fölfelé a' szívnek nehezen eszközöltetik, és nem is elcgendő. — A' visszatü-

résre szánt csipesz majd hegyénél, majd ellenkező oldalánál fogva támasztatik a' megfeszített csipeszre, és ekként váltogatólag és emelcsöként (hebelartig) munkálkodván, türetnék vissza először az egyik, aztán a' másik oldalról a' belső hárttyák, midőn is az ütérnek minden rángatása távol legyen. — A' műtétel ekként elvégeztetvén, a' seb beköttetik, és minden igyekezet arra fordítatik, hogy ez minél előbb összehegedjen. — Amussat ezen műtételt állatokon sokszor ismételte, sőt embereken is jó foganattal eszközölte.

1) Thierry, de la Torsion des Artères. Paris 1829. — Froriep's chirurg. Kupfertafeln. Taf. CCXXXIII.

2) Petit, Aperçu critique sur quelques procédés récemment imaginés pour obtenir l'obliteration des Artères, sans avoir recours à la ligature. Paris 1831.

C. MITSCHERLIGH, über AMUSSAT's Methode für die Operation der Pulsadergeschwülste; in RUST's Magazin.

Azon ütérnek vizsgálatánál, mellyek ezen műtétel alá voltak vetve, következő változásokra akadunk: azon helyen, hol az ütérnek a' szívnek közelebb részén alkalmaztaték a' csipesz, csak a' külső hárttya marad épségben; ez után az ütérnek minden hárttyáiból álló vonalnyi szélességű gyűrő következik; ez alatt ismét az utér belső hárttyái meg vannak válva, és a' sejtes hárttya alatt két vagy több vonalnyi távolságra visszatüremedve. Ezen helyen, melly kívülről keménynek tapintatik, az ütér nyilama a' visszafordult, 's visszatüremedett hárttyák által föltünőleg megszűkült, és a' később bekövetkező daganat és kiizzadás által még inkább megszűkülend, mi által tökéletesen betömül az ütér.

1292. §.

Azon ütédagoknál, hol az ütér lekötése a' daganat és szív közt lehetetlen, Desault ¹⁾ és Brasdor azt tanácsolták, hogy az ütér a' daganaton túl a' szívtől távol eső részen takarítassék, és köttessék le, hogy t. i. a' vérnek fölakadása által az ütédagos tömlőben az ütér a' legközelebbik mellékáig betömüljön, elenyésszék. Deschamps ²⁾ ezen javaslatot szerencsétlen kimenetellel eszközölte, ekként A. Cooper ³⁾ is. Ezen műtételt egyedül ezen eseteknek következtetésében félre vetni, alaptalan, holott az várakozásunknak csak akkor felelhet meg, hol a' lekötés helye, és a' tömlő közt vagy ezen utolsóánál az ütér magából ágakat nem bocsát. ⁴⁾ Ezen állítás Wardrop ⁵⁾, Lambert ⁶⁾, Evans ⁷⁾, Busch ⁸⁾, Mott ⁹⁾, és Montgomery ¹⁰⁾ tapasztalásai által bebizonyodik, kik a' fejér (carotis) ütédagánál ennek lekötését a' dagánat fölött eszközölvén, a' bajt szerencsésen meggyógyították.

- 1) Chirurgischer Nachlass. Bd. II. Th. 4. 297. l.
- 2) Recueil périodique de la Soc. médic. de Paris Tom. V. 188. l.
- 3) HODGSON, az id. h. 300. l.
- 4) ALLAN BURNS, chirurgische Anatomie des Kopfes und Halses. Deutsch von DOULHOFF. Halle 1821. 145. l.
- 5) HODGSON, az id. h. 502. l.
- 6) On Aneurysm and its cure by a new Operation. London 1828. 8. — Medico chirurg. Transact. Vol. XIII. P. 1. — HORN's Archiv für medic. Erfahrung. 1825. Sept. Octob. 227. l. The Lancet 1826. Decemb. Vol. XI. 395. l. — Magazin der ausländischen Literatur GERSON und Julius. März. April 1827. 343. l. Die Untersuchung der Arterie nach dem Tode. Ugyanott. März und Juni 1827. The Lancet. Vol. XII. l.
- 7) The Lancet. Vol. XI. 801. l. 801. Vol. XII. 218. l. — Magazin der ausl. Literatur. May u. Juny 1827.
- 8) Ugyanaz. Vol. XIII. 187. l.
- 9) Ugyanaz. Vol. XIV. 149. l.
- 10) American Journal of the medical Sciences. Vol. V. 297. l.
- 11) Medico-chirurgical Rewiew. 1830. Jan. Ezen esetben a' műtétel után harmincz hónappal nagyobbodott a' tömlő, tályog képződött, mellynek fölnyitása után nyolcz obonnyi bűdös, csokoládé-szinű nedvesség ürült ki. A' nyílás tágitatott, minden vérhegedék kitakarítatott, a' tömlő tépettel tömetett ki, és állandó gyógyulás következett.

F. W. OPPENHEIM, über die Unterbindung der grösseren aneurysmatischen Gefäss — Stämme an dem, vom Herzen entfernten, Theile der Geschwulst; in ROST's Magazin. Bd. XXX. 100. l.

M Á S O D I K S Z A K A S Z.

AZ ÜTDAGOK KÜLÖNÖSEN.

I.

A' fejer és ágainak ütdaga.

1293. §.

A' fejer ütdaga leginkább ezen edénynek ketté válásánál (bifurcatio) telepedik meg, melly baj azonban a' közönséges törzsök különböző helyein, u. m. közel eredetéhez, a' szem-, halánték- 'stb. üterekre való elágadásain is tapasztaltatik. — A' kórhatárzat az ütdagokat bélyegző közönséges tüneteményeken alapul. — Min kívül még ezen bajjal a' fej egész szenvedő felében heves szaggató fájdalmak, fejbeli kopogás, az öntudatnak pillanati alélása, és az ütdagnak nagyságához és helyéhez képest a' lehelésnek különböző bajai, 'stb. járnak.

A. Burns a' közös fejer, és a' belső fejernek gyökén moyoró nagyságu kitágulásokat tapasztalt gyakorta halottakon, és kétszer élő embernél, mellyek által semmiféle bajok nem okoztatnak *). - Én magam is tapasztalék egy illy kitágulást egy fiatal erős izmos férjében a' fejer ketté válásánál, melly heves erőlködés után támodván, az erős mozgást benne kivévén, semmi más bajjal nem járt, és több évektől fogva nem nagyobbodott.

*). Bemerkungen über die chirurgische Anatomie des Kopfes und Halses. Aus d. Engl. übersetzt von DONLROFF. Mit 10. Kupfern. Halle 1821. 150. l.

1294. §.

A' fejernek lekötése azon egyetlen egy szer, mellyt ezen ér ütdagainál alkalmazni lehet, ha a' daganat széke és terjedelme azt általában megengedi.

Agrel *) a' fejér törzsökének kitágulásánál (aneurysma verum) azt állítja, hogy hágsós, és olly erős öszvenyomás által, millyent csak a' hely megenged, 5—6, hónap lefolyta alatt az utérnek természetes erősségét visszaadta légyen.

*) Chirurgische Vorfälle. Thl. I. 255. l.

1295. §.

Számos tapasztalások bizonyítják azt, hogy a' fejér köztörzsökének lekötése után az agy elegendő vért nyer, és működései aztán is minden hátramaradás nélkül mennek. — A' számtalan apró öszvenyilásokon kívül a' két oldali fejerek egymás közt kölcsönösen közösülnek, valamint a' gerinczüterek is nevezetes öszvenyilásaik által a' sejtes veréből táján, az alapcsont csapja körül, az agyacs sarlóképü nyujtványa és felei táján, főkép egy különös az agy mély üterébül származó ág által. — A' gerinczüterek a' mellékágakuak működéseit mint egy magokra válalják.

MAGGILL. (New-York medical and physical Journal Vol. IV. 576. l.) egy hónap lefolyta alatt a' két torkolatuteret (Drossschlagader) a' két szemnek daganata miatt lekötötte. A' lekötés után több hónappal mindig jól érzé magát a' betegnő, és a' daganatok apadtak. Hasonlólag Mussey (American Journal of medical Sciences. Vol. V. 316. l.) az öszvenyilakozó üter-daganatok miatt.

1296. §.

A' fejér köztörzsökének lekötése az ütdag különböző helyéhez képest három különböző helyen tétethetik, t. i. 1.) mindjárt a' vállperez fölött; 2.) azon helyen alol, hol a' lapszakizom (musculus omohyoideus) és fejér egymáson átvágnak; 3.) ezen helyen fölül. — Ha a' daganat helye és nagysága a' lekötést az ütdagon alol meg nem engedi, úgy azt azon fölül kell tenni (1292. §.). — A' beteg vízirányosan feküdjék egy asztalon, feje párnára legyen támosztva, és a' nyaknak beteg oldala a' világosság felé nézzen.

1297. §.

A' fejérnek azonnal a' vállkulcs fölött teendő lekötésénél a' mellesont magasságátul kezdve a' mellkulcssecsizom belső szélének mentében két hüvelyknyi vagy még hosszabb bemetszés tétessék a' bőrön és a' nyak széles izmán által. A' mellkulcssecsizom széle letakarítván, az mellszakizommal, és mellpaizsizommal (musc. sternohyoideus et sternothyreoideus) sejtes öszvekölte-

tésétül oldassék föl, és a' közben hogy ezen két utolsó izom tompa horog segedelmével segéd által befelé húzzatik, amaz kifelé kénytetik, melly műtétel alatt azon legyünk, hogy a' fejnek a' szenvedő oldal felé való hajlása által a' mellkulcs-csecsizom ellankadjon. — Ezekre a' sebben a' belső torkolatér szökik szembe, melly is a' bal kéznek mutatójával az ütértül kifelé elhúztatván, szikével (Scalpell) tett gyöngéd és vigyázatos húzásokkal az ütérnek hüvelye bemetszetik, — avagy a' közben hogy a' visszér segéd által kifelé mozdítva helyben tartatik, a' hüvely csipesszel fölemelttévén, vigyázva bemetszetik; mire az ütér a' szike nyelével külön választatik, és Descham-p-nak tüjével a' lekötés körülvezetettve reá alkalmaztatik.

A' műtétel ezen helyén, az ütérnek mellkulcs-csecsizom alatti mélyebb helyzete miatt, és hogy itten a' torkolatér által egészen fedeztetik, mindenkor legterhesebb.

Zang (blutige Operationen. Bd. I. 233. l.) azt javasolja, hogy a' gyűrőporcz (cartilago cricoidea) magasságátul kezdve a' fejbicczentőnek (musc. sternocleidomastoideus) szárai közt metszés tétessék lefelé, melly a' vállpercztől $\frac{1}{2}$ hüvelyknyire végződjék; a' bőr, a' nyaknak széles izma, és a' sebszéleket tompa horoggal széjjeltátván, a' sejtiszövet és a' nyakpólya (fascia colli) fejtesseken föl, végre ekkéut szükség hatni azon három szegletű hézagba, mellyet a' fejbicczentőnek melli és vállkulcsi végei képeznek. Erre a' belső tarkópólya (fascia cervicalis interna) metsszessék által, és a' paizsmirigy be — a' torkolatér és a' bolygideg pedig segéd által kifelé húztatván, az ütér magfogóval (Kornzange) csipetik meg, és gyöngéden megfeszítettvén, a' lekötés czélirányos tüvel tétetik föl, azon helyen, hol a' lapszakizom (omohyoideus) az ütér fedezi.

Dietrich tanácsa szerint (id. m. 162. l.) a' mellcsont félhódképi hevéagatának (incisura semilunaris) közepétül a' gögsip (trachea) közepén egész a' gyűrőporczig a' bőrön, a' sejtiszöveten, a' nyak széles izmán, és a' külső tarkópólyán $2\frac{1}{2}$ egész 3. hüvelyknyi metszés tétessék, metszés közben arra vigyázván, hogy a' fölulról aláfelé haladó visszerek meg ne sértessenek. Ezenel a' mellszakizom és mellpaizsizom (musc. sternohyoideus, et sternothyreoideus) közti inas öszveköttetés választatik meg, és a' sebszélek segéd által széthúztatván, az említett izmok a' gögsiptől szikenyel segedelmével tolatnak a' váll felé. Az alsó paizsmirigynek ágai, a' vérér, valamint a' seb közepétül egész a' seb felső szegleteig haladni látszó paizsmirigy metszés közben mellőztessék el. Ezek előre bocsátatván a' mutató, miután a' kevés sejtiszövet a' szike nyelével megválasztatott volna, alá és kifelé dugatik a' sebbe, mellyel az edények hüvelyökbe burkolva éreztetnek; midőn aztán a' hüvely folnyittatván, az ütér egy kevéssé kibúzzatik, és a' lekötés folalkalmaztatik.

Mivel bal oldalról a' fejtér mélyebben és a' mellhártyához közelebb, a' torkolatvércs és a' bolygideg magasabban, és a' táp-

eső azonnal az ütér hüvelyén túl fekszik, azért az említett műbánások eszközlése annál nehezebb; könnyebben és nagyobb biztossággal lehet itten a' Coates-tól (Medico-chirurgical Transactions. Vol. XI. P. II.) ajánlott műbánást eszközölni. — A' mellcsont felső szélétől kezdve a' mellkulcscsészom belső széle hosszában 2—2½ hüvelyknyi hosszú metszés tétetik felfelé, ezen első metszésnek alsó végétől a' vállkulcsnak felső szélével párhuzamosan a' mellkulcscsészom vállpercezi szilakának belső széleig mintegy 1½ hüvelyknyi hosszúságú második metszés tétetik. A' sejtszövet, a' nyaknak széles izma, és a' külső tarkópólya mind a' ket metszésben felfejtetik, a' fejbicczentőnek mellszilaká alá vigyázva vájkutasztolván, az a' vállpercezi felső szélétől három vonalnyi távolságra a' belső tarkópólyával egyetemben átmetszetik. A' bőr-lebény valamennyire felfelé fejtetvén föl, az segéd által tompa horog segédelmével visszatartatik. Ezenel a' sejtszövet fejtetik föl, melly ha sok zsírt tartana magában, részenként ollóval vagy csipesszel és kusztorával leszeldeltetik, midőn azután az edények hüvelyekkel együtt a' vállpercezen túl a' mellszakizom külső szélén látszatnak. — Ezen izom a' szike nyelével a' gögsíp felé tolatik, és az érhüvely a' legnagyobb vigyázattal minden húzás rántás nélkül fölnyitattik, mivel másként az azonnal a' hüvelyen túl fekvő típusónek finom falai a' legcsekélyebb erőszakra is szétszakadhatnak. Az ütér megkülönbözése, és lekötése a' már mondott mód szerint tétetik.

1298. §.

Ha az ütdagnak magasabb helyzeténél a' fejér lekötésének a' lapszakizom (m. omohyoideus) kasul metszetésének helyén (Kreuzungsstelle) alól kell tétetni, akkor olly metszés tétetik, melly a' gyűrőporcz magasságától kezdődik, és a' vállkulcsnak mellvégétől egy hüvelyknyire végződik, még pedig ferde irányban a' fejbicczentőnek belső széle mentében a' bőr és a' nyak széles izmán által. A' fejbicczentőnek széle letakarítván, ezen izom a' nyelv-mellcsontizomtól (Zungenbrustbein-muskel) vigyázva megválasztván kifelé húzatik. Ezenel a' lapszakizom tűnik szembe, melly a' nyakédegyeken ferdén ereszkedik alá — és a' fejér, a' torkolatvérér, és a' bolygideg egy hüvelybe zárva, és ezen a' nyelvvalatti ideg (n. hypoglossus) alá hágó ága fekszik. — A' lapszakizom ezenel ki- és felfelé, a' paizsmirigy pedig befelé húzatik, — és a' torkolatér a' balkéznek mutatójával kifelé kénytetvén, ezen helyzetben veszteg tartatik. — Ezek így lévén, a' hüvely nyitattik föl épen azon helyen, hol a' fejeret fedezi, a' fölnyitás vagy a' vájkutaszsal, vagy pedig vigyázólag csipesszel fölemeltetvén, a' lapjával tartott szike által, — vagy még legalkalmasabban egyenesen magával a' szikével tétetik, ezzel igen vigyázva tévén a' metszéseket. Erre a' szike nyc-

lével az ütér a környelő rézektől olly távolságra fejtetik föl, a' mennyi elegendő, hogy a' lekötés Deschamp tujével körülvezetethessék.

Mivel a' torkolatérnek dagadéka az ütér megkülönbözését gyakorta igen terhessé teszi, ezen könnyíteni lehet, ha a' vérér fölülről segéd által lenyomatik. Hogy az ütér megkülönbözésénél és lekötésénél a' környelő nevezetes részek a' sértéstől megóvattassanak, tudnunk kell, hogy a' torkolatér az ütér külső oldalán, és fölötte, a' bolygideg a' vissz- és ütér közt, és az együttérzideg ezen túl fekszik. — Ezen mütétre nézve az edények lefolytában nevezetes változás gyanánt kell a' következőket tekintenünk, hogy a' fejrnek megoszlisa gyakorta a' nyakon igen mélyen esik, és hogy a' gerinczütér (art. vertebralis) a' függérből vagy a' kulcsalatti ütérből (art. subclavia) a' fejr oldalamentében származik, és ezen túl közel emelkedik fölfelé. — Ha talán az ütér nagyobb terjedetre takarított volna le mint mondatott, úgy két lekötés alkalmaztassék föl, és az ütér ön letakarított helyének felső és alsó részén kötéssék le.

Hodgson, id. m. 542. 1.

1299. §.

Ha az ütér azon hely fölött akarjuk lekötni, hol a' lapszakizom vág által rajta, (mi csak ott lehetséges, hol az ütér a' fejr ágain telepszik meg, — vagy hol a' fejr az ütérnek mély helyzete miatt e' fölött szükség lekötni) úgy a' metszés vagy a' gyürőporcz magasságátul kezdve a' fejbiccentő belső szélének irányában két hüvelyknyire fölfelé téessék; — vagy azt a' paizsporcz felső szélétől átellenben kezdjük, és az illendő hosszúságig a' fejbiccentő belső széle mentében lefelé folytatjuk. Ezen esetben úgy bánunk a' dologgal, mint az előbbeniben, csak hogy a' lapszakizom aláfele kénytotik. — A' más esetben, ha a' bőr, a' nyak széles izma, és a' sejtiszövet följejtettek, a' sebszélek egymástul eltátatnak; a' sejtiszövetből egy vékony réteg leszelitik; és az ütér azon háromszegletű hézagban, melly az alsó sebszeglet felé a' haránt futó lapszakizomtól a' felső sebszeglet felé a' kéthasú izom által, és kifelé a' mellkulcssecsizom belső szélétől környeltetik, a' mondot mód szerint választatik külön.

A' gyürőporcz fölött a' felső paizsvisszér meyen harántul a' közfejr (art. carotis communis) felé, vele a' fejr előtt a' góg- és garatvéresek (vena laryngea et pharyngea) valamint még más ágak, mellyek a' külső torkolatérral oszvenyilásban vannak, találkoznak ösze, és részenként szinte néhány oszvenyilásokat (anastomosis) képelnek. Ezen véresek kéméltessenek, fölfelé kénytessenek, a' felső paizsütér pedig befelé.

Dietrich id. m. 180. 1.

1300. §.

Ha már egyszer a' lekötés akár egyik akár másik módon fölalkalmaztatott, ez két egyes csomó által il-
lendőleg rászoritatik, a' lekötésnek egyik vége közel a'
csomóhoz elmetszetik, a' másik pedig a' legrövidebb
úton a' sebből kivezettetvén, a' sebszélek ragtapaszok
által egyesítetnek. A' műtétel után a' tünetmények ol-
lyak lehetnek, mint már általánosan előadattak. A' beteg
nyugton maradjon ágyában, feje egy kevéssé emelve s
előre hajtva lévén. Negyed vagy ötöd napra újítatik meg
a' kötözés. A' beteggel körülményeihez képest lobü-
zőleg bánunk, sőt a' görcscsillapítókat is elővesszük, ha
görcsös tünetmények mutatkoznak. — A' fejrnek le-
kötése után, nevezetesen öszvenyilásai miatt nem ritkán
megesik, hogy a' tömlőben az érverés ismét megjelenik,
mitől a' tömlő további nagyobbodása miatt többé tartan-
unk nem kell; az érverés lassanként gyöngül, a' tömlő
enyészik.

A' fejr közös törzsöke lekötésének történetét, és az azt
illető köz tudomásra jutott esetek öszvegyűjtését l. Dietrich-
nél id. m. 132. l.

1301. §.

Ha az ütdag a' fejr elágadzásaiban telepszik meg,
úgy ha csak lehetséges az ütdagos ágnak megfelelő ütér
köttessék le; valamint ezen lekötés még más beteges
állapotok miatt is javallottá válhatik. Azért is itten a'
külső fejr', a' nyelvütér', a' külső állütér', a' halán-
tékütér', a' nyakszirtütér, és a' hátsó külfülütér' le-
kötéseit fogjuk vizsgálóra venni. — A' felső paizsütér-
nek lekötése a' golyva orvoslásánál fog előkerülni.

1302. §.

A' *külső fejrnek lekötése* mivel ezen ütér, üt- és
vérerek, és idegek által mintegy körül van pókhállóz-
va, a' legterhesebb műtételnek tartatik, azért is lekö-
tése helyett a' fejr köztörzsökének lekötése ajánltatik
közönségesen ¹⁾; Brusche ²⁾ azonban egy öszvenyilás
általi ütdag (aneurysma per anastomosim) miatt, Mott
³⁾ az állkapocs kiirtásánál, és Lizars ⁴⁾ a' felső áll-
csont kimetszésénél ezen ütérnek lekötését szerencsés fo-
ganattal eszközlötték. — Dietrich ⁵⁾ volt az, ki ezen
műtételre a' legezédirányosabb útmódot ajánlotta: — az
állkapocs alsó szélétül t. i. egy haránt ujnyi a' fejbic-
centőnek belső szélétül pedig fél hüvelyknyi távolság-

ra a' gög felé a' fejbicczentővel párhuzamosan aláfelé ferdén futó metsés tétetik a' hörön, a' sejszöveten, és a' nyak széles izmán által. A' sejszövetből egy vékony szeletet levévén, a' külső tűnik szembe, mellyre néhány félre tolandó visszerek folynak le, a' pólya ezennel, és ezután a' szikenyellel a' sejszövet fejtetik föl. — Ezek után a' belső tarkópólya enyhe húzásokkal megválasztatván, ezennel a' mennyiben a' sebszélék tompa horoggal eltávolítatnak a' külső sebszélnél a' fejbicczentőnek belső sebszélénél a' szakcsont (Zungenbein) tapintatik, a' felső sebszegletben az állalatti és fültömírigy, meg a' kéthasú izom alsó széle látszik, az alsó sebszegletben végre a' lapszakizom tűnik szembe. — Ezennel a' sebfenekét lepő zsir, és sejszövet a' legnagyobb vigyázattal fejtetik ki, midőn is inkább a' felső sebszegletnek tartunk, miként (a' felső paizs-, meg nyelvvalatti, és ábrázatvérérek) elágadásait legkönnyebben kikerüljük. — Ezek után az ütér ötlik szembe részenként az ábrázati vérek közönséges törzsöke által fedezve. — A' műtételnek legnehezebb mozzanata t. i. az ütérnek a' környelő nevezetes részekről való megkülönözése ezennel kezdődik. — A' felső sebszegletben az ütéren a' kéthasú izom alsó széle vág által, valamint a' nyelvvalatti ideg főtörzsökén is, melly a' kéthasú izom alsó szélével egészen közegyenesen foly le; — a' belső oldalon a' nyelvvalatti ideg néhány ágai mennek lefelé; hasonlólag tapasztalni, hogy a' felső paizsütér és a' játvisszér (vena homonyma) a' belső torkolatérhöz emelkednek fölfelé; — az ütéren részenként az ábrázati vérek törzsöke fekszik, és magán az ütér falán a' nyelvvalatti idegnek egy ága ereszkedik alá; — az ütérnek külső oldalán a' belső torkolatér fekszik, melly nem ritkán az utószor említett ütér fedezi; amaz mellett még a' bolyg - és együttérzideg ereszkedvén alá, mellyekből sok ágak erednek; — mind a' két ütér közt egy kevéssé hátulra a' főlhágó garatutér ered ki a' külső fejből, mellyhöz közel 's mellette fölfelé emelkedik; — a' gög - ideg mint a' nyelvvalatti idegnek ága azon ferdén vág által, szintannak hátsó és belső oldalán ereszkedvén be- és lefelé. — A' külső fejr vagy a' felső paizsütérnek belőle való kieredten felől, avagy ott köttetik le legalkalmasabban, hol a' kéthasú izom alsó szélén vág által. Ezen izom tehát és a' nyelvvalatti ideg sejtés hüvelyekből valamennyire fejtesse ki, és az állalatti miriggyel egyetemben segéd által tompa horog segédelmével fölfelé kénytetvén, e' közben egy más segéd a' belső fejeret, a' belső torkolateret, és az ideget kifelé húzza. — Midőn te-

hát ezennel a' műtévő az ütären részenként fekvő ábrázati vérerek törzsökét oldalvást és befelé kényteti, az ütér hüvelyét a' szikenyellel folnyítja, és Deschamp tüjének segedelmével a' lekötést kívülről befelé fölalkalmazza.

- 1) MANEC, az id. h. Pl. IV.
- 2) The Lancet. Vol. II. Nro. 252. 413. I.
- 3) American Journal of Medical Sciences. Vol. II. 482. I.
- 4) The Lancet. 10. Avril. 1830.
- 5) Az id. h. 186. I.

1303. §.

Beclard *) a' nyelv mély kiirtásai, 's több ebfélék után támadó vérzéseknél a' *nyelvüter lekötését* ajánlotta. Az egyik oldalrul való lekötés, úgy mond ő, elégséges, mivel a' nyelv másik oldalárul áradozó vér folyás égetés (cauterisatio) által megállíthatatik. — A' beteg egy kevéssé hátra szegült fejjel, arcczal az ép oldal felé fordulva fekszik, a' műtévő bizonynyosságba helyezi magát a' szakcsont helyzetéről, mellynek ötét az egész műtétel alatt vezetnie kell, és 1—1½ hüvelyknyi hosszúságu metszést teszen, mellyet ő egy kevéssé a' szakcsont szarván túl kezd, és fölfelé, meg előre a' szakcsont teste fölött ½ hüvelyknyire folytat. A' bőr és a' nyak széles izma fölfejtetnek, az ábrázati vérér hátulra tolatván, megkéméltetik. Ezek után az állalatti mirigy sejtes hüvelye nyittatik föl, maga a' mirigy is fölemeltetik egy kissé, a' nélkül hogy megsértessék. — Ezennel a' kéthasú, a' karczszakizmok, és 'a nyelv alatti ideg tűnnek szembe. Ha ezen különbféle részek a' szakcsont-hoz igen közel esnek, miut ez főkép a' rövid nyaku embereknél szokott történni, úgy azok enyhéden emeltesenek föl, hogy a' szaknyelvizom (hypoglossus) külső oldala letakaritassék. Most már ezen izom néhány rostjai csipesszel fogatnak meg, 's fölemeltetvén, alájok vajakutasz tolatván, megválosztatnak, mi által az ütér letakarítatván, könnyen megkülönöztethetik.

*) Manec, id. m. Pl. III. — Ch. Bell, operative Chirurgie. Thl. II. 307. I. — Wise, Frorieps Notizen. Bd. X. Nro. 210. 185. I.

Dietrich (id. m. 205. I.) a' metszést úgy teszi, mint a' külső fejr lekötésénél, azon különbséggel, hogy azt az állkapocs alsó szélétől három vonalnyival kezdi, és aláfelé két hüvelyknyi hosszúságra folytatja, melly a' bőron, a' sejtözöten, a' nyak

széles izmán, és a' külső tarkópólyán hat által. A' véredek ké-
meltessenek, a' második pólya fejtessék föl, a' sebszélek segéd ál-
tal horog segédjével távolitassanak egymástul: mikre az álla-
latti mirigy és a' kéthasú izom alsó széle tűnek a' felső sebszeg-
letnél szembe. Azon sejtiszövet, mely a' mondott mirigyét az
említett izommal öszvetartja, megválasztatván segéd által fölfelé
tartatik, miáltal a' karczszakizom (stylohyoideus) látszatossá le-
szen. — Ezen két izom, valamint a' nyelvvalatti ideg is segéd ál-
tal föl- vagy lefelé huzatik, vagy egy pár sejtiszövet lemezcsé
lefejtetik, és most tűnik szembe az ütér a' külső fejer törzöke
mellett, mellyből csakugyan származik is. Az ütér előtt a' nyelv-
viszér fejlik le, olykor az ő belső és külső oldalán az ábrázati
vérér, továbbad még a' felső gögideg is. — Az ideg le — a' vér-
ér pedig fölfelé huzatván, az ütérre épen a' szakcsont nagy szár-
va fölött vettetik a' lekötés alólul fölfelé. — Ha valaki, úgy
mond a' szerző, az ütérre eredetétül még távolabb akarná lekötni,
a' szaknyelvizom husróstjait átmeszeni nem lenne szükség; az ütér
úgy is, mielőtt azon izom alá jutna, elég messzire halad.

1304. §.

A' külső áll- vagy ábrázati ütér az állkapocs szeg-
leténél köttetik le, még pedig következőleg: a' rágizom
(masseter) belső szélén le- és kifelé ferdén futó met-
szés tétetik a' sejtiszöveten, és a' nyak széles izmának
rostjain által egy hüvelyknyi hosszúságra, vagy még va-
lamivel többre is. A' sejtiszövet, és az ábrázati idegnek
egyenéány szálai ezen irányban fölfejtetvén, a' sebszélek
egymástul segéd által távolitotnak el. Az ütér ezennel a'
rágizom belső szélénél a' csonthártyán fekvé jelenik meg,
mellette kifelé az ábrázati vérér látszik. Ez kifelé kény-
tetvén, az ütér könnyü móddal megkülönöztetik.

Állalatti szilakánál (portio submaxillaris) ezen ütér csak nagy
bajjal köthetetik le. Manec (id. m. Pl. IV.) ezen műtételnek
egyenesen ehenszégül, mivel az ütér itt igen mélyen fekszik, és
sok részek által környeltetik, — Velpeau és Dietrich ezen
műtételre utmódokat javasoltak. — Az elsőbbik szerint az álla-
latti mirigyétül egész a' fejbiczentőnek belső széleig metszés té-
tetvén, ez után a' szakcsont nagy szárának hatsó végétül egész
a' rágizom belső széleig és a' nyak széles izmán által egy más
metszés tétetik, ezen metszéssel korlátolt bőrlebens fölfelé fej-
tetik föl. A' sebszélek egymástul eltávoztatván, a' bőrl beny is föl-
felé tartassék, és az ezennel szembe ötlő bonye; mellytől az
ütér csak sejtiszövet által van meg választva, metszessék be, midőn
is nem ritkán az ábrázati vérér, az állalatti mirigy és a' két-
hasú izom közt meg kell hogy választassék, mikre az ütér a' szak-
csont nagy szárva és az állalatti mirigy közt megkülönöztetvén,
köttessék le. — Dietrich szerint a' metszésnek az állkapocs
alsó szélétül egyenesen lefelé a' rágizom belső szélétül két hüvelyk-
nyire egy kevéssé ferdén a' fejbiczentőnek belső széle felé ki-
és lefelé kell tétetni. — Az ábrázati vérér soha se metszessék ket-
té, hanem fejtessék föl az állalatti mirigyétül, és ki- vagy be-

felé kénytessék, a' mint jobban lehet. A' nyelv alatt idegre figyelemmel legyünk. Az ütér a' karcszakizom alatt megyen el azon helyen, hol a' kéthasú izom ezen átfuródik, mint $\frac{1}{2}$ hüvelyknyi távolságra szakcsonthozól a' forradásútul. Az izmok az idegekkel együtt a' sejtiszövetől megválasztva aláfelé kénytetvén, az edényre kívülről befelé, és alólul fölfelé alkalmaztassék a' lekötés.

1305. §.

A' *halántéküti* lévő útdagok, mellyek jobbadán sértések után támoduak, ollykor ugyan ószvenyomás által az orvrolást és gyógyítást megengedik, mint én ezt egy esetben tapasztalám, hol az útdag ütérmetzés (arteriotomia) után szármozott; mi ha nem lehetséges úgy az ütér *lekötéséhez* kell fognunk. — Először ujjal tett tapogatás által az ütér helyzetét pontosan kitanulván, lefolytával megegyezőleg bőr-hatólag egy hüvelyknyi hosszasságu metzés tétetik, melly egyenesen az állkapocs ízület, és halljárat közti hézag közepének felel meg, ezután az ütér fedező elég tömött sejtiszövet alá vájkutaszt tolván, ez megválasztatik, és az ütér megkülönöztetik. Az ütér követő vérér töle kifele esik.

1306. §.

A' *nyakszirti ütér* csak ritkán fordulnak útdagok elő, Meyer ¹⁾ mégis hoz föl egy esetet, hol az útdag miatt a' nyakszirti ütérnek sok ágait, sőt magát a' törzsököt is *le* kellett *kötni*. J. Burns ²⁾ lekötötte ezen edényt ezen érnek útdagos tágulása miatt. — Egy $\frac{1}{2}$ hüvelyknyi metzés tétetik, melly a' csecsnyujtvány hegye alatt kezdődik, és $1-1\frac{1}{4}$ hüvelyknyi távolságra föl és hátrafelé folytatik. A' mellkulcscsecsizomnak hártýája- és bonyéje följejtetvén, aztán az uj a' felső sebajk alá tolatik, hogy t. i. a' csecsnyujtványnak alapja érzetthessék. Erre a' szíjizom (musculus splenius) a' seb egész hosszában följejtetik, az érverésébül ujjal tett fürkészet által az ütér hollétét kítapogatván, ez megkülönöztetik, még pedig vigyázva, hogy a' követő két vérér meg ne sértessék.

1) Diss. de Aneurysmate Arteriae occipitalis. 1804.

2) Chirurgische Anatomie des Kopfes und Halses. 219. l.

MANEC, az id. h. Pl. 5. — Dietrich az id. h. 209. l.

1307. §.

A' *hátsó külfülütérnek lekötésére* a' fülgombátul föl hüvelyknyire lefelé a' fejbiczentőnek belső szélén tété-

tik a' hemetszés, melly is ezen izomszélnek mentében egy hüvelyknyire folytassék fölfelé; ezen metszés a' bőrön, a' zsíros sejtszöveten, és az izombőnyén hat által. A' sebszéllek segéd által tompa horog segedelmével tá-
tassouak kétfelé, mire az alsó sebszegletben a' fültömi-
rigynek egy részét, a' felsőben pedig a' fülhátrarántó iz-
mának alsó szélét; a' seb közepén végre a' keresett üt-
eret láthatni, melly is megkülönböztetvén, lekötetik.

SYNE (HORN's Archiv. 1829. Septbr. Octob. 898. 1.) a' hát-
só külfüüteret annak ütdaga miatt kötötte le.

Dietrich, az id. h. 211. 1.

II.

A' kulcsalatti, meg a' hónalyi' ütér ütdagai.

1308. §.

A' hónalyi ütérnek daganatai jobbadán sebesen nő-
nek, a' mennyiben a' környelő részek csekély ellenha-
tásuak; a' daganat a' nagy mellizmot fölemeli, a' váll-
perez felé terjed, és ezt fölfelé nyomja. Azért is ezen
ütdagok csak ritkán tapasztaltatnak olly korán, hogy
a' daganat és vállperez között az ütér lekötésére ele-
gendő hely maradna, *) és ezen műtétel csak azon üt-
dagoknál lehetséges, mellyek a' karütér felső részén fej-
lekednek ki.

*) KEAT, in London medical Review. 1801.

PELLETAN, Clinique chirurgicale. Tom. II. 49. 1.

CHAMBERLAINE, Medico chirurgical Transactions. Vol. VI. 128. 1.

1309. §.

A' hónalyi ütér lekötése kétfélekép vitethetik vég-
höz, t. i. 1.) a' nagy mellizomnak átmetszése által a'
vállperez alatt, és 2.) a' mellizom, és kótaláncsás izom
(m. deltoides) inas hézagának fölfejtése által. — A' be-
teg vagy ágyon feküdjék, vagy karszéken üljön, válla
egy kevéssé hátulra nyomatván; egy segéd a' beteg háta
mögött álljon, kész a' műtétel alatt támadandó vérzésre a'
kulcsalatti ütérrel lenyomni.

1310. §.

Az elsőbbik műbánásnál a' bőrön által tétetik metszés, melly a' vállpercze mellvégétül egy hüvelyknyi távolságra kezdődik, az alsó szélének mentében a' hollorrnyujtvány felé egész azon borozdáig megyen, melly a' mellizmot a' kótaláncsás izomtul választja. A' nagy mellizomnak vállpercztől öszveköttetései ezen irányban megválasztatván, ezennel a' kis mellizomra akadunk, melly a' hollorrnyujtványtul kezdődvén, a' bemetszés alsó szegletében fekszik harántul. A' hollorrnyuytvány és a' vállpercze alsó széle közé dugott ujhegy az ütér külső oldalrul a' karfonattul környelve, sőt részint fedezve, belső oldalrul pedig a' hasonló nevű vérér szomszédságában találja. Az ütér ezennel a' vérértül és idegek-től vigyázva fejtessék föl, és körülte a' Deschamp tujével egyszerű lekötés vezetessék be, a' mennyiben, mielőtt még a' tü kihuzatnék, az ütér a' lekötésen annak megtudása végett megnyomatik, ha az egyedül fogatott-e meg? Azon kisebb üterek, mellyek műtétel közben megsértetnek, azonnal köttessenek le, és a' seb tisztogatassék meg a' vértül. A' kötözés és az utóorvoslás a' közörségesen előadott szabályok szerint intézetnek.

A' metszés iránya ezen műtételi utmódnál különbözőleg adott elő: mint nevezetesebb eltérések említessenek itt meg a' Lisfranc műbánása, melly szerint a' metszés a' vállpercznek mellcsonti végétől félhüvelyknyi távolságra kezdve, az azon gödörben, melly a' nagy mellizomnak vállperczi és mellcsonti részét által képeltetik, a' vállpercze alatt három hüvelyknyire folytatik; — és a' Zang, meg még mások azon tanácsa, hogy a' metszés szorosán a' vállpercze alatt ezen csont közepétül kezdve, $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyire le- és kifelé egész csaknem a' hollorrnyujtványig folytassék.

1311. §.

A' második műbánásnál, ha az ütérnek nem olly közel kell a' vállperczhöz leköttetnie, egy $2\frac{1}{4}$ hüvelyknyi bemetszés tétetik a' vállkulcs külső harmad részének alsó szélétül a' vállnak (humerus) belső oldala felé azon hégazon, melly a' nagy mellizom és kótaláncsás izom közt foglalattik. A' kis mellizom lapcsont-hozoi odatapadásátul fölfejtetik. A' bal kéznek mutatója ezennel a' seb mélységébe meritetik, és a' nagy fűrészizom fölületére vezetetik egész addig, míg hegye a' lapcsontba nem akad; melly is mostan meggörbitve, a' lapcsontalatti izom (musc. subscapularis) belső színét kö-

vetve ismét egész a' hőrboríték sebének külső ajka alá előre vezettedik. Ezen ut közben az egész karfonat megkerületetik, és azon edények meg idegek gyurmája, melly közvetlenül a' vállperczen vagy on egyesülve, minden akadály nélkül a' sebszélek közt egész a' külső részek magasságaig kénytetvén, a' mutatoujon megfeszitetik. Az ütér itten könnyen megkülönöztetvén, leköttetik.

Delpech, Chirurgie clinique de Montpellier. T. I.

1312. §.

Ha valamelly üttag, a' hónalyi ütér eredetén keletkezik, avagy annak eleinte kori mélyebb állásánál a' tömlő annyira kiterjedt, hogy egész a' vállperczig ér, akkor a' hónalyi ütér lekötésének a' vállperciz fölött kell megtétetni. A' beteg széken ülve, avagy egy asztalon hanyatt fektetve, beteg vállát, a' hogy csak lehet, lenyomva, bőrén által metszés tétetik, melly a' fejbiccizentőnek külső szélétül a' vállkulcs mentében egész a' négy - keszegoldalú izom (m. trapezius) vállkulcschozi forradásáig terjed. Erre ezen irányban a' széles nyak izom vigyázva választatik meg, hogy a' torkolatvérér meg ne sértessék, melly, miután letakaritatott volna, tompa horoggal a' vállfelé húzatik. Mi megesevén késsel, vagy biztosabban ujjal, avagy vájkutasszal a' seb közepén lévő sejszövet lefejtetik egész, míg az uj a' mellső lábtóizomhoz (scalenus anticus) nem ér, hol is az első bordán nyugodni találtatik; midön aztán *Deschamps*, vagy *Desault* tüjével vettetik rá a' lekötés. — *Zang* szerint a' kulcsalatti ütérnek lekötésénél a' metszésnek azon harzaglat (triangulum) közepére kellene esni, melly a' lapszakizom (omohyoideus) hátsó hasa és a' mellkulcssecsizom vállperciz részének hátsó széle által készül, azt a' vállperciz fölött a' fejbiccizentő vállkulcsi végének hátsó szélén kezdvén és egy kevesse ki- és aláfelé ferdén a' vállperciz közepére folytatván.

Halotton én ezen utolsó műbánást mindenkor a' legkönnyebbnek találtam. — A' kulcsalatti vérér az ütérnek belső oldalán fekszik, az idegfonat a' külsön, ez azt részint fedezvén is. Annak bizonyos jeleül, hogy az uj bizonyosan az ütérre jutott, nekem mindenkor bizonyos csomócska szolgál, melly az első bordán az ütérnek belső oldalán tapintatik, és azon horpadék által képettetik, mellyet ez az első bordán csinál. — Az ütérnek fölvi tele olykor igen bajos, sőt lehetetlen is '), ha a' daganat nagysága által a' vállperciz igen magasra kénytetik; azért a' műtételt mindenkor annak idejében jókor kell véghez vinni. Ugyanazt állithatni a' lekötésnek rázorításáról, melly czélra *Lyston* *) különös készületet ajánlott. — Mivel az ütér részint az idegfonat

által fedeztetik, azért az idegeknek egyike ütérnek tartatván leköttethetik, mivel vele az ütérnek debegése közöltetik.

Egy esetben, hol a' közönséges műtételi utiaódok nem eszköztettek, Dupuytren (Manec id. m. Pl. IV. (1)) a' mellső lábtőizmot (m. scalenus anticus) metszette által, — Hodgson, Lisfranc, és Graefe arról műtételi módjok közt ekkép emlékeznek: miután t. i. a' fejbiccentőnek hátsó szélétől kezdve a' vállperciz mentében 2—2¹ hüvelyknyi hosszáságu metszés tétetett volna a' bőrön, és a' nyak széles izmán által, a' műtevő a' seb mélyébe ereszkedvén, a' mellső lábtőizmot folkeresi, mely alá görbitett vajakutaszt tolván, ennek segédelmével azt alsó részén fölemelvén, vagy kívülről befelé, vagy pedig a' nélkül, hogy még elő vajakutaszt tolna alá, vigyázólag harántul metszi át.

1) A. COOPER, London medical Review. Vol. II. 300. I.

2) Edinburgh medic. and surgic Journal. Nro LXIV. 348. I.

LANGENBECK, az ó neuer Bibliothek für Chirurgie und Ophthalmologie-ban Bd. III. 269. I. Tab. I. Fig. 2. Tab. II. Fig. 1.

3) S. COOPER, Handbuch der Chirurgie. Bd. I. 186. I. Edinb. medic. and surgic. Journal. Nro LXIII. 299. I.

1313. §.

Ha az üttag magán a' kulcsalatti ütéren telepszik meg, akkor talán egyedül ezen ütérnek a' lábtőizom gögsípi oldaláról eszközlendő lekötése nyújthat a' gyógyuláshoz reménységet. Ezen műtételt azonban mindenkor a' legveszedelmesebb és legvakmerőbbnek kell tartanunk, azt elgondolván, milly nyomos képeletekkel áll itten az ütér öszveköttetésben. Elötte a' bolyg- és rekeszideg (u. vagus et phrenicus); túl rajta az alsó tarkóducz, és az együttérzideg fekszik; jobb oldalról a' visszatérő ideg szalad az ütér körül, bal oldalról pedig ezen ideg az ütér meg a' bürzsing közt nyugszik; a' kulcsalatti vérér közvetlenül a' vállkulcs alatt fekszik az ütér előtt, és terjedett állapotban reá nehezkedik; bal oldalról a' tápcső nyugszik az ütéren; egyszersmind közvetlenül érülvén a' mellhártyára, mely tüfogatás közben megsértethetik. Ha a' lekötés az alsó paizsütér, a' belső csecsütér, és gerinczütér kezdetéhez közel alkalmaztatik, úgy a' vérhegedéknek képülése meggátoltatik, és másodlagos vérzések támodására nyujtatik alkalom¹⁾. Egyebként még azt is föl kell vetnünk, hogy a' függérnek vagy névtelen ütérnek dagai olykor a' vállperciz fölibe emelkedvén, könnyen a' kulcsalatti ütér dagainak tartathatnak.²⁾ A. Cooper, Colles, és Arendt vitték ezen műtételt véghez, de a' fogamat minden esetben szerecsétlen volt. — A' műbanás ezen üttagnál a' következő: a' bőrön és a' széles nyakizmon által 3. hü-

velyknyi metszés tétetik közvetlen a' vállkulcsnak mellvége fölött, erre a' fejbiccentőnek vállpereztközi odaragadása alá vájkutasz dugatik, és az a' vállperezttől, vagy pedig Hodgson és Arendt szerint mellesout-hozí odaforradásatul is megválasztatik. Ekkor ujjakkal, vagy a' szike nyelével a' sejtszövet választatik meg egész addig, míg csak a' mellsó lábtóizom gögsipi széléhöz nem jutunk, hol ekkor az ezen túl futó ütérét tapinthatjuk. Tanácsosnak mondatik az ütérét olly annyira elhúzni, hogy a' lekötés az alsó paizsütér és gerinczütér kezdete alatt tététhessék. Az ütérét az úgy nevezett ütédagtüvel megkerültünkben vigyázzunk, ne hogy vagy a' mellhártyát, vagy valamely más képeletet megsértsünk.

1) Hodgson, az id. h. 380. l.

2) Hodgson, az id. h. 90. l. — A. Burns, az id. h. 27. lap.

Dietrich (id. m. 43. l.) a' jobb és bal oldali ütérnek King'-től folhozott mütételét következőleg módosította: — *Jobb oldalról* a' mell markolatának félhódképü bevágáuyátul a' gögsipnak közep vonalán fölfele menő metszés tétetvén, ezennel hasonlókép, mint a' névtelen ütér Dietrich módja szerint teendő lekötésnél fog emlitetni, hatunk a' két mellszakizmok közt foglalt hézagba egész míg csak a' kulcsalatti ütér ketté válásához) (bifurcatio) nem jutunk. — A' mellszakizom és mellpaizsizom segéd által tompa horog segedelmével kifelé huzatván, az ütér hüvelye vigyázólag folhasitatik, mivel a' bolygidegpár, és a' belső torkolatvérér egyenesen az ütér előtt ereszkednek alá. — *Bal oldalról* a' fejbiccentőnek belső szélénél ettül a' gögsip felé egy vonalnyi távolságra tétetik a' metszés, melly a' mellesonttul annak belső széle mentében $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyire vezetetik fölfele, de úgy, hogy attól mindenütt egy vonalnyi távolságra maradjon. Ez után másfél hüvelyknyi haránt metszés tétetik, melly a' bőrön és a' fejbiccentő mellesonti szilakán hat által. A' sebben megjelenő sejtszövet ezennel vigyázva fölfejtetik, a' rendhagyólag (anomale) lefolyó vérér ha átmetsetett, lekötetik, és a' fejbiccentőnek mellesonti szilaka tompa horog segedelmével segéd által a' bal vállfelé kénytetik. Erre a' mellpaizsizom külső széle ötlük szembe, az ezt az alatta fekvő részekkel öszveköto sejtszövettől egy kevéssé fejtessek fol, és egy más segéd által a' gögsipon a' jobb oldal felé húzassék. A' fejér a' sebben csak most ötlük szembe, külső oldalán a' belső torkolatér, és ezek közt a' bolygideg mutatkozván. Az alsó sebszegletben a' mellesont markolatja felé a' fejéren túl és kifelé a' kulcs-alatti ütér fekszik. A' belső torkolatvérér ezennel a' bolygidegtől és fejtértől vigyázva fejtessek fol, és azon segéd, ki a' mellesonti szilakot a' vállfelé húzza, tompa horog segedelmével ezen véreret is maga felé vonja. Most már a' kulcsalatti ütér tömött sejhüvelybe burkolva tűnik szembe. Az alsó paizsütér, a' nyak haránt ütère (transversa colli) a' gerinczütér, és a' belső csacsütér mint a' kulcs-alattinak ugyanannyi ágai ebből valamikép fölebb erednek. A' tápcsó, melly itt gorbed meg, az ütér hüvelyének belső szélénél, tehát a' sci-

éren túl fekszik. — Erre az ütér a' szike nyelével valamennyire megkülönböztetik, és az ütérnek hüvelyé külső oldalán vigyázva tett vakarás által fölnyittatik, miként a' tápcsó sérelme legjobban kikerültetik; mik megtörténvén, tompa görbe horog segédelmével a' lekötés az edényre hátulról előre, és fölülről lefelé fölalkalmaztatik.

1314. §.

A. Burnus és Hodgson azt tanácsolták, hogy a' névtelen ütér köttessék le, és halottakon tett befecskendések által megmutaták, hogy ezen edénynek elenyészete (obliteratio) után a' vérkeringés elegendő, és hogy halotton ezen műtétel könnyen eszközölthetetik ¹⁾, ha a' fejet hátra hajtván, a' mellkulcs-csecsizomnak, a' mellpaizsizomnak (sternothyreoides) és szakizomnak (hyoides) mellesonti szilaka fölfejtetik, és a' fejer egész eredeteig követtetik. Mott ²⁾ és Grefe ³⁾, és Arendt ⁴⁾ ezen műtételt élőkön eszközölték. — A' Mott esetében a' beteg 26-od napra, a' Graefe-jében 67-re, az Arendtére 8-ad napra halt meg; az első két esetben az ismét vissza térő vérzés után, a' harmadikban pedig az ütdagos tömlő, a' mellhártya, és a' tüdő gyuladásának következtében. — Mott az ütdagos daganattól kezdve a' vállkulcs fölött metszést tön, melyet egész ezen csontig hosszabított, és a' mellesontnak felső végén egész a' gögsipig folytatott. Innét kezdve egy más körül belől hasonló hosszúságu metszést tett, és a' mellkulcs-csecsizomnak belső széle mentében folytatta azt. Erre a' bőrt takarította le az alatt fekvő izom területtől (platysmamoides), ezen utolsót átmetszé, és a' csecsizomnak (m. mastoideus) melli részét választotta meg az első metszésnek irányában. A' belső torkolatvérér, mely a' daganattal össze volt nőve, megválasztatott ekkor, a' mellszakizom (sternohyoideus) és mellpaizsizom (sternothyreoides) átmetszettek, és a' gögsipra átvettettek. Ezenel a' mellesont fölött egynehány vonalnyira a' fejer takarított le, a' bolygidegpártul, a' belső torkolatvérértől választatott meg, és ez a' külső oldal felé vonatott. Erre a' kulcsalatti ütérrel takarította le, mely célra szikenyelét, és egy keskeny domború éleshegyű késkét használt. Ekként hatott ő egész a' névtelen ütér megoszlásaig elő, követte ezt egész a' mellesont alá, a' környelő sejtszövetből szikenyel segédelmével különböztötte meg, és miután a' visszatérő, — meg a' rekeszideget földre toltat volna, ezen ütér körül megoszlása fölött fél hüvelyknyire görgeteg selyem zsmórt alkalmazott.

Graefe a fejbicczentőnek belső szélén két hüvelyknyi hosszúságu metszést tévén, ezt a' mellsont markolatán két hüvelyknyire hosszabbítja lefelé. Miután a' sebajkak tompa horoggal széthuzattak, a' műtevő baljának mutatójával a' fejbicczentőnek és a' mellszakizomnak mellsonti része közt, a' mell markolatának széle fölött nem messze a' sejtszövetet fejtőleg, egész a' fejérig hat. Erre a' betegnek feje hátulról egy segéd által igen lenyomatik, és a' műtevő ujjával a' fejér törzsökén lefelé megyen; a' mellsont markolatának belső lapjára érvén, egy kék emelkedésre (Wulst) akad és ujjával ez alá kell hatnia. Uja mellett a' műtevő a' szike nyelével segíthet magán; ő mind azon helyig ereszkedik alá, hol a' névtelen ütér a' fejérrre, és a' kulcsalatti ütérre oszlik. Eddig érvén, innét még egy fél hüvelyknyivel megy uja hegyével alább, és jobb kezébe a' fonallal ellátott horgot vévén, ezt baljának mutatója mellett egész a' névtelen ütérig tolja le, az ütér körül vezeti, a' fonalat beölti, és Graefe'nek lekötő vesszejét alkalmazza föl.

1) BURN'S, az id. h. 28. l. — HODGSON, az id. h. 383. l.

2) In Medical and Surgical Register etc. New-York. 1818. Vol. 1. p. 8. — Im Journal von GRAEFE und v. WALTHER. Bd. III. St. 4. 569. l.

Mott a' Parisch, Hartsborne és Hewson tül (Elect. Repos. Vol. III. 229. l.) ajánlott eszközökkel élt, melyeket mélyen fekvő üterek lekötéseire mint célirányos eszközöket maga is ajánl. — Egy mindkét végén füles tompa tűt vezetett ő tűfogó (Nadelhalter) segédelmével az ütér körül, a' közben hogy a' „mellhártyát“ vigyázva kémellené, a' tű szembeöltő fülebe horgot akasztván, ezzel, miután a' tűfogó kibontatott, a' tűt kihúzta, s' ez után huzodván a' lekötés is. A' lekötést csak lassanként szoritotta, és két egyes csomót vetett rá. Ezen műtételek a' szivre és tüdőkre hatásai nem mutatkoztak.

3) Im Journal az id. h. und Bd. IV. St. 4. 587. l.

4) Vermischte Abhandlungen aus dem Gebiete der Heilkunde von einer Gesellschaft praktischer Aerzte zu St. Petersburg. Samml. IV. 1850. 188. l.

1315. §.

Ezen az élőkön véghez vitt műtételi útmódokon kívül Bujalsky, King, Dietrich, és Manec még más műbánásokat is ajánlottak a' névtelen ütér lekötésére.

Bujalsky szerint a' börmetszés a' fejbicczentő mellsonti szilakának belső szélén ezen szilak és a' gögsip közt négy haránt ujnyi hosszúságra tétetik, melly fő-

lülről az említett izomtól egy kevesse befelé távozik, a' nyak közepén kezdődik, és alól egész a' mellcsont torkolatáig (jugulum sterni) folytatik. A' széles nyakizomnak rostjai ezennel a' felső sebszegletben, az alsóban pedig zsir leszen látszatossá nagy mennyiségben. Ez után mélyebben metszve be a' seb közepettén a' mellszakizom ötlik szembe, melly ferdén metszve által, az alatta lévő mellpaizsizom szinte keresztül metszetik. Mind ezek alatt, a' mennyre csak lehet, a' belső sebszél felé tartunk, mivel kifelé a' belső torkolatér folyik le. Az izmok alatt a' sebben ferdén futó alsó paizsviszér föl- vagy lefelé huzatik; midőn is ezek után a' mélységbe érven, az üter megkülönböztetik és lekötetik.

King (vagy inkább O' Connel) után a' bal oldali fejbicczentőnek belső szélénél a' bőrön, a' nyak széles izmán, és a' nyak pólyáján által 15—18 hüvelyknyi hosszúságu metszés tétetik; ezután a' mellpaizsizom közé hatunk, és ujunkat egész a' jobb mellpaizsizom alá vezetjük, a' tarkópólyát fölbontjuk, ujunkat alája toljuk, 's ezt az ezen pólyán fekvő névtelen üterre vezetjük. Dietrich ezen műbánást mint eszközölhetlent méltán megvetette, 's helyette a' következőt ajánlotta.

A' beteg feje egy piczit hátfelé hajtva 2½ söt három hüvelyknyi hosszúságu metszés tétetik a' szerint, a' mint a' nyak rövidebb vagy hosszabb, kevesbé vagy többé kövér, a' metszés egyenesén a' mellcsont markolatának közepétől a' gögsipnak középvonalán halad fölfelé. A' sejtszövetnek és pólyának (fascia) fölfejtése után lenge sejtszövetbe bonyolítva több apró véredek jelennek meg. Ezeknek könnyit kitérni, mivel azok a' gögsippal hasonló irányban folynak le, és egy nagyobb, az alsó sebszegletben látszatos vérebe nyílnak be. A' sejtszövet fejtések föl, és a' belső tarkópólya mostan tűnik szembe, két oldalról a' mellszakizmok fekszenek, mellyek 2—3. vonalnyi köz által vanuak megvála. A' pólyán által ezen hézagban metszés tétetven, ezennel a' gögsiphoz jutunk. A' jobb mellszakizom, és mellpaizsizom segéd által tompa horog segedelmével kifelé huzatnak, midőn is a' második alsó paizsvérér a' sebnak fenekén látszik elmenni, melly visszér gyakorta igen ki van tágulva. Ezen vérér rendes vastagságu lévén, a' szike hegye külső oldalán vezetve el, a' zsiros sejtszövet-allomány vigyázva fejtetik föl, a' szike nyelével aztán lefelé menven, ezzel a' névtelen üterhez jutunk. — Hanem ha az említett vérér igen ki van tágulva, úgy belőlről kifelé alája jöven, az fölfejtetik, a' mi csak a' szike nyelével

eshetik meg, mert másként megsértéséről bizonyosak nem lehetünk. a' mi itten annál nagyobb figyelmet érdemel, a' mennyiben ezen vérér a' lehágó ürosérbe nyílik be, és megsértetvén, a' vérérnek visszaáradása által nevezetes vérzés támodna. A' horog balról jobbra dugatik az ütér alá.

Manec *) szerint a' betegnek feje erősen hátrahajtassék, hogy a' nyak erősen kifeszülvén, a' lekötendő edény a' mellcsont felső széle fölbe emelkedjék; az arcz kissé a' bal váll felé legyen fordítva. A' három hüvelyknyi hosszaságu metszés azon lézag közepétül tétetik, melly a' két fejbicczentőt választja, a' jobb váll felé, $\frac{1}{2}$ hüvelykkel a' vállperezcz fölött a' bőrön és a' nyak széles izmán által; — ezen irányban fejtessek föl a' fejbicczentő is, a' mellszakizom, és mellpaizsizom alá vájkutasz tolatik, hogy ezek is fölfejtessek. Az ütér megkülönözésére a' műtevő csak a' szike nyelét használja. Ha talán az alsó paizsvéreret, és a' nyelvatti meg az első tarkóidegekből egynéhány idegszálakat föl kellene fejteni, akkor késre leszen szükség. Az ütér külső és hatsó részének megkülönözésekor vigyázni kell, hogy a' mellhártya (pleura) meg ne sértessék. Miután az ütér megkülönöztetett, a' Deschamp tüjét külső oldalról a' bolygideg és mellhártya közt be —, más oldalról pedig az ütér és gögsip között kivezetvén, húzattik be a' lekötés.

*) Id. m. Pl. 2.

1316. §.

Ha a' kulcsalatti ütérnek egész törzsöke behagedt, 's elenyészett, akkor a' vér a' felső paizsütérbül és nyakszirti ütérbül az alsó paizs-, a' tarkó ütér, a' nyak' haránt-, a' lapsont' haránt üterei fölhágó ágaiba, számos öszvenyilások által pedig, mellyek a' nyakcsiga és vállak körül terjedeznek, a' lapsontalatti —, a' váll körülvetett —, és a' karsont körülvetett ütereibe folyik; mellyekből aztán a' karütér törzsökébe halad. Ha a' kulcsalatti ütér alsó végén, avagy a' hónalyi ütér tömült be (obliterirt): úgy a' vérnek előre haladása még könnyebb, mivel az a' tarkóütér, a' nyak- — és a' lapsont haránt ütereinek öszvenyilásai, úgy a' lapsont -alatti ütér és a' kar' körülvetett ütérének elágadásai által a' karütérbe szökell keresztül. Hogy a' hónalyi ütérnek lekötése után több esetekben a' tagnak érzése és táplálkozása korlátoltattak, oka nem az oda folyó vér csekély mennyiségé-

tül, hanem a' lekötés alá jutott, vagy sértett, működésében szűkebb korlátok közé ejtett idegfonattól függ.

1317. §.

A' kulcsalatti ütér két ágának, t. i. a' belső csecsütérnek, és a' gerinczütérnek lekötése említessék még itten meg.

1318. §.

A' 2-dik 3-dik 4-dik, és 5-dik borda hézagban a' belső csecsütérnek lekötése minden különös baj nélkül meg-esik; az első borda hézagban az ütérnek közel helyzete miatt a' mellcsont széléhez a' lekötést nehezzé teszi. — Az említett borda hézagok egyikében a' mellcsontnak szélétül, és az alsó bordának felső szélétül tétetik a' metszés, melly ki- és egy kevéssé fölfelé egész a' felsőbbik bordának alsó széleig folytatik, úgy hogy az egész hossza $1\frac{1}{2}$. hüvelyknyi legyen, és hogy a' metszésnek a' felsőbbik borda alsó szélé előtt ejtett végeztével, a' bordaközi ütér sértése elkerültessek. A' bőr, a' sejtszövet, a' nagy mellizomnak bonyéje, sőt maga az izom is ezen irányban fejtetnek föl; mire ismét néhány sejtszövetből álló rétegek, és ezek alatt a' fényeskedő szálak (ligamenta nitentia) jelennek meg, mellyek finom késvonásokkal fölbontatván, a' belső bordaközi izom az említett szálak után következő rostjai fejtetnek föl, midőn is rendszerint egy kis ütérág metszetik által, melly azonnal köttessék le. — Azon vékony sejtszövetréteg, melly még ekkor az ütérrel fedezi, vigyázva fölfejtetvén, az ütér a' követő vértül megkülönöztetik, és a' tüvel belőlről kifelé körül-vétetik. — A' harmadik és negyedik bordahézagban az ütér a' mellcsont háromszögletű izmának rostos kiterjedésén fekszik, úgy hogy a' tünek körülvezetése alatt a' mellhártyának sértésétül félni nem lehet.

Dietrich, id. m. 89. l.

Velpéau'nak azon műbánása, melly szerint a' mellcsont oldalszéle mentében három hüvelyknyi hosszasaúgu, a' mélységbe egész az ütérig haladó metszéstétel ajánltatik, ezé iránytalan. Ellenben én a' metszést a' mellcsont oldalszélétül kezdvén, és a' bordahézagnak közepén folytatván, az ütérrel többször konyebben folytaltam, mint az említett műbánás szerint.

1319. §.

A' gerinczüter lekötésének lehetséges esetére Dietrich *) két műbánsági módot ajánlott a' szerint, a' mint az üteret a' nyaktengely (tengely, epistropheus) és fejjám (atlas) vagy pedig ez és a' nyakszirt közt szükség folkeresni.

Az első esetben a' betegnek fejét az ellenkező oldalra, és egy kevéssé előre parancsoljuk hajtani, és olly metszés tétetik, melly a' fülgombátul két, avagy a' csecsnyujtványtul hátulról egy haránt újnyira, és ezen utolsó fölött fél hüvelyknyire kezdvén, a' fejbicczenő külső hátsó széle mentében két hüvelyknyire folytatik. — Ezen vágás hosszaságának felső negyedétul hátulra és egy kevéssé ferdén aláfelé egy második metszés tétetik egy hüvelyknyi hosszaságra. — A' bőrnek átmetszése után mind a' két metszésben egy kevés sejtiszövet szökik szembe, melly fölfejtetvén, az első metszett sebben a' fejbicczenőnek külső hátsó széle, a' másodikban pedig bonyés terjedék által fedve a' szíjizom (splenius) látszik. — A' metszett seb ezennel a' bonye és sejtis szöveten keresztül mélyebbre metszetik, és a' második metszett sebben a' szíjizomnak rostjai metszetuek által, midőn is egy kis üterág sértetik meg. — Ezen izomnak átmetszése után egy második bonyés réteg mutatkozik, melly igen finom késmetszések által fejtetik föl, mivel alatta azonnal üterek és idegágak folynak le. A' seb' szélei ezennel segéd által tompa horog segedelmével széthuzatván, azon zsíros sejtiszövetbül álló réteg jelenik meg, melly a' gerinczüteret rejti. Egyszersmind a' második metszett seb belső szélénél a' fej alsó ferde izmának (musc. obliquus capitis inferior) külső széle látszik, melly a' segéd által befelé kénytetik. Az említett sejtiszövetben még a' nyakszirti üternek (art. occipitalis) két ágai beburkolva mennek a' seben kasul. Ezen sejtis képelet erre a' szike nyelével fölfejtetvén, azon vagyunk, hogy a' két üterág alolra és fölökre kénytessék, mi ha nem diszlik, metszesenek által, és köttessenek le. Ezennel a' második tarkó-idegnek (u. cervicalis) két ágai mutatkoznak egyszersmind, mellyek is helyükből alolra és fölökre kénytetvén, az üter megkülönözésének többé semmi sem áll ellen. Az edény megkülönözöttvén, a' tü kívülől befelé vettessék rá, hogy arról tökéletesen bebizonyodjunk, hogy a' belső fejtér, melly a' gerinczüterhöz igen közel fekszik, és ettől csak sejtiszövet által választatik meg a' lekötés alol kinaradott legyen.

Ha a' gerinczűtér a' fejjvám, és a' nyakszirt közt köttetik le, a' metszés azonkép tétessék, mint az előbbeni csethen, csak hogy az első metszés a' csecstyűtvány fölöl' egy negyed hüvelykkel kezdessék, mi által egyszersmind a' második metszés is, melly hasonlókép az első metszés hosszúságának felső negyedétől kezdve hátulra ferdén vezetetik alá, valamivel magosabbra esik. A' bőrnek, a' tarkópólvának, és a' szíjizomnak átmetszése után az első metszésnek felső sebszegletében a' nyakszirti ütér, valamint a' metszésnek mellső szélénél a' felső negyedben a' fej felső ferde izma, az egész seb fölületén pedig egy bőnyés réteg, és ez alatt végre zsírral teli sejtszövet jelennek meg. A' bőnyés réteg vigyázva fejtetik föl. — A' sebszélek ezek után segéd által tompa horog segedelmével széttálatnak, és most jelenik meg azon harmaglat (D r e i e c k), melly a' fej hátsó egyenes izma (musc. rectus capitis posterior) és a' fej felső és alsó ferde izma által képeltetik; melly zsír és sejtszövettel lévén kitömve, az ütér ezek által fedeztetik. A' zsír és sejtszövet szorgalmasan fölfejtetik, sőt ha nagy mennyiségben volna, ki is metszetik; mi megesevén, az ütér a' fej felső ferde izma alatt kibujni, és mi előtt a' hátsó szirtgyámszálagon (lig. occipito-atlanticum) átfürödznek, hátulra körül belől egy hüvelyknyire futni látszik. Az ütér megkülönböztetik, és hogy az ideg és vérér oda ne kapassék, a' lekötő tüvel alólul fölfelé ferdén vettetik rá a' lekötés.

*) Id. m. 81. l.

Möbus (Journal v. Graefe u. Walther. Bd. XIV. 98. l.) a' gerinczűtér sérelmére támadott ütlagának esetét közli, melly nyomás, jégborogatások, 'a több effélék által orvosoltott meg.

III.

A' kar-sing- és orsóütérnek ütlagai.

1320. §.

A' karütér, és elágadásainak ütlagai szinte mindenkor sértéseknek következelmei, és leginkább a' könyökhajlásban kerülnek elő, mint érmetszések alkalmával ejtett sérelmek következelmei. Innét is gyakorta ezen

ütdagoknál az öszvenyomás jó fogonattal alkalmaztat-
hatik.

1321. §.

Ha az ütdag a' karüter törzsökén, a' karhajlásban, avagy a' singüteren, orsóüteren, vagy csontközötti üte-
ren közel a' könyök-hajláshoz telepszik meg: úgy ele-
gendő a' karüteret lekötni ¹⁾, de ha az ütdag az alkär
közepe, vagy a' kéztő táján fejlődött ki, akkor az üte-
ret az ütdagos tömlöhöz közel leszen lekötni szukség,
mivel a' tenyéren lévő nevezetes öszvenyilások elegendők
lennének a' vérnek vissza áradása által az ütdagot virágú-
ban tartani ²⁾.

1) SCARPA, az id. h. 99. l. — ROUX, nouveaux élémens de
medecine opératoire. Tom. I. P. 2. p. 579. — HODGSON, az id. h.
393. l. — WALTHER, az id. h. 58. 's köv. l.

2) HODGSON, az id. h. 394. l.

A' kar' ütereinek nevezetes öszvenyilásai mindig azt tanácsolják,
hogy a' lekötés közel az ütdagos tömlöhöz tétessék, mivel több
esetekben a' vérnek visszaböfögése a' tömlőnek növekedését ápolta,
és annak folfakadását okozta (1284). Az ütérnek sértése, után a'
fölkär közepén támadott ütdagnál, ha a' tömlő messzire terjed
fölfelé, a' tömlő fölnyitása Hunter műbánásának elejbe tétetik.

1322. §.

A' kéz' hátán vagy a' tenyéren fejlődő ütdagoknál, azon
terjedt öszvekötetések miatt, mellyeknél fogva a' sing-
és orsóüterek a' kézen egymás közt közösülnek, az al-
kär egyik vagy másik nagyobb ágának lekötése meg nem
akadályozzák, hogy a' vér az ütdagnak ápolására ele-
gendő erővel vissza ne folyjon. Ha ezen esetben az üt-
dagnak gyógyítására az illendő nyomás nem elégséges,
úgy a' tömlő nyitassék föl, és az ütér a' tömlön fölül
és alol köttessék le, a' mi ha nem könnyen volna le-
hetséges, úgy az alkärnak egyik főütere köttessék le,
a' tömlő nyitassék föl, a' vérzés nyomás által korlá-
toltassék. Ugyanezen szabályok tartassanak meg az al-
kär és kéz' ütereinek sértésénél ^{*}).

^{*} SCARPA, az id. h. 99. l.

1323. §.

A' karüter a' hónalytól kezdve egész a' karhajlásig
lefolytának akár mellyik helyén is lekötethetik. Azért
is lekötését 1.) a' hónalyütér végén azon helyen, hol

ez a' nagy mellizom alsó szélén kilépett, 2.) a' fölkar közepén, 3.) a' könyökízbén fogjuk vizsgálóra venni.

1324. §.

Az üteret a' *hónalyüregben* akarván lekötni, a' kar a' törzsóktól távoztassék el, és a' kétfejű izom belső szélének mentében csusztassanak az ujak egész a' hónalyüregbe, azért, hogy ezen izom lefolytát, és az üter helyzetét kitanuljuk. Erre a' kétfejű izom belső szélének mentében metszés tétetik két hüvelyknyire, melly a' karcsont' nyakának közepéig emelkedik föl. A' bőr fölfejtetvén, aztána' bönye vigyázva tett metszéssel, vagy először csipesszel emeltetvén föl, lapjával tartott kusztora segedelmével vágatik meg, és vajútasz dugatik be, hogy fölfejtessék. A' sebszélek erre segéd által tompa horog segedelmével ketté huzatván, a' hollorrkarizomnak (muscoracobrachialis) belső széle és a' kétfejű izom, és e mellett a' közepetti ideg (n. medianus) jelennek meg, melly utolsón túl fekszik az üter. — Az ideg ezennel vigyázólag befelé tolatván, az üter, melly az ideg, és az említett izmok szélei közt vagyon, megkülönöztetik. A' tú az üter körül vigyázva vezetessék, hogy t. i. a' belső bőrídeg (n. cutaneus) oda ne csipessék.

Az említett mód szerint a' kétfejű és hollorrkarizmok belső széléhez tartván magunkat, és a' közepetti ideget befelé tolván, veszedelemben nem forgunk, hogy eltévedjünk, mi könnyen megesik, ha valamivel befelébb térünk, hol is az orsóvagy singídeggel találkozáván, ha ezek egyikét a' közepetti idegnek tartjuk, úgy aztán hasztalanul nyomozzuk az üteret. — Az üter helyzeti aránya következő: az üter a' kétfejű és hollorrkarizmok szélétül csak a' közepetti ideg által van megválasztva, az ő belső oldalán a' belső bőrídeg található, melly két ideg egyszerűnind az üter mellső oldalát fedezi; — a' belső bőrídeg mellett a' vérér fekszik, melly némellykor 2. 3. ágat képelve, ezek az üter megkülönözését nehezé tesz; távolabb kifelé az orsó- és könyökídegek találatnak.

1325. §.

Ha a' karüteret a' *fölkar közepén* akarjuk lekötni, úgy a' kétfejű izom belső szélének mentében 2 $\frac{1}{2}$ hüvelyknyi hosszáságu metszés tétetik a' bőrön által, mire a' bönyés terjedék fölfejtetvén, az üter a' kétfejű izom belső szélénél a' közepetti idegtől fedve, két vértül középbe véve találatik. A' kétfejű izom széléhez tartózkodván, a' közepetti ideget kifelé toljuk, melly közt, és a' kétfejű izom széle közt jelenik meg az üter; melly

is szikenyellel könnyen megkülönböztetvén, a' Deschamps tüjével vezetetik körülte a' lekötés.

A' karüter gyakorta igen magosan válik ágaira. Ha a' singüter fölül magosan ered, úgy mindenkor azt tapasztalni, hogy a' fölbőr pályáján átbujván, fölületes lefolytot választ. — Ha az orsóüter magosan származik fönt, úgy azt többnyire a' singüter egész a' könyökizülésig követi, és aztán elejbe kerül 1). Tiedemann, ki a' karüternek magas megválását halottakban gyakran találta, illy esetekben az orsóüteret a' könyökhajlásban szinte mindenkor igen fölületesen lelte, mindjárt a' bonyés terjedék alatt a' kétfejú karizom bonyóján; ez épen ezen helyzete miatt sértetik meg olly könnyen érmetszés közben, 's ezért köttethetik is le olly könnyen. — A' singüter a' kétfejú karizom bonyója alatt fekszik. — Ha a' karüter letakarítása alatt két üter találatnék, azokat változtatólag kellene lenyomkodni, hogy kitetszenék, mikor szűnnek meg a' debegések az ütdagban, hogy aztán az, és neu a' másik köttessék le, mellyen a' baj fejlődött ki.

1) Hodgson, az id. h. 392. l.

2) Walther-nál id. m. 63. l. — Tab. arteriarum. Tab. XIV. — XVI.

1326. §.

A' karüternek lekötésére a' *könyökhajlásban*, a' kar kinyujtva (kiöltve, kifeszítve) lévén, a' metszés a' bőrön által két hüvelyknyire azon vonal irányában tétetik, mellyet a' karcsont két bütykei közepétül kezdve ferde vonatban be- és fölfelé a' kétfejú izomnak belső széle felé huzatni gondolunk; metszés közben a' bőr alatt fekvő vérerek megkéméllésére vigyázzván; ez után a' kétfejú izom fölületes bonyója nyitassék föl szabad kézzel, avagy a' bedugott vájkutacson, és különöztessék meg az üter; midön már a' kart egy kevéssé meg kell hajtani.

A' közepetti ideg itten az üter belső oldalán fekszik, tőle mintegy 3—4. vonalnyira távol; a' közepetti orsér (vena basilica) majd az üteren, majd oldalvást mellette fekszik, némelykor alatta is; tovább kifelé a' közepetti ér.

1327. §.

Az orsóüternek az alkar felső harmadán eszközendő letakarítására a' kétfejú karizom' ina odatapadása alatt valamivel, a' hosszú hanyintó izom siugi szélének ferde iránya szerint $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyi hosszúságu metszés tétetik a' bőrön által, ugyan ezen irányban az alkarnak bonyója is fölbontatik, és az említett izomnak széle egy kevéssé kifelé tolatik, hol az üter ezen és a' kéztő hajtó

orsóizom közt lévő hézagban tűnik szembe. Az izombőridegnek (n. musculo-cutaneus) egy ága az üter külső oldalán fekszik, az üteret egy vagy két vérér is kíséri. — A' singüternek az alkar felső harmadrészen végbeviendő letakarításánál a' kéztőhajtó singizom orsó felé eső széle, és a' fölületes négy ujhajtóizom közt egy $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyi hosszúságú metszés tétetik a' bőrön meg az alkar bonyején által. Az üter a' fölületes uj-hajtó-izom széle alatt fekszik inkább, mellette egy vérér, külső szélén pedig a' singideg menvén el. — Az alkarnak alsó harmad részén, hol ezen üterek egészen fölületescn fekszenek, letakarításuk igen könnyű; az orsóüternél a' metszés a' kéztőhajtóorsóizom inának orsói oldalára; a' singüternél pedig a' kéztőhajtó-singizom és a' fölületes uj-hajtó-izom inai közé esik. — A' singüteret a' kéztő táján akarván lekötni, másfél hüvelyknyi hosszúságú bemetszés tétetik a' borsócsonttul 3—4 vonalnyira kifelé, a' bőrön és zsíros sejtszöveten által, melly gyakorta az egész sebet kitölti, midőn ez esetben egy részét kiirtani szükség. Ezennel a' borsócsont felé a' singideggel, kifelé pedig ettől a' két véreireitől kísértett singüterrel találkozunk. Az üter megkülönböztetik, és a' lekötés a' mély tenyérívvel (arcus palmaris profundus) öszvenyilő hátsó ágának eredetére alkalmaztatik. — Az orsóüternek lekötésére a' kéz borintó helyzetbe intéztetik, és egy kevéssé az alkar felé hajtatik. Az orsócsont karcznyujtványának külső oldalátul egész azon hézag felső részeig haladó metszés tétetik, melly az első és második középkézcsontot választja. A' bőrnek átmetszése után a' szembe ütköző vérerek ki- vagy befelé kénytetnek, és a' talán a' seben kasuljáró finom idegek fölfejtetnek. Csak most ösmerünk a' hüvelyk hosszú és rövid feszítő izmai (m. extensor longus et brevis pollicis) inainak rétegére, midőn is ezen inak közt, és a' kéztőnek leglejtősebb helye felé azon bizonyos lágú és vastag bonye fejtetik föl, melly ezen helvet fedezi, melly alatt néhány zsír-csomók találatnak, mellyek ha talán gátul állának, kiirtatnak. Ezek után a' kéztőnek csontján némelly vékony bonyés réteg látszik, mellyen az üter követő véreireivel együtt áttetszik. Ezen réteg vájkutaszon fejtetik föl, és a' meztelen üter mostan könnyen megkülönböztetik *).

*) Manec id. m. Pl. VII. VIII.

1328. §.

A' karüternek lekötése után a' karnak vérrel való ellátása a' kar mély üterének ágai, és a' visszatérő orsó-üter, a' singüter, és csontközötti üter öszvenyilásai által történik. — Ha a' karüter a' mély üter eredetén fölül köttetik le, úgy a' vér a' váll körülvevtt ütere, és a' lapesont-alatti üter elágadzásai által a' mély üter, meg a' visszatérő orsó- és singüterek fölhágó ágaiba foly.

IV.

A' belső és külső csípüter ütdagai.

1329. §.

A. Cooper ¹⁾ egy olly ütdagnál, melly a' Poupart száлага fölött 4. és alatta is 4. hüvelyknyire terjedvén, elfakadt, a' hasüri függér' lekötését (aorta abdominalis) ollykép eszközlötte, hogy a' fehér hosszát (linea alba) három hüvelyknyire metszette be, a' köldök a' metszés közepére esett, de úgy hogy könnyed görbedésben az bal oldalra maradván, ez által kikerültetett; ez után a' hashártyát egy kissé megnyitván, a' nyílás gombos kusztorá segedelmével a' külső seb nagyságaig tágitatott. A' műtevő ennek utána újával a' belek közt a' gerinczoszlopig hatván, és körmével bal oldalvást a' hashártyát átvakarváu, miután úját lassanként a' hátgerincz és függér közé toltá volna, a' tompa üttüvel (Aneurysma-nadel) egyes lekötest vetett a' függérre. A' lekötés, valamelly bélnek odacsipésétül gondosan őrizkedvén, öszvesodortatik, a' seb pedig csapos varrat, és ragtapaszokkal egyesitetik. — A' beteg a' műtétel után 40. óra mulva meghalt, miután az ép oldalczombjában az érzés és melegség visszatértek volna, a' beteg oldali pedig meghidegült és kékült. — James ²⁾ a' külső csípüter tágulásában Desault 's Brasdor'nak tanácsa után a' czombüteret (art. femoralis) leköttötte, a' műtétel után a' daganat egy kevéssé megkisebbedett, de aztán annál sebesebben nőtt. A' hasüri függér lekötésénél ő épen úgy munkálkodott mint A. Cooper, csak hogy a' metszést a' köldök fölött egy hüvelyknyivel kezdette, alatta pedig kettönyivel végezte. A' beteg még azon estve meghalt.

1) Chirurgische Handbiliothek. Bd. I. Abthl. 1. 395. I.

2) Medico-chirurgical Transactions. Vol. XVI. P. 1. 1. I.

Talán czébirányosabb lenne, mint már A. Cooper is megjegyzette, a' metszést a' hasuri függérnek lekötésénél a' hasfolotti utértul (art. epigastrica) egy hüvelyknyire kifelé, és vele párhuzamosan folytatólag tenui, másként pedig úgy bánni, mint a' belső csípütér lekötésénél.

1330. §.

Ha valamelly üttag a' külső vagy belső csípütéren telepszik meg, avagy fölfelé annyira elterjed, hogy az üttag, és az említett ütterek kezdete közt a' lekötésre nem marad elegendő hely, úgy a' köz csípütérnek (art. iliaca communis) lekötése jelentetik. — Gibson ¹⁾ ezen ütteret sérelem; Mott ²⁾ a' belső csípütér tágulása; Cramp-ton ³⁾ pedig a' külső csípütér nagy üttaga miatt kötötte le az említett ütteret. — Csak Mott műtétele látott szerencsés kimenetelt.

1) American medical and surgical Recorder. 1820. Vol. III. 185. lap.

2) American Journal of medical Sciences. 1827. Novemb.

3) London medical and surgical Journal. Vol. V. 382. I.

1331. §.

A' köz csípütér lekötésére a' csípcesont mellső felső tövisétul a' fehérhosszhoz egyenesen át ellenbe gondolatunkban egy vonalat húzunk, két és fél hüvelyknyire ezen vonal fölött és a' has egyenes izma (rectus abdominis) külső szélétul két vonalnyi távolságra kezdjük a' metszést, melly le- és kifelé ferdén folytatólag, azon vonalon alol másfél hüvelyknyire végeztetik, úgy hogy a' metszés 4—5 hüvelyknyi hosszáságu legyen. A' bőr, a' külső ferde hasizom pólyája, maga ezen izom, aztán a' belső ferde hasizom pólyája, ezen irányban metszettek által; erre vigyázva tett keshuzásokkal a' haránt hasizom fejtetik föl bonyéjével együtt, avagy vajúkutasz tolatván be, ezen tétetik a' fölfejtés. A' talán átmetszett fecskendő edények lekötöttek, a' sebszélek erre segédek által tompa horog segedelmével szóthuzatnak, és a' sebbe bocsátott ujjal, avagy szike nyelével a' hashártya külső részekkeli sejtszövetes öszvékötöttese fejtessék föl; erre a' beteg derekával ép oldala felé hajlik azért, hogy a' belrészek a' sebtól elhuzódjanak, és a' külső és alsó részekkel való fölfejtés könnyebben megeshessék. Hol a' részek betegesen nincsenek megvastagodva, ott ezen föl-

választás könnyű, hol pedig azok kórvastagok, ott a kusztor a legnagyobb vigyázattal használtassék. — A' hashártya ezennel a' hudvezéddel (ureter) együtt fölfelé kénytetik, és egy segéd által lapoczkok segedelmével ezen helyzetben tartatik, mire a' műtevő ujjával egész az ütérig jut, melly a' metszéssel ugyanazon irányban fekszik. Az ütér alatt, és egy kevéssé befelé az ütérct kísérő vérérnek van helye. Az alsó sebszeglet felé a' csip-ágyékütnének (art. ileo-lumbalis) ágai folynak le, valamint az ezeknek megfelelő játvisszerek. Az ütérnek föl-nyitásán mutatónk körmével, vagy szikenyellel iparkodunk, a' szerint mint az vékony vagy vastagabb, mi megtörténvén, az ütér megkülönböztetik, és a' véreret befelé nyomván, az ütérre tü segedelmével vettetik a' le-kötés.

^{*)} Dietrich, id. h. 288. l.

Mott 5. hüvelyknyi hosszaságu metszést tön egyenest a' külső hasgyűrön kezdve a' Poupart szálagán félhódképpű irányban fél hüvelyknyire folytatólag, azt egy kevéssé a' csipcsont mellső tövis-nyujtványa fölött végezte, erre a' külső és belső ferde, és a' haránt hasizmot folfejtvén, ezek után a' ha-hártyát bontá meg sejtés öszveköttetésébül.

Crampton a' hetedik bordától kezdve egész a' csipcsont mellső tovisnyujtványa alá és elibe félhódképpűleg olly 7. hüvelyk hosszaságu metszést készített, mellynek vājott oldala a' köldök felé tekintett, erre a' három hasizom átmetszetvén a' hasfalat fejtette föl.

Anderson szerint (System. of surgical Anatomy P. I.) a' metszést a' csipcsont felső és mellső tövisétül kell kezdeni, a' Poupart szálaga fölött félhüvelyknyire ezzel közegyenesen folytatni, és egy kevéssé fölfelé kanyarítva végezni, úgy hogy 4. hüvelyknyi hosszaságu legyen az. Ezek után az izmok átmetszése, 'stb. következik.

1332. §.

Ha az üttag a' belső csípütnér ágain, nevezetesen az ül- és farütneren (art. ischiadica et glutaea) fejlődik ki, ugy a' belső csípütnérnek lekötése javalltatik, mivel J. Bell¹⁾nek azon sebzésre támadott ülüttag esetében alkalmazott műbánása, hogy annak tömleje kinyittatván, az ütér a' sérelem alatt és fölött köttessék le, igen veszedelmes, és csak ritka esetekben vitethetik véghöz. — W. Steffens²⁾ az ülbevágányon (incisura ischiadica) fölött támadott üttag; J. Atkinson³⁾ és White⁴⁾ pedig a' farütnérnek tágulása miatt a' belső csípütneret kötötték le. — Csak Atkinson műtétele ütött ki rosszul, az egyebb kettő szerencsésen végződött.

- 1) Principles of Surgery. Vol. I. 421. l.
- 2) Medico-chirurgical Transactions. Vol. V. 422. l.
- 3) London medical and physical Journal. 1816. Vol. XXXVIII. October.
- 4) American Journal of medical Sciences. 1827.

1333. §.

A' belső csípüter lekötése végett 5. hüvelyknyi hosszúságú metszés tétetik a' has alsó és külső oldalán a' bőrön és három izmon által a' hasföletti üter (art. epigastrica) mentében, ettől külfelé félhüvelyknyire öt hüvelyknyi hosszúságú metszés tétetik. — A' letakarított hashártya a' belső csípizomtól, és a' nagyobb horpaszizomtól (psoas major) ujak segedelmével megválosztatván, az uj egész a' belső csípüterig vezetetik, azon lévén, hogy ezt a' környelő részekről megvalaszthassuk, mi megesevén az üterre kezdete alatt félhüvelyknyire az üttü segedelmével vettetik a' lekötés.

Ekként eszközlötte Stevens a' mütételt, melly mód a' legczéllirányosabb és legbiztosabb. — White hét hüvelyknyi hosszú félhódképu metszést tett, melly a' köldöktől két hüvelyknyi távolságra kezdetvén, szinte egész a' külső lágyékgyürögig nyúlt.

Anderson, és Bnjalsky szerint a' metszést a' csipcsont mellső felső tövise fölött egy ujnival, vagy még solebb kell kezdeni, és a' Poupart szálagától félhüvelyknyi távolságban, de vele közegyenesen a' fanciesont felé három hüvelykuél messzebbre folytatni. A' három hasizomnak átmetszése, a' hashártyának fölfejtése, 's visszatérése az ondószinórral együtt fölfele.

1334. §.

A' farüteret akarván lekötöni, 3. hüvelyknyi hosszúságú metszés tétetik a' bőrön és sejtiszöveten által, melly a' csipcsont hátsó felső tövisétől kezdődik, és a' legnagyobb farizom rostjai mentében a' nagyobb tompor felé vezetetik. A' legnagyobb és középső farizomnak ugyan ezen irányban metszetnek által rostjai a' csipcsont alsó szélén, mi megesevén, az üter szembe ötlük.

Az ülüter lekötésére harmadfél hüvelyknyi hosszúságú metszés tétetik a' bőrön és sejtiszöveten által, melly szorosán a' csipcsont hátsó alsó tövisénél kezdődik, és a' legnagyobb farizom rostjainak mentében, az ülcsonat gumójának külső oldala felé folytatik. Ekként a' gumókereszttszál (ligam. tubero-sacræ) külső szélére jutunk, t. i. hol ez a' keresztcsonthoz ragaszkodik, és az ülüterre az ülkereszttszálagon (lig. ischiosacræ) akadunk.

Z a n g, Operationslehre. 3-te Aufl. Bd. I. 203. I.

1335. §.

A' köz szeméremüteret (art. pudenda communis) akarván lekötni, az ülcsont lehágó ága belső oldalának mentében két, vagy harmadfél hüvelyknyi hosszú metszés tételik a' bőrön és sejtszöveten által, valamint a' legnagyobb farizom pólyáján, sőt magán az izmon által is. A' sebszélek tompa horoggal húzatnak szét, mire egy réteg zsír tűnven szembe, a' keresett edény ez alatt rejtetik. A' zsírréteg fölfejtetik, vagy részenként ki is irritatik egész addig, míg a' monybegyерitő (erector penis) le nem takarítatott. Az edény ezen izom belső szélénél fekszik, két vérér, és a' szemérm-ideg egy ágának kérsértében. Az üteret a' gát haránt ütere (art. transversa perinaei) is kíséri, vele csak nem közegyenesen futólag. Az üter vigyázva különböztessék meg, és belölrül kifelé tüvel kerültessek körül.

Dietrich, az id. h. 244. I.

V.

A' szárüter, a' térdalyüter, és elágadzásaiknak ütdagai.

1336. §.

A' lágyékok ütdagai gyógyíthatatlanoknak tartattak, míg csak A b e r n e t h y *) a' külső csípüternek lekötését meg nem tette; melly eset, ha bár szerencsétlenül folyt is le, a' lehetségre mutatott, hogy a' végtagot ezen üternek behegedése után is elegendő vér járja,

*) On Aneurysms, in Surgical works. Vol. I. 247.

1337. §.

A' külső csípüternek lekötése nem csak azon ütdagoknál van jelentve, mellyek a' mély czombbüteren fölül támodnak, hanem ollyaknál is, mellyek ezen üter kezdetén alol szárhoznak, de a' Poupart szálaga felé olly igen kitégultak, hogy a' lekötésre ez meg az ütdag közt elegendő hely nincsen; melly műbánás valóban a' szárüter-

nek a' fancsont vizirányos ágán a' mély ütér kéméllése végett tett nyomása mellett, a' tömlő fölnyitásnak elejbe teendő.

1338. §.

A' külső csípütnak lekötése következőleg megyen véghez: a' beteg valamennyire emelt farral asztalon fekszik, a' műtevő az eszközlendő műtétel oldalárul állván, olly metszést teszen, melly a' csípcsontnak felső mellső tövisétül egy hüvelyknyire befelé és Poupert szálagának közepe táján végződik, a' bőrön és sejszöveten hatván keresztül; erre ez után szoroson az első metszésnek járásában a' külső ferde izomnak bonyejét, a' belső ferde izom kanafjait, és különös vigyázattal, ne hogy a' hashártyát megsértse, a' haránt izomnak finom bonyejét metszi át. A' lelakarított hashártya belső csípizommali engedékeny öszveforradásátul az alsó sebszegtben ujak segedelmével választatik meg, a' mennyiben ez befelé nyomatik, holis aztán a' külső csípütn a' vértül bal oldalt, külső oldalrul a' szárütnélül kíserve éreztetik. — Az ütér ujak vagy szikenyel segedelmével különöztetik meg, és Deschamps-nak tüjével vezetetik rajta körül a' lekötés. — Ezen utolsó cselekvény, legalább a' halottban, a' czombnak meghajtása által a' csipőben könnyebbitethetik.

Ezen műtételnél a' metszésnek meghatározásai, az irány és nagyságra nézve különbözőleg adattak elő, mindannyian 5. seregre osztatnak.

1) Csaknem egyenes bemetszéssel.

Abernethy 4. hüvelyknyi hosszúságú bemetszést teszen, melly a' felső mellső csípcsont tövistől $1\frac{1}{2}$ hüvelyknyire a' fehér hossz felé távol kezdődik, és a' külső csípütn irányában a' Poupert szálagán túl fél hüvelyknyire megyen le. Ő először a' bőrt, aztán a' külső ferde hasizomnak bonyejét fejtí föl, és úját a' belső ferde és haránt hasizom alsó széle alá tolja, hogy a' hashártyát a' sértéstül megmentse, a' közben ezen izmokat közönséges vagy gombos kusztorával vágván át. A' hashártya ekkor ujjal nyomatik vissza.

Ch. Bell szerint a' metszést a' hasgyürőnek külső szárán kell kezdeni, ki és fölfelé folytatni, és a' mellső felső csípcsont fölött, tőle befelé két haránt uj távolságban fél hüvelyknyire végezni. A' hasgyürőnél kezdve ezután vajútaszon a' külső ferde hasizom bonyeje fejtessek föl; a' belső ferde hasizom alsó széle emeltessék föl; midőn is az ondósinór tompa horog segedelmével be — és fölfelé kénytetik, a' sejszövet elhárítatik, 's ekként az ütér megkülönöztetik. — De ha elegendő hely nincsen a' lekötésre, úgy a' belső ferde hasizom is hasitassék föl ki- és fölfelé.

Scarpa szerint a' metszés a' mellső felső csipcsont tövis alatt félhüvelykkel, tőle a' fehérhossz felé másfél hüvelyknyi távolságban kezdetik, és szinte egész a' czombivhöz (Schenkelbogen) folytatik. A' hasizmok átmetszése, és a' hashártyának fölfejtése.

Zang a' külső csipütér mentében egész a' Poupart szálaga alá érő két vagy legfőlebb harmadfélhüvelyknyi metzést teszen a' bőron és a' külső meg belső ferdehasizmon által. Az ondózsínór befelé kénytessek, és a' hashártya visszatolassék.

2) Félhódképi metzéssel.

A. Cooper fél körkörös metzést teszen a' csipcsont töviséhez közel kezdvén, és egy kevéssé a' hasgyűrő szélén túl végezvén. A' külső ferde izomnak bonyéje ugyanezen irányban választatik meg. Ha most a' seb lebenye kissé fölemeltetik, az ondózsínór lefolyta tűnik szembe, mellyet ujjal követvén, ha az uj a' belső ferde izom' széle alatt a' haránt izom bonyéjének nyílásába bejut, úgy az ütérrel jő érületbe.

A' Lisfranc és Anderson műbánása hasonlít az imint előadotthoz, csak hogy Anderson a' börmetzést kanyarítva nem egészen 3. hüvelyknyi hosszúnak, tehát valamivel rövidebbre készíti, a' bőrt alá- és fölfelé egy kevéssé fölfejt, és a' külső ferde hasizom bonyéjét megválasztja, melly metzés egy kevéssé a' külső hasgyűrő előtt végeztetik. A' bonye ezennel a' belső ferde izomtól a' szike nyelével fejtetik föl; midőn is az ondózsínarat megpillantván, az fölemeltetik, hüvelyke csipesszel ránczba vétetvén, késsel vagy ollóval metzetik el. Ezen nyílás által jobbunk kisujját a' belső lágyékgyűrőhöz toljuk, 's be egész az utérig jutni iparkodunk, mellyet föltálálván azt bedugott ezüst utdagnál a' csippólyátul (fascia iliaca) és a' véreértül megválasztván, aztán a' lekotést alkalmazzuk föl.

Rust szerint a' metzés hasonlókép tétetik, egyedül hogy az a' három hasizmokon által a' hasfölötti ütérrel, az azonnal lekotendőt átmetszvén $3\frac{1}{2}$ hüvelyknyire vezetetik.

3) Ferde metzéssel.

Langenbeck Delpech és mások a' metzést a' felső mellső csipcsonttövistől két haránt ujnyi távolságban kezdik, és az egyenes hasizom felé a' Poupart szálagától egy haránt ujnyi távolságban ferdén folytatják, úgy hogy a' metzés négy haránt ujnyi hosszúságu legyen. A' három hasizom megválasztása, 'stb.

Wright Post egy igen magasra emelkedő ütagnál a' daganat felső végétül négy hüvelyknyi hosszúságu metzést készítet, melly a' köldök és a' mellső felső csipcsonttövis közt bizonyos pontig haladt. A' hashártya a' daganat nyomása által úgy megvastagodott, hogy be kellett metzeni. — Bujalsky is épen emigy határozza meg a' metzés irányát.

Ezen különböző műbánások jó és rosz oldalát I. Dietrich id. m. 284. l.

1339. §.

Elegendő hely lévén arra, hogy a' szárüter mindjárt a' Poupart szálaga alatt lekötthessék, úgy olly metszés tételik, melly a' csíptövis meg a' fancsontók egyesülete között közepén a' Poupart szálagának szélénél kezdődik, és egy kevéssé ferde irányban fölülről lefelé halad. A' bőr és az alatta fekvő zsír fölfejtetik, a' mirigyek elhárítatnak, és a' széles pólyának felsőbb levele behasítatván, az üter a' pólya két leveleiből készült csatornában tatáltatik, belső oldala mellett a' vérér a' külső mellett pedig az ideg lévén.

A' mély üter rendszerint 1 $\frac{1}{2}$ —2. hüvelyknyire ered a' szárüterhől a' Poupart szálaga alatt, olykor azonban az még akkor származik ebből, midőn még a' Poupart szálaga alól ki nem jött.

Ezen oknál fogva céliránytalan azon meghatározás, hogy a' metszés a' Poupart szálaga alatt egy hüvelykkel kezdessék, mivel itt az üter megkülönböztetésére szolgáló tér, a' több hüvelyknyi hosszúságú bőrmetszés ellenére is, valóban igen korlátolt.

Textor és Rob. Froriep a' Poupart szálaga alatt fél hüvelyknyivel ezen szálag alsó szélével párhuzamosan 2 $\frac{1}{2}$ hüvelyknyi hosszúságú metszést tesznek, úgy hogy ennek közepe a' czombgyűrűnek feleljen meg. Ezen irányban fejtetik föl vájkutaszon a' sejtiszövet és a' bőnye-fascia-midőn arra ügyelünk, hogy a' vájkutasz mindenkor csak kis darabra tolassék be, és hogy a' fejtés a' két sebszélről 3. vonalnyi távolságra terjedjen.

1340. §.

Azon edények, mellyek a' külső csípüternek betömülése után a' vérkeringést eszközlik, azon öszvenyilásokból állnak, mellyek a' far-, ül-, szemérm-, dugüterek közt a' mély üterből származó körülvetett üterekkel, a' belső szemérm-hasföletti- és a' csipőnek körülvetett üterei közt divatlonak. Ha a' dugüter a' hasföletti üterből származik, úgy annak a' belső szemérmüttérrel, az ülüterrel, és a' ezomb körülvetett üterének ágaival való öszvenyilásai által nevezetes mennyiségnyi vér tódul a' tagba. A' hasföletti üter, meg a' csipőnek körülvetett üterre vért a' belső csecsüterrel, a' bordaközötti üterekkel, az ágyék és kereszt üterekkel való öszvenyilásaikból is eleget kapnak. — Ha tehát az ütdag a' hasföletti üter alatt létezik, a' belső csípüter betömülése után az ütdagos helyen fölül a' vér tetszése szerint áradozhatik az üterbe, de a' mitől az ütdag nagyobbodása miatt tartani nem lehet.

Több eseteink vannak, mellyekben a' külső csípüter lekötetett. Hodgson szerint *) 22. közül 15. meggyógyult. Szé-

rencsés körülmény az, ha azt elgondoljuk, hogy ezen betegek közül többen az ütdag tömléjéből történő előjárt vérzések után igen meggyongúltak.

*) HODGSON, az id. h. 416. l.

1341. §.

Ha az ütdag a' czomb alsó harmadrészen, avagy a' térdalyon telepszik meg, akkor a' szárüter következendoleg köttetik le legjobban; a' lágyéktul kezdve az ütérret verésénél vezetve nyomozván, hol az már csak igen göngén éreztetik, oda essék vége azon metszésnek, melly a' Poupart szálaga alatt mintegy $2\frac{1}{2}$ hüvelyknyire kezdődik, és a' szabó izom belső széle mentében azon harmaglatba csik, melly a' második közelítő és belső temérdekizom összeütődéséből származik. A' bőrt és széles pólyát fölbontván, miután a' szabóizom széle kifelé huzatott volna, az ön sejtburkába bonyolított ütérre akadunk, a' szárvérér alatta, a' szárídeg ágai pedig külső oldalán lévén. Ha már az ütér illendőleg megkülönböztetett, akkor az ütdagtüvel vitetik körül a' lekötés *).

*) S c a r p a, über die Pulsadergeschwülste. 63. l.

Hunter 1*) a' szárüternek lekötését a' felszárnak alsó-felén akként eszközölte, hogy a' szabóizom belső szélén a' bőrt, meg a' széles pólyát 3. hüvelyknyi hosszúságra fölhasította, az izomnak szélét letakarította, az alatta fekvő ütérret megkülönböztette, és azon helyhez közel kötötte le, hol az a' közelítő izom inán búvik által. — Ha az ütér a' czombnak felső felén köttetik le, akkor a' szabóizom belső széléhez 2*), az alsó felén pedig annak külső széléhez tartjuk magunkat legjobban, melly miután három hüvelyknyi bemetszésre letakarított volna, egy kevéssé befelé húzzatik, hol is aztán az ütér azon bonyós csikkokkal fedve találattik, mellyek a' közelítő izomtól a' belső temérdek izomhoz mennek. Ezek átmetszctvén az ütér a' megmondott módon különböztetik meg.

1) Transactions of a Society for the improvement of medical and surgical knowledge Vol. I. 148. l.

2) CAILLOT, az id. h. 72. l.

Lásd: WEGGHAUSEN in RUST's Magazin für die gesammte Heilkunde. Bd. II. 408. l.

1342. §.

Ha az ütdag a' térdhajlásnak alsó részén, avagy az alszár ütereinek felső részén fejlődött ki, úgy a' térdhajlásban elegendő tér marad a' térdalyi ütér (arteria poplitea) lekötésére. Hanem ezen műtéttel az ütérnek mély fekte, az ütér megkülönbözésének nehézsége, az ízület

közel léte, 's több efféle okok miatt a' czombütér lekötésénél sokkal veszedelmesebb, és kevesbé bátorságos. Az ütdagoknál tehát a' czombütér lekötését sokkal örömebb választjuk, és csak a' térdalyi ütér metszett sebéinél válhatik ennek lekötése javallottá, midőn a' sebének illendő tágitása rendszerint szükséges. Egyebként a' hónalyi ütér lekötése három helyen javasoltatott, t. i. a' térdhajlásnak *közepső*, *felső*, és *alsó* részén.

1343. §.

A' térdalyi ütér a' térdhajlás *közepén* akarván letakarítani, a' beteget hasmánt fektetvén, 's a' ezomb egészen kifeszítve lévén, a' térdhajlás középvonalátul egy kevéssé befelé legkevesbé 3. vonalnyi metszés tétetik a' bőrön és bönyén által, metszés közben arra vigyáztatván, hogy a' tűnér (vena saphaena) meg ne sértessék; a' sebészélc erre egymástul széthuzatván, részint vigyázva tett metszések, részint a' szikenyel által mélyebben és mélyebben hatunk az ollykor igen vastag sejtiszöveten által, míg csak a' térdalyi idegre, vissz- vagy ütérre nem jutunk. — Az ideg a' külső oldalon, közte és az ütér közt pedig a' vérér fcszik. Az ideg oldalt tolatván, az ütér a' vértől nagy vigyázattal választatik meg, t. i. hogy sem az ízületbeli vissz- sem az azon nemű üterek (venae et arteriae articulares) meg ne sértessenek. — Midőn az ütér lekötési célból tüvel kerüljük, az alszár egy kevéssé hajtassék meg.

Ha a' térdalyi ütér a' térdhajlás *felső* részében akarjuk lekötni, akkor azon harmaglatos tér alapjának belső oldalán, melly belső oldalról a' félina, és félhártyás izmok, külső oldalon a' czomb kétfejű izma által képeletik, metszés tétetik egész ezen harmaglat csúcsáig, a' bőr és bönye fölfejtetik, és a' műtétel egyebb részei akként eszközöltetnek, mint az előbbeni esetben.

A' térdalyi ütérnek a' térdhajlás *alsó* részében teendő lekötésénél a' térdhajlás középvonalátul egy kevéssé befelé, és a' térdízület alatt egynehány vonalnyira az alszár hátsó részén a' bőrön, sejtiszöveten, és bönyén által a' 3—4. hüvelyknyi metszés tétetik: a' mennyiben most a' lábikerizom (gastrocnemius) két fejének hézaga szembe ötlük, az izomfejek egymástul szétvonatnak, midőn is az ikerizom' ütérének (Zwillingsmuskel-Arteriae) törzsoke és ágai, a' vérerekkel együtt, és az alszárnak hátsó bőridegei ötlenek szembe; melly részek segéd által félrehuzatván, a' közben, hogy a' sejtiszövet szikenyellel fölfejtetik, a' térdalyi ütér befelé, a' térdalyi visszár

középen, a' térdályi ideg kifelé találtatik. — Az ütér megkülönböztetik, egy vájkutaszon fölemeltetik, és tüvel körültekertetik. — Ha ezen műbánás alatt a' metzés valamivel meghosszabbítatik, úgy a' hátsó sípüteret felső részén lehet lekötni.

Jobert (Nouvelle Bibliotheque medicale. 1827. Fevrier) a' lekötést a' belső bütökfölötti árokban, az az azonharmaglatos vájulásban teszi, melly belőlről a' szabó — a' karcu — a' félinas, és félhártyás izmok által környeltetik. A' beteg térdét félig meghajtván, a' nevezett izmok külső szélén két hüvelyknyi hosszaságu metzés tétetik a' bőrön által egész a' zsírszövetig. A' bőr kifelé huzatván, egy második az előbbivel kasul eső metzés tétetik, a' nélkül hogy a' bőr megsértessék, mi által a' nagy közelítő izomnak inas terjedéke átmetszetik. A' mutató ezen inas terjedék alólátatik, és ezen gombos kusztora vezettik be, t. i. hogy az ütér fedező földletes bönnyeréteg átmetszessék. Ezennel az ütér verése már éreztetik, sőt a' sovány egymiknél láttatik is. A' zsírszövet görbe vajkutaszal kénytetik félre, és a' kutasz az üt- és visszer közé nagy vigyázattal tolatik.

LISFRANC bei AVERILL, Operativ-Chirurgie. 2-te Aufl. Weimar 1829. 215. l.

BIERKOWSKY, Anatomisch-chirurgische Abbildungen. Tab. VIII. Fig. 1. 2. Tab. X. Fig. 3. A. B.

R. ERORIEP, az id. h. Tab. XIII.

DIETRICH, az id. b. 334. l.

MANEC, az id. h. Pl. XI.

1344. §.

Ha az üttag a' sípüterek kezdetén telepszik meg, úgy a' szárüter az említett módon köttessék le; melly ha a' sípütereken mélyebben fejlődött ki, úgy a' szárüternek lekötése után a' vérnek betódulása a' lábbon lévő nevezetes öszvényilások mellett elegendő lenne az üttagot ápolni, honnét a' kezdődésben lévő ütér az üttagos tömlő közelében szükség lekötni.

1345. §.

A' mellső sípüternek egy kissé az alszár közep tája fölött eszközlendő letakarításánál a' mellső sípizom és az öregujjhosszú feszítő izma közt lévő hézag jegyeztessék ki, a' közben, hogy az öreguj mozgattatik, ujjukat egyszersmind az alszáron a' síptövissétül kifelé vezetvén. A' bőr meg az alszár bönnyés terjedéke ezen hézag iránya szerint fejtetik föl 2½ hüvelyknyire. Erre az említett izmok ujjal vagy szike nyelével fölfejtetvén, találtatik a' mélységben a' mellső sípüter körül belől egy

hüvelknyi mélységben egy vérér és egy ideg kíséretében. — A' lábtóhoz közel ezen űtér egészen fölületesen fekszik, a' bőr, és alszár bönyéje által lévén befedve, a' mellső sípizom, meg az öreguj hosszú feszítő izma közt. — A' lábnak háti űterét akarván letakarítani, a' láb hátán a' második uj irányában tétetik bemetszés, a' bőrön és bönyén keresztül, midőn aztán az űtér az öreguj feszítő izmának ina, és a' közönséges kis feszítő izom ina közt találattik,

1346. §.

A' hátsó sípüternek letakarítása az alszárnak közepén vagy felső harmadrészen mély helyzete, és a' lábikra izmai öszvehuzódása által okozott feszülése miatt a' bönyéucik igen terhes. — A' sípkoncznak belső széle mentében 3—vagy 4 hüvelyknyi hosszáságu metszés tétetik a' bőrön által, és a' gázizomnak csonthozzi forradása a' metszés egész hosszában fölbontatik. Ezen izom erre valamennyire kifordítatik, és aztán azon bönyés terjedék hasítatik föl, melly a' lábikrának izmait fölületes és mélyekre osztja, melly alatt csakugyan maga az űtér is két vérerek, és a' szárkapocs oldala felöl a' sípideg közt rejtezik. Megkülönbözése ezen űtérnek igen mély fekte miatt szer fölött terhes. — Alsó részén a' hátsó sípüter igen fölületesen fekszik, és két hüvelyknyi hosszáságu a' belső boka, meg az Achilles ina közt tett metszésen által könnyű módon letakaríthatatik. Közelebb fekszik ez a' sarkhoz mint a' hátsó sípizom, és a' labujhajtó izmok ina, és merő zsír, meg sejtszövet által vétetik körül.

1347. §.

Ha a' szárkapocsüteret (art. perona) az alszár közepén akarjuk lekötöni, úgy az Achilles ina külső oldalának valamely pontjátul kezdve tétetik a' metszés, melly fölfele haladván kifelé ferdén, és a' szárkapocsnak hátsó és külső oldaláig folytatik, a' külső tünér (vena Saphaena ext.) sértésétül őrizkedvén; a' bönye fölfejtetik, és a' mutató az Achilles ina eleibe tolatik, az ikra izmok előtt fölfele haladunk, hogy t. i. czek a' mélyebben fekvőktül fölfejtessenek. Az alsóbb izmokat fedező bönye átmetszetik, és az öreguj hajtó izmának (flexor hallucis) belső széle föl- és kifelé emeltetik. Az űtér majd ezen izom rostjai közt, majd közte és a' szárkapocs meg a' csontközötti hártya közt találattik. — Ha az űteret az alszár közepénél alább keressük, mint Ch. Bell ajánlá, úgy csak hátsó ágára fogunk akadni.

1348. §.

A' mi a' kézhátán és tenyéren támadott üttagokról mondatott, 1322. §.) ugyan azt mondhatni a' lábháti és talpi üttagokról is. Ha itten az üttagnak helye meg nem engedi a' tömlőt fölnyitni, és az ütteret, alatta és fölötte lekötöni, úgy az üttaggal közködő ütternek magosabban teendő lekötése által a' vérnek az üttagba tödülását kisebbítenünk, és a' tömlőnek fölnyitása után, azt nyomás által egészen meggátolnunk szükség. Ugyan ezen műbánást követjük akkor is, midőn az ütterek a' láb hátán vagy talpán sértetnek meg.

SCARPA, Abhandlung über die Unterbindung. u. s. w. 101. l.

ROUX, Nouveaux élémens de médecine Opératoire. Vol. I. P. 2. 698. a' köv. l.

1349. §.

Ha a' szárütér a' mély ütternek kezdetével együtt betömült, úgy a' vér a' belső csípütérnek ágaibul a' czomb körülvetett üttercibe, és a' mély ütér lehágó ágain által az izbeli ütterekbe (art. articulares) vitetik által, honnet a' szárütér törzsökébe jut. — Ha a' betömülés az ütér alsó harmadrészében telepedett meg, úgy a' vérkeringés nem csak a' mély ütér és térdütterek közti öszvenyilás által, hanem az izombeli ütteres ágaknak számos öszvenyilásai által is eszközöltetik. Ha a' térdalyi ütternek egy része, vagy maga a' felső és alsó térdütternek kezdete temetődött be, úgy a' vér a' mély ütternek öszvenyilásai által a' felső, ezekből az alsó térdütterekbe, és innét a' sípütterek visszafutó ágaiba megyen.

VI.

Az üttagos vissztag, és a' vissztagos üttag.

HUNTER, Medical observat. and Inquiries. Vol. I. 340. l. Vol. II. 390. lap.

GUATTANI, de cubiti flexurae aneurysmatibus; in LAUTH's Collectio scriptorum etc. 203. l.

SCARPA, über die Pulsadergeschwülste. Kap. XII, 259. l.

HODGSON, az id. h. 496. l.

P. ADELMANN, tractatus anatomico-chirurgicus de aneurysmate spurio varicoso. Cum 2. tab. lithogr. Wirceb. 1821. 4.

1350. §.

Ha valamely vérér és vele öszvefüggő ütér olly módon sértetnek meg, hogy a' sérelem után az üt- és visszér sebeinek szélei egymással öszvehegedvén ezen két rendbeli edények közt közködés támad, akkor ezen baj üttagos visszagnak (varix aneurismaticus) neveztetik: melly is leginkább érmetszésnek következésében a' könnyökhajlásban fordul elő, azonban más helyeken is tapasztaltatott már.

1351. §.

Az üttagos visszér korlátolt szederjes, csekély terjedetű daganat által bélyeglődik, melly a' vérérnek kitágulásából származik, s benne rezgő mozgás, és sisegő hang azon oknál fogva tapasztaltatik, hogy a' vér az ütérből a' vérérbe által csapkod. A' daganat szerecsendiónál többnyire nem nagyobb, és visszadagos vérerekkel koszorúztatik, nyomásra tökéletesen elenyész, és csekélyebb vergődést mutat akkor, midön a' vele bajlódó tag fölemeltetik, melly annál tetszetősebb leszen, ha a' tag függ, vagy ha a' vérerre a' daganat alatt nyomástéteik. — Ha az ütér a' daganat fölött nyomatik öszve, úgy az érverés ebben azonnal fölakad, szintolly sebesen visszatér a' mint a' nyomás tágit. — Az ütérnek törzsöke a' daganaton fölül erősebben ver, mint az ellenkező oldalon, és föltünőleg kitágult, az érverés a' daganaton alól csekélyebb, és az ütérnek átmérője kisebb. — A' daganatnak nagysága a' közködési nyílásnak nagyságától függ, melly vagyon az üt- és vérér közt, a' daganat azonban kisebbszik még is egy kevéssé, ha a' közel fekvő vérerek kitágulnak, és aztán nem is nő nagyobbra.

1352. §.

Az üttagos visszagnak gyógyítását ollykor állandó öszvenyomás által eszközölhetjük, melly vagy az ütérnek betömülését viszi véghez, vagy pedig a' vérér falait olly szoros s kölcsönös érületben tartja, hogy az ütérnek nyílása becsukódik. — Mivel azonban ezen orvoslásmód, ha a' két edény falazatai egymással nincsenek egyesülve, a' beteget baja' üttaggal vegyüendő szöveményének teszi ki: azért az csak heveny esetekben, és ifiú vagy sovány egymiknél alkalmaztathatik, hol t. i. az edényfalak szorosán egymáshoz nyomathatnak; a' beteg kórtagjának minden nagyobb erőltetésétul szorgalmasan óvakodvan '). Csak hol a' közködési nyílás az üt- és vér-

ér közt igen nagy, származhatik a' vérnek visszaáradózá-
sa miatt a' vértől megfosztott tagban száradás, sovány-
nyodás ¹⁾).

1) SCARPA, az id. h. 267. l.

2) RICHERAND, *Historie des progrès recens de la Chirurgie.*
Paris 1825. 122. l.

1353. §.

Ha valamelly az említett mód szerint megsértett
vérér az ugyan akkorilag megsértett ütérrel nem jó köz-
vetlen érületbe, avagy ha a' vér a' sebnak ferde irány-
a miatt, avagy az alkalmazott nyomás által akadályt talál
a' vérerbe való átszökellésre, ugyaz üt- meg véreret ösz-
veköti sejtszövet ütdagos tömlővé tágul, melly által
a' két edény egymással közösül. A' vérér az ütértől va-
lamennyire eltávoztatik, és a' vér a' tömlőből a' vérer-
be foly (visszdagos ütdag, aneurysma varicosum). Ezen
esetben az ütdagos tömlő növekedik, és tartani lehet,
hogy föl is pukkad. Scarpa ¹⁾ és Hodgson ²⁾ az
orvoslásra az ütér a' tömlőn fölül lekötni elegendőnek
hiszik. Két esetben az ütér a' tömlőn fölül és alól is le-
kötöttet ³⁾, melly műbánás azon esetben megérdem-
lendi az elsőséget, ha az ütdag terjedetté lön, avagy a'
közködési nyílás igen nevezetes ⁴⁾.

Efféle visszdagos ütdagnak műttételénél, ha a' daga-
nat az érnymaszznak föltétele után egész hosszasága sze-
rint bemetszetik, és a' vér szivacs segedelmével fölszi-
vatik, ezen üregnek fenekén a' kitágított vérér hátsó fa-
lán a' gerely által ejtett nyílást lehet látni, mellyen ál-
tal kutaszt dugván be, egy második tömlőbe bukkanunk,
de nem az ütérbe; mi fölül abból bizonyodunk meg
egy részről, hogy a' kutasz benne könnyen forgathatik
körbe, és más részről, hogy ugyanaz a' karütér irány-
a szerint bajosan tolatatik belebb. Erre a' kutasznak út-
mutatása után ezen nyílás tágítatik, 's ekként a' máso-
dik tömlő egész kiterjedésében fölnyittatván, vérrel, és
hártyás rétegekkel tele találatik. A' tömlőnek kiürítése
és kitisztítása után a' fenéken az ütérnek sebe mutatko-
zik, mellyen által, a' kutasz betolatván fölül és alól is
lekötés vettetik az ütérre.

1) Az id. h. 268. l. — *Abhandlung über die Unterbindung*
u. s. w. 120. l.

2) Az id. h. 507. l.

5) PARK, in medical Facts and observat. Vol. IV. 114. 1.
 PHYSICK, in medical Museum. Vol. I. 65. 1.

4) RICHERAND, az id. h.

B.

Természet elleni tágulás a' hajedények
 rendszerében.

J. BELL, Principles of Surgery. Vol. II. 456. 1. On the aneurysma per anastomosin.

C. F. GRAEFKE, de notione et cura angiectaseos labiorum. Lipsiae 1807. 4.

— — Angiectasie, ein Beitrag zur rationellen Cur und Erkenntniss des Gefässausdehnungen. Mit Kupfern Leipzig 1808. 4.

RICHERAND, Nosographie Chirurgicale. Vol. IV. 120. 1.

HODGSON, az id. b. 441. 1.

ROUX, Relation d' un voyage à Londres en 1814; ou Parallele de la Chirurgie anglaise avec la Chirurgie Francaise, Paris 1815. 211. lap.

J. P. MAUNOIR, Abhandlung über den Mark- und Blut-Schwamm, oder fungus medullaris und haematodes. Aus dem Francös. Frankfurt. 1820. 8.

V. WALTHER, über Verhärtung, Scirrhus, harten und weichen Krebs, Medullar-Sarcom, Blutschwamm, Telangiectasie und Aneurysma per Anastomosim; im Journal für chirurgie und Augenheilkunde. Bd. V. 189. köv. 1.

1354. §.

A' hajerek vagy is hajszáledények szabdtatlan kitágulása által olly lágú 's rugalmas daganatok támodnak, mellyek különbözőleg öszvekúszálódott és lenge sejtiszövet által öszvetartott véredényekből állonak, belső alkotásukra nézve semmi mással sem hasoulitathatnak jobban öszve mint a' méhlepénnyel, és különféle nevekkal, *vértapló* (fungus haematodes, tumor fungosus sanguineus) *öszvenyilt üttag* (aneurysma per anastomosin (*taplós üttag* (aneurysma spongiosum) *érvégtágulás* (Telangiectasia) *begyerdaganat*, *begyeredő daganat*, *lépfajta daganat* (tumor creotilis, splenoides) neveztetnek.

Én mind ezen nevek közül az érvégtágulás (Teleangiectasia) nevet legillőbbnek tartom. — A' vértapló (fungus haematodes) nevet is ide számítom, ámbár Hey és mások ezen név alatt más elfajulást értettek, mellyek számára én a' velős tapló (fungus medullaris) nevet illőbbnek tartom; részéről legalább számos vizsgálatok után az érvégtáguláson és velős taplón kívül vértaplót (fungus haematodes) nem vehetek föl (mint W a l t h e r).

1355. §.

Ezen daganatok, mellyek eredetileg a' bőrben és az ez alatt fekvő sejtszövetben támodnak, vagy gyermekeknél, vagy megletteknél származnak, avagy pedig együtt-
szülöttek; többnyire vörös vagy kékes folttal kezdődnek, melly eleintén a' bőrön csak kevéssé vagy épen nem emelkedik fölül, és rövidebb vagy hosszabb idő alatt különbözőleg idomuló daganattá nagyobbodik, mellyben a' beteg különös viszketést, és kopogást érez, melly szorosabb vizsgálat alatt többé kevesbé világosan észre is vétetik. A' daganat színe majd vörös, majd kékes inkább, és minden a' vérkeringést neki iramtató erőlködés alatt növekedik és világosabban ver. Midőn bizonyos nagyobb fokig növekedett volna már a' daganat, rajta némely helyek fölemelkednek, hullámszonak, a' bőr megvékonyodik, fölfakad, nevezetes vérfolyás támad, melly gyakrabban vissza tér. — A' nyílás gyakorta tetszetre erős hegyeggyel záródik be, gyakorta pedig vörös, taplós sarjadások emelkednek ki belőle, mellyek egyedül hegedett vérből állanak. Efféle daganatnak belsejében számtalan edények össze-visszakúszalódásai láttatnak, mellyek lengőbb sejtszövet által környelve, több vérrel telt üregeik vannak, olykor pedig egyes edények taláttatnak bennök, mellyek át lévén éve, belőlök ev szívárog. Ha ezen daganatok a' bőr alatt lévő sejtszövetben támodnak, úgy a' bőr több ideig megtartja természetes tulajdonságát, benne valamelly hullámszás érzelme csalja meg a' vizsgáló ujat; a' bőr lassanként a' mondott mód szerint változik meg, a' betegség ritkán terjed mélyebben fekvő életművek közé. E' fajta daganatok a' velős taplóval könnyen fölcserélthetnek.

Az érvégtágulás' fölfakadása után támadott korcsarjadások hegedett vérből, és a' daganat térimbelének erősebb kifejlődésükből állanak. W a l t h e r véleménye szerint azonban soha sem támad bennök valamelly tulajdonnemű elfajulás, valamelly a' vértaplóba (fungus haematodes) átmenő korcsosodás. Én számos fölfakadott és taplós érvégtágulásokat tapasztaltam, de soha távolább lévő életművekre való terjedését nem mint a' velős taplónál. (Az érvégtágulások ezen fokban is helybeli betegségek létalapjokra néz-

ve, ha bár még olly igen megszegényítik is az ismétés vérvesztés által az alkotmányt.

1356. §.

Ezen daganatok a' hajerek szabdátlan kitágulásában és valóban egyszersmind azok' számosabb kifejlődésében állnak; hanem valamint ezek az üterek végezetei és a' visszerek kezdetei gyanánt tekintethetnek, úgy ezen baj alatt mind a' két rendszert, de annak vagy többé az ütérés, majd többé a' visszeres részét találjuk a' bajból részt venni. Ezen különbség a' daganat tekintete és azon tünetmények által nyilatkozik, mellyek a' baj kifejlődését kísérik. — Azon vértaplóknál, mellyek a' hajerek rendszerének inkább ütérés oldalát bántják, a' vörösség élénkebb, az érvergődés nyilvább, és a' nagyobbodás sebes. Az inkább visszeres vértaplónál a' vörösség homályosabb, kékes, az érverés csekély, ollykor nem is érezhető, a' növekedés lassú.

1357. §.

Okait ezen betegségnek a' homály leple fedezi. A' baj minden korban szarmozhatik, és mindennemű alkotmánynál, leginkább mégis ifjú taplós küleményű egymikben, gyermekekben és asszonyoknál. Az életműre nézve mindenikben megtelepedhetik ezen baj, leginkább mégis a' testnek felső részein, a' kaponya a' szembéjak, az arczbőrén, az ajkakon. Ollykor zúzódás is mondatik okának lenni.

Walther' azon állításának, hogy az érvégtágulás mindenkor együttszült baj legyen, a' mennyiben azon tulajdon érki-fejlődés, és az életművek állománya kifecskendhető részének elváltozása, a' millyennek az érvégtágulások alatt helye vagyon, később időben nem szármozhatik, ha csak az mint első keplődésbeli hiba, az embernek még magzati életében ha bár észrevétlenül is kezdetét nem vette légyen valamilyen ponton — ellene kell mondanom; minden én megletteknél minden előjárt nyomdok nélkül a' bőrön fölületesen több érvégtágulásokat kifejlődni, és öregbedni tapasztaltam. Csak hogy efféle esetekben könnyen átlátható okoknál fogva a' bajnak mindenkor igen lassú előhaladását lehet tapasztalni.

1358. §.

A' vértapló egy általában helybeli bajt teszen, és a' jóslat a' daganat természetétül és tulajdonátul helyétül és kiterjedésétül nem különben a' beteg életidejétül és alkotmányátul függ. Az együttszült vörös folt nem ritkán születés

után sebesen nagyobbodik, gyakorta csak később, a' pelyhedésnek idejében, azonban mindenkor lehet félni a' nagyobbodástul, midőn is a' növekedő félben lévő daganat is minden esetre terjedetében igen gyarapodik. Eféle daganat a' havitisztulás ideje alatt vérzeni tapasztaltaték. — Az érvégtágulások azonban visszfejlődőleg magok magoktól is meggyógyulni képesek, mint én ezt az együttszült érvégtágulásoknál különböző időszakban, sőt még olyaknál is több ízben tapasztaltam, hol azok élénk világos-vörös színök után sebes haladásu nagyobbodásoktól tartani lehetett. — Ezek nagyobbodása határok közé ejtődött, színök elhalványodott, az egyenlő vörösség helyett egyes véredények jelentek meg, és ezek közt a' bőr természetes színébe öltözködött; — az egyes edények eltűntek, úgy hogy végre nyomok sem maradt.

1359. §.

Azon szerek, mellyek a' vértapló orvoslására alkalmazhatatnak, ezek; az öszvenyomás, a' lekötés, az izzó vas, étető szerek által eszközendő kiirtása a' daganatnak, a' bajjal küzdő résznek csonkítása, és azon főúternek lekötése, mellynek ágaival a' daganat öszveköttetésben áll. Választása és elsősege azon különböző műbáuásoknak a' baj tulajdonától és székétől függ.

1360. §.

A' daganatnak *öszvenyomása* magában, vagy öszvehúzó és hideg szerekkel öszveköttve csak a' bajnak kisebb fokában, az együttszült vörös foltoknál alkalmazhatatik haszonnal, ha egyszersmind a' bajnak helye is megengedi azt *). Ezen műbánás után azonban én, ha bár gyakorta alkalmazám is azt már, kívánt sükert soha sem tapasztaltam.

*) Roux, id. m. 246. l.

A bernethy *) nyomást ajánl, és ha ez nem alkalmazhatatik hideg rózsavizben fölolvasztott timsóval való borogatást.

*) Surgical Works. Vol. II. 228. l.

1361. §.

A' daganat *lekötésének* csak akkor lehet helye, ha a' daganat száron (kocsánon) függ, avagy keskeny alapon ul. Illyenkor azonban mindig bizonyosabb és sebesebb hatásu a' kés. A' nagy érvégtágulások eseteiben, hol azok' kimetszése a' vérzés nagy terjedete miatt ve-

szedelmes, White ¹⁾ Lawrence ²⁾, és Brodie ³⁾ a' lekötést egészen saját módon, és pedig szerencsés fognattal alkalmazták. — Lawrence a' daganat alapját egy nagy, kevéssé görbített tűt szúrván át, kettős fonalat húz be, és azt mind a' két oldalról erősen öszveköti; a' mint a' daganat állománya feketedni kezd, az késsel vétetik le, és a' lekötések félremozdíthatnak. — Brodie nyulajktűt (Haasenschartnadel) szúr a' daganaton át ennek szélétül $\frac{1}{4}$ rész vonalnyira, és egymás kettős fonallal ellátott egyenes tű böketik által az előbbenihöz képest egyenes szegletben, úgy hogy ez amaz alatt menjen el; a' behúzott fonalak megválasztatnak, és az első tű alatt két oldalról öszveköttetnek.

1) Medico-chirurgical Transactions, Vol. XIII. P. II. 441. I.

2) Ugyanott 420. I.

3) Ugyanott Vol. XV. P. I.

1362. §.

Az érvégtágulások étető szerekkel való elrontása a' legcélirányosabb orvoslásnak tartatik mind azon esetekben, hol azok talabor terjedetűek, és fölületesek, főkép a' gyermekeknél, mivel ezeknél a' késsel való kiirtás bajjal jár, általa könnyen veszedelemmel fenyegető vérzés okoztathatik, és gyakorta a' baj helye, és a' gyermek gyöngédsége miatt bátorsággal olly kevéssé eszközölthetetik mint a' lekötés. A' legcélirányosabb étető szer az étető kő (lapis causticus) melly az érvégtágulás terjedetének megfelelő ablakos tapasztnyilásába mint tészta (pasta) alkalmaztatik; — avagy mellýel az elrontandó hely egész addig dörgöltetik, míg a' baj állapotjához szabott illendő vastagságú és terjedetű pörk nem képül, — a' pörkös hely aztán ragtapasszal fedeztetik. Ha a' pörk genyedés által fölernyed, úgy a' genyedő hely egyszerűen orvosoltatik, a' hegedés egyenlő csak alig észrevehető hegjeggyel végződik. — Az igen elterjedő érvégtágulásoknál, ha az első étetés alkalmával nem mind emésztetett el, a' mi beteges, és a' baj újra mutatkozik, a' bajnak sebesebb terjedését soha sem tapasztaltam, ismételt étetéssel pedig mindig végrehajtottam a' gyógyítást. — Megletteknél az érvégtágulások elpusztítására a' Helmund szerét is legjobb sükerrel használtam, melly szert gyermekeknél mégis csak igen vigyázólag ajánlhatjuk, mivel annak erős alkalmazatánál a' férjany fölshivatásának lehetőségén nem kételkedhetünk ^{*}). Az étető könek alkalmazata leginkább azon együttművelt érvégtágulásoknál különösen nyomos, mellyek mint kis fölületes vörös foltok

a' bőrben léteznek, mellyel ezek bizonyosan elhárítatnak, mivel a' csekélynek tetsző baj miatt minden másféle orvoslás elmellőztetik a' szülők által. — Az izzó vasnak alkalmazata, akármelly tekintetből is utótétetik az étetőkőnek.

*) Heidelberger Klinische Annalen. Bd. IV. 499. lap. Bd. III. 331. lap.

1363. §.

A' daganatnak késsel eszközlendő kiirtása mindenkor nagyobb vagy kisebb vérzéssel jár, melly ha a' beteg ifiu, és a' bajnak széke olyan, hogy a' műtételt hirtelen véghez vinni nem lehet, veszedelmes sőt halálos is lehet. — Ennél minden odavág, hogy a' metszések, mellyekkel a' daganat körül kanyarítatik, töle illendő távolságban az ép részben tétessenek, mivel máskép az igen kitagult edények miatt nagy vérzéstül, és ha a' daganatnak egy része fön marad, a' baj újratámodásatul lehet tartani. Ha talán a' kénytelenség úgy hozza magával, hogy a' daganatból valami hátra maradjon, akkor azok elpusztítására, és egyszersmind a' vérzés megállítására az izzó vas, avagy más étető szerek nyomosan (mit Nachdruck) alkalmaztassanak. — A' kiirtás után a' seb a' közönséges szabályok szerint orvosoltatik, az orvoslás gyakorta hosszadalmas, mivel gyakorta rossz indulatú genyedés áll be, és a' sebszéllek sok ideig petyhudve maradnak.

1364. §.

Ha a' vértaplónak helyzete vagy terjedete az említett műbánások közül egyet sem enged meg, úgy az utolsó szer azon ütértörzsöknek lekötése marad, mellynek elágadásával a' daganat öszvefüggésben vagyon; avagy az egész tagnak levétele javalltatik, ha a' daganat a' végtagokon telepedett meg. Hanem mielőtt a' csonkítás eszközöltetnék, mindenkor tanácsos leendő először a' lekötést vinni véghez, mivel a' amannak mindenkor leszen ideje akkor is, ha ez cserbe hagyná reményünk, és az elrendelkezett oldal vérkeringés által, a' főtörzsöknek betömülése 's hegedése után a' daganat mégis nagyobbodik. — A' lekötésnél az a' fő dolog, hogy az ütér lekötése olly közel tétessék a' daganathoz, a' mint csak lehetséges.

Travers *) egy illy vértapló miatt a' szegmódorben a' fejeret koté le. Dalrymple és Wardrop **) hasonlóképen.

Dupuytren a' fejeret a' fulön és nyakszirton ülo daganat miatt kötötte le, miután ugyan ez kisebbedék, és érverése elvezett, de nyomó lekotésnek folytatott használatára mégis szükség volt. — Hol az öszvenyilások igen nevezetesek, ott a' főütertörzsöknek lekotése elegendő nem lehet. Nekem egy igen kiterjedt vértaplót volt alkalmam a' térden szemmel tartanom, mellyben a' szárüternek lekotése hasztalanul eszközöltetvén, a' czombnak csonkítása lön szükségesé.

- 1) Medico-chirurgical Transactions. Vol. II. 1. l.
- 2) Ugyanott Vol. VI. 111. l. Vol. IX. 203. l.
- 3) RUSI'S Magazin d. ges. Heilkunde Bd. VII. 161- l.

A' különbség az itt leirt vértapló és velős husany, avagy velős tapló közt (több angolyoktul basonlókép Fungus haematodes néven nevezve) ott fog elől adatni, hol ezen bajról fogunk bővebben szólani.

Emlitéssék meg a' tehénhímlőnek beoltása az érvégtágulásba, azért hogy, ennek az által okozott gyenyedése és varadzása az orvoslást eszközölje. (Dawing, the Lancet. 1829. Vol. II. 237. l. April). — Én ezen orvoslást két esetben süker nélkül használtam, mivel a' látszatos javulás után a' baj újra előjött, és az élető szer alkalmazata volt szükség.

1365. §.

A' hajedények kitágulásához és azok' számos kifejlődéséhez, mint ezt a' vértapló vagy is érvégtágulás alatt történni látók, olly daganatok csatlakoznak, mellyek hasonló beteges változásokon alapulnak a' csontokban, és azért Breschet által a' csontok' ütereit' ütdagának, Scarpa'-tul pedig a' csontok öszvenyiló ütdagainak nevezettek.

Pearson (Medical Communications. Vol. II. London 1790. 95. l.) volt az első, ki az efféle daganatokról az első észrevételeit közölte; utánna Scarpa (über die Pulsader-Geschwülste. 294. l.). — A' legújabb időkben Lalemand közölt hasonló észrevételeket —, és Breschet (Observation sur une Tumeur aneurysmale, accompagnée de circonstances insolites par M. Lallemand, suivie, d' Observations et de reflexions sur des tumeurs sangvines d' un caractère equivoque, qui paraissent etre des Aneurysmes des Artères, des os, par M. G. Breschet. Paris 1827. 4.) azokhoz jegyzeteket és históriai vizsgálatokat toldott, hogy hasonló esetek már előbbi szerzők által is közöltettek legyen, munkájához Dupuytrennek több észrevételeit adván. — Scarpa (Annali Universali di medicina. Mai. Juni. 1830) is szorosabb vizsgálat alá vetette ezen bajt.

1366. §.

Gyakorta hirtelen, és minden kitalálható ok nélkül, gyakran valamelly külső erőszak után, hosszabb vagy

rövidebb időre valamely csontnak bizonyos helyén. leginkább a' konczok ízvégük közelében többé kevésbé heves fájdalom származik, melly nyugalom közben 'stb. enged, sőt egy időre egészen meg is szünik, de aztán annál hevesebben tér vissza. — Daganat származik, az egész tagnak véreirei fúldagadnak, a' fájdalom az egész tagra elterjed, melly vörösés-kék színű. A' daganatban nem sokára kopogás (pulsatio) éreztetik, melly eleintén homályos, később azonban világosabb leszen, és olly erős mint az üttagoknál. Ezen kopogás az üterek verésével időegyező (synchronisch), minden csörgés nélkül, és ha már a' betegség előbbre haladott, a' daganat tágulásával jár minden irány felé. A' tag főüterére tett nyomás a' daganat és szív közt a' kopogást egészen megszünteti, a' daganat gyakorta egyszersmind feszülését elveszti 's öszvecsik, melly a' kopogással együtt azonnal megjelenik, ha az üter lenyomása tágit. — A' beteg gyakorta szenvedő részében állandó fájdalmakat érez, melly dagadva vagy kiaszva van, és mozgásai egészben, vagy csak azon ízületben gátoltatnak meg, mellyhöz legközelebb esik a' daganat. — Ha a' daganat ujjakkal nyomatik meg, bizonyos recsegés hallik, mint mikor a' pergamén dörögoltetik, vagy a' monyhéj (tojáshéj) töretik öszve. — A' csont egészen elpusztulván a' beteg részt minden irány szerint szabadon mozgathatni *). — Ha ezen daganat valamely nevezetesebb üter közelében fejlődik ki, úgy ezt többnyire a' daganaton nyomozni lehet.

*) *Chelius*, zur Lehre von den schwammigen Auswüchsen der harten Hirnhaut, u. d. Schedels. Heidelberg 1831. Folio. Erste Beobachtung. 43. l.

1367. §.

Ezen daganatok vizsgálatánál halál avagy a' bente szenvedő tagnak csonkítása után, ennek főedényeit egész lefolytokban egészen sértetlenül találjuk, öszvefüggések bontakozásának semmi nyomára nem akadván sem kifecskedés, sem a' legszorosabb vizsgálat után. A' daganat fölnyittatván, a' részeket, a' mint a' baj különböző fokig haladott különböző állapotban találjuk. — Ha a' csont egészen elpusztult; úgy az üttagos tömlőben, mellynek falai igen vastagok, gyakorta porcosak, és a' csonthátyából képültek, számtalan rostos rétegek tállatnak, mint közönségesen más üttagos tömlőkben, az elpusztult csontnak maradékaival együtt. Belső színe ezen tömlőnek hollyos, rendetlen, valamennyire a' mély azon részéhez hasonló, mellyhöz a' lepény volt oda növe, és a' szám-

talán ágakra foszló edények torkolatait mutatja, melyekből, ha a' rész kifecskenedtett, a' kifecskenedési nedvnek egy része a' tömlőbe öntődött. — A' bajnak eszközöbbs fokánál a' csontnak külső padolatját még látni lehet, melly igen vékony, egyes helyeken átlikadozott, más helyeken az uj erőszakának engedő 's hasonló a' porczos lemezhez, melly a' nyomásnak enged, de nyomás után azonnal emelkedik, avagy a' közben monyhéjként törik össze. — A' legközelebbik ízület mindenkör ép állapotban találtatott, még akkor is, ha az ütdagos tömlőtül egyedül a' fölmállott izporcz rétege által választaték. — A' csontüregben a' rostos hegedmény megszorodott, avagy több üregeket mutat a' tömlő, mellyek telve vannak azzal, mellyeknek mindenike a' tömlő egyik üterének felel meg. — A' tömlő külső fölületén az üterek nagy számmal terjedeznek, 's nagyobbodva vaunak, és illy módon mutatkoznak a' tömlő területén nem ritkán jó darabnyira.

1368. §.

Ezen daganatok a' test különböző csontjain fejlődnek ki, nem ritkán ugyanazon betegnek több csontjain egyszerre, u. m. a' kaponya, a' törzsök, a' végtagok csontjain, de leggyakrabban mégis az alszár felső részén, a' térdhajlás alatt a' sípcsonton, vagy a' szárcapcon magán, avagy mind a' két csonton egyszersmind (Pearson, Lallemand, Dupuytren); — de a' koncoknak közepén tán soha sem tapasztaltattak. — Gerjesztő okai ezen daganatoknak gyakorta külső erőszakok, lökés, ütés, esés, vagy némelly nehez terhek emelése közbeni nagy erőlködés, 'stb. mellyek alatt a' betegek azon helyen, hol később a' baj kifejlődni fog, reccsenést éreznek; az alkalmi ok behatása, és a' baj kifejlődése közti időhözag azonban igen nagy, és ezen idő alatt a' beteg gyakorta épen semmi, máskor csak igen csekély, muladozó fájdalmat érez. — Lallemand ezen bajt a' térd' csúz-köszvényes daganata után látta támadni. — Ezen daganatok általában bizonyos közönséges belső okot ösmernek alapúl, mit következő okok bizonyítanak: a' daganatoknak minden külső ok nélkül való támodása; több elléle daganatoknak egykori megjelenése, vagy egymás után támodása; és főkép azon körülmény, hogy a' baj, tagcsontítás után is visszatér más részeken. — És épen ezen oknál fogva ezen bajt a' lágy részek érvégtágulásával nem lehet egy sorba állítani, mint ezt Breschet és mások tették, mivel ezek mindenkör helybeli bajok, és azok is

maradnak még legterjedettebb állapotjokban is, holott am azok ellenben rendszerint az egész test szenvedél állanak öszveköttetésben.

1369. §.

Ezen beteges változásokat a' csontokban mindenkor gyulasztó állapot látszik megelőzni, mi által táplálódása változik, a' merő csontállománynak fölernyedése, meglágyulása, és fölszivatása, az edények dús kifejedése, s öregbedése, vérkiöntődés, a' csont tökéletes elpusztulása okoztatik. — Hogy ezen beteges változások a' csont belsejéből kifelé haladjanak, minden kórbuvár elősmeri, azon tapasztalás pedig, hogy vizsgálás közben a' csont külső lemeze cserepként vékony törékenynek találtatik, bebizonyítja azt. — Valjon azonban ezen baj a' csont külső fölületétől és a' csonthártyától nem indul-e ki, — és más életműves csontbetegségek tulajdonsága hasonló értágulási szövemény (angiectasische Complication) által hasonlókép mint ezen daganatoknál nem változik-e meg? — további vizsgálat és a' tapasztalmányoknak kell elítélni.

1370. §.

Ezen baj orvoslására egyes esetekben különböző borogatások, nádályok, bedörgölések, bujasenyves kór-ok gyanítván, higanyorvoslás stb., használtattak, hanem mind minden haszon nélkül. — Csak a' szoros, eléggé hosszú ideig folytatott lobellenes orvoslás, a' talán okbeli viszonyban álló köz-bajra való tekintettel együtt, képes ezen betegség kifejlődését föltartani. — Ha ezen daganatok már bizonyos fokig haladtak, az eddig följegyzett tapasztalmányok következésében, ha a' bajnak széke megengedi, az ütér fötörzsökének lekötése, avagy taglevétel által lehet gyógyulást eszközölni.

1371. §.

Az ütér fötörzsökének lekötése annál több reményt nyújt, minél hamarabb tétetik az, t. i. mielőtt még a' csontban nevezetesebb pusztulás, romlás nem történt. Hogy a' lekötés által állandó gyógyulás eszközöltethetik, La l e m a n d' esete mutatja; de hogy az, ha a' csontban a' beteges változás már igen előhaladt, a' daganatnak, és az útdagos tünetményeknek csak mulékony javulását vihesse véghöz, a' közben hogy a' csont betegsége mind inkább tovább halad, azt Dupuytren azon tapasztalása

bizonyítja, mellyben a' czombütérnek egy effajta a' sípcsont felső részén támadott daganata miatt tett lekötés után a' tagcsonkítást kellett megtenni, a' mennyiben a' daganat, a' nélkül hogy az ütdagnak tünetényei többé visszatértek volna, tömérdek nagyságra növekedett. — Mind azon esetekben; hol a' csontromlás már messzehaladott, csak a' csonkítás lehet mentőszer; felednünk mind e' mellett még sem kell, hogy az egész életműségre terjedvén el a' baj alapoka, a' baj, maga a' műtétel után is minden alkalmi ok nélkül újra származhatik, mint Scarpa'nak első esetével történt a' dolog, mellyben a' csonkítás után öt esztendővel, a' köz-idő alatt igen egészséges lévén a' beteg, a' főlészár csonkján minden alkalmi ok nélkül kiújult a' baj.

1) Breschet, id. m. 15. l.

2) Über die Pulsadergeschwülste. 297. l.

C.

A' visszereknek természetellenes kitágulása.

A' vérérsomók.

I.

A' vérércsomók általában.

DESAULT, Abhandlung über die Behandlung der varicösen Geschwüre; in chirurg. Nachlass. Bd. II. Thl. 4. 420. l.

VOLPI, über die Radicalcur der Knopfadergeschwülste; in Saggio di osservazioni etc. Mail. 1814. Vol. II.

HODGSON, az id. h. 537. l.

BRODIE, Observations on the treatement of varicose veins of the legs; in medico-chirurg. Transact. Vol. VII. 195. 's köv. l.

C. BELL, System der operativen Chirurgie. Aus dem Engl. von KOSMELY. Mit einer Vorrede von C. F. GRAEFE. Thl. I. 73. l.

1372. §.

A' visszerek vagyis vérerek hartyáik engedékenysége miatt nagy fokban kitágulhatnak, és aztán azon da-

gاناتokat képelik, mellyek *vérércsomóknak* (Blutaderknoten), vagy *visszadagóknak* (varices) neveztetnek. '

1373. §.

A' vérereknek kitágulásai rendint csak lassanként szármoznak, és éleintén semmiféle bajjal sem járnak; a' vérerek csak halkkal öregbednek, lefolyásaikban nagyobb görbédéseket tesznek, egyenletlen, korlátolt, szederjes, vagy fekete daganatokká emelkednek, mellyek a' reájok tett nyomásra elenyésznek, de ismét csak hamar fölkelnek, ha a' nyomás megszűnik, és az általok lepett tagban nehezségnek érzését, gyakorta heves fájdalmakat gerjesztenek. — A' visszadagos vérereknek egymáson való fektük miatt nem ritkán nagyobb daganatok támadnak, az egész tagnak vizenyes fölpöffedése ered; a' vérerek hárttyái megvastagodnak, 's a' környelő részekkel öszvenőnek, a' fedező hárttya meggyulad, a' bőrben, és sejt-szövetben tályogok, fekélyedések (visszadagos fekélyek) szármoznak, mellyek a' visszadagos állapottal szorosán öszvefűgőnek, és a' míg csak ez megvan, soha be nem gyógyvitathatnak; a' vérerek elfakadása által gyakorta nagy vérfolyásokat okoznak. Ollykor a' vérérnek elpukkadása után a' vér a' sejt-szövetbe ürülkőzik. — Nem ritkán a' vér a' kitágult vérerekben megheged, és az ez által okozott csomók kemények, és magokat nem hagyják öszvenyomni. Többnyire csak a' fölületes, ritkábban a' mélyen fekvő vérerek, számos esetekben nem csak a' vérértörzsökök, hanem a' finomabb elágadások is, ollykor egyedül azok vannak egész hosszokban kitágulva, és imitt amott nevezetesebb daganatok emelkednek.

1374. §.

A' vérércsomóknak *okai* mind azon akadályok, mellyek a' vér visszafolytának a' vérerekben ellenszegűlnek, a' mellyek azoknak öszvenyomása, szoritása, ha az üterek egyszersmind egyre zúdítyják beléjök a' vért; a' terhes méhuek nyomása, az altestbeli zsigerek megkeményedései, a' testnek különös helyzete, p. o. egyenes állása, 'stb. — Ollykor a' visszadagok minden a' vérkeringésben észrevehető akadályok nélkül szármoznak, a' testnek különböző részein, és a' vérerek hárttyáinak gyöngeségén látszanak alapűlni. — A' vérércsomók leginkább ott mutatkoznak, hol a' vér visszafolyása már természetes állapotban is valamikép bajos, innét leginkább az alsó végtagokon, a' végbélnek, és ondózsínórnak vérereiben.

1375. §.

A' vérércsomók *orvoslása* először is azon okoknak elhárítását kívánja, mellyek a' vér' forgását a' vérerekben gátolják, mire aztán a' baj is gyakorta magátul elmúlik. A' dugulások az altestben oldassanak föl, a' folytatott állás tiltassék el, 'stb. — Ha a' csomók az okok elhárítása után még el nem múlnának, avagy ha helybeli gyöngeségen alapúlnának, a' legfőbb szer az egész tagnak pólyázással eszközendő egyenletes öszve nyomásában áll, mellynek hatása még némelly öszvehúzó erősítő szerek egyszersmindi alkalmazata által ápolatik. Gyökeres orvoslás ekként ugyan ritkán hajtatik végre, mert amint a' nyomás félben hagyatik, a' vérerek daganatai, a' vizeny, és visszdagos fekélyek ismét visszatérnek.

1376. §.

Ha a' vérércsomók hegedett vérrel vannak megtelve, úgy ez fölbökés által ürítessék ki, 's aztán alkalmaztassék a' tagpólyázás. Az igen fájdalmas, gyuladt, és vérrel igen eltelt csomóknál ugyan ez kívántatik, midőn egyszersmind hideg borogatások, és vizirányos fekvés is szükséges.

1377. §.

Azon daganatoknál, mellyek a' visszdagos vérerek öszvekúszálódtábul származnak, különböző műbánások ajánlottak; t. i. az egész daganat késsel irtassék ki, az átmetezett vérér felső és alsó végén köttessék le, avagy ha a' baj helye megengedi, a' vérzés illendő nyomás által állitassék meg. *) — Avagy az alsó végtagok vérércsomóinak a' tűnér (rózsaér) főtörzsöke a' dagadt helyen felül illendő börmetszés által takaritassék le, a' sejtiszövevtől tisztitassék meg, köttessék le, és vizirányos helyzetben állandó nyomás alkalmaztassék. — Avagy továbbad egy keskeny igen hegyes, egy kevéssé meggörbített kusztorával metszessék által egészen a' vérér, de úgy hogy a' bőr a' vérér fölött épen maradjon, azon kis szurást kivéven, mellyen által a' kés a' bőr alá szuratik. **) — Vagy végre a' legnagyobb csomón két hüvelyknyi hosszáságu metszéssel a' bőr és vérér hasitassék föl, a' kibugyanó vér ujjal tartassék vissza, a' vérér ürege nyomszivacs, vagy tépet által tömessék ki, és nyomadékok meg körpólyázat által a' vérzés biztosan állitassék meg. Ha a' visszdagos pöffedések csak az alszáron vannak, ak-

kor egy bemetszés elég; mellyek ha a' czombnak közepéig terjednek, akkor egy bemetszés a' bokák fölött, egy másik pedig közel a' térden fölül, és ha az egész felszárt ellepte a' baj, egy harmadik tétetik hasonló távol-ságban. A' tag erre bepólyáztatik, és egynehány nap hideg borogatások rakatnak föl. A' véregekben gyuladás származik, melly a' nagy csomótul a' többire legalább annyira elterjed, hogy bennök a' sikerességnek (plasticitæ) nagyobb foka ocsódván föl, a' mellékcsonok elenyésznek. *) Ezen műbánás a' legnevezetesebb, mivel valamely vérér főtörzsökének letakarítása hártýáinak megsértése nélkül mindenkor igen terhes. — Mind a' mellett is az említett három műbánásnál felejtünk nem kell, hogy a' gyuladásnak az egész véredény rendszerre való elhatalmozása által nevezetes söt halálos tünetények is hozathatnak elő.

1) BOYER, Abhandl. von d. chirurg. Krankh. Bd. II. 225. l.

2) C. BELL, az id. h. — HODGSON, az id. h. 550. l.

3) BRODIE, az id. h.

4) GRAEFE, in der Vorrede zu C. BELL's System der operativen Chirurgie 8. VIII.

II.

A' visszdagserv.

RICUTER, Observationes chirurgicae. Fasc. II. 22. l.

— — Anfangsgründe der Wundarzneikunde. Bd. VI. 165. l.

MURRAY, resp. BONSDORF, Diss. de cirsocele. Upsal. 1784.

F. LEO, Diss. de cirsocele. Landshut. 1826.

1378. §.

A' *visszdagserv* (varicocele, cirsocele) az ondózinór, a' baj nagyobb fokában pedig a' toktoldalék és herék véreinek visszdagos fölöpffedésében áll. — A' betegség mindenkor az ondózinóron kezdődik, és többnyire tompa, olykor igen élénk fájdalom által nyilatkozik, melly is olykor olykor egész a' herékig és agyéktájig terjeng. Az ondózinór mentében egyenletlen, több mintegy zsinegckbül álló daguanatot tapinthatni, melly gyöngéd nyo-

másra eltűnik. Azon arányban, melyben ezen daganat lassanként öregbedik, közeledik az mind inkább a' herékhez, mely szinte nagyobbodik, nehezbedik, és a' visszdagos állapot lassanként a' töktoldalékra, erről magára a' herére terjed, mely lágy tézta féle gyurmává lazul, és a' kitágult edények kúszálatában (convolut.) hihetőleg az edények falainak, 's az ezeket öszvekapcsoló sejtszövet egyszerűsmindi megvastagodásában áll. Ezek mellett a' borék kinyúlik, 's a' beteg ön tökében terhes fájdalmas nehezséget érez, mely érzelem egész az ágyéktájig terjed, főkép ha a' beteg több ideig áll. A' visszdagosérvnek bélyeglő tüneténye a' daganatoknak nyomásra történő sebes eltűnésében, a' nyomás megszűnévén, azok' szintolly sebes előtermésében, és folytatott állás közben a' daganat nagyobbodásában áll. — Mivel ezen tünetények egyszerűsmind a' sérvék tulajdonai is, és a' visszdagosérvnek magosabb kifejlődésénél a' daganat a' hasgyűrűn is bemegyén, 's ettől körülvétegitik, és tapintásra a' cseplezsérvhöz hasonló tulajdönt mutat, azért a' körtörténet, meg az 1039. §-ban fölfordott jelek adhatnak fölvilágítást.

A' *varicocele* és *cirsocele* szavak különböző jelentésre használtattak. — Az első néven több irók a' borék fölületés véreinek földagadását értik; a' második néven pedig az ondószinór véreinek daganatát veszik: mások a' *varicocele* neve alatt ezen kétféle bajt értik, a' *cirsocele* név alatt pedig a' tók és toktoldalék edényeinek daganatát akarják venni; ismét mások mind a' két nevet hasonértelműnek vallják.

Brachet szerint (Observations et reflexions sur la fistule spermatique ou spermatocele; im Journal générale de Médecine. 1826. Juni 348. l.) a' spermatocele név alatt az ondószinórnak és főkép a' toktoldaléknak az ondó visszatartásán alapuló daganata értetik, mely nyomó érzéssel, feszüléssel, többé kevesbé heves fájdalommal kezdődik. Ha az ondó ondóozón vagy elhálás közben ki nem ürítetik, ugy a' daganat gyuladása, fölfakadása, és valósigos sipoly mondatik szármozni, mely magát ondószivárral bélyegli. A' toktoldalék ezen baja leginkább takárok után tapasztaltatik; és a' takárnak csüggedéskori időszakában, még annak tökéletes elmulása után a' heredaganat, mely mindenkor a' toktoldalékon kezdődik, az ondónak visszatartásátul légyen szármoztatandó. Ezen *Spermatocele*-nél (ondósérvnél) a' közösülés, mértékletes közélet, az ábrándozó fölhevüléstől való őrizkedés, a' tenyészrészeknek hideg mosogatása, a' gyuladásnak beálltakor pedig nádályok alkalmazata volnának a' legfogyanatosabb szerek. — A' sipoly-nál egyenes úton semmi sem történhetnék.

1379. §.

A' visszdaysérvnek *okai* különbözök, az egyes esetekben többnyire határozhatlanok. Többnyire ezen baj az ondózsínór vércereinek elpetyhüdésén alapúl, melly buja kicsapongások, önfertéztetés, parázna gondolatok következésében támadott vértorlódás által, ülő életmód mellett, a' vérnek meggátolt visszafolyása által, az altestbéli zsigerek dugulásainál, az ondózsínórt nyomó sérvszorító által, némelly foglalatosságok alatt, 'stb. hozatik elő. Ezen daganat többször mondatik a' bal mint jobb oldalon tapasztaltatni, a' remese kitágult S-képü görbedékének nyomása miatt az ondózsínór edényeire. — Ollykor ezen baj aranyeres betegséggel van öszvefüggésben. A' betegség fiatal és öregebb egymikben tapasztaltatik. Gyakorta azonban ezen bajnak okfürkészte, hogy az említett okok mennyire részesüljönnek a' baj támodásából, sükerellen. A' betegség gyakorta már kisebb fokán is, a' nélkül hogy tovább haladna, megállapodik, ámbár másként a' betegnek életmódja és foglalatosságai miatt tartani lehetne a' nagyobbodástul *).

*) De l'epch, précis élémentaire. Vol. III. 266. l.

1380. §.

Jóslata ezen bajnak a' tökéletes orvoslás reményére nézve mindenkor rossz, még akkor is, ha a' betegség csak kisebb fokig haladott. Magára hagyva, a' baj rendint nagyobbodik, a' tökre terjedve euek alkotását megváltoztatja, működésére alkalmatlanná teszi, kiaszajtja; a' daganatnak haladó nagyobbása által a' borék vércereinek fölpöfledését okozza, nehezsége által mindenféle bajokat és nem ritkán nevezetes fájdalmokat szül, főkép ha a' beteg több ideig áll, vagy valamikép erőlködik.

1381. §.

Mi a' visszdaysérvnek *orvoslását* illeti, ez a' töknek heretartóban való hordásában, és napjában többször ismételt hideg, öszvehúzó, ólomvizzel, timsó-olvadékkal, fűszeres főzetekkel öszvetett borogatásokban, ezen szerekekkel vagy Hoffmann csepjeivel, égénnyel 'stb. tett locsolgatásokban áll. A' beteg ezek mellett a' tartós állástul és minden más erőlködésektül őrizkedjék. Ezen szerek által azonban a' beteg baján csak könnyebbitünk, és a' betegség tovább haladását gátoljuk.

1382. §.

Ezen baj nagyobb kifejlődésénél, midőn már szembe szökő bajokat okoz, vagy sérvvel társul, gyökeres gyógyítás reményéből különböző műbánások, mint a' visszdagos edények lekotése, azoknak kiirtása, és a' herelés ajánlottak. A. C. Bell által mint foganatos útmód ajánlott lekotése a' vérekes zsinegek egyikének, mi által a' lekotott érzsinegben a' többire is elterjedendő gyuladás okoztatnék; és mellynek feszülő ereje azon fokig emelkednék, hogy a' visszdagos állapot megkisebbednék, vagy el is háritatnék, tapasztalásom szerint a' várakozásnak meg nem felel. — Az ondüternék lekotése talán czélirányosabb lenne.

Delp ech (Mémorial des hopitaux du Midi. 1830. — Journal von Graefe u. Walther. Bd. XVII. 329. l.) a' bőrt az ondózsínórral közegyenesen futólag két hüvelyknyire folhasította, a' hererázót, és a' hüvelyt csipesz és kusztorával átmetszette, egyik véreget a' másik után fölemelvén megkülönböztte, ezeknek mindenike alá egy darab puha taplót tett, és az utolsó körül egyszerű lekotést húzott. Ez csak azon fokig szorítatott rá, hogy a' vérér-falak egymáshoz lapulván, bennök a' vér átsurranása gátoltassék. Erre természetesen a' visszdagos véretek igen földagadtak. A' seb tépettel tömetett ki enyhéden, és lágyító borogatással fedeztetett. A' lekotés harmad napra vétetett le. — Delp ech ezen műtéttel után a' here működésének helyre állását tapasztalta.

1383. §.

Az igen kifejlett visszdag-sérvnél az ondüternék lekotése czélirányosabb az ondózsínór véreirenek lekotésénél. — Maunoir ¹⁾, Brown ²⁾, Amussat ³⁾, és Jameson ⁴⁾ ezen műtételt szerencsével, de Graefe ⁵⁾ foganat nélkül eszközölte. — Maunoir szerint az ondózsínór irányában a' hasgyűrő alatt másfél hüvelyknyi hosszáságu metszés tételik, az ondózsínór hüvelyke fölnyittatik, az üter megkülönböztetik, és tompa tű segédelmével kettős lekotés alkalmaztatik, mi megesevén, az edény átmetszelik. — Ha a' visszdag-sérv kifejlődésében már azon fokig haladott, hogy az ondózsínórnak és herének azonkori fölernyedése által a' borék nagy daganatta' feszült, úgy ezen műbánás nehezzé válván, czélirányosabb lenne a' külső hasgyűrőn fölül azonnal két hüvelyknyi hosszáságu metszést ki — és fölfelé tenni, a' lágyék-csatorna külső falát bemetszeni, az ekként letakarított ondózsínórnak hüvelyét szikály metszéssel fölnyitni, és az üteret vigyázva megkülönböztetni. — És ezen tekintetből még azt sem kell felednünk, hogy az ondüter a' külső hasgyűrő alatt azonnal ágaira oszlik ⁶⁾.

1) Nouvelle méthode de traiter le Sarcocèle, sans avoir recours à l'exstirpation du testicule etc. Geneve. 1820. — Journal von GRAEFE u. WALTHER, Bd. III. 369. 1.

2) New-York medical and physical Journal. 1824. März.

3) La clinique des hopitaux. Tom. III. Nro. 82.

4) Medical Recorder. 1825. April. 271. 1.

5) Klinischer Jahresbericht. 1822.

6) DIETRICH, az id. h. 448. 1.

III.

Az aranyeres daganatok.

TREDEN, chirurgische Wahrnehmungen. Bd. I. 56.

RICHTER, Anfangsgründe. Bd. VI. 393. 1.

ABERNETHY, Surgical Works. Vol. II. 231. 1.

J. KIRBY, Observations on the treatment of certain severe forms of hemorrhoidal Excrescence. Dublin 1817. 8.

-- — Additional observations on the treatment of certain severe forms of hemorrhoidal Excrescence. Dublin 1825. 8.

T. COPELAND's Bemerkungen über die vorzüglichsten Krankheiten des Mastdarmes und des Afters, besonders über die Verengung des Mastdarmes, die Hemorrhoidalanswüchse und die Mastdarmfistel. Aus d. Englischen übersetzt von FRIEDERICH. Halle 1819. 8.

W. WAYTE, Observations on Strictures of the Rectum and other affections etc. 3. Edit. Bath. 1820. 8.

J. HOWSHIP, praktikal Observations on the symptoms, discrimination and treatment of the most common diseases of the lower intestines and anus etc. London 1820.

DUPUYTREN, de l'Excision des hémorrhoides; in Leçons orales de chirurgie clinique. Vol. I. 339. 1.

1384. §.

Az aranyeres daganatok a végbél alsó része vércerei viszdagos kitágulásaiban állnak, a mennyiben, a vérnek ezen erekben történő öszvegyülekezete által természet ellen különböző idomú crszények és tömlők származnak, mellyek borsó-nagyságtól egész dió-nagyságig különböző nagyságuk. — Ezen daganatok rendszerint *vak aranyereknek* (haemorrhoides coecae) mon-

datnak, a' *folyó aranyerek* ellenében (haemorrhoides fluentes apertae). Ezen daganatok körszakilag dagadoznak föl, és ismét lepadnak, elpetyhüdnek, úgy hogy csak az üres erszények maradnak; ha nevezetes nagyságra jutnak (*tömlős aranyereknek*, (haemorrhoides saccatae), ha pedig csak kicsinyek *aranyeres csomóknak* (tubercula haemorrhoidaria) mondatnak. A' vér ezen tömlőkben gyakorta merő gyurmává heged, úgy hogy ekkor a' daganat keménnyé lesz.

Csak midőn ezen daganatok nem igen nagyok, képülhetnek a' véreerek' falainak kiterjedésébül; de midőn nagyra nőnek, akkor a' vér a' végbél belső hárttyája alá ürül, 's ezt efféle tömlővé nyújtotta ki. Ezt bizonyítja azon nevezetes nagyság, melyet ezen daganatok olykor érnek; mellyek átmetszetvén nem ritkán keveset vagy épen semmit sem vérzenek, 's nem ritkán világosan láthatni, hogy egyetlen egy hárttyából állouak, és olykor oly különös idommal bírnak, a' millyent a' véreercsomó nem könnyen vehet magára. Ezt bizonyítják különösen Kibby-nek. szoros vizsgálatai, mellyek szerint ezen kinövések nem kitágult véreerekből, hanem a' megvastagodott sejtszövetnek tömlőképű meghosszabbulásából állonak, egynehány véreerek által lévén környelve, a' redőbe szedett seggnyílás széleinek köztakaróival fedve. A' véreerek a' belső csipvéreerek ágai. A' belső aranyereknek mindenik esetében a' csomók alkotása ugyanannak találtatott; hanem a' véreerek kitágulva látszának, és az aranyvéreerek (vena haemorrhoidalis) ágai voltak. Brodie (Froriep's Notizen. Jan. 1853. Nro 18.) ellenben azt állítja, hogy ő az aranyeres csomókat minden esetben csak a' véreerek kitágulásainak találta; azok nagyobb kifejlődésénél, úgymond ő, a' véreerek kitágulásánál többet lehet találni, mivel a' kitágult véreerek terjedetén nyirkkiütődést, és megvastagodást lehet észrevenni.

1385. §.

Ezen daganatok vagy a' seggnek külső szélén ülnek, avagy a' végbél belső oldalán a' zárizom táján találtatnak, vagy pedig ezen fölül vannak.

1386. §.

Azon történetek, mellyek létének a' vak aranyerek alkalmat nyújthatnak ezek: a' csomók *gyuladása*, *genyedése*, a' végbélből szivárgó *takonyár*, és nevezetes *vérzés*. — Ha ezen daganatok szemhetűnő nagyságot érnek, ha széketétel közben a' végbélben bent lévő csomók kitolatnak, úgy azok gyakorta a' végbélnek nyílásán kiszorúluak, 's ekkor nevezetesen megdagadnak, duzzadoznak, 's igen fájdalmasok; a' fájdalom gyakorta az egész altestre elterjed, 's a' beteg szörnyű fájdalmakkal erőlködik, sőt a' csomók meg is fenésedhetnek. —

Ha a' csomók genyedésbe mennek át, melly esetben többnyire bujasenyves anyag lappong a' testben, úgy a' geny a' végbélnek laz sejtszövetében könnyen elterjedhet, nevezetes pusztulásokat és sípolyokat okozhat. Gyakorta ezen csomók kemény, húsos gyurmává, sőt rákká fajúlnak.

1387. §.

Az aranyerek *okai* az előkészületen kívül, melly az ember egyenes állásán; a' vérnek a' billentyűtlen verőczeres rendszeren által menendő haladékos visszafolytán; öröklött hajlamon; és élemedett idővel a' vérnek az altestbe való bővebb tódulásán alapúl; lehetnek az altestbeli zsigerek dugulásai és keményedési, huzamos ülés, a' terhes méhnek nyomása, a' végbélnek helybeli izgatásai kemény szék által, tartós lovaglás, a' szomszéd részeknek izgatása, p. o. a' vizellőhólyagbeli kő által.

1388. §.

Az aranyeres daganatoknak *orvoslása* azon állapot-hoz képest, mellyben vannak különbözik. Ha meg vannak gyuladva, úgy hűvösítő hashajtók adatnak, borkó kénnel, a' gátra pedig nadályok rakatnak hideg borogatásokkal, mellyek ha el nem türetnének, úgy enyhe bedörgölések, és fájdalom csillapító borogatások rendeltetnek. A' gyuladás a' csomó-kiszorulásnak lévén következelme, úgy azon vagyunk, hogy azt olajjal kent ujainkkal visszategyük, melly alatt a' beteg farával magasan feküdjék, és minden erőlködéstül őrizkedjék; a' mi ha könnyen meg nem történhetik, egyszerű gerelyszúrással ürítessék ki. A' csomók genyedésbe menvén által, a' képült tályog minél előbb nyitassék föl, hogy a' genysülyedéstül megmenekedjék a' beteg, és ha a' fekélyedés bujasenyves okon épül, ez ellen közönséges és helybeli szerek alkalmaztassouak. Ha az aranyeres edényekből történő vérzés igen nagy, el annyira, hogy a' beteget igen gyöngíti, vagy épen életveszedelembe ejti, úgy nekie nyugalmat, vizirányos fekvést ajánlunk főkép keményes szőrallyon; belsőleg cziczikóró-fű vagy más öszvehúzó szerek, kívülről pedig hideg ülfördök, hideg víz eczettel, borléllet, öszvehúzó füvekből készített hideg főzetek, avagy timsó-olvadék 'stb. rendeltetnek, melly utólsók mint befecskendések, a' végbélbe, vagy mint szivaccsal fölfogott borogatások alkalmaztat-

nak. — Melly szerek ha talán nem segítenének, és ha a veszedelem nőttön nőne, úgy a' vérzést a' 880-dik §-ban megemlített módon tépdugasz segedelmével eszközölt nyomás által állitjuk meg.

1389. §.

Ha az aranyeres csomók nagyságuk vagy keménységük miatt állandólag kínt 's bajt, véres, taknyos, vagy genyes, erőteközlő folyamokat, állandó fájdalmat okoznak, a' végbélen kívül léteznek, vagy minden székle-tétel alkalmával kiiszamodnak, és a' bélsár kiürítését gátolják, úgy azoknak levétele javalltatik. E' mellett azonban felednünk nem kell, hogy ezen csomóknak kiürtása után a' gyuladásnak a' végbél többi vérereire történő elterjedése által ezeknek zsonga öregbítethetik, és az aranyerek oka részint elvétethetik. Hol tehát ezeknek folyása üdvös és megszokott avagy gyógyíthatatlan kör-állapotokkal p. o. tüdősorrvval, 's effélékkel ah az ok viszonyban, ott a' kiürtással vigyázva bánjunk, vagy leg-alább ne vegyünk le minden csomót egyszerre.

1390. §.

Az aranyeres csomók kiürtása háromfélekép tanácsolaték: 1.) az egész daganatnak alapja körül lekötés húzassék, 's csak lassanként, nem pedig egyszerre jó erősen szoritassék rá mind addig, míg a' csomó le nem esik *) 2.) a' csomónak külső bőre metszés által egész alapjáig hasitassék be, melly is aztán két oldalrul az alsó bőrtől elválasztatván, ez ollóval metszessék le. Ezen műbánás jóvoltának tartatik az, hogy a' visszamaradó külbőr a' véreack helyét befedi, és a' vérzést meggátolja. 3.) A' csomó csipésszel fogatván meg, húzassék meg, 's ekkor ollóval akként vágassék le, hogy alapjábul valami keves még visszamaradjon, mi által a' seb részint befedeztethessék. A' külső aranyeres csomóknál megkívántatik, hogy a' metszés csak olly részeken tétessék, mellyek a' zárizmon alól vannak. Az egész seb-fölület ennek utána a' seggbe huzódik be, és a' zárizomnak hatása által öszvenyomatván, a' vérzés veszedelme igen csökken. Ha a' seb a' zárizmon fölül huzódik be, úgy belső vérzés keletkezhetik. — Ezen műbánás könnyű, és a' többinek méltán elejbe tétetik, mert a' lekötés után ollykor heves fájdalmak, gyuladás, okádozás, vizelet-rekedés 'stb. szármozhatnak, mivel a' külbőrnek behasítása, és a' belsőnek lemetszése mindenkor terhes, sőt öszvehegedése miatt sok esetben lehetetlen is, és többnyire

a' vérnek a' végbél belső hárttyája alá történő kiöntődése miatt nagy aranyeres csomók származhatnak.

*) J. C. Rousseau (Annal medical Recorder. Vol. IX. 282. l.) a' daganaton a' seggtől kifelé olytűt húz keresztül, mellybe két különböző színű fonal vagyon húzva, 's aztán ismét $\frac{1}{2}$ hüvelyknyire távol kívülről a' segg felé ölti be akként, hogy az öltések közt 3. 4. hüvelyknyi hosszúságú bokor (Schleife) maradjon, 's ekként folytatja munkáját, még csak az egész csomó körül nincsen férczelve; mire ő az egyik színű bokrokat a' segg külső, a' másik színűeket pedig annak belső oldalán vagdalja el, 's ekként a' daganatnak minden része lekötésekkel körül vagyon véve, mellyek jó erősen rászorítatnak, és rövidre metszetnek. Ha a' daganat nagy, úgy az, ha érzékenytelen, a' holt rész, de ne közel a' lekötésekhez, metszessék le. 7—8. nap közt rendszerint lehullonak a' lekötések.

Delpech)Memorial de la Clinique de Montpellier Septbr. 1850. 545. l.) a' zárízom rostjait a' farcsik felé metszés által hasította be, seggkoszorút (pessraium ani) dugott be, és ezt egy erre kötött zsinór segédelmével segéd által húzatván meg, a' daganat ez által kifordult, midőn aztán szikével metszette le. Erre tépet dugdosztatott be, a' zsinór egy más seggkoszorú nyílásába húzatván, egy darab fa fölött összevettették, a' segg e' szerint a' két koszorú közé szorítatott.

1391. §.

Az aranyeres daganatok kiirtása következőleg vitetik véghöz: miután az előre bocsátott hashajtó, és a' műtétel előtt néhány pillanattal adott csőre által a' bélhuzam kiürítetett, a' beteg emelt farral hasra fektetik, vagy négy kézláb, vagy végre oldalvást helyeztetik, úgy hogy a' másik oldali czomb az altesthöz legyen föl húzva; a' segéd e' mellett a' farpofákat húzván kétfelé. — A' belső aranyeres csomóknál, miután langyos ül- vagy gőzfürdő alkalmaztatott volna, a' beteg székre-erőlködőleg a' daganatot beléből világra kényteti, a' műtevő ekkor lapos száru fogóval csipvén azt meg, meghuzza, és egy oldalmánt görbitett ollóval annak kidudorodó részét egy vagy több vágással leveszi. A' daganatnak alapjánál fogva tett egész kiirtása nagy vérzést, és a' végbélnek szűkülését fogná okozni. — Épen emígy bánunk a' külső aranyeres daganatokkal is. — A' műtétel után bekövetkező legnevezetesebb félelmet okozó történet a' vérzés; melly gyakorta nem veszedelmes, magátul megáll, avagy hideg vizet fecskendvén be, könnyen megállítatik; minden más esetben, hol a' vérzés föltünőbb, a' vérző résznek babképü vassal tett sütögetése a' legcélszerűsőbb. A' betegre műtétel után mindenkor értelmes segéd vigyázzon, mivel az utóvérzéstől, főkép, ha sütögetés nem történt,

minden esetre lehet tartani; melly a' belső csomók le-
szedése után is nem ritkán észrevétlenül veszedelmessé
válhatik, a' beteg végbelében mind inkább magosabbra
terjedő melegséget érez ezen esetben, mihöz még az el-
rejtődött vérzésnek tünetényei társulnak; ilyenkor azon-
nal hideg csőre adassék a' betegnek, kinck erre iparkod-
nia kell, hogy erőlködőleg a' vért kiüritse, és a' vérző
helyet kinyomja, midőn aztán ez izzó vassal perleltetik
meg. A' lob — és görcsszülte tünetények, mellyek mű-
tétel után, főkép ha sütögetés történt, olly könnyen be-
köszöntenek, a' millyek a' láz, a' ködcsömör, a' vize-
let fölakadása, 'stb. a' körülményekhez képcst-vérbocsátá-
sok, az altestre rakott borogatmányok, hudcsap-alkalmo-
zás, és görcsszéllesztő szerek által háritatnak el. — A'
nagy aranyeres csomók után könnyen hátra maradható
végbél-szűkülésnek meggátlására időrul időre viasztapas-
szal kent elegendő vastagságu kéro dugdostassék a' bélbe.

A' végbélnek kidugaszolása (Tamponade) a' vérzés ellen is
alkalmaztathatik ugyan, de az azzal járó bajok, főkép a' azékre vá-
ló szüntelen sürgetés a' betegre nézve igen kellemetlen, a' tépdug-
asz könnyen elcsusszanik, és a' fogamat koránt sem olly jeles mint
az izzó vasé.

Dupuitren, id. m.

Vége a' második kötetnek.

A két első kötetben előforduló ritkább és
a' műszavak gyűjteménye.

I.

Deáknémet — magyar.

A.

Abaptiston : *mergőtő, mert a'
mélybe-merüket gátolja.*

Abblättern sich : *fölcserpedni ,
fulretegzeni.*

Abgelegene Matratze : *lecsomo-
szolt gerezna.*

Abgeschlagenheit : *bágyadság ,
tetemsúly.*

Abgestossen : *lemállott.*

Ableitung : *elszolgáltatás.*

Abnorm : *szabálytalan, szabdat-
lan.*

Abrasiren : *lehorozsválni, lebo-
rotsválni.*

Abscess : *tályog, kelevény, geny-
daganat.*

Abrcessus lymphaticus : *nyirk-
tályog, nyirkkelevény.*

Abschilferung der Oberhaut :
*fülbőrlehumlás, hámkorpád-
zás.*

Abschuppung : *bőrhámlás.*

Absetzung des Gliedes : *taglevé-
sel.*

Absterben des Knochens : *csont-
elhalás, csonthalál.*

Abtheilung : *osztály.*

Achillessehne : *testtartó in.*

Acidum Halleri : *Haller savanya.*

Acromion : *vállcsúcs, válltestő.*

Act : *cselekvény.*

Active Congestion : *tevéleges sor-
lódás.*

Adelasschnepfer : *érvagó v.
esappantó.*

Adhaesion : *összehengedés.*

Adhäsive Entzündung : *hegesz-
tő gyulladás.*

Aecht : *valódi.*

Aetiologie : *okfürkészet.*

Aether (Naphtha) : *égény.*

Aethiops Antimonialis : *dárda-
nyozott higanykénest, dár-
danySZerecsen.*

Aethiops mineralis : *fekete hi-
ganykénest, ércszerecsen,*

Aetzendes Ammonium : *éteső hu-
gyany.*

Aetzstein : *étesőkő.*

Affection : *bántalom.*

Agraffe : *fogasZ, fogó eszköz.*

Alaun (alumen) : *timsó.*

Albumina : *fehérnye, petefe-
hér.*

Albuminös : *fehérnyés.*

Alcali : *lugany, égvény.*

Alcalische Auflösung : *luganyos,
v. égvényes olvadék.*

Alcohol : *lang.*

Allgemeine Lustseuche : *közön-
séges bujásenyv.*

Allgemeinleiden : *közszenv.*

Allgemeines Wohlbefinden : *köz-
jólézet, közjólét.*

Altheeblätter : *zilizlevelek.*

Alumen saccharatum : *nadmézelt
timsó.*

Alveolarfortsatz : *medernyujs-
vány.*

Amauropis : *mor, láthiány.*

- Ambe Hippocratis : *Hippocrates karpolcza.*
 Ameisenkriechen : *hangyamá-
szás, bizsergés.*
 Ammoniakpflaster : *amónata-
pasz.*
 Amputare : *csonkitani.*
 Amputatio : *csonkitás.*
 Aneurysma : *ütdag.*
 Aneurysmanadel : *ütdagtű, vagy
üttű.*
 Aneurysma per anastomosim : *ösz-
venyilő ütdag.*
 Aneurysma spurium circumscriptum : *v. consecutivum : korlá-
solt, v. következetes álütdag.*
 Aneurysma spongiosum : *taplós
ütdag.*
 Aneurysma varicosum : *visszda-
gos ütdag.*
 Aneurysma spurium diffusum, v.
 primitivum : *terjedest v. első-
sorú álütdag.*
 Angebornes Hinken : *együtt szület
biczegés.*
 Angi : *szoronkodni, szorongani.*
 Angina tonsillaris : *mandolabeli
sorokgyík.*
 Anomalus : *rendhagyó.*
 Angst : *szorongás, szorongódás.*
 Angiectasische Complication : *ér-
tágulási szövemény.*
 Ankylois : *izmeredés, tagme-
redes, tagmeredtség (hu a'
sag öszve van zsugorodva,
sagzsugor).*
 Anlage : *hajlam.*
 Ampassung : *odailles, odaillesz-
tés.*
 Ansa : *fogantyú.*
 Ansteckung : *fertezés, fertező-
dés.*
 Ansteckungsstoff : *ragály.*
 Anthrax : *pokolivar.*
 Antimonium : *dárdany.*
 Antimonialia : *dárdanyfélék.*
 Antiphlogistisch : *lobellenes, lob-
üző.*
 Antiphlogistische Heilmethode :
lobellenes gyógymód.
 Antiphlogistischen Mittelsalz :
lobüző közepső.
 Antisyphilitisch : *bujasenyvelle-
nes.*
- Antroversio uteri : *méhelőrehaj-
lás.*
 Anus artificialia ; *mesterséges
segg v. alsfelnyílás, műsegg.*
 Aorta : *függér.*
 Aorta abdominalis : *hasári füg-
gér.*
 Aphorismus : *velős tanuság.*
 Aponeurosis : *bőnye.*
 Appetit : *vágy ; étvágy.*
 Appetitlosigkeit : *étvagytalanság,
étvágyhiány.*
 Aqua laurocerasi : *borostyán-
meggyvíz.*
 Armlade : *karszekrény.*
 Armschlinge : *karakasztó.*
 Arnica : *kappanör.*
 Aromatisch : *fűszeres.*
 Arsenicum : *ferjany, himany.*
 Arteria : *üter.*
 Art. abdominalis : *hasbéli üter.*
 Art. brachialis : *karüter.*
 Art. epigastrica : *hasföletti üter.*
 Art. epiploica : *cseplezüter.*
 Art. frontalis : *homloküter.*
 Art. iliaca communis : *köz csip-
üter.*
 Art. iliaca ext. : *külső csipüter.*
 Art. intercostalis : *bordaközösti
üter.*
 Art. lingualis : *nyelvüter.*
 Art. mammaria interna : *belső
csészüter.*
 Art. meningeae : *agykórüter.*
 Art. mesenterica : *fodorüter.*
 Art. occipitalis : *nyakszirtüter.*
 Art. subclavia : *kulcsalatti üter.*
 Art. temporalis : *halántéküter.*
 Art. thyroidea superior : *felső
paizsüter.*
 Arterienzange : *üterfogó.*
 Articulatio praeternaturalis : *ser-
mészetellenes izülés.*
 Articulatio toni : *hangizelés.*
 Arthritis : *köszvény.*
 Arthritisch : *köszvényes.*
 Articulirt : *izelt.*
 Arzt : *orvos, gyógyász.*
 Ascarides : *orsónyák.*
 Assimilation : *öszvehasznalódás,
hasznalódás.*
 Asthenisch : *erőcsüggedési.*
 Asthma : *keh.*
 Astragalus : *ugra, ugracsont,
szökesont.*

Atlas : *fejgyám.*
 Atonisch : *zsongtalan, zsonghiányos, petyhüdt, szitalan.*
 Atrophie : *aszály.*
 Atrophisch : *aszályos.*
 Aufgeworfen : *kicsucsorodott.*
 Augncpincette : *szemcsipesz.*
 Augenscheere : *szemolló.*
 Augenspritze : *szemfecskendő.*
 Auguss : *forrázat.*
 Auslockern sich : *föllengül, fölernyed; tágul, enged.*
 Auflockerung : *fölernyedés.*
 Auflösung : *olvadék.*
 Aufsatz : *kupak.*
 Auftreibung : *megvetemedés, puffadás.*
 Augenspiegel : *szemtükör.*
 Augenkrücke : *szemmankó.*
 Augensnepper : *szemcsappantó.*
 Aura electrica : *berzes szellő.*
 Ausdehnbarkeit : *nyujthatéknység, nyulékonyosság.*
 Ausdehnungsbett : *nyujtónyoszóla.*
 Äusern sich : *nyilatkozik, nyilakozik, külölközik.*
 Ausfluss des chymus : *emvfolyás.*
 Ausbreitet : *szalabor, terepély.*
 Ausböhlung : *kivájulás.*
 Aussetzender Pula : *kikimaradó érütés, kikihagyó érverés.*

B.

Backenzahn : *örlőfog, zápfog.*
 Bader : *fördész.*
 Baderthum : *fördészég.*
 Balkenscheere : *gamós olló.*
 Balsamus copaivae : *kopáj-balzam.*
 Band : *szalag, galand, — szalag az emberi testben, ligamentum.*
 Bändchen : *szalagcsa.*
 Bandage : *kötödlék, kötelék.*
 Bänderlehre : *kötödléktanomány.*
 Bandstreife : *kötőpólya, szalag.*
 Bauchbruch : *hassérv.*
 Bauchnaht : *hasvarrat, gastro-raphia.*
 Bauchring : *hasgyűrű.*

Bauchschnitt : *hasvágás, hasmetszés.*
 Bauchwassersucht : *hasvízkór.*
 Beängstigung : *szorongás.*
 Begrenzen sich : *korlátlődik.*
 Begrenzungslinie : *korlátvonal.*
 Begriff : *fogalom, fogás.*
 Behälter : *tartó.*
 Behandeln : *orvosolni, vigasztalni.*
 Beilförmiges Glüheisen : *fejsezképi izzvas.*
 Beinhautschaber : *csonthártyavakaró.*
 Beinbruchschwehe : *türttaghinta.*
 Beischlaf : *közösülés, elhálás.*
 Belebendes Mittel : *élesztő szer.*
 Belladonna : *szepnyönye.*
 Bernstein : *borostyánkő.*
 Bersteinessenz : *borostyánkölél.*
 Bersten das : *pukkadás, fakadás.*
 Beschreibende Anatomie : *rajzólo bonesztudomány.*
 Betäubung : *bódulás, kábulás.*
 Betupfen : *tapingatni (das. tapingatás).*
 Beule : *szökés, kelevény; dob.*
 Bildung : *képződés.*
 Bildung der Grunulationen : *huszemölcsök sarjadása.*
 Binde : *pólya (némellykor szorító).*
 Bistouri : *kusztora.*
 Bistouri herniaire : *sérü-kusztora.*
 Bläschen : *hólyagcsa.*
 Blasenpflaster : *hólyagtapasz.*
 Blattern, himlő, csécs. *Blattsäge : lemezfürész.*
 Blausäure : *kéksav.*
 Bleiwasser : *ólomvíz.*
 Blosslegen : *letakarítani, lemezeleníteni.*
 Blutaderknoten : *vérercsomó.*
 Blutanhäufung : *vértorlódás.*
 Blutbruch : *vérsérv.*
 Blutdurst : *vérszomj.*
 Blutige Operation : *véres műtétel.*
 Blutleiter : *véröböl.*
 Blutpfropf : *vérvár, vérrög, vérhegedék.*
 Blutsauger : *vérszívó.*
 Blutschwamm (fungus haemato-des) : *vértapló.*

Blutschwäre: *kelis.*
 Blutsuche: *vérdög.*
 Blutunterlaufung: *vérakadmány,*
kékfolts, bőralömlés, vérüm-
tödmény.
 Bodensatz: *ülep.*
 Bogentrepan: *ivlékesz.*
 Bogensäge: *ivfűrész.*
 Borax: *póris.*
 Borste: *serte.*
 Bösartig: *gonoszfélé, rosszféle.*
 Bösartige Pustel: *gonoszfélé ge-*
nyedék.
 Bourdonet: *téphenger.*
 Bougie: *szálacs (Kerze németül).*
 Brand: *fene (kalter: fene) heis-*
ser: üs-ök.
 Brand durch Aufliegen: *sekvé-*
lyes fene.
 Brandjauche: *fenés ev.*
 Brandige Zerstörung: *fenés rom-*
lás, pusztulás.
 Brandschorf: *fene var; pörk.*
pörkvar, égetett pörkvar.
 Brennbüchse: *égető szelencze*
 Brenncylinder: *izzóhenger.*
 Brett in der Presse: *rendő. l.*
Sándor.
 Bronchiae: *légcsővek.*
 Bronchotomus: *légcsőmetesz.*
 Bronchus. hörg.
 Bruch: *sérv; csonttörés.*
 Bruchende: *törvég.*
 Bruchfläche: *törleap.*
 Bruchring: *sérvgyűrű.*
 Bruchsack: *sérvtömlő.*
 Bruchstelle: *törhely.*
 Bruchskalpell: *sérvűszike.*
 Brücke: *büri, kishid.*
 Brustbein: *mellcsont, szegy-*
csont.
 Brustbinde: *mellpólya, mell-*
szorító.
 Brustgürtel: *mellöv.*
 Brustwassersucht: *mellvízkór.*
 Bügel: *kengyelvas, kanyarvas.*
 Bügelartig: *kengyelféle.*
 Bubo: *dob; kelevény.*
 Bubonocèle: *dobsérv.*
 Butyrum antimonii: *dárdanyvaj,*
sósavas dárdacs.

C.

Cachexia: *senyv.*
 Cachectisch: *senyves.*
 Callus: *kéreg.*
 Camphora: *káfor.*
 Canthariden: *kőrösbogarak.*
 Cantharidentinctur: *kőrösbogár-*
festvény, kőrösfestvény.
 Canula: *csív (nem cső).*
 Caput obstipum: *konokfej.*
 Capillargefäß: *hajér.*
 Carbonas magnesiae: *szénsavas*
keserag.
 Caries: *csontszu, szu.*
 Caries centralis: *központi csont-*
szu.
 Caro luxurians: *bujalkodó hús,*
vadhús.
 Carotis: *fejér.*
 Cataplasma: *pépegyveleg.*
 Catarrhalisches Fieber: *hurutos*
láz.
 Catechutinctur: *kátéfestvény.*
 Causalmoment: *okmozzanat.*
 Cauterium: *égető szer.*
 Cavitas sigmoidea: *S-képlü gü-*
dür.
 Ceratum saturni: *ólomviaszta-*
pasz.
 Chamillen: *szikfű, pipitér.*
 Charnier: *csuklós kapcsolat.*
 Charpie: *tépet.*
 Charpiebäuschen: *téppoh.*
 Charpiepfropf: *tépdugasz.*
 Charpiepinsel: *tépecset.*
 Charpiërolle: *téphenger.*
 Charpiëwieken: *kérd.*
 Chelidonium: *gódricz.*
 Chirurgie: *sebészszég, sebtu-*
domány.
 Chirurgisch: *sebészi.*
 Chirurgische Behandlungsart: *se-*
bészi mód.
 Chirurgische Operation: *sebészi*
műtétel.
 Chirurgischer Knoten: *sebészi*
csomó.
 Chirurgisches Handeln: *sebészi*
műbáns.
 Chirurgisches Mittel: *sebészi*
szer, eszköz.
 Chlor: *zöldlő, Chlorkalk: zöld-*
lőmész.

Chymus: *emv.*
 Chylus: *táp.*
 Cinnabaris antimonialis: *dárdu-nyos higanykénés.*
 Circulatheftplaster: *körös ragtapasz.*
 Circularunterbindung: *körlekötés.*
 Civil-praxis: *polgari üzöntség, v. gyógygyakorkodás.*
 Coaptatio: *összeillesztés.*
 Collateral - kreislauf: *mellékvérkeringés.*
 Colliquativer Schweiß: *oldódzkodásbeli izzadság (oldózó).*
 Colon: *remese, hurkebél.*
 Colophonium: *vonógyanta.*
 Commotio cerebri: *agymozzanás, agyrázódás.*
 Commotions zufall: *mozzanásbeli tünetmény.*
 Comparative Anatomie: *összehasonlító boncztudomány.*
 Complication: *szövmény, szövedés.*
 Complicirt: *szövményes, szövedett.*
 Complicirte Wunde: *szövményes seb.*
 Compresse: *nyomadék.*
 Compressiv-Verband. *nyomó kötés, kötés, bekötés.*
 Compressorium: *nyomó eszköz.*
 Compressorium v. Ehrlich: *Ehrlich nyomó eszköze.*
 Concentrirte Säure: *töménysav.*
 Concrementum: *hegedék, hegedmény.*
 Conductor: *kalauz, korcsolya. trager.*
 Condylus: *bütyök.*
 Condyloma: *fügöly, torongy.*
 Congestions-abscess: *torlódásbeli kelevény, v. tályog.*
 Consecutiv: *később következő, aztán következő.*
 Consensus: *egyeterzés.*
 Consensuell: *egyétérzésbeli.*
 Constitution: *alkotmány.*
 Contentivverband: *helybentartó kötés, kötés, bekötés.*
 Contraextensio: *ellennyújtás.*
 Contractilitaet: *zsong, szívósság.*
 Conus: *kúp. konisch: kúpidomus.*

Convulsionen: *rángások.*
 Copaivbalsam: *kopájbalsam.*
 Cortex mezerei: *boroszlányhéj.*
 Coxalgia: *csipfájdalom, csipzsába.*
 Coxarthrocace: *csipizkór.*
 Cranium: *csontfej.*
 Cremor tartari depuratus: *szított borkő.*
 Crepitation: *ropogás, recsegés.*
 Cruralvene: *szárvérér.*
 Crustaceus: *varas.*
 Crusta serpigiosa: *harapódzó ótvár.*
 Curette oesophagieune: *bárszingtakarító.*
 Cyphosis (gibbus) *hátgörbedés, hátúp, hátúposság, háthorpy.*
 Cystitomus: *hólyagnyitó, hólyagmetesz.*

D.

Damm: *gát, közepus.*
 Damnum permanens: *maradandó baj.*
 Darmbein: *csipcsont.*
 Darmkanal: *bélhuzam, bélcső.*
 Darmnath: *bélvarrat.*
 Darmscheere: *bélolló.*
 Darmschlinge: *bélbokor.*
 Darmseite: *bélhur.*
 Darmvorfall: *bélizsam.*
 Decoctum spec. lignor: *faszertőzet, faszerital.*
 Decubitus: *fekvély.*
 Dedolatio artuum: *tetemsuly, tagleverettség.*
 Deformitaet: *idomfajulás, idomtalanság, éktelenség.*
 Deleterius: *vészhozó, életronsó.*
 Deltamuskel: *kótalancsás izom.*
 Dentista: *fogász, fogorvos.*
 Desquamatio: *lehámlás.*
 Desbillirtes Wasser: *lepárolt v. árpárolt víz, páravíz.*
 Diätetisch: *közéletbeli, életrendirányos.*
 Diätetisches regimen: *életrendirányos kormányzat.*
 Diaeta: *közélet, életnem.*

Diagnose: *kórhatárzat, kórösmeret.*
 Diaphragma: *rekesz, rekeszizom.*
 Diathesis: *kórszűny.*
 Diathesis purulenta: *genyes kórszűny.*
 Digestiv-mittel: *érelőszér.*
 Digitalis: *gyűszűfű.*
 Dilatatorium: *tűgító.*
 Diluirt: *fűleresztett.*
 Diploetische Substanz: *csontbeles állomány.*
 Dislocatio: *helytűvedés.*
 Distorsio (Verstauchung, Verdrehung): *rándulás, megrándulás.*
 Doppelte T-binde: *kettűs T-pűlya.*
 Doppelbaken: *kettűs horog.*
 Doppelter Wolfsrachen: *kettűs farkastorok.*
 Doppelt inclinirtes Brett: *kettűs lejtűdeszka.*
 Douch: *árűzűn.*
 Douchbad: *űzűnfűrdű.*
 Dornfortsatz des Wirbelbeins: *orj, orjnyujtvány, tűvisnyujtvány.*
 Drachenschuss: *sárkánytűvellés.*
 Draht: *sodrony.*
 Drängen (das): *erűlkűdés.*
 Dreieckiges Kopftuch: *háromszűgletű fejkendű.*
 Drehstock: *szoritűfa.*
 Drehung der Arterie: *űtűrsodrás.*
 Dreikűpfűger Armmuskel: *3-fejű karizom.*
 Drosselader: *sorkolatűr.*
 Druck des Gehirnes: *agynyomás.*
 Druckverband: *nyomkűtűzés, bekűtűs, kűtűs, nyomkűtűzés.*
 Ductor: *vezetű.*
 Ductus thoracicus: *tűpcűsű, mellcsatorna.*
 Dunkelroth: *kűmorvűrűs.*
 Duplicatum: *kettűzműny.*
 Dynamisch: *erűbbeli.*

E.

Echymosis: *kűkdaganat, sűrűszederjűssűg.*

Eichelkaffe: *makk-kűvű.*
 Eicheltripper: *makkstakűr, makkkankű.*
 Eichenrinde: *tűlgyhűj.*
 Eichenschwamm: *csertaplű.*
 Einfach: *egyszerű.*
 Einfacher Knoten: *egyszerű (egyes) csomű.*
 Einfache Wunde: *egyszerű seb.*
 Eingekelt: *ikeldűst.*
 Eingeweide: *belrűsz, zsiger.*
 Eingreifen (das): *beavatkozás, avatkozás.*
 Eingreifend: *merűsz, beavatkozű.*
 Einklemmung: *beszorulás, kiszorulás, bűrtűnzűs.*
 Einschnűrung: *rűhurkolódás, behurkolás, beszorulás, kiszorulás.*
 Einschrumpfen: *űszűvezűsűgűrodás.*
 Einwickelung: *beburkolás, bebonyolás, betakargasás.*
 Eiter: *geny. Eitern, genyedni.*
 Eiteransammlung: *genygyűlem.*
 Eiterbildung: *genykűpzűdés.*
 Eiterbrust: *genymell.*
 Eiterprobe: *genyfűrkűszes.*
 Eiterpfropf: *genybűl.*
 Eiteransammlung: *genygyűlem.*
 Eiterschnur: *genyzzsinor.*
 Eiterung: *genyedés.*
 Eiterungsentzűndung: *genyedűgyuladás.*
 Elastisch: *erműczes, rugalmas.*
 Elastisches Harz: *rugalmas gyanta.*
 Electricitaet: *berz, berzerű, berzűcz.*
 Electriche Explosion: *berzes elpassanás, berzes durranás.*
 Electriciren (das): *berzelés.*
 Elevatorium: *emlűsz, emelintű.*
 Elixirium: *zákány.*
 Elixirium vitrioli: *gűliczűzákány.*
 Emimentia ileopectinaea: *csipfűsűkűtisűndűstűsűg.*
 Emphysema: *pűffedek, lűgdaganat, lűgkűr.*
 Emphysematűs: *pűffedekes, lűgkűros.*
 Emplastrum adhaesivum: *ragaszos tapasz, ragtapasz.*

- Emplastrum anglicanum: *angol-tapasz, snyves tapasz.*
 Empl. de cicuta cum ammoniaco: *amónás büröktapasz.*
 Emplastrum de galbano: *galbántapasz.*
 Empl. de minio: *ólompirtapasz.*
 Emplastrum dyachili: *ólompirtapasz.*
 Emprosthotonus: *melldermenet.*
 Empyema: *mellgyűlem.*
 Englisches Heftpflaster: *angol ragtapasz, v. snyves tapasz.*
 Entartung: *elfajulás, elfajzás, elvetemedés.*
 Entblost: *lemeztelenített, lemeztelenülve.*
 Enterotomus: *bélmetesz, bélkés.*
 Entropium-zange: *beforfogó.*
 Entropiumpincette: *beforcáipesz.*
 Entropium: *befor.*
 Entzündliche Reizung: *lobizgás.*
 Entzündung: *gyuladás, lob.*
 Entzündung der Brüste: *csecslob, emlőlob.*
 Entzündung der Gelenke: *foglalványlob, ízületlob, izlob.*
 Entz. d. Gelenkenden d. Knochen: *csontizvéglob.*
 Entz. d. Harnröhre: *hudcsőlob.*
 Entz. d. Hoden: *herelob, töklob.*
 Entz. d. Knorpel: *porczlob.*
 Entz. d. Lendenmuskeln: *ágyéki izmok gyuladása.*
 Entz. d. Mandeln: *mondolalob.*
 Entz. d. Nagelglieder: *körömperczlob.*
 Entz. d. Ohrspeicheldrüse: *fültömirigylob.*
 Entz. d. Synovialhaut: *izneduhártyalob.*
 Entzündungsanfall: *lobroham.*
 Entzündungsgrad: *lobfok.*
 Entzündungshaut: *lobpille.*
 Entzündungsrothe: *lobvörösség.*
 Epicystotomia: *hólyagfölvésti metszés.*
 Epidemie: *járvány.*
 Epididymitis: *mellékherelob.*
 Epiglottis: *gögsedű.*
 Epiphysis: *forromány.*
 Epistropheus: *sengely, nyaktengegy.*
- Erection des Gliedes: *monymervedés, monybegyeredés.*
 Erethismus: *körizgékonyosság.*
 Eretisch: *izgó, izgékony.*
 Erfrierung: *fagyás, megfagyás.*
 Ergänzungsriemen: *pótszij.*
 Erregung: *ingás.*
 Erschlaffende Eigenschaft: *gindaarító v. petyhesztő tulajdonság.*
 Erschütterung: *rázódás, megrázódás.*
 Erste Schwangerschaft: *elsőterhesség v. viselősség, előhas.*
 Erysipelas: *orbáncz. St. Antal tüze.*
 Erysipelas exanthematicus: *küteg-orbáncz.*
 Erysip. spurium: *álorbáncz, fattyú orbáncz.*
 Erysipelas traumaticum: *sebzési orbáncz.*
 Erysip. verum: *valódi orbáncz.*
 Erysipelas vesiculare v. bullosum: *hólyagos v. buborékos orbáncz.*
 Erythema: *bőrvöreg.*
 Erythema idiopathicum: *helyben támadt bőrvöreg.*
 Erythema mercuriale: *higanyos bőrvöreg.*
 Erythema sympathicum: *rokonszenves bőrvöreg.*
 Erythema symptomaticum: *kórjelés bőrvöreg.*
 Erythemoides: *bőrvöreges.*
 Essigsäures Bley: *eczetsavas ólom.*
 Exanthema: *küteg.*
 Exanthema mercuriale: *higanyos küteg.*
 Excoriari: *fölturlik, fölpállik.*
 Excoriatio: *fölpállás, fölturlás kikérgesedés, kipállás.*
 Exfoliatio: *kirétegzés, fölerynedés.*
 Exfoliativtrepan: *kirétegző lékesz.*
 Exostosis: *csonttoboly (holttetem).*
 Expulsivbinde: *kifacsaró pólya.*
 Exsudatum: *izzadmány.*
 Extensio: *nyujtás, feszítés, ki-nyujtás.*

Extensionsmaschine: *kinyújtó gé-
pely.*
 Extractivstoff: *vonatanyag, vo-
nattárgy.*
 Extractum chelidonii majoris: *fecskegödriczvonat.*
 Extractum hyoscyami: *beléndvo-
nat.*
 Extravasat: *érömleny.*

F.

Fadenbändchen: *fonalszalagcsa.*
 Faeces: *bélsár.*
 Fascia transversalis: *haránt pó-
lya.*
 Febris: *láz.*
 Febris intermittens: *váltóláz, hi-
deglelés.*
 Febris traumatica secundaria: *másodrendbeli (sorbeli) seb-
láz.*
 Fein: *saja, finom.*
 Feldtourniquet: *tábori érnyo-
masz, érsajtó.*
 Fettwachs: *zsírviasz.*
 Feuchter Brand: *nedves fene.*
 Fibula: *szárkapocs.*
 Fibröse Zwischensubstanz: *ros-
tos v. kanafos közállomány.*
 Fichtenknospen: *fenyűtoboz.*
 Fieberbewegung: *lázmozgalom.*
 Fieberfrost: *lázborzalom.*
 Fieberhitze: *lázhev, lázmeleg-
ség.*
 Figur: *idom.*
 Firniss: *fénymáz.*
 Fistel: *sipoly.*
 Fistelbistouri: *sipolykusztor.*
 Fistelmesser: *sipolykés.*
 Fixus: *helytálló, helybenmara-
dó, ülénk, helytűlő (volatili
contrarium).*
 Flasche: *légely.*
 Flaschenzug: *csigacson - polys-
paston.*
 Flechse (Sehne, tendo):
 Fleischgier: *húsvágy.*
 Flocken: *pelyhek.*
 Flüchtige Salbe: *szálló (szállé-
kony) ír, röpir.*
 Flüchtiges alkali: *szállékony lu-
gany v. lugsó.*

Flüchtiges Hirschhorngeist: *szál-
lékony szarvasszarulél.*
 Flüchtiges Hirschhornsalz: *szál-
lékony szarvasszarusó.*
 Flüchtiges Laugensalz: *alszén-
savas huyag.*
 Flügelscheere: *szárnyas olló.*
 Fluctuatio: *hullámzás.*
 Flügelsonde: *szárnyas kutasz.*
 Fluctuirender Abscess: *hullámzó
tályog v. kelevény.*
 Flügelmuskel: *röpirom.*
 Folia plantaginis: *útifülevél.*
 Fomentatio: *borogatás, boronga-
tás, borongatmány.*
 Fontanella: *genykutacs.*
 Foramen occipitale magnum: *öreg-
lik.*
 Foramen ovale: *petelik, monyo-
rűlik.*
 Form: *alak, kép.*
 Fortsatz: *nyújtvány (processus).*
 Fortschreiten (das): *harapódzás.*
 Fossa epicondyloidea: *bütyök-
fölötti árok.*
 Fossa infraspinata: *tövisalatti
árok.*
 Fossa subscapularis: *lapcsonta-
lati árok.*
 Freiwilliges Hinken: *önkéntes
sántítás, biczegés.*
 Fressende Flechte (herpes exe-
dens, rodens, phagdaenicus)
rágósömör.
 Frisch (recens): *heveny (in re-
centi: hevenyében).*
 Froschgeschwulst: *békadaganat.*
 Frostbeule: *fagydaganas, vak-
tetű.*
 Frösteln: *borzadozni, borzon-
gani. (das) borzadás, borzon-
gás, borzalom.*
 Function: *működés.*
 Fungus articulatorum: *izszivacs,
iztapló.*
 Furche: *horny, borozda.*
 Furehen-bistouri: *hornyos kusz-
tor.*
 Furfuraceus: *korpás, korpaféle.*
 Fuszhatt: *lábágy.*
 Fusz Brett: *lábdeszka, talpdeszka.*
 Futteral v. Pappe f. die Nase: *ne-
mezpapirbul készített orrház,
orrtok.*

G.

Gährende Feuchtigkeit: *buzgódi nedv.*
 Galea aponeurotica: *bőnyesejtű, bőnyesisak.*
 Gallentistel: *epesipoly.*
 Gallenreiz: *epeinger.*
 Galvanismus: *galvánosság.*
 Ganglion cervicale: *tarkoducz.*
 Ganglion lymphaticum: *nyirkoducz.*
 Gangliöses Nervensystem: *duccos idegrendszer.*
 Gangraena: *üszök, meleg fene.*
 Gangraena ex decubitu: *fekvélyes fene (üszök inkább).*
 Gangraena nosocomialis: *kórházi üszök, kórházi fene.*
 Gangraena senilis: *üreges fenéje, üreges üszök.*
 Gastrisch: *csorvás.*
 Gastrisch-biliöse Affection: *epesorvás bántalom.*
 Gastrische Unreinigkeiten: *csorvás tisztátalanságok.*
 Gastrographie: *hasvarrat; Bauchnath.*
 Gaumen: *iny.*
 Gaumencillette: *inygerely.*
 Gaummennaht: *inyvarrat.*
 Gebilde: *képelet.*
 Geschlechtstheil: *nemi rész, tenyészrész.*
 Gefäßnetz: *edényecze.*
 Gefäßreich: *érdus.*
 Gefenstertes Leinwandläppchen: *ablakos vászondarab.*
 Gegenbruch (contrafractura) *ellentörés.*
 Gegenöffnung: *ellennyitás, ellennyílás.*
 Gegenpalte (contrafissura): *ellenhasadék.*
 Gehirnmasse: *agygyurma.*
 Geißfuß: *kecskelüb.*
 Geblöckelte seidene Schnur: *selyemsajtás.*
 Geknöpfte Bistouri: *gombos kusztor.*
 Gekrösschlinge: *fodorhurok.*
 Gelbsucht: *sárgaság.*
 Gelahmt werden: *megszélhüdni, bēnulni.*

Gelegenheitsursache: *gerjesztő, vagy alkalmi ok.*
 Gelenkband: *izzálag.*
 Gelenkende: *izvég.*
 Gelenkhoble: *izüreg.*
 Gelenkknorpel: *izporcz.*
 Gelenkkrankheit: *izbetegség, foglaltvánnyavalya.*
 Gelenkwassersucht: *izbeli vizkór, izvizkór.*
 Gelingen: *diszlenni.*
 Gemüse: *vastag étel, főzelék.*
 Gemüthsbewegung: *kedvélymozgás, kedvélymozgalom.*
 Gemüthserschütterung: *kedvélyrázadalom.*
 Genista tinctoria: *nyulrekettye.*
 Genuss: *éldelem.*
 Gekwetschte Wunde: *zúzott v. roncsolt seb.*
 Gerber: *tabak.*
 Gerinnt: *vájús.*
 Gerissene Wunde: *szaggatott, szakadozott v. tépett seb.*
 Gerstenkornförmige Lancette: *árpaszemképi gerely.*
 Gerollte Binde: *tekerceses pólya.*
 Geschlectstheile: *nemi részek, tenyészrészek.*
 Geschwür: *fekély.*
 Geschwürfläche: *fekélylap, fekélyfölet.*
 Gesellen sich: *szegődni.*
 Gesichtsschwäche: *látgyöngeség.*
 Gespaltener Rückgrath: *hasadt hátgerincz.*
 Gestalt: *idom.*
 Gestelle: *állvány.*
 Gewindartig: *csuklónemű (ginglymus).*
 Gezahnt: *fogzatos, fogas.*
 Gezackt: *csipkés.*
 Gibbus (cyphosis) *hátság, hátpúp, háthoporj, hátpúposság.*
 Glatte Scharlach: *sima vörheny.*
 Gleichgewicht: *súlyegyen.*
 Gleichgültigkeit: *egykedvűség, kedvimám.*
 Glüheisen: *izzvas.*
 Glühendes Eisen: *izzó vas.*
 Glutinöse masse: *enyves gyurma, tömeg.*

Goldschwefel, Sulf. aur. ant.
aranykén.
 Gonorrhoea virulenta : *mérges*
takár.
 Gorgeret : *vezércsiv.*
 Gorgeret dilatatoire : *tágító ve-*
zércsiv.
 Grad : *fok, hágcsó.*
 Gorgeret - cystitome : *vezércsiv-*
hólyagmetesz.
 Graduirte Compresse : *hágcsós*
nymadék.
 Graethe des Darmbeines : *csíp-*
esont taréja.
 Gramen (radix) *perjegyökér.*
 Granulatio : *szemölcsödés, sar-*
judzás.
 Graphites : *vasszén.*
 Gratiola : *csikorka.*
 Graue Quecksilbersalbe : *szürke*
higanyir.
 Grimmdarm, Colon : *remese, v.*
hurkabel.
 Grünspan : *zöldgálicz.*
 Gumma : *mézga, csontmézga,*
mézgás csontdaganat.
 Gummi ammoniacum : *amóna-*
mézga.
 Gummi arabicum : *arabmézga.*
 Gummi kino : *kinómézga.*
 Gurgelwasser : *torokvíz, torok-*
öblöngető.

II.

Haarseil : *genyszulag.*
 Haarseilzange : *genyszalagfogó.*
 Haarseilnadel : *genyszalagtű.*
 Habitus : *külemény; szokvány.*
 Habitualis : *szokványos.*
 Hafermehl : *zabliszt.*
 Haferkornförmige Lancette : *zab-*
képü gerely.
 Hakenpincette : *horogcsipesz.*
 Halbdurchsichtig : *jelibe átlát-*
szó.
 Halsterbinde : *kantárpólya.*
 Halsschwinge : *nyakhinta.*
 Hammer : *pöröly.*
 Handhabe : *markolat, bóda,*
nyél.
 Handsäge : *kézfűrész.*

Handtreppe (trephe) *kézlé-*
kesz.
 Handwurzel : *kéztő (carpus).*
 Hängebauch : *függőhús.*
 Harninfiltration : *hugyszürelem.*
 Harnleiter : *hudvezéd.*
 Hasenscharte : *nyúlajk.*
 Hasenschartnadel : *nyúlajktű.*
 Hasenschartenscheere : *nyúlajk-*
olló.
 Hausgeräth : *butor.*
 Hautentzündung : *bőrlob.*
 Hautorgan : *bőreltetmő.*
 Hebel : *emelcső.*
 Hebelartig : *emelcsőnemő.*
 Hechtkopf : *csukafej.*
 Hectische Consumption : *aszko-*
ros emésztődés.
 Hectisches Fieber : *aszláz, sor-*
vasztó láz.
 Heftig : *heves, erős, nagy.*
 Heftigkeit : *hevesség.*
 Heft : *fércz.*
 Heftnadel : *fércztű.*
 Heftpflaster : *ragtapasz.*
 Heftpflasterstreif : *ragtapaszcsik.*
 Heftung : *férczelés, aggatás.*
 Heilkunst : *gyógyművészség.*
 Heilplan : *gyógyterv.*
 Heilsam : *vigasztó, üdvös.*
 Herba millefolii : *cziczkorófű.*
 Herba jaceae : *3 színű violafű, v.*
császárszakáll.
 Herba menyanthis trifoliatae : *ud-*
ra eleczkéű.
 Herba scordii : *hagymaszagu tar-*
orjafű.
 Herumziehend : *kóringyáló.*
 Herniotomus : *sérvmetező, sérv-*
metesz.
 Hervorragung : *dudor, emelked-*
mény.
 Hervortreibende Binde (Expulsiv-
binde) : kifacsaró pólya.
 Hiebwunde : *vágott seb.*
 Hinken : *biczegés, séntítés.*
 Hirnhaus : *agykér (menynx).*
 Hobel : *szilánk, raptus dolabrae.*
 Hobeltour : *szilánkos körfordu-*
lat, gyalladékos körfordulat.
 Hocker : *gumó.*
 Hodensack : *borék.*
 Hodensackbruch (Hernia scro-
talis, oscheocele) boréksérv.
 Hohlsonde : *vájkutasz.*

Hölzernes Gestell : *faállás.*
 Holzsaure : *fasav.*
 Holztrank : *faital.*
 Homonymus : *ját, drusza.*
 Hospitalbrand : *kórházfene, kórházi fene.*
 Hüftgelenk : *csípizülés.*
 Hühuety : *tikmony.*
 Hungerkur : *éhorvoslás, éhgyógyítás, böjtörvoslás.*
 Hydatis : *higor, rivóka.*
 Hydrophobia : *viziszony.*
 Hydropische Affection : *vizkóros büntalom.*
 Hygroma cysticum patellaro : *terdkalácsi tömlő vizdaganat.*
 Hyoscyamus : *belénd.*
 Hyosyamusöl : *beléndolaj.*
 Hypocystotomie : *hólyagalatti metszés.*

I.

Jauche : *ev.*
 Jauche-absonderung : *evszivár, evválasztás.*
 Idiopathische Krankheit : *helybentüadt betegség.*
 Idiopathische Bubonen : *helybentüadt dobok.*
 Ilex aquifolium : *téli magyal.*
 Individuelle Receptivitaet : *egymis ösztönfogékonyság.*
 Infiltrirt : *beszürcsölt, beszürcsölve, átszürcsölve.*
 Infiltration : *szürelem.*
 Inflammatio erethistica : *izgékony gyuladás.*
 Inflammatorisches Fieber : *lobláz, gyulasztó lúz.*
 Inpetigo : *sennyedék.*
 Inpetiginos : *sennyedékes.*
 Insertion : *gyakpont.*
 Instrumentenlehre : *eszköztanítmány, sebészi eszköztanítmány.*
 Invaginatio (Intussusceptio, vulvulus) : *béltüremlet.*
 Inveterirt : *rögzött.*
 Invaginari : *öszvetüremedni.*
 Jochformiger Hocker : *járomképü gumó.*
 Jodina : *iboló.*

Jodsalbe : *ilólólr.*
 Irrereden : *félrebeszéd.*
 Iridodialysis : *szivárványválasztás.*
 Iridectomy : *szivárványkimetszés.*
 Ischiadischer Nerv : *ülideg.*
 Ischias nervosa : *ideges ültsába.*
 Isländisches Moos : *izor zuzmó.*
 Isoliren : *elszigetelni, megkülönböztetni.*

K.

Kahnbinde : *csónak-pólya, csónakos pólya.*
 Kaiserschnitt : *császármetszés, császárvágás.*
 Kakoehymie : *korcsvegyület.*
 Kalkartige Masse : *mészféle gyurma.*
 Kalter Abscess : *hideg tályog.*
 Kapselband : *tokszálag.*
 Karbunkel : *pokolvar.*
 Karlsbad : *Károlyfüröd.*
 Kastanienrinde : *vad gesztenyehéj.*
 Katheter : *hudcsap.*
 Kaunuskel : *rágizom.*
 Kegel : *kúp.*
 Kegelförmiges Glüheisen : *kupképü izzvas.*
 Keilformig : *ikképü.*
 Keilförmiges Glüheisen : *ikképü izzvas.*
 Keilförmiges Setaceum : *ikképü genyszalag.*
 Keratom : *szarumetes.*
 Kettenstäbchen : *láncz vessző.*
 Kinnschlagader : *állütér.*
 Kiotomus : *nyelcsapmetesz.*
 Kirschlorbeerwassr : *borostyanmeggyvíz.*
 Kirschnernaht : *szácsvarrat.*
 Klaffend : *tátongó, tátott.*
 Klassen d. Wunderänder : *sebszélek tátulása.*
 Klappe : *billentyű.*
 Klemme : *csiptető.*
 Klinge : *penge.*
 Klumpfuss, varus : *dongaláb.*
 Klystier : *csőr; csőre (maga a' nedv).*

Knebel: *husáng, peezek.*
 Knebel - Schnallen - Tourniquet: *pezkes és csatos érnnyomasz.*
 Knebeltourniquet: *pezkes érnnyomasz.*
 Kneipzange: *csipfogó.*
 Kniegelenk: *térdizület.*
 Kniescheere: *térdolló, szegolló.*
 Kniestück: *térdellő.*
 Kettenbrenneisen: *lánczizzvas.*
 Knochenbildung: *csontképzés, csontképlődés.*
 Knochenbrückensäge: *csonthid-fűrész.*
 Knochenbistouri: *csontkusztor.*
 Knochenfeile: *csontreszelő.*
 Knochenraspel: *csontreszelő.*
 Knochensplitterzange: *csontszálkafogó.*
 Knochenzange: *csontfogó.*
 Knopfformiges Glüheisen: *gombképzű izzvas.*
 Knopfnah: *gombos v. csomós varrat (sut. nodosa interscis-sa: félbeszakasztott varrat).*
 Knotenbinde: *csomós pálya.*
 Knotenschlieszer: *csomóvető.*
 Knottenschürer: *csomószerítő.*
 Knotige Entartung: *csomós el-fajzás.*
 Kohlenpulver: *szénpor.*
 Kohlensäure: *szénsav.*
 Kohlerische Mütze: *Köhler sipkája, köhlerféle sipka.*
 Kopfbinde: *fejpólya, fejszerítő.*
 Kopfnicker: *fejbiccentő.*
 Kopfscharte: *fejbőr.*
 Korkholz *para, parafa.*
 Kornzange: *magfogó.*
 Kost: *élelem, élelmény.*
 Kothfistel: *sársipoly, széksipoly.*
 Krampfstillend: *görcsszéllesztő, görcsstillapító.*
 Kranichschnabel: *daruorr.*
 Krankenheber: *betegemelő.*
 Krankenwärter: *kórápoló.*
 Krankheitsaulage: *kórhajlam.*
 Kraetzmilbe: *rühátka.*
 Kraetzpusteln: *rühgenyedék.*
 Krautersäckchen: *fütüsző.*
 Krebs: *rák.*
 Krebskorb: *rákbas.*
 Kritische Bewegungen: *birálatos (birálási) mozgalmok.*

Kritische Entzündung: *birálatos gyuladás.*
 Kritischer Abscess: *birálatos tályog v. kelevény.*
 Krucke: *mankó; hónalymankó.*
 Krummdarm: *tekervényes bél.*
 Kugel: *gömb, teke.*
 Kugelformiges Glüheisen: *teke-képzű izzvas.*
 Kugelzieher: *gömbköröm, gömbhuzó.*
 Kunstfertigkeit: *műgyesség, műkészség, művészi ügyesség.*
 Kunsthülfe: *műsegedelem.*
 Kurbeltrepan: *markolatos lékész.*
 Künstliche Entbindung: *művészi szülétes.*
 Künstlicher Afer: *mesterséges segg, műsegg.*
 Künstlicher Blutigel: *műnadály.*

L.

Lackirt: *fénymázos.*
 Lahmung: *bénulás, szélütés, szélsujtás.*
 Lamina cribrosa: *rostalemez.*
 Lancette: *gerely.*
 Lancette a grain d'orge: *árpaszemképzű gerely.*
 Lancette à grain d'avoine: *zab-szemképzű gerely.*
 Lancettenstich: *gerelyszurás.*
 Längewunden: *hosszában menő sebek.*
 Lapis causticus: *éteőkő.*
 Lappen: *lebeny, karély.*
 Lappenschnitt: *lebenymetszés, karélymetszés.*
 Lappenwunde: *lebenyes seb.*
 Laufbahn: *pálya.*
 Laxus: *laz.*
 Lebensfülle (turgor vitalis): *élettelly.*
 Lebensprocess: *életfolyam, életfolyamat.*
 Leber: *máj, joh.*
 Le Cat's Hauge-matte: *Le Cat csüggő lazsnaka.*
 Lederhaut (cutis): *bőrhártya.*
 Leibbinde: *derékpólya, derék-szerítő.*

Leibchen: *mellény*.
 Leiden (die): *szenv (passio)*.
 Leinwandcylinder: *gyolcszhenger-
cse*.
 Leistenband: *lányékszálág*.
 Leistencanal: *lányékcatorna*.
 Leistenring: *lányékgyűrű*.
 Leistengrube: *lányékárok*.
 Leisten: *lányék*.
 Leistenbruch: *lányéksérv*.
 Leitungssonde: *vezérfutasz*.
 Leitungsvermögen: *vezető te-
hetség*.
 Leitungssonde: *kalauzutasz*.
 Lenden: *ágyék, derék, vékonya*.
 Lendengürtel: *ágyéköv*.
 Leydig's Krankenheber: *Ley-
dig betegemelője*.
 Ligamentum annulare radii: *or-
só gyűrűs szálaga*.
 Ligamentum obturatorium: *dug-
szálág*.
 Ligamentum suspensorium hepa-
tis: *májnak akasztó szálaga*.
 Lig. occipito-atlanticum: *szirt-
gyámszálág*.
 Ligatur (Unterbindung): *lekö-
tés, leöltés; rászoritás*.
 Lignum juniperi: *gyalog fe-
nyűfa*.
 Lignum sassafras: *száfrászfa*.
 Lindenholzkohlen: *hársfaszén*.
 Linie: *vonal*.
 Linimentum saponatum: *szap-
pankenőcs*.
 Linsenmesser: *lencsekés*.
 Lippenhalter: *ajktartó*.
 Liquor ammonii caustici: *tiszta
folyó hűgrog*.
 Liquor saponis stibiati: *szappa-
nos dárdaynedv*.
 Liquor hydrargyri nitrici: *foj-
tósavas higanyoldék, v. ol-
vasztott fojtósavas higany*.
 Lithotomus: *kőmetesz*.
 Livid (lividus): *szederjes*.
 Lochien: *hétzámi tisztulás*.
 Lohbader: *cserfördők*.
 Longuette: *hosszam*.
 Lordosis: *mellgürbedés, mell-
púposság*.
 Los: *lenge, laz*.
 Löffelzange: *kanálképi fogó*.
 Luftgeschwulst: *légdaganat*.
 Luftleer: *légüres*.

Lufttröhre, trachea: *gögsip*.
 Luftstreifschluss: *horzslövés,
cseszlövet*.
 Lumbago: *ágyékszába*.
 Lumbalabscess: *ágyéktályog,
ágyékkelevény*.
 Lumen: *nyílás, vil*.
 Luxatio: *ficzamosodás, menyülés,
kificzamosodás, kimenyülés*.
 Luxatio spontanea: *önkéntes
ficzamosodás*.
 Luxatio spontanea femoris: *czomb-
nak önkéntes ficzamosodá-
sa*.
 Lymphgeschwulst: *nyirkdaganat*.
 Lympha: *nyirk*.
 Lymphatischer habitus: *nyirkos
külemény*.

M.

Malz (maltum): *szalad*.
 Malzbader: *szaladfürdők*.
 Machina: *gépely, erőmű*.
 Markschwamm: *velőgomba*.
 Massa: *gyurma, tömeg*.
 Mastdarm: *végbél*.
 Mastdarmfistel: *végbélsipoly*.
 Mastdarmscheidenfistel: *végbél-
hüvelysipoly*.
 Materia: *anyag, kelme*.
 Materia puriformis: *genyféle
anyag*.
 Materiell: *anyagok, anyugbéli*.
 Matratze: *matrác, gerezna,
szórally*.
 Matrix unguis: *körömágy*.
 Matte: *laznak*.
 Mechanisch: *erőműves*.
 Mechanische Vorrichtung: *erő-
műves készülék, v. bánás*.
 Mechanismus: *erőművezet*.
 Mediannerv: *közepetti ideg*.
 Medianvene: *közepetti vérér*.
 Mediastinum: *gátor*.
 Medicinische Krankheit: *gyógy-
tudományi betegség*.
 Medicinisches Handeln: *orvosi
gyógybánás*.
 Membrana sacciformis: *tömlőképű
hártya*.
 Mercurius dulcis: *édes higany,
enyhe sósavas higany*.

Meisel: *véső*.
 Meningophylax: *kérő, v. kérévdő*.
 Meninx: *agykér. Hirnhaut*.
 Mentagra: *állcsucsuzomó*.
 Merc praec. albus v. Murias ammoniacalis insolubilis: *olvaszthatlan huyagos sósavas higag: levált fehér higany*.
 Merc praecip. ruber: *vörös higag*.
 Merc. solub Hahn. *huyagos higacs*.
 Messersäge: *késfűrész*.
 Metalldraht: *ércsodrony*.
 Metastasis: *kórátétel*.
 Metastaticus: *kórátételes*.
 Metastatische Ablagerung: *kórátételes lerakódás*.
 Methodisch: *útmódos*.
 Microscopium: *nagyítóüveg, görcső*.
 Milchknöten: *tejcsomó*.
 Milzbrand: *léptályog*.
 Mineralsäure: *ásványsav*.
 Minium: *ólompir*.
 Minutum: *időperc, perc*.
 Missbildung: *korcsképződés, se-te képződés*.
 Missfarbig: *korcsszinű*.
 Mittelbar: *közvetett*.
 Mittelhand: *középkéz. Metacarpus*.
 Modellirwachs: *mintaviasz*.
 Modification: *másolat, módosítás*.
 Moment: *mozzanat; pillanat*.
 Momentan: *pillanati; mozzanatos*.
 Mönchskappe: *barátkápa*.
 Monoculushinde: *egyszemű pólya*.
 Morbus coxarum: *csiptáj' betegsége*.
 Morbus mercurialis: *higanykór*.
 Moschus: *pézsmá*.
 Moxa: *tűzkup*.
 Moxenhalter: *tűzkuptartó*.
 Mucilago: *nyák*.
 Mucilaginos: *nyákos*.
 Mumia: *mum*.
 Mumienartig: *mumféle, mumként*.
 Mundbistouri: *szájkusztora*.
 Musculus adductor cruris: *czombközeli izom*.

Musc. biceps brachii: *kar kétféjű izma*.
 Musc. biceps cruris: *czomb kétféjű izma*.
 Musc. brachialis: *karizom*.
 M. coraco-brachialis: *hollorrkarizom*.
 Musc. cremaster: *hererázó izom*.
 Musc. extensor carpi radialis: *kéztesztető orsóizom*.
 Musculus extensor carpi ulnaris: *kéztesztető singizom*.
 Musculus frontalis: *homlokizom*.
 Musc. gluteus: *farizom*.
 Musc. iliacus ext. *külső csipizom*.
 Musc. infraspinatus: *tövissalatti izom*.
 Musc. latissimus dorsi: *legszelebb hátizom, hát' legszelebb izma*.
 Musc. obturatorius: *dugi izom*.
 Musc. occipitalis: *nyakszirti izom*.
 Musc. omohyoideus: *lapszakizom*.
 Musc. pectoralis major: *nagy mellizom*.
 Musc. pterygoideus: *röpi izom*.
 Musc. psoas: *horpaszizom*.
 Muscul. quadratus lumborum: *négyeszetű ágyéki izom*.
 Musc. semimembranosus: *félhártyás izom*.
 Musc. splenius: *szíjizom*.
 Musc. semitendinosus: *félínas izom*.
 Musc. subscapularis: *lapcsontalatti izom*.
 Musc. sternothyreoides: *mellszakizom*.
 Musc. sternothyreoides: *mellpaizizom*.
 Musc. supraspinatus: *tövissfölteti izom*.
 Musc. temporalis: *halantéki izom*.
 Musc. teres major: *nagy görgeteg izom*.
 Musc. triang. sterni: *szegy 3-szeglés izma*.
 Musc. triceps brachii: *háromfejű karizom*.
 Musc. vastus internus: *belső térdizom*.
 Mutterkorn: *anyarozs*.
 Muttermund: *méhszáj*.

Mutterscheide: *méhüvely*.
 Münzenförmiges Glüheisen: *pénz-
 képi izzvas*.
 Mütze v. Hippocrates: *Hippo-
 crates sipkaja*.

N.

Nabelbruch: *köldöksérv*.
 Nachbehandlung: *usóorvoslás*.
 Nächste Ursache: *tóok, legkö-
 zelebbik ok*.
 Nachtripper: *utótakar*.
 Nacken: *tarkó*.
 Nadelhalter: *tűfogó*.
 Nadeltrephine: *tűkézlékesz*.
 Nadelfanger: *tűfogó*.
 Nadeltroikart: *tűszurcsap*.
 Naht (sutura): *varrat (a' boncz-
 tudományban varrány)*.
 Naht d. 4. Meister: *négy mes-
 ter varrata*.
 Naht mit durchgezogenen Sti-
 chen: *áthúzott szuratokkal
 tett varrat*.
 Naphte: (naphtha): *égény (ae-
 ther)*.
 Narbe: *sebhely, hegjegy*.
 Narkotisch: *bódár*.
 Narcotische Pflanzen: *bódár nö-
 vények*.
 Nasenscheidewand: *orrövény*.
 Natrium sulfuricum: *kénsavas szil-
 kag*.
 Necrosis: *csontfene, csontüszök*.
 Neigung zum Erbrechen: *undor-
 gás, imelygés*.
 Nekrosirt: *fenésen elhalt*.
 Nervencompressorium: *idegnyo-
 mó*.
 Nervenkraft: *idegerő*.
 Nervenscheide (neurilema): *ideg-
 hüvely*.
 Nervenzufülle: *idegtünetemények*.
 Nervus ischiadicus: *ülideg*.
 Nervus phrenicus: *rekeszideg*.
 Nervus recurrens: *visszatérő
 ideg*.
 Nervus sympathicus: *együttérz-
 ideg*.
 Nervus vagus: *bolygideg*.
 Neutralisirt: *imámitott*.
 Nodus: *göbös csontdagány*

Norma: *szabda (ollykor sza-
 bály: regula)*.
 Normal: *szabdaszeres, (olly-
 kor szabályos)*.
 Nosologische Eintheilung: *kör-
 tudományi fülosztás*.
 Nothschlinge: *szükségheurok*.
 Nucha: *tarkó*.

O.

Oberfläche: *fületlet*.
 Oberflächliche Wunde: *fületletes
 seb*.
 Oberhaut: *fülbőr, hám*.
 Oberkörper: *föltest*.
 Obliteration: *eröbolenyészet, be-
 ömülés*.
 Oedema: *vizeny*.
 Oedematös werden: *megvizenye-
 sedni*.
 Oesophagus, bärzsing.
 Oesophagotomia: *bärzsingmet-
 szés*.
 Olecranon: *könyökcsúcs, kö-
 nyökkampó*.
 Olivenförmiges Glüheisen: *olaj-
 szemképi izzvas*.
 Onanie: *némabűn, ondokság*.
 Oncotomia: *tályogmetszés, tá-
 lyognyitás*.
 Operatio: *műtétel*.
 Operationslehre: *műtételtanít-
 mány*.
 Operator: *műtevő*.
 Operirender Arzt: *műtevő or-
 vos*.
 Opisthotonus: *hátdermenés*.
 Opium: *mákony*.
 Organisation: *életművezettség*.
 Organismus: *életműség*.
 Organon: *életmű*.
 Os orbiculare v. sesamoidcum:
lencsecsonk.
 Osteosarcoma: *csontthasany*.
 Osteomalacia: *csontlágyulás*.
 Osteotomus: *csontmetesz*.
 Oval: *monyorú, peteképi*.
 Oxydum auri: *arag*.
 Ozaena: *orppusztulás*.

P.

- Packknoten: *pógyászsomó*.
 Palatum fissum: *hasadt íny*.
 Panaritium: *körömméreg*.
 Pappe: *nemezpapír, kallpapír*:
 (charta densata).
 Parabolische Feder: *kanyartoll*.
 Parallelismus: *közegyen, párhuzamosság*.
 Paraphimosis: *makkörv, makkperez*.
 Parenchyma: *térímbel*.
 Paroxysmus: *lázroham*.
 Partiell: *részintes*.
 Parulis: *foghustob*.
 Patella: *térdkalács*.
 Paternoster - werkzeug: *olvasóeszköz*.
 Pathologische Anatomie: *körboncztudomány*.
 Pelican: *pelikán*.
 Pelotte: *labda, téplabda*.
 Percy's Balkenscheere: *Percy's gámós ollaja*.
 Perforativ: *átlikasztó*.
 Penetriere Wunde: *átható seb*.
 Pericranium: *kaponyahártya*.
 Perforativtrepan: *átrétegző lékesz*.
 Pessarium: *méhkoszorú*.
 Petroleum: *kőolaj*.
 Pfanne: *izvápa*.
 Pfeiler: *támasz*.
 Pfeilcfuss: *lóláb*.
 Pfortadersystem: *verőczeres rendszer*.
 Pfscherei: *kontárság*.
 Phagadaenische Geschwüre: *harapódzó fekélyek*.
 Phalanges digitorum: *uj - perczek*.
 Pharmaceutisches Mittel: *gyógyszertárbeli orvosság*.
 Pharyngotomus: *garatmetesz*.
 Phlegmatia alba dolens: *fájdalmas fehér daganat*.
 Phimosis: *fitymabörtön, fitymaszor*.
 Phlegmonöse Entzündung: *mélybeható gyuladás*.
 Phlyctenodes: *pattagzatás*.
 Phosphorsaure Kalkerde: *villósavas mészag*.
 Phosphorsaures Natron: *villósavas szikag*.
 Pille: *labdacs*.
 Pincette: *csipesz*.
 Pinselsaft: *ecsetnyalat, ecsetnedv*.
 Planum inclinatum: *lejtő síklap*.
 Plasticitaet: *képlődékenység, sükerség*.
 Plastisch: *képlődékeny*.
 Plastische Lymphe: *képlődékeny nyirk, hegedékeny nyirk*.
 Plattfusz: (valgus) *kacsibaláb*.
 Platte: *lemez*.
 Pleurosthotonus: *oldaldermenet*.
 Plumasseau: *téppemet*.
 Pneumogastrischer Nerv: *tüdőgyomorideg*.
 Pocke: *himlő*.
 Polypenzalge: *pöfetegfogó*.
 Polypose Excrescenzen: *pöfedékes növetek*.
 Polypus: *pöfedék, habarcz*.
 Portio: *szilak*.
 Potentiell: *hatalombeli*.
 Pott'sches Übel: *Pott rajzolta baj*.
 Praedispositio: *előkészület*.
 Prellschuss: *rázlövet*.
 Presse arteriere: *ütsajtó, ütsajtó*.
 Pressschwamm: *nyomszivacs*.
 Priapismus: *körmonymervedés, monymervedés*.
 Prickeln: (das): *csipkedés, viszketeg*.
 Prismatisch: *hasábképü*.
 Prismatisches Gluheisen: *hasábképü izzvas*.
 Prolabilis: *valószínű, probabiliteter: valószínűleg*.
 Processus acromialis: *vállcsucsnyujtvány*.
 Processus alveolaris: *medernyujtvány*.
 Processus condyloideus: *bütyöknyujtvány*.
 Processus coracoideus: *holloronyujtvány*.
 Processus coronoideus max. inf. *benyujtvány*.

Processus coronoides ulnae : *síngkoszoronyujtvány.*
 Processus olontoideus: *fognyujtvány, fogképü nyujtvány.*
 Processus spinosus: *orj, tövisnyujtvány.*
 Processus styloideus: *karczképü nyujtvány.*
 Prodiomus: *nekikészülés.*
 Product: *termény.*
 Production: *termésdés.*
 Profluvium: *áradás, szivár.*
 Prognosis: *jóslat.*
 Prolapsus: *izsam.*
 Prolapsus uteri: *méhizsam.*
 Promontorium: *előfok.*
 Pronatio: *borintó helyzet, borintás.*
 Prostata: *düllmirigy.*
 Pseudarthrosis: *álfoglaltvány.*
 Pseudocrysipelas: *álorbáncz.*
 Psoriasis: *horpaszlob.*
 Pubertates: *pelyhedés, serdülés.*
 Puerperal: *gyermekügyi, hétágyi.*
 Pulsatio: *érlökködés.*
 Pustulae: *genyedékek.*
 Pustuloser Ausschlag: *genyedékes kütég.*
 Pylorus: *gyomorcsuk, gyomorzár.*
 Pyramide: *kúposzlop, gúla.*
 Pyramide des Trepan: *lékeskúposzlopa.*
 Pyramidenförmiger Hebel: *kúp-oszlopképü emelő.*
 Pyramidenförmige Lancette: *gúlaképü gerely.*
 Pyramidenförmiges Glüheisen: *gúlaképü izzvas.*

Q.

Qweerwunde: *haránt seb.*
 Qwellmeissel: *dagadó (p. o. kérdőbül).*
 Qwentchen: *nehézék.*
 Qwetschwunde: *zúzott seb, roncsolt seb.*

R.

Rabies canina: *ebádázás, dühösség, bomlás, veszettség.*
 Rabies spontanea: *önkéntes dühösség.*
 Radix althaeae: *zilizgyök.*
 Radix Bardanae: *bojtorjángyök.*
 Radix carecis areuariae: *homok-sásgyökér.*
 Radix liquiritiae: *higviriczgyök.*
 Radix astragali exscapi: *száratlan bókagyökér.*
 Radix graminis: *perjegyökér.*
 Raserey: *dühödés, dühöngés, dühösség, adázás.*
 Reactio: *visszahatás, ellenhatás.*
 Recidiva: *körtéret, körismétülés.*
 Reconvalescentia: *lábadás, üdülés.*
 Refracta dosi: *törött adagban.*
 Regel: *szabály (Regula).*
 Regurgitiren (das): *visszaböfögés.*
 Reizmindernde Behandlung: *ingerenyhitő gyógybándás.*
 Reizung: *izgás.*
 Relative Gesundheit: *feltételes egészség.*
 Retentio: *akadmány.*
 Retractor: *visszahúzó.*
 Retractionsvermögen: *visszahúzóási tehetség.*
 Retroversio uteri: *méhhátrahajlás.*
 Reunio per primam intentionem: *első szándékbeli hegedés.*
 Reunio per secundam intentionem: *másod szándékbeli hegedés.*
 Rhachitis: *csontsenyv.*
 Rhagas: *cserepeg.*
 Rhizagra: *tőköröm.*
 Rhus toxicodendron: *mérges szömröcze.*
 Rinnenartig: *vájuféle.*
 Röhrenknochen: *koncz, sipos csont.*
 Rolle: *sodor.*
 Roob: *lésürü.*

Roob juniperi: *gyalogfenyflésü-
rű.*
Rosenhonig: *rózsaméz.* (mel ro-
sarum).
Rosenroth: *rozsapíru.*
Rothe Praecipitatsalbe: *rűrűs hi-
gagír.*
Rothlauf: *orbáncz, Sz. Antal
tűze.*
Rotirende Bewegung: *kűrbeforgű
mozgás.*
Rotzcontagium: *takonyragály.*
Rubia tinctoria: *pirosítű buzér.*
Rückfall: *kűrtétet, kűrismétűlés.*

S.

Saamenausfluss: *ondűszivár.*
Saamenstrang: *ondűszinűr.*
Sabina: *szabborűka.*
Sal alkali vegetabile: *alszűnsa-
vas hamag.*
Salbeiwasser: *zsályavíz.*
Salepwurzel: *kosborgyűk.*
Salmiak: *sűsavas hugrag, szala-
miasű.*
Salpetersaures Qwecksilber: *foj-
tűsűvas higany.*
Salzsűre: *sűsav.*
Salzsaures Gold (mutias auri):
sűsavas arany.
Salzsaures Natron: *sűsavas szű-
kag.*
Salzsaure Schweerde: *sűsavas
sulyag.*
Saponaria: *szappanfű.*
Sarcoma: *husany.*
Sarcomatűs: *husanyos.*
Sasaparilldecoct: *szűrcsagyűk-
fűzet.*
Sűre: *sav.*
Scalpell: *szűke.*
Scalpellheft: *szűkenyel, szűke'
nyele.*
Scarificatio: *karczozás.*
Scarificator: *karczasz.*
Scarificiren: *karczozni.*
Schabeisen: *vakarűvas.*
Schadelbohrer: *koponyafurű.*
Schambein: *fancsont, szeműrem-
csont.*
Schamlefze: *szeműrmajk.*
Schärpe: *űv.*

Scheibe: *korong, tűrcsa.*
Scheibensűge: *tűrcsafűrész.*
Scheidenhaut des Hodens: *tűk
hűvelyes hűrűtűja (tunica va-
ginalis).*
Scheidenvorfall: *hűvelyiszam.*
Scheintűd: *tűszhalál.*
Schenkelschlagader: *czombűtűr.*
Schenkelbogen: *czombűr.*
Scheukelnerv: *czombűdeg.*
Schichtenweise Abblatterung: *rű-
teges fűlcserepedzűs.*
Schief. *ferde (obliquus).*
Schiefer Hals: *szegűlt nyak, gűr-
be nyak.*
Schiefe Wunde: *ferde seb.*
Schienbein: *sűpkoncz.*
Schiene v. Desault: *Desault zsin-
dele.*
Schlaffe Constitution. *laz (gin-
dűr, petyhűdt) alkotműny.*
Schlaffsucht: *űlomkűr.*
Schlagfluss: *guta, gutautűs.*
Schleife: *hurok, bokor, hurok-
bokor, űrk.*
Schleim (mucilago): *nyak, Schlei-
mig: nyakos.*
Schleimbeutel: *takonyersűzűny.*
Schleimfluss: *takonyűszivár.*
Schleimhaut: *takonyhűrűta.*
Schleimuetz: *takonyrecze, ta-
konyhűllű.*
Schleuder fűr die Nase: *orrpa-
rűtűta.*
Schleunig: *siedelmes.*
Schliessbare Pincette: *zűros csi-
pesz.*
Schlingennaht: *hurokvarrat,
hűrkűs varrat.*
Schlingentrager: *hurokvűvűd, hu-
rokhűrdű.*
Schlundschirm: *garatmarok.*
Schlundhaken: *garathorog.*
Schlundzange: *garatfűgo.*
Schlundstűsser: *garattaszűtű.*
Schlund: *garat (pharynx).*
Schlüssel: *kűlcs.*
Schlüsselbein: *vűllperez, kűlcs-
csont.*
Schmierseife: *kűnszappan.*
Schmiercur: *dűrűsorvoslűs, ken-
orvoslűs.*
Schnabel: *orműny.*
Schnallentourniquet: *csasűs őr-*

- Schneidendecker: *éltakaró.*
 Schneidenmesser: *éltakaró.*
 Schneidezahne: *vágfogak, metsz-*
fogak.
 Schnelle Vereinigung: *hirtelen*
egyesítés; hirtelen egyesülés.
 Schnepfer: *csappantó.*
 Schnittfläche: *metzfölület.*
 Schnittwunde: *metszett seb.*
 Schnürstrumpf: *fűző harisnya.*
 Schnürbrust: *fűző mellény.*
 Schoos: *öl, öltáj.*
 Schoosfugenschnitt: *fanizvágás.*
 Schraube: *csavar, csőr.*
 Schraubemaschine: *csörgépely.*
 Schraubentourniquet: *csavaros*
érvnyomasz, csőrérnyomasz.
 Schreger's dreieckige Kopfbinde:
Schreger 3-szögletű fejpólyája.
 Scrophapparat: *köpölykészület.*
 Schröpfkappe: *köpölyök.*
 Schropflampe: *köpölylámpa.*
 Schropfschnepfer: *köpölycsap-*
pantó.
 Schule: *tanoda, iskola.*
 Schulterband: *vállkötő; váll-*
szálag.
 Schulterblatt: *váll-lap.*
 Schultergelenk: *vállizülés.*
 Schutzröhre: *védhüvely.*
 Schwammgewachs: *taplónövedék,*
taplós növedék.
 Schwammstabchen: *szivacsos*
vesszőcske.
 Schwappung: *hullámozás, szotyó-*
gás.
 Schwarze Niesswurzel (R. Helleb.
nigri) hunyorgyökér.
 Schwärzung: *kormosság.*
 Schwebel: *hinta.*
 Schwebemaschine: *hintagépely.*
 Schwefelsäure: *kénsav.*
 Schwefelsaures Zink: *kénsavas*
horgany.
 Schwindel: *szédülés, szédelés.*
 Schwinden der Hoden: *hereenyé-*
szedés, tökfogyás, töktepered-
dés.
 Scirrhus: *kőkem.*
 Scorbut: *súly.*
 Scoliosis: *oldalgörbülés,*
 Scorbütisch: *súlyos.*
 Scropheln: *görvény.*
 Scrophulös: *görvényes.*
 Scrupel: *terecs (scrupulus)*
- Scultet'sche Binde: *Scultet' pó-*
lyája.
 Secretum: *választmány.*
 Secundar: *másodrendbeli, má-*
sodlagos.
 S-formige Ausschweifung: *S-ké-*
pü kanyarodék.
 Segment eines Zirkels: *körmet-*
szet.
 Sehnenscheide: *inhüvely.*
 Schnigte Ausbreitung: *inas ter-*
jedék.
 Seicht: *szikály.*
 Seidelbast: *boroszlányhéj.*
 Selbstmord: *öngyilkosság.*
 Selten: *vétve, ritkán.*
 Semina auisi vulg.: *ánizsmag.*
 Semina foeniculi: *ánizskapor-*
mag.
 Sem. phellandr. aqu.: *bősövény-*
mag.
 Senfteig: *repczetésztá, mustár-*
korász.
 Senkrecht: *függőleges, függő-*
lves.
 Serpentaria: *kigyógégs.*
 Serre arteriere: *üsterbékó (üt-*
békó).
 Siebold'sche Binde: *Siebold pó-*
lyája.
 Sinus fistulosi: *sipölymenetek.*
 Sirupus opiatu: *mákonyszörp.*
 Sitzknorren: *ülgumó.*
 Sitzbad: *ülfördő.*
 Soda: *sziksó.*
 Solienleder: *talpbőr.*
 Solienpantoffel: *talppapucs (ta-*
lán bocskor máskép)?
 Solutio: *olvadék.*
 Sonde: *kutasz.*
 Sondenfänger: *kutaszfogó.*
 Sondengriffel: *kutaszosipó.*
 Sondenstäbchen: *kutaszvezsző.*
 Sondiren: *kutaszni, kutaszolni.*
 Sophia: *pamlag (Kanapee Sándor*
szertint).
 Speculum ani: *seggtükör.*
 Speculum vaginae: *hüvelytükör.*
 Sphaericus: *gömbölyűded.*
 Spaltbinde: *repszett v. hasi-*
tott pólya.
 Spalte in weichen Gaumen: *lág-*
inyrés, láginyrepedék, lág-
inyhús' hasadéka.

- Spanische Lancette : *spanyor geregy*.
- Spatel : *lapocz*.
- Speculo-forceps : *tükör-fogó*.
- Speichelfistel : *nyálsipoly*.
- Speichellus : *nyálszívár, nyáláradás, nyátözön*.
- Speiseröhre : *bárzsing (oesophagus)*.
- Species coephalicae : *illatos fűszerek*.
- Species emollientes : *lágylító fűszerek*.
- Specificisch : *különtermészetű, különhatású*.
- Specificisches Geschwür : *különtermészetű fekély*.
- Specificischer character : *különtermészetű bélyeg*.
- Speiseröhre : *bárzsing*.
- Sperherbinde : *karolypólya*.
- Sperber : *karoly l. Márton*.
- Spermatocel : *ondósérv*.
- Sphacelus : *fene, hidegfene*.
- Spica ingvinalis : *lügyekkalász*.
- Spina bifida : *hasadt hátgerincz, hasadt orj*.
- Spieszglanzwein : *dárdanybor*.
- Spiralfeder : *pergetoll*.
- Spiritus : *lél*.
- Spitzfuss : *hegyláb*.
- Spitzendeckel : *hegyfedő*.
- Spitzendecker : *hegytakaró*.
- Splitterung : *szálkadzás*.
- Spöngiös : *szivacsos, taplós*.
- Sprenge d. Eyhaute : *peteburkok fölbökése*.
- Spreu : *ocsú, polyra*.
- Spreusäckchen : *ocsútüsző, polyvatüsző*.
- Squilla : *tengeri hagyma*.
- Squammosus : *pikkelyes*.
- Staarmesser : *hályogkés*.
- Staarlanze : *hályoggerely*.
- Staaradelhaken : *hályogtühorog*.
- Staaradel : *hályogtü*.
- Staaradelzange : *hályogtüfogó*.
- Stachel : *fulárk*.
- Stagnatio : *pangás*.
- Steatoma : *fagyúdaganat*.
- Steatomatös : *fagyúdaganas*.
- Steigbügel : *kengyel, talpalló*.
- Steinschnittskalpell : *kömetszike*.
- Steinzauge : *kófogó*.
- Steinsucher : *kőkereső*.
- Steinchnittmesser : *kőmetkés*.
- Steinsonde : *kőkutasz*.
- Steiszbein : *farcsikcsont*.
- Stellfeder : *feszítő toll, akasztó toll*.
- Stellrad : *akasztó kerek, feszítő kerek*.
- Sternbruch : *csillagtörés*.
- Stethoscop : *hangtömesz, hallgatócső*.
- Stich : *öltés, szúrás*.
- Stichcanal : *szúracsatorna, szúrás' csatornája, szúrott csatorna*.
- Stichwunde : *szúrott seb*.
- Stiefelhaken : *csizmahorog*.
- Stiel : *kocsány*.
- Stift : *pöczk, pöczök*.
- Stilet : *tör, v. szura*.
- Stilet des Troikarts : *szurcsap' síve, tűre*.
- Stillstand : *szünállapot*.
- Stipites dulcamarae : *késerekesvenyigék*.
- Stirnband : *homlokkötő, homlokszorító*.
- Stirnhöhle : *homlokübul*.
- Störung : *bomlás, szétbomlás, fölbomlás*.
- Streckapparat : *feszítő készülék*.
- Streif : *csik*.
- Strohladen : *szalmaszekrény*.
- Stumpf : *tönk, csonk, vagyis a' csonkítás után maradt tagrész*.
- Sturzbad : *özönfördő*.
- Stützpunkt : *támpont*.
- Styptisch : *zsugorító, fanyar*.
- Subdolet : *sajog*.
- Sublimat : *rágó sósavas higag, v. rágó higany*.
- Substanz : *állomány*.
- Substanzverlust : *állományvesztesség*.
- Suffusio : *véröntödmény*.
- Summitates : *sudarak*.
- Supinatio : *hanyintó helyzet, hanyintás*.
- Suspensorium : *függesztő, v. kendőperez*.
- Suturae : *varrat, varrás; varrány*.
- Sutura circumvoluta : *körülte-*
rt varrat.

Sutura clavata : csapos v. szüges varrat.
 Sutura uodosa seu interseissa gombos vagy felbeszakasztott varrat.
 Sympathia : rokonszenv.
 Sympathicus : rokonszenves.
 Sympathische Bubonen : rokon-szenves, együttérzésbeli dobok.
 Symphysis ossium pubis : szeméremcsontok egyesülete.
 Symphysis sacro-iliaca : kereszt-csípforradás.
 Symptomatische Krankheit : körjeles betegség.
 Synchronosis sacro-iliaca : kereszt-csípforradás.
 Synovia : iznedv.
 Synovialhaut : iznedvhártya.
 Syphilis : bujasenyv.
 Syringotomus : fecsmetesz.
 System : rendszer.

T.

Tafel : padlat (tabula).
 Tampon : tépdugasz.
 Tamponiren : kitömni, kidugaszolni, tépdugasszal kitömni.
 Tamponade : téptömeg.
 Taraxacum : pitypang.
 Tartras lixivae stibiatus : dár-dacsos borkősavas hamag.
 Taubheit : zsibbadás, zsibbadozás.
 T-binde : T-pólya.
 Technicismus : mácsin, csines műfogás.
 Teleangiectasia : hajdag, érvégtagulás.
 Temperamentum : mérsékmeny.
 Temperatura : mérséklet.
 Teuakel-pincette : ak-csipesz.
 Tenaculum : akasz.
 Terra ponderosa salita : sósavas sulyag.
 Tetanus : dermenet, holtgörcs.
 Thatsache : lestdolog, történt-dolog.
 Theden's Schusswasser : Theden' lövize.

Thermometrum : hőmérő, hőmé-rő.
 Therische Kost : állati élelmény.
 Tibia : sípkoncz, sípsont.
 Tiefe Wunde : mély seb.
 Tinctura : festvény.
 Tinctura aromatico-acida : ill-latos savanyú festvény.
 Tinctura catechu : kátéfestvény.
 Tinctura cantharidum : kőrösbo-gárfestvény, kőrösfestvény.
 Tinct. capsici annui : paprika-festvény.
 Tinct. euphorbii : fűtejfestvény, ebtejfestvény.
 Tinctura sulfurico-acida : kén-savanyú festvény.
 Tinct. guajaci ammoniata : amó-nás gajárfestvény.
 Tinctura jodinae : jódofestvény.
 Tinctura myrrhae : mirhafest-vény.
 Tinctura piperis cajennae : kajen-naborsfestvény.
 Tinea capitis : ótvár, kosz.
 Tinea favosa : lépes ótvár v. kosz.
 Tinea furfuracea : korpás ótvár, kosz.
 Tinea granulata : szemcsés ót-var, v. kosz.
 Tinea mucilua : levedző ótvár, v. kosz.
 Tinea asbestina, amyanthacca : földlenes ótvár, v. kosz.
 Tirefond : lékemelő, v. csont-csőr (Beinschraube).
 Toll : adáz, dühös.
 Tonus : zsong, szivosság.
 Tonisch : zsongöregbitő.
 Tophus, exostosis : csonttoboly.
 Torsio arteriarum : ütársodrás.
 Torsionspincette : sodrócsipesz.
 Tour : körfordulat.
 Tourniquet : érnymas, érsajtó.
 Tracheotomia : gögsipmetezés.
 Träger : kalauz, korcsolya (con-ductor).
 Tracheotomus : gögsipmetesz.
 Transversus : harant, ászok.
 Traumatische Reaction : sebzés-beli visszahatás.
 Trepan : lékesz.
 Trepan à balance : mérlegző lé-kesz.

Trepanatio : *lékezés, lékelés.*
 Trepankrone : *lékkoszoru.*
 Trepanöffnung : *léknyílás, lék.*
 Trephine : *kézlékesz.*
 Triangulum : *hurmaglat.*
 Trieb zum Beyschlaffe : *közösülé-
 lésbeli vágy, közösülési ösz-
 tön.*
 Trismus : *állgürcs, állcsukódás.*
 Trochanter : *tompor.*
 Trockener Brand : *száraz fene.*
 Trockener Tripper : *száraz takár.*
 Trockener Wurm : *száraz kö-
 römméreg.*
 Troiquart : *szurcsap.*
 Tropfbad : *csepfürdő.*
 Trubung : *zavar.*
 Tuberositas ossis ischii : *ülcsont'
 gumója.*
 Tucher : *rongyok.*
 Tumor albus articularum : *fehér
 izdaganat.*
 Tumor erectilis : *begyerdaganat,
 begyeredő daganat.*
 Tumor splenoideus : *lépfajta da-
 ganat.*
 Tunica albuginea : *fehérülő kön-
 tös.*
 Tunica dartos : *nyuzhártya.*
 Typhus : *hagymáz.*
 Typhöses Fieber : *hagymázláz.*
 Typus : *nyomda, nyomat.*

U.

Überhäuten sich : *bebőrödzenni.*
 Überkohlenaures Alkali : *fölsö-
 leges szénsavval egyesült lu-
 gany.*
 Überwurf : *rávető. (dentisticum).*
 Umfang : *körlet, terjedet.*
 Umschlungene Naht : *körülte-
 kert varrat.*
 Umsteckung : *átölteni, átszurni.*
 Umstechung : *átöltés, átszurás.*
 Ungestalttheit : *idomtalanág.*
 Ungleich : *egyenletlen; egyen-
 letlenül.*
 Ungventum aegyptiacum : *egyip-
 tomi ír.*
 Ungventum basilicum : *orszír.*
 Ungventum citrinum : *súrgair.*

Ungventum digestivum : *oszlású
 ír (jobb érlelőír).*
 Ungventum praecipitati rubri :
vörös higanyír.
 Ungventum sabinae : *szabboró-
 kair.*
 Unmittelbar : *közvetlen, közve-
 tetlen*
 Unnachiebig : *tagulhatlan, en-
 gedékenytelen.*
 Unregelmässig : *rendetlen, sza-
 bálytalan, rendetlen járatu.*
 Unterbindung : *lekötés, leültés.*
 Unterbindungsstäbchen : *lekötő
 vessző.*
 Unterlage : *almány.*
 Unterleib : *altest.*
 Unterminirt : *bartlangos.*
 Unterscheidbinde : *különző pó-
 lya.*
 Unterschenkel : *alszár.*
 Unze (uncia) : *obon.*
 Urethrotomus : *hudcsömetesz.*
 Urinbodensatz : *hugyülepét.*
 Urinistel : *hugysipoly, vizellet-
 sipoly.*
 Urinverhaltung : *hugyrekedés,
 hugyfölakadás.*
 Uvula : *nyelcsap.*
 Uvula bifida : *hasadt nyelvcsap.*

V.

Valeriana : *gyökönke.*
 Varicocele : *visszdagsérv.*
 Varicös : *visszdagos.*
 Varix : *visszdag.*
 Varix aneurysmaticus : *ütdagos
 visszdag.*
 Vegetatives Leben : *sengélet, táp-
 lálkozás.*
 Vehikel : *elfogadó, korcsolya.*
 Vena jugularis : *torkolater.*
 Vena saphena : *tünér.*
 Venen : *visszerek, véretek.*
 Venerisch : *bujacsenyves.*
 Veraltete Trennung des weibli-
 chen Dammes : *asszonyi gát
 arult repedéke.*
 Verband : *bekötözés, kötözés,
 kötés, sebkötés, sebkötés.*
 Verbandlehre : *kötélektanítmány.*

Verhandstück: *sebrongy*, *kötözési rongydarab*.
 Verbuldung: *elfajzás*.
 Verbrennung: *égés*, *megégés*; *megégetés*.
 Verdrossene Gemüthsstimmung: *unatközött kedvélyállapot*, *kedvélyidegzet*.
 Vereinigende Binden: *egyesítő pólyák*.
 Verengerung: *szűkülés*, *megszűkülés*.
 Vergiltete Wunden: *mérges sebek*.
 Verhältnias: *arány*, *viszony*.
 Verhältnismäsziq: *aránszeres*.
 Verhartung: *keményedés*.
 Verjauchung: *elevedés*, *evesedés*.
 Verknöchierung: *csontosodás*.
 Verkrummung: *gürhedés*.
 Vermuthen: *gyanítani*, *hozzávetni*.
 Vermuthung: *gyanitmány*.
 Verrenkung: *ficzamodás*, *menyülés*.
 Verrückung: *elcsusszanás*, *elhibbanás*.
 Verschwärende Aufsaugung: *sekélyitő fölszívás*, *fölszekélyitő fölszívás*.
 Verschliessung: *elzáródás*, *bezáródás*.
 Verschwarung: *sekélyedés*.
 Verschwarungsprocess: *sekélyedő folyamat*, *sekélyedés folyamata*.
 Verstauchung: *rándulás*, *kirándulás* (Verdrehung, distorsio).
 Versuchter Selbstmord: *célba vett öngyilkolás*.
 Versüsste Säure (spiritus dulcificatus): *édesített sav*.
 Versüsstes Qwecksilber: *enyhe higany*, *édes higany*, *enyhesósavas higacs*, *enyhe sósavas higany*.
 Vertical: *suggóleges*.
 Vertiefung: *homorodás*.
 Verwachsung: *üszvenövés*.
 Verwundung: *sebesítés*.
 Vigil: *éber*.
 Vitale Spannung: *életbeli feszülés*.
 Vitriolum: *gálicz*.

Volumen: *térimé*.
 Volvulus (invaginatio, intussusceptio) *béltüremelés*, *béltürem*.
 Vorbauungsmittel: *megelőzőszer*, *védyszer*.
 Vorhoth: *előjel*.
 Vorderé (der die das): *mellső*, *első*.
 Vorderfusz: *lábhegy*.
 Vorfall: *iszám*.
 Vorfall der Lunge: *tüdőiszám*.
 Vorfall des Afters: *seggiszám*.
 Vorhaut: *makktyú*, *fityma*.
 Vorstehdrüse: *düllmirigy*.
 Vulnus absolute lethale: *átalában halálos seb*.
 Vulnus per accidens lethale: *történetből halálos seb*.

W.

Waden: *lábikra*, *gáz*.
 Wadenbein: *szárkapocs*.
 Wadenstück: *ikrálló*.
 Wahrscheinlich: *valószínű*.
 Warneentwicklung: *kévszjldés*, *hévtermődés*.
 Wärmezeugung: *hévtermődés*.
 Warzenhutchén: *bimbógyuszó*.
 Wasserbruch: *vízserv*.
 Wasserhell: *vizderemű*.
 Wasserkopf: *vizfej*.
 Wasserlefte: *vizlán*.
 Wasserscheue: *viziszony*.
 Wassersucht d. Schleimbeutel: *talonyerszények vizkóra*.
 Wassersucht d. Eyerstöcke: *petefészkek vizkóra*.
 Wassersucht des Herzbeutels: *szívhártya vizkóra*.
 Wassersüchtige Anschwellung: *vizkóros daganat*.
 Wechselfieber: *váltóláz*, *hidegletés*.
 Wechelseitig: *viszonyos*, *kölcsönös*.
 Wechselverhältniss: *viszonyarány*.
 Wechselwirkung: *viszonymunkálkodás*, *kölcsönviszony*.
 Weinsteinohl: *borkőolaj*.
 Weiszerfluss: *férfolyás*.

Weisse Niesswurz (R. helleb. albi): *zészpagyökér.*
 Welk: *hervatag.*
 Wellentourniquet: *hengeres érnnyomasz.*
 Wenig schmerzen: *sajogni.*
 Wespe: *darázs.*
 Wiedernatürlich: *természet - ellenes.*
 Wiederverrenkung: *isméti kifeszamodás.*
 Wieke: *kérd.*
 Wildleder: *vadbőr.*
 Winddorn: *széltövis.*
 Witterungsconstitution: *időjárás, időhatomány, időrendelet.*
 Wolfsrachen: *farkastorok.*
 Wucherung: *bujálkodás.*
 Wulstig: *májas.*
 Wundfieber: *sebláz.*
 Wundfläche: *seblap.*
 Wundhaken: *sebhorog.*
 Wundnadel: *sebtű.*
 Wundstarrkrampf: *sebzési dermenet, sebdermenet.*
 Wurmfortsatz: *gelisztaképi nyujtvány.*
 Wuth: *ádázág, veszettség, bomlás, (Rabies).*
 Wuthgift: *dühméreg.*
 Würfelformiges Glüheisen: *köb-képi izzvas.*

Y.

Ypsilon-binde: *Ypszilonpólya.*

Z.

Zahnförmiger Fortsatz (proc. odontoides): *fogképi nyujtvány.*
 Zange: *fogó.*
 Zangengorgeret: *fogóvezércsöv.*
 Zapfeunaht: *csapos varrat.*
 Zelle: *sejt.*
 Zellgewebe: *sejtszövet.*
 Zellige Kapsel: *sejtes tok.*
 Zeichen: *tünde.*
 Zerstörung: *pusztulás.*
 Zertheilung (resolutio) oszlódás.
 Zinkblume: *horganyvirág.*
 Zinksalbe: *horganykenőcs.*
 Zirkelbinde: *körpólya.*
 Zitronensaft: *citromnedv.*
 Zuckung: *rángás.*
 Zungenbrustbeinmuskul: *nyelv-mellcsontizom.*
 Zurücktreten: *visszalépi; (das) visszalépes.*
 Zusammengeballt: *öszvegöngyölített.*
 Zusammengelt: *öszvehajtógott.*
 Zusammenhang: *öszvefűggés.*
 Zusammenscrumpfen: *öszvezsugorodni.*
 Zwirnband: *czérnaszalag, czérnamadzag.*

A két első kötetben előforduló ritkább és
a' műszavak gyűjteménye.

II.

Deák német — magyar.

A.

- Adag, törött** : Refracta dosis.
Adáz, dühös : Toll.
Adáság, veszettség, bomlás :
Wuth (Rabies).
Agyék ; Lenden (Lumbus).
Agyék, deréknak vékonya ; Lenden.
Agyékizmok gyuladása : Entzündung d. Lendenmuskeln.
Agyéköv : Lendengürtel.
Agyéktályog, agyékkelevény :
Lumbalabscess.
Agyékzsába : Lumbago.
Agygyurma : Gehirnmasse.
Agykér : Meninx, Hirnhaut.
Agykérlob : Hirnhautentzündung.
Agykérüteg : Art. meningea.
Agymozganás, agyrázódás : Comotio cerebri.
Agynyomás : Druck des Gehirnes.
Ajktartó : Lippenhalter.
Akadmány : Retentio.
Akasz : Tenaculum.
Ak-csipesz : Tenacel-pincette.
Alak, kép : Forma.
Alfoglalvány : Pseudarthrosis.
Alkotmány : Constitutio.
- Allgörcs, állcsukódás** : Trismus.
Allomány : Substanz.
Allomány, csontbeles : Diploetische Substanz.
Allományvesztesség : Substanzverlust.
Allüteg : Kinnschlagader.
Allvány : Gestelle.
Almány : Unterlage.
Alomkör : Schlafsucht.
Alorbáncz : Pseudoerysipelas.
Alorbáncz, fattyú orbáncz : Erysip. spurium.
Alsár : Unterschenkel.
Altest : Unterleib.
Alüteg korlátolt, v. következetes : Aneurysma spurium circumscriptum, v. consecutivum.
Alüteg, terjedett, v. elsősortú : Aneurysma spurium diffusum, v. primitivum.
Amónatapasz : Ammoniakpflaster.
Amónamézga : Gummi ammoniacum.
Angolragtapasz, v. enyves tapasz : Englisches Heftpflaster.

- Angoltapas*, *enyves tapasz*: Emplastrum anglicanum.
Anizskapormag: Semina foeniculi.
Anizsmag: Semina anisi vulg.
Anyag, *v. kelme*: Materia.
Anyag, genyféle; Materia puriformis.
Anyagos, *anyagbeli*: Materiell.
Anyarozs: Mutterkorn.
Arabmézga: Gummi arabicum.
Aradás, *szivár*: Profluvium.
Arag; Oxydum auri.
Arány, *viszony*: Verhältniss.
Aranykén: Goldschwefel: Sulf. aur. Antim.
Arany, sósavas: Salzsaures Gold (Murias auri).
Arányszeres: Verhältnismässig.
Arok, lapcsontalatti: Fossa subscapularis.
Arokalatti tövis: Fossa infraspinata.
Arözön: Douch.
Allcsücszuzmó: Mentagra.
Asszonyi gát avult repedéke: Veraltete Trennung des weiblichen Danmes.
Ásványsav: Mineralsäure.
Aszály: Atrophie.
Aszályos: Atrophisch.
Aszláz, sorvasztó láz: Hectisches Fieber.
Átlikasztó: Perforativ.
Átölteni, *átszúrni*: umstechen.
Átöltés, *átszúrás*: Umstechung.

B.

- Bágyadság*: Abgeschlagenheit.
Baj, *maradandó*: Damnum permanens.
Bántalom, Affection.
Bántalom, epecsorrvas: Gastrisch-biliöse Affection.
Bántalom, vizkóros: Hydropische Affection.
Barátkápa: Mönchskappe.
Barlángos: Unterminirt.
Bárzsing: Spicseröhre, (oesophagus).

- Bárzsingmetszés*: Oesophagotomia.
Bárzsingtakarító: Curette oesophagienne.
Beavatkozás, *avatkozás*: Eingreifen (das).
Bebőrödzeni: Überhäuten sich.
Befor: Entropium.
Beforcspesz: Entropium - pin-cette.
Beforfogó: Entropium-zange.
Begyerdaganat, *begyeredő daganat*: Tumor erectilis.
Béhurkolódás, *bebonyolás*, *betakargatás*: Einwickelung.
Békadaganat: Froschgeschwulst.
Bekötés, *kötözés*, *kötés*, *sebkötés*, *sebbekötés*: Verband.
Bélbokor: Darmschlinge.
Belénd: Hyoscyamus.
Beléndolaj: Hyoscyamusöl.
Beléndvonat: Extractum hyoscyami.
Bélhúr: Darmseite.
Bélhuzam, *bélcső*: Darmkanal.
Bélizam: Darmvorfall.
Bélnetes, *bélkés*: Enterotomus.
Bélloló: Darmscheere.
Belrés, *zsiger*: Eingeweide.
Bélsár: Foeces.
Bél, *tekervényes*: Krummdarm.
Béltüremelet, *béltürem*: Volvulus (invaginatio, intussusceptio).
Bélvarrat: Darmnaht.
Bélyeg, *különtermészetű*: Specifischer Character.
Benge-nyujtvány: Process. coronoideus maxillae inferioris.
Bénulás, *szélütés*, *szélsujtás*: Lahmung.
Berz, *berzerő*, *Berzeség*: Electricitaet.
Berzegetés: Electricisiren (das).
Beszorulás, *kiszorulás*, *börtönzés*: Einklemmung.
Beszürcsölt, *beszürcsölve*, *átszürcsölve*: Infiltrirt.
Betegemelő: Krankenheber.
Betegség, *gyógytudományi*: Medicinische Krankheit.
Betegség, *helybentámadt*: Idiopathische Kraukheit.

Detegtség, kórjeles: Symptomatische Krankheit.
Biczegés, együttszült: Angeborenes Hinken.
Biczegés, sántitás: Hinken.
Billentű: Klappe.
Dimbógyűsző: Warzenhütchen.
Bódár: Narkotisch.
Bódár növények: Narkotische Pflanzen.
Bódulás, kábulás: Betäubung.
Bojtorjángyök: Radix Bardanae.
Bolygideg: Nervus vagus.
Bomlás, szétbomlás, fülbomlás: Störung.
Boncztudomány, összehasonlító: Comparative Anatomie.
Boncztudomány, rajzoló: Beschreibende Anatomie.
Borék: Hodensack.
Boréksérv: Hodensackbruch (Hernia scrotalis, oscheocele).
Borkőolaj: Weinsteinohl.
Borkő, tisztított: Cremor tartari depuratus.
Borogatás, borongatás, borogatvány: Fomentatio.
Boroszlányháj: Seidelbast.
Borostyánkő: Bernstein.
Borostyánkőlé: Bernsteinessenz.
Borostyánmeggyvíz: Aqua laurocerasi. Kirschchlorbeerwasser.
Boroszlányháj: Cort. mezerei.
Borzadás, borzongás, borzalom: das Frösteln.
Borzadozni, borzongani: Frösteln.
Bőnye: Aponeurosis.
Bőnyefejtyű, bőnyesisak: Galea aponeurotica.
Bőreletmő: Hautorgan.
Bőrhámlás: Abschuppung.
Bőrhártya: Lederhaut (cutis).
Bőrlob: Hautentzündung.
Bőrvöreg: Erythema.
Bőrvöreges: Erythemoides.
Bőrvöreg, helybentámadt: Eryth. idiopathicum.
Bőrvöreg, higanyos: Erythema mercuriale.
Bőrvöreg, kórjeles: Eryth. symptomaticum.

Bőrvöreg, rokonszenves: Eryth. sympathicum.
Bősvövénymag: Sem. phellandr. aquat.
Bujálkodás: Wucherung.
Bujasenyv: Syphilis.
Bujasenyvellenes: Antisyphilitisch.
Bujasenyves: Syphilitisch, venerisch.
Bujasenyv, közönséges: Allgemeine Lustseuche.
Bútor: Hausgeräth.
Buzér, pirosító: Rubia tinctoria.
Büröktapasz, amónás: Empl. de cicuta cum ammoniaco.
Bürü, kishid: Brücke.
Bütyök: Condylus.
Bütyökföletti árok: Fossa epicondyloidea.
Bütyöknyujtvány: Process. condyloideus.

C.

Csappantó: Aderlassschnepper, Schnepper.
Császármetzés, császárvagás: Kaiserschnitt.
Csavar, csőr: Schraube.
Csecslob: Entzündung der Brüste.
Csecs-üteg, belső: Art. mamma interna.
Cselekvény: Akt.
Cseplezüteg: Art. epiploica.
Csepfördő: Tropfbad.
Cserepeg: Rhagas.
Cserfördők: Lohbäder.
Csertapló: Eichenschwamm.
Csik: Streif.
Csikorka: Gratiola.
Csillagtorés: Sternbruch.
Csipcsont: Darmbein.
Csipcsont taréja: Graethe des Darmbeines.
Csipesz: Pincette.
Csipesz, sodró: Torsionspincette.
Csipesz, záros: Schliessbare Pincette.

Csípíjádalom, csípízsda : Coxal-
gia.
Csípíseü-kitünötség : Eminentia
ileopectinea.
Csípífogó : Kneipzange.
Csípízkor : Coxarthrocace.
Csípízom, külső : Musc. iliacus
externus.
Csípízülés : Hüftgelenk.
Csípíkedés, viszketeg : Prickeln
(das).
Csípíkés : Gezackt.
Csípítáj' betegsége : Morbus co-
xarum.
Csípítető : Klemme.
Csípítér, közöns. : Art. iliaca com-
munis.
Csípítér, külső : Art. iliaca ext.
Csív (nem cső) : Canula.
Csizmahorog : Stiefelhaken.
Csomó, egyszerű (egyed) : Ein-
facher Knoten.
Csomó, sebészi : Chirurgischer
Knoten.
Csomószorító : Knottenschnü-
rer.
Csomóvető : Knotenschliesser.
Csónakpólya, csónakos pólya :
Kahnbinde.
Csonkítani : Amputare.
Csonkítás : Amputatio.
Csontdaginat, göbös : Nodus.
Csontelhalás : Absterben des
Knochens.
Csontfej : Crauium.
Csontfene, csontüszök : Necrosis.
Csontfogó : Knochenzange.
Csonthalál : Absterben des Kno-
chens.
Csonthártyavakaró : Beinhaut-
achaber.
Csontídfürész : Knochenbrü-
ckensäge.
Csonthusany : Osteosarcoma.
Csontizvéglób : Entzünd. d. Ge-
lenkenden d. Knochen.
Csontképzés, csontképlődés :
Knochenbildung.
Csontkusztorá : Knochenbistouri.
Csontlágylás : Osteomalacia.
Csontmetesz : Osteotomus.
Csontosodás : Verknöcherung.
Csontreszelő : Knochenfeile, Kno-
chenraspel.
Csontsenyv : Rhachitis.

Csontszálkafogó : Knochensplit-
terzange.
Cszontszu, szu : Carica.
Csontszu, központi : Caries cen-
tralis.
Csonttoboly (holttetem) : Exosto-
sis, tophus.
Csörgépe : Schrauben-maschi-
ne.
Csorvás : Gastrisch.
Csőr : Klystier.
Csóre : Klystierfeuchtigkeit.
Csukafej : Hechtkopf.
Csuklónemő : Gewindartig (ging-
lymus).
Czernaszalag, czernamadzag :
Zwirnband.
Cziczkorófü : Herba millefolii.
Czitromnedv : Zitronensalt.
Czombideg : Schenkelnerf.
Czombiv : Schenkelbogen.
Czomb' kétfejű izma : Musc. bi-
ceps cruris.
Czombütér : Schenkelschlagader.

D.

Dagadó (p. o. kéréből) : Quell-
meissel.
Daganat, lépfajta : Tumor sple-
noideus.
Duganat, vízkóros : Wassersüch-
tige Anschwellung.
Darázs : Wespe.
Dárdany : Antimonium.
Dárdanybor : Spieszglanzwein.
Dárdanyfélék : Antimonialia.
Dárdanynedv, szappanos : Li-
quor saponis stibiati.
Dárdanyvaj, sósavas dárdacs :
Butyrum Antimonii.
Daruorr : Kranichschnabel.
Derekpólya, derék-szorító : Leib-
binde.
Dermetet, holtgörcs : Tetanus.
Dermetet, sebészi, sebdermemet :
Wundstarrkrampf.
Desault' zsindele : Schiene v.
Desault.
Deszka lejtő, kettős : Doppelt in-
clinirtes Brett.
Diszleni : Gelingen.

Dob, helybentámadt: Idiopathischer Bubo.
Dob, kelevény: Bubo.
Dobok, rokonszenves, együttérzésbeliek: Sympathische Bubonen.
Dobsérv: Bubonocela.
Dongaláb: Klumpfuß (varus).
Dörzsorvoslás, kenorvoslás: Schmiercur.
Dudor, emelkedmény: Hervorragung.
Dugizom: Musc. obturatorius.
Dugszálag: Ligam. obturatorium.
Dühmérég: Wuthgift.
Dühödés, dühöngés, dühösség, ádázsg: Raserey.
Dühösség, önkénytes: Rabies spontanea.
Düllmirigy: Prostata, Vorstehdrüse.

E.

Ebádázsg, dühösség, bomlás, veszettség: Rabies canina.
Éber: Vigil.
Ebtejszestvény, fűtejszestvény: Tinctura euphorbii.
Ecsetnyalat, ecsetnedv: Pinselsaft.
Edényreze: Gefäßnetz.
Égény: Naphte (Naphta) aether.
Égés, megégés; megegetés: Verbrennung.
Egéség, föltételes: Relative Gesundheit.
Égvény: Alkali.
Egyenletlen, egyenletlenül: Ungleich.
Egyesület, szeméremcsontoké: Symphysis ossium pubis.
Egyetérzés: Consensus.
Egyetérzésbeli: Consensuell.
Egykedvűség, kedvimám: Gleichgültigkeit.
Egyszerű: Einfach.
Együttérzideg: Nervus sympathicus.
Éhorvoslás, éhgyógyítás, böjtorvoslás: Hungercur.

Ehrlich nyomó eszköze: Compressorium v. Ehrlich.
Elcsusszanás, elhibbanás: Verückung.
Éldelem: Genusz.
Élelem, elemény: Kost.
Élemény, állati: Thierische Kost.
Életfolyam, életfolyamat: Lebensprocess.
Életmű: Organon.
Életműség: Organismus.
Életműves: Organisch.
Életművezesség: Organisation.
Élettelly: Lebensfülle (turgor vitalis).
Elevedés, evsedés: Verjauchung.
Elfajulás, elfajzás, elvetemedés: Entartung.
Elfajzás: Verbildung.
Elfajzás, csomós: Knotige Entartung.
Elfogadó, korcsolya: Vehikel.
Elhalt, fenésen: Nekrosirt.
Ellenhasadék: Gegenspalte (contrafissura).
Ellennyitás, ellennyitás: Gegenöffnung.
Ellennyújtás: Contraextensio.
Ellentartó: Gegenhalt, retinaculum.
Ellentűr: Gegenbruch (contrafractura).
Előfok: Promontorium.
Előjel: Vorboth.
Előkészület: Praedispositio.
Elpattanás, durranás, berzes: Electriche Explosion.
Elszigetelni, megkülönböztetni: isoliren.
Elszolgáltatás: Ableitung.
Eltakaró: Schneidenmesser, Schneidendecker.
Elzáródás, bezáródás: Verschlussung.
Emelcső: Hebel.
Emelcső, kuposz lopképü: Pyramidenförmiger Hebel.
Emelcsőnemű: Hebelartig.
Emésztődés, aszkóros: Hectische Consumtion.
Emlesz, emelintő: Elevatorium.
Emv: Chymus.
Emvfolyás: Ausfluss des Chymus.
Epeinger: Gallenreiz.
Epeinyol: Gallenfistel.

Ércszerecsen : Aethiops mineralis.
Érdus : Gefäßreich.
Érlökködés : Pulsatio.
Ermécses, rugalmas : Elastisch.
Érnyomasz, érsajtó : Tourniquet.
Érnyomasz, peczkes : Knebel-tourniquet.
Érnyomasz, csatos : Schnallen-tourniquet.
Érnyomasz, csavaros, csórérnyomasz : Sehraubentourniquet.
Érnyomasz, hengeres : Wellentourniquet.
Érnyomasz, peczkes és csatos : Knebel-Schnallen-tourniquet.
Érnyomasz, tábori, érsajtó : Feldtourniquet.
Érőbeli : Dynamisch.
Érőbolenyészet, betömülés : Obliteration.
Érőcsüggedési : Asthenisch.
Érőlködés : Drängen (das).
Érőmlány : Extravasat.
Érőműves : Mechanisch.
Érőművezet : Mechanismus.
Érűtés, érverés, kikimaradó, kikihagyó : Aussetzender Puls.
Érvágó : Aderlassschnepper.
Ércsodrony : Metalldraht.
Eszköz, nyomó : Compressorium.
Eszköztanistmány, sebészi eszköztanistmány : Instrumentenlehre.
Étetőkő : Lapis causticus, Aetzstein.
Étvágytalanság, étvágyhiány : Appetitlosigkeit.
Ev : Jauche.
Ev, fenés : Brandjauche.
Evszivár, evválasztás : Jauchebesonderung.

F.

Fa-állás : Hölzernes) Gestell.
Fagyúdaganat : Steatoma.
Fagyúdaganatos : Steatomatös.
Fagyás, megfagyás : Erfrierung.
Fagydaganat, vaktetű : Frostbeule.

Faital : Holztrank.
Fancsont, szemeremcsont : Schambein.
Fanizvágás : Sohoosfugenschnitt.
Farcsikcsont : Steiszbain.
Farizom : Musc. gluteus.
Farkastorok : Wolfsrachen.
Farkastorok, kettős : Doppelter Wolfsrachen.
Fasav : Holzäure.
Faszerfőzet, faszerial : Decoct. spec. lignor.
Fecskegodriczvonat : Ext. chelidonii majoris.
Fecsmetes : Syringotomus.
Fehér daganat, fájdalom : Phlegmatia alba dolens.
Fehérfolyás : Weiserfluss.
Fehérnye : Albumina.
Fehérnyés : Albuminos.
Fejbiccentő : Kopfnicker.
Fejbőr : Kopfscharte.
Fejcsomó : Milchknoten.
Fejér : Carotis.
Fejgyám : Atlas.
Fejkendő, háromszögletű : Dreieckiges Kopftuch.
Fejpólya, fejszorító : Kopfbinde.
Fekély : Geschwür.
Fekélyedés : Verschwärung.
Fekély, harapódzó : Phagadaenisches Geschwür.
Fekély, különtermészetű : Specifisches Geschwür.
Fekélylap, fekélyfölvét : Geschwürfläche.
Fekvély : Decubitus.
Felibe átlátszó : Halbdurchsichtig.
Félrebeszéd : Irrreden.
Fene : kalter Brand.
Fene, fekvélyes (üszök inkább) : Gangraena ex decubitu.
Fene, hidegfene : Sphacaelus.
Fene, nedves : Feuchter Brand.
Fene, száraz : Trockener Brand.
Fenevar, pörk, pörkvar, égett pörkvar : Brandschorf.
Fénymáz : Firnis.
Fénymázos : Lackirt.
Fenyűtoboz : Fichtenknospen.
Fércz : Heft.

Férczelés, aggatás: Heflung.
Fércztű: Heftnadel.
Ferde: Schief (obliquus).
Férjany: Arsenicum.
Fertezés, ferteződés: Ansteckung.
Festvény: Tinctura.
Festvény, illatos, savanyú: Tinctura aromatico-acida.
Festvény, kénsavanyú: Tinctura sulfurico-acida.
Feszülés, életbeli: Vitale Spannung.
Ficzamodás a' czombé önkénytes: Luxatio foemoris spontanea.
Ficzamodás, menyülés: Luxatio, Verrenkung.
Ficzamodás, önkénytes: Luxatio spontanea.
Fitymabörtön, fitymaszor: Phimosis.
Fodorhurok: Gekrösschlinge.
Fodorűtér: Art. mesenterica.
Fogalom, fogat: Begriff.
Fogantyú: Ansa.
Fogasz: Agraffe.
Fogász, fogorvos: Dentista.
Foghuslob: Parulis,
Foglalványlob, ízületlob, izületlob: Entzündung der Gelenke.
Fognyujtvány, fogképü nyujtvány: Processus odontoideus.
Fogó: Zange.
Fogó, kanálképü: Löffelzange.
Fogóvezérsziv: Zangengereret.
Fogzatos, fogas: Gezahnt.
Fok, hágsó: Grad.
Folyamat, fekélyedő, fekélyedés salyamata: Verschwärungsprocess.
Fonalszalagcsa: Fadenbändchen.
Forrázat: Aufguss.
Forromány: Epiphysis.
Főlbőr, hám: Oberhaut.
Főlbőrlehamlás: Abschilferung der Oberhaut.
Főlcserapedik: sich abblättern.
Főlcserapedzés, réteges: Schichtenweise Abblätterung.
Főleresztett: Diluirt.
Főlernyedés: Auslockerung.
Föllengül, főlernyed, tógul, enged: Auslockern sich.

Főlosztás, kórtudományi: Nosologische Eintheilung.
Főlpállás, főlturlás, kikérgesedés, kipállás: Excoriatio.
Főlrétegzik: sich abblättern.
Főlszívás, fekélyitő, főlfekélyitő: Verschwärende Aufsaugung.
Főltest: Oberkörper.
Főlturlik, főlpállik: Excoriari.
Főlület: Oberfläche.
Fördész: Bader.
Fördészség: Baderthum.
Fulánk: Stachel.
Függér: Aorta.
Függér, hasüri: Aorta abdominalis.
Függesztő v. kendőperecz: Suspensorium.
Függőhas: Hängebauch.
Függőleges, függélyes: Senkrecht, Vertical.
Fügöly, torony: Condyloma.
Fültömírgylob: Entzündung d. Ohrspeicheldrüse.
Fűrész, kézi: Handsäge.
Fűszeres: Aromatisch.
Fűszer, illatos: species caephalicae.
Fűszer, lágyító: Species emollientes.
Fűtűsző: Kräutersäckchen.

G.

Gajak-festvény, amónás: Tinctura guajaci ammoniata.
Galbántapas: Emplac. de Galbano.
Galicz: Vitriolum.
Galiczczakány: Elixirium vitrioli.
Galvánosság: Galvanismus.
Garat: Schlund (pharynx).
Garatfogó: Schlundzange.
Garathorog: Schlundhaken.
Garatmarok: Schundshirm.
Garatmetesz: Pharyngotomus.
Garattaszító: Schluudstösser.
Gát, közepüs: Damm.
Gátor: Mediastinum.
Geny: Eiter.
Genybél: Eiterpfropf.

Genydaganat; Abs eas.
Genyedékek: Pustulae.
Genyedék, gonoszféle: Bösartige Pustel.
Genyedés: Eiterung.
Genyedni: Eitern.
Genyfürkészet: Eiterprobe.
Genygyülem: Eiteransammlung.
Genyképződés: Eiterbildung.
Genykusacs: Fontanella.
Genymell: Eiterbrust.
Genyszalag: Haareil.
Genyszalagfogó: Haareilzange.
Genyszalag, ikképü: Keilförmiges Setaceum.
Genyszalagtű: Haareilnadel.
Genyzzsinór: Eiterschaur.
Gépely, erőmű: Machina.
Gépely, kinyújtó: Extensionsmaschine.
Gerely: Lancette.
Gerely - árpa, szemképü: Gerstenkoruförmige Lancette; Lancette à grain d'orge.
Gerely, gúlaképü: Pyramidenförmige Lancette.
Gerely, spanyor: Spanische Lancette.
Gerelyszurás: Lancettenstich.
Gerely, zabképü: Haferkornförmige Lancette. Lancette à grain d'avoine.
Gerezna, lecsomoszolt: abgelegene Matratze.
Gesztenyehéj, vad: Kastanienrinde.
Godricz: Chelidonium.
Gonoszféle, rosszféle: Bösartig.
Gödör S-képü: Cavitas sigmoidea.
Görfedű: Epiglottis.
Gögsip: Luftrohre (trachea).
Gögsipmetesz: Tracheotomia.
Gögsipmetszés: Tracheotomia.
Gömbköröm, gömbhuzó: Kugelzieher.
Gömbölyüded: Sphaericus.
Gömb, teke: Kugel.
Görbedés: Verkrümmung.
Görccszéllesztő, görccsillapító: Krampfstillend.
Görvély: Scropheln.
Görvélyes: Scrophulos.
Gumó: Höcker.

Gumó, járomképü: Jochförmiger Höcker.
Guta, gutaütés: Schlagfluss.
Gyakpont: Insertionspunct.
Gyalog fenyűfa: Lignum juniperi.
Gyalogfenyülésürd: Roob Juniperi.
Gyanitmány: Vermuthung.
Gyanítani, hozzávetni: Vermuthen.
Gyanta, rugalmas: Elastisches Harz.
Gyermekágyi, hétágyi: Puerperal.
Gyógybánás, ingerenyhitő: Reizmindernde Behandlung.
Gyógybánás, orvosi: Medicinisches Handeln.
Gyógymód, lobellenes: Antiphlogistische Heilmethode.
Gyógyművészség: Heilkunst.
Gyógyterv: Heilplan.
Gyolcshengercse: Leinwandcylinder.
Gyomorcsuk, gyomorzár: Pylorus.
Gyökönke: Valeriana.
Gyuladás, bíralatos: Kritische Entzündung.
Gyuladás, genyedő: Eiterungsentzündung.
Gyuladás, hegesztő: Adhaesive Entzündung.
Gyuladás, izgékony: Inflammatio crethistica.
Gyuladás, lob: Entzündung.
Gyuladás, mélybehasó: Phlegmonöse Entzündung.
Gyurma, enyves: Glutinöse Masse.
Gyurma, mészféle: Kalkartige Masse.
Gyurma, tömeg: Massa.
Gyűzősfű: Digitalis.

H.

Hagymaszagú tarorjafü: Herba scordii.

- Hagyma, tengeri*: Squilla.
Hagymáz: Typhus.
Hajdag, érvétágulás: Teleangiectasia.
Hajér: Capillargefäß.
Hajlam: Anlage.
Halántékizom: Musc. temporalis.
Halántéküster: Art. temporalis.
Haller' savanya: Acidum Halleri.
Hallgacsb: Sthetoskop.
Hályoggerely: Staarlanze.
Hályogkés: Staarmesser.
Hályogtű: Staarnadel.
Hályogtűfogó: Staarnadelzange.
Hályogtűhorog: Staarnadelhaken.
Hamag, alszénsavas: Sal alkali vegetabile.
Hamag, dárdaesos, borkösavas: Tartras lixivae stibiatus.
Hámkorpádzás: Abschilferung der Oberhaut.
Hangizelés: Articulatio toni.
Hangtömesz: Stethoskop.
Hangyamaszás, bizsergés: Ameisenkriechen.
Haránt, ászok: Transversus.
Harapódzás: Fortschreiten (das).
Harisnya, fűzö: Schnürstrumpf.
Harmaglat: Triangulum.
Hársfaszén: Lindenholzkohlen.
Hártya, tömlőképü: Membrana sacciformis.
Hasabképü; Prismatisch.
Hasgyűrö: Bauchring.
Hasérv: Bauchbruch.
Hasvágás, hasmetszés: Bauchschnitt.
Hasvarrat: Bauchnaht, gastro-raphia.
Hasvízkör: Bauchwassersucht.
Hatalombeli: Potentiell.
Hátdermenet: Opisthotonus.
Hátgerincz, hasadt: Gespaltener Rückgrath.
Hátgerincz, hasadt; hasadt orj: Spina bifida.
Hátgörbedés, hátpúp, háthoporj, hátpúposság: Gibbus (cyphosis).
- Hátizom, legszélesebb, legszele-
sebb hát izma*: Musculus latissimus dorsi.
Hegedék, hegedmény: Concrementum.
Hegedés, elsőszándékbeli: Reunio per primam intentionem.
Hegedés, másodsándékbeli: Reunio per secundam intentionem.
Hegyesdö: Spitzendeckel.
Hegyláb: Spitzfusz.
Hegytakaró: Spitzendecker.
Helyezet, borintó; borintás: Pronatio.
Helyezet, hanyintó; hanyintás: Supinatio.
Helytálló, helyben maradó, ülénk, helytülö: Fixus, (volatili contrarium).
Helytévédés: Dislocatio.
Hereenyészedés, tökfogyás, tökteperedés: Schwinden der Hoden.
Herelob, töklöb: Entz. d. Hoden.
Hervatag: Welk.
Heveny: Frisch (recens).
Hevenyében: in recenti.
Heves, erös, nagy: Hestig.
Hevesség: Hestigkeit.
Hévfelödés: Wärmeentwickelung.
Hévmérö, hévmérü: Thermometer.
Héverterődés: Wärmezeugung.
Higacs, huyagos: Merc. solub. Hahn.
Higagir, vörös: Rothe Praecipitat-salbe.
Higag, olvaszthatlan, huyagos; sösavas, v. levált fehér higany: Mercurius praecipitatus albus, v. Murias hydrarg. ammoniacalis insolubilis.
Higag, rágó, sösavas, v. rágó higany: Sublimat.
Higag, vörös: Mercurius praecipitatus ruber.
Higany, edes, enyhe; önyhe sösavas higacs: Mercurius dulcis.

Higany, enyhe, édes, enyhéső-
savas higacs; enyhe sósavas
higany: Versüstedes Qwecksil-
ber.
Higany, fojtósavas: Salpetersau-
res Qwecksilber.
Higanyír, szürke: Grauc Qweck-
silbersalbe.
Higanyír, vörös: Ungv. merc.
praecipitati rubri.
Higanykénét, dárdanyos: Cin-
nabaris Antimonialis.
Higanykénét, dárdanyozott:
Aethiops antimonialis.
Higanykénét, fekete; Aethiops
mineralis.
Higanykór: Morbus mercurialis.
Higany-olvadék, fojtósavas, v.
olvasztott fojtósavas higany:
Liquor hydrargyri nitrici.
Higany, salétromos: Mercur. ni-
trosus.
Higor, rivóka: Hydatis.
Higviriczgyök: Radix liquiritiae.
Himlő; csécs: Blattern, Pocke.
Hinta: Schwebé.
Hintagépely: Schwebemaschine.
Hippocrates sipkája: Mütze v.
Hippocrates.
Hirtelen egyesítés, hirtelen egye-
sülés: Schnelle Vereinigung.
Hollorrkarizom: Musc. coraco-
brachialis.
Hollorrnyujtvány: Process. co-
raoideus.
Hólyagcsa: Bläschen.
Hólyagnyitó, hólyagmetesz: Cy-
stotomus.
Hólyagtápasz: Blasenpflaster.
Homlokizom: Musc. frontalis.
Homlokkötő, homlokszorító:
Stirnband.
Homloköböl: Stirnhöhle.
Homloküteg: Art. frontalis.
Homoksásgyökér: Radix carecis
arenariae.
Homorodás: Vertiefung.
Horgany-kenőcs: Zinksalbe.
Horgany, kénsavas: Schwefel-
saures Zink.
Horganyvirágok: Zinkblumen.
Horny, borozda: Furche.
Horogcsipesz: Hakenpincette.
Horog, kettős: Doppelhaken.

Horpaszizom: Musc. psoas.
Horpaszlob: Psotitis.
Horzslövet, cseszslövet: Luft-
streifschuss.
Hoszam: Longuette.
Hörg: Bronchus.
Hudcsap: Katheter.
Hudcsőlob: Entz. d. Harnröhre.
Hudcsőmetesz: Urethrotomus.
Hudvezéd: Harnleiter.
Hugyag, alszénsavas: Flücht-
iges Laugensalz.
Hugyag, sósavas, Szalamiasó:
Salmiak.
Hugyag, tiszta, folyó: Liquor
ammonii caustici,
Hugyany, etető: Aetzendes Am-
monium.
Hugyrekedés, hugyfölakadás:
Urinverhaltung.
Hugysipoly, vizelletsipoly: Urin-
üstel.
Hugyszűrelem: Harninfiltration.
Hugyülep: Urinbodensatz.
Hullámzás: Fluctuatio.
Hullámzás, szotyogás: Schwap-
pung.
Hunyorgyökér: Schwarze Niess-
wurzel (Rad. Helleb. nigri).
Hurok, bokor, ürök, hurokbokor:
Schleife.
Hurokvívó, hurokhordó: Schlin-
genträger.
Husáng: Knebel (l. Márton).
Husany: Sarcoma.
Husanyos: Sarcomatös.
Husbujálkodás, vadhus: Caro lu-
xurians.
Huszömölcsök sarjadása: Bil-
dung der Granulationen,
Husvág; Fleischgier.
Hüvelyizsam: Schneidenvorfall.
Hüvelytükör: Speculum vaginae.

I.

Ibó: Jodina.
Ibólófestvény: Tinctura jodinae.
Ibólóir: Jodsalbe.
Idegerd: Nervenkräft.
Ideghüvely: Nervenscheide (neu-
ricma)
Idég, közepetti: Mediannerv.

Idegnyomó: Nervencompressorium.
Idegrendszer, duczos: Gangliöses Nervensystem.
Idegtünemények: Nevezzenefalle.
Ideg, visszatérő: Nervus recurrens.
Idom: Figur, Gestalt.
Idomfajulás, idomtalanság, ék-selenség: Doformitaet.
Idomtalanság: Ungestalttheit.
Időjárás, időalkotmány, időrendelet: Witterungsconstitution.
Időperc, perczenet: Minutum.
Ikelődött: Eingekeilt.
Ikképu: Keilformig.
Ikrálló: Wadenstück.
Imámitott: Neutralisirt.
In: Flechse (Sehne, tendo).
Ingás: Erregung.
Inhüvely: Sehnenscheide.
Íny: Gaumen.
Ínygerely: Gaumenlancette.
Íny, hasadt: Palatum fissum.
Inyvarrat: Gaumennaht.
Ir, egyiptomi: Unguentum aegyptiacum.
Ir, osztató (jobb érlelőir): Ungv. digestivum.
Ir, szálló (szállékony): röpir: Flüchtige Salbe.
Izzam: Prolapsus, Vorfal.
Ívfürész: Bogensäge.
Ívlékesz: Bogentrepan.
Ízbetegség, fogtárványaralya: Gelenkkrankheit.
Ízdaganat, fehér: Tumor albus articularum.
Ízelt: Articulirt.
Izgás: Reizung.
Izgó, izgékony: Eretisch.
Ízmeredés, tagmeredés, tagmeredség: Ankylosis.
Íznedv: Synovia.
Iznedvhártya: Synovialhaut.
Iznedvhártyalob: Entz. d. Synovialhaut.
Izom, belső, tömérdek: Musc. vastus internus.
Izom, czombközeli: Musculus adductor cruris.
Izom, felhártyás: Musc. semi-

membranosus.
Izom, félínas: Musc. semitendinosus.
Izom, hererázó: Musc. cremaster.
Izom, kótaláncsás: Deltamuskel.
Izom, lapcsontalatti: Musc. subscapularis.
Izom, nagy, görgeteg: Musc. teres major.
Izom, tövisalatti: Musc. infraspinatus.
Izom, tövisfölötti: Musc. supraspinatus.
Ízporcz: Gelenkknorpel.
Ízszálag: Gelenkband.
Izzivacs, iztapló: Fungus articularum.
Ízülés, természetellenes: Articulatio praeternaturalis.
Ízüreg: Gelenkhohle.
Ízvápa: Pfanne.
Ízvég: Gelenkende.
Izzadmány: Exsudatum.
Izzadság, oldódzkodásbeli (oldozó): Colliquativer Schweiss.
Izzöhenger: Brenncyylinder.
Izzóvas: Glühendes Eisen.
Izzvas: Glüheisen.
Izzvas, csomós: Knopfförmiges Glüheisen.
Izzvas, fejszeképu: Beilförmiges Glüheisen.
Izzvas, gombképu: Knopfförmiges Glüheisen.
Izzvas, gúlaképu: Pyramidenförmiges Glüheisen.
Izzvas, hasábképu: Prismatisches Glüheisen.
Izzvas, ikképu: Keilförmiges Glüheisen.
Izzvas, köbképu: Würfelförmiges Glüheisen.
Izzvas, kupképu: Kegelförmiges Glüheisen.
Izzvas, olajszemképu: Olivenförmiges Glüheisen.
Izzvas, pénzképu: Münzenförmiges Glüheisen.
Izzvas, tekeképu: Kngelförmiges Glüheisen.
Járvány: Epidemie.
Ját, drusza: Homonymus.
Jóslat: Prognosis.

K.

Kacsibaláb : Plattfusz , valgus.
Káfor : Camphora.
Kajennaborsfestvény , Tinctura piperis cajennae.
Kalauz, korcsolya : Conductor (Träger).
Kalauzkutasz ; Leitungssonde.
Kantárpólya ; Halfterbinde.
Kanyarodék, S-képü : S-förmige Ausschweifung.
Kanyartoll : Parabolische Feder.
Kapcsolat, csuklós : Charnier.
Kaponyahártya : Pericranium.
Kappanör : Arnica.
Karakasztó : Armschlinge.
Karczasz : Scarificatorium.
Karczképü nyujtvány : Process. styloideus.
Karczozás : Scarificatio.
Karczozni : Scarificiren.
Karizom : Musc. brachialis.
Karizom, háromfejű . Musc. triceps brachii.
Karizom, háromfejű : Dreiköpfiger Armmuskel.
Kar' kétfejű izma : Musc. biceps brachii.
Karoly (l. Márton) : Sperber.
Károlyfüröd : Karlsbad.
Karolypólya : Sperberbinde.
Ka'polcz, Hippocratesé : Ambe Hippocratis.
Karszékény : Armlade.
Karutér : Art. brachialis.
Kátéfestvény : Catechutinctur. Tinctura Catechu.
Kecskeláb : Geissfuss.
Kedélyállapot, unatkozot, kedvelyidegzet : Verdrossene Gemüthsstimmung.
Kedélymozgás, kedélymozgalom : Gemüthsbewegung.
Kedélyrázadalom : Gemüthserschütterung.
Keh : Asthma.
Kékdaganat, szederjesség : Echy-mosis.
Kéksav : Blausäure.
Kelevény : Abscess.
Kelevény, torlódásbeli v. súlyog : Congestions abscess.

Kelis : Blutchwäre.
Keményedés : Verhärtung.
Kengyelfele : Bügelartig.
Kengyel, talpalló : Steighügel.
Kengyelvas, kanyarvas : Bügel.
Kénmaj : Schwefelleber.
Kénsav : Schwefelsäure.
Kenzappan : Schmierseife.
Képelet : Gebilde.
Képlődékeny : Plastisch.
Képlődékenység, sükerség : Plasticitaet.
Képződés : Bildung.
Képződés, korcs v. sete : Missbildung.
Kéreg : Callus.
Kerek, akasztó, feszítő : Stellrad.
Keresztcsipforradás : Symphisis sacroiliaca.
Kereszt-csipporczizülés : Synchondrosis sacroiliaca.
Kérő : Charpiewieken, Wieke.
Keserag, szénsavas : Carbonas magnesiae.
Keserédes venyigék : Stipites dulcamarae.
Késfűrész : Messersäge.
Később következő, aztán következő : Consecutiv.
Készület v. bánás, erőműves : Mechanische Vorrichtung.
Készület, feszítő : Streckapparat.
Kettőzmény : Duplicatur.
Kézlekesz : Handtrepán (trephine).
Kézlekesz : Trephine.
Kerör v. kórvédő : Meningophylax.
Kézto : Handwurzel (Carpus).
Kicsucsorodott : Aufgeworfen.
Kifczamodás, ismét : das Wiedervorfallen.
Kifczamodás, kimenyülés : Luxatio.
Kigyóége : Serpentaria.
Kinómözga : Gummi Kino.
Kirétegzés, fölernyedés : Exfoliatio.
Kitömní, kidugaszolni, tépdugasszal kitömní : Tamponiren.
Kivájulás : Aushöhlung.
Kocsány : Stiel.
Komorvörös : Dunkelroth.

- Koncz, sipos csont* : Röhrenknochen.
Konokfej : Caput obstipum.
Kontúrság : Pfscherei.
Kopajbalzam ; Copailbalsam.
Koponyafuró : Schadelbohrer.
Kórápóly : Krankenwärter.
Kórattétel : Metastasis.
Kórattételes : Metastaticus.
Körboncztudomány : Pathologische Anatomie.
Korcsszinü : Missfarbig.
Korcsvegyület : Kakochemie.
Kórhajlam : Krankheitsanlage.
Kórhatározat, kórösmeret : Diagnose.
Kórház-fene, kórházi fene : Hospital-Brand.
Köringekönyság : Erethismus.
Körizgató : Herumziehend.
Korlátoldik : Begrenzen, sich.
Korlátvonal : Begrenzungslinie.
Kormányzat, életrendirányos : Diätetisches Regimen.
Körmonymeredés, monymeredés : Priapismus.
Kormosság : Schwärzung.
Korong, tárcsa : Scheibe.
Korpás, korpaféle : Furfuraceus.
Kórszuny : Diathesis.
Kórszuny, genyes : Diathesis purulenta.
Körtéret, kórismétülés : Rückfall.
Kosborgyök : Salepwurzel.
Kőfogó : Steinzange.
Köhler sipkája, Köhlerische Mütze.
Kökem : Scirrhus.
Kökerosó : Steinsucher.
Kökutasz : Steinsonde.
Köldöksérv : Nabelbruch.
Kömesz : Lithotomus.
Kömetkés : Steinschnittmesser.
Kömetzsike : Steinschnittsskalpell.
Köntös, fehérő : Tunica albuginea.
Könyökcsúcs, könyökkampó : Olecranon.
Kőolaj : Petroleum.
Köpölycsappantó : Schröpfschnep-per.
Köpölykészület : Schröpfapparat.
Köpölylámpa : Schröpflampe.
Köpölyök : Schröpfköpfe.
Körfordulat : Tour.
Körfordulat, szilánkos, gyalladékos : Hobeltour.
Körlekötés : Circularunterbindung.
Körlet, serjedet : Umfang.
Körnetszet : Segment eines Zir-kels.
Körömágy : Matrix unguis.
Körömméreg : Panaritium.
Körömméreg, száraz : Trockener Wurm.
Körömpereczlob : Entz. d. Nagelgliedes.
Körösbogarak : Canthariden.
Körösbogárfestvény, körösfestvény : Cantharidentinctur.
Körösbogárfestvény, körösfestvény : Tinctura Cantharidum.
Körpölya : Zirkelbinde.
Köszvény : Arthritis.
Köszvényes : Arthritisch.
Kötés, bekötés, nyomó kötözés, nyomkötözés : Druckverband.
Kötőlék, köselék : Bandage.
Kötőléktanomány : Bandagenlehre, Verbandlehre.
Kötőpölya, szalag : Bandstreife.
Kötözés, bekötés, nyomó kötözés : Compressivverband.
Kötözés, helybentartó, kötés, bekötés : Contentivverband.
Közállomány, rostos v. kanafos : Fibröse Zwischensubstanz.
Közegyen, párhuzamosság : Parallelismus.
Közélet, életnem : Diacta.
Közéletbeli, életrendirányos : Diätetisch.
Közepkéz : Mittelhand, Metacarpus.
Középső, lobüző : Antiphlogistisches Mittelsalz.
Közjólétzet : Allgemeines Wohlbefinden.
Közösülés, elhálás : Beischlaff.
Közszenv : Allgemeinleiden.
Közvetett : Mittelbar.
Közvetlen, közvetetlen : Unmittelbar.
Kulcs (a' dentisticában) : Schlüssel.
Kup : Conus, Kegel.

Kupak: Aufsatz.
Kupidomu: Konisch.
Kuposzlop, gúla: Pyramide.
Kusztora: Bistouri.
Kusztora, gombos: Geknöpfte Bistouri.
Kusztora, hornyos: Furchenbistouri.
Kutasz: Sonde.
Kutaszcsipő: Sondengriffel.
Kutaszfogó: Sondenfänger.
Kutaszni, kutaszolni: Sondieren.
Kutaszvessző: Sondenstäbchen.
Külemény, nyirkos: Lymphatischer Habitus.
Külemény, szokvány: Habitus.
Különtermészetű; különhatásu: Spezifisch.
Küteg: Exanthema.
Küteg, genyedékes: Pustulöser Ausschlag.
Küteg, higanyos: Exanthema mercuriale.

L.

Lábadás, üdülés: Reconvalencia.
Lábágy: Fussbett.
Labda, téplabda: Pelotte.
Lábdeszka, talpdeszka: Fussbett.
Lábhegy: Vorderfuss.
Lábikra, gáz: Waden.
Lágyékárok: Leistengrube.
Lágyékcsatorna: Leistencanal.
Lágyékgyűrű: Leistenring.
Lágyékkalász: Spica ingvinalis.
Lágyéksérv: Leistenbruch.
Lágyékszálág: Leistenband.
Lágyinyrés, lágyinyrepedék, lágyiny' hasadéka: Spalte im weichen Gaumen.
Lánczizzvas: Kettenbrenneisen.
Lánczvessző: Kettenstäbchen.
Lang: Alcohol.
Lapocz: Spatel.
Lapszakizom: Musc. omohyoideus.
Látgyöngesség: Gesichtsschwäche.

Láthiány: Amaurosis.
Laz: Laxus.
Láz: Febris, Fieber.
Laz (gindár petyhüdt) alkotmány: Schlaaffe Constitution.
Lázborzalom: Fieberfrost.
Láz, hagymázos: Typhöses Fieber.
Lázhev, lázmelegség: Fieberhitze.
Láz, hurutos: Catarrhalisches Fieber.
Lázmozgalom: Fieberbewegung.
Lazsnak: Matte.
Lebeny, karély: Lappen.
Lebenymetszés, karélymetszés: Lappenschnitt.
Lecat' csüggő lazsnaka: Le Cat's Hängematte.
Légcsőmetesz: Bronchotomus.
Légcsövek: Bronchiae.
Légdaganat: Luftgeschwulst.
Légely: Flasche.
Légüres: Luftleer.
Lehámlás: Desquammatio.
Lehorozsválni: abradiren.
Lékemelő, v. csontcsír: Tirefond (Beinschraube).
Lékesz: Trepan.
Lékesz, átrétegző: Perforativtrepan.
Lékesz, kirétegző: Exfoliativtrepan.
Lékesz, kuposzlopú: Pyramide des Trepan.
Lékesz, markolatos: Kurbeltrepan.
Lékesz, mérlegző: Trepan à balance.
Lékezés, lékelés: Trepanatio.
Lékkoszorú: Trepankrone.
Léknyílás, lék: Trepanöffnung.
Lékötés, leöltés: Unterbindung.
Lékötés, leöltés, rászoritás: Ligatur (Unterbindung).
Lél: Spiritus.
Lemállott: abgestossen.
Lemez: Platte.
Lemazfűrész: Blattsäge.
Lemaztelenített, lemezzelendülve: Entblöst.
Lencsecsonk: Os orbiculare v. sesamoideum.
Lencsekés: Linsenmesser.

Ienge, laz: Ios.
Léptályog: Milzbrand.
Lerakodás, kórátteleles: Metastatische Ablagerung.
Lésürül: Roob.
Letakarítani, lemezteleníteni: Blosslegen.
Lettdolog, történt dolog: Thatsache.
Leydig betegemelője: Leydig's Krankenheber.
Lobfok: Entzündungsgrad.
Lobizgás: Entzündliche Reizung.
Lobláz, gyulasztó láz: Inflammatorisches Fieber.
Lobpille: Entzündungsbhaut.
Lobroham: Entzündungsanfall.
Lobüző, lobellenes: Antiphlogistisch.
Lobvörösség: Entzündungsröthe.
Lólab: Pferdelfuss.
Lugany, Alkali.
Lugany, főlösleges szénsavval egyesült: Überkohlenaures Alkali.
Lugany, szállékony v. lugsó: Fluchtiges alkali.

M.

Magfogó: Kornzange.
Magyal, téli: Ilex aquifolium.
Máj, joh: Leber.
Mójas: Wulstig.
Májnak akasztó szálaga: Ligam. suspensorium hepatis.
Makk-kávé: Eichelkaffe.
Makkörv, makkperesz: Paraphimosis.
Makktakar, makkkantó: Eicheltripper.
Makktyu, fityma: Vorhaut.
Mákony: Opium.
Mákonyszörp: Sirupus opiatius.
Mandolalob: Entz. d. Mandeln.
Mankó, hónalymanó: Krücke.
Markolat, bóda, nyél: Handhabe.
Másodrendbeli, másodlagos: Secundaer.
Másodrendbeli (sorbeli) sebláz: Febris traumatica secundaria.
Másolat, módosítás: Modificatio.

Matrác, gerezna, szórálly: Matratze.
Medernyujtvány: Alveolarfortsatz, Process. alveolaris.
Megelőző szer, védszer: Vorbauungsmittel.
Megszélhüdni, bénulni: Gelähmt werden.
Megvetemedés, puffadás: Auftreibung.
Megvizenyesedni: Oedematös werden.
Méh' előrehajlása: Antroversio uteri.
Méh' hátrahajlása: Retroversio uteri.
Méhhüvely: Mutterscheide.
Méhizsam: Prolapsus uteri.
Méhkoszorú: Pessarium.
Méhszaj: Muttermund.
Mellcsont, szegycsont: Brustbein.
Melldermenet: Emprosthotonus.
Mellékherelob: Epididymitis.
Mellékkeringés: Collateralkreislauf.
Mellény: Leibchen.
Mellény, fűző: Schnürbrust.
Mellgenygyülem; Empyema.
Mellgörbedés, mellpúposság: Lordosis.
Mellizom, nagy: Musc. pectoralis major.
Mellöv: Brustgürtel.
Mellpaizsizom: Musc. sternothyreoideus.
Mellpólya, mellszorító: Brustbinde.
Mellső, előső: Vordere (der, die, das).
Mellszakizom: Musc. sternohyoideus.
Mellvízkór: Brustwassersucht.
Mérsz, beavatkozó: Eingreifend.
Mergátó: Abaptiston.
Mérséklet: Temperatura.
Mérsékmény: Temperamentum.
Mészag, villósavas: Phosphorsauere Kalkerde.
Metsfolület: Schnittfläche.
Metszés, hólyagalatti: Hypocystotomia.
Metszés, hólyagföletti: Epicystotomia.

Méza, csontméza, mézgás
csontdaganat: Gumma.
Mintaviasz: Modellwachs.
Mirhafestvény: Tinctura myrrhae.
Monymervedés, monybegyeredés:
 Erection des Gliedes.
Monyorú, peteképző: Oval.
Mor: Amaurosis.
Mozgalmak, bírálatos (bíráltási):
 Kritische Bewegungen.
Mozgás, körbeforgó: Rotirende
 Bewegung.
Mozzanat, pillanat: Moment.
Mum: Mumia.
Mumféle, mummént: Mumien-
 artig.
Műcsin, (csines) műfogás: Tech-
 nicismus.
Műbánás, sebészi: Chirurgisches
 Handeln.
Működés: Function.
Műmód, sebészi: Chirurgische Be-
 handlungsart.
Műnadály: Künstlicher Bluti-
 gel.
Műsegedelem: Kunsthülfe.
Műtétel: Operatio.
Műtétel, sebészi: Chirurgische
 Operation.
Műtételtanítvány: Operations-
 lehre.
Műtétel, véres: Blutige Opera-
 tion.
Műtevő: Operator.
*Műgyesség, műkészség, művé-
 szeti ügyesség*: Kunstfertigkeit.
Művészi szültetés: Künstliche
 Entbindung.

N.

Nedv, buzgódo: Gährende Feuch-
 tigkeiten.
Négy mester varrata: Naht d.
 4. Meister.
Négyzetletű ágyékizom: Musc.
 quadratus lumborum.
Nehczék: Qwentchen.
Nekikészület: Prodromus.
Némabűn, ondokság: Onanie.
Nemezpapír: Pappé; *Kallpapír*:
 Charta densata.

Nemi rész, tenyészrész: Ge-
 schlechtstheil.
Nemi részek, tenyész-részek:
 Geschlechtstheile.
Növetek, pöfédékesek: Polypose
 Excrescenzen.
Nyák: Mucilago, Schleim.
Nyakhinta: Hatschwinge.
Nyákos: Mucilaginos, Schlei-
 mig.
Nyak, szegült; görbe nyak:
 Schiefer Hals.
Nyakszirtizom: Musc. occipi-
 talis.
Nyakszirt-üteg: Art. occipita-
 lis.
Nyálsipoly: Speichelfistel.
*Nyálszivár, nyáláradás, nyál-
 özön*: Speichelfluss.
Nyelcsap: Uvula.
Nyelcsap, hasadt: Uvula bifida.
Nyelcsapmetesz: Kiotomus.
Nyelcmelletsontizom: Zungen-
 brustbeinmuskul.
Nyelvüteg: Art. lingualis.
Nyilam: Lumen.
Nyilatkozik, külölközik: Au-
 ssern sich.
Nyirk: Lympha.
Nyirkdaganat: Lymphge-
 schwulst.
Nyirkducz: Ganglion lymphi-
 cum.
Nyirkkelevény: I. Nyirktályog.
Nyirk, képlődékény: Plastische
 Lympha.
Nyirktályog: Abscessus lym-
 phaticus.
Nyomadék: Compresse.
Nyomadék, hágsós: Graduirte
 Compresse.
Nyomda, nyomat: Typus.
Nyomszivacs: Pressschwamm.
Nyoszolya, nyujtó: Ausdehnungs-
 bett.
Nyujtás, feszítés, kinyujtás:
 Extensio.
*Nyujthatékonyág, nyulékony-
 ág*: Ausdehnbarkeit.
Nyujtvány: (processus) Fort-
 satz.
Nyujtvány, fogképü: Zahnför-
 miger Fortsatz: (processus o-
 dontoidicus).

Nyujtvány, gelisztaképü: Wurmfortsatz.
Nyúlajk: Hasenscharte.
Nyúlajkolló: Hasenschartenscheere.
Nyúlajktű: Hasenschartnadel.
Nyülrekettye: Genista tinctoria.
Nyuzhártya: Tunica dartos.

O.

Obon: Unze (uncia).
Ocsú, polyva: Spreu.
Ocsütüsző, polyvatüsző: Spreusäckchen.
Odailles, odaillesztés: Anpassung.
Okfürkészlet: Aetiologie.
Ok, gerjesztő v. alkalmi: Gelegenheitsursache.
Okmozzanat: Causalmoment.
Oldaldermenet: Pleurosthotonus.
Oldalgörbedés: Scoliosis.
Olló, gamós: Balkenscheere.
Olló, szárnyas: Flügelscheere.
Ólmozni: Plombiren.
Ólom, eczetsaras: Essigsäures Bley.
Ólompiropasz: Empl. de minio.
Ólomtapasz: Empl. dyachil.
Ólomviasztapasz: Ceratum saturni.
Ólomvíz: Bleiwasser.
Olvadék: Auflösung, Solutio.
Olvadék, luganyos v. égvényes: Alkalische Auflösung.
Olvadó-eszköz: Paternoster-Werkzeug.
Ondósér: Spermatocele.
Ondószivár: Saamenausfluss.
Ondószinór: Saamenstrang.
Orbáncz, Sz. Antal tüze: Erysipelas., Rothlauf.
Orbáncz, hólyagos v. buborékos: Erysip. vesiculare v. bullosum.
Orbáncz, küteges: Erysip. exanthematicum.
Orbáncz, sebzési: Erysipelas traumaticum.
Orbáncz, valódi: Erysipelas verum.
Orj, orjnyujtvány, tövisnyujt-

vány: Dornfortsatz des Wibelbeins.
Orj, tövisnyujtvány: Proceci spirosus.
Orrház, orrtok, nemez-papírb készített: Futteral v. Papier, die Nase.
Orrmány: Schnabel.
Orrparittyá: Schleuder für die Nase.
Orrpusztulás: Ozoena.
Orrsüvény: Nasenscheidewand.
Orsó' gyűrűs szárlaga: Ligamentum anulare radii.
Orsó-izom, kéztő feszítő: Musc. extensor carpi radialis.
Orsónya: Ascariden.
Orszir: Unguentum basilicum.
Orvos, gyógyász: Arzt.
Orvos, műtevé: Operirender Arzt.
Orvosolni, vigasztani: Behandeln.
Orvosság, gyógyszerártébeli: Pharmaceutisches Mittel.
Oszlódás: Zertheilung (resolution).
Osztály: Abtheilung.
Ótvar, harapódzó: Crusta serpinginosa.
Ótvar, kosz: Tinea capitis.
Ótvar, kosz; földlenes: Tinea asbestina, amyanthacea.
Ótvar, kosz, korpús: Tinea furfuracea.
Ótvar, kosz, lépes: Tinea favosa.
Ótvar, kosz, levedző: Tinea muciflua.
Ótvar, kosz, szemcsés: Tinea granulata.
Öl, ültáj: Schoss.
Öltés, szúrás: Stich.
Öngyilkolás, czélba vett: Versucher Selbstmord.
Öngyilkosság: Selbstmord.
Öregek feneje, öregek üszke: Gangraena senilis.
Öreglik: Foramen occipitale magnum.
Örlőfog, zápfog: Backenzahn.
Ösztönfogékonyság, egymis: Individualuelle Receptivität.
Öszvefűgés: Zusammenhang.
Öszvefűgölített: Zusammengeballt.

Öszvehajtogatott: Zusammengeleget.
Öszvehasonlódás, *hasonkodás*: Assimilation.
Öszvehegedés: Adhaesion.
Öszveillesztés: Coaptatio.
Öszvenövés: Verwachsung.
Öszvetüremedni: Invaginari.
Öszvezsugorodás: Einschrumpfung.
Öszvezsugorodni: Zusammen-scrumpfen.
Öv: Schärpe.
Özönfordó: Douchbad, Sturzbad.

P.

Padlat: Tafel (tabula).
Paizsüster, *fölső*: Art. thyroidea superior.
Pálya: Laufbahn.
Pamlag (*kanapé Sándor szerint*): Sopha.
Pangás: Stagnatio.
Paprikafestvény: Tinctura cap-sici annui.
Para, *parafa*: Korkholz.
Pattogzat: Phlyctenoides.
Pelikan: Pelican.
Pelyhedés, *serdülés*: Pubertaet.
Pelyhek: Flocken.
Penge: Klinge.
Pépegyveleg: Cataplasma.
Percy' gamós ollaja: Percys' Bal-kenscheere.
Pergetoll: Spiralfeder.
Perjegyökér: Gramen, Radix graminis.
Peteburkok fölbökése: Sprengen d. Eyhäute.
Petefehér: Albumina.
Petelik, *monyorú lik*: Foramen ovale.
Pézsmá: Moschus.
Pikkelyes: Squamosus.
Pillanati, *mozzanatos*: Momen-tan.
Pille: Crusta.
Pitypang: Taraxacum.
Pögyászcsomó: Packknoten.
Pokolyar: Anthrax, Karbunkel.
Pólya (*némellykor szorító*): Bin-de.

Pólya, *csomós*: Knotenbinde.
Pólya, *egyszemű*: Monoculusbinde.
Pólya, *haránt*: Fascia transversalis.
Pólyák, *egyesítők*: Vereinigte Binden.
Pólya, *kifacsaró*: Expulsivbinde, Hervortreibende Binde, (Expulsiv-Binde).
Pólya, *különzö*: Unterscheidbinde.
Pólya, *repszett v. hasított*: Spaltbinde.
Pólya, *T-képu*: T-binde.
Pólya, *tekerces*: Gerollte Bin-de.
Porczlob: Entz. d. Knorpel.
Póris: Borax.
Pótszj: Ergänzungsriemen.
Pott rajzolta baj: Pott'sches Übel.
Pöczk, *pöczök*: Stift.
Pofedék, *habarcz*: Polypus.
Pöfetegfogó: Polypenzange.
Pöffedék, *légdaganat*, *légkör*, *Emphysema*.
Pöffedékes, *légkörös*: Emphysematos.
Pöröly: Hammer.
Pukkadás, *fakadás*: das Bersten.
Pusztulás: Zerstorung.

R.

Ragály: Ansteckungsstoff.
Rágizom: Kaumuskel.
Ragtapasz: Heftplaster.
Ragtapaszcik: Heftplasterstreif.
Ragtapasz, *körös*: Circularheftplaster.
Ráhurkolódás, *bekurkolás*, *beszorulás*, *kiszorulás*: Einschnürung.
Rák: Krebs.
Rákka: Krebskorb.
Rándulás, *kirándulás*: Verstauchung, (Verdrehung, distorsio).
Rándulás, *megrándulás*: Distorsio (Verstauchung, Verdrehung).

Rángás : Zuckung , Convulsionen.
Rávető : (dentisticum) : Überwurf.
Rázlövet : Prellschuss.
Rázódás, megrázódás : Erschütterung.
Rekesz, rekeszizom : Diaphragma.
Rekeszideg : Nervus phrenicus.
Remese, hurkabel : Colon, Grimmdarm.
Rendetlen, szabálytalan, rendetlen járásu : Unregelmässig.
Rendhagyó : Anomalus.
Rendő. l. Sándor : Brett in der Presse.
Rendszer : System.
Rendszer, verőczeres : Pfortadersystem.
Repezetészta, mustárkovász : Senfteig.
Részintes : Partiell.
Roham : Paroxismus, Anfall.
Rokonszenv : Sympathia.
Rokonszenves : Sympathicus.
Romlás, pusztulás, fenés : Brandige Zerstorung.
Rongyok : Tücher.
Ropogás, recsegés : Crepitatio.
Rostulemez : Lamina cribrosa.
Rózsaméz : Rosenhonig (mel rosarum).
Rózsapírú : Rosenroth.
Rögzött : Inveterirt.
Ropizor : Flügelmuskel, Musc. pterygoideus.
Rúhatka : Kraetzmilch.
Rühgenyedék : Kraetzpusteln.

S.

Saja, finom : Fein.
Sajog : Sublolet, Wenig schmerzen.
Sántítás, biczegés, önkénytes : Freiwilliges Hinken.
Sárgair : Unguentum citrinum.
Sárgaság : Gelbsucht.
Sárkánylövet : Drachenschuss.

Sársipoly, széksipoly : Kothbistel.
Sav : Säure.
Sav, édesített : Versüßte Säure, (spiritus dulcificatus).
Sav, tömény : Concentrirte Säure.
Schreger háromszegletű fejpólyája : Schreger's dreyeckige Kopfbinde.
Scultet' pólyája : Scultet'sche Binde.
Seb, átható : Penetrirende Wunde.
Seb, egyszerű : Einfache Wunde.
Seb, mérges : Vergiftete Wunde.
Sebesítés : Verwundung.
Sebész : Chirurgus.
Sebészség, Sebtudomány : Chirurgie.
Seb, ferde : Schiefe Wunde.
Seb, felületes : Oberflächliche Wunde.
Seb, halálos átalában : Vulnus absolute lethale.
Seb, haránt : Qweerwunde.
Sebhely, hegjegy : Narbe.
Sebhorog : Wundhaken.
Seb, hosszában menő : Längewunde.
Seblap : Wundfläche.
Sebláz : Wundfieber.
Seb, lebenyes : Lappenwunde.
Seb, mély : Tiefe Wunde.
Seb, metszett : Schnittwunde.
Sebrongy, kötözési rongydarab : Verbandstück.
Seb, szaggatott, szakadott v. tépelt : Gerissene Wunde.
Sebszélek táatulása : Klassen d. Wundränder.
Seb, szöveményes : Complicirte Wunde.
Seb, szurott : Stichwunde.
Seb, történetből halálos : Vulnus per accidens lethale.
Sebtű : Wundnadel.
Seb, vágott : Hiebwunde.
Seb, zuzott, roncsolt : Qwetschwunde.
Segg v. alfelnyílás, mesterséges : Anus artificialis.
Seggizom : Vorfall des Afters.

- Segg, mesterséges, műsegg.** Kunstlicher After.
Seggtükör: Speculum ani.
Sejt: Zelle.
Sejtszövet: Zellgewebe.
Sennyedék: Inpetigo.
Sennyedékes: Ingetignős.
Senyv: Cachexia.
Senyves: Cachectisch.
Serte: Borste.
Sérükusztora: Bistouri herniaire.
Sérüszike: Bruchskalpell.
Serv; csonttörés: Bruch.
Sérugyűrő: Bruchring.
Sérumetsző, sérumetesz: Herniotomus.
Sérvtömlő: Bruchsack.
Siebold pólója: Siebold'sche Binde.
Siedelmes: Schleunig.
Siklap, lejtő: Planum inclinatum.
Singizom, kéztő feszítő: Musc. extensor carpi ulnaris.
Singkoszorúnyujtvány: Process. coronoideus ulnae.
Sipcsont: Tibia.
Sipkoncz: Schienbein.
Sipoly: Fistel.
Sipolykusztora: Fistelbistouri.
Sipolykenetek: Sinus fistulosi.
Sodor: Rolle.
Sodrony: Draht.
Sósav: Salzsäure.
Sömör, rágó: Fressende Flechte (herpes exedens, rodens, phagadenicus).
Sudarak: Summitates.
Sujtás selyem: Geklöckelte seidene Schuur.
Sulyag, sósavas: Terra ponderosa salita, Salzsäure Schweererde.
Súlygyen: Gleichgewicht.
Súly: Scorbut.
Súlyös: Scorbutisch.
Szabály: Regel, (Regula).
Szabálytalan: abnorm.
Szabboróka: Sabina.
Szabborókair: Ungventum Sabinae.
Szabda: Norma (Subinde szabály: regula).
- Szabdaszeres:** Normal (subinde szabályos).
Szabdátlan: abnorm.
Szafrászfa: Lignum Sassafras.
Szajkusztora: Mundbistouri.
Szálacs: Bougie (Kerze németül).
Szalad: Malz (maltum).
Szaladjürdök: Malzbäder.
Szalag, pánslika: Band.
Szálag (az emberi testben): Ligamentum.
Szalagcsa: Bändchen.
Szálkadás: Splitterung.
Szalmaszekrény: Strohladen.
Szappanfű: Saponaria.
Szappankenőcs: Linimentum saponatum.
Szárasztan bókagyökér: Radix astragal. exscap.
Szárccsagyökfőzet: Sarsaparill-decoct.
Szárkapocs, kapocs: Fibula, Wadenbein.
Szarumetesz: Keratom.
Szarvas, szarulél, szállékony: Flüchtiges Hirschbornegeist.
Szarvasszarusó, szállékony: Flüchtiges Hirschhornsalz.
Szárvérér: Cruralvene.
Szederjes: Livid lividus.
Szédülés, szédelgés: Schwindel.
Szegődni: Gesellen sich.
Szegy háromszegletű izma: Musc. triang. Sterni.
Szelencze, égető: Brennbüchse.
Szellő, berzes: Aura electrica.
Széltsővis: Winddorn.
Szemcsappantó: Augenschnepper.
Szemcsipesz: Augenpincette.
Szemérmajk: Schamlefze.
Szemfecskendő: Augenspritze.
Szemmankó: Augenkrucke.
Szemolló: Augenscheere.
Szemölcsödés, sarjadzás: Graulation.
Szemtükör: Augenspiegel.
Szénpor: Kohlenpulver.
Szénsav: Kohlensäure.
Szeny: Leiden (die), passio.
Szepszönye: Belladonna.
Szer, égető: Cauterium.
Szer, elasztó: Belebendes Mittel.
Szer, eszköz, sebészi: Chirurgisches Mittel.

T.

Szizizom: Musc. Splenius.
Szizag, kénsavas: Natrium Sul-
 furicum.
Szizag, sósavas: Salzsaures Nat-
 rum.
Szizag, villósavas: Phosphor-
 saures Natron.
Szizály: Seicht.
Szike: Skalpell.
Szikenyel, szike' nyele: Skalpelli-
 heft.
Szikső: Chamillen.
Sziksó: Soda.
Szilak: Portio.
Szilánk: Hobel, raptus dola-
 brae.
Szirgyámszálag: Ligam. occi-
 pitoatlanticum.
Szivacsos, taplós: Spongiös.
Szivarványkimetszés: Iridecto-
 mia.
Szivarványvülasztás: Iridi-
 dialysis.
Szokványos: Habitualis.
Szorítófa: Drehstock.
Szorong, szorunkodni: Angi-
 szorongás: Beängstigung.
Szorongás, szorongatás: Angst.
 (szorunkodás).
Szökés, kelevény, dob: Beule.
Szömörce, mérges: Rhus toxi-
 codendron.
Szövény, szövedés: Compli-
 cation.
Szövény, értágulási: Angiek-
 tatische Complication.
Szövényes, szövedett: Com-
 plicirt.
Szurcsap: Troiquart.
Szurcsap' szive, töre: Stilet des
 Troikarts.
*Szurcsatarna, szűrés' csatorná-
 ja, szűrt csatorna*: Stich-
 canal.
Szücsvarrat: Kirschnernaht.
Szücséghurok: Nothschlinge.
Szűkülés, megsűkülés: Veren-
 gerung.
Szűnállapos: Stillstand.
Szűrelem: Infiltration.

Tabak: Gerber.
Tágító: Dilatatorium.
Taglevétel: Absetzung des-Glie-
 des.
Tágulhaslan, engedékenytelen:
 Unnachgiebig.
*Tagzsugor (ha a' tag össze van
 zsugorodva)*: Contractio.
Takar, mérges: Gonorrhoea viru-
 lenta.
Takar, száraz: Trockener Trip-
 per.
Takonyerszény: Schleimbeutel.
Takonyhártya: Schleimhaut.
Takonyragály: Rotzcontagium.
Takonyrecze, takonyháló:
 Schleimnetz.
Takonyszivár: Schleimfluss.
Talabor, terepély: Ausgebrei-
 tet.
Talpbőr: Sohlenleder.
*Talppapucs (talán bocskor más-
 kép)*: Sohlenpantoffel.
Tályog: Abscess.
Tályog v. kelevény, bírálatos:
 Kritischer Abscess.
Tályog, hideg: Kalter Abscess.
Tályog, hullámzó v. kelevény:
 Fluctuirender Abscess.
Tályogmetszés, tályognyitás:
 Oncotomia.
Támasz: Pfeiler.
Támpont: Stützpunkt.
Tanoda, oskola: Schule.
Tanúság, velés: Aphorismus.
Táp: Chylus.
Tapasz, ragaszos, ragtapasz:
 Emplastrum, adhaesivum.
Tápcső, mellesatorna: Ductus
 thoracicus.
Tapingatni, tapingatás: das Be-
 tupfen.
Taplönvédek, taplós növedék:
 Schwammgewächs.
Tárcsafűrész: Scheibensäge.
Tarkó: Nacken, Nucha.
Tarkóducz: Ganglion cervicale.
Tartó: Behälter.
Tátongó, tátott: Klaffend.
Tehetség, vezető: Leitungsver-
 mögen.

Tehetség, visszahuzódási: Re-
tractionsvermögen.
Tengélet, táplálódzás: Vegeta-
tives Leben.
Tengely, nyaktengely: Epistro-
pheus.
Tepdugasz: Charpiepfropf, Tam-
pon.
Tépecset: Charpiepiuscl.
Tépet: Charpie.
Téphenger: Bourdonet, Charpie-
rolle.
Téppemet: Plumasseau.
Téppoh: Charpiebüschen.
Téptömög: Tamponade.
Térdellő: Koiestück.
Térdizület: Kniegelenk.
Térdkalács: Patella.
Térdolló, szegolló: Knieschee-
re.
Terecs: Scrupel (scrupulus).
Terhesség, első, v. viselősség;
előhas: Erste Schwangerschaft.
Térímbel: Parenchyma.
Térime: Volumen.
Terjedék, inas: Schnigte Aus-
breitung.
Termény: Product.
Természetellenes: Widernatur-
lich.
Termődés: Productum.
Tesztartó in: Achilles Sehne.
Tetemsúly: Abgeschlagenheit.
Tetemsúly, tagleverettség: De-
dolatio artuum.
Tetszhalál: Scheintod.
Theden' lövize: Theden's Schuss-
wasser.
Tikmony: Hühnerney.
Timsó: Alaun.
Timsó, nádmézelt: Alumen sac-
charatum.
Tisztátalanságok, csorvás: Ga-
strische Unreinigkeiten.
Tisztulás, hétszámi: Lochien.
Tok, sejtes: Zellige Kapsel.
Tokszálag: Kapselband.
Toll, feszítő, akasztó: Stell-
feder.
Tompör: Trochanter.
Torkolatér: Drosselader, Vena
jugularis.
Torlódás, tevőleges: active Con-
gestion.

Torokgyík, fültömírigyi: Angina
parotidea.
Torokgyík, mandolabeli: Angi-
na tonsillaris.
Torokviz, toroköblöngető: Gur-
gelwasser.
Tök' hüvelyes hártújaja: Schei-
denhaut des Hodens (tunica va-
ginalis).
Tökörom: Rhizagra.
Tölgyhéj: Eichenrinde.
*Tönk, csonk, vagyis a' csonki-
tás után maradt tagrészt*:
Stumpf.
Tőök, legközelebbik ok: Näch-
ste Ursache.
Tőr v. szura: Stilet.
Törhely: Bruchstelle.
Törlep: Bruchfläche.
Törttaghinta: Beinbruchschwebe.
Törvég: Bruchende.
T-pólya, kettős: Doppelte T-
binde.
*Tulajdonság, gindárito v. pety-
hesztő*: Erschlaffende Eigen-
schaft.
Tüdőgyomorideg: Pneumogastri-
scher Nerv.
Tüdőszam: Vorfall der Lunge.
Tűfogó: Nadelhalter.
Tűkapó: Nadelfänger.
Tűkézlékesz: Nadeltrephine.
Tűkör-fogó, Speculo-forceps.
Tűnde: Zeichen.
Tűnemény mozzanásbeli: Com-
motionszufall.
Tűnér: Vena Saphena.
Tűszurcsap: Nadeltroikart.
Tűzkup: Moxa.
Tűzkuptartó: Moxenhalter.

U.

Ugra, ugracsont, szökcsont:
Astragalus.
Ujperczek: Phalanges digitorum.
Undorgás, imelygés: Neigung
zum Erbrechen.
Úti fülevel: Folia plantaginis.
Útmódos: Methodisch.
Utóorvoslás: Nachbehandlung.
Utótakar, Nachtripper.

Ülcsont' gumója : Tuberositas ossis ischii.
Ülepet : Bodensatz.
Ülfördő : Sitzbad.
Ülgumó : Sitzknorren.
Üldegy : Ischiadischer Nerv. Nervus Ischiadicus.
Ülzsába, ideges : Ischias Nervosa.
Üszök, kórházi (kórházi fene) : Gangraena nosocomialis.
Üszök, meleg fene : Gangraena.
Üsdag : Aneurysma.
Üsdag, öszvenyilő : Aneurysma per Anastomosim.
Üsdag, taplós : Aneurysma spongiosum.
Üsdagtd, üttű : Aneurysmanadel.
Üsdag, visszdagos : Aneurysma varicosum,
Ütér : Arteria.
Ütérbékó (ütbékó) : Serre Arteriére.
Ütér, bordaközötti : Art. intercostalis.
Ütérfogó : Arterienzange.
Ütér, hasbeli : Art. abdominalis.
Ütér, hasföletti : Art. epigastrica.
Ütér, kulcsalatti : Art. Subclavia.
Ütársodrás : Drehung der Arterie. Torsio Arteriarum.
Üssajto, ütársajtó : Presse arteriére.
Üveg, nagyító : Microscopium.
Üzönccség, polgári, v. gyógygyakorkodás : Civilpraxis.

V.

Vadbőr : Wildleder.
Vágfogak, metszfogak : Schneidezähne.
Vágy; étvágy : Appetit.
Vágy, közösülésbeli, közösülési ösztön : Trieb zum Beyschlaf.
Vájkutasz : Hohlsonde
Vájuféle : Rinnenartig.
Vájus : Gerinnt.
Vakaróvas : Schabeisen.
Választmány : Secretum.
Vállcsucs : Acromion.

Vállcsucsnyujtvány : Processus acromialis.
Vállizülés : Schultergelenk.
Vállkötő, vállszalag : Schulterband.
Váll-lap : Schulterblatt.
Vállperesz, kulcsont : Schlüsselbein.
Válltestő : Acromion.
Valódi : Aecht
Valószínű : Probabilis, Wahrscheinlich.
Valószínűleg : Probabiliter.
Válto láz, hideglelés : Febris intermitteus, Wechselfieber.
Varas : Crustaceus.
Varrat, varrás, varrány : Sutura.
Varrat : Naht (sutura) a' bonczudományban varrány.
Varrat, áthuzott szuratokkal tett : Naht mit durchgezogenen Stichen.
Varrat, csapos : Zapfennaht.
Varrat, csapos v. szöges : Sutura clavata.
Varrat, félbeszakasztott : interscissa sutura.
Varrat, gombos : Knopfnaht (sutura nodosa).
Varrat, gombos v. félbeszakasztott : Sutura nodosa seu interscissa.
Varrat, hurkos, hurokvarrat : Schlingennaht.
Varrat, körültekert : Sutura circumvoluta;
Varrat, körültekert : Umschlungene Naht.
Vasszén : Graphites.
Vastag étel : Gemüse.
Vászondarab, ablakos : Gefensterter Leinwandläppchen.
Védhüvely : Schutzröhre.
Végbél : Mastdarm.
Végbélhüvelysipoly : Mastdarmscheidenfistel.
Végbélsipoly : Mastdarmfistel.
Velőgomba : Markschwamm.
Vérakadmány, kékfolt, bőraláömlet, véröndödmény : Blutunterlaufung.
Vérdög : Blutseuche.
Vércsoma : Blutaderknoten.
Vércsoma : Medianvene.

Vérhegedék: Blutpfropf.
Véröböl: Blutleiter.
Véröntödmény: Suffusio.
Vérsér: Blutbruch.
Vérszívó: Blutsauger.
Vérszomj: Blutdurst.
Vértapló: Blutschwamm (fungus haematodes).
Vértorlódás: Blutanfäufung.
Vérvar, vérrög: Blutpfropf.
Vésd: Meisel.
Vesszőcske, szivacsos: Schwammstübchen.
Vessző, lekötő: Unterbindungsstübchen.
Vészhozó, életrontó: Deleterius.
Vévs, ritkán: Selten.
Vezércsiv: Gorgeret.
Vezércsiv-holyagmetesz: Gorgeret-cystitome.
Vezércsiv-tágító: Gorgeret dilatatoire.
Vezérkutasz: Leitungssonde.
Vezető: Ductor.
Vidra-eleczkefü: Herba menyantbis trifoliatae.
Vigasztó, üdvös: Heilsam.
Viola, három színű, v. császárszakáll: Herba jaceae.
Visszabüfogés: Regurgitiren (das).
Visszahatás, ellenhatás: Reactio.
Visszahatás, sebésbeli: Traumatische Reaction.
Visszahúzó: Retractor.
Visszalépés: Zurücktreten (das).
Visszdag: Varix.
Visszdagos: Varicös.
Visszdaysér: Varicocele.
Visszdag, üdagos: Varix aneurysmaticus.
Visszerek, vérerek: Venen.
Vizonyarány: Wechselverhältnisz.
Viznyomunkálkodás, kölcsönviszony: Wechselwirkung.
Viznyos, kölcsönös: Wechselseitig.
Vizdaganat, térdkalácsi, tömlős: Hygroma cysticum patellare.
Vizderemü: Wasserhell.
Vizeny: Oedema.

Vizfej: Wasserkopf.
Vizszony: Hydrophobia, Wasserscheue.
Vizkór, izbeli, izvizkór: Gelenkwassersucht.
Vizkór, petefészkeké: Wassersucht d. Eyerstöcke.
Vizkór, szivhártyáé: Wassersucht des Herzbeutels.
Vizkór, takonyerszényeké: Wassersucht der Schleimbeutel.
Vizlán: Wasserlelte.
Viz, lepárolt v. páráviz: Destillirtes Wasser.
Vizsér: Wasserbruch.
Vonal, Linie.
Vonatanyag, vonastárgy: Extractivstoff.
Vonógyanta: Colophonium.
Vörheny, sima: Glatter Scharlach.

Y.

Ypsilonpólya: Ypsilon-binde.

Z.

Zabliszt: Hafermehl.
Zákány: Elixirium.
Zászpagyökér: Weisse Niesswurzel: (Rad. Helleb. albi).
Zavar: Trübung.
Zilizgyök: Radix althaeae.
Zilizlevelek: Althaeablätter.
Zöldgálicz: Grünspan.
Zöldlő: Chlor.
Zöldlőmész: Chlorkalk.
Zsályaviz: Salbeiwasser.
Zsibbadás, zsibbadozás: Taubheit.
Zsirviasz: Fettwachs.
Zsong, szívósság: Contractilitaet.
Zsongos, szivos: Tonicus, Tonisch.
Zsongtalan, zsonghiányos, petyhüds, szitalan: Atonisch.
Zsugorító, fanyar: Stiptisch.
Zuzmó, izor: Isländisches Moos.

ELSŐ KÖTET FOGLALATA.

Bevezetés.

lap.

I. Fogalma a' sebészségnek. — viszonya az egész gyógytudományhoz. — Felosztása a' sebészi betegségeknek	I. —
II. Történeti áttekintetete a' sebészségnek	VI. —
III. Sebészi könyvtár	IX. —
A. Sebészség története	IX. —
B. Az egész sebészség	IX. —
C. Műtételtanítmány	XIII. —
D. Sebészi eszköztanítmány	XV. —
E. Köteléktanítmány	XVI. —
F. Egyveleg írományok	XVIII. —

ELSŐ OSZTÁLY. Gyuladás	1 —
----------------------------------	-----

Első Szakasz. Gyuladás általánosan	— —
--	-----

Második Szakasz. Némelly különös fajai a' gyuladásnak	64 —
---	------

I. Orbáncz	— —
II. Égés	72 —
III. Fagyás	74 —
IV. Kelis	78 —
V. Pokolvar.	80 —

Harmadik Szakasz. Gyuladás némelly különös életművekben	82 —
---	------

I. Mandolalob	— —
II. Fültömirigylob	86 —
III. Csecslob	89 —
IV. Hudcsölob	94 —

V. Herelob	102 —
VI. Ágyékizmok gyuladása	104 —
VII. Körömperczlob	106 —
VIII. Foglaltványlob	114 —
A. Iznedvhártya gyuladása (iznedv- hártyalob)	115 —
B. Porczlob	118 —
C. Csontizvéglob	119 —
I. A' csípizülésben	121 —
II. A' vállizülésben	127 —
III. A' térdizülésben, fehér térd- daganat, térdfájdalom, térd- zsába	128 —
IV. A' gerinczoszlop izuléseiben Pott' baja, gerinczískór	130 —

**MÁSODIK OSZTÁLY. A' természeti összefüg-
gés sérelmén alapuló betegségek** 136 —

I. Az összefüggésnek megváltásai	— —
I. Az összefüggésnek heveny megváltása	— —
A. Sebek	— —

Első Szakasz. Sebek általában — —

I. Metszett és vágott sebek	167 —
II. Szúrot sebek	170 —
III. Tépett, és zúzott sebek	172 —
IV. Lősebek	174 —
V. Mérges sebek	132 —
VI. Sebzési dermenet	193 —

Második szakasz. Sebek különösen 198 —

I. A' fej sebei	— —
A. Agylob, és az agykérek gyuladása	207 —
B. Agynyomás	209 —
C. Agyrázódás	212 —
D. Lékelés a' fej sérelmeinél	215 —
II. Az ábrázat sebei	227 —
III. A' nyak sebei	230 —
IV. A' mell sebei	235 —
V. Az altest sebei	249 —
A. A' gyomor sebei	266 —
B. A' sebei	267 —
C. sebei	269 —

	lap.
D. A' vesék sebei	269 —
E. A' vizellő hólyag sebei	— —
F. A' méh sebei	270 —
VI. A' mony sebei	— —
VII. A' herék és ondózsínór sebei	272 —
VIII. Az ízülések sebei	273 —
IX. Az Achilles inának megszakadása	275 —
X. Az izmok megszakadása	280 —
B. Csonttörések	281 —
Első szakasz. A' csonttörések általánosan.	— —
Második szakasz. A' csonttörések különösen	295 —
I. Az orrcsontok törése	— —
II. A' járomcsont törése	296 —
III. Az állkapocs törése	297 —
IV. A' gerinczek törései	300 —
V. A' medenczezsontok törése	303 —
VI. A' mellcsont törése	305 —
VII. A' bordák törései	306 —
VIII. A' lapesont törése	308 —
IX. A' vállpercz törése	310 —
X. A' fölkarcsont törése	314 —
XI. Az alkar csontjainak törése	318 —
XII. A' kéz' csontjainak törése	322 —
XIII. A' czombcsont törése	323 —
A.) A' czombnyak törése	— —
B.) A' czombcsont törése a' tompor alatt	334 —
XIV. A' térdkalács törése	339 —
XV. Az alszár csontjainak törései	343 —
XVI. A' lábszontoknak törése	348 —

M Á S O D I K K Ö T E T.

	lap.
II. Az öszvefüggésnek idült megválásai	1 —
A.) Idült megválások, mellyek nem genyednek	— —
I. A' természetellenes ízülés	— —
II. A' nyúlajk	7 —
III. A' lágyny hasadéka	12 —
IV. A' némbéri gát idült megválása	19 —
B.) Idült 's genyedő megválások. A' fekélyek	22 —
Első Szakasz. A' fekélyek általánosan	— —

Második Szakasz. A' fekélyek különösen támasztó és ápoló okaik szerint tekintve	31 —
I. A' zsongtalan fekélyek	— —
II. A' súlyos fekélyek	34 —
III. A' görvélyes fekélyek	36 —
IV. A' köszvényes fekélyek	40 —
V. A' sennyedékes fekélyek	43 —
A. A' sömörféle fekélyek	45 —
B. Az ótvar	48 —
C. A' tejvar	52 —
D. A' ruhös fekélyek	54 —
VI. A' bujasenyves fekélyek	60 —
I. A' bujasenyv gyógyítása higannyal	69 —
II. A' bujasenyv gyógyítása higany nélkül.	84 —
VII. A' higanykór	88 —
VIII. A' csontfekélyek	91 —
A.) Csontszu	92 —
B.) Csontfene	96 —
A.) A' kaponyacsontok szuva	103 —
B.) A' fogszu	104 —
Harmadik szakasz. A' sipolyok	113 —
A.) A' nyálsipoly	114 —
B.) Az epesipoly	119 —
C.) A' sársipoly	120 —
D.) A' végbélsipoly	127 —
E.) A' húgysipoly	138 —
III. Az öszvefüggésnek felbomlása a' részek változott helyzetete által	148 —
A.) A' ficzamosodások	— —
Első szakasz a' ficzamosodások általában	— —
Második szakasz a' ficzamosodások különösen	157 —
I. Az állkapkocs' ficzamosodása	— —
II. A' gerinczcsontok ficzamosodása	159 —
III. A' medenczecsontok ficzamosodásai	163 —
IV. A' bordák és bordaporcok ficzamosodása	166 —
V. A' vállpercz ficzamosodása	167 —
VI. A' felkar ficzamosodása	169 —

VII. Az alkar ficzamosodásai	177	—
VIII. Az kézizület ficzamosodása	183	—
IX. A' kéz egyes csontainak ficzamosodása	185	—
X. A' czomb ficzamosodása	186	—
XI. A' térdkalácsnak ficzamosodása	198	—
XII. A' térdficzamosodás	200	—
XIII. A' szárkapocs ficzamosodása	201	—
XIV. A' lábizületnek ficzamosodása	202	—
XV. A' lábtő csontjainak ficzamosodása	206	—
B.) A' sérvek	207	—
I. Az altest sérvei	208	—
Első szakasz. Az altest sérvei általánosan	—	—
Második szakasz. Az altest sérvei különösen	233	—
I. A' lágyéksérv	—	—
II. A' czombsérv	243	—
III. A' köldöksérv	251	—
IV. A' hassérv	256	—
V. Az ülcsontsérv	258	—
VI. A' peteképű liknak sérve	260	—
VII. A' hüvelysérv	262	—
VIII. A' gátsérv	263	—
IX. A' végbélsérv	265	—
Harmadik szakasz. A' mellsérvek	266	—
Negyedik szakasz. Az agysérv	267	—
C. Az iszamok	270	—
I. A' méhiszam	271	—
II. A' méhiszam méhkifordulással	276	—
III. A' méhüvely' iszama	280	—
IV. A' végbél iszama	282	—
D. A' méhhajlás	287	—
E. A' görbédések	295	—
I. A' szegült nyak	297	—
II. A' gerincoszlopnak görbédesei	301	—
III. A' lábak görbédesei	320	—
A. A' dongaláb	—	—
B. A' kacsibaláb	325	—
C. A' lóláb	326	—

IV. Az öszvefüggésnek szabálytalan kinyúlásán alapuló hibák	329 —
A.) Az üterekben. Az ütérdag	— —
Első szakasz. Az ütédagok általánosan	— —
Második szakasz. Az ütédagok külön- nösen	353 —
I. A' fejrnek és ágainak ütédaga	— —
II. A' kulcsalatti, és a' hónalyi ütér ütédaga	363 —
III. A' kar-, a' sing-, és az orsóütér ütédaga	374 —
IV. A' külső és belső csípütér ütédaga	379 —
V. A' szár-, a' térdalyi ütér és ágaiknak ütédaga	383 —
VI. Az ütédagos visszédag, és a' visszédagos ütédag	391 —
B.) Természetellenes kitágulás a' hajerek rendszerében	394 —
C.) A' vérerek természetellenes kitágulása.	404 —
A' vérércsomók	— —
I. A' vérércsomók általánosan	— —
II. A' visszédagsérv	407 —
III. Az aranyeres daganatok	411 —

Nyomtatási hibák.

Anizskapormagból 1. latot olvasd Anizskapormagból 3. latot. II.
Kötet 81. lap. alól balra.
Rad. liquir. 3j½. olvasd: Rad. liquir. 3j½. II. Kötet 81. lap,
alól, jobbra.

T u d n i v a l ó k.

1. A' magyar tudós társaság ezen munkának csak kiadója lévén, nem kezeskedik a' benne követett nyelv-szabályokról, sem írásmódról, sem végre akármi nemű nyelvet 's írást illető elvekről: egyedül arra kívánt a' kéziratok' bírálatában ügyelni, hogy az elfogadott és sajtó alá bocsátandó munka, mint egész egy vagy más tekintetből, ajánlható legyen, 's a' literatura' jelen állapotjában kiadásra méltónak tartathassék.

2. Nem vizsgálhatván meg a' benyújtott kéziratokat a' társaság fejenként és egészben; ez, u. m. *Chelius' sebészsege, fordítva Bugát Pál által*, Horváth József r. és Pólya József l. tagok', mint e' végre hivatalosan megbízottak' írásbeli ajánlására adatott sajtó alá.

3. A' társaság által kiadott kéziratok közül ez XXXVII-dik számu.

Pesten, július' 10. 1837.

D. SCHEDEL FERENCZ,
titoknok.

U.V.S.F.